

Alenka Jelovšek

OSEBNI ZAIMKI
IN NASTAJAJOČA
SLOVENSKA
KNJIŽNA NORMA

Zbirka **Linguistica et philologica 45**
Urednica zbirke Andreja Legan Ravnikar

Alenka Jelovšek
Osebni zaimki in nastajajoča slovenska knjižna norma

Uredila Andreja Legan Ravnikar
Recenzentki Irena Orel, Natalija Ulčnik

Oblikovanje Brane Vidmar, Nina Semolič
Prelom Nina Semolič, Simon Atelšek

Izdajatelj ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
Zanj Kozma Ahačič

Založnik Založba ZRC
Zanj Oto Luthar
Glavni urednik založbe Aleš Pogačnik

Tisk Cicero Begunje, d. o. o.
Naklada 300 izvodov
Prva izdaja, prvi natis / Prva e-izdaja.
Ljubljana 2024

Knjiga je izšla s podporo Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovativno dejavnost Republike Slovenije (ARIS) v okviru razpisa za znanstvene monografije v letu 2022. Nastala je v okviru raziskovalnih programov P6-0437A in P6-0038, ki ju financira ARIS, in programa NKD SN, ki ga financira SAZU.

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili v
Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

Tiskana knjiga
COBISS.SI-ID 191343875
ISBN 978-961-05-0761-1

E-knjiga
COBISS.SI-ID 191339267
ISBN 978-961-05-0762-8 (PDF)

Prva e-izdaja je prosto dostopna pod pogoji slovenske licence Creative Commons 4.0 CC BY NC-ND, ki ob navajanju in priznavanju avtorstva dopušča reproduciranje in distribuiranje, ne dovoljuje pa dajanja v najem, priobčevanja v javnosti za komercialni namen in nobene predelave: <https://doi.org/10.3986/9789610507628>

Alenka Jelovšek

**OSEBNI ZAIMKI IN NASTAJAJOČA
SLOVENSKA KNJIŽNA NORMA**

LJUBLJANA 2024

KAZALO

Predgovor	13
I Uvod	15
II Osebni zaimki in njihov razvoj do 16. stoletja.	19
1 Kategorialna opredelitev zaimkov in njihove značilnosti.	19
1.1 Poimenovanje in definicija zaimkov.	19
1.2 Pomenske in oblikovne značilnosti osebnih zaimkov.	20
2 Razvoj osebnih zaimkov do 16. stoletja	25
2.1 Osebni zaimki v indoevropskem prajeziku	25
2.2 Osebni zaimki v praslovanščini.	25
2.2.1. Zaimki, ki ne izražajo spola	25
2.2.1.1 Ednina	25
2.2.1.2 Dvojina	26
2.2.1.3 Množina	27
2.2.2 Tretjeosebni zaimek.	27
2.2.3 Prevzem rodilniških oblik v tožilnik	28
2.3 Razvoj v slovenščini do druge polovice 16. stoletja	29
2.3.1 Zaimki, ki ne izražajo spola.	29
2.3.1.1 Ednina	29
2.3.1.2 Dvojina	32
2.3.1.3 Množina	32
2.3.2 Tretjeosebni zaimek.	33
2.4 Razvojne tendence osebnih zaimkov do 16. stoletja	34
III Osebni zaimki v knjižnem jeziku 16. stoletja.	37
3 Opis gradiva in načela razvrščanja oblik	37
3.1 Ločevanje pisnih, glasovnih in oblikovnih dvojnic ter izločanje napak	38
3.2 Pisna in glasovna prekrivnost ter določanje frekvence dvojnic	42
3.3 Določanje dvojninskih oblik in pluralizacija dvojine	44

4 Pisna podoba osebnih zaimkov	47
4.1 Zapis <i>i, j</i> in <i>ń</i>	47
4.1.1 Trubar	47
4.1.2 Krelj	50
4.1.3 Dalmatin	51
4.1.4 Ostali avtorji.	52
4.1.5 Pesmarice	55
4.1.6 TPo 1595.	58
4.2 Zapis <i>é</i> in <i>ó</i>	60
4.2.1 Trubar	60
4.2.2 Krelj in Dalmatin	62
4.2.3 Ostali avtorji.	63
4.2.4 Pesmarice in TPo 1595	63
4.3 Zapis <i>s</i>	63
4.3.1 Trubar	63
4.3.2 Krelj	65
4.3.3 Dalmatin.	66
4.3.4 Ostali avtorji.	66
4.3.5 Pesmarice	67
4.3.6 TPo 1595.	68
4.4 Zapis <i>v</i>	69
4.4.1 Trubar	69
4.4.2 Krelj	70
4.4.3 Dalmatin.	70
4.4.4 Ostali avtorji.	70
4.4.5 Pesmarice in TPo 1595	71
4.5 Naglasna znamenja	72
4.6 Zapis skupaj in narazen	73
4.7 Dvojničnost kot splošna značilnost zapisa osebnih zaimkov	76
5 Osebnozaimenske paradigme pri slovenskih protestantskih piscih 16. stoletja.	77
5.1 Zaimki, ki ne izražajo spola.	77
5.1.1 Ednina	77
5.1.1.1 Trubar.	77
5.1.1.2 Krelj	79
5.1.1.3 Dalmatin	81
5.1.1.4 Juričič	82
5.1.1.5 Tulščak	84
5.1.1.6 Bohorič	85

5.1.1.7 Trost	86
5.1.1.8 Megiser	86
5.1.1.9 Znojilšek	87
5.1.1.10 Pesmarice	87
5.1.1.11 TPo 1595.	90
5.1.2 Dvojina.	91
5.1.2.1 Trubar	92
5.1.2.2 Krelj	94
5.1.2.3 Dalmatin	94
5.1.2.4 Juričič	96
5.1.2.5 Bohorič.	96
5.1.2.6 Drugi avtorji	97
5.1.2.7 Pesmarice in TPo 1595	97
5.1.3 Množina	98
5.1.3.1 Trubar	98
5.1.3.2 Krelj in Juričič	100
5.1.3.3 Dalmatin	100
5.1.3.4 Bohorič.	101
5.1.3.5 Megiser.	101
5.1.3.6 Tulščak, Trost in Znojilšek.	102
5.1.3.7 Pesmarice.	102
5.1.3.8 TPo 1595	104
5.2 Tretjeosebni zaimek.	105
5.2.1 Trubar	105
5.2.2 Krelj	112
5.2.3 Dalmatin.	114
5.2.4 Juričič	117
5.2.5 Tulščak	120
5.2.6 Bohorič	120
5.2.7 Trost	122
5.2.8 Megiser	123
5.2.9 Znojilšek.	123
5.2.10 Pesmarice.	124
5.2.10.1 *P 1563	124
5.2.10.2 Trubarjeve pesmarice.	127
5.2.10.3 Dalmatinovi pesmarici	128
5.2.10.4 TfC 1595	129
5.2.11 TPo 1595	130
5.3 Tendence razvoja osebnih zaimkov v 16. stoletju.	132

6 (Obliko)skladenjske značilnosti osebnih zaimkov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja	135
6.1 Raba dolgih in kratkih oblik	135
6.1.1 Praslovansko/starocerkvenoslovansko razmerje med dolgimi in kratkimi oblikami	135
6.1.2 Stanje v starejših slovenskih spomenikih	135
6.1.3 16. stoletje	137
6.1.3.1 Raba dolgih in kratkih oblik v nepredložnih zvezah s prosto rabo	140
6.1.3.1.1 Nepovratni zaimki	140
6.1.3.1.1.1 Trubar	140
6.1.3.1.1.2 Krelj	152
6.1.3.1.1.3 Dalmatin	154
6.1.3.1.1.3.1 1575–1578	154
6.1.3.1.1.3.2 1580	156
6.1.3.1.1.3.3 DB 1584	158
6.1.3.1.1.3.4 DM 1584 in deli iz 1585	164
6.1.3.1.1.3.5 Stilistična raba dolgih in kratkih oblik pri Dalmatinu	166
6.1.3.1.1.4 Juričič	166
6.1.3.1.1.5 Tulščak	170
6.1.3.1.1.6 Bohorič	170
6.1.3.1.1.7 Trost	173
6.1.3.1.1.8 Megiser	173
6.1.3.1.1.9 Znojilšek	174
6.1.3.1.1.10 TPo 1595	175
6.1.3.1.1.11 Dolge in kratke oblike v pesmaricah	176
6.1.3.1.1.11.1 *P 1563	176
6.1.3.1.1.11.2 Trubarjeve pesmarice	177
6.1.3.1.1.11.3 Dalmatinovi izdaji	178
6.1.3.1.1.11.4 TfC 1595	179
6.1.3.1.1.12 Splošne tendence rabe dolgih in kratkih oblik nepovratnih zaimkov v nepredložnih položajih.	180
6.1.3.1.2 Raba dolgih in kratkih oblik povratnega zaimka	182
6.1.3.1.2.1 Rodilnik in tožilnik	182
6.1.3.1.2.2 Dajalnik	184
6.1.3.1.2.2.1 Trubar	184
6.1.3.1.2.2.2 Krelj	185
6.1.3.1.2.2.3 Dalmatin	186
6.1.3.1.2.2.4 Ostali avtorji	187
6.1.3.1.3 Stava dolgih in kratkih oblik	188
6.1.3.1.3.1 Stava kratkih oblik v stavku	188

6.1.3.1.3.2	Razporeditev kratkih oblik znotraj naslonskega niza	190
6.1.3.1.3.3	Stava dolgih oblik	191
6.1.3.2	Dolge in kratke oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, ob predlogih	193
6.1.3.2.1	Trubar	193
6.1.3.2.2	Krelj	197
6.1.3.2.3	Dalmatin	197
6.1.3.2.4	Ostali avtorji	201
6.1.3.3	Dolga in kratka oblika Ted. 3m ob predlogih	204
6.1.3.3.1	Ob <i>na</i>	204
6.1.3.3.2	Ob <i>v</i>	205
6.1.3.3.3	Ob <i>za</i>	207
6.1.3.3.4	Ob drugih predlogih	209
6.1.4	Vzroki za pogosto rabo dolgih oblik v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja	210
6.1.4.1	Vpliv tujejezičnih predlog	210
6.1.4.2	Znotrajjezikovni vplivi	215
6.2	Obvestilno nenujni zaimenski osebki ob osebni glagolski obliki	215
6.2.1	Trubar in Dalmatin	215
6.2.2	Krelj in Juričič	219
6.2.3	Samostojneje tvorjena besedila	222
7	Posebne rabe osebnih zaimkov	225
7.1	Množinski osebni zaimki kot izraz spoštljivosti	225
7.2	Neosebna raba tretjeosebnega zaimka srednjega spola	227
7.2.1	Slovnične funkcije zaimka <i>ono</i> v knjižnem jeziku 16. stoletja	227
7.2.2	Avtorji in dela	231
7.2.3	Tipi rabe neosebnega zaimka <i>ono</i> pri posameznih piscih	233
7.2.4	Razmerje med tipi neosebnega <i>ono</i> v TPo 1595	234
7.2.5	Prevajanje nemškega <i>es</i> v protestantskih besedilih	236
7.2.5.1	Matejev evangelij: primerjava Luther – Trubar, Dalmatin	236
7.2.5.2	Kreljev in Juričičev prevod Spangenbergove postile	243
7.2.5.3	Trubarjev prevod Luthrove <i>Hišne postile</i>	244
7.3	Raba osebnih zaimkov v 16. stoletju in vprašanje tujejezičnega vpliva	248
IV	Tradicija in inovacije – vpliv knjižnega jezika 16. stoletja na rabo osebnih zaimkov v naslednjih obdobjih	249
8	Bohoričeva slovnica in njene naslednice	249
8.1	Alasia da Sommaripa	250
8.2	Ponovni izdaji Bohoričeve slovnice iz let 1715 in 1758.	251

8.3 Marko Pohlin254
8.3.1 <i>Kraynska Grammatika</i> (1768)254
8.3.2 <i>Kraynska grammatika</i> (1783)257
8.4 Ožbalt Gutsman259
8.5 Mihael Zagajšek262
8.6 Jernej Kopitar264
8.7 Valentin Vodnik267
8.8 Janez Krstnik Leopold Šmigoc268
8.9 Franc Serafin Metelko271
8.10 Anton Murko273
8.11 Anton Janežič276
8.11.1 <i>Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva in glagoliškim berilom za Slovence</i> (1854)276
8.11.2 <i>Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo</i> (1863)278
8.12 Razvoj zaimenskih paradigem v skoraj treh stoletjih od Bohoriča do Janežiča280
9 Katoliški lekcíonarji od 1612 do 1833 in Dalmatinov prevod Biblije283
9.1 Oblikovna podoba osebnih zaimkov v lekcíonarjih283
9.1.1 <i>Evangelia inu lystuvi</i> 1612283
9.1.2 <i>Evangelia inu lystuvi</i> 1672289
9.1.3 <i>Evangelia inu lystuvi</i> 1715293
9.1.4 <i>Evangelia inu branje</i> 1741297
9.1.5 <i>Branja inu evangeliumi</i> 1777301
9.1.6 <i>Evangelie inu branje ali pisme</i> 1780306
9.1.7 <i>Lysti inu evangelia</i> 1787312
9.1.8 <i>Listi inu Evangelji</i> 1809315
9.1.9 <i>Berila, listi, in evangelji</i> 1816318
9.1.10 <i>Listi in evangelji</i> 1833322
9.1.11 Razvoj osebnih zaimkov v lekcíonarjih325
9.1.12 Lekcíonarji in slovnice – vzporedni tradíciji ali prepleteni razvoj?325
9.2 (Obliko)skladenjske značilnosti osebnih zaimkov v lekcíonarjih328
9.2.1 Raba dolgih in kratkih oblik328
9.2.1.1 Izpričanost kratkih oblik v lekcíonarjih328
9.2.1.2 Primerjava rabe dolgih in kratkih oblik v lekcíonarjih330
9.2.2 Obvestilno nenujni zaimenski osebek ob osebnih glagolski obliki340
9.3 Neosebna raba tretjeosebnega zaimka srednjega spola v lekcíonarjih344
V Sklep349

Povzetek355
Summary.363
Viri in literatura373
Viri373
Literatura376
Kazalo preglednic385
Kazalo grafov389
Seznam kratic in okrajšav391
Prilogi393
Prikaz pisnih in oblikovnih različic osebnih zaimkov v delih 16. stoletja in v katoliških izdajah lekcionarja393
Primerjava variantnih oblik zaimkov v lekcionarijih in slovnica473

PREDGOVOR

Pričujoča monografija prinaša združene rezultate petnajstletnega raziskovanja razvoja slovenskih osebnih zaimkov z različnih vidikov. Njeno težišče je na slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja kot konstitutivnem obdobju knjižne slovenščine, ki je imelo odločilen vpliv na razvoj te skupine besed v naslednjih obdobjih. Zunaj tega okvira analiza sega v predknjižno obdobje na eni strani, na drugi strani pa prikazuje njihov razvoj do srede 19. stoletja, ko se je pri osebnih zaimkih v glavnem oblikovalo stanje, kot je izpričano tudi v sodobnem knjižnem jeziku. Pri tem sem se omejila na besedila, ki so bila nosilci knjižne tradicije iz obdobja slovenskega protestantizma – slovnice in katoliške izdaje lekcionarjev, saj bi izčrpna analiza obstoječih virov iz poznejših obdobj presegala prostorski in časovni okvir te monografije.

Ob tej priložnosti se želim zahvaliti vsem strokovnjakom, ki so mi s svojimi nasveti pomagali izboljšati posamezna poglavja te monografije: dr. Mateju Šekliju, dr. Metki Furlan, dr. Majdi Merše, dr. Marku Jesenšku, dr. Adi Vidovič Muha in dr. Domnu Krvini. Velika zahvala gre tudi recenzentkama monografije, dr. Nataliji Ulčnik in zlasti dr. Ireni Orel, ki mi je v različnih obdobjih nastajanja tega besedila stala ob strani z neprecenljivo strokovno pomočjo. Za čim bolj natančno reprodukcijo starejših tekstov v monografiji je zaslužen dr. Peter Weiss, saj je bilo besedilo pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola (<http://zrcola.zrc-sazu.si>), ki ga je razvil na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>).

Iskreno se zahvaljujem tudi urednici dr. Andreji Legan Ravnika za njeno neomajno podporo; predstojniku dr. Kozmi Ahačiču za odločno spodbudo, da je zamisel o monografiji dokončno dozorela; dr. Jožici Narat, ki me je uvajala v raziskovanje starejšega slovenskega jezika in mi pomagala z nasveti; Alenki Porenta, ki mi je vedno priskrbela literaturo, ko sem jo potrebovala; Evi Trivunović, ki me je potrpežljivo poslušala, ko sem razpredala o tej tematiki; in dr. Marku Snoju, ki mi je omogočil strokovno ukvarjanje z dvema velikima ljubeznima: slovenskim jezikom in zgodovino.

In nazadnje, a najpomembneje: velik hvala Urošu za pomoč in podporo, ko je bilo najtežje; Aljažu, Neži in Primožu za dovoljšno potrpežljivost in razumevanje; mami, ki me je vsa leta podpirala pri mojih željah; in očetu, ki je vedno verjel, da bom nekoč napisala knjigo – čeprav verjetno ni imel v mislih takšne.

I

Uvod

Osebni zaimki veljajo za del osnovnega besedišča vsakega jezika, saj govorcju med drugim omogočajo samoizražanje in neposreden ogovor naslovnika, ki predstavljata eni od temeljnih funkcij jezika; zaimka za 1ed. in 2ed. sta tako semantična primitiva, ki sta kot posebna leksikalna elementa izpričana v vseh človeških jezikih (Bhat 2004: 25¹) v vseh obdobjih – njuno starost kaže tudi ohranjanje arhaičnega pregibanja, deloma pa tudi zelo arhaične oblike (v slovenščini je R 1ed. *mene* skoraj nespremenjen ohranjen iz indoevropskega prajezika). A ker osebni zaimki v jezikih tvorijo zaprto skupino besed z majhnim številom oblik in so v besedilih rabljeni pogosto, v zgodovinskem razvoju prihaja do številnih glasovnih (tudi zunajsistemskih) in zlasti nalikovnih² sprememb v njihovih paradigmah. »Očitno analogija ni nikjer delovala s tolikšno močjo (in zato glasoslovni zakoni nikjer niso naleteli na toliko ovir) kot ravno pri zaimkih« (Mečkovska 1985: 17). Navedene spremembe v posameznih obdobjih povzročajo dvojničnost, ki zaznamuje slovenski pisni in od 16. stoletja tudi knjižni jezik tudi zunaj zaimkov. Dvojnice se pojavljajo v jeziku istega avtorja, v istem besedilu in celo v isti povedi; med seboj so lahko v dopolnilni razvrstitvi ali pa gre za enakovredne variante, ki v pisnem jeziku omogočajo tudi stilistično variiranje.

Razvoj slovenskih osebnih zaimkov doslej še ni bil izčrpno obravnavan. Še največ pozornosti mu je bilo namenjene v Ramovševi *Morfologiji slovenskega jezika* (1952), ob tem pa najdemo še posamične ugotovitve ob obravnavi posameznih dialektoloških ali zgodovinskorazvojnih vprašanj, zlasti razvoja dvojine, in v predstavitvah jezika posameznih piscev oziroma za predknjižno obdobje v opisih posameznih rokopisnih spomenikov, v katerih pa so osebni zaimki izpričani le v omejenem obsegu. Prvo obdobje, ko je mogoče opisati celotne osebnozaimenske paradigme, je zato čas oblikovanja slovenskega knjižnega jezika v obdobju reformacije, ki predstavlja temelj za razvoj knjižnega jezika v naslednjih obdobjih.

¹ Bhat (2004: 31) sicer navaja nekatere južnoazijske jezike, za katere velja, da nimajo osebnih zaimkov, vendar v podobni vlogi uporabljajo določene izraze, ki izražajo družbeni položaj, vljudnost itd.; nekateri raziskovalci jih zato obravnavajo kot zaimke.

² Nalika ali analogija je po Hocku (1991: 167–168) neregularen neglasovni dejavnik sprememb, pri katerem ene oblike paradigme vplivajo na druge tako, da se povečuje glasovna in oblikovna podobnost med oblikovno, skladenjsko ali pomensko povezanimi besedami. Tovrstne spremembe so »motivacijska sila jezikovnega razvoja in izraz jezikovne dinamike, [...] glede na starejše prvine odpravljajo oblikovno kompleksnost, variantnost, redundantnost in [...] poenotijo razlike z uvajanjem ene same oblike v paradigmatičnem in sintagmatičnem razmerju ali pa vzpostavljajo razlikovanje med dvema v glasovnem razvoju sovpadajočima oblikama« (Orel 2013: 144).

Cilj te monografije je predstaviti osnovne tendence razvoja slovenskih osebnih zaimkov od prvih ohranjenih virov do oblikovanja enotnega slovenskega knjižnega jezika sredi 19. stoletja. Njeno težišče je na izčrpni predstavitvi osebnih zaimkov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja z oblikovnega vidika s popisom vseh različic, ki so se v tem obdobju pojavljale, in določitvijo njihovega medsebojnega razmerja na podlagi popolnega izpisa del slovenskih protestantskih piscev (podrobneje o gradivu v 3. poglavju). Ker so obravnavana dela nastajala v časovnem razponu približno 50 let, primerjava raznočasovnih različic, zlasti v različnih izdajah istega besedila, že nakazuje tudi posamezne smernice razvoja osebnih zaimkov v 16. stoletju. Razvoj v naslednjih stoletjih je zaradi večjega obsega gradiva, ki ne omogoča podobno izčrpane raziskave, predstavljen predvsem s stališča ohranjanja protestantske tradicije ali odstopanja od nje, analiza pa temelji na dveh tipih besedil, za katera lahko predvidevamo največji vpliv protestantske tradicije: slovnica slovenskega jezika ter katoliških izdajah evangelijev in pisem, ki so kontinuirano izhajali v celotnem obdobju po zatrtju protestantizma na Slovenskem. V prvem delu monografije so predstavljene splošne pomenske in na njih temelječe oblikovne posebnosti osebnih zaimkov znotraj širše kategorije zaimkov, pri čemer je nekaj pozornosti namenjene tudi vprašanju definicije zaimkov in njihove besednovrstnosti. Pregled strokovne literature³ je pokazal, da termin *osebni zaimki* potrebuje natančnejšo določitev, saj v jezikoslovni teoriji obseg zaimenskih oblik, ki se uvrščajo med osebne zaimke, ni enotno določen in je odvisen od vidika delitve. Najpogostejša kriterija sta pomenski in morfološki; po prvem se zaimki običajno delijo na osebne, povratne, svojilne, kazalne, vprašalne itd., po morfološkem kriteriju pa na osebne in neosebne, pri čemer je glavno merilo za delitev izražanje spola⁴ (prim. Peti Stantić 2002: 12–14). Prvi vidik je značilen za sinhrono opise jezikov, drugi pa zlasti za diahrono in primerjalne študije. V tej monografiji sta pri izbiri gradiva upoštevana oba vidika: na podlagi pomenskega je poleg prvo- in drugoosebnih zaimkov obravnavan tudi tretjeosebni, na podlagi oblikovnega pa tudi povratni osebni zaimke. Ker je fokus na oblikovni podobi zaimkov, so upoštewane tudi rodilniške oblike osebnih zaimkov v vlogi svojilnih zaimkov. Sledi kratek pregled oblikovnega razvoja osebnih zaimkov od indoevropskega prajezika prek praslovanščine do slovenščine v začetku 16. stoletja, kot se kaže v ohranjenih slovenskih rokopisnih spomenikih, s posebnim poudarkom na delovanju nalike znotraj paradigem posameznih zaimkov in med njimi ter vplivih drugih sklanjatvenih vzorcev.

V drugem, osrednjem delu sledi predstavitev osebnih zaimkov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja na treh ravneh: pisni, oblikovni in oblikoskladenjski. Vprašanje naglasa osebnih zaimkov je obravnavano samo v povezavi bodisi z njihovo pisno podobo (naglasna znamenja) ali določanjem njihove glasovne podobe (polni samoglasnik ali polglasnik), saj v večini primerov naglasov iz zapisov ni mogoče zanesljivo rekonstruirati (gl. 4.5). V tretjem poglavju je podrobneje predstavljeno obravnavano gradivo in načela njegove razvrstitve; izpostavljene so nekatere dileme, ki so se pojavljale pri razvrščanju gradiva ter določanju pisnih in oblikovnih dvojnic znotraj paradigem osebnih zaimkov pri slovenskih protestantskih piscih tega obdobja. V četrtem poglavju sledi predstavitev pisnih različic osebnih zaimkov pri posameznih avtorjih,

³ Zaradi dostopnosti sta bili poleg hrvaške in deloma češke upoštevani predvsem angleška in nemška strokovna literatura.

⁴ Hamm (1974: 105–106) opozarja, da tudi zaimki kot *kdo* in *kaj* spola ne izražajo neposredno, in kot merilo za delitev predlaga rodilniške končnice.

in sicer združeno po posameznih glasovih, katerih zapis je neenoten (*i, j, ű, é, ó, s* in *v*), kar omogoča primerjavo ustaljenosti zapisa znotraj osebnih zaimkov kot maloštevilnih, med seboj tesno povezanih besed, ki so v besedilih rabljene pogosto, s splošnim zapisom teh glasov v knjižnem jeziku 16. stoletja. Predstavljena sta raba diakritičnih znamenj ter zapis skupaj in narazen, obravnavano pa je tudi vprašanje funkcijske dvojničnosti v zapisu kot sredstva za ločevanje homografov.

V petem poglavju so predstavljene oblikovne paradigme zaimkov pri posameznih avtorjih; posebej so analizirani osebni zaimki v večavtorskih besedilih – predvsem pesmaricah, saj je pri njih poleg značilnosti posameznih avtorjev treba upoštevati tudi uredniške posege; enako velja za *Hišno postilo* iz leta 1595, ki jo je Trubar dokončal tik pred smrtjo, izšla pa je šele devet let zatem. Uredil jo je Ljubljčan Andrej Savinec, ki je vanjo vnesel toliko za Trubarja netipičnih oblik, da po mnenju Ramovša (1971: 282) »lahko rečemo, da jezik v slovenski postili iz leta 1595 ni več Trubarjev jezik«, zato je prav tako obravnavana posebej.

Za analizo gradiva je bila uporabljena kombinacija diahronega in sinhronega pristopa: s pomočjo sinhronne sistemske analize so določene paradigme zaimkov pri posameznem avtorju in razmerja med istovrstnimi oblikami, posamezne oblike pa so pojasnjene s pomočjo diahronne primerjalne metode. Pri tem so upoštevana tudi dognanja slovenskih in tujih jezikoslovcev, ki so se ukvarjali s primerjalno analizo zaimenskih oblik v slovenščini.

Šesto poglavje prinaša oblikoskladenjski opis osebnih zaimkov v 16. stoletju. V prvem razdelku so obravnavana razmerja med t. i. dolgimi in kratkimi oblikami zaimkov (prim. 1.2.5). Pri tem je uporabljena predvsem sinhrona, strukturalna analiza njihove distribucije, pri čemer je upoštevan tudi tip besedila (prozno/verzificirano); na kratko je predstavljena tudi stava obojih oblik znotraj zaimkov, na koncu pa sledi poskus opredelitve vzrokov za izpričana razmerja med rabo dolgih in kratkih oblik pri posameznih avtorjih. V drugem razdelku sledi primerjalna obravnava osebnih zaimkov v vlogi t. i. odvečnega osebka ob osebnih glagolskih oblikah, predvsem z vidika odvisnosti od nemške predloge, pri glavnih protestantskih piscih. V sedmem poglavju je predstavljen pregled posebnih rab osebnih zaimkov v 16. stoletju: obravnavani sta raba množinskih osebnih zaimkov za izražanje vljudnosti in neosebna raba tretjeosebnega zaimka srednjega spola po nemškem vzoru.

V tretjem delu monografije z naslovom *Tradicija in inovacije – vpliv knjižnega jezika 16. stoletja na rabo osebnih zaimkov v naslednjih obdobjih* je v osmem poglavju predstavljena obravnava osebnih zaimkov v slovenskih slovnica do leta 1863, pri čemer je posebna pozornost posvečena vprašanju vpliva Bohoričeve predstavitve zaimkov, ki od izpričanih oblik osebnih zaimkov nekoliko odstopa, na zaimenske paradigme pri njegovih naslednikih. V devetem poglavju sledi predstavitev osebnih zaimkov v desetih katoliških izdajah lekcionarja, izdanih med letoma 1612 in 1833: obravnavana je njihova pisna in oblikovna podoba, dodana je oblikoskladenjska primerjava rabe dolgih in kratkih oblik ter odvečnega zaimenskega osebka v tem obdobju, na kratko pa je primerjalno opisano tudi (ne)upoštevanje Dalmatinove kalkirane rabe neosebnega *ono* pri katoliških izdajateljih lekcionarja.

Monografijo zaključuje sklepno poglavje, v katerem so povzete tendence razvoja osebnih zaimkov, kot jih lahko spremljamo od najzgodnejših pisnih virov do srede 19. stoletja, ko se je v večini pri osebnih zaimkih že vzpostavilo stanje, kot je značilno za sodobni slovenski knjižni jezik.

II

OSEBNI ZAIMKI IN NJIHOV RAZVOJ DO 16. STOLETJA

1 KATEGORIALNA OPREDELITEV ZAIMKOV IN NJIHOVE ZNAČILNOSTI

V indoevropskih jezikih kažejo zaimki značilnosti tako pregibnih kot nepregibnih besednih vrst. S prvimi jih povezuje ta sklonljivost in pri nekaterih tudi sposobnost izražanja spola, z drugimi pa dejstvo, da so zaprta skupina besed s končnim številom tipološko različnih elementov in da je njihova leksikalna vsebina sredstvo za izražanje jezikovnih razmerij (Peti Stantić 2002: 5).

1.1 Poimenovanje in definicija zaimkov

Tako poimenovanje zaimkov kot njihova najobičajnejša definicija sta bila v evropsko jezikoslovje prevzeta iz grško-latinske slovnične tradicije. Prvi jih je kot posebno besedno vrsto v svoji slovnici opredelil Dionizij Traški (2. stol. pr. Kr.), ki jih je definiral kot besedo, ki se uporablja namesto samostalnika in označuje določeno osebo⁵ (Michael 1970: 69), kar se odraža tudi v njegovem grškem poimenovanju *antonumia* in v latinskem *pronomem* 'zaimke', na podlagi katerega je nastala tudi večina poimenovanj v evropskih jezikih.⁶ Čeprav je že Apolonij Diskol v istem stoletju opozoril, da zaimki nadomeščajo tudi druge besedne vrste, je v klasičnih in srednjeveških latinskih slovnica ter na njih temelječih zgodnjenovoveških slovnica ljudskih jezikov⁷ z večjimi ali manjšimi spremembami prevladala Dionizijeva definicija zaimkov kot substituentov za samostalnik. Sledil ji je tudi Izidor Seviljski (7. stol. po Kr.), ki je kot prvi opozoril na funkcijo izogibanja ponavljanju, pogosto navajano tudi v sodobnih opisih zaimkov (Michael 1970: 69–70).

Na neprimernost definiranja zaimkov kot substituentov je opozoril šele von Humboldt, ki je postavil primarnost izražanja govorničevega lastnega jaza, iz katerega logično izvira tudi izražanje ogovorjenega (von Humboldt 1988: 95; prim. Peti Stantić 2002: 16); to stališče je večji odmev dobilo v 20. stoletju, zlasti v okviru filozofije jezika in v povezavi s preučevanjem govornih dejanj. Številni jezikoslovci so tako začeli opozarjati na problematičnost klasične definicije –

⁵ Iz kategorije zaimka je tako izločen nedoločni zaimke, ki ga Dionizij v skladu s predhodno stoiško tradicijo obravnava kot nedoločni člen (Michael 1970: 69).

⁶ Prim. sln. *zaimke*, č. *zájmen*, rus. *mestoimenie*, ang. *pronoun*, fr. *pronom*, it. *pronom*e, madž. *névmás*; hrv. *zamjenica*, srb. *zamenica*, maked. *zamenka* nasprotno izražajo samo funkcijo zamenjevanja, pri nem. *Fürwort* pa je kot objekt substitucije označena beseda, ne samostalnik.

⁷ Prim. Ahačič 2007a: 137.

tako z vidika besednih vrst, ki jih zaimki nadomeščajo, kot z vidika samega pojma nadomeščanja – in pod vprašaj postavljati zaimek kot posebno besedno vrsto.⁸ Zlasti v anglosaksonskem jezikoslovju se je uveljavil pojem **zaoblik** kot posebnega razreda funkcijskih besed, ki delujejo kot substituenti za posamezne polnopomenske besedne vrste (tako ob zaimku vključujejo tudi zapridevnike, zaglagole, zaprislove itd.) in tudi celotne stavke (Wales 1996: 4). Pojavili so se tudi poskusi novih definicij zaimkov, ki pa niso bile širše sprejete, tako da sta v jezikoslovni literaturi večinoma še vedno ohranjena tradicionalno poimenovanje in definicija⁹ (Bhat 2004: 1).

1.2 Pomenske in oblikovne značilnosti osebnih zaimkov

1.2.1 Osebni zaimki so tudi v sodobnih jezikoslovnih delih pogosto obravnavani kot prototipni zaimki v skladu s tradicionalno definicijo, ki temelji na substituciji samostalnikov. Tako so po K. Wales (1996: 4) »koristni kratki nanašalni izrazi, ki se uporabljajo kot alternativa bolj eksplicitnim ali daljšim opisnim izrazom«, čeprav ob tem poudarja, da to velja predvsem za tretjeosebni zaimek,¹⁰ ki tipično v jeziku opravlja anaforično funkcijo.¹¹ Vendar se tretjeosebni zaimek od zaimkov za prvo in drugo osebo bistveno razlikuje ne le oblikovno (zlasti v indoevropskih jezikih, kjer se je večinoma razvil iz kazalnega zaimka), temveč tudi pomensko. Prvoosebne in drugoosebne zaimke je namreč mogoče definirati samo v okviru govornega dejanja, saj gre za leksikalizacijo slovnične kategorije osebe, ki je odvisna od predstav o udeleženskih vlogah v govornem dejanju; tretjeosebni zaimek pa je v okviru govornega dejanja definiran negativno glede na prvo in drugo osebo, njegovi referenti so »neosebe« (Lyons 1977: 638; Benveniste 1988: 278).

Prvi osebi je namenjena najpomembnejša vloga, ta je tista, ki govori, njej nasprotna je druga oseba, ki ji je namenjen diskurz prve osebe; tretja oseba je iz tega izključena, o njej se pripoveduje, zaznamuje pa vse ostale osebe, ki niso neposredno vključene v komunikacijski proces, ker se nanje prva oseba neposredno ne obrača. Takoj, ko bi se nanje obrnila, bi namreč spremenile svoj status in bi postale druga oseba (Kranjc 2006: 162).

⁸ Prim. npr. Jespersen 1968: 82; Lyons 1977: 636–637; po Michaelu (1970: 72) je tradicionalna kategorija »zaimek« nekonsistentna kombinacija nezdružljivih funkcij, ki jih povezuje samo ime.

⁹ Slovenska besednovrstna teorija, kot je predstavljena v Toporišičevi *Slovenski slovnici* (1976), zaradi funkcionalnega kriterija razdelitve besednih vrst odstopa, saj zaimkov ne obravnava kot posebno besedno vrsto, ampak kot podkategorijo pri posameznih besednih vrstah (o razvejanosti tovrstne delitve zaimkov prim. tudi Ahačič 2017: 55). Nasprotno K. Ahačič (2017) v svojih slovnica za šolsko rabo obravnava zaimek v skladu s tradicijo kot posebno besedno vrsto.

¹⁰ Bhat (2004: 4) je mnenja, da je omenjena definicija bolj kot za osebne zaimke primerna za druge kategorije zaimkov.

¹¹ Lyons (1977: 637) nasprotuje tovrstnemu poudarjanju anaforične vloge zaimkov in izpostavlja njihovo deiktično funkcijo, ki je po njegovem mnenju primarna; na to kaže tudi zgodovinski razvoj tretjeosebni zaimkov iz kazalnih, zlasti v indoevropskih jezikih, čeprav je tovrstni razvoj značilen tudi za nekatere jezike iz drugih jezikovnih družin; Bhat (2004: 13–14) kot zgled navaja dravidski jezik kannada.

Ker se v komunikacijskem procesu vloge nenehno menjavajo, se ob tem spreminja tudi referenca osebnih zaimkov za prvo in drugo osebo, zato jo je mogoče definirati le znotraj vsakokratnega izreka:¹² *jaz* je »individuum, ki izreka sedanjo instanco govora, ki vsebuje jezikovno instanco *jaz*«, in simetrično je *ti* »individuum, nagovorjen v sedanji instanci govora, ki vsebuje jezikovno instanco *ti*« (Benveniste 1988: 276).

1.2.2 S pomenskimi značilnostmi zaimkov je povezano tudi njihovo izražanje drugih slovničnih kategorij, kot sta število in spol. Medtem ko gre pri množini tretjeosebne zaimka (in enako velja za dvojino) za t. i. običajno množino (3mn. = 3ed. + 3ed. + 3ed. itd.), iz definicije prve osebe kot tvorca specifičnega izreka, ki predpostavlja njegovo edninskost, izvira, da lahko needninske oblike za prvo osebo označujejo le prisotnost govorca¹³ v nekem paru oziroma skupini, ne glede na to, kdo so drugi člani te skupine (npr. 1mn. = 1ed. + 2ed. + 2ed. ali 1ed. + 2ed. + 3ed. ali 1ed. + 3ed. + 3ed.). Po Howu (1996: 9) gre torej za »skupinsko referenco«, Jespersen (1968: 192) pa 1mn. navaja kot prototipni zgled »približne množine«. Pri needninskih drugoosebnih zaimkih sta možni obe vrsti množine, saj govorno dejanje ne predpostavlja nujne edninskosti naslovnika: tako lahko označujejo dva ali več naslovnikov ali naslovnika in eno ali več tretjih oseb.¹⁴

1.2.3 Z vlogo osebnih zaimkov v komunikaciji je povezano tudi njihovo (ne)izražanje spola. Da je izražanje nenehno menjajočih se vlog govorečega in ogovorjenega olajšano, osebni zaimki za prvo in drugo osebo večinoma ne izražajo nobenih značilnosti, ki bi kazale na referenta in s tem omejevale njihovo rabo, zato praviloma (vsaj v ednini) spola ne izražajo¹⁵ (Bhat 2004: 10). Nasprotno pa izražanje spola pri tretjeosebne zaimku v njegovi primarni deiktični oz. anaforični funkciji olajša prepoznavanje referenta.

1.2.4 Opisane pomenske značilnosti osebnih zaimkov vplivajo tudi na njihovo oblikovno podobo. Tako so v odvisnih sklonih značilne supletivne osnove, ki jih pri prvo- in drugoosebnih zaimkih pripisujejo potrebi po leksikalizaciji posameznih udeleženskih vlog in jasnem ločevanju med subjektom in objektom, pri tretjeosebne zaimku pa gre za združevanje paradigem različnih kazalnih zaimkov. Na morfološki ravni se kaže tudi razlika med tipoma množine

¹² Izraze, katerih specifičnega pomena se ne da določiti brez upoštevanja vsakokratnega izreka, Benveniste (1988: 275) poimenuje *indikatorji*, Jakobson (1995: 388) pa zanje po Jespersenovem zgledu uporablja izraz *shifters* in poudarja, da imajo poleg indikatorske razsežnosti (v smislu Pierceove delitve znakov) tudi splošen, simbolni pomen.

¹³ Le izjemoma je lahko tvorec nekega izreka množinski: Howe (1996: 9) za angleščino kot zgled navaja skupinsko izjavo, npr. *We, the undersigned, pledge ourselves to ...* 'Podpisani se zavežujemo ...' Kot kaže zgled, zaimek tega samostojno ne more izražati in mu mora biti v tem primeru dodan izraz, ki natančneje določa govorce.

¹⁴ Razliko med obema tipoma množine odražajo tudi okrajšavne oznake za posamezne zaimke v tej monografiji: prvo- in drugoosebni zaimki so tako v ednini, dvojini in množini obravnavani kot ločeni zaimki (oznake zanje so 1ed., 2ed., 1dv., 2dv., 1mn. in 2mn.), medtem ko je pri tretjeosebne zaimku v oznaki ob osebi naveden tudi spol (3m, 3ž, 3s ali pri enakih oblikah za vse tri spole 3mžs), medtem ko je število navedeno ob oznaki sklonu.

¹⁵ Po mnenju drugih avtorjev (npr. Mareš 1977 v Peti Stantić 2002: 46) vsi zaimki izražajo spol, le da se ta pri prvi in drugi osebi ne izraža s slovničnimi morfemi, ampak z ujemanjem na skladdenjski ravni, ki kaže na naravni spol referenta osebnega zaimka.

pri obeh vrstah zaimkov: pri prvi in drugi osebi je tako izražanje množine leksikalizirano, pri tretji pa se izraža s slovničnimi sredstvi¹⁶ (Peti Stantić 2002: 39).

Zaradi izražanja razmerij znotraj govornega dejanja so – zgodovinskorazvojno gledano – osebni zaimki ena najstarejših kategorij v jeziku in relativno stabilni, saj redko prihaja do njihove izgube ali prevzemanja iz drugih jezikov. Ker gre za majhno in zaprto skupino besed (kar jih približuje slovničnim besednim vrstam), ki je tudi pomensko med seboj tesno povezana in soodvisna, pa je zaradi medsebojnega vplivanja pogosto nalikovno preoblikovanje njihovih paradigem; pri tem igra vlogo tudi glasovna povezanost posameznih oblik: rima, aliteracija in druge glasovne povezave v nekaterih zaimenskih sistemih odražajo kategorije, kot so oseba, število in sklon (tovrstni sistemi so v jezikoslovni literaturi označeni kot resonantni;¹⁷ Nichols 2006: 292).

1.2.5 Kot drugi zaimki so osebni zaimki slovničnim besedam blizu tudi po svoji prozodični naravi v govoru; že v pie. namreč v posameznih sklonih obstajajo nenaglašene dvojnice, ki so značilne tudi za sodobne ie. jezike, pri čemer v nekaterih dvojničnost obstaja zgolj na izgovorni ravni (prim. za germanske jezike Howe 1996), pri drugih pa se naglašene in nenaglašene variante razlikujejo tudi na oblikovni ravni. To je posebej značilno za južnoslovanske jezike, kjer so se v nepredložnih odvisnih sklonih ob podedovanih naslonkah razvile vzporedne nenaglašene dvojnice, ki so nastale bodisi s funkcijsko prerazporeditvijo oblik v zgodovinskem razvoju ali z glasovnim »obrušenjem« osnov.

V jezikoslovni literaturi se za vzporedne paradigemske oblike uporabljajo različni termini: z oblikovnega vidika se delijo na *dolge* in *kratke*, s prozodijskega na *naglašene* in *nenaglašene*, s skladenjskega pa na *ortotonične* in *enkličične*.¹⁸ Poimenovanja v slovenščini niso povsem prekrivna, saj se pri 1mn. in 2mn. naglašene in nenaglašene dvojnice oblikovno ne razlikujejo, pri 1ed. in 2ed. pa so lahko oblikovno kratke dvojnice v tožilniku nenaglašene in naglašene. Naglašene so lahko rabljene le ob predlogih¹⁹ in jih uvrščamo v posebno kategorijo naveznih

¹⁶ V vseh jezikovnih sistemih, v katerih obstajajo posebne oblike za izražanje dvojine, se te tvorijo iz množinskih osnov (Peti Stantić 2002: 38).

¹⁷ Kot zgled resonantnega sistema Nicholsova (2006: 292) navaja zaimenski sistem prafinščine: 1ed. *minä*, 2ed. *tinä*, 1mn. *me*, 2mn. *te*. Edninski obliki povezuje rima (-*inä*), enako množinski (-*e*); prvoosebna zaimka povezuje aliteracija *m-*, drugoosebna aliteracija *t-*.

¹⁸ Poimenovanje *dolge* (včasih tudi *polne*) in *kratke* – v različnih variantah – je značilno za starejše slovenske slovničarje, npr. *podaljšane/polne* in *skrajšane* pri Kopitarju (1809: 284), *dolge* in *kratke* pri Dajniku (1824: 159), *oblike s podaljšanjem* in *kratke* pri Metelku (1825: 199), *daljše* in *krajše* pri Murku (1843: 56), Murščcu (1847: 27), Janežiču (1854: 101) in Miklošiču (npr. 1868–1874: 72); zadnji uporabljata tudi izraza *polne* in *enkličične* (Miklošič 1868–1874: 73). Redkeje se uporabljajo tudi izrazi *močne* in *šibke* (npr. Murko 1891: 8). Izraza *naglašene* in *nenaglašene oblike* sta rabljena redkeje, pogosto v kombinaciji s poimenovanjema s skladenjskega vidika, npr. pri Škrabcu (II: 196) *nenaglašene (enkličične)*, pri Murku (1891: 16) *močno naglašene in enkličične*. V 20. stoletju prevladujejo poimenovanja s skladenjskega vidika: pri Ramovšu (npr. 1952: 81) *ortotonične* in *enkličične*, pri Nahtigalu (1952: 62) *poudarjene* in *nepoudarjene (enkličične)*, pri Toporišiču (npr. 2000: 307) v podomačeni obliki *naglasne* in *naslonske*; prim. Peti Stantić 2007.

¹⁹ V sodobnem slovenskem knjižnem jeziku so lahko rabljene le ob enozložnih predlogih (Toporišič 2000: 305–306), ob nezložnem predlogu *v* se vrine samoglasnik *a*, ob predlogih, ki se končajo na soglasnik, pa pri tretjeosebni zaimki polglasnik, zapisan z <e>. V 16. stoletju je bil nabor predlogov, ob katerih so bile rabljene navezne oblike, nekoliko drugačen; predstavljen je v šestem poglavju monografije.

oblik, ki vključuje izvirne (enozložne) tožilniške oblike 1ed. *me*, 2ed. *te*, Zp *se* in oblike Ted. 3m *-nj*, Ted. 3ž *njo* ter Ted. 3s in Tmn. 3mžs *nje*, ki so vzglasni *n*- dobile po drugotni morfemski segmentaciji.²⁰ Navezne oblike so nosilke naglasa,²¹ ki ga lahko na fonetični ravni ohranijo ali oddajo predlogu; le pri Ted. 3m, ki je po onemitvi psl. polglasnika postal nezložen, se naglas nujno realizira na predlogu.

V tej monografiji bosta zaradi primarne obravnave oblikovnih značilnosti in narave gradiva, ki ne omogoča natančnega določanja naglasne podobe, uporabljana termina dolge in kratke oblike; navezne oblike bodo uvrščene glede na homonimnost z nepredložno rabljenimi oblikami med dolge ali kratke, le navezna oblika Ted. 3m *-nj*, ki zaradi nezložnosti in prevzema roditeljskih oblik v tožilnik (prim. 2.2.3) nima nepredložno rabljene ustreznice, bo navajana posebej. Zaradi vsaj deloma neprekrivne rabe tudi v knjižnem jeziku 16. stoletja so kratke oblike obravnavane kot vzporedna paradigma, zato sopojavljanje dolgih in kratkih oblik pri posameznem avtorju ni opredeljeno kot paradigmatška dvojničnost.

²⁰ Vzglasni *n*- je bil izvorno del predlogov in se je iz predložnih zvez razširil v vse naglasne oblike 3mžs.

²¹ O fonološkem naglasu prim. Šekli 2011: 11.

2 RAZVOJ OSEBNIH ZAIMKOV DO 16. STOLETJA

2.1 Osebni zaimki v indoevropskem prajeziku

Zaradi svojih značilnosti, predstavljenih v prvem poglavju, so osebni zaimki v zgodovinskem razvoju doživljali večje in manj regularne spremembe kot druge kategorije, zato je njihova rekonstrukcija težavna. Večina jezikoslovcev domneva, da je bila v indoevropskem prajeziku (pie.) večina zaimenskih oblik izvorno brez sufiksov ali da so jih sestavljale zveze korenov s posameznimi členicami, ki so šele sčasoma prevzele funkcijo sklonil (Arumaa 1985: 157). »Kar zasledujemo v zvezah oblik jaz, mene, ni fleksija in spravljamo besede v nasilno zvezo, ker jih abstrahiramo od dejanske uporabe. Posamezne oblike imajo značaj partikul, členic in veznikov ter izražajo medsebojne odnose« (Ramovš 1952: 81).

Če je posebna sklanjatev obstajala že v pie., se je razlikovala od samostalniške²² in je ohranila najarhaičnejši obrazec, ki ga zaznamuje predvsem supletivizem oblik (Beekes 1995: 201; Matasović 2008: 227), katerega vloga v prajeziku je bila jasna označitev opozicije med subjektivnim in objektivnim sklonom (Arumaa 1985: 157).²³

2.2 Osebni zaimki v praslovanščini

Že do praslovanškega obdobja so osebni zaimki doživeli številne nalikovne spremembe zlasti pri osnovah, ki so povečale enotnost oblik tako znotraj posamezne paradigme kot med osebnozaimenskimi paradigmi.

2.2.1 Zaimki, ki ne izražajo spola

2.2.1.1 Ednina

Tudi v psl. se pri osebnih zaimkih ohranja supletivizem osnov v odvisnih sklonih, kjer pa še vedno obstajajo različne osnove: 1ed. **men-/*mьn-/*m-*; 2ed. **teb-/*tob-/*t-* in vzporedno tudi pri Zp **seb-/*sob-/*s-*.

	1ed.	2ed.	Zp
I	*azь	*ty	/
R	*mene	*tebe	*sebe
D	*mьně, mi	*tebě, ti	*sebě, si
T	*mę	*tę	*sę
Z	*azь	*ty	/
M	*mьně	*tebě	*sebě
O	*mьnoję	*toboję	*soboję

Preglednica 1: Praslovanška paradigma za edninske zaimke, ki ne izražajo spola (povzeto po Nahtigal 1952: 60)

²² V posameznih ie. jezikih se je nato deloma preoblikovala pod njenim vplivom (Arumaa 1985: 157).

²³ Enako motivacijo domnevajo tudi pri uveljavljanju kategorije živosti v psl., ki je namesto dotedanjega imenovalniško-tožilniškega sinkretizma oblik v tožilniku uveljavila roditeljske končnice najprej pri vprašalnem zaimku *kb* in nato pri samostalnikih moškega spola, ki označujejo živo, pod njihovim vplivom pa tudi pri zaimkih (Peti Stantić 2002: 65).

Kot izvorno praslovansko obliko I 1ed. večina jezikoslovcev navaja *jazъ* ali *jězъ* (Vondrák 1928: 70; Hamm 1974: 107; Bezljaj 1976: 223; Berneker (1913: 35) nasprotno kot osnovno obliko navaja *azъ*), že v psl. pa naj bi obstajali tudi obliki *azъ* in *ja* (Mečkovska 1985: 16). Stosl. spomeniki izkazujejo skoraj izključno obliko *azъ* brez jotacije v vzglasju.²⁴

V rodilniku je pri 1ed. skoraj nespremenjena ohranjena pie. oblika (**h¹méne*; Beekes 1995: 208), v 2ed. pa je prišlo do izravnava osnove: **téu-*, **séu-*²⁵ > **teb-*, **seb-* po dajalniški obliki (Ramovš 1952: 82–83); pri končnici ni bilo sprememb. Nasprotno je dajalniško-mestniška osnova 1ed. po naliki z rodilnikom prevzela element *-n-*; praoblika je rekonstruirana kot **meg^hhey* (Matasović 2008: 233). V stosl. spomenikih se v teh dveh sklonih pojavljata osnovi *мън-* in *мьн-*; običajno se na podlagi latv. nar. *mun* domneva, da je bila praslovanska osnova **mъn-*, ki se je pod vplivom prednjega vokala v končnici, prevzeti iz samostalniške *a*-sklanjatve, preoblikovala v **mьn-* (Arumaa 1985: 161; Matasović 2008: 233; Šekli 2016: 38).

Oblika za orodnik 1ed. je domnevno praslovanska inovacija z osnovo **mъn-* iz dajalnika; končnica *-ojo* se navadno pojasnjuje s prevzemom iz *a*-sklanjatve²⁶ (Ramovš 1952: 83), po Matasoviću (2008: 233) je prevzeta od kazalnih zaimkov. Pri 2ed. in Zp je poleg tega prišlo do preoblikovanja osnove zaradi vokalne asimilacije: **tebojo*, **sebojo* > **tobojo*, **sobojo* pod vplivom zadnjega vokala v končnici (Ramovš 1952: 83).

Ie. naslonke **moi*, **toi*, **soi* > psl. **mi*, **ti*, **si* so v psl. postale dajalniške kratke oblike, medtem ko so bile v nekaterih drugih jezikih kot enklitike rabljene v več kot enem sklonu (stind. *me* R, D, T; gr. *μοι*, *τοι*, *οί* R in D; lit. *mi*, *ti*, *si* D in T; Arumaa 1985: 162). V rodilniku in tožilniku praslovanščina opozicije med dolgimi naglašeni in kratkimi nenaglašeni oblikami ni poznala, enozložne tožilniške oblike so bile naglašene.

2.2.1.2 Dvojina

	1dv.	2dv.
I	*vč	*va/*vy
R	*naju	*vaju
D	*nama	*vama
T	*na	*va
Z	*vč	*va
M	*naju	*vaju
O	*nama	*vama

Preglednica 2: Praslovanska paradigma za 1dv. in 2dv. (povzeto po Jakop 2008: 76)

V dvojini sta imela v psl. prvo- in drugoosebni zaimek v imenovalniku enak vzglasni element, ki izvira že iz pie. (**ue*) in je bil značilen tudi za 1mn., kar kaže na nerazlikovanje med dvojino in množino v ie. prajeziku (Arumaa 1985: 170). Na podlagi rabe tako za prvo kot za drugo osebo se

²⁴ Zagovorniki jotirane osnovne oblike razlagajo, da se zaimek v njih največkrat pojavlja na začetku stavka, zato je tam *j* izgubil najprej (prim. *въпрошо i jazъ* Mar. Mr 11,29, Zogr. že *azъ*; Vondrák 1928: 70); za primerjavo Vondrák navaja glagol *javiti*, ki je v stosl. pogostejši kot oblika *aviti*.

²⁵ Zaradi severnoslovanskih oblik dajalnika in mestnika s korenskim vokalom *o* Matasović (2008: 234) domneva izvorno obliko **tawe*, ki se je po analogiji s 1ed. **mene* preoblikoval v **tewe*, nato pa pod vplivom D 2ed. v **tebe*.

²⁶ Orodnik se je v ie. prajeziku razvil pozno in v jezikih, v katerih je ohranjen, v splošnem kaže vpliv samostalniških sklanjatev (Arumaa 1985: 161).

domneva, da je šlo za inkluzivni zaimek, ki je vključeval govorca in naslovnika (Matasović 2008: 235). Ker je bila osnova s tipičnim vokalom 2ed. pri 1ed. v nasprotju z načelom resonantnosti (prim. 1.2.4), je bila odprta za analoške spremembe. Medtem ko se je v psl. imenovalnik množine že preoblikoval (prim. 2.2.1.3), se je v dvojini še ohranila starejša oblika *vě*.

Imenovalniška oblika pri 2ed. ni enoznačno rekonstruirana: večina avtorjev na podlagi stcsl. predpostavlja za psl. obliko **va*, ki je bila prvotno omejena na funkcijo tožilnika dvojine (Šivic Dular 2006: 11), Decaux pa predvideva obliko **vy*, ki je homonimna z I 1mn. (Derganc 1993: 10; Snoj 2003: 819; Jakop 2008: 76) in se pojavlja že v najstarejših stcsl. kanonskih tekstih (Matasović 2008: 236).

V odvisnih sklonih sta osnovi enaki kot v množini (**na-*, **va-*), končnice pa se ujemajo z imenskimi (Arumaa 1985: 170; Šivic Dular 2006: 12).

2.2.1.3 Množina

	1mn.	2mn.
I	<i>*my</i>	<i>*vy</i>
R	<i>*nasъ</i>	<i>*vasъ</i>
D	<i>*namъ</i>	<i>*vamъ</i>
T	<i>*ny</i>	<i>*vy</i>
Z	<i>*my</i>	<i>*vy</i>
M	<i>*nasъ</i>	<i>*vasъ</i>
O	<i>*nami</i>	<i>*vami</i>

Preglednica 3: Praslovanska paradigma za 1mn. in 2mn. (povzeto po Nahtigal 1952: 60)

Imenovalniški obliki obeh osebnih zaimkov sta bili že v praslovanščini analoško preoblikovani: pri 1mn. se je namesto pie. **we-* za večje razlikovanje od 2mn. (prim. 2.2.1.2) uveljavila oblika **my*, ki je vzglasni *m-* domnevno prevzela po odvisnih sklonih 1ed. ali po naliki z glagolskim obrazilom za 1. os. mn. (Matasović 2008: 235); izglasni element *-y* naj bi se razvil pod vplivom 2mn. (Matasović 2008: 235; Beekes 1995: 209) ali na podlagi pie. oblike T 1mn. **mōns* (Arumaa 1985: 166; Matasović 2008: 235). Tudi v I 2mn. je prišlo do prevzema vzglasnega elementa, in sicer iz odvisnih sklonov (morda po naliki z 2ed., kjer v celotni paradigmi nastopa vzglasni element *t-*). Namesto baltoslovanske oblike **yūs* se je tako uveljavila oblika **vy*, ki je enaka tožilniški.

V drugih odvisnih sklonih sta bili osnovi **na-* in **va-*, na končnice pa je po Ramovšu (1952: 84) vplivala sklanjatev drugih zaimkov: D **těma*, **jima* : **těmъ*, **jimъ* in po naliki **nama*, **vama* : **namъ*, **vamъ*, M **těsъ*, **jisъ* (**těxъ*, **jixъ*) : **nasъ*, **vasъ*; nalika je delovala v času, ko še ni bilo prehoda *s > x*. Hkrati so te končnice enake končnicam v ajevski sklanjatvi.

2.2.2 Tretjeosebni zaimek

V praslovanščini ni obstajal poseben zaimek za tretjo osebo, temveč so to vlogo opravljali kazalni zaimki, najpogosteje **onъ/ona/ono* in **jъlja/je*, ki sta se sčasoma vedno bolj zbliževala in združila v enotno paradigmo. Ta združuje imenovalniške oblike prvega in v odvisnih sklonih oblike drugega zaimka, ki se sklanjajo po mehki zaimenski sklanjatvi; s tem se je oblikoval podoben supletivizem osnov med imenovalnikom in ostalimi skloni kot pri zaimkih, ki spola ne izražajo.

	EDNINA			DVOJINA			MNOŽINA		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
I	*опъ	*ono	*ona	*ona	*oně	*oně	*oni	*ona	*ony
R		*jego	*jeje		*jeju			*jixъ	
D		*jemu	*jeji		*jima			*jimъ	
T	*jъ	*je	*jǫ	*ja	*ji	*ji	*je	*je	*je
Z	*опъ	*ono	*ona	*ona	*oně	*oně	*oni	*ona	*ony
M		*jemъ	*jeji		*jeju			*jixъ	
O		*jimъ	*jejq		*jima			*jimi	

Preglednica 4: Praslovanska paradigma 3mžs (Ivšić 1970: 224)

2.2.3 Prevzem roditeljskih oblik v tožilnik

V zgodnjih obdobjih razvoja posameznih slovanskih jezikov,²⁷ po mnenju nekaterih jezikoslovcov pa že v poznem praslovanskem obdobju (Mečkovska 1985: 19; Matasović 2008: 233–235), so se tudi pri osebnih zaimkih v tožilniku začele uveljavljati roditeljske oblike pod vplivom roditeljsko-tožilniškega sinkretizma pri vprašalnem zaimku **kьto* in samostalnih moškega spola, ki označujejo živa bitja (prim. Nahtigal 1952: 61, 234).

Medtem ko se domneva, da je pri samostalnih ta pojav posledica potrebe po razlikovanju med osebkom in predmetom zaradi homonimnosti imenovalniških in tožilniških oblik,²⁸ pri zaimkih, kjer so to funkcijo imele nadomestne osnove v odvisnih sklonih, to ne more biti vzrok za preoblikovanje osebnozaimskih paradigem. Po mnenju A. Peti Stantić (2006: 66) je prevzem roditeljske oblike v tožilnik spodbudila težnja po simetričnosti edninske paradigme:²⁹ v dajalniku so namreč obstajale dvoje oblike, enozložne nenaglašene in dvozložne naglašene, medtem ko je bila v roditeljskem dajalniku dvozložna naglašena, v tožilniku pa enozložna naglašena. S prevzemom roditeljske oblike v tožilnik³⁰ po analogiji s samostalnikom moškega spola, ki označujejo živo, in posledično klitizacijo stare tožilniške oblike³¹ se je tako v vseh treh sklonih oblikovalo nasprotje med dolgimi naglašeni in kratkimi nenaglašeni oblikami,³² ki se je razširilo tudi na tretjeosebni zaimek.

²⁷ Raba roditeljskih oblik v tožilniku je izpričana že v stsl. spomenikih, a je zlasti v starejših redka. Murko (1891: 15) iz Marijanskega evangelija s konca 10. stoletja navaja en sam primer dolge oblike 2ed. *tebe* ob ujemalnem samostalniškem prilastku ter nekaj več zgledov za Zp. *sebe*; na istem mestu navaja tudi primer rabe zaimka v protistavi (»iže vy priemletъ mę priemletъ, i iže prieml'etъ mę priemletъ poslavъšaago mę«), pri katerem je v Marijanskem evangeliju nad prvima glagolskima *mę* pozneje dodano s cirilskimi črkami *ne*; v Savini knjigi iz 11. stoletja je na tem mestu obakrat rabljena dolga oblika *mene*.

²⁸ Po Matasoviću (2008: 185) je na prevzem roditeljskih oblik v tožilnik vplivala raba roditeljske oblike ob zanikanih glagolih.

²⁹ Podobno težnjo lahko opazimo tudi pri nekaterih slovenskih slovnicařjih 19. stoletja, ki so se pri obravnavi zaimkov naslanjali na »staroslovenske« oblike (prim. 8.9, 8.10).

³⁰ Roditeljske oblike so se začele v tožilniku rabiti tudi v dvojini in množini, kjer ni bilo razlike v dolžini zlogov. V stsl. in bolgarščini je izpričana tudi klitizacija starih tožilniških oblik *нѣи* in *вѣи* (Babić 2003: 116); v bolgarščini so kot klitike rabljene tudi v dajalniku, v tožilniku pa so danes izpričane še v timoško-lužniškem torlaškem narečju (Matasović 2008: 237).

³¹ Večerka (1989: 47) na podlagi stave zaimkov v spomenikih, kjer se je v tožilniku že rabila dolga oblika iz roditeljske, domneva, da ni takoj prišlo do klitizacije kratkih oblik, ampak da so vsaj deloma tudi v nepredložnih zvezah ohranile naglas.

³² Medtem ko je roditeljska oblika v tožilnik prodrla v vseh slovanskih jezikih, je raba stare tožilniške oblike kot naslonske v roditeljskem 1ed. in 2ed. značilna samo za južnoslovanske jezike (Babić 2003: 116).

2.3 Razvoj v slovenščini do druge polovice 16. stoletja

V starejših slovenskih rokopisih ni nikjer izpričana celotna paradigma osebnih zaimkov, pa tudi primerjava vseh spomenikov nam ne omogoča spremljanja razvoja v vseh sklonih, pokaže pa nekatere razvojne tendence, ki jih nato opazamo tudi v obdobju nastanka slovenskega knjižnega jezika v 16. stoletju.

2.3.1 Zaimki, ki ne izražajo spola

2.3.1.1 Ednina

	BS		CR		SR			KR		SGR	
	1ed.	2ed.	1ed.	2ed.	1ed.	2ed.	Zp	1ed.	Zp	1ed.	2ed.
I	jaz	ti	jast		ja, je	ti		jest		jest	
R	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
D	mi	tebe	/	/	meni,	tebe	sebi	meni	/	/	/
					mi						
T	me		/	/	me	/	/	/	/	/	/
M	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
O	/	/	/	tabo	meno	/	/	/	sebo	/	tabo

Preglednica 5: Izpričane edninske oblike zaimkov, ki ne izražajo spola, v starejših slovenskih spomenikih

2.3.1.1.1 Imenovalnik

V Brižinskih spomenikih (BS) je izpričana imenovalniška oblika zaimka za prvo osebo *jaz* (*iaz* III 1), značilna tudi za ostale slovanske jezike z izjemo bolgarščine, ki ima enako kot stesl. *a3* (narečno tudi *jaz* in s pripojenimi členicami *ázi, jázi, áska, jáska*; Berneker 1913: 35).

Iaz ze zaglagolo Zlodeiu (BS 2004: 60)

Medtem ko je pri ostalih slovanskih jezikih razvoj šel v smeri izgube končnega *-z* (sr. in hrv. *jā*,³³ v starejših spomenikih *azъ* in *jazъ*, r., br. in ukr. *я* – starejše *язъ*, p. *ја* – starejše *jaz*, gl. in sl. *ja*, č. in slk. *já*, starejše *jáz*; *-z* je ohranjen v blg. *a3*, mak. *jac*), se je v slovenščini *-z* ohranil in se celo okrepil, saj je že v Celovškem rokopisu (CR) konec 14. st. izpričana oblika *jast* (*yast*) z eksplozivno razrešitvijo *s*-ove pripose.

Yaft veruyo wu boga othfcho wfemogotfchiga (Mikhailov 2001: 80)

Po Ramovševi (1952: 81) razlagi je ob poudarjeni izgovarjavi zaimka pred premorom prišlo do intenzivno artikulirane lateralne odpore pri *s* in jezik se je ob straneh sunkoma odtrgal, ta akustični vtis pa se je substituiral z najbližjim glasom *t*. To je značilno tudi za dva spomenika iz 15. stoletja, Kranjski (KR) in Starogorski rokopis (SGR), kjer pa je prišlo še do preglasa za *j* in tako oblike *jest*.³⁴

KR: Jeft. N. perfeſchem Wogu. da tfcho Jeft. en fweft Rath. Jenu Suetnickh witti (Mikhailov 2001: 96)

SGR: Yeft veryo na boga vlfega mogotzchiga (Mikhailov 2001: 107)

³³ Čak. *jaz* (zapisano 1454), v nekaterih govornih okoli Kastva, v Liburniji *jās* v samostojnem položaju, drugače *ja*, kajkavci v Bednji *jōz* poleg *jō* (Skok 1971: 741).

³⁴ Alternativna interpretacija oblike je tudi *jast* z zapisom <e> za polglasnik iz reduciranega kratkega *a*; za pombo se zahvaljujem dr. Mateju Šekliju.

V Stiškem rokopisu (SR) iz srede 15. st. nasprotno najdemo oblike brez izglasnega pripornika, in sicer 17-krat *ja* in 4-krat preglašeno obliko *je* (pred netrajnikom; Toporišič 1992a: 24).³⁵ Nastanek te oblike so razlagali različno: Oblak (1889: 147) je okleval med hrvaškim vplivom in slovenskim narečnim razvojem,³⁶ podobno Toporišič (1992a: 24), Ramovš (1952: 82) pa ga je razlagal z napačno določitvijo morfološke meje v zvezi *ya ze dalfan dam* (*jasse > ja-se*). Domnevali bi lahko tudi češki vpliv, ki se sicer kaže predvsem v pravopisu. Za staročeške spomenike je bila sicer značilna oblika *jaz*, vzporedno pa se je že od začetka 14. st. pojavljala oblika *já*, ki je starejšo obliko nadomestila do konca 15. st. (Vondrák 1928: 70). A glede na to, da se tudi nastanek čeških oblik brez izglasnega *-s* razlaga s pojavom sandhi, kot ga je opisal Ramovš (Skok 1971: 741),³⁷ se zdi verjetnejša njegova razlaga, pri čemer moramo domnevati, da se je izpad končnega soglasnika razširil tudi v druge položaje.

Ya ze dalfan dam wľeŕmŕi greychi (Mikhailov 2001: 90)

ya odpufcho vzeym teŕm kyr ľo menŕ volŕ velikŕ dŕalŕ (Mikhailov 2001: 90)

ye oblŕblo ze naprid pred greychichy owarouaty (Mikhailov 2001: 90)

Pri osebnem zaimku za drugo osebo ednine v razvoju iz praslovansčine ni prišlo do večjih sprememb, z izjemo splošnega prehoda *y > i*; zapis *ti* v BS kaže, da se je to zgodilo že v 11. stoletju (prim. 2.3.1.3).

Ti edin boŕe vuez caco mi iega potreba vuelica (BS 2004: 36)

2.3.1.1.2 Rodilnik in tožilnik

Rodilniške oblike v spomenikih niso izpričane, pa tudi tožilnik se pojavi le v BS in SR, in sicer stara oblika zaimka za prvo osebo *mę*:

BS: Otmime vzem zlodeiem (BS 2004: 38)

SR: da mŕ on ratŕy datŕ odpŕftik vzeŕch meŕch greŕchu ynw **me** ratŕy naprid predgreŕchŕ owarowatŕ (SR 1992: 15)

Zaradi pomanjkanja zgledov ne moremo določiti, kdaj je v razvoju slovenščine prišlo do vdora rodilniških oblik v tožilnik v poudarjenih položajih³⁸ in klitizacije starih enozložnih tožilniških oblik, ki ga v starocerkvenoslovanskih spomenikih beležijo od 11. stoletja (Damjanović 2005: 96).

2.3.1.1.3 Dajalnik in mestnik

Od dajalniških oblik v BS najdemo staro kratko obliko za prvoosebni zaimek *mi* in dolgo obliko za drugoosebni zaimek *tebe* s staro praslovansko jatovsko končnico.

³⁵ Ramovš (1971: 338) domneva, da gre pri obliki *ye* za pisno napako, ker izven zaimka preglas ni izpričan.

³⁶ Danes je oblika *ja* izpričana v nekaterih vzhodnoistrskih (Ratitovec, Podgrad/*jā*) in belokranjskih govorih (Adlešiči, Metlika, Podzemelj itd. *jā*), kot dvojnica tudi v nekaterih vzhodnoštajerskih (Miklavž pri Ormožu *jā/jās*); narečne oblike so navedene po zbirki gradiva za SLA, za posredovanje katerega se najlepše zahvaljujem dr. Jožici Škofic.

³⁷ Druga razlaga je analogija po zaimku za drugo osebo **ty* (Kopečný idr. 1980: 76).

³⁸ Termin *poudarek* v monografiji označuje domnevano večjo stavčnofonetično izrazitost kakega dela stavka (označenega kot »poudarjeni položaj«), ki na prozodijski ravni predstavlja jakostno težišče stavka, na pomenski pa označuje njegovo jedro (prim. Toporišič 1992b: 199; 2000: 540–541).

ácofe ti **mi** zadeneŕ (BS 2004: 38)

tebe izpovuede vuez moi greh (BS 2004: 36)

Ker dolga oblika pri zaimku za prvo osebo ni izpričana, ne vemo, ali je bila v tem obdobju še ohranjena polglasniška osnova.

Do obdobja, ko je nastal SR, je domnevno že prišlo do izravnave osnov znotraj paradigme 1 ed. in je tudi v dajalniku prevladala roditeljska osnova *men-*; Mečkovska (1985: 20) tak razvoj pripisuje ne le delovanju nalike znotraj paradigme, ampak tudi medsebojnemu vplivanju paradigem: tako naj bi na razvoj dajalniške osnove *men-* vplivali tudi obliki *teb-* in *seb-*, ki sta prav tako izpričani v SR:³⁹

da **meny** tudy nafgoŕpud odpufty moye greyche (SR 1992: 15)

my **ktebe** vpyeme tuge ŕabbne otroczy/ te ewe (SR 1992: 4)

ynw tak ýŕŕveŕt will kakor ŕam **ŕeby** (SR 1992: 13)⁴⁰

Pri 1 ed. je izpričana tudi že končnica *-i*, ki je po Ramovšu (1952: 83) v sklanjatev osebnih zaimkov prešla iz ženske ajevске sklanjatve⁴¹ (kjer so v tem času že prevladale končnice nekdanje sklanjatve mehkih osnov); razlago, da ta *-i* izhaja iz prvotnega *ě* po redukciji, zavračajo enake srbske in hrvaške oblike (*meni*, *tebi*, *sebi*; čak. *mani*), kjer redukcije *ě* v *i* ni.

Tomšič (1947: 31) in Matasović (2008: 237) nasprotno pri razvoju končnice *-i* domnevata vpliv kratke oblike dajalnika.

Pri zaimku za drugo osebo najdemo v dajalniku še jatovsko končnico, zapisano z <e>, morda pod vplivom češčine, vendar je korenski samoglasnik *e*, ne *o* kot v češčini (č. *tobě*, *sobě*; Nahtigal 1952: 238).

Mestnik v nobenem od rokopisov ni izpričan.

2.3.1.1.4 Orodnik

Prve roditeljske oblike so v slovenščini izpričane v CR konec 14. st. Nekdanja praslovska končnica *-ojo*, ki je v zaimenski sklanjatvi posplošena iz ženske ajevске (Vondrák 1928: 72), se je podobno kot v zahodnih slovanskih jezikih (poljščini, slovaščini) kontrahirala.

V CR je v osnovi zaimka samoglasnik *a*,⁴² ki je nastal z vokalizacijo polglasnika zaradi premika naglasa v predložni zvezi s končnice na osnovo: z *mano* < sъmъnъ > sъ mъnъ > z *mъno* in po naliki tudi *tabo*, *sabo* (Ramovš 1952: 84).

Czeŕŕŕchena fy maria gnade pallna goŕpod **ftabo** (Mikhailov 2001: 79)

Enako obliko najdemo tudi v SGR.

Zheŕŕchena fy Maria gnade fy pollna goŕpod ye **ftabo** (Mikhailov 2001: 106)

³⁹ Nenaglašeni polglasnik je v SR zapisan pretežno z <a>, le redko z <e> ali <i> (Oblak 1889: 129; Toporišič 1992a: 23).

⁴⁰ V zgledih so, kot v SSKJ16, s krepko ob zaimkih označeni tudi stično zapisani predlogi.

⁴¹ Po Nahtigalu (1952: 57) je ajevska sklanjatev tudi sicer imela močan vpliv na slovensko zaimensko paradigmo, saj nanjo spominja več kot tretjina sklonskih oblik osebnih zaimkov.

⁴² Tako obliko navaja v glasovni in naglasni rekonstrukciji CR tudi Šekli (2008: 36). Manj verjetna je možnost, da gre za končniško naglašeno obliko s sekundarnim polglasnikom v osnovi, čeprav je nenaglašeni polglasnik v CR (razen za trdonebnikom) prevladujoče zapisan z <a> (Šekli 2008: 32).

V SR in KR pa orodniške oblike izkazujejo v osnovi *e*, ki kaže na ohranitev končniškega naglasa, kar bi pri 1ed. v regularnem razvoju povzročilo izpad nenaglašena polglasnika v osnovi in obliko *mno*,⁴³ a se domneva, da je bil v osnovi – enako kot v dajalniku – prevzet *e* iz drugih odvisnih sklonov: *menó* in po naliki tudi *tebó*, *sebó* (Ramovš 1952: 83). Manj verjetno je, da gre za sekundarni polglasnik,⁴⁴ ki ga po Ramovšu (1936: 162; 1952: 83–84) izkazujejo nekatera slovenska narečja.

SR: Ta racz **fmenv** yno fwamy byti (SR 1992: 3)

KR: kher meni. en polfchten Rath, Jenu gmeina. mey, **febo** fwero (Mikhailov 2001: 97)

V SR je končnica zapisana z <v>, vendar Toporišič (1992: 3) kot njeno glasovno ustreznico navaja ozki *o*,⁴⁵ čeprav bi morda lahko šlo tudi za češki vpliv, saj je imela češčina do 15. stoletja v orodniku končnico *-u* (*mnú*; Kopečný idr. 1980: 75).

2.3.1.2 Dvojina

Dvojina v slovenskih rokopisih ni izpričana.

2.3.1.3 Množina

	BS		CR		SR		KR		SGR		NP	
	1mn.	2mn.	1mn.	2mn.	1mn.	2mn.	1mn.	2mn.	1mn.	2mn.	1mn.	2mn.
I	my	/	mi	/	mi	/	/	vi	mi	/	/	/
R	/	/	nas	/	/	/	/	/	nas	/	/	/
D	nam	v(i)	nam	/	nam	/	/	vom	nam	/	nam	/
T	ni	/	nas	/	/	vas	/	vas	nas	/	/	/
M	nas	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
O	/	/	/	/	/	vami	/	/	/	/	/	/

Preglednica 6: Izpričane oblike 1mn. in 2mn. v starejših slovenskih spomenikih

V BS je pri prvoosebni zaimku ohranjeno še arhaično stanje, skoraj enako praslovanskemu. V imenovalniku se je ob ustničniku še ohranil *y* (Ramovš 1995: 38), kar kaže zapis <ui> (za razliko od *ti*, kjer je dosledno uporabljen <i>).

ese bese priuuae zlouezi u liza tazie, acose i **mui** gezim (BS 2004: 52)

Prav tako je ohranjena stara oblika tožilnika zaimka za prvo osebo *ni*, na podlagi katere ne moremo sklepati, ali je v množini v tem obdobju že prišlo do prevzema roditeljskih oblik, saj bi lahko bila stara tožilniška oblika še ohranjena kot naslonska v nepoudarjenem položaju (prim. Nahtigal 1952: 237).

da bi **ni** Zlodeiu otel (BS 2004: 50)

⁴³ Oblika je ohranjena v Reziji v zvezi *ziz mlú* 'z mano' (Ramovš 1952: 83).

⁴⁴ To za obliko kljub zapisu <e> (prim. op. 39) v SR domneva tudi Toporišič (1992a: 17).

⁴⁵ Oblak se v svoji analizi ne opredeli natančno, kakšna naj bi bila glasovna vrednost tega grafema, navaja ga le kot izjemo pri odrazih za *o*, po čemer bi lahko sklepali, da domneva izgovor *u*: »Za stsl. *ą* ima conf. gen. uže današnji *o*: pridigwyocz I 16, fobothw I 20 [...] body IV 7 toda f menv IV 6« (Oblak 1889: 136).

Pri zaimku za drugo osebo pa se za dajalnik množine pojavi naslednji primer:

primete vuecfne vuezclie i vuecfni fivuot Efev iezt ugotoulieno (BS 2004: 38)

Obliko rekonstruirajo kot *vi*. Če je ta rekonstrukcija pravilna, se je stara tožilniška oblika uporabljala tudi kot naslonka v dajalniku, kot je značilno za bolgarščino (in za nekatere govore v Črni gori; Nahtigal 1952: 237).

V CR pa je pri 1mn. prvič v slovenščini v tožilniku izpričana iz rodilnika posplošena oblika, ki jo najdemo tudi pri 2mn. v SR.

CR: yno nafs ne wuppelay wednero yffkufo le **nafs** reffly odllega (Mikhailov 2001: 79)

SR: proffo **vas** zypouednika na boffyam meyftu (SR 1992: 15)⁴⁶

Posebnost je še zaokrožitev dajalniške oblike *vam* v *vom* v KR pod vplivom ustničnika, medtem ko je v ostalih spomenikih ohranjena praslovanska oblika *nam*, *vam*.

KR: Sturili, tho, khar ye **Vom** Vedetfch (Mikhailov 2001: 98)

V rodilniku in orodniku so ohranjene praslovanske oblike, mestnik ni izpričan.

2.3.2 Tretjeosebni zaimek

	BS		CR		SR		KR		SGR		ČR
	ed.	mn.	ed.	mn.	ed.	mn.	ed.	mn.	ed.	mn.	ed.
I	/	oni	/	/	on	/	/	/	/	/	/
R	jego, jega	jih	njega	/	njega, ga	/	njega	njih	njega		njega, *njage
D	jemu	jim	/	/	/	jim	/	/	/	/	/
T	/	je	/	/	/	/	/	/	/	/	/
M	/	/	/	/	jim, njim	/	/	/	/	/	/
O	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/

Preglednica 7: Izpričane oblike 3mžs v starejših slovenskih spomenikih

V BS je ohranjeno še arhaično stanje: odvisne oblike so še brez vzglasnega *n-*, novost se pojavlja le v rodilniku ednine moškega spola, kjer se ob praslovanski zaimenski končnici *-ego* že pojavi tudi nova končnica *-ega* s končnim *a*, posplošenim iz samostalniške sklanjatve.

V CR najdemo samo moško rodilniško obliko *njega*, ki kaže, da se je do konca 14. stoletja rodilniška končnica *-ega* že uveljavila, posplošil pa se je tudi vzglasni *n-*, ki je postal del zaimkov po premiku morfemske meje (pojav sandhi) v zvezi s predlogi **kbn-*, **vbn-*, **sbn-*, od koder se je z izravnavo razširil tudi v druge položaje (Ramovš 1952: 90).

V SR je izpričana kratka oblika *ga*, ki je nastala z glasovnim krnjenjem rodilniške oblike v stavčno nepoudarjenem položaju na le sklonskorazlikovalni element, torej končnico oz. njen del, in posledično izgubila naglas.

možo pokuro nefflam taku czyftu doperneffl kakur famga dalfan (SR 1992: 12)

⁴⁶ V zgledu gre za vikanje, vendar sociolingvistični pomeni posameznih oblik pred 16. stoletjem ne bodo posebej obravnavani.

Iz sobesedila lahko sklepamo, da gre za roditeljski⁴⁷ srednjega spola, rabljen anaforično po zgljdu nemškega *es*, ki ima podobno funkcijo splošnega nanašanja kot kazalni zaimek *to* (prim. Toporišič 1992a: 25; podrobneje o tem v 7.2).

V mestniku poleg oblike *njim* z vzglasnim *n-*, ki se je iz predložne rabe posplošil po celotni paradigmi, v enem primeru najdemo tudi nepodaljšano obliko *jim*. Mestniška končnica *-im* je po Ramovšu (1952: 90) prevzeta od enklitične oblike kazalnega zaimka *tim* (z $\check{e} > i$).

neyflim meygalebna **ponym** poprawil (SR 1992: 11)

poym poprauyll (SR 1992: 7)

Ker je oblika brez *n-* uporabljena v prvem spovednem obrazcu, ki je poln napak, je možno, da gre za napako tudi v tem primeru, saj je uveljavitev vzglasnega *n-* izpričana že v CR,⁴⁸ značilna pa je tudi za češčino (HMČ: 184).

V drugih spomenikih se večinoma pojavljajo samo edninske in množinske dolge roditeljske oblike z vzglasnim *n-*. Posebnost je samo enkratna pojavitev oblike *njage* v ČR, kjer gre verjetno za napako, saj je v isti povedi uporabljena tudi običajna oblika *njega*.

jetd'nu mafšu fa **gne ga** dušfu **fegna ge** morti (Mikhailov 2001: 132)

2.4 Razvojne tendence osebnih zaimkov do 16. stoletja

Na podlagi redkih ohranjenih zapisov lahko razvoj osebnih zaimkov od praslavanščine do slovenščine 16. stoletja spremljamo le deloma, saj za številne težnje, ki so se nakazovale že v stari cerkveni slovanščini ali so značilne za slovenščini sorodne jezike, nimamo besedilne potrditve.

Kot arhaična poteza se je pri osebnih zaimkih ohranil supletivizem osnov v odvisnih sklonih, ki se je uveljavil tudi pri izvorno kazalnem tretjeosebni zaimku z združitvijo paradigmem dveh različnih kazalnih zaimkov. Od imenovalniških osnov se je glasovno preoblikovala zlasti 1ed., bodisi z okrepitevijo končne pripore (CR *just*; KR, SGR *jest* – s preglasom za *j*) ali z njeno izgubo (SR *ja, je*).

Pri odvisnih sklonih je preoblikovanje osnove dajalnika 1ed. pod vplivom roditeljske izpričano v SR (mestnik ni izpričan). Stanje v orodniku je zaradi neustaljenosti zapisa negotovo: v CR in SGR je v tem sklonu izpričana oblika z domnevnim naglasom na osnovi in korenskim vokalom *a*, ki se je regularno razvil iz naglašene polglasnika, v SR in KR pa končniško naglašena oblika, pri kateri je domnevno prišlo do izravnave osnov v odvisnih sklonih, zaradi neustaljenosti zapisa pa je možno tudi, da gre za osnovo s sekundarnim polglasnikom.

Pri tretjeosebni zaimku se je iz predložnih zvez v celotni paradigmi po izravnavi razširil vzglasni *n-*; izvorne oblike (v ednini glasovno okrnjene na sklonskorazlikovalni del) so postale naslonske (SR Red. 3s *ga*, Dmn. 3mžs *jim*). Enako lahko domnevamo za staro enozložno obliko T 1ed. *me*, vendar zaradi neizpričanosti dolgih oblik ne moremo določiti, ali se je to zgodilo že v obdobju, ko so nastali BS. To velja tudi za rabo roditeljske oblike v tožilniku: prvič je izpri-

⁴⁷ Toporišič (1992a: 25) sicer domneva, da gre za iz roditeljske prevzeti tožilnik srednjega spola, kar bi pomenilo, da je že v tem obdobju prišlo do prevzema roditeljske oblike v tožilnik tudi v srednjem spolu, vendar se zaradi stanja v 16. stoletju (prim. 5.2.1.1.2) zdi verjetnejše, da gre za roditeljski.

⁴⁸ Za slovenščino lahko domnevamo podoben razvoj kot v hrvaščini, kjer se je *n-* uveljavil med 12. in 14. stoletjem (Matasović 2008: 238).

čana v CR pri 1 mn., v BS pa ne moremo določiti, ali se rodilniško-tožilniški sinkretizem še ni uveljavil ali gre za klitično rabo stare tožilniške oblike *ni* (k temu navaja tudi raba iz tožilnika posplošene oblike *vi* v dajalniku v BS, ki je bila verjetno klitična); v poznejših rokopisih ni bila več rabljena. V KR je izpričana tudi narečna zaokrožitev osnove v D 2mn. (*vom*) pod vplivom ustničnika v končnici.

Pri končnicah je poleg sprememb zaradi novega rodilniško-tožilniškega sinkretizma prišlo še do spremembe dajalniške in mestniške končnice pri edninskih zaimkih, ki ne izražajo spola: namesto *-ě*, ki je izpričan še v BS, se je uveljavil *-i* po naliki z žensko samostalniško sklanjatvijo ali z naslonskimi oblikami; v SR sta izpričani še obe obliki. Pri tretjeosebni zaimku se od praslovanskih končnic razlikujeta Red. 3ms, kjer je po naliki s samostalniško moško sklanjatvijo končnico *-ego* zamenjala končnica *-ega* (kot dvojnica se pojavi že v BS), in Med. 3m *-im* (SR *nym/ym*) po naliki z enklitično obliko kazalnega zaimka *tim*.

Dvojinske oblike v rokopisih niso rabljene, zato lahko o njihovem razvoju, kot o drugih spremembah v zaimenskih paradigmah, ki pred drugo polovico 16. stoletja niso izpričane, sklepamo le na podlagi stanja v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja, ki bo predstavljeno v nadaljevanju.

III

OSEBNI ZAIMKI V KNJIŽNEM JEZIKU

16. STOLETJA

3 OPIS GRADIVA IN NAČELA RAZVRŠČANJA OBLIK

Gradivsko osnovo za preučevanje osebnih zaimkov v 16. stoletju je predstavljal popolni izpis del slovenskih protestantov v listkovnih kartotekah Sekcije za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.⁴⁹ Osebnozaimenska gesla so bila v celoti pregledana, izpisane so bile vse pisne in oblikovne različice,⁵⁰ večinoma je bilo določeno tudi pogostnostno razmerje med posameznimi oblikami (za izjemo prim. 3.2.1).

Primerjalno so bila delno ali v celoti pregledana tudi nekatera druga gesla (zaimenska, glagolska, izjemoma samostalniška). Analiza osebnozaimenskih gesel na podlagi listkovne kartoteke je bila po potrebi dopolnjena s primerjalnim pregledom vzporednih besedil in – kjer je bilo to mogoče – tudi tujejezičnih predlog, zgledi za pojave in procese v jeziku, ki so poleg osebnih zaimkov prizadevali tudi druge besedne vrste, pa so bili nabrani s paberkovalnim pregledom obravnavanih besedil ali povzeti po strokovni literaturi.

Ker gre za obdobje, v katerem se je knjižna norma šele začela oblikovati, korpus pa v veliki meri sestavljajo prevodna besedila, ki so jih poleg tega večinoma tiskali tujci, tudi pri osebnih zaimkih najdemo precejšnjo pisno in oblikovno neustaljenost, skladske interference iz predlog ter precejšnje število tiskarskih napak, ki so pogosto otežile analizo. Nekaj dilem pri določanju paradigem osebnih zaimkov je predstavljenih v nadaljevanju.

⁴⁹ Natančneje je izpis predstavljen v Merše, Novak, Premk 2001, Merše 2001b, Merše 2011. Od 53 upoštevanih del v nalogi ni posebej navajana le druga izdaja Dalmatinovih molitev *LEPE KARSZHANSKE MOLITVE* iz leta 1595, ki jo je brez večjih posegov pripravil Felicijan Trubar in se pri zaimenskem gradivu ne razlikuje od prve izdaje iz leta 1584. Pesmarica, ki jo je izdal istega leta, je obravnavana v sklopu z drugimi pesmaricami.

⁵⁰ Izpisane so bile tudi domnevne napake, ki pri predstavitvi pisne in oblikovne variantnosti večinoma niso bile upoštevane (prim. 3.1.4), navedene pa so v preglednicah v prilogi. Izjema so napake, ki so nastale zaradi napačne razmejitev besed, npr. »onf e bo quom perblishoual« (TT 1577: 122), saj so iz besedila enostavno razvidne, enobesedna predstavitev v preglednicah pa ne daje jasne slike.

3.1 Ločevanje pisnih, glasovnih in oblikovnih dvojnic ter izločanje napak

3.1.1 Neustaljenost zapisa povzroča težavo pri določanju glasovne podobe nekaterih zaimkov. Najbolj izrazito je to pri 3mžs, kjer je zlasti v vzglasju težko določiti glasovno vrednost zapisov posameznih avtorjev. Trubar, za katerega Toporišič (2010: 455) na podlagi preglasa za *ń* predvideva, da je ohranjal mehkost izgovora, Ramovš (1971: 147) pa na osnovi narečnega razvoja na Rašici domneva, da je začetnik slovenskega knjižnega jezika glas – deloma položajno omejeno – izgovarjal kot [jín], [ń] in [n],⁵¹ se je namreč razen v končnem položaju, kjer najdemo tudi <in>, zavestno⁵² odločil za enoten zapis <n>⁵³ (Orel 2010a: 408), ki ga pod njegovim vplivom najdemo kot edino ali redkejšo različico tudi pri večini ostalih avtorjev. Ker zato na podlagi zapisov ni mogoče z gotovostjo sklepati o glasovni podobi odrazov za *ń*, so v prvem delu analize predstavljene vse pisne različice pri posameznih avtorjih, v nadaljevanju pa je pri analizi posameznih oblik iz slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja uporabljen enoten zapis <ń>.

3.1.2 Neustaljenost zapisa otežuje tudi določanje orodniških oblik pri 1ed., 2ed. in Zp, ki ga dodatno zapleta tudi v sodobnem knjižnem jeziku in narečjih izpričana dvojničnost naglasa. Kot je bilo prikazano pri razvoju oblik v slovenščini do 16. stoletja (prim. 2.3.1.1.4), se večinoma predvideva,⁵⁴ da se je v primeru končniškega naglasa v osnovi O 1ed. na mestu nekdanjega *ɚ* po naliki iz ostalih sklonov uveljavil *e* (ki je nato vplival tudi na O 2ed. in Zp), v sodobnih narečjih pa je izpričan tudi sekundarni polglasnik, na kar kaže tudi nekaj zapisov v knjižnem jeziku 16. stoletja, npr. *měno* (BH 1584: 159), *tàbo* (KB 1566: F3b), *fàbo* (KPo 1567: XVIII, CIb idr.). Nasprotno se ob obliki s korenskim *a* domneva naglas na osnovi, vendar najdemo pri Dalmatinu tudi zapis *manoj* (prim. 5.1.1.5) s poudarjalno členico *-j*, ki je značilna za oblike s končniškim naglasom,⁵⁵ kar bi kazalo, da gre za zapis polglasnika z <a> in obliko *mǎno:j*. Ker so zapisi omenjenih glasov vsaj deloma prekrivni, je težko z gotovostjo določiti, za kateri glas je šlo v posameznem primeru.

⁵¹ O položajnih omejitvah posameznih izgovorov piše Ramovš v *Konzonantizmu* (1924: 116): [n] (ker je izgovor [jín] v tem položaju nemogoč) domneva za soglasnikom in v začetku besede ter pred *i* in za njim, ker se je *j* samoglasniku asimilirala.

⁵² I. Orel (2009: 5) kot razlog za odločitev za enoten zapis domneva opuščanje ožje narečnih prvin predvsem zaradi splošne uporabnosti in razumljivosti, pripisati pa bi jo bilo mogoče tudi avtorjevemu estetskemu pogledom na pravopisno normo (prim. Ahačič 2007: 228–229).

⁵³ Vendar tudi v drugih položajih ni bil povsem dosleden: Ramovš (1971: 147) navaja izjemne zapise <in> in redkeje <ni> tudi v nekončnem položaju.

⁵⁴ Npr. Vondrák 1908: 86; Ramovš 1952: 83; Nahtigal 1952: 238; Vaillant 1958: 459–460; Miklošič v *Vergleichende Formenlehre* (1856: 189–190) navaja samo oblike *menó*, *tebó*, ki ju zapiše tudi v *Wortbildungslehre* (1876: 145–146) v paradigmi, v spremnem besedilu pa za 1ed. navede obliko s polglasnikom *mǎnoj* ob *tebój*, *sebój*. Možnost, da se je v osnovi uveljavil sekundarni polglasnik, navaja tudi Ramovš (1952: 84), ki pa na osnovi narečij predvideva tudi njegovo razširitev po analogiji v O 2ed. in Zp. V sodobnih narečjih, ki so ohranila končniški naglas, je stanje različno: na Rašici je v osnovi izpričan polglasnik (*tǎbuój*), v Krškem polni vokal (*tebuój*), obe osnovi pa najdemo tudi v drugih osrednjih narečjih, npr. Zgornje Gameljne *měnoj*, Valburga *mǎnoj* (SLA). V dolenskih narečjih sicer prevladuje polglasnik, ki pa bi ga lahko pripisali moderni vokalni redukciji nenaglašene *e*.

⁵⁵ Čeprav Ramovš (1952: 58) navaja, da je končnica *-oj* v Oed. samostalnikov ženskega spola lahko rabljena tudi v primeru naglasa na osnovi.

	Nenaglašeni <i>e</i>	Nenaglašeni polglasnik	Naglašeni <i>a</i>
TT 1557	e	e, a, i	a, aa
KPo 1567	è, e	a, à, e	a aa
DB 1584	e	e, è, é, i, a, à	a, á, à
BH 1584	e, é, è, ae	è, e, à, a, i	a, á
TPo 1595	e	e, a, i	a

Preglednica 8: Preglednica črkovnih znamenj za nenaglašena *e* in polglasnik ter naglašeni *a* (povzeto po Besedje 16: 29)

Na podlagi strokovne literature (prim. op. 54) in zaradi majhnega števila odstopanj v primerjavi z regularnimi zapisi pri posameznem avtorju so kot osnovne predvidene oblike s polnim vokalom v osnovi (*e* ob končniškem naglasu in *a* ob naglasu na osnovi), le v primerih, ko zapis izrecno kaže na polglasnik, je na to posebej opozorjeno.

3.1.3 Težave je predstavljal tudi neustaljeni zapis sklopov *ij* in *ji*, predvsem pri R/T/Mdv. 3mžs *niu/nyu/nju*, kjer lahko na podlagi navedenih zapisov domnevamo obliko *niju* ali *nu*. Na podlagi strokovne literature⁵⁶ ter zapisa za *n* in *ij* pri zaimkih (prim. 4.1) in na splošno je v pregledu oblikovja predvidena oblika *njiju*, *nju* pa le v posamičnih primerih, ko ni drugih primerov za zapis sklopa *ij* z <j>.

Dilema se pojavlja tudi pri zapisu kratke oblike Dmn. 3mžs *im* (JPo 1578: II, 97b) in Tmn. 3mžs *ih* (TPo 1595: I, 39; II, 89). V tem primeru je bila poleg avtorjeve pisne norme upoštevana tudi jezikovna interferenca: pri Hrvatu Juričiču je bila zaradi enkratnosti zapisa in hkrati velike verjetnosti vpliva hrvaščine pojavitev upoštevana kot oblikovna dvojnica, v TPo 1595 pa hrvaških vplivov sicer ni, najdemo pa več primerov zapisa zaporedja *ji* z <i>, zato je bila navedena oblika prišteta med pisne različice.

3.1.4 V nekaterih primerih je težavo predstavljalo tudi odločanje, ali gre pri posamezni obliki za napako (avtorjevo ali stavčevo) ali za glasovno dvojnico. Iz obravnave so bile izločene enostavno razvidne stavske napake, kot sta napačno obrnjeni črki <u> in <n> (npr. Imn. 3m *oui* (TT 1581-82: I, 263)), izpusti (Imn. 3m *oy* (DB 1584: III, 43b)) in zamenjave podobnih črk, npr. raba <h> namesto (O Zp *seho* (TT 1581-82: I, 254)), zlasti v kurzivi, ter napake, ki so bile navedene v seznamih napak na koncu knjig.

Druge domnevne napake, pri katerih bi lahko šlo tudi za nalikovne spremembe (npr. T 2ed. *tabe*) ali ki imajo tujejezične homografe ali sodobne narečne ustreznice⁵⁷ (npr. D 2ed. *tibi*, D 1mn. *non*), so sicer obravnavane kot domnevne oblikovne dvojnice, a so v paradigmah označene z zvezdico, verjetnost, da gre za napako, pa je ovrednotena na podlagi splošnosti jezikovnih procesov oziroma verjetnosti vplivanja posameznih narečij ali tujih jezikov.

3.1.5 Še več dejavnikov je bilo treba upoštevati v primerih, ko je lahko poleg napake ali glasovne dvojnice šlo tudi za skladijsko dvojnico.

⁵⁶ Npr. Miklošič 1856: 148; Murko 1891: 22; Ramovš 1952: 91.

⁵⁷ Kot napaka je bila izločena oblika M 1mn. *nois* (*P 1563: 58), ki ne ustreza nobenemu od navedenih kriterijev.

kir kuli fe bode leta Euangelion pridigal, po vřim fueitu, fe bode letu tudi prauilu **nee** řpominu, kar ie ona řturila (TE 1555: K8a = TT 1557: 80)

Ta Mosh pak fe je **nje** zhudil (DB 1584: I, 15a)

Takovu ima en Mosh merkati, nikar pruti **nje** tard biti (TPo 1595: III, 189)

V tovrstnih primerih je bilo najprej preverjeno, ali gre za vpliv predloge, v nekaterih primerih so bili pregledani tudi celotni glagoli, da je bilo določeno, ali gre za enkraten primer ali eno od možnih vezav, upoštevani pa so bili tudi splošni glasovni razvoji v knjižnem jeziku 16. stoletja⁵⁸ in sodobno stanje v narečjih. Trubarjeva oblika *ńe* se je tako ob primerjavi z drugimi izdajami in izvirnikom pokazala za napako pod vplivom nemščine in latinščine,⁵⁹ Dalmatinova za rodilniško vezavo ob glagolu *ćuditi se*,⁶⁰ enaka oblika v TPo 1595, ki se je pojavljala ob različnih glagolih in tudi ob predlogu *proti*, pa za dajalniško dvojnico.⁶¹

3.1.6 S skladenjsko dvojničnostjo je povezana tudi nedosledna raba rodilnika ob zanikanih glagolih.

Ty Vifřifary pag inu ty Starifři, inu vus Suit, fo iskali kriuu pryzhouane řubper Ieřufa, de bi nega vmurili, inu **ie** ne fo neshli (TT 1557: 84)

Tako pår tih nei řpania, kateri befedo Boshijo pořluřhaio inu **ijo** řai ne ohranio (KPo 1567: XCVIIIb)

Inu ti nęmařh sa leta folk prořsiti, inu nęmařh sa nje vpyti ni moliti, ni **nje** pred mano řagovarjati (DB 1584: II, 31a)

⁵⁸ Tako so bile na podlagi odrađanja samoglasniškega upada v besedilih oblike, kjer je namesto prićakovanega izglasnega <i> izprićan zapis z <e>, v većini del slovenskih protestantskih piscev, kjer je izglasni -i praviloma ohranjen (ćeprav řkrabec (na već mestih, povzetek v Merře 2009: 265) in Ramovř (1971: 320) predvidevata, da je bil že nekoliko izgovorno oslabljen), obravnavane kot napake in ne kot glasovne dvojnice. V nekaterih delih s konca stoletja, predvsem v TPo 1595, pa je izkazan većji vpliv gorenjřćine (Ramovř 1971: 282), za katero je znaćilen većji samoglasniřki upad – řekli (2008: 34) domneva, da se je v gorenjřćini zaćel pojavljati že v drugi polovici 14. stoletja, razmahnil pa se je v 15. stoletju –, zato so oblike z izglasnim <e> navedene kot glasovne dvojnice z domnevno polglasniřko konćnico (npr. D Ied. *mene* (TPo 1595: II, 158 idr.)).

⁵⁹ Pri Luthru je v obravnavani vrstici (Mt 26,13) uporabljen svojilni zaimek, ki bi bil v slovenřćini 16. stoletja preveden z rodilniřko obliko osebnega zaimka, v Vulgati (»in memoriam eius«) in Erazmovem latinskem prevodu (»in memoriam ipsius« (ENT: d3b)) pa rodilniřka oblika zaimka. Poleg izbire napaćnega sklona zaimka pod vplivom predloge, na kar kađe tudi ponovna izdaja TT 1581-82, kjer je na istem mestu uporabljena oblika *ńi* (»kir kuli fe bo ta Euangelion pridigal, po vřim fueitu fe bode letu tudi prauilu **ńi** řpominu, kar ie ona řturila« (TT 1581-82: I, 114–115)), bi lahko řlo tudi za napako, in sicer rabo predloga ob samostalniku namesto ob zaimku, ki izrađa svojilnost (prim. na vzporednem mestu Mr 14,9 »**kne** řpominu« (TT 1557: 143)).

⁶⁰ Ob glagolu *ćuditi se* namreć najdemo već primerov vezave z rodilnikom, npr: »Kadar je pak Moses tu vidil, fe je on zhudil te prikasni« (DB 1584: III, 64b). Primerjava z Luthrom kađe, da gre verjetno za vpliv nemščine: »Da es aber Moses sahe/ wundert er sich des Gesichtes« (LB 1545: Apd 7,31).

⁶¹ Nasprotno so bili primeri, kjer je v orodniřki zvezi ob predlogu, ki se veđe tudi s tožilnikom, rabljena tožilniřka oblika (npr. »de fe vmei febe[!] lubimo« (TT 1577: 220)), obravnavani kot napake, ne kot oblikovne dvojnice.

V primerih, ko sta se roditeljska in tožilniška oblika v 16. stoletju še razlikovali (R/Tmn. 3mžs, R/Ted. 3ž,⁶² R/Ted. 3s), je bila tožilniška oblika ob zanikanem glagolu uvrščena v tožilnik in ni bila upoštevana kot morebitna roditeljska dvojnica. Pri ostalih zaimkih, kjer sta bila roditelj in tožilnik že izenačena, pa so bile oblike ob zanikanem glagolu uvrščene v roditelj, saj je bilo nemogoče ločevati, kdaj je bilo načelo o rabi roditelja v teh primerih upoštevano in kdaj ne.

Na negotovost rabe roditelja in tožilnika v 16. stoletju poleg zgledov ob zanikanih glagolih kažejo tudi primeri, kjer je ob domnevno tožilniški obliki rabljen zaimek *vsī* ali pridevnik v roditelju. Tudi ti so bili – glede na vezavo ob posameznem glagolu – večinoma uvrščeni v tožilnik.⁶³

Obtu **vas vfeh** proffim, de leta mui greh [...] meni odpufite (TT 1557: k3a)

Sleteimi beffedami N. N. hozhta po tei Ordningi inu Poftaui Boshy vta ftan tiga Sakona vkupe ftopyti, Htakimu nih Sakonu [...] proffio **vas vfeh**, fa eno Gmain proshno (TO 1564: 131a)

3.1.7 Kot dvojnice niso bile upoštewane niti oblike svojilnega roditelja s končnico, prevzeto od samostalniškega jedra v besedni zvezi, ki se sporadično pojavljajo zlasti pri Trubarju. Pojavitve končnih različnih sklonov pri oblikah svojilnega roditelja tretjosebnega zaimka za različne spole in števila kažejo, da ne gre za glasovne pojave ali variantnost končnic, temveč za skladenski pojav, ki ga Ramovš (1952: 45–46) označuje kot psihološke pomote in ki ga najdemo tudi pri drugih besednih vrstah, pri čemer lahko vpliva bodisi jedro na dopolnilo ali obratno.⁶⁴

Inu ona resbye to pugsho, inu to vlye na **nego** [Jezusovo] glauo (TT 1557: 143)

Tedai gre gori tudi ta Ioshef is te Galilee [...] de bi fe puftil shazati fto Mario **shnego** farozheno sheno (TT 1557: 161)

Ti fi ta Mosh kir fi timu vbosimu to **njego** lubo edino ovzhizo po fyli vsel inu faklal (TPo 1595: II, 25)

Inu kir Bug taku tei fui Cerkqui daie inu pomaga, fatu ga Diuiza Maria **vni** peisni zhefti inu huali (TT 1557: ffa)

Diuiza Maria fama **vni** peifni taku poye (TR 1558: c3a)

dokler ta kazha **shno** hudo kunshtio ie to Euo fepelala (TL 1561: 69b)

⁶² Pri 3ž so roditeljske oblike ob zanikanih glagolih rabljene redko, zlasti pri Trubarju, tudi pri Krelju in Dalmatinu v teh zvezah večinoma prevladujejo tožilniške oblike; tako so pri Trubarju v TR 1558, TL 1561, TAr 1562 in TC 1575 rabljene samo tožilniške oblike, v TT 1581–82 je razmerje *nee + ie 6 : no 9*; v KPo 1567 *ije 2 : ijo 4*; v DB 1584 *nje 5 : njo 6, je 3 : jo 29*. Nasprotno so v množini pogostejše rabljene roditeljske oblike, čeprav prav tako najdemo primere rabe tožilniških oblik.

⁶³ Ob *prossiti* tako najdemo skoraj dosledno vezavo z zvezo *vas vseh*, ki bi kazala na roditelj, vendar so vsi drugi (osebni) zaimki in samostalniki, pri katerih ni roditeljsko-tožilniškega sinkretizma (npr. množinska oblika 3mžs, ednina 3ž in samostalniki ženskega spola), ob tem glagolu rabljeni v tožilniku, enako tudi ob njih rabljen zaimek *vsī*, npr. »Inu **nee vfe** proffil inu pokleunu opominak« (TAr 1562: 18b), »Natu **vas** brumne fãftopne kerfzhenike vfe fueiftu proffimo« (TE 1555: A4a).

⁶⁴ Pri zaimkih gre za vpliv jedra na dopolnilo, za obratni primer pa Ramovš (1952: 46) navaja Trubarjev zgled *poleg tih boshih angelih*. Se pa lahko na podlagi tovrstnih pomot s posplošitvijo sintagmatskega ujemanja razvijejo nove oblike; takšen razvoj se predvideva pri južnoslovanski posplošitvi samostalniške končnice Red. -a pri zaimkih (Orel 2013: 145).

3.2 Pisna in glasovna prekrivnost ter določanje frekvence dvojnic

Za slovenski knjižni jezik 16. stoletja je poleg predstavljenega rodilniško-tožilniškega sinkretizma značilna tudi pisna in glasovna prekrivnost nekaterih oblik bodisi znotraj zaimkov ali tudi z drugimi besednimi vrstami, ki je v nekaterih primerih povzročala težave pri določanju njihove frekvence.

3.2.1 Zlasti težavno se je to izkazalo pri povratnem zaimku, kjer so kratke rodilniške in tožilniške oblike enake kot členek ob velelniku in členica v vlogi prostega glagolskega morfema ali za izražanje neprehodnosti, trpnosti, brezosebности itd. (Besedje 16: 452–453). Ker je pregled pokazal, da se pri teh oblikah pojavlja le malo pisnih in nič oblikovnih dvojnic, hkrati pa je v okviru knjižnega jezika 16. stoletja v teh sklonih specifično tudi razmerje med kratkimi in dolgimi oblikami, njihova frekvenca ni bila določena. Ob velikem številu pojavitev (ok. 40.000) bi bilo namreč ločevanje med prekrivnimi oblikami, da bi se lahko določilo natančno število pojavitev zaimka, predolgotrajno, zato v okviru te analize ni bilo izvedeno. Na to odločitev so vplivali tudi zgledi, kjer je poleg kratke oblike ob istem glagolu uporabljena tudi dolga:

Sakai mi **fe** fāmi **febe** preuezh ne ifteguiemo (TL 1561: 68b)

she fdai nih veliku zaguio, inu **fe** fāmi **febe** konzhauiuo (TT 1557: zb)

kry Criftufeua, kir **fe** ie fām **febe** pres vfiga madesha [...] Bogu offral (TT 1581-82: II, 289)

Íz sočasne rabe obeh oblik lahko sklepamo, da zlasti Trubar kratke oblike v tovrstnih primerih ni vedno dojemal kot zaimka, ampak kot prosti glagolski morfem, za izražanje povratnosti pa je uporabil dolgo obliko zaimka.⁶⁵

Podobne zglede, ki kažejo tudi na visoko stopnjo leksikaliziranosti zveze zaimka *sam* in dolge oblike *Zp*,⁶⁶ najdemo tudi v dajalniku.

Vftani gori, inu poftelli **fi** fām **febi** (TT 1557: 361)

kateri iei inu pije nevrednò, ta **fi** fām **febi** fodbo iei inu pije (KPo 1567: CXXXIXb)

Tudi dajalniška kratka oblika je prekrivna s prostim glagolskim morfemom (hkrati pa še z 2. os. ed. glagola *biti*), vendar je število pojavitev manjše, hkrati pa je razmerje med dolgo in kratko obliko podobno kot pri ostalih zaimkih, zato je bilo ločevanje zaimka od prostega morfema potrebno. Pri tem so bila kot merilo upoštevana tudi gesla v Besedju 16: tako so bile kot prosti morfemi izločene oblike *si* v glagolskem kalku *naprej vzeti si* in ob glagolih *izmišljati (si)*, *namisliti (si)*, *počíti (si)*, *zaslužiti (si)* idr., čeprav pri *naprej vzeti si* pri Trubarju izjemoma najdemo tudi zgled z dolgo obliko, ki še potrjuje, da je bila razmejitev med zaimki in prostimi glagolskimi morfemi v tem času še negotova.

Ieft nezho **febi** obene kriue rizhy naprei vfeti (TPs 1566: 180b)

⁶⁵ Redkost tovrstnih zvez in njihova omejenost na povratni zaimek kaže, da ne gre za zaimensko podvajanje predmeta, kakršno poznajo sodobna zahodna narečja, verjetno pod vplivom sosednjih italijanskih narečij (prim. Šekli 2010).

⁶⁶ Visoko stopnjo leksikaliziranosti potrjujejo tudi zgledi, kjer je namesto *sam* ob nepovratnem zaimku rabljena celotna zveza: »ne plazhite fe zhes mene, temuzh zhes **uas fame febe** fe plazhite, inu zhes uashe otroke« (TT 1557: 248). V ponovni izdaji celotne Nove zaveze je Trubar nepovratni zaimek izpustil: »zhes **fame febe** fe plazhite« (TT 1581-82: I, 348).

3.2.2 Podobno prekrivnost kot pri *se* najdemo tudi pri obliki *je*: lahko namreč predstavlja Red. 3ž, Ted. 3s,⁶⁷ Tdv./mn. 3mžs in 3. os. ed. glagola *biti*. Ker gre v večini primerov za različne oblike zaimkov, ni mogoča podobna rešitev kot pri *se* in je treba za pravilno določitev razmerij med posameznimi različicami določiti pomen vsake pojavitve. Večinoma je ta iz sobesedila dovolj jasno razviden, v nekaterih primerih pa je možnosti več, zato si je pri določanju prave treba pomagati z izvornikom, če ta le obstaja.

Zlasti pri Dalmatinu primerjava z Luthrovim prevodom⁶⁸ kaže, da gre v številnih primerih, ko bi se na podlagi sobesedila lahko odločili za Tdv./mn. 3mžs, verjetneje za t. i. neosebni anaforični *je* po zgledu nemškega *es*, ki ima podobno funkcijo splošnega nanašanja kot kazalni zaimek *to*.

Natu fo ty Farji inu Leviti vseli tu svaganu
frebru inu slatu, inu posfode, de bi **je**
pérneli v'Jerusalem (DB 1584: I, 254b)

Da namen die Priester vnd Leuiten das
gewogen silber vnd gold vnd gefesse/ das
sie **es** brechten gen Jerusalem zum Hause
vnsers Gottes (LB 1545: Ezer 8,30)

Interferenca z nemščino se kaže tudi v nekaj primerih, ko ne gre za tovrstno neosebno anaforično rabo, a je samostalnik srednjega spola v predlogi povzročil napačno izbiro spola zaimka.⁶⁹

Kateri eno Hilho, v' kateri se prebiva,
v' Meftnim obfydanju prodá, ta ima enu cilu
lejtu odlog, de **jo** more spet rešhiti. Tu ima
ta zhas biti, v' katerim **je** on more rešhiti.
Aku **jo** on pak neréfhí, prejden tu cillu
lejtu mine, taku **jo** ima ta Kupèz vekoma
ohraniti (DB 1584: I, 76b)

WER ein Wonhaus verkeufft in der
Stadtmauren/ der hat ein gantz jar frist/
dasselbe wider zulösen/ Das sol die zeit
sein/ darinnen er **es** lösen mag. Wo ers aber
nicht löset/ ehe denn das gantze jar vmb ist/
So sols der Keuffer ewiglich behalten (LB
1545: 3 Mz 25,29–30)

Kljub primerjavam pa za vse zglede ni mogoče z gotovostjo določiti pomena. Pri Dalmatinu zaradi velikega števila pojavitve to ne vpliva posebej na določanje razmerij med posameznimi dvojnicami, v primerih, ko je pojavitev malo, pa se lahko pojavijo težave pri analizi. Tako je posebej problematično določanje frekvence kratke oblike Tmn. 3mžs *je* pri Krelju, pri katerem v tem sklonu močno prevladujeta iz rodilnika posplošeni obliki. V KPo 1567 najdemo tri pojavitve oblike *je*, ki bi jih lahko uvrstili v Tmn. 3mžs.

Inu ie ena bratovfka velika lübesan
na fhim sovrashnikom povedati inu
opominit**ije**, da od hudiga ftopio
(KPo 1567: CLIIb)

Es ift auch ein werck der liebe, vnfer
feinde ermanen, daß sie von irer
boßheytt abtfehen (SA 1559:
I, CXIXb)

⁶⁷ K srednjemu spolu je prišteta tudi neosebna raba zaimka po zgledu nemškega *es* (gl. 7.2; prim. Jelovšek 2011b).

⁶⁸ Kadar je biblijsko besedilo navedeno po spletni izdaji, je namesto strani navedena biblijska vrstica. Če ni navedeno drugače, je vir za besedilo *Biblija.net*.

⁶⁹ Tovrstne napake niso omejene na zaimke in se pojavljajo že v predhodnih Dalmatinovih biblijskih prevodih; v DB 1584 jih je deloma odpravil (Merše 2010a: 84).

Inu IESVS pravi. Daite fim tih pet hlebov inu dvei ribi, Inu vflameijh, inu gledaiozh v'nebefsa, ijh blagoslovi alli shegna, inu raslomi hlebe, inu poda Iogrom, da **ie** naprei nefo lüdem, inu te ribe tudi, da ijh rasdile (KPo 1567: CXXVIb)

Vnnd Iefus sprach: Bringet mir die brodt vnnd Fifche. Vnd er nam die fünff brodt, vnnd zween Fifche, vnnd fahe auff gen[!] Himel, vnd danckt drüber, vnd brach die brodt, vnnd gab fie den lüngern, das fie **es** dem volck fürlegen, Vnd die zwen Fifche theylet er vnter fie alle (SA 1559: I, CIII)

Sahvalim tebe Ozha [...] kâr fi te rezhi Modrim fkril, inu **ije** priproftim neumnim Ditetom odkril (KPo 1567: Iib)⁷⁰

Du haft folches verborgen den weysen vnnd klugen, aber offenbart den kindern (SA 1559: I, II)

Primerjava z izvornikom kaže, da gre v prvem primeru nedvomno za množino, v drugem lahko na podlagi Spangenbergovega teksta in enkratne rabe oblike *je* v kontekstu, kjer je v številnih drugih primerih rabljena oblika *jih*, sklepamo, da gre za kalkirano neosebno anaforično rabo;⁷¹ v tretjem je Krelj izvorno besedilo toliko preoblikoval, da se zdi verjetnejša izbira Tmn. 3mžs, čeprav v nemščini na vzporednem mestu zaimek ni bil uporabljen.

Podobne težave so pri uvrstitvi nekaterih oblik v pesmaricah, kjer poleg tega neposredna primerjava z izvornikom ni mogoča.⁷²

Kir hzhe Bogu slushiti, Ta ima ohraniti, Te Deffet Sapuuidi, Verui veniga Boga, Lubiga is tvoiga ferza [...] Luskiga blaga ne sheli, Dai nom **ie**⁷³ Bug dershati, Vflei Vpokuri ftati (TC 1574: 6–7)

V takšnih primerih, ko pomena oblike *je* ni mogoče določiti s precejšnjo stopnjo gotovosti in lahko to bistveno vpliva na prikaz medsebojnih razmerij med oblikami, je pri analizi opozorjeno, da je treba rezultate upoštevati z določenim pridržkom.

3.3 Določanje dvojskih oblik in pluralizacija dvojine

Težave je predstavljala tudi razmejitev dvojskih in množinskih oblik, in sicer zaradi postopne pluralizacije dvojine v 16. stoletju (podrobneje predstavljene v Tesnière 1925; Derganc 1993, 1996; Jakop 2008; Jelovšek 2016). V gradivu se namreč kažejo različne stopnje pluralizacije imenovalniških oblik zaimkov:

⁷⁰ Gre za biblijski odlomek iz Matejevega evangelija (Mt 11,25), ki se ne ujema s Trubarjevim prevodom istega mesta, se pa glede množinske reference ujema z njegovim prevodom vzporednega mesta v Lukovem evangeliju (Lk 10,21).

⁷¹ Tudi v nemškem izvorniku je *es* rabljen anaforično, kot kaže množinski osebni zaimek v predhodnem stavku: »vnnd gab fie den lüngern« (SA 1559: I, CIII). Pri Kreljevi izbiri oblike v tem primeru ni moglo iti za vpliv Trubarjevega prevoda, saj ta na enakem mestu zaimka ni uporabil: »reslomi te kruhe, tar da fuim Iogrom, de poloshe nim naprei« (TT 1557: 115).

⁷² Tudi če izvornik obstaja, je besedilo zaradi težnje po upoštevanju pravil verzifikacije (prim. Bjelčevič 2000) običajno precej preoblikovano.

⁷³ Obliko *je* lahko v tem primeru interpretiramo kot Tmn. 3ž (z nanosnico 'zapovedi') ali kot splošno anaforo 'to'.

- a) popolna ohranitev dvojine tako pri zaimku⁷⁴ v vlogi osebk kot pri ujemajočem se glagolu v povedku;
Midua fua tudi zhloueka ufimu slu poduershena (TT 1557: 378)
sakaj hozheta **vydva** ta Folk od fvojga della proftiga fturiti (DB 1584: I, 36b)
sdaici **ona** šapuftita ta zheldn inu niu ozheta (TE 1555: C3a)
- b) množinski (ali z množinskim oblikovno enak) zaimek ob dvojinem glagolu;
my pryemlieua to, kay fo nayu dela saflushila (JPo 1578: I, 129a)
Vy fta me v`nefrezho pèpravila (DB 1584: I, 23a)
Oni fe ne fta nikogar bala, obena ftuar nei bila nima fourash (TT 1557: 13b)
- c) dvojinški zaimek ob množinskim glagolu;
tiga **vidua** nemate diati pres Boshye Belfede (TO 1564: 131b)
- č) pluralizacija tako zaimka kot glagola, dvojinskost je razvidna le iz sobesedila.
Kadar fta letu ta Apoftola, Barnabas inu Paulus, flifhala, fta fvoj gvant refèrgala, inu fta fkozhila mej ta Folk, fta vpila inu djala: Vy Moshje, kaj tu délate? **My** fmo tudi mèrtvazhki ljudje, raunu kakòr vy, inu vam Evangeli predigujemu[!] (DB 1584: III, 69b)⁷⁵

Zgledi prvih treh tipov, ki vsaj deloma izkazujejo oblikovno dvojinskost, so bili uvrščeni med dvojinške oblike, medtem ko so bili primeri zadnjega tipa zaradi osredotočenosti na oblikovno podobo kljub pomenski dvojinskosti prišteti k množinskim oblikam.

To merilo pa se je pokazalo za nezadostno pri 2dv., kadar je šlo za ženski spol, saj je bila dvojinška glagolska končnica v 16. stoletju enaka množinski (-e) (prim. Bohorič 1584: 98 in sl.).

Inu **vy** veifte, de fem ieft is vfe moie mozhy **vaiu**⁷⁶ Ozhetu slushil (DB 1578: 28b)

V tovrstnih primerih je bilo uporabljeno enako merilo kot pri zaimkih v odvisnih sklonih, ki niso nadzorovali ujemanja glagola v povedku, in sicer načelo koreferenčnosti: kot dvojinška je bila oblika obravnavana v primeru, ko je bila v neposrednem sobesedilu uporabljena dvojinška glagolska oblika, ki jo je nadzoroval koreferenčni osebek (neizraženi, zaimenski ali samostalniški), ob odsotnosti tega pa vsaj ena dvojinška zaimenska oblika z enakim nosnikom. Za ilustracijo rabe obeh meril sta navedena Dalmatinova prevoda odlomka Sir 17,10–21 iz DJ 1575 in DB 1584, ki izkazujejo različni stopnji pluralizacije dvojine.

⁷⁴ Bodisi izvirne oblike pri 1dv. 3m ali nove oblike 1dv. in 2dv., nastale z okrepitevijo množinske oziroma množinski enake dvojinške oblike (prim. Derganc 1993; Jakop 2008) s števnikom *dva*. Obliki 1dv. in 2dv. brez *dva* sta obravnavani pri tipu b.

⁷⁵ Trubar ima na istem mestu še ohranjeno dvojino: »**Midua** fua tudi zhloueka ufimu slu poduershena, koker fte ui« (TT 1557: 378).

⁷⁶ V DB 1584 (I, str. 20b) je na tem mestu *vajmu Ozhetu*, ki jo Škrabec (I: 106) razlaga kot dajalniško obliko svojilnega zaimka po analogiji z *mojmu*.

Inu ie obadua ftuaril, vřakiga po **nyu** naturi, inu ie **nyu** ftuaril, po fuoij podobi. On je **nima** byl dal, de fe je **nyu** vře meřsu moralu bati, inu de fo imeili Gořpodouati zhes vřo suirino, inu zhes ptice. On ie tudi **nima** byl dal pamet, gouoriene, ozhy, vushesfa, inu sařtop inu řposnaine, inu ie **nima** obeduuie pokasal, dobru inu hudu. On ie na **niu** vezh kakor na druge suirine pogledal, debi **ijm** fuoia preuelika zheřtita della pokasal. On ie **niu** vuzhil, inu **nima** dal eno pořtauo tiga lebna. On ie **shnima** fturil eno vezhno saueso, inu ie **nima** fuoie praude resodil. **Ona** řta negouo veliko zhařt fvoima ozhima vidila, inu řta fuoiem i vulheřsi řlishala negouo zhařtno řhtimo. Inu on je **k'nima** rekāl: varite fe pred vřo krivizo (DJ 1575: 67)

Inu je obadva řtuaril, vřakiga po **nyu** naturi, inu je **nyu** řtuaril, po fvoji podobi. On je **nym** bil dal, de fe je **nyh** vře meřřu moralu bati, inu de fo imeili gořpodovati zhes vřo svirino, inu zhes ptice. On je tudi **nym** bil dal pamet, govorjenje, ozhy, ulheřřa, inu sařtop inu řposnanje, inu je **nym** obadvuje pokasal, dobru inu hudu. On je na **nyh** vezh kakor na druge Svirine pogledal, de bi **jim** fvoje preveliku velizhařtvu pokasal. On je **nyh** vuzhil, inu je **nym** dal eno pořtavo tiga lebna. On je **shnyimi** řturil eno vezhno saveso, inu je **nym** fvoje Praude resodil. **Ony** řo njegovu veliko velizhařtvu fvojmi ozhimi vidili, inu fo fvojemi uřheřsi řliřhali njegovo zhařtno řhtimo. Inu on je **k'nym** rekāl: Varite fe pred vřo krivizo (DB 1584: II, 159b)

Medtem ko je pri DJ 1575 zaradi řtevilnih koreferenćnih dvojskih zaimkov v neposrednem sobesedilu (kljub enkratni rabi množinskega povedka ob neizrařenem osebk u odlomku, a ne v neposrednem sobesedilu) med dvojske oblike priřteta tudi oblika *jim*, so v DB 1584 vse navedene oblike razen izvri nih dvojskih na zaćetku odlomka zaradi dosledne rabe množine tako pri zaimkih kot pri glagolih uvrřćene med množinske.

3.4 V skladu s predstavljenimi naćeli so bile na podlagi analize oblik oblikovane avtorske paradigme osebnih zaimkov, pri ćemer so bile upořteevane samo glasovne in oblikovne dvojnice; pisna variantnost je obravnavana loćeno in bo predstavljen a v naslednjem razdelku; sledi ji opis oblikovnih paradigem, predstavitev osebnih zaimkov v slovenskem knjiřnem jeziku 16. stoletja pa bo zakljućena z opisom nekaterih oblikoskladenjskih pojavov.

4 PISNA PODOBA OSEBNIH ZAIMKOV

Pisna podoba jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja je bila predmet številnih obravnav,⁷⁷ ki so izpostavljale zlasti nedoslednost zapisovanja glasov knjižnega jezika, ki se je še oblikoval, s črkopisom, prilagojenim potrebam nesorodnih jezikov. Pisna neenotnost se odraža tudi v osebnih zaimkih: dvojnice izvirajo bodisi iz pisnih in stavskih konvencij obdobja (zapis *s, ij, v*) ali odkrivajo izgovorno nihanje (npr. zapisi odrazov *ń* in polglasnika; prim. Merše, Jakopin, Novak 1992: 324). Pri pregledu niso upoštevane velike tiskane črke, katerih sestav je enostavnejši (<I> za *i* in *j*, <V> za *u* in *v*, <S> za *s* in *z*), pa tudi individualnih razhajanj pri njihovi rabi ni veliko (Merše, Jakopin, Novak 1992: 327).

4.1 Zapis *i, j* in *ń*

Največ variacij pri zaimkih se pojavlja pri zapisu *i* in *j*, ki se v latinščini 16. stoletja pisno nista ločevala, kar je vplivalo tudi na rabo v delih slovenskih protestantov. Latinska pisna tradicija je vplivala tudi na zapis zaporedij *ji* in *ij*, ki sta se v latinščini zapisovali z <ij> in nato tudi z <y>. Z zapisom *j* je povezan tudi zapis odrazov *ń* (podedovanega iz psl. in nastalega iz zaporedij *nj* in *nj*, ki se je v slovenščini razvijal enako kot izvorni *ń*; prim. Ramovš 1924: 119), saj se zapis palatalnega elementa, kjer je ta ohranjen oziroma se označuje, pri večini avtorjev ujema z zapisom drsnika. Posebej sta izpostavljeni tudi zaporedji *ń + i* in *ń + ij*, ker njun zapis pri avtorjih, ki označujejo mehkost *ń* v vzglasju, večinoma ni enak sopostavljenemu zapisu glasov.

4.1.1 Trubar

i			j			ij	ń			
naglašeni		nenaglašeni								
-i	-i-	-i	j-	-j	-j-		ń-	-ń	ń + i	ń + ij
i/y/ij	i/y	i	i	i	y/i	i/y	n	in/n	ni/ny	ny/ni/nij

Preglednica 9: Zapis *i, j* in *ń* pri Trubarju

Naglašeni *i* v končnem položaju je Trubar v osebnih zaimkih (I 2ed. *ti*, I 1mn. *mi*, I 2mn. *vi*, Imn. 3m *oni*⁷⁸) pretežno zapisoval z <i>, vendar se v večini del⁷⁹ pri enem ali več zaimkih pojavlja tudi zapis z <y>.⁸⁰ Izjemi sta v gotici natisnjena TC 1550 in TA 1550, kjer je zapis z <y> edini

⁷⁷ Pregled obravnav do leta 1992 je predstavljen v Merše, Jakopin, Novak 1992; od novejših gl. npr. Toporišič 2010; Jelovšek, Erjavec 2019; Jelovšek 2019, 2022b.

⁷⁸ Mesto naglasa pri Imn. 3m je negotovo, saj še danes v knjižnem jeziku obstajata dvojnici *óni* in *oni* (SSKJ2). Tudi za raškiški govor sta za osebni zaimke izpričani obliki *únj* in *aní* (SLA). Vendar pogost zapis z <y>, ki je prevladujoče rabljen za naglašeni *i* – zlasti pri Dalmatinu in drugih mlajših avtorjih, v posameznih primerih tudi pri Trubarju –, kaže na končniški naglas, enako tudi posamični zapisi Imn. 3ž *onee* (TT 1577: 230; DB 1578: 56b, 129a, 147b idr.) oz. *oné* (npr. DC 1585: C2b) in Imn. 3s *oná* (BH 1584: 112 idr.; prim. 4.5).

⁷⁹ Izjema so predvsem krajša dela, kjer je zapis dosledno <i>: TA 1555, TE 1555, TM 1555, TKo 1557, TA 1566, TPs 1579.

⁸⁰ Zapis z <y> je pri 2dv./mn. omejen na primere, ki so zapisani z <v>, ne z <u> (zapisa <uy> v gradivu ne najdemo).

ali prevladujoč pri 1mn., 2mn. in 1mn. 3m, pri 2ed. pa je dosledno rabljen <i>.⁸¹ Posebnost je tudi dvakratna pojavitev I 2mn. *vij* v TO 1564 (str. 90b, 92b); ker je tovrsten zapis za Trubarja netipičen, ga lahko morda pripišemo vplivu korektorjev Stepana Konzula in Antona Dalmate. Kadar v I 1dv. in 2dv. *i* sledi stično zapisani števniki *dva*, je zapis skoraj dosledno <i>, le v TL 1561 najdemo zapis I 1dv. *mydua* (str. 81b).⁸²

Pri nenaglašenem *i* v končnem položaju (D, M *meni, tebi, sebi*; D *mi, ti, si*; O *nami, vami, nimi*) pri Trubarju ni posebnosti, zapis je dosledno <i>.

Tudi za *j* v večini položajev prevladuje zapis <i>. Izjemi sta spet deli iz leta 1550, kjer je na začetku besede razen pri I 1ed. (*iefti*) pisal <y> (Tmn. 3mžs in Ted. 3sye, Ted. 3žyo). V končnem položaju (D in Med. 3žnei) je v vseh delih dosledno rabljen <i>, v medsamoglasniškem položaju (R, T in M 1dv., 2dv.) pa je zapis manj dosleden: v TC 1550 najdemo <y> (*vayu*), v TE 1555 <i> (*naiu, vaiu*), v TT 1557 pa se mešata oba zapisa, saj je v Matejevem evangeliju ohranil zapis iz TE 1555, v na novo prevedenih besedilih pa je večinoma⁸³ uporabljal <y>.

V poznejših delih je do TT 1581-82 v tem položaju skoraj dosledno rabljen <y>, v omenjenem delu pa bi pričakovali podobno stanje kot v TT 1557, a primerjava kaže, da je Trubar spremenil številne zapise iz TT 1557,⁸⁴ predvsem iz <y> v <i>, ki v celotnem delu nekoliko prevladuje; najdemo pa tudi obratne primere.

Inu on praui knima, kakoui fo lety **vayu**
fguuroy (TT 1557: 251)

kadar uidua noter vtu Meiftu prideta,
uayu frezha en zhlouik (TT 1557: 240)

Oni fo **nayu**, kir fua Rymlana, pres
faslishane inu praude ozhitu tepli, inu vto
keho uergli, inu fdai skriuaie **nayu** uunkai
pahaio? (TT 1557: 387)

Ona prauita knemu, Gofpud de fe **naiu**⁸⁵
ozhi odpro (TT 1557: 60)

Inu on praui knima, kakoui fo leti **vaiu**
ifguuori (TT 1581-82: I, 354)

kadar vidua noter vtu Meiftu prideta, **vaiu**
frezha en zhlouik (TT 1581-82: I, 338)

oni fo **naiu** kir fua Rymlana, pres
faslishane inu Praude ozhitu tepli, inu vto
keiho vergli, inu fdai skriuaie **naiu** vunkai
pahaio? (TT 1581-82: I, 551)

Ona prauita knemu, Gofpud de fe **nayu**
ozhi odpro (TT 1581-82: I, 86)

Pod zapis zaporedja *ij*⁸⁶ lahko uvrstimo primere, ko so kratke oblike zaimkov za 3mžs, ki se začnejo z *j*-, zapisane stično⁸⁷ z velelnikom za 2. os. ed., ki se konča z *-i*.⁸⁸ V teh primerih pri

⁸¹ Razlika v zapisu med 2ed. ter 1mn. in 2mn., ki je pri Trubarju dosledna samo v gotici (opazna pa je tudi v drugih knjigah, saj je pri 1mn. in 2mn. zapis z <y> pogostejši kot pri 2ed.), je značilna tudi za večino poznejših avtorjev, vzrok zanjo pa ni jasen, saj ne gre za razliko v naglašenosti in verjetno niti v naglasu (v sodobnem knjižnem jeziku so vsi trije cirkumflektirani (SSKJ2)).

⁸² V TC 1550 in TA 1550 dvojniski obliki nista izpričani.

⁸³ Izjeme so M 2dv. *uuiiu* (str. 198), T 2 dv. *uuiiu* (str. 207, 231), *vaiu* (str. 96).

⁸⁴ V ostalih prevodih novozaveznih besedil teh oblik zaimkov skoraj ne najdemo: edini primer R 1dv. *nayu* iz TL 1567 ohranja zapis z <y> tudi v TT 1581-82, medtem ko je pri zaimku *oba* v istem sklonu zapis spremenil (*nayu obeyu* (TL 1567: 77a) : *nayu obeiu* (TT 1581-82: II, 257)).

⁸⁵ Razlika v zapisu *j* med roditeljskim, ki izraža svojino, in prekrivnim tožilnikom v predhodnem zgledu ni pomenskorazlikovalna, saj v TT 1557 najdemo tudi zapis svojilnega roditeljskega z <y>: »kar fo nayu dela vredna« (TT 1557: 249).

⁸⁶ Zaporedja *ji* pri Trubarju v zaimkih ne najdemo, ker ne uporablja kratkih oblik R/Tmn. 3mžs *jih*, Dmn. 3mžs *jim* in Ded. 3ž *ji*.

⁸⁷ O stičnem zapisu gl. 4.6.

⁸⁸ Najdemo tudi nekaj primerov, ko je zaimek na *j*- zapisan stično z velelnikom, ki se konča na *-j*. Podvojeni *j* je v teh primerih dosledno zapisan z <i>: »aku tebe tuia noga blafni, odlecaio prozh« (TT 1557: 127).

Trubarju prevladuje zapis <i>, <y> najdemo predvsem v zgodnejših delih, čeprav je *ij* in *ji* tudi v poznejših delih običajno zapisoval z <y>, redkeje z <ij> (Ramovš 1971: 145), ki pa ga pri zaimkih ne najdemo.

Koku pag faftopish ti lete beffede [...] Isloshye kratku inu pouei poredu, kai vfebi dershe
(TC 1555: I7b)

podai femkai tuio roko, inu poloshyo uto
muio ftran (TT 1557: 325)

podai femkai tuio roko, inu poloshio uto
muio ftran (TT 1581-82: I, 462)

Mehkosti odraza *n*⁸⁹ na začetku besede Trubar ni pisno označeval, njegovo funkcionalno mehkost pa dokazuje skoraj dosledno mehčanje (stično zapisanega) predloga *z* ob zaimkih, ki je značilno tudi za ostale pisce, tudi v primerih, ko je mehkost *n* označena v zapisu.⁹⁰ Na koncu besede (pri navezni obliki Ted. 3m -*n*) je Trubar večinoma uporabljal zapis <in>, le ob predlogu *za* tudi <n>.

Na drugi dan pag, nega porozhi timu
Oshteriu inu oblubi vfe, kar kuli fercera, **fan**
plazhati (TT 1557: qb)

Inu kadar fo oni nega bili Cryshali, resdile
vmei febo nega guant, inu fo **fa**in ta loos
vergli (TE 1555: L7a = TT 1557: 88–89;
podobno TT 1581-82: I, 126)

Tudi ko *n* sledi *i*, se zapis večinoma ne razlikuje od običajnega: prevladuje <ni>, le pri D in Med. 3ž *ni* kot redkejšo različico v več delih najdemo tudi zapis <ny>; pri drugih oblikah se ta zapis pojavlja le pri Oed. 3ms in Dmn. 3mžs v TE 1555 in TT 1557 (*nym* ob prevladujočem *nim*⁹¹). Tudi *n* + *ij* je v TE 1555 zapisoval z <ni> (R, T in Mdv. 3mžs *niu*), ki ga najdemo še v TT 1557 ob že prevladujočem zapisu <ny>: za razliko od medsamoglasniškega *j* je zapis zaporedja *ij* tudi v nekaterih primerih iz TE 1555 spremenil v <y>.⁹²

V poznejših delih je Trubar skoraj dosledno pisal *nyu*, tudi v TT 1581-82, kjer je spremenil vse zapise z <i> iz TT 1557. Izjema je TPs 1579, kjer najdemo Rdv. 3mžs *niju* (str. A3b).

⁸⁹ V maloštevilnih primerih, ko so pri Trubarju in drugih avtorjih navezne oblike Ted. 3ž *no*, Ted. 3s in Tmn. 3mžs *ne* zapisane stično z enozložnim predlogom, se lahko zapis *n*- razlikuje od običajnega zapisa na začetku besede; zaradi redkosti primerov in nedoslednosti zapisa so tovrstni primeri obravnavani posebej pri zapisu skupaj in narazen (4.6).

⁹⁰ Pojavljajo se samo posamične izjeme, npr. pri Trubarju v TR 1558 *fnega* (str. Fa, K4b), *snega* (str. c4b), v TPs 1566 *Snih* (str. 111b), v TT 1577: »**Snim** mi hualimo Boga ... inu **shnim** kalnimo te ludi« (str. 118 = TT 1581-82: II, 316); pri Dalmatinu v DB 1578: *fnih* (str. 178a), v DB 1584 *s'njega* (I, str. 294a), *snyh* (I, str. 223a), *s'nyh* (I, str. 84b); v *P 1563 *Sniega* (str. 191); v JPo 1578 *snyh* (III, str. 15); v TPo 1595 *s'nyh* (II, str. 287), *s'nym* (I, str. 259); poleg tega najdemo v zadnjem delu tudi hiperkorektna zapise predloga *s'fnih* in *s'fhnyh*. Redkeje je pri Trubarju mehčan nestično zapisan predlog *iz* (*ish nih* posamični primeri v TT 1557, TR 1558, TT 1560, TT 1581-82), prevladuje pa hiperkorektni zapis predloga *is shnega* (prim. Ramovš 1924: 303); po pogostnosti mu sledi zapis brez mehčanja *is njega*. Le v enem primeru najdemo tudi *presn nega*, kjer lahko obliko zaradi enkratnosti pojavitve interpretiramo tudi kot zapis končnega *s* kot <sh> (prim. 4.3.1). Nikoli pa predlog ni mehčan v primeru, ko je Trubar zaporedje *n* + *ij* zapisal z <ny> (*is nyu* npr. TT 1557, TT 1577, TT 1581-82); enako velja tudi za TPo 1595, kjer se prav tako pojavlja nekaj primerov mehčanja predloga, a nikoli ob zapisu *n* + *i* z <ny> ali ob pisni označitvi mehкости *n* (*is fhnih* : *is nyh*; *is fhnega* : *is njega*).

⁹¹ V TT 1581-82 so vsi primeri spremenjeni v običajni zapis *nim*.

⁹² Vendar – podobno kot pri medsamoglasniškem *j* – tudi v na novo prevedenih delih TT 1557 najdemo zapise z <i>, npr. Rdv. 3mžs *niu*, str. 163.

4.1.2 Krelj

i			j			ji/ij	iji	ń				
nagl.		nenagl.										
-i	-i-	-i	j-	-j	-j-			ń-	-ń	ń + i	ń + ij	
			I led. 3mžs									
i	i	i/y/ij	i	ij/i/y	/	y/i	ij/y	ij	ni/n/ nij	in/ Ńn/n	nij/ni/ ny	nij/ ny

Preglednica 10: Zapis *i, j* in *ń* pri Krelju

Pri Krelju je naglašeni *i* tako na koncu kot sredi besede dosledno zapisan z <i>. Enak zapis prevladuje tudi pri nenaglašenem *i* v končnem položaju, kjer pa je v KPo 1567 uporabljen tudi <y> (D 1ed. *my*, str. LXIII; D Zp *fy*, str. IIIb, CVIIb) in <ij> (Omn. 3mžs *nimij*, str. XLVIb).

Nevfelti, da **mi** ie trebi sturiti, kar **my** ie moi Ozha Bog porozhil (KPo 1567: LXIII)

Vse tri zapise najdemo tudi za glas *j* ter za zaporedji *ij* in *ji*, le razmerje med njimi je drugačno. Za *j* na začetku besede je pri I 1ed. – kot pri Trubarju – dosledno rabljen zapis <i>, pri kratkih oblikah 3mžs pa je pogostejši <ij>, čeprav najdemo primere obeh zapisov pri istem zaimku tudi v isti povedi.⁹³

Poidite tie, inu dobró s'prafhaite to Ditece, inu kada **ie** naidete, s'povéte mi nafai, da ieft tudi pridem inu **ije** molim (KPo 1567: LIII)

Pri Ted. 3ž in Ted. 3s najdemo tudi posamezne zapise z <y>.

Moi Ozha fvoio muzh pelia dosdai, inu ieft **yo** tudi peliam (KPo 1567: LXVb)

Pride enkrat pak: da bi radi moio befedo flifhali, kadár bi le gdo bil inu vam **yo** predigoval (KPo 1567: LXXXVIb)

vprafhaite ravno po tim Ditetu, inu kadar **ije** naidete, s'povete mi nasai, da tudi pridem inu **ye** molim (KPo 1567: LVb)

Primeri za zapis *j* na koncu besede pri osebnih zaimkih pri Krelju ne najdemo, v medsamoglasniškem položaju pa prevladuje zapis <y> ob redkejšem <i>.

Nayu tako sahvalifh, da **naiu** v'tako shaloft pèrpravifh? (KPo 1567: LXII)

Zaporedji *ij* in *ji* je Krelj po latinski tradiciji tudi v zaimkih skoraj dosledno zapisoval z <ij>, le enkrat v KPo 1567 je uporabljen zapis z <y>.

Kadár **yh** Samaritarij néfo ôteli herpergovati, fo diali k'Gofpodu: GOfpod ôzhli, tako zhemo rezhi, da Ogân od Nebef pade, inu **ijh** sashge (KPo 1567: LXXXVII)

Tudi za *iji* pri stičnem zapisu glagola in kratke oblike zaimka je uporabljal <ij>.

Sato tim Paftirom ôzhe Christus na strani stati, inu nijm dar fvoi podeliti, vkriptijh (KPo 1567: XXXVIIIb)

⁹³ Sopotavljanje (pisnih ali oblikovnih) dvojnic v neposrednem sobesedilu je lahko tudi znak stilistične izrabe dvojničnosti za izogibanje ponavljanju, vendar gre v večini primerov, navedenih v monografiji, za posamične zglede, v splošnem so tudi v neposrednem sobesedilu rabljene enake oblike (npr. »Edno [...] pade na pot [...] inu **ije** ptice pobero [...] Edâ del pade mey tèrnie, inu tèrnie **ije** sadufhi« (KPo 1567: XCVII)), kar kaže, da tovrstna variantnost ni rezultat zavestne stilistične izbire. V primerih, ko število zgledov kaže na sistematično izrabo dvojničnosti, bo na to posebej opozorjeno.

Pri *n* na začetku besede prevladuje zapis <ni>,⁹⁴ čeprav najdemo tudi posamične zapise <nij>.⁹⁵ Kadar pa *n* sledi *i*, je razmerje obratno.⁹⁶ Le v dveh primerih je v KPo 1567 zaporedje *n* + *i* zapisano z <ny> (Dmn. 3mžs *nym*, str. CXXI; Ded. 3ž *ny*, str. LXIIIb). Enaka zapisa – <nij> in <ny> – najdemo v KPo 1567 tudi v primerih, ko *n* sledi *ij*: Rdv. *nyu* (str. CLXVIII), *niju* (str. CLXII). Tudi na koncu besede pri navezni obliki Ted. 3m je Krelj mehkost *n* večinoma označeval, in sicer z zapisom <in> ali s tilde na predhodnem samoglasniku. Ob predlogih, ki se končajo na soglasnik, je za veznim vokalom uporabljal zapis <n>.

4.1.3 Dalmatin

	i			j			ji		ń				
	nagl.			nenagl.									
	2ed.	1mn. 2mn.	1mn. 3m	ĩ	ĩ	ĵ	ĵ	ĵ	ń-	-ń	ń+i	ń+iĵ	
1575–76	i	i/y	y/i	i	i	i	i/j	i	ij/y	n/ ni	in	ni/ ny	ni/ ny
1578	i/y	y/i	y/i	i/y	i	i	i	i	ij/y	n/ ni	in	ni/ ny	ni/ ny
1580	i	y	y	/	i	i	i	/	ij	n	/	ni/ ny	/
od 1584	i/ y/j	y/i/ ij	y/ i/j	y/i	i/y/j	ĵ/i	ĵ	ĵ	ji/y	nj/ni/ n/ny	jn	ny/ ni	ny

Preglednica 11: Zapis *i, j* in *n* pri Dalmatinu

Pri Dalmatinu je zapis naglašene *i* v končnem položaju bistveno bolj neenoten kot pri Krelju in Trubarju. Pri I 2ed. je izključno ali prevladujoče uporabljal zapis z <i> (*ti*), v DB 1578 in DB 1584 najdemo tudi posamične primere zapisa z <y> (*ty*), v DB 1584 tudi <j> (*tj*). Pri I 1mn. in 2mn. v prvih dveh delih prevladuje zapis z <i> ob redkejšem <y>, v vseh naslednjih pa je razmerje obratno, zapisi z <i> so redki; v delih iz leta 1580 je dosledno rabljen <y>.

My fmo grehili s' nafhimi Ozheti red, **mi** fmo krivu rounali, inu fmo pregrefhni bily (DB 1584: II, 135a)

vy morate prozh poiti, **vi** nĕmate tukaj oftati (DB 1584: II, 117a)

Le enkrat je v DC 1585 rabljen tudi <ij>.

Inu nam odpufiti nafhe dolge, kakòr **mij** odpufzhamo nafhim dolshnikom (DC 1585: A6b)

Pri Imn. 3m je v vseh delih zapis z <y> pogostejši kot z <i>, kot pri 1mn. in 2mn. je v delih iz leta 1580 rabljen dosledno. V DB 1584 je v enem primeru rabljen tudi <j>.

Satu **onj** delajo enu pokrivalu zhes njo (DB 1584: I,)(4a)

Pri stičnem zapisu dvojniskih imenovalniških oblik z *dva* do leta 1584 prevladuje <i>, v DB 1584 pa <y>, čeprav je pri 2dv. pogost tudi zapis z <i> (*vydva* 6 : *vidva* 4). Pri nenaglašenem *i* v končnem položaju pri Dalmatinu prevladuje zapis <i>, v DB 1584 najdemo tudi redke primere zapisa <y> in <j>.

⁹⁴ V KB 1566 Krelj mehkości *n* še ni dosledno označeval.

⁹⁵ Razmerje je torej obratno kot pri zapisu vzglasnega *j*- (z izjemo 1ed.).

⁹⁶ Izjema je Rmn. 3mžs, kjer je v KPo 1567 *nih* nekoliko pogostejši kot *nijh*. Prim. preglednice v prilogi 1.

Ony **meny** fhtrike polagajo na poti, po katerim hodim (DB 1584: I, 315a)

Taku **mj** daj eno faftavo, dokler **my** pohlefh (DB 1584: I, 25a)

aku hozhete vy mojmu Gofpudu priasèn inu svéft iskasati, taku **my**⁹⁷ povejte: aku pak nikar, taku **mi** tudi povejte (DB 1584: I, 15b)

Nasprotno je bil pri zapisu *j* Dalmatin zelo dosleden. Do leta 1584 je zanj v vseh položajih uporabljal <i>, ⁹⁸ od leta 1584 pa <j>. Od tega pravila odstopajo le posamični zapisi I 1ed. *ieft* v DB 1584 in DM 1584.

Sdaj moram **ieft** tudi povédati, koku je on velik, koku mozhan, inu fhltalten (DB 1584: I, 278a)

Satu **ieft** tudi, GOSPVD, tvoj obraz yfzhem (DM 1584: CLIIII)

Zaporedje *ji* je do 1584 prevladujoče zapisoval z <ij>, pogosti so tudi zapisi z <y>. Od 1584, ko je uvedel razlikovanje med zapisom *i* in *j*, prevladuje <ji> ob še vedno pogostem <y> (le v DM 1584 je dosledno rabljen <ji>).

Tudi pri zapisu odrazov *n* lahko ločnico postavimo v leto 1584. Do DB 1584 je Dalmatin mehkost *n* na začetku besede označeval le redko, in sicer predvsem pri 3ž v DJ 1575 in DB 1578, kjer najdemo ob <n> tudi zapis <ni>, medtem ko je v DPa 1576 dosledno <n>, verjetno pod vplivom Trubarjevega prevoda evangelija. V delih iz let 1584 in 1585 pa je mehkost skoraj dosledno označena (v DB 1584 najdemo le enkrat zapis Red. 3ms *nega*, II, str. 54b), in sicer z <nj>, le redko z <ni> in <ny> (oboje v DB 1584).

Pri zaporedjih *n* + *i* in *n* + *ij*⁹⁹ je do 1580 prevladoval zapis <ni> ob redkejšem <ny>, od leta 1584 pa ju je Dalmatin skoraj dosledno zapisoval z <ny>, <ni> najdemo le v posamičnih zgledih v DB 1584 (npr. Omn. 3mžs *nimi*, I, str. 265b; *nimy*, I, str. 86b).

Na koncu besede je Dalmatin mehkost *n* označeval v vseh delih: do 1584 z <in>, nato z <jn>.

4.1.4 Ostali avtorji

4.1.4.1 Juričič

Pri Juričiču (JPo 1578) je zapis vseh treh glasov zelo nedosleden: za naglašeni *i* na koncu besede najdemo <i> (prevladuje pri I 2ed. in Imn. 3m), <y> (prevladuje pri I 1mn. in 2mn.,¹⁰⁰ rabljen pa je tudi v edinem primeru stičnega zapisa I 1dv. s števnikom *dva*) in enkrat zapis <ij> (*mij*, II, str. 11), pri nenaglašenem *i* v končnem položaju pa prevladuje <i> ob <y>.¹⁰¹

Kot pri ostalih avtorjih pred letom 1584 je za *j* na začetku besede pri I 1ed. dosledno rabljen <i>, ki prevladuje tudi pri kratkih oblikah 3mžs ob redkejšem <y>; enako je razmerje zapisov pri *j* na koncu besede, medtem ko je v medsamoglasniškem položaju <y> pogostejši od <i>.

⁹⁷ V DB 1578 na tem mestu najdemo običajni zapis *mi* (str. 21a).

⁹⁸ V posamičnih primerih se je <j> pojavljal tudi v zgodnejših delih. Pri zaimkih ga najdemo le enkrat v DJ 1575 (Med. 3ž *nej*, str. 25)

⁹⁹ Zapisi *nju* v DB 1584 so bili interpretirani kot oblika *nju* in ne kot pisna različica (prim. 3.1.3).

¹⁰⁰ Največ zapisov z <i> je iz prvega dela, ki ima za predlogo Kreljev prevod z doslednim zapisom <i>, vendar je v večini primerov tudi v tem delu zapis v obeh zaimkih spremenjen v <y>.

¹⁰¹ Grafem <y> je zlasti pogost pri kratki obliki D 1ed., kjer sta zapisa *mi* in *my* skoraj enakovredna. Pri ostalih zaimkih <i> močno prevladuje; zapisi z <y> se v prvem delu ne pojavljajo na enakih mestih kot pri Krelju.

Kreljev zapis *j z <ij>* v Juričičevi postili ni ohranjen, to dvočrkje pa je uporabljeno za zaporedje *ji*, ki je redkeje zapisano z *<y>*.

Odraz *ń* na začetku besede je večinoma označeval z *<ni>*, redko z *<ny>*, v nekaj primerih pa mehkost ni označena: Red. 3ms *nega* (III, str. 59b), Oed. 3ž *shno* (I, str.)(4b; III, str. 49[=48]). Zaporedji *ń + i* in *ń + ij* sta prevladujoče zapisani z *<ny>*, sledi zapis *<ni>*, le v dveh primerih je uporabil zapis *<nij>*: Rmn. 3mžs *nijh* (III, str. 49b[=48b]), Med. 3ž *nij* (I, str. 133b). Na koncu besede je odraz *ń* zapisoval kot *<in>*.

	i			j			ji/ij	ń					
	nagl.		nenagl.		j-	-j		-j-	ń-	-ń	ń + i	ń + ij	
	2ed.	1mn. 2mn.	1mn. 3m	-i									-i
JURIČIČ	i/y	y/i/ij	i/y	y	i/y	i/y	i/y	y/i	ij/y	ni/ ny/n	in	ny/ ni/nij	ny/ ni
TULŠČAK	i/y	y	y/i	/	i/y	i	i	/	ij	n	in	ni/ny	/
BOHORIČ	i	i	i	/	i	j	j/i	j/i	y/i (BTa) ji (BH)	ni (BTa) nj/n (BH)	/	nji/ ni/nj	nji
TROST	i	y	y	/	i	i	/	/	ji	ni	/	ny/ni	/
MEGISER	i	i	i	/	i	j	i	/	/	ni/ nj/n	/	nji	/
ZNOJILŠEK	i	i/y (1mn.) y/i (2mn.)	i/y	/	i	j	/	/	ji/y	nj/ni	jn	ny/ ni/nji	/

Preglednica 12: Zapis *i, j* in *ń* pri ostalih avtorjih

4.1.4.2 Tulščak

Tulščak (TkM 1579) je naglašeni *i* na koncu besede pri I 2ed. zapisoval z *<i>*, le v enem primeru z *<y>* (str. 81b), ki ga je dosledno uporabljal pri 1mn. in 2mn., prevladuje pa tudi pri 1mn. 3m ob posamičnih zapisih *oni*. Tudi nenaglašeni *i* je v TkM 1579 zapisan z *<i>*, izjema je le enkratni zapis D 1ed. *my* (str. 92a). *J* je tako na začetku kot na koncu besede zapisan z *<i>* (za medsamoglasniški položaj ni zgleđa), *ji z <ij>*. Mehkosti *ń* Tulščak na začetku besede ni označeval, zaporedje *ń + i* je običajno zapisoval z *<ni>*, najdemo pa nekaj pojavitev D in Omn. 3mžs z zapisom *<ny>*. *ń* na koncu besede je kot drugi avtorji zapisoval z *<in>* (Ted. 3m *vain*, str. 91b).

4.1.4.3 Bohorič

Bohorič je *i* v vseh položajih zapisoval z *<i>*, pri *j* pa v BH 1584 prevladuje zapis *<j>* ob posamičnih zapisih *<i>* (*njei*, str. 62[=82]; *vaih, naih*, oboje str. 79). Zaporedje *ji* je v BTa 1580 po enkrat zapisano z *<y>* in *<i>*, v BH 1584 pa je dosledno rabljen *<ji>*.

V BTa 1580 je pri zaimkih izpričan samo zapis za odraz *ń* na začetku besede, in sicer *<ni>*, medtem ko je v BH 1584 večinoma zapisan z *<nj>*, le pri Ded. 3ž najdemo tudi zapis *<n>* (*knej*, str. S2). Tudi pri *ń + i* ni bil povsem dosleden, v BH 1584 poleg med protestanti do takrat

edinstvenega zapisa <nji> – s katerim je zapisoval tudi zaporedje *ń + ij* – najdemo tudi <ni> (npr. Rmn. 3m¹⁰² *nih*, str. S17) in <nj> (Rmn. 3m *njh*, str. 62[=82]). Na koncu besede odraz *ń* tudi v BH 1584 pri zaimkih ni izpričan.

4.1.4.4 Trost

Trost je pisno normo, ki jo je postavila *Biblija*, upošteval le deloma, saj v TtPre 1588 ni ločeval med zapisom *i* in *j*, kar Rigler (1968: 230) pripisuje tiskarskim navadam in ne zavestnemu odstopu, saj se od DB 1584 razlikuje le v stvareh, ki niso bile značilne v takratni latinski grafiki: naglašeni *i* v I 2ed. je v TtPre 1588 zapisan z <i>, v I 1mn. in 2mn. ter Imn. 3m z <y>, nenaglašeni *i* in *j* na začetku besede (za ostale položaje ni zgledov) sta zapisana z <i>, za *ji* pa je uporabljal enak zapis, kot je prevladoval v DB 1584: <j>. Mehkost odraza *ń* na začetku besede je Trost dosledno označeval z <ni>, kadar *ń* sledi *i*, pa je večinoma uporabljal zapis <ny>, le enkrat se v Oed. 3ms pojavi zapis *nim* (str. 46). Za ostale položaje ni zgledov.

4.1.4.5 Megiser

Tudi Megiser je v svojih slovarjih (MD 1592, MTh 1603) kljub možnosti z gledovanja delno odstopal od pravopisa, uveljavljenega v DB 1584, in tudi od BH 1584 (Merše 2006: 124); *i* je v vseh položajih zapisoval z <i>, *j* v začetnem položaju z <j>, v končnem pa z <i>; mehkost odraza *ń* na začetku besede je v MD 1592 označeval z <ni> ali <nj>, v MTh 1603 pa ni označena (<n>). Od DB 1584 je odstopal tudi pri zaporedju *ń + i*, ki ga je zapisoval z <nji>.

4.1.4.6 Znojilšek

Pri Znojilšku (ZK 1595) je zapis naglašene *i* precej nedosleden: I 2ed. je dosledno zapisan z <i>, ki prevladuje tudi pri I 1mn. in Imn. 3m poleg <y>, medtem ko je pri 2mn. skoraj dosledno rabljen <y> (edina izjema je enkratna pojavitev *vi*, str. 39). Nasprotno je nenaglašeni *i* dosledno zapisan z <i>, *j* pa z <j>. Pri zaporedju *ji* prevladuje <ji>, pogost pa je tudi <y>. Zapis odraza *ń* se večinoma ujema z zapisom v DB 1584: na začetku besede <nj>, na koncu <jn>, za zaporedje *ń + i* <ny>, *ń + ij* ni izpričan. Za odraz *ń* na začetku besede najdemo v enem primeru zapis <ni> (Ded. 3ms *niemu*, str. 89), ki ga je kot redkejšo različico uporabljal tudi za *ń + i* (Rmn. 3mžs *nih*, Omn. 3mžs *nimi*); to zaporedje je v nekaj primerih zapisal tudi z <nji> (Rmn. 3mžs *njih*, str. 74; Med. 3ž *nji*, str. 124, 185).

¹⁰² Pri BH 1584 so izjemoma tudi množinske oblike 3mžs v odvisnih sklonih ločene po spolih, saj je tudi Bohorič kljub prekrivnosti oblik navedel paradigmo za vsak spol posebej.

4.1.5 Pesmarice

	i			j			ji	ń				
	nagl.		nenagl.	j-	-j	-j-		ń-	-ń	ń + i	ń + ij	
	2ed.	1mn. 2mn.	1mn. 3m									
*P 1563	i/y	i/y	i	i/y	i/y	i	y	/	ni/ n/ny	in	ni/ ny	/
TRUBAR- JEVE IZDAJE	i	i/y	i	i	i	/	y	y	n	in	ni/ ny	ny
DC 1579	i/y	y/i	y/i	i	i	i	y	y/ij	n	in	ni/ ny	ny
DC 1584	i	y/i	y	i	j	j	j	ji/y	nj/n	jn	ny/ ni/nj	ny
TfC 1595	i	y/i	y/i	i	j	j	j	ji/y	nj/n	jn	ny/ ni/nj	ny

Preglednica 13: Zapis *i, j* in *ń* v pesmaricah

4.1.5.1 *P 1563

Pesmarica iz leta 1563 je izšla s Trubarjevim imenom na naslovnem listu (ker prinaša v prvem delu ponatis pesmi iz TC 1550), vendar brez njegove vednosti, saj je rokopis, ko mu ga je ob vrnitvi v Ljubljano predložil Matija Klombner, zavrnil kot jezikovno in pesemsko slab (Rupel 1966: 21). Kljub temu je bila pesmarica natisnjena; v njej so poleg ponatisnjenih Trubarjevih pesmi izšle pesmi še nekaterih drugih avtorjev iz ljubljanskega protestantskega kroga, uredil pa jih je Hrvat Jurij Juričič.

Zapis *i, j* in *ń* je v *P 1563 zelo neenoten; zdi se, da urednik (večinoma) ni posegal v zapise posameznih avtorjev, pa tudi ti so bili pri zapisovanju glasov nedosledni. Še najbolj enoten je zapis *i*, kjer v vseh položajih ne glede na naglašenost prevladuje <i>. Izjeme najdemo predvsem pri Juričiču: v I 2ed. in pri kratki obliki D 2ed. je občasno rabljen <y> ob prevladujočem <i>, pogostejši pa je zapis <y> pri I 2mn.; najdemo ga tudi v Trubarjevih pesmih, kjer je ohranjen zapis iz TC 1550, ter v pesmih H. K.¹⁰³ in nekaterih nepodpisanih. V eni od nepodpisanih pesmi se enkrat pojavi tudi zapis kratke oblike dajalnika povratnega zaimka z <y> (/j/, str. 181).

Tudi *j* je na začetku in na koncu besede običajno zapisan z <i>, pri Trubarju (prevzeto iz TC 1550), H. K. in v eni od nepodpisanih pesmi najdemo pri 3mžs v začetnem položaju tudi zapise z <y>. Edini primer *j* sredi besede v Trubarjevi pesmi je kot v TC 1550 zapisan z <y> (R 2ed. *vayu*, str. 4). Najbolj neenoten je zapis odrazov *ń*. V Trubarjevih pesmih je večinoma ohranjen zapis iz TC 1550, torej <n> za *ń* in <ni> za *ń + i*, le v enem primeru je zadnji zapis spremenjen v <ny>.

¹⁰³ O avtorjih pesmi, ki jih označujejo posamezne okrajšave, in z njimi povezanih dilemah prim. Koruza 1984: 317. V monografiji so pri analizi in navajanju posameznih pesmi – razen pri Trubarjevih – navedene v izvirniku uporabljene okrajšave.

Shnim ye ftuarill femllo/ nebu [...] Mofha
potle to sheno Inu ye vkupe porozhill, Vfo
ftuar ye nima ifrozhill, de ima **nim** flushiti
(TC 1550: 146(81b)–147(82a))

Shnim ye ftuarill femlo, nebu [...] Mosha
potle to sheno. Inu ye vkupe porozhill, Vfo
ftrar[!] ye nima ifrozhill, de ima **nym** slushiti
(*P 1563: 1)

Ostali avtorji so nasprotno na začetku besede večinoma označevali mehkost *n* z <ni>, čeprav H. K. in L. Z. zelo nedosledno; tudi pri Juričiču, ki je sicer dosledno pisal <ni>, ob predlogu enkrat najdemo zapis <n> (Red. 3ž *ishne*, str. 46). V nepodpisanih pesmih prav tako prevladuje <ni>, v enem primeru je rabljen tudi <ny> (Red. 3ž *nye*, str. 130). Le v pesmi G. R. je rabljen le zapis <n>, nasprotno pa je za zaporedje *n* + *i* ta avtor uporabljal <ny>, ki je pri ostalih izpričan redkeje, saj pri njih prevladuje zapis <ni>. V končnem položaju je odraz *n* v vseh pesmih zapisan z <in>.

4.1.5.2 Trubarjeve izdaje pesmarice

Trubar je v pesmaricah, ki jih je uredil (TPs 1567, TC 1574, TP 1575), tudi v pesmih drugih avtorjev uveljavljal svojo pisno normo. Tako za naglašeni kot za nenaglašeni *i* je skoraj dosledno pisal <i>, izjema je le en primer zapisa I 1mn. z <y> v TPs 1567 (v Trubarjevi lastni pesmi), ki je v naslednji izdaji popravljen v <i>.

my tudi pruti nim [...] fe iscashemo
(TPs 1567: 73)

mi tudi pruti nim [...] fe iscashemo
(TC 1574: 73)

Tudi *j* je na začetku besede zapisan z <i>, medsamoglasniški pa z <y>, enako kot *ji* na začetku besede.¹⁰⁴ *Zaj* na koncu besede ni zgledeov. Zapis *n* se prav tako ujema s Trubarjevimi ostalimi deli: mehкости v začetnem položaju ni označeval, v končnem je uporabljal <in> (TC 1574 *nain*, str. 79), za zaporedje *n* + *i* je pisal <ni>, za *n* + *ij* pa <ny>. Edina izjema je Ddv. 3mžs *nyma* v Trubarjevi Nu puite puite vfi ludie v TPs 1567 in TC 1574.

Shnim ye ftuarill femlo/ nebu [...] Mosha, potle to sheno, inu ie vkupe porozhill, Vfo ftuar ye
nyma yfrozhill, de ima nim slushiti (TPs 1567: 2; podobno TC 1574: 2)

V predhodnih natisih te pesmi v TC 1550 in tudi *P 1563 je bil na tem mestu uporabljen zapis <ni> (prim. zgoraj).

4.1.5.3 Dalmatinovi izdaji pesmarice

Pri Dalmatinu (DC 1579, DC 1584) najdemo – še posebej v prvi izdaji iz leta 1579 – bistveno bolj neenotno podobo. Tudi on je sicer poskušal pri zapisu uveljaviti lastno normo, a je to storil manj dosledno kot Trubar.

Pri dolgem naglašenem *i* na koncu besede je uveljavil razliko med zapisom I 2ed. z <i> ter I 1mn. in I 2mn. z <y>, vendar se v DC 1579 pojavljajo tudi posamični primeri obratnih zapisov: *ty* v Kreljevi pesmi (str. 52 – v TC 1574 *ti*, str. 80) in *vi* v Trubarjevi, čeprav je sicer v Trubarjevih zapisih teh dveh oblik spreminjal <i> v <y>:

Letu vi bote diali, kadar vy vkupe pridete (DC 1579: 25)

¹⁰⁴ Gre za dve pojavitvi kratke oblike Tmn. 3mžs *yh* v Kreljevi priredbi 83. psalma. Trubar te oblike ni uporabljal, zato ne moremo primerjati zapisa (<y> je bil tudi pri njem eden od možnih zapisov za *ij*, prim. 4.1.1), Krelj pa je za *ji* v tem položaju običajno pisal <ij>.

V DC 1584 sta oba zapisa spremenjena v skladu s prevladujočim načinom, najdemo pa nova odstopanja pri I 1mn.: v nekaterih novih Dalmatinovih, Bohoričevih in nepodpisanih pesmih se poleg prevladujočega *my* pojavlja tudi *mi* (str. CXCVII, CCXX, CCXLV, CCCXLIII).

Pri nenaglašnem *i* ni posebnosti, zapis je dosledno <i>. Enako je v DC 1579 označeval tudi *j* na začetku in koncu besede, sredi besede pa je ohranil Trubarjev zapis <y>. V DC 1584 je v vseh položajih pisal <j>.

Bolj nedosleden je zapis *ji*. V DC 1579 prevladuje <y>, v novi Dalmatinovi pesmi Iesus Criftus Odreishenik pa je pri Rmn. 3mžs uporabljen <ij> (*ijh*, str. 28). V DC 1584 prevladuje zapis <ji>, v D in Tmn.¹⁰⁵ 3mžs najdemo tudi <y>.

Mehkosti odraza *n* na začetku besede v DC 1579 ni označeval, v DC 1584 pa ga je prevladujoče pisal z <nj>, čeprav še najdemo zapise z <n> v uvodu in eni od Dalmatinovih pesmi, ki je bila objavljena že v DC 1579 (Med. 3ž *po nej*, str. LIIII). Pri vseh primerih v neposrednem sobesedilu najdemo tudi zapise z <nj>:

imata od nih tudi tim Otrokom praviti, de fe bodo bali Boga, **njega** Sapuvidam pokorni, inu de **njega** bešledam bodo verovali. Inu take **nega** Zajhne inu Sapuvidi, je famuzh sapovedal vsem ludem veden vferci inu pred febo [...] sapišane iméti (DC 1584: a8b)

Kir vshe trofhta potrebuje, ta po **nej** ferzhnu vsdihuje: Aku ti pak Grehou shal nej, Gledaj, de nepèrftopiš **k'njej** (DC 1584: LIIII)

de je on nas **shnega** Martro od Pekla rejfhil [...] Raven tiga fe vuzhimo v' deštetih Sapuvidah [...] kaj **njemu** dopade ali nikar, de vejmo s'zhim, koku imamo **njemu** slushiti (DC 1584: b3a)

Odraz *n* na koncu besede je zapisan v DC 1579 z <in> in v DC 1584 z <jn>. Najbolj neenoten je v Dalmatinovih izdajah pesmaric zapis zaporedja *n* + *i*. V DC 1579 prevladuje <ni>, pojavlja pa se še <ny> (tudi tam, kjer je bil v TC 1574 rabljen <ni>).

Hozhe de greshnu Zhloveftvu, Vnebi
per **nym** prebyva (DC 1579: 131)

Hozhe de greshnu zhloueftuu, Vnebi
per **nim** prebyua (TC 1574: 141)

V DC 1584 je to zaporedje večinoma zapisano z <ny>, najdemo pa tudi zapisa <ni> in <nj>, predvsem v Trubarjevem uvodu ter njegovih in Schweigerjevih pesmih, ki so bile objavljene že v prejšnjih izdajah.

Ta je kakòr en Vèrt selen, S'rodovim Drevjem oblajen, **V'nym** dobèr sdrau fad rafte, Kir nefygnie neftrohni, dotler drugu v'**nim** srafte (DC 1584: CLIIII)

zhudne rizhi je on **shnjm** dial (DC 1584: II) : zhudne rizhi je on **shnym** dial (DC 1584: II)¹⁰⁶
ftuj ti vfelej pred **njm** (DC 1584: VIII)

Odpri **njm** vrata nih ferza, de pèr **nih** tvoja bešfeda, bo veden prebivala (DC 1584: XCVIII)

Ta fe **nym** pofmehuje, On zhe neki fèrd fpuftiti, slobnu **k'nim** v'fim govoriti (DC 1584: CLV)

Dosleden pa je zapis zaporedja *n* + *ij* – v obeh izdajah najdemo samo <ny>.

¹⁰⁵ Gre za Kreljevo pesem, objavljeno že v TC 1574, kjer je bil zapis prav tako *yh* (prim. op. 104).

¹⁰⁶ Prvi zapis je natisnjen pod notami, drugi pa v besedilu pesmi, ki sledi notam.

4.1.5.4 Tfc 1595

V zadnji izdaji pesmarice, ki jo je uredil Felicijan Trubar, najdemo pri vseh treh glasovih v vseh položajih enake zapise kot v DC 1584, le odstopanja od prevladujočega so pogostejša. Felicijan Trubar je namreč ohranil večino Dalmatinovih odstopajočih zapisov, v nekaterih primerih pa je tudi spremenil prevladujoči zapis iz DC 1584 v redkejšega:

De nebomo tim hudim, od katerih
mi pojemo, glih, de na shivoti inu
na Dufhi, na tim Svejtu inu ve-
koma v'Pekli, nebomo shnimi red
fhtrajfani (Tfc 1595: B3b)
try dny je v'grobi leshal :/ **V'nim**
teh vernih gre[!] sakril (Tfc 1595:
CCXXVII)

De nebomo tim hudim, od katerih
my pojemo, glih, de na shivoti inu
na Dufhi, na tim Svejtu inu ve-
koma v'Pekli, nebomo shnimi red
fhtrajfani (DC 1584: b2)
try dny je v'grobi leshal. **V'nym**
téh vernih greh sakril (DC 1584:
CXXVIII)

V pesmarico je urednik vključil tudi nekaj pesmi iz *P 1563, ki jih v Trubarjevih in Dalmatinovih izdajah ni bilo. Sicer jih je poskušal uskladiti z zapisom, kakršen je bil normiran v DB 1584, a precej nedosledno, saj je spreminjal tudi zapise, ki so bili v skladu z rabo v *Bibliji*.

Bug Ozha ga v'liſhi le po **njega**
voli, de fe vfe pismu **vnim** dopolni.
Iudesh pride ſtopi **knemu** (Tfc 1595:
CXCI)

Nega prihod je bil krotak, Na sodni
dan bode ſtrashan, vsem hudim
nejovernim ljudjem, **shnih** vezhnim
pogublenem. Vsi kir vjeſuſa verujo,
Na **njega** martro fe ſanashajo
(Tfc 1595: CXLII)

Bug Ozha ga vſliſhi le **poniega**
voli, de fe ufe piſmu **unym** dopolni,
iudesh pride ſtopi **knemu** (*P 1563:
120)

Nega prihodie[!] bil krotak, Na fodni
dan bode ſtrashan, Vfem hudim
neiouernim ludič, **Shnih** vezhnim
pogublenem. Vfí kir vieſuſa veruio,
Naniega marteo[!] fe fanashajo
(*P 1563: 66)

Tudi v nekaj novih pesmih – nepodpisanih in tistih, ki jih je napisal Marko Kumprecht – zapis ni dosleden.

Dva Iogra ſta vta Emaus fhla, Inu ſta ſhaloſtna bila, Criſtus fe **knima** perdrushil, Inu je
shnima govuril. Alleluja. **Nyma** iſlagal tu piſmu, Od Mojeſeſa nu prerokou, **Nyh** ferze tu
je gorelu (Tfc 1595: CCXXIII)

4.1.6 TPo 1595

V TPo 1595 najdemo pri zapisu *i, j in ñ* vse različice, ki so se pojavljale v predhodnih delih. Prevladuje sicer norma, kot je bila uveljavljena v DB 1584, a v vseh položajih in pri vseh zaimkih najdemo številna odstopanja.

Naglašeni *i* v I 2ed. je tako večinoma zapisan z <i>, v dobri šestini zgledov pa se pojavlja zapis z <y>. Ob tem najdemo tudi posamične zapise z <j>. Pri 1mn. in 2mn. so poleg izrazito prevladujočega zapisa z <y> (ta je uporabljen tudi v edinem primeru stičnega zapisa I 1dv. s števnikom *dva*) uporabljeni tudi zapisi z <i> in nekoliko redkeje z <ij>. Tudi v 1mn. 3m močno prevladuje <y> ob redkih zapisih z <i>.

		i		j			ij	ji	ń					
		nagl.		nenagl.										
		i	ı	i	j	j	ı			ń-	-ń	ń+i	ń+ij	
2ed.	1mn.	Imn.												
		2mn.	3m											
	i/	y/	y/i	y	i/	j/i	j/i	j	y	y/ji/	nj/n/	jn/	ny/ni/	ny/
	y/j	i/ij		j/y						ij/i/j	ni/ny	in	nj/nij	nj/ni

Preglednica 14: Zapis *i, j* in *ń* v TPo 1595

Tudi pri zapisu nenaglašene *i* na koncu besede najdemo poleg močno prevladujočega <i> še <j> in <y>, vendar so tovrstni zapisi redki.

Sicer je onu **s'namj** cilu fğublenu (TPo 1595: I, 284)

Boshja befeda inu sapuvud taku dobru nad **namy** dershi (TPo 1595: II, 156)

Za *j* na začetku besede je poleg <j> pisec uporabljal tudi <i> in <y>; prva dva znaka najdemo tudi na koncu besede, medtem ko je v medsamoglasniškem položaju zapis dosledno <j>. Le pri zaporedju *ji* večinski zapis odstopa od prevladujočega zapisa v DB 1584: <y> je namreč nekoliko pogostejši kot <j>, pojavljajo pa se še zapisi <ij> – ki je zlasti pogost pri Dmn. 3mžs (*ijm*) – ter pri Tmn. 3mžs še <i> in <j> (*ih, jh*). Tudi zaporedje *ij* (ob stičnem zapisu Ted. 3ž z glagolom) je zapisano z <y> (*poloshyo*, II, str. 21).

Mehkost *ń* je označena, a ne dosledno; na začetku besede prevladuje zapis <nj> ob <ni>, le enkrat je uporabljen <ny> (Oed. 3ž *nyo*, I, str. 219). Najdemo pa kar nekaj primerov,¹⁰⁷ ko mehkost ni označena, zapis je <n>.

Taku kadar enu Dejte **vnega** otrozhy pokorfzhini hodi, Ozha inu Mati, Hlapez inu Dekla vnih dellu inu pokorfzhini hodio, inu kaka nefrezha nim naprej ftojji, tukaj Bug nozhe skusi **nega** Angele braniti nu ni[!] pomagati (TPo 1595: I, 158)

Christus je Bug, obtu **vnega** inu **njega** befedi¹⁰⁸ verujemo (TPo 1595: I, 187)

Na koncu besede je zapis <jn> pogostejši kot <in>. Zaporedje *ń + i* je običajno zapisano z <ny>, pogost je tudi zapis <ni>, v nekaj primerih pa najdemo tudi <nj>.

Reslotik mej Turki, Iudi, Papelhniki, inu mej temi pravimi Karfzheniki, inu **njh** vero (TPo 1595: III, 78)

Pri Ded. 3ž v enem primeru najdemo *nij* (III, str. 82). Tudi *ń + ij* je prevladujoče zapisan z <ny>, v posamičnih primerih pa tudi z <nj> (npr. Tdv. 3mžs *nju*, III, str. 2) in <ni> (Tdv. 3mžs *niu*, II, str. 101).

¹⁰⁷ Večina zapisov *ń* z <n> je iz prvega dela postile.

¹⁰⁸ Čeprav v navedenem zgledu različna zapisa ločujeta med tožilniško obliko zaimka in svojilno roditeljsko obliko, se na splošno v besedilu zapisi obeh oblik ne razlikujejo, tudi če se pojavljajo v neposrednem sobesedilu, npr. »de bi my **njega** sa vfe **njega** dobrute imejli sahviliti« (TPo 1595: II, 219).

4.2 Zapis *é* in *ó*

Od samoglasnikov se posebnosti pri zapisu pojavljajo še pri dolgih naglašenihi ozkih *é* in *ó*.

4.2.1 Trubar

	-é		-é-	-ó
Tdv./mn. 3mžs, Red. 3ž, Ded. 3ž <i>ñe</i>		Imn. 3ž <i>one</i>		
<i>brez stično</i>	<i>ob stično</i>			
<i>zapisanega</i>	<i>zapisanem</i>			
<i>predloga</i>	<i>predlogu</i>			
ee/e	e/ee (večina del) ee/e (TO 1564, TPs 1566)	e/ee (TT 1577)	e/ee	o/oo

Preglednica 15: Zapis *é* in *ó* pri Trubarju

Pri Trubarju za dolgi naglašeni ozki *e* v končnem položaju pri Tdv./mn. 3mžs, Red. 3ž in Ded. 3ž močno prevladuje zapis <ee>, najdemo le posamična odstopanja, večinoma neposredno ob običajnejšem zapisu z <ee>.

Ona **nee** roke iftegne po preflici, inu nee perfti prymo tu vretenu [...] **Ne** hysha fe ne boy pred mraľom inu fnegom, Sakai **nee** vfa drushina ima duy guant (TC 1575: 357)

Tedai gre kiakai ta Altman ftemi slushabniki, inu **ne** perpela pres fyle [...] Inu kadar **nee** perpelaio, poštauio **nee** pred ta Suit (TT 1581-82: I, 490)

Oni fo ga pag poflushali, fatu kir ie **ne** bil dolg zhas shnega zupernyo omamil (TT 1581-82: I, 505)¹⁰⁹

Vsaj v nekaj primerih gre morda za tiskarski poseg, saj se zaimek pojavlja na prelomu vrstice.

Ty [...] ne hote ozhitu htaki Veri ftopiti inu fposnati řd[!] ludmi, pado od **ne** | inu no fataio (TT 1557: u4a)

Ta Cerkou fa **ne** | obuie Slushabnike ima uedan molyti (TO 1564: 120a)

V TPs 1566 pa najdemo odstopanje v zapisu samo v kazalu.

Molytue te Cerque fubper **ne** Sourashnike (TPs 1566: 271a)

Ob stično zapisanem predlogu¹¹⁰ pri navedenih zaimkih prevladuje zapis <e>, vendar so odstopanja nekoliko pogostejša: posebej je treba izpostaviti TO 1564 in TPs 1566, kjer je zapis tudi v tem položaju edino ali prevladujoče <ee>, in TR 1558, kjer v Red. 3ž¹¹¹ ob predlogu v prevladuje <ee> (*vnee* 2 : *vne* 1), ob z pa <e> (*shne* 5 : *shnee* 1).

Eliafa ie Bug shiuil skufi Vranuue [...] Potle fano mahino pogazhizo nega inu eno vduuo **shnee** ditetom (TR 1558: E3a)

diuiza Maria pridiguie [...] Vfí ludie kir fe bodo bali Boga, pokuro diali inu Verouali **Vnee** Synu, ty bodo Miloft imeili per Bugi (TR 1558: R2b)

kadar ie ona fashishala, de ie Iefus **vnee** Deshelo prishal [...] gre ona fdaici [...] knemu (TR 1558: Fa)

¹⁰⁹ V izdaji iz leta 1557 je v obeh zgledih zapis *nee* (str. 345, 355).

¹¹⁰ Tudi v primeru, ko gre za palatalizacijo predloga *iz* ob *ñ* s hiperkorektnim zapisom predloga (*is shne*; prim. op. 90).

¹¹¹ V Tmn. 3mžs tudi ob predlogu v prevladuje zapis <e>, <ee> najdemo le v enem primeru v robni opombi (str. Y2a).

De bi Diuiza Maria **Vne** Synu Iefufa Criftufa inu nega beffedom ne bila Verouala, ni bi [...] nishter ne nuzalu (TR 1558: g2b)

V ostalih delih so zapisi z <ee> ob predlogu posamični.

Inu fama Diuiza Maria vtim zhafu she, Kadar ie Iefufa **vnee** teleffu nofsila, ie pridigala (TT 1557: bb4a)

Ta Agar Abraamoua Dekla, kadar ie no nee Gofpa Sara **shnee** ditetom is hyshe bila podila (TT 1557: dd4a)

De to S. Troyzo **shnee** fstanum inu oprauilom [...] fpoznamo (TL 1567: 72b)

Vtim pag kadar fem ieft fazhel gouriti, pade doli fueti Duh **une**, koker ie vnas bil tudi padel vtim fazhetku (TT 1557: 368; podobno TT 1581-82: I, 523)

Inu ona poye **shnee** Gofpudom tudi leto Peifen (TT 1577: 261)

Tu vfe fmo per tih Mashah vidili, fteim ie ta Curba **shnee** laftrim peharom inu kelihom te Ceffarie, Krale, Vyude, vfe shlaht ludi opoyla (TT 1577: 434)

Vsi zgledi razen enega so iz spremnih besedil k biblijskim prevodom.

Nasprotno za Imn. 3ž *one*¹¹² prevladuje zapis <e>, le v TT 1577 je Trubar v enem primeru uporabil <ee>.

Sodoma, Gomorra inu poleg nih lefezha Meifta, katera fo glih taku, koker **one** Curbale (TT 1577: 230)

V nekončnem položaju je Trubar ozki naglašeni *e* skoraj dosledno zapisoval z <e>. Izjema je le enkratni zapis Ded. 3ž *nee* v TE 1555, ki se nespremenjen ponovi tudi v TT 1557 in TT 1581-82.

kateri fe lozhi od fuie shene, ta ima **nee** dati en lozhitui[!] list (TE 1555: C5b = TT 1557: 12; podobno TT 1581-82: I, 17)

V nasprotju z *e* Trubar pri naglašenem *o* pri zaimkih praviloma ni opozarjal na njegovo dolžino s podvojenim samoglasnikom. Prevladuje zapis <o>, v celotnem opusu najdemo le pet primerov zapisa <oo> v Ted. 3ž, pri čemer gre v štirih primerih za vsebinsko enak odlomek iz evangelija, ki ga prvič najdemo v TE 1555.

Inu kadar Iefus pride Vpetrouo hisho inu fagleda nega Tashzho vti posteli leshozh mershlizhno, to prime fa nee roko, inu ta mersliza **noo** fapufti (TE 1555: D4b)

V TT 1557 (str. 20) in TT 1581-82 (I, str. 28) je zapis v Matejevem evangeliju popravljen v *no*, najdemo pa *noo* v vzporednem odlomku iz Markovega evangelija:

Inu Simonoua polniza ie leshala bolna na merslizi, inu oni sdaici nemu od nee pouedo. Inu on knei perftopi, inu **noo** gori vsdigne, inu **no** prime fa nee roke, inu ta mersliza **no** sdaici fapufti (TT 1557: 97)

Inu Simonoua polniza ie leshala bolna na merslici, inu oni sdaici nemu od nemu[!] od nee pouedo. Inu on knei perftopi, **noo** gori vsdigne, prime fa nee roke, inu ta mersliza **noo** sdaici fapufti (TT 1581-82: I, 137)

¹¹² Prim. op. 78.

V zgledu iz TT 1581-82 je zapis <oo> uporabljen še enkrat, tudi tam, kjer je bil v TT 1557 <o>. Edini preostali primer zapisa naglašene *o* z <oo> najdemo v TO 1564, kjer gre za rabo tožilniške končnice pri svojilnem roditelju ob tožilniškem jedru (prim. 3.1.7). Morda gre v tem primeru za vpliv pravičnega svojilnega roditelja, ki bi bil pričakovano zapisan z <ee>.

Tu Shensku Seime, bo tei kazhi **noo** glauo fterlu (TO 1564: 49b)

4.2.2 Krelj in Dalmatin

V nasprotju s Trubarjem je Krelj oba glasova zapisoval dosledno z enojnim samoglasnikom, kar je morda povezano tudi z relativno doslednim označevanjem mehkości *ń*.¹¹³ K takšnemu sklepu nas navaja stanje pri Dalmatinu, kjer do DB 1584 najdemo zapise naglašene ozkega *e* na koncu besede z <ee>, v poznejših besedilih pa zapisa s podvojenim samoglasnikom ni.

	-é				-é-	-ó	
	Tdv./mn. 3mžs, Red. 3ž, Ded. 3ž <i>ńe</i>		Imn. 3ž <i>one</i>				
	<i>brez stično zapisanega predloga</i>		<i>ob stično zapisanem predlogu</i>				
	mehkost <i>ń</i> označena	mehkost <i>ń</i> neoznačena	mehkost <i>ń</i> označena	mehkost <i>ń</i> neoznačena			
1575-78	e	ee/e	/	ee/e	e/ee	e/ee (DB 1578)	o
1580	/	ee	/	ee	ee/e	e	o
1584-85	e/é	/	e	/	e/é	e/é	o/ó

Preglednica 16: Zapis *é* in *ó* pri Dalmatinu

Vendar je predvsem v zgodnejših delih zapis bistveno bolj neenoten kot pri Trubarju: <ee> in <e> se bolj ali manj enakovredno pojavljata tako v primerih, ko zaimek stoji samostojno, kot ob stično zapisanih predlogih.

fuio miloft isfiple zhes **ne**. On vidi inu dobru vei, koku ony vfi moraió vmreti. Satu fe on fteim obilneishi zhes **nee** vfmluie (DJ 1575: 72)

V redkih primerih, ko je mehčnost *ń* označena,¹¹⁴ je zapis dosledno <e>.

V delih, izdanih leta 1580, je zapis odvisnih oblik 3mžs ne glede na predlog dosledno <ee>; pri Imn. 3mžs je v DPr 1580 rabljen <e>, v DC 1580 pa <ee>. Od DB 1584 dalje najdemo, kot že omenjeno, pri vseh oblikah izključno zapis <e>, ki je lahko v redkih primerih dopolnjen z ostrivcem.

V nekončnem položaju je Dalmatin v vseh svojih delih uporabljal zapis z <e>, edine izjeme so enkrat zapis Ded. 3ž *nee* (DB 1578: 49a) in posamični primeri rabe ostrivca v DB 1584 (npr. Ded. 3ž *njéj*, I, str.)(3a; II, str. 9a).

¹¹³ V primerih, ko *ń*-ju sledi ozki naglašeni *e* v končnem položaju, je mehčnost pri Krelju vedno označena.

¹¹⁴ Pred letom 1584 najdemo le nekaj primerov v DJ 1575, in sicer Tmn. 3mžs in Red. 3ž *ńe*.

4.2.3 Ostali avtorji

V delih ostalih avtorjev pri zapisu *e* in *o* večinoma ne najdemo odstopanj od prevladujoče rabe: v končnem položaju je zapis *e* – kot pri Dalmatinu – odvisen od označevanja mehкости *ń*: tako je Tulščak uporabljal <ee>, ostali avtorji pa <e>. Edini izjemi sta Juričičev enkratni zapis Red. 3ž z <ee> v drugem delu postile in Znojilškov prav tako enkratni zapis Tmn. 3mžs z ostrivcem:

Gofpodnia ie ta semlia inu vfa palnoft **niee** (JPo 1578: II, 52)

iméte **njé** stem vezh sa lubu, sa volo nyh della (ZK 1595: 199)

Naglašeni *e* sredi besede in naglašeni *o* so vsi avtorji dosledno zapisovali z <e> in <o>.

4.2.4 Pesmarice in TPo 1595

V *P 1563 je naglašeni *e* v vseh položajih zapisan z <e>.¹¹⁵ V pesmaricah, ki jih je uredil Trubar, najdemo na koncu besede v večini primerov zapis <ee> – tudi ob predlogu, le v enem primeru v Dalmatinovi pesmi iz TP 1575 je zapisan z <e> (Tmn. 3mžs *ne*, str. B2a).¹¹⁶ Enako velja za DC 1579, kjer najdemo enkratni zapis <e> v končnem položaju le v Trubarjevih litanijah (Tmn. 3mžs *ne*, str. 43), in sicer pri nepredložno rabljenem zaimku, kjer je bil v prejšnjih izdajah pesmarice rabljen <ee>.

Naglašeni *e* sredi besede in naglašeni *o* v končnem položaju sta v vseh pesmaricah zapisana z <e> in <o>, v drugi Dalmatinovi pesmarici in v izdaji F. Trubarja iz leta 1595 pa je zapis <e> dosledno rabljen tudi za naglašeni *e* na koncu besede, saj je v teh sklonih mehкость *ń* dosledno označena. V TPo 1595 je v redkih primerih, ko mehкость *ń* ni označena, v tem položaju večinoma še vedno uporabljen zapis <ee>.

4.3 Zapis *s*

Na zapis *s* so v največji meri vplivale pisne oziroma stavske navade dobe. V nemških in latinskih tekstih sta se namreč kot položajni varianti uporabljala znaka <s> in <f>, ki sta v glavnem svojo razvrstitev ohranila tudi v besedilih slovenskih protestantov 16. stoletja.

4.3.1 Trubar

Zapis *s* je pri zaimkih doslednejši kot na splošno: na začetku ali sredi besede je skoraj dosledno uporabljen <f>, odstopanja so običajno povezana s stavskimi konvencijami (prim. Rigler 1968: 216–218) in pogosto vezana na ležeči tisk. Tako se od TPs 1566 začne v kurzivi za stično zapisanim predlogom *k* rabiti <s>,¹¹⁷ saj v desno podaljšani znak ne omogoča sopostavitve <f>.

Taku vfai na konzu nee vfdiguie, inu pomaga, reshi inu **ksebi** vfame vtu nebeshku vešbelie (TPs 1566: 169a)

Sakai Bug ie to Cerkou, vfe Verne **ksebi** kani fueti zhifti lipei [...] Neueifti [...] ozhiftil (TC 1575: 388)

¹¹⁵ V večini primerov je mehкость *ń* označena, v edinem primeru v Trubarjevi pesmi, kjer ni, pa je zaimek zapisan stično s predlogom, zato je enojni zapis v skladu s Trubarjevo običajno normo pred letom 1566.

¹¹⁶ V DC 1579 je zapis popravljen v <ee> (str. 126).

¹¹⁷ Vendar zapis ni dosleden; tako v TT 1577 prevladuje <kf> tudi v kurzivi.

Da gre res za stavsko navado, kaže enkratni zapis ob predlogu *h* v TC 1575, kjer je rabljen <f>.

Natu ie Salomon to fuio Mater **hfebi** na ftran poľadela (TC 1575: 213)

Najlepše se to razmerje pokaže v TT 1581-82, kjer najdemo v tipografsko različnih delih besedila različne zapise *s*: v biblijskih besedilih, natisnjenih v ležečem tisku, je za predlogom *k* dosledno rabljen <s>, v spremnem tekstu, natisnjenem v pokončnem tisku, pa razen v enem primeru (I, str. 10) <f>. Zanimiv je slovenski predgovor k drugemu delu, kjer je v pokončnem tisku rabljen gotični <k>, ob njem pa v dveh primerih pričakovano <f>, v enem primeru (II, str. **4b) pa <s>.

Tudi v zgodnejših besedilih v pokončnem tisku najdemo odstopanja v zapisu *s* predvsem ob stično zapisanem predlogu *k*. Tako najdemo po en primer zapisa <s> v TC 1555 in TT 1557, čeprav je v obeh knjigah sicer dosledno rabljen <f>.

on fam **gsebi** perdrushi eno Gofposko Gmaino kir nema madesha oli vraska (TC 1555: A8b)

Tedai on kiakai gre, inu ufame **ksebi** fedem druľih duhou, kir fo gurshi koker on (TT 1557: 35)¹¹⁸

Edini primer, ko najdemo odstopanja od običajnega zapisa v začetnem položaju, je v TO 1564.

Inu is vmei vas bodo vľataeli Moshye, kir bodo preurazhen Vuk gouurili, inu te Mlaishe bodo na se vlekli (TO 1564: 76a)

Od TL 1567 je v ležečem tisku v imenovalniku zaimka za 1. os. ed. *jest* zaporedje *st* pretežno zapisano z ligaturo <šť> namesto z običajnim <st>, čeprav je zlasti v TC 1575 in TT 1581-82 ta zapis bistveno manj dosleden kot zapis zaporedja *ks*.

Iešť fem vezh delal, **iešť** fem vezh shlakou pryel, **ieľt** fem zheftzhe viezhi bil, **iešť** fem zhes tu bil vľmernih nadlugah. **Ieľt** fem od Iudou po petcrať shtirideľľeti shlakou mane eden pryel (TT 1581-82: II, 140)¹¹⁹

V končnem položaju (R, T, M 1mn., 2mn. *nas*, *vas*) je Trubar skoraj dosledno uporabljal zapis <s>, vendar se pri 1mn. zlasti v prvih knjigah pojavlja tudi zapis <sh> (v gotici <fh>).

nalhi Grehi bodo is **nalh** sprani (TC 1550: 63(40a))

Inu **nalh** ne vpelai uto ifkufhno. Samuzh **nas** reshi od flega (TA 1550: 14))

Inu **nas** ne vpelai uto iskushno. Samuzh **nash** reshi od slega (TA 1555: A3b)

Vskusnauah **nas** ne puľti./ Inu od slega **nash** reshi/ Te proľhne **nas** ti Bug vľlishi (TA 1555: A7b)

Napoprei te fo nom dane, de is tih moremo veiditi, kakoue nature, misli, vole, shege inu giane bi mi bili, de bi **nash** ta Hudizh fuiem ftrupom fteim grehom ne bil oskrunil (TC 1555: G3)

fatu **nash** naklane, de bi fľpet uto fľtaro kosho fľtopili (TM 1555: A3b)

de ie tu fam Crifľtus, nih inu **nash** vľfeh Odrefľhenik, fľturil inu doperneľfil (TR 1558: L4a)

Te preuelike lubefni inu dobrute Crifľtuľeue/ kir ie fa nasho volo zhlouik poľtal/ **nash** reshil od vľľga slega (TR 1558: a2b)

Sakai leta Bug ie nash Bug vľľeai inu vekoma, On **nash** bode vodil noter do te Smerti (TPs 1566: 91a)

¹¹⁸ V TE 1555 je bil na tem mestu rabljen <f>: »ľedai on kiakai gre, inu vľame **gfebi** fedem druľih duhou, kir fo gurshi koker oni« (TE 1555: F1a).

¹¹⁹ Pri zapisu zľgledov je zaradi enotnosti rabljen pokončni tisk tudi v primerih, ko je v izvorniku rabljen ležeči tisk. V primerih, ko je tip tiska pomemben za pojasnitev dvojničnosti, je nanj opozorjeno v spremnem besedilu.

Čeprav je tovrstni zapis sičnikov redek, ni omejen samo na zaimke in na končni položaj.¹²⁰ Večje število pojavitev pri osebnih zaimkih bi morda lahko pripisali vplivu zapisa svojilnih zaimkov.¹²¹ V nekaterih knjigah se pojavljajo tudi posamični zapisi s <f>, ki so pri Trubarju omejeni na robne opombe – bodisi v gotici (T 1ed. *naf*, TR 1558: d2a, e4b)¹²² ali latinici (R 1mn. *naf*, TO 1564: 18b–19); v TO 1564 v očenašu najdemo še zapis <f̄s>.

Inu nas neupelai vto iskushno. Temuzh **nafs** reshi od Slega (TO 1564: 102a)

4.3.2 Krelj

Krelj je v skladu s svojim ločevanjem med zapisom zvenceh in nezvenceh sičnikov v vseh položajih za s uporabljal <f>. Le pri njem najdemo tudi obliko I 1ed. *jaz*, pri kateri je z dosledno zapisoval s <s>.

	s-	-s	ks- ¹²³		-VsV-	-st	
			<i>pokončno</i>	<i>ležeče</i>		<i>pokončno</i>	<i>ležeče</i>
TRUBAR	f/s	s/sh/lh (gotica)/ f/fs	kf/ks	kf (do 1566) ks (od 1566)	s	ft	ft (do 1567) št/ft (od 1567)
KRELJ	f	f	kf	/	f	ft	/
DALMATIN	f	s	kf	kf/ks	/	ft	ft/ št
JURIČIČ	f/s	s/f	kf	kf	f/f̄	ft	ft
TULŠČAK	f	s	/	/	f	ft	/
BOHORIČ	f	fs/s/f (1mn.) s (2mn.)	/	/	/	/	ft
TROST	f	s	kf	/	/	ft	št
MEGISER	f/s	s/fs	/	/	/	ft	št
ZNOJILŠEK	f	s/fs	kf	/	/	ft	ft

Preglednica 17: Zapis s pri posameznih avtorjih

¹²⁰ Ramovš (1971: 150) navaja zgled *Prashnik* (TAr 1562: 65a), Neweklowsky (2009: 214) pa *zhash* (TL 1560: 22b) in *shledna* (TL 1560: 28); pogostejši pa je zapis s <h> pri zlitniku *c*, npr. *Norezh* (TO 1564: 84b; Merše, Novak, Premk 2001: 79), *padezh* (TL 1560: 19a; Neweklowsky 2009: 214) itd.

¹²¹ Medsebojni vpliv osebnih in svojilnih zaimkov kažejo tudi obratni primeri, ko je svojilni zaimke zapisan s <s> namesto <sh>, npr. *Abraam uas Ozha* (TT 1557: 286); v TT 1581-82 je oblika popravljena v *vash* (I, str. 405).

¹²² Čeprav najdemo v istem delu tudi v gotici zapis <s>, npr. T 1mn. *nas*, str. h4b.

¹²³ V tem sklopu so upoštevani tudi primeri, ko je predlog od zaimka ločen z apostroфом, saj ta ne vpliva bistveno na zapis s: TPo 1595 *kfebi* (I, str. 216), *k'febi* (I, str. 213), *ksebi* (II, str. 166), *k'sebi* (I, str. 230).

4.3.3 Dalmatin

Tudi pri zapisu *s* je bil Dalmatin bližje Trubarju kot Krelju: na začetku in v sredi besede je uporabljal zapis <ſ>, na koncu pa <s>. Edini izjemi sta enkratni zapis I 1ed. *jeſt* z ligaturo v ležečem tisku v DB 1584 in raba <s> za predlogom *k* prav tako v kurzivi v DPa 1576 (*ksebi*, str. A2b), medtem ko je v drugih delih tudi v tem položaju <ſ>.

Kakòr de bi Bug rekàl: Ieſt moram letim Krajleftvam ludy dati, inu de bi jeft imel lih Ierusalem inu moj folk satu reſdjati (DB 1584: II, 94a)

4.3.4 Ostali avtorji

Pri drugih avtorjih je zapis *s* podoben kot pri Trubarju in Dalmatinu: na začetku in sredi besede <ſ>, v končnem položaju pa <s>. Pri Tulščaku in Trostu¹²⁴ je ta distribucija dosledna, pri ostalih pa najdemo manjša odstopanja, posebej pri Juričiču, in sicer v drugem delu njegove postile.

On ie dobro na Pasho Iſpelia, ali Ouce pred **sabo** rene ali pudi, inu sa nymi gre (JPo 1578: II, 35)

Kai ie vshe, da **naſ** Chriſtus imenuie brate? (JPo 1578: II, 7b)

Iaft **vaf** hozhu ſpokoyt (JPo 1578: II, 21)

vaf moye Apoſtole inu mlaiſhe hozhu poſlati po vſem fuitu predigouati Euangelium (JPo 1578: II, 16b)

Za Juričiča so značilni tudi nedosledni zapisi podvojenega <ſſ> ob stično zapisani kratki obliki povratnega osebnega zaimka.

My imamo ſgol grehe, ſkruni, inu framoto, katero Chriſtus **naſſe** iem-lie, inu ſe ſnami menia (JPo 1578: II, 186b)

Sakai nikatere Bolesni Bog **ſaffe** ohrani (JPo 1578: II, 204b)

Vsamite **naſe** moy Iaram (JPo 1578: III, 36b)

ſtori **ſafe** Maſhe inu Vigilie peti, ſhtiftai Bratouſzhino (JPo 1578: III, 105[=115])

Pri Bohoriču (1584) najdemo posebnosti pri zapisu *s* samo na koncu besede, in sicer le pri 1mn., kjer prevladuje zapis <ſs>, poleg pričakovanega <s> pa se pojavi tudi <ſ> (T 1mn. *naſ*, str. S64). Pri 2mn. najdemo samo zapis <s>.

Pri Megiserju je zapis bolj neenoten. V MD 1592 je pri I 1ed. v kurzivi uporabljena ligatura <ſt>, v MTh 1603 pa je v tem položaju uporabljen običajni zapis <ſ>, ki v obeh delih prevladuje tudi v začetnem položaju poleg enkratne pojavitve zapisa *s* <s> pri R Zp *ſe* (MD 1592: T1b). V končnem položaju prevladuje <s>, le v MS 1593 je v T 1mn. uporabljen zapis <ſs>. Tudi pri Znojlišku najdemo odstopanja samo v končnem položaju, in sicer zapis <ſs> v M 1mn. in 2mn. ob prevladujočem <s>.

¹²⁴ Izjema pri Trostu je dosledna raba ligature <ſt> v ležečem tisku (str. 25), ki je verjetno posledica stavskih konvencij tiskarne.

4.3.5 Pesmarice

V *P 1563 najdemo le dve odstopanji od pričakovanega zapisa: v ležeče tiskanih naslovih se po enkrat pojavita zapisa <ft> (str. 48) in <št> (str. 103), v pesmi L. Z. EN DRUGI PASION pa v T 1mn. najdemo obliko *nash*.

Kadar ie viffeeiozh fa **nash** folfe tozhil, figa fueta grehe lam nofil (*P 1563: 125)

V ohranjenih pesmih prve Trubarjeve izdaje pesmarice TC 1567 odstopanj ni, v TC 1574 pa najdemo podobno stanje kot v *P 1563: v ležečem tisku pri I 1ed. zapis z ligaturo že prevladuje, čeprav še ni dosleden (*iešt* 3 : *ieft* 1), v T 1mn. pa najdemo enkratni zapis *nash*, tokrat v Trubarjevi predelavi 12. psalma.

Pomagai tui Gmaini :/: Per Veri **nash** ohrani (TC 1574: 129)

Bolj neenoten je zapis v TP 1575, kjer sicer v I 1ed. najdemo še večje prevladovanje ligaturnega zapisa <št> v ležečem tisku (*iešt* 9 : *ieft* 1), pri T 1mn. in T 2mn. pa je v božični pesmi Janža Schweigerja v končnem položaju rabljen <ß>.

Sa **naß** Vboge greshnike | Inu Hudizhou Ietnike, | Sazhel ie on terpeti (TP 1575: B6–B6b)

Vaßh kummer noßi lam | Obranil ie **vaß** pred peklom | Zhloueffuu[!] ie reßhenu (TP 1575: B7a)¹²⁵

V prvi Dalmatinovi izdaji pesmarice je zapis povsem v skladu s splošno normo, leta 1584 pa spet najdemo manjša odstopanja v Bohoričevi Eni drugi otročji pesmi, in sicer <fs> v T 1mn. (ob prevladujočem <s>).

Vsdigujmo Bug h'tebi nafh glafs, ti Bug rêfnizhnu v'flifhih **nafs**, Si vkasal nam prou moliti: Oblubil fi **nas** v'flishati (DC 1584: CCXLII)

u'veri vuzhih, tèrdih, trofhtafh, V'brumi **nafs** vodih tar pejlah (DC 1584: CCXLII)

Najbolj neenoten je zapis v TfC 1595, kjer najdemo posamična odstopanja v vseh položajih: za zaporedje *st* najdemo v uvodu v ležečem tisku tako zapis <ft> (str. B5b) kot <št> (str. B3b), pri povratnem zaimku v dajalniku za stično zapisanim predlogom <s> (v nepodpisani božični pesmi Dete vbetlehemu rojenu), največ variacij pa najdemo pri *s* v končnem položaju pri 1mn., kjer sicer močno prevladuje običajni zapis <s>, pogosteje kot v prejšnjih izdajah pa najdemo tudi zapisa <fs> (v Bohoričevi pesmi, ki je bila navedena že pri DC 1584, v Kumprehtovih pesmih in eni od nepodpisanih) in <f>.

De bi fe nam zilu vdrushil, Vsveti raj **ksebi** perpravil (TfC 1595: CLXI)

Ti fi Gofpud Gofpudov vfih, Vsami od **nafs** nafh velik greh (TfC 1595: CCLIII)

Trubar: Nedaj Ozha nafh lubi Bug. De bi od **naf** fe vsel tvoj vuk (TfC 1595: L)

Kumpreht: Vsami od **naf** Gofpud Bug, Vfe nashe grehe tar krivu djanje (TfC 1595: XCV)

Kumpreht: De tvoja luzh, vfe slu tar muzh, vuf ftrah tar vojkovanje, od **naf** shene, tar dileshne, ftury karshanfke gmajne (TfC 1595: CCLXI)

¹²⁵ Kot je razvidno iz zgleda, je zapis <ß> za *s* v Schweigerjevi pesmi pogost in se pojavlja v različnih položajih. V ostalih pesmih iz te pesmarice je večinoma omejen na medsamoglasniški položaj.

V eni od nepodpisanih pesmi je v končnem položaju rabljen tudi <lh>.

Ta kir je **na~~h~~** v~~h~~ odredhil (TfC 1595: CLXXIII)

	s-	-s	ks-		-VsV-	-st	
			<i>pokončno</i>	<i>ležeče</i>		<i>pokončno</i>	<i>ležeče</i>
*P 1563	f	s/sh	kf	/	f	ft	št/ft
TPs 1567	f	s	/	/	/	/	/
TC 1574	f	s/sh	kf	/	/	ft	št/ft
TP 1575	f	s/ß	/	/	/	ft	št/ft
DC 1579	f	s	kf	/	/	ft	/
DC 1584	f	s/ fs	kf	/	/	ft	ft
TfC 1595	f/s	s/f/fs/ lh/SS	kf/ks	/	/	ft	št/ft
TPo 1595	f/s	s/f	kf/ks	kf/ks		ft	št/ft

Preglednica 18: Zapis s v pesmaricah in TPo 1595

4.3.6 TPo 1595

Zapis *s*, predvsem pri povratnem zaimku, je neenoten tudi v TPo 1595, kjer je prevladujoči zapis v posameznih položajih enak kot pri drugih avtorjih z izjemo Krelja, vendar najdemo številna odstopanja.

V I 1ed. je v običajnem tisku dosledno rabljen znak <f>, v ležečem tisku pa najdemo tudi nedosledno rabljeno ligaturo <št>.

Si li ti Elias? On je djal: **Iešt** nejmim [...] **Ieft** fim ena vpiezha fhtima vpufzhau (TPo 1595: I, 22)

Posamična odstopanja od prevladujočega zapisa <f> v začetnem položaju pri povratnem zaimku se pojavljajo predvsem ob (stično in nestično zapisanih) predlogih, največkrat se zapis <s> pojavlja v orodniku, vendar tudi tam <f> prevladuje. Najpogosteje je <s> zapisan v primerih, ko gre za zvezo predloga z in povratnega zaimka, pri čemer podvojeni soglasnik ni označen.¹²⁶

tu ima, aku Bug hozhe, nekaj **sabo** pernefti (TPo 1595: I, 113)

Zapis na koncu besede je doslednejši, vendar tudi tu najdemo dva odstopa od običajnega <s> (T 1mn. *naf*, III, str. 21; R 2mn. *vaf*, II, str. 74).

¹²⁶ Zapis zveze predloga z in O Zp z enojnim <f> (*febo/fabo* 's sabo') je značilen za vsa dela razen TPo 1595, tudi tista, kjer so sicer predlogi od besed ločeni z apostrofofom (KPo 1567 *s'mano* : *fabo*; DB 1584 *s'tabo* : *fabo*). V TPo 1595 poleg zapisov *fabo* in redkeje *sabo* najdemo tudi zapise *s'fabo/s'febo* in *sfabo* (prim. Jelovšek, Erjavec 2019: 11–12).

4.4 Zapis v

4.4.1 Trubar

	v-		-v-
	<i>nepredložno</i>	<i>ob nestično zapisanem predlogu</i>	
1550	v	u	u
1555	v/u	v/u	u
1557	u/v	u/v	u
1558–1577	v/u	v/u	u
TT 1581-82	v	v	u

Preglednica 19: Zapis v pri Trubarju

Tudi za osebne zaimke velja, kot je na splošno ugotovil že Rigler (1968: 219), da se <v> pojavlja le na začetku besede (v celotni paradigmi osebnih zaimkov za drugo osebo dvojine in množine), vendar ne v vseh delih enako dosledno. V prvih dveh delih, natisnjenih v gotici, se razlike kažejo tudi ob nestično zapisanih predlogih: v TC 1550 in TA 1550 je ob predlogih dosledno rabljen <u>, pri nepredložno rabljenem zaimku *vi* pa prevladuje zapis z <v>.

de fem ieft zhlouk poftall/ inu kar ieft deim inu terpim/ tu ye vfe valhe laftnu/ tu fe vfe fa **uas** inu **vom** hdobrumu stury/inu de **vy** tu terdnu veryamete (TC 1550: 69(43a))

V delih, izdanih leta 1555, se ta distribucija podre, <u> se začne pogosto pojavljati tudi pri nepredložno rabljenih zaimkih, vendar razen v kratkem tekstu TA 1555 v nobenem položaju ne prevladuje. V TT 1557 se razmerje med zapisi z <u> in z <v> obrne, v vseh sklonih in položajih prevladuje <u>; tudi v Matejevem evangeliju je Trubar v primerjavi s TE 1555 spremenil številne zapise, pri čemer najdemo spremembe tako iz <v> v <u> kot obratno.

MErkaite na vasho Almoshno, de **vi** te ifte ne dafte pred te mi[!] ludmi, de bi **ui** od nih gledani bili, Sice drufiga lona **vi** ne bote imeli per vashim ozhetu kir ie vnebefih (TE 1555: C7a)

MErkaite na vasho Almoshno, de **vi** te ifte ne dafte pred teimi ludmi, de bi **vi** od nih gledani bili, Sice drufiga lona **ui** ne bote imeli per vashim ozhetu kir ie vnebefih (TT 1557: 13)

V poznejših delih zapis z <v> spet vedno bolj prevladuje v obeh pozicijah, čeprav je le redko dosleden. Dosledno je <v> rabljen samo v krajših delih – TA 1566 in TPs 1579 – ter v TT 1581-82, kjer so spremenjene tudi vse pojavitve z <u> iz prejšnjih izdaj.

MErkaite na vasho Almoshno, de **vi** te ifte na dafte pred teimi ludmi, de bi **vi** od nih gledani bili. Sice drufiga lona **vi** ne bote imeili per vashim Ozhetu, kir ie vnebefih (TT 1581-82: I, 19)

Kadar v ni na začetku besede (za stično zapisanimi nezložnimi predlogi *k*,¹²⁷ *v*, *z*,¹²⁸ imenovalnik dvojniskih osebnih zaimkov z *-dva*), je Trubar dosledno uporabljal zapis <u>.

¹²⁷ Pri Trubarju je sklop *kv* v večini del prevladujoče zapisan s <qu>, čeprav že od TE 1555 najdemo tudi zapise <ku>.

¹²⁸ Enako velja v redkih primerih stičnega zapisa enozložnih predlogov, npr. *nauas* (TO 1564: 159b). Nasprotno v primerih, ko se podvojeni soglasnik v predložni zvezi *v vas* ne zapisuje, najdemo prevladujoči zapis za *v* na začetku besede: *vas* 'v vas' (TT 1577: 106 = TT 1581-82: II, 311).

4.4.2 Krelj

Krelj je tudi pri osebnih zaimkih skoraj dosledno uveljavil zapis <v> za v v vseh položajih, le enkrat pri njem najdemo <u> za predlogom v, ki pa je od zaimka že ločen z apostrofom.

Spokoritefe, de Chrifuf fvoio Miloftio notår **v'uaf** more prebivati (KPo 1567: XXXIII)

Ob ostalih nezložnih predlogih (ne glede na to, ali so od zaimka ločeni z apostrofom ali ne) je v zapisan dosledno z <v>.

Ias fām **svami** red vřaki zhař notèr do konca fvéta (KB 1566: A7b)

Ieft fām britkò řhelil velikonožno Iagne **s'vami** iefti (KPo 1567: CXL)

4.4.3 Dalmatin

Dalmatin v prvih delih ni sprejel Kreljevega doslednega zapisa z <v> v vseh položajih, temveč Trubarjevo razlikovanje med začetnim (zapis z <v>) in nezačetnim položajem (zapis z <u>), ki ga je do leta 1578 upošteval skoraj dosledno. Edina izjema je enkratna pojavitev *ui* v DPa 1576.

Kadar ony pak od zhudeřsa inu od vefřela she ne řo verouali, ie on rekal knim: Imateli **ui** tukai kai iefti?¹²⁹ (DPa 1576: 37b)

Od leta 1580 pa tudi pri Dalmatinu najdemo dosleden zapis z <v> v vseh položajih, tudi ob stično zapisanih nezložnih predlogih, ki jih ni vedno dosledno ločeval z apostrofom.

O vy Moshie, ieft **kvam** vpyem, inu Ludy klizhem (DPr 1580: 13)

4.4.4 Ostali avtorji

V JPo 1578 najdemo pri zapisu v podobno stanje kot v sočasnih Trubarjevih delih: na začetku besede ob prevladujočem zapisu <v> posamične primere z <u>, sredi besede pa dosleden zapis <u>. Že v TkM 1579 pa je zapis pri zaimkih v vseh položajih <v>, čeprav po Riglerju (1968: 227) pri Tulščaku v splošnem sredi besede ni rabljen dosledno. Tudi pri ostalih avtorjih, ki so pisali po letu 1578, je zapis skoraj dosledno <v>, izjemo najdemo le v TtPre 1588, kjer (podobno kot pri Krelju) najdemo zapis <u> za predlogom v.

kateri ie tu dobru dellu notri **v'uas** řazhel, taiřti ie bo tudi dokonial do Iefufouiga Criftufouiga zhařtitiga puřledniga prihoda (TtPre 1588: 21)

¹²⁹ Odlomek je sicer – kot številni drugi v tem delu – z nekaj spremembami vzet iz TT 1557: »Kadar pak oni, od zhudesha inu ueřřelia, she ne řo uerouali, praui knim: Imate li **ui** tukai kai iefti?« (TT 1557: 253). Vendar je v drugih primerih morebitni zapis z <u> spremenjen v <v>.

4.4.5 Pesmarice in TPo 1595

4.4.5.1 V *P 1563 na začetku besede prevladuje zapis <v>, najdemo le posamične primere zapisa z <u>:

Oduphtik grehou **uã** Bug day (*P 1563: 98)¹³⁰

Te fflame[!] beffede boshie, Inu tu fuetu pifmu :/: Vzhe **uas** prou vboge lude (*P 1563: 179)

tu ye kelih muye kriy, te muye noue fhaffti. Kir bo fa **uas** inu dofti, de **vom** Bug grehe odpufti, prelyta na tim kryshi (*P 1563: 24)

Prvi je iz pesmi, podpisane s H. K., druga dva pa iz Trubarjevih pesmi iz TC 1550. Drugi zapisi z <u> v pesmih iz TC 1550 so spremenjeni v <v>.

Tu tellu ye fa **uas** danu | Bode tudi
reflomu (TC 1550: 175(96a))

Tu tellu ye fa **vas** danu, bode tudi
reslomlenu (*P 1563: 23)

Za stično zapisanim predlogom je zapis dosledno <u>: *quom* (str. 4), *fuami* (str. 79).

4.4.5.2 V pesmaricah, ki jih je uredil Trubar, je stanje tudi pri zapisu v podobno kot v njegovih ostalih delih: na začetku besede prevladuje <v>, v imenovalniku najdemo tudi posamične pojavitve z <u>.

Natu **ui** mui lubi Cranci inu sloueni, puite lete Peifni, Vcerqui inu Doma faftopnu (TPs 1567: A1b)¹³¹

Vuzhite **vi** vfe shlahht ludie [...] Te **ui** vfe glih Kerstite (TC 1574: 34)¹³²

Sredi besede je zapis tudi v pesmaricah dosledno <u>.

4.4.5.3 V prvi izdaji pesmarice, ki jo je uredil Dalmatin, je zapis – kot v drugih njegovih delih – na začetku besede dosledno <v>, sredi besede pa je stanje še neenotno: v primeru iz Trubarjeve pesmi za stičnim predlogom najdemo zapis <u>, v pesmi Lukeža Klinca pa <v>.

Trubar: Vashe Grehe bo fam nofsil, **vas** bo od fmerti fpet reshil, Kadar **kuam** na Sueit pryde (DC 1579: 4)

Klinc: Tiga fe veffelite **vy**, De fe ie Bug fpravil **svami** (DC 1579: 61)

4.4.5.4 V DC 1584 in TfC 1595 je zapis v vseh položajih <v>. Enako velja za TPo 1595, kjer najdemo le eno izjemo: enkrat en zapis *s'uami* (II, str. 256).

¹³⁰ V ostalih pesmih istega avtorja najdemo zapis z <v>, npr. str. 97 *vas*, str. 98 *vam*, str. 105 *vy*.

¹³¹ Zgled je iz uvoda v pesmarico, natisnjene v ležečem tisku, v katerem je v vzglasju za v dosledno uporabljen zapis <u>: »refmislite kai **ufaka** beffeda, nekar kar ta **uifha** oli shtyma, **ufebi** dershi« (TPs 1567: A1b). Na pogostost zapisa <u> v ležečem tisku je v zvezi s predpono *v-/u-*, zlasti pred letom 1564, opozoril tudi F. Novak (2006: 145).

¹³² Zgled je iz pesmi Kadar ie Iefus vnebu shal, ki je bila objavljena že v TC 1550 (str. 168(93b)) in *P 1563 (str. 20). V obeh primerih je bil na tem mestu uporabljen <v>.

4.5 Naglasna znamenja

Naglasna znamenja so bila v 16. stoletju rabljena pri Krelju, nato pa šele od DB 1584 dalje, a njihova raba ni bila enoznačna. Na zaimkih je večinoma rabljen ostrivec, najpogosteje pri Dalmatinu v DB 1584, kjer sicer pretežno označuje dolgi *ě* (ki ga v zaimkih ni), deloma pa tudi naglas na drugih samoglasnikih.¹³³ V večini primerov je rabljen na samoglasniku *e* in zaznamuje ozki dolgonaglašeni *e* (Idv. 3ž *oně* (tudi v DC 1585, str. C2b), Red. 3ž in Tmn. 3mžs *njě*, D/Med. 3ž *njěj*), v nekaj primerih široki dolgonaglašeni *e* (T 1ed. *méne*, Ded. 3ms *njému* itd.; v DC 1585 *tébe*, str. 23), v I 1ed. pa še široki kratkonaglašeni *e* (*jěft* okoli 15 primerov od okoli 7500; en primer najdemo še v DM 1584, str. CLI). V T 2ed. najdemo tudi zapise *tebé*, kjer ni jasno, ali gre za naglas na končnici¹³⁴ ali za napačno rabo¹³⁵ ostrivca na nenaglašenem *e*; na drugo možnost poleg zapisov *méne* kažeta tudi zapisa kratkih nenaglašenih oblik T 2ed. *té* (I, str. 202) in Red. 3ž *jě* (II, str. 104b) v DB 1584 ter zapis *tébe* v DM 1584 (str. XXIII), medtem ko v drugi izdaji pesmarice, ki jo je uredil Dalmatin, DC 1584, najdemo še nekaj primerov z naglasnim znamenjem na končnici (R 1ed. *mené*, str. CCXXXVI; T 2ed. *tebé*, str. CII). Na drugih samoglasnikih je ostrivec pri Dalmatinu rabljen redko: v DB 1584 najdemo dva primera I 2ed. *tí* (II, str. 137b, 143b) in enkrat zapis D 2mn. *vám* (III, str. 107b).

Ostrivec je pogosto rabljen tudi v BH 1584, kjer ga najdemo v paradigmi 3mžs (Tmn. 3ž *njě*, str. 62[=82]) in v glagolskih paradigmah pri Idv./mn. 3ž (*oně*) in 3s (*oná*) ter Idv. 3m (*oná*). Nasprotno je pri Imn. 3m in 3s v nekaj primerih rabljen krativec (*onì*, str. 103 idr., *onà*, str. 123). Obe znamenji najdemo tudi pri O 1ed. (*máno*, str. 157; *mèno*, str. 159), kar potrjuje dvojnost naglasa pri tej obliki v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja.

Od ostalih avtorjev najdemo ostrivec pri zaimkih le še v nekaj primerih za zaznamovanje različnih glasov: pri Trostu za kratkonaglašeni *e* (I 1ed. *iěft*, str. 27); pri Znojilšku za ozki dolgonaglašeni *e* (Tmn. 3mžs *njě*, str. 199); v TPo 1595 je rabljen na kratki nenaglašeni obliki zaimka (Ted. 3m *gá*, II, str. 213).

Krativec je rabljen redkeje, a pri več avtorjih. Poleg v že omenjeni Bohoričevi slovnici ga tudi pri Krelju najdemo v posamičnih primerih orodnika zaimkov, ki ne izražajo spola, na predvidoma nenaglašenih samoglasnikih (morda celo reduciranih v polglasnik; za načine zapisa obeh glasov prim. 3.1.2): *tàbo* (KB 1566: F3b), *fàbo* (KPo 1567: XVIII, CIIdr.), *mèno* (BH 1584: 159). V dveh delih iz leta 1595 je krativec po enkrat rabljen na kratkonaglašenih samoglasnikih: I 1ed. *jěft* (ZK 1595: 32) in T 1mn. *nàs* (TfC 1595: CCCCIII), v pesmarici pa ga najdemo tudi na širokem dolgonaglašenem *e*: Red. 3ms *njěga*¹³⁶ (TfC 1595: CCCLXIII). V DB 1584 je enkrat uporabljen pri T 1ed.: *menè* (I, str. 309a), kjer ni jasno, ali gre za naglašeni ali nenaglašeni *e*.

¹³³ Rigler (1968: 229) dvojno vlogo ostrivca v DB 1584 pripisuje Bohoričevemu vplivu. Pri njem namreč ostrivec označuje naglasno mesto in dolžino, glede kakovosti samoglasnika pa je neobvestilen (Merše, Jakopin, Novak 1992: 328).

¹³⁴ Za starejša obdobja slovenščine Ramovš (1952: 83) pri roditeljsko-tožiljski in dajaljski dolgi obliki domneva končniški naglas, ki pa naj bi se v 15. stoletju začel umikati na osnovo (umik na prednaglasno kračino, tip *ženà* > *žèna*; Ramovš 1997: 514).

¹³⁵ Po Riglerju (1968: 228) je med tiskovnimi napakami sorazmerno daleč največ napačnih naglasnih znamenj.

¹³⁶ Gre za Dalmatinovo pesem O Gospod Bug ti Ozha nash, objavljeno že v TC 1574; v predhodnih izdajah naglasno znamenje ni bilo uporabljeno.

4.6 Zapis skupaj in narazen

Pri pisni podobi osebnih zaimkov 16. stoletja je relevantno tudi vprašanje zapisa skupaj in narazen.

4.6.1 Znotraj zaimkov se dvojničnost zapisa pojavlja pri dvojskih imenovalniških oblikah, ki so sestavljene iz zaimka in števnik *dva*. Pri Trubarju in Dalmatinu so sestavljene oblike pri vseh treh osebah prevladujoče zapisane skupaj, čeprav se v večini del kot dvojnica pojavlja tudi zapis narazen, ki je pri Trubarju v poznejših delih pogostejši kot v zgodnjih, kar kaže tudi spreminjanje zapisa v nekaterih primerih v TT 1581-82.

Midua fua tudi zhloueka ufimu slu
poduershena (TT 1557: 378)
fakai **uidua** odueshuieta tu Sherbe?
(TT 1557: 232)
Inu **onadua** fta tudi imeila Ioannefa
hkanimu slushabniku (TT 1557: 373)

Mi dua fua tudi zhloueka ufimu slu
poduershena (TT 1581-82: I, 538)
fakai **vi dua** odueshuieta tu Sherbe?
(TT 1581-82: I, 325)
Inu **ona dua** fta tudi imeila Ioannefa
hkanimu slushabniku (TT 1581-82:
I, 530)

Imenovalniške oblike dvojskih zaimkov najdemo še pri Krelju, Juričiču in Bohoriču; pri vseh treh so podaljšane oblike prevladujoče zapisane narazen, le pri Juričiču je v enem primeru I 1 dv. zapisan stično (*mydua*, I, str. 94a).

4.6.2 Dvojničnost pri zapisu zaimkov se pojavlja tudi v predložnih zvezah, zlasti pri naveznih oblikah; v večini primerov osebni zaimki tudi znotraj takih enot ohranjajo ločeni zapis, razen nezložne navezne oblike *Ted. 3m -(n)j*, ki je vedno zapisana stično s predlogom in ima večinoma tudi drugačen odraz *ń* kot druge oblike *3mžs*.

resdile vmei febo nega guant, inu fo **fain** ta loos vergli (TT 1557: 89)

Dokler Zhlovik fimu fvétu hofira inu ftréshe, mu gre vfe po niega mifli, Kakòr pak iame v'to pravo Cerkov hoditi [...] taku vfa nadluga **nain** pade (KPo 1567: LXXVIIIb)

Inu kadar fo ony niega bily krishali, fo njegovu Gvant delili, inu fo **sajn** lofsali (DB 1584: III, 28b)

Izjemoma to velja tudi za *Ted. 3s nje*, ki ga najdemo v redkih primerih zapisanega stično s predlogom v zgodnjih Dalmatinovih delih in v TPo 1595; na podlagi glasovnega odraza *ń* v teh primerih lahko sklepamo, da se je naglas v zvezi prenesel na predlog. V DB 1584 so bili zapisi iz predhodnih Dalmatinovih del spremenjeni v skladu z običajno rabo (nestični zapis in <nj> za *ń*).

neisrozhi nikomar
tuoie blagu, de te
nebo grevalu, inu
bofh nee moral **saine**
proffiti (DJ 1575: 141)

inu neisrozhi niko-
mar tvoje blagu, de
te nebo grevalu, inu
bofh nje moral **sa nje**
profsiti (DB 1584:
II, 166b)

vbergib niemand
deine Güter/ Das dichs
nicht gerewe/ vnd
müssest sie **darumb**
bitten (LB 1545:
Sir 33,20)

Aku lih kai dobriga
ftury, taku rifnizhnu
saïne neuei, inu
k'puľlednimu bo
nevolen zhes tuiftu
(DJ 1575: 57)

Aku fe pak tatuina
shiuia per nemu naide,
bodi Vol, Offel, ali
Ouza, taku ima duuei
saïne pouerniti
(DB 1578: 68a)

de fe ta GOSPVD řvojga lebna
inu terpleinja taku mallu anvsame,
inu řkoraj **nainje**¹³⁷ ne řmifli
(TPo 1595: I, 291)

Aku lih kaj dobriga
ftury, taku rifnizhnu
sa nje nevej, inu
h'puľlednimu nevolen
poftane zhes tuiftu
(DB 1584: II, 159a)

Aku fe pak tatvina
shiva pěr njemu najde,
bodi ři Vol, Offel ali
Ouza, taku ima dvuje
sa nje pověrniti
(DB 1584: I, 48b)

das der Herr feines lebens vnd
leydens fo wenig sich annimpt/ vnd
denckt schier nicht **dran** (LH 1566:
I, CLXIX)

Thut er etwas guts/
So weis er freilich
nichts **drumb**/ vnd zu
letzt wird er vngedul-
tig drüber (LB 1545:
Sir 14,7)

Findet man aber bey
jm den Diebstal le-
bendig/ es sey ochse/
esel oder schaf/ so sol
ers zwifeltig wider
geben (LB 1545:
2 Mz 22,3)

Le v TC 1550 najdemo podoben primer tudi za Ted. 3ž.

Lubyte vy mohye vařhe řhene koker ye Iefus lubill fuyo Cerkou inu ye dall řam řebe
řaino (TC 1550: 133(75a))

Stični zapis Ted. 3ž najdemo tudi v nekaterih drugih delih, vendar na podlagi zapisa <n> za *ń* ni mogoče sklepati, ali je v zvezi naglas ohranil zaimek, saj najdemo pri Trubarju za *ń* v nezačetnem položaju ob predlogu *za* tako <n> kot <in> (prim. 4.1.1).

tebi [...] dopade, skufi to preprofto inu norško pridigo tiga Crysha ohraniti inu Ifuelyzhati,
vře te, kir **nano** veruio (TO 1564: 76b)

Podobno velja za Juričiča, pri katerem je medsamoglasniški zapis *ń* enak vzglasnemu (<ni>), zato je tudi tu težko opredeliti, ali zapis označuje tudi prenos naglasa na predlog.

Pridi inu poloshi tuoio Roko **nanio**: To ie Snamenje te Vere [...] da Chrifthus more niegoui
Hzheri pomagati (JPo 1578: II, 201)

gmain Liudye pak, kadar videoo da Boshya beředa drusiga nikar, kakor krish, tarplenie,
skushniaue, vbosh tuo, sashpotouanie inu preganianie řabo perneffe: Tako tudi **řanio**
nemaraio (JPo 1578: II, 185)

Stično so pri Juričiču, poleg njega pa še pri Krelju, v *P 1563, le redko pri Trubarju in skoraj nikoli pri ostalih avtorjih, občasno zapisane tudi oblikovno kratke navezne oblike zaimkov, ki ne izražajo spola (predvsem ob predlogih *na* in *za*, redkeje ob *čez* in *pod*¹³⁸), vendar običajno nestični zapis prevladuje.

Tu koker zheftu pyete/ Deite? de **name** řmiflite (TC 1550: 76(96b))

Vřai vřa nyh muzh **zheste** nizh ni (*P 1563: 145)

On fe řa řas Voiskuie [...] inu řas priřsniuo **podfe** iemlie (JPo 1578: III, 13)

¹³⁷ V tem primeru bi lahko řlo tudi za Tmn. 3mžs (ob pluralizaciji sindetične dvojine, ki je značilna za TPo 1595). Sindetična dvojina se nanaša na dve osebi ali predmeta, povezana z veznikom *in* (Derganc 1993: 210).

¹³⁸ O stičnem/nestičnem zapisu enozložnih predlogov prim. Jelovšek, Erjavec 2019: 8–9.

V posamičnih primerih so stično zapisane tudi enozložne oblike zaimkov, pri katerih ni variacije med dolgimi in kratkimi oblikami, redko tudi dolge (večzložne) oblike zaimkov.

Gdo veksho skarb **sanas** ima, kakor Chrifthus (JPo 1578: II, 79b)

Profim de fmislis **namene** (*P 1563: 168)

Stične zapise zaimkov najdemo tudi ob (teh in drugih) predlogih, ki se vežejo z drugimi skloni, najpogosteje z orodnikom:

Nebo fe ie nad nym odperlo, inu ie fueti Duh **naniem** (JPo 1578: I, 38a)

Zhes letu je on tudi [...] te defset Sapuvidi dal, de bi my nafha della vfa **ponyh** imejli rounati (TPo 1595: I, 18)

Aku gdo hozhe sa mano hoditi, ta lam febi odpouei, inu vsami fui Crish, tar hodi **samano** (DPa 1576: A8a)

gledaimo eden na drugiga, de fe **vmeifebo** vabimo hti lubesni (TT 1577: 67)

4.6.3 Stični zapisi se pojavljajo tudi v nepredložnih položajih. Najpogostejši so ob velelniku, zlasti pri kratkih oblikah 3mžs.

gledai ne fapuftio vari myo (*P 1563: 126)

Ozha odpuftijm, Sakai ne védo kai delaio (KPo 1567: CLXIII)

Prozh, prozh fletim, Crishaiga (DPa 1576: 25b)

Najdemo pa jih tudi pri drugih kratkih in enozložnih oblikah zaimkov.

rafloshimi tuoio Sentencio (JPo 1578: II, 85)

profimte isgouorime (JPo 1578: II, 95b)

mojga Priatela fhtima je tu, ker kluka. Odprimi moja luba priateliza (DB 1584: I, 333a)

Pomagainom, Sa teim lebnom, Htim nebeshkom touarishom (TC 1574: 31)

Zlasti Krelj in Juričič sta jih stično zapisovala tudi ob drugih glagolskih oblikah.¹³⁹

Inu ie ena bratovfka velika lübesan nafhim foverashnikom povédati inu opominitije, da od hudiga ftopio (KPo 1567: CLIIIb)

moram Vsemli pokopan biti, nezheteme videti (JPo 1578: II, 41)

Pri Dalmatinu najdemo tovrsten zapis samo v registrih v DB 1578 (*nelushtami fe, nesladimi*, str. 181a) in DB 1584 (*dopádemi*, III, str. CcIVa).¹⁴⁰

V *P 1563 se pojavi stični zapis dveh zaimenskih naslonk, v TfC 1595 zaimenske naslonke in enozložne imenovalniške oblike zaimka, pri večini avtorjev pa najdemo posamične stične zapise tako kratkih oblik kot drugih enozložnih oblik zaimkov ob nezaimenskih naslonkah.

gledai ne fapuftio vari myo (*P 1563: 126)

Obvefelili fo fe Farji [...] Diali: **Miga** hozhmo v'loviti (TfC 1595: CLXXI)

vifte tiga Ohranienika krishali (JPo 1578: I, 135a)

¹³⁹ Pri teh avtorjih bi lahko domnevali, da gre pri stičnem zapisu za vpliv hrvaške literature (prim. Škrabec II: 210).

¹⁴⁰ Rigler (1968: 229) domneva, da je bil avtor Registra v DB 1584 Bohorič, ki pa v svojih delih kratkih oblik zaimkov ni zapisoval stično.

Ony [...] **fomu** priasnivu dobru vsdali (DB 1584: I, 144a)

Vi **ftefi** sbrali en shaz vtih puslednih dneh (TT 1577: 126)

Pri Juričiču najdemo v nekaj primerih stično zapisane cele naslonske nize.

Ay dabi leta martau bil, ali dab**iga** vfe nefrizhe sadele (JPo 1578: II, 116)

Redki pa so stični zapisi zaimkov s pridevniki in prislovi.

Ga bodo od mladih nûg [...] lovili [...] inu na puflid nemilofktivò**ga** vmorili (KPo 1567: XLIIIb)

Suoio reshnokry lipun**as** operi (*P 1563: 118)

4.7 Dvojničnost kot splošna značilnost zapisa osebnih zaimkov

Pregled pisnih dvojnic je pokazal, da pisna podoba osebnih zaimkov odraža splošno neenotnost zapisa v slovenskem knjižnem jeziku tega obdobja. Čeprav gre za majhno število med seboj tesno povezanih besed, ki so v besedilih rabljene pogosto, to večinoma ne vpliva na večjo doslednost: v njihovem zapisu najdemo skoraj vse različice, ki so jih avtorji uporabljali za zapisovanje posameznih glasov, čeprav je v večini primerov tista, ki je bila v danem položaju običajna, močno prevladovala.

Pri dvojničnem zapisu samoglasnikov bi pri nekaterih osebnih zaimkih lahko domnevali težnjo po odpravljanju enakopisnosti: tako naj bi po Škrabcu (II: 104) temu služila raba <y> za naglašeni in <i> za nenaglašeni *i* (I 1mn. *my* : D 1ed. *mi*; I 2ed. *ty* : D 2ed. *ti*), vendar je pregled gradiva pokazal, da to pri *my/mi* večinoma ne velja za Trubarja in Krelja, pri *ty/ti* pa za nobenega avtorja tega obdobja, saj prevladuje enoten zapis *ti* tako za I kot za D, zapis *ty* pa je običajen pri Imn. kazalnega zaimka *ta*, čeprav pisno razlikovanje med vsemi tremi oblikami za pomensko razpoznavnost dejansko ni potrebno, saj sta imenovalniški obliki v sobesedilu enostavno razvidni na podlagi povedkovega ujemanja.

Tudi pri razliki med zapisom <ee> za izglasni naglašeni *e* v nepredložnih zvezah in <e> v predložnih bi lahko šlo za razlikovanje med enakopisnicami, saj se s podvojenim zapisom nepredložno rabljeni zaimke loči od nikalnice *ne*.¹⁴¹ Na to bi kazal tudi dosledni zapis <e> v primerih, ko je pisno označena mehkost *ñ* in tako odpravljena enakopisnost z nikalnico. Pri predložnih zvezah pa ta možnost večinoma ni izrabljena, čeprav ima pogosto rabljena zveza predloga *v* in svojilnega rodilnika 3ž, pri Trubarju običajno zapisana kot *vne/une*, enakopisnico v kazalnem zaimku *oni* (Red. ž in Tmn. mžs *vne*). Tudi tu lahko domnevamo, da je vzrok za pisno nerazlikovanje dejstvo, da pomensko razpoznavnost zagotavlja sobesedilo (Merše, Jakopin, Novak 1992: 325).

¹⁴¹ Tako domneva npr. Rigler (1977: 481), medtem ko Logar (1976: 22) v tem vidi znak diftongizacije novoakutiranega *e*.

5 OSEBNOZAIMENSKÉ PARADIGME PRI SLOVENSКИH PROTESTANTSКИH PISCIH 16. STOLETJA

5.1 Zaimki, ki ne izražajo spola

5.1.1 Ednina

5.1.1.1 Trubar

	1ed.	2ed.	Zp
I	jest/je ¹⁴²	ti	
R	mene, me	tebe/tabe*, te	sebe/seba*, se
D	meni, mi	tebi, ti	sebi, si
T	mene, me	tebe, te	sebe, se
M	meni	tebi	sebi
O	meno/mano	tebo/tabo	sebo/sabo/sobo

Preglednica 20: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Trubarju

5.1.1.1.1 Imenovalnik

Kot v starejših rokopisih tudi pri slovenskih protestantskih piscih 16. stoletja prevladuje preglášena oblika z eksplozivno razrešitvijo končne pripore. Pri Trubarju se zgolj v nekaj primerih pojavlja tudi preglášena oblika brez končnega soglasnika, kot jo najdemo v SR.

tiga kir kmeni pride, **ie** ga uunkai ne pahnem (TT 1557: 275)

Oli v ti shtraifingi **ie** hozho Trosht Vupane od nega imeiti (TO 1564: 43b)

Potehmal **ie** slishim od te tuie lubefni inu vere, katero ti imash pruti Gofpudi (TT 1581-82: II, 246[=264])

fakai **ie** veim, de bosh vezh, kar ieft prauim, fturil (TT 1581-82: II, 256[=266])

Je se tudi pri Trubarju ne pojavlja le pred *s-*, kar bi kazalo na razširitev rabe te oblike. Vendar njena redkost v primerjavi z *jest* (samo v TT 1557 je razmerje 1 : 1100) kaže prej na napako kot na pravo variantno obliko. Tako lahko sklepamo tudi zaradi nekontinuitete njene rabe v različnih izdajah istega besedila; v enem primeru je *je* popravljen v *jest*, v drugih pa gre za obratno spremembo.

tiga kir kmeni pride, **ie** ga uunkai ne pahnem (TT 1557: 275)

Potehmal **ieft** slishim od te tuie lubefni inu Vere, katero ti imash pruti Gofpudi (TL 1567: 81b)

fakai **ieft** veim, de bosh vezh kar ieft prauim, fturil (TL 1567: 82–82b)

tiga kir kmeni pride, **ieft** ga vunkai ne pahnem (TT 1581-82: I, 389)

Potehmal **ie** slishim od te tuie lubefni inu vere, katero ti imash pruti Gofpudi (TT 1581-82: II, 246[=264])

fakai **ie** veim, de bosh vezh, kar ieft prauim, fturil (TT 1581-82: II, 256[=266])

¹⁴² Pisne in oblikovne dvojnice so med seboj ločene s poševnico, oblike iz vzporednih paradigem (dolge in kratke ali spolske različice pri 1dv.) pa z vejico.

5.1.1.1.2 Rodilnik in tožilnik

V skladu z uveljavitvijo kategorije živosti so stare rodilniške oblike do Trubarjevega obdobja prodrle v tožilnik, stare tožilniške oblike pa so po funkcionalni prerazporeditvi pod vplivom razmerja med dajalniškimi dolgimi in kratkimi oblikami v nepredložni rabi postale naslonske ter so se kot takšne rabile tudi v rodilniku.¹⁴³ »Jezik je izgubil občutek, da je me stari A, in je smatral, da je nastala oblika po enklizi iz mene, podobno kot oblike v D.: mi, ti, si« (Ramovš 1952: 83). Nasprotno so ob predlogih kratke tožilniške oblike ohranile naglas¹⁴⁴ in postale navezne, vendar je Trubar v predložnih zvezah uporabljal tudi iz rodilnika posplošene oblike (prim. 6.1.3.3).

Druge (glasovne ali nalikovne) spremembe v rodilniku in tožilniku pri Trubarju niso izpričane, oboje oblike so večinoma ohranile praslovansko podobo z regularnim glasovnim razvojem. Odstopanja so redka; v rodilniku najdemo v TT 1557 obliko *seba*:

ne mogo od fami **feba** Vraga od ouce pregnati (TT 1557: 291)

Končnico *-a* v rodilniku pri osebnih zaimkih danes sicer poznajo nekateri obrobni koroški govori (Podravlje, Kostanje *mənà*, Hodiše *mənǎ* (SLA)), pri Trubarju pa gre verjetno za napako pod vplivom končnice sledečega samostalnika. V istem delu je v enem primeru rabljena tožilniška oblika *tabe*.

tuia beffeda dela **tabe** Ozhitiga (TT 1557: 85)

Obliko bi morda lahko razlagali s prevzemom orodniške osnove, vendar je bila osnova z *a* za Trubarja netipična, zato je verjetnejša napaka. V TT 1581-82 je oblika spremenjena v *tebe* (I, str. 121).

5.1.1.1.3 Dajalnik in mestnik

V dajalniku so ohranjene stare kratke oblike *mi/ti/si*; dolga dajalniška oblika je enaka kot v mlajših spomenikih, torej s korenskim vokalom *e* in končnico *-i*. Mestnik je enak dolgi dajalniški obliki.

5.1.1.1.4 Orodnik

Pri Trubarju v orodniku prevladujejo oblike s korenskim *e*. V večini del je to sploh edina oblika, le v njegovi prvi knjigi, TC 1550, je pri 1ed. v edinem primeru uporabljena oblika *mano*.

Jeft fem ta luzh tiga sueidta/ kir fa **mano** gre/ ta ne hodi vtemi (TC 1550: 57b(98))

¹⁴³ Za razmerje med Trubarjevo rabo dolgih in kratkih oblik prim. 6.1.3.1.1.1.

¹⁴⁴ Na fonetični ravni se naglas lahko realizira bodisi na zaimku ali na predlogu. Kje je v posameznem primeru mesto naglasa, je v besedilih 16. stoletja ob pretežni odsotnosti ali nepovednosti naglasnih znamenj ter neustaljenosti načina zapisa težko določiti. Edini primeri, ko se lahko sklepa o mestu naglasa v predložni zvezi, so zveze zaimka s predlogoma *pod* in *po*, kjer lahko na podlagi odraza *ô* ugotavljamo (ne)naglašenost predloga: TT 1577 *pud jê*, str. Mm4b; *pod fe*, str. XIX. Naglas na predlogu pa lahko domnevamo tudi v zvezah predloga z dolgo obliko *Ted*. 3ž in 3s v primerih, ko je glasovni odraz *ń* [jn] (prim. 4.6.2).

Pri 2ed. in Zp tudi v tej knjigi prevladujejo primeri z *e* (*tebo* 3 : *tabo* 1, *sebo* 7 : *sabo* 1).

Pred **tabo** nizhe nei nedelhan (TC 1550: 76(46b))

Jefus ta ye nas **ftebo** fmiril (TC 1550: 162[=163](119b))

ta ima letu pred **fabo** inu vferzu imeiti (TC 1550: (17b))

kadar bote vнадlugah oli merli/ bote dofti lepih troftou imeili pred **febo** (TC 1550: 77(53a))

Posamične pojavitve oblike *sabo* kot redkejše dvojnice najdemo še v TP5 1566 in TL 1567, v TT 1577 pa je ob 13 pojavitvah O 1ed. *meno* dvakrat rabljena oblika *mano*.

mi fimo vmei **fabo** vudi (TL 1567: 16a)

Inu pole ieft skorai pridem, inu mui lon ie **fmano**, de bom dal vřakimu, koker bodo ta nega della (TT 1577: 498)

Inu ta kir ie **fmano** gouuril, ie imel en slat terft, de bi meril tu Meiftu (TT 1557: 481)

V TT 1581-82 je *sabo* iz TL 1567 Trubar spremenil v *sebo*, orodniške oblike z ajevskim korenskim vokalom iz TT 1577 pa je ohranil; v vseh ostalih primerih je rabljena oblika s korenskim *e* (*meno* 98 : *mano* 2).

mi fimo vmei **febo** vudi (TT 1581-82: II, 177)

Le v enem primeru pri povratnem zaimku najdemo v orodniku tudi osnovo s korenskim vokalom *o*, in sicer v TT 1557 ob predlogu *pod*. Lahko bi jo pripisali hrvaškemu vplivu (pri Trubarju verjetno prek stika z govorcji hrvaščine; prim. 5.1.1.4.3), verjetneje pa je, da gre za napako, morda pod vplivom samoglasnika *o* v predlogu, saj je v vzporednem odlomku (ob istem predlogu) rabljena običajna oblika *sebo* in tudi v TT 1581-82 je *sobo* spremenjena v običajno obliko.

ieft fem en zhlouik
poftaulen pod drugo
Oblaftio, imam pod
fobo sholnerie
(TT 1557: 181)

ieft fem tudi en
zhlouik drugi oblafti
pouershen, inu imā
pod **febo** sholnerie
(TT 1557: 19)

tudi en zhlouik fem
ieft poftaulen pod
drugo Oblaftio,
imam pod **feho**[!]
sholnerie
(TT 1581-82: I, 254)

5.1.1.2 Krelj

	1ed.	2ed.	Zp
I	jest/jaz/ja	ti	
R	mene, me	tebe, te	sebe, se
D	meni, mi	tebi, ti	sebi, si
T	mene, me	tebe, te	sebe, se
M	meni	tebi	sebi
O	mano	tabo/tabom/tābo(?)	sabo/sābo(?)

Preglednica 21: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Krelju

Osnovna Kreljeva paradigma je z izjemo orodnika v glavnem podobna Trubarjevi, a so dvojnice nekoliko redkejše. Pojavljajo se npr. v imenovalniku zaimka za prvo osebo, kjer se izmenjujeta preglašena in nepreglašena oblika *jest* in *jaz* (brez končne eksplozivne razrešitve pripore).

Razmerje med oblikama je v obeh Kreljevih ohranjenih delih različno: v KB 1566, ki se sicer jezikovno in pravopisno močno loči od dotedanjih Trubarjevih del (Rupel 1966: 29), prevladuje osrednjeslovenska oblika *jest* (17 primerov), *jaz* se pojavi samo dvakrat.

Ias fãm svami red vřaki zhas notèr do konza fvéta (KB 1566: A7b)

Ias zho pošlufhati, kai vmeni Gofpod govori (KB 1566: F)

Raba oblike brez končne zapore pred vzglasnim sičnikom oziroma zlitnikom naslednje besede kaže na morfonološko motivirano dvojničnost (onemitev izglasnega *-t*), vendar pred sičniki v KB 1566 prevladuje oblika *jest*, pri obliki *jaz* pred *č*- pa gre za edini tovrstni primer v besedilu. Pred *č*- se *jaz* pogosto (v okoli treh četrtinah primerov) pojavlja tudi v KPo 1567, kjer se njegova raba v splošnem okrepi, čeprav *jest* še vedno rahlo prevladuje (87 : 74). Pred *s*- je oblika brez končnega *-t* rabljena v nekaj več kot polovici primerov, v ostalih zvezah (tudi pred sičnikom *z*) pa v približno tretjini. Takšna distribucija kaže, da dvojničnost verjetno ni morfonološko motivirana, ampak je posledica upoštevanja različnih jezikovnih sistemov oziroma knjižnih tradicij. Obliko *jest* je bodisi uporabljal po Trubarjevem zgledu ali pa gre za njegovo narečno obliko (danes v vipavskem govoru *žęst* (SLA)), *jaz* pa lahko pripišemo zavestnemu vzdrževanju prvotne, etimološko utemeljene oblike (Orel 2009: 6). Včasih se obe obliki pojavita celo v isti povedi, vendar ne gre za dosledno stilistično izrabo dvojničnosti.

ias ga fãm puftim,
ieft imam oblaft
puftitiga
(KPo 1567: CIb)

Shena, **Ias** néfam,
Ias ga ne snam
(KPo 1567: CLIII)

Ieft porozhim, da
imate leto fturiti
tako kakòr fãm **ieft**
fturil (KPo 1567:
CXLb)

V dveh primerih se tudi pri Krelju pojavi oblika brez končne pripore,¹⁴⁵ ki pa je – drugače kot pri Trubarju in Dalmatinu – nepreglašena. Ramovš (1971: 281) jo pripisuje hrvaškemu vplivu.

Ia nei fãm pošlan, tàmuzh le fãmuzh k'tim sgublenim Ovcam od Israelove hiře (KPo 1567: CXVb)

Inu ie fposnàl, **Ia** neifãm ta Chriftus (KPo 1567: XXX)

Od Trubarja se je pri zaimenski paradigmi Krelj oddaljil tudi v orodniku, in sicer že v KB 1566, kjer je dosledno uporabljal oblike s korenskim *a*. Pri povratnem zaimku se v KPo 1567 kot redkejša možnost pojavlja tudi zapis *fãbo*, na podlagi česar Ramovš (1952: 84) domneva obliko *sãbó* (prim. 3.1.2). Podobno velja za enkratni zapis *tãbo* v KB 1566. V KPo 1567 se prvič v slovenskem knjižnem jeziku pri 2ed. pojavi tudi osebnozaimenska orodniška končnica *-om*, v kateri bi prav tako lahko videli hrvaški vpliv (Rigler 1968: 140; pri Krelju bi lahko zaradi njegovega poznavanja hrvaške glagoljaške književnosti šlo bodisi za vpliv hrvaških narečij ali hrvaškega knjižnega jezika): hrv. *tobom*, *sobom* po naliki s samostalniško sklanjat-vijo (Nahtigal 1952: 238).

moi Pund fãm **ftabom** naredil, inu ti bodeřh Ozha veliku Aydòm (KPo 1567: XLVIII)

¹⁴⁵ Poleg navedenih Oblak (1889) obliko *ja* navaja še v naslednjem odlomku: »Taku ie delo ena lepa rėzh? **Ia** ti povem da ie« (KPo 1567: LXVIb). Vendar primerjava z izvornikom pokaže, da gre v tem primeru za členek *ja*: »Ifts aber ein köftlich ding mit der Arbeyt. **Ja**« (SA 1559: I, LII).

5.1.1.3 Dalmatin

	1ed.	2ed.	Zp
I	jest/je	ti	
R	mene, me	tebe, te	sebe, se
D	meni, mi	tebi/tibi*, ti	sebi, si
T	mene, me	tebe/tabe*, te	sebe, se
M	meni	tebi	sebi
O	mano/meno/manu	tabo/tebo	sabo/sebo/saboj

Preglednica 22: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Dalmatinu

5.1.1.3.1 Imenovalnik

Dalmatin je enako kot Trubar skoraj izključno uporabljal obliko *jest*. Tudi pri njem se sicer pojavlja oblika zaimka za prvo osebo brez končne zapore, vendar je izredno redka. Dvakrat jo najdemo v DB 1584 (proti več kot 7500 regularnim oblikam *jest*).

Na tebe fim fe je sanéffel od Materiniga teleffa (DB 1584: I, 297a)

Ti fi moj Syn, danas fim je tebe rodil (DB 1584: III, 69a)

Kot pri Trubarju se tudi tu oblika *je* ne pojavlja samo pred vzglasnim *s*- naslednje besede.

5.1.1.3.2 Rodilnik, dajalnik, tožilnik, mestnik

V navedenih sklonih so oblike enake kot prevladujoče oblike pri Trubarju, le v dajalniku je v DB 1578 in DB 1584 po enkrat zapisana oblika *tibi*.

pelai ta Folk, tam kamer fem **tibi** rekal (DB 1578: 78a)

ZHes lete vfe tvoje hudobe (Ah ve, ve **tibi**) pravi Gofpud (DB 1584: II, 66b)

Če ne gre za tiskarsko napako,¹⁴⁶ je obliko morda treba pripisati vplivu latinske predloge, čeprav je Dalmatin večinoma prevajal po Luthru (Ahačič 2007b: 515–516).

duc populum istum quo locutus sum **tibi** (Vlg: 2 Mz 32,34)

et accidit post omnem malitiam tuam vae vae **tibi** ait Dominus Deus (Vlg: Ezk 16,23)

Prav tako v DB 1584 se v tožilniku enkrat pojavi oblika *tabe*, izpričana že pri Trubarju, pri kateri bi lahko šlo za prevzemanje osnove iz orodnika pod vplivom predloga *za*, ki se veže tudi s tem sklonom, vendar je zaradi enkratne pojavitve tudi v tem primeru verjetneje, da gre za napako.¹⁴⁷

kadaj jeft imam sa **tabe** [...] moliti (DB 1584: I, 38b)

5.1.1.3.3 Orodnik

V orodniku se je Dalmatin oddaljil od Trubarja in se približal Krelju. Prevladujejo osnove z *a*, čeprav se v DB 1584 pri vseh treh zaimkih (pri Zp pa še v DB 1578) pojavljajo tudi oblike z *e*.

¹⁴⁶ Na to kaže tudi sprememba oblike iz DB 1578 v *tebi* v DB 1584 (I, str. 57a).

¹⁴⁷ V DB 1578 je na tem mestu uporabljena kratka tožilniška oblika *sa te* (str. 54b).

de vus folk pod **meno** eno polno peft prozh odneffe (DB 1584: I, 198b)

Gorre morajo trepetati, inu Skale fe repuftiti, kakòr vufk, pred **tebo** (DB 1584: II, 138b)

inu vus roup letih Méft, inu Shivino, fo Israelfki otroci mej **febo** delili (DB 1584: I, 126a)

Posebnosti pa najdemo ne samo pri osnovi, ampak tudi pri končnici. Dvakrat se namreč pri Dalmatinu v orodniku pojavi končnica *-u*, kjer bi lahko šlo za vpliv hrvaškega odraza nosnika (prim. 5.1.1.4.3), vendar ta za avtorja ni značilen, zato je verjetnejša napaka; obkraj je rabljena pri 1ed.

de je nyh djanje pred **manu** bilu, kakòr ta nezhištoft ene Shene v'nje bolesni (DB 1584: II, 77a–77b)

nehodi **s'manu** v'fodbo, temuzh osri fe na me s'témi ozhimi tvoje velike milofti (DM 1584: CXXXXVII)

Pri Zp pa najdemo v treh primerih v treh različnih delih s partikulo *-j* okrepljeno končnico *-oj*, v osnovi pa je vokal zapisan kot običajno pri Dalmatinu z *a*.¹⁴⁸

On mora kfebi puftiti inu **faboi** puftiti piti (DJ 1575: 124)¹⁴⁹

kakor fo Ifraelitery vfredi mei **faboi** vfelei to Vtto tiga prizhouaina, tu ie fuoio Cerkou imeli (DB 1578: **5b)

Potle je on supet prihhal k'fvoim Bratom [...] inu je nym rekàl s'Shenami inu s'otruki **faboj** pojti v'Iudeo (DB 1584: II, 182b)

Na podlagi izpričanih primerov ni mogoče natančno določiti, ali je poudarjalna členica netipično dodana obliki s korenskim *a* in naglasom na osnovi¹⁵⁰ ali gre morda za končniško naglašeno obliko, ki ima v osnovi polglasnik, zapisan z <a> (prim. 3.1.2).

5.1.1.4 Juričič

Jurij Juričič je bil po rodu Hrvat iz Vinodola, ki je okrog l. 1560 prišel v Ljubljano kot pridigar v cerkvi nemškega viteškega reda in nato prestopil v evangeličansko vero. V svojem slovenskem pisanju se je sicer rodnih interferenc skušal otresti s posnemanjem jezikovnih značilnosti svojih predhodnikov Trubarja in Krelja (Orel 2010b: 29), a so pri njem tudi pri zaimkih izpričani hrvaški elementi.

	1ed.	2ed.	Zp
I	jast/jest	ti	
R	mene, me	tebe, te	sebe
D	meni, mi	tebi, ti	sebi, si
T	mene, me	tebe, te	sebe, se
M	meni	tebi	sebi
O	mano/meno	tabo/tobo/tobu	sabo/sobo/sobu

Preglednica 23: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Juričiču

¹⁴⁸ Čeprav je oblika redka, je izpričana tudi v poznejših tekstih, npr. v Stapletonu (Miklošič 1856: 145).

¹⁴⁹ V DB 1584 je na tem mestu rabljena običajna oblika *sabo* (DB 1584: II, 165a).

¹⁵⁰ Tovrstne oblike so izpričane v nekaterih osrednjih in rovtarskih govorih, npr. Ig, Porezen z *mânej* (SLA).

5.1.1.4.1 Imenovalnik

V prvem delu, ki je prevzet od Krelja in le nekoliko spremenjen, sta v JPo 1578 skoraj enako pogosto uporabljeni preglašena oblika *jest* (93) in nepreglašena *jast* (98), ne najdemo pa Kreljeve oblike brez izglasnega *-t*. Juričičeva izbira med preglašeno in nepreglašeno obliko ni bila odvisna od Kreljevega prevoda, saj se je na številnih mestih odločil za drugačno obliko.

Tiga iftiga sapoved inu porozhenie **ieft**
imam inu govorim [...] **Ieft** ne ifchem
moie zhafti (KPo 1567: CXXXII)

tvoi Ozha inu **ias** fva te slò shaloftna
ifkala (KPo 1567: LIX)

Tiga iftiga sapoued inu porozhe-
nie **iaft** imam inu gourim [...] **Iaft**
neifzhem moie zhafti (JPo 1578:
I, 103a)

tuoi Ozha inu **ieft**, fua tebe slo
shaloftna iskala (JPo 1578: I, 42a)

V drugem in tretjem delu, ki ju je prevedel sam (ni znano, ali je Krelj zapustil kakšne rokopisne prevode),¹⁵¹ se *jest* pojavi le dvakrat, v ostalih primerih je uporabljena oblika *jast*.

tako bi **ieft** tudi tamkaie fhah (JPo 1578: II, 96)

Ieft pol moiga Blaga dam Vbosim (JPo 1578: III, 111b)

5.1.1.4.2 Rodilnik, dajalnik, tožilnik, mestnik

V teh sklonih pri Juričiču ni posebnosti.

5.1.1.4.3 Orodnik

V orodniku se dvojnice pojavljajo tako pri osnovah kot pri končnici. Pri vseh osebah v splošnem prevladujejo osnove s korenskim vokalom *a* in končnica *-o*. Pri 1ed. od tega odstopa le ena pojavitev oblike s korenskim vokalom *e* v prvem delu, čeprav je bila na tem mestu pri Krelju rabljena oblika *mano*, ki jo je Juričič v enaki zvezi zapisal še na več mestih v postili.

dobrò timu, kijr fe
nad **mano** ne moti
(KPo 1567: XXVII)

dobro timu, kyr fe
nad **meno** ne smoti
(JPo 1578: I, 15b)

blagur ie timu, kir fe
nad **mano** ne fmoti
(JPo 1578: I, 11b)

Več variantnosti je pri 2ed., in sicer le v drugem in tretjem delu. V prvem delu se pojavlja samo *tabo*, spremenjena je tudi Kreljeva oblika *tabom*:

Ieft fem, inu sem **ftabo** naredil moio Saueso, inu ti budelh Ozha veliko Aydou (JPo 1578: I, 33)

V drugem in tretjem delu pa prevladuje hrvaška osnova *tob-*, nastala iz *teb-* pod vplivom zadnjega vokala v končnici (Ivšič 1970: 220), s 17 pojavitvami proti 7 primerom z osnovo *tab-*. Od tega jih ima 14 običajno končnico *-o*, pri štirih pa je ob predlogu *z* uporabljena končnica *-u* s hrvaškim odrazom nosnika.

Iaft hozhu **satobo** iti, kamor kolli
poidesh (JPo 1578: II, 29b)
Sakai tako ie dopadezhe pred **tobo**
(JPo 1578: III, 33b)

nepriganiai preuezh, hozhmo radi iti
satabo (JPo 1578: II, 97)
tako ie dopadezhe pred **tabo**
(JPo 1578: III, 35)

¹⁵¹ Povzetek obravnav tega vprašanja v slovenski jezikovni in literarni zgodovini je v Jelovšek 2022: 116–121.

Sakai bi hotel **ftobo** poiti, vŕai ne-
ueruiesh moym Befedam (JPo 1578:
II, 189)

My hozhemo tudi poiti **ftabo**
(JPo 1578: II, 23b)

Da fe pak ty visoki Fary inu Farisey nad **tobo** blasne (JPo 1578: II, 84b)

Iaft hozho fourashtuo poloshiti mei **tobo** inu mej Sheno (JPo 1578: II, 95)

Iesus Syn Boshy, kai imamo my **ftobu** (JPo 1578: II, 179)

Inu kpoŕledniemu hozhe **ftobu** deliti ta vezhni Leban (JPo 1578: II, 195b)

Sdraua fy, ti priasniua, Gofpod ie **ftobu** (JPo 1578: III, 37b)

Sdraua fy ty priasniua Maria, Gofpod ie **ftobu** (JPo 1578: III, 38b)

Obe različici osnove in končnice najdemo tudi pri povratnem zaimku, kjer *sabo* močno prevladuje (63 pojavitev), sledi ji oblika s korenskimi *o* in končnico *-o sobo* (8 pojavitev), le v enem primeru pa najdemo obliko *sobu*.

tudi fama **fo** niŕam oblaftna, nemorem fe vsdershati (JPo 1578: III, 59)

oni [...] ŕinrad ŕa **fo**bu puŕte, pri katerem fe more Ozhito posnati, da ie Hudizh inu lashniui Duh, tukaie bil (JPo 1578: II, 123b)

5.1.1.5 Tulščak

	1ed.	2ed.	Zp
I	jest/jast	ti	
R	mene, me	tebe	sebe, se
D	meni, mi	tebi, ti	sebi, si
T	mene, me	tebe, te	sebe, se
M	meni	tebi	/
O	meno/mano	tebo/tabo	sebo/sabo

Preglednica 24: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Tulščaku

V TkM 1579 se dvojnice pojavljajo v imenovalniku in orodniku, v roditeljskem 2ed. pa ni izpričana kratka oblika.

V imenovalniku je ob več kot 400 oblikah *jest* v enem primeru izpričana tudi nepreglašena oblika *jast*.

Iaft tebe proŕsim sa vŕe bolne Ludy (TkM 1579: 50b)

Tulščak je edini protestantski avtor (če ne upoštevamo piscev posameznih pesmi v pesmaricah) poleg Trubarja, pri katerem v orodniku prevladujejo osnove iz ostalih odvisnih sklonov. Pri prvoosebni zaimku je razmerje 8 : 3, pri čemer je ob predlogih *pred* in *mej* rabljena samo oblika *z e*, pri *z* nekoliko prevladuje ajevski koren (2 : 1); pri predlogu *nad* je razmerje 1 : 1.

moi greh ie vŕelei pred **meno** (TkM 1579: 6b)

Taku hozhesh ti mei **meno** inu vŕemi moimi Sourashniki en ognen Syd inu Reslozhik biti (TkM 1579: 55a)

O Gofpud Bug, fturi ti **s'meno** kakor
hohzesh, inu veish (TkM 1579: 69a)

de ieft tudi vtemmi to Luzh tuoie
Boshye fuitlobe nad **meno** fueteiozh,
bom mogel viditi (TkM 1579: 42a)

Dai meni tudi enu saftopnu inu
pokornu ferce, de ieft nih inu vfeh,
kateri imaio **smano** sapouedouati,
vfpodobnim poduersheinu, flusham
(TkM 1579: 104a)

pufti tuoio dobruto nad **mano** byti
(TkM 1579: 69b)

Pri drugoosebnem zaimku je razmerje še bolj v prid ejevskemu korenu: *tebo* 22 : *tabo* 3. Vsi trije primeri osnove z *a* so uporabljeni ob predlogu *z*, vendar tudi v tej zvezi prevladuje oblika *tebo* (8 : 3).

enu Meflu nu ena Kry **ftebo** ratam [...] sa **tebo** vKrishu inu terpleinu fpoterpleinem hodim
(TkM 1579: 127a)

glih kakor fi ti nam odpuftil, de my naprei bratousku mei **febo** shivemo, inu na vni dan, **ftabo**
nashim Sheninom noter bomo mogli poiti (TkM 1579: 127b)

V drugem zgledu lahko vidimo neenotnost v rabi oblik celo v isti povedi: drugoosebni zaimek ima obliko s korenskim *a*, povratni zaimek pa z *e*. Tudi sicer pri povratnem zaimku, ki se v TkM 1579 pojavlja le ob predlogu *mej*, prevladuje osnova z *e* (razmerje med *sebo* in *sabo* je 15 : 2).

en Exempel sapuftil, te prauē gōrezhe
Lubesni, katero bi my imeili mei **fabo**
iskasouati (TkM 1579: 46a)

O TI fueta Troijza, praua edynoft, katera fi
try mei **fabo** reslozhene Perfone, inu vŕai en
ŕam praui edini Bug (TkM 1579: 82b)

Tudi de my mei **febo** ŕami na ŕe merkamo
(TkM 1579: 125b)

5.1.1.6 Bohorič

	1ed.	2ed.	Zp
I	jest	ti	
R	mene	tebe, te	sebe
D	meni, mi	tebi, ti	sebi
T	mene, me	tebe, te	sebe, se
M	/	tebi	sebi
O	mano/məno(?)	tabo	/

Preglednica 25: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Bohoriču

V ednini osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, so pri Bohoriču dvojnice redke. V imenovalniku je dosledno uporabljal obliko *jest*, krajših oblik v rodilniku ni navajal, dvojnici se pojavljata samo v orodniku prvoosebnega zaimka. V paradigmi v BH 1584 orodniške oblike ni navedel, ker je latinščina ne pozna, v večini zgledov, kjer se pojavlja, pa je uporabljena oblika s korenskim *a*. Le pri predlogu *pred* je Bohorič kot dvojnico zapisal tudi obliko *mēno* (prim. 3.1.2).

pred **mano**, vel **mēno**, ante me (BH 1584: 159)

Tudi v tem primeru bi lahko šlo za polglasnik, kot Ramovš domneva za Krelja.

5.1.1.7 Trost

	1ed.	2ed.	Zp
I	jest	ti	
R	mene	/	sebe
D	meni, mi	tebi	sebi, si
T	mene, me	tebe, te	sebe, se
M	meni	tebi	sebi
O	mano	/	sabo

Preglednica 26: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Trostu

Pri Trostu v paradigmi edninskih osebnih zaimkov ni dvojničnosti, v orodniku je dosledno uporabljal oblike s korenskim *a*. Presenetljivo je morda, da v rodilniku niso izpričane kratke oblike, vendar gre za le eno besedilo, v katerem je rodilnik zaimkov rabljen redko (*tebe* sploh ni izpričan, *sebe* le nekajkrat, *mene* pa je uporabljen samo petkrat, od tega trikrat ob predlogu *od*, kjer se krajše oblike zaimkov nikoli ne uporabljajo).

5.1.1.8 Megiser

	1ed.	2ed.	Zp
I	jest	ti	
R	mene	tebe	sebe, se
D	meni, mi	tebi	sebi, si
T	mene, me	tebe, te	/
M	/	/	/
O	meno[?]	ceboj	/

Preglednica 27: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Megiserju

Megiser je v MD 1592 v paradigmi, prevzeti iz BH 1584, navajal samo dolge oblike zaimkov, v prevodih posameznih fraz pa najdemo tudi kratke oblike. V MTh 1603 sta kot prevoda latinskih izrazov *mecum* in *tecum* navedeni tudi orodniški obliki, ki ju v Bohoričevih paradigmah ni bilo: pri 1ed. je uporabljena oblika s korenskim vokalom *e*, zaradi nejasnega odtisa pa ni mogoče natančno razbrati končnice: domnevamo lahko, da je uporabljena pričakovana končnica *-o*, lahko pa bi šlo tudi za *-e*, morda pod vplivom predloga *z*, ki je homonimen z glasovno okrnjeno različico predloga *iz* (značilno za Krelja in Juričiča) z rodilniško vezavo. Domnevno napako najdemo tudi pri 2ed., kjer je navedena oblika *s ceboj* (MTh 1603: II, 608). Tipološko med slovanskimi jeziki mehčanje *t v c* sicer pozna poljščina (R 2ed. *cię*, D 2ed. *ciebie*; Miklošič 1876: 433), ki pa ima v orodniku obliko *tojq* zaradi korenškega vokala *o* (ki jo na istem mestu navaja tudi Megiser, zato ni verjetno, da bi poljska oblika v večjezičnem delu vplivala na zapis slovenske), tako da gre verjetno za napako. Nenavadna je tudi končnica *z* dodano partikulo *-j*, ki jo je v redkih primerih uporabljal le Dalmatin, a ob osnovi s korenskim vokalom *a*, zato je Megiser ni mogel neposredno prevzeti pri njem.

5.1.1.9 Znojilšek

	1ed.	2ed.	Zp
I	jest	ti	
R	mene, me	tebe, te	sebe, se
D	meni, mi	tebi, ti	sebi, si
T	mene, me	tebe, te	sebe, se
M	meni	tebi	sebi
O	mano	tabo	sabo

Preglednica 28: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Znojilšku

Zaimensko paradigmo v Znojilškovem *Katekizmu* (1595) bi lahko uporabili tudi kot idealno paradigmo slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja, kakor je bila normirana, a ne stoodstotno realizirana v DB 1584, z imenovalnikom zaimka za prvo osebo *jest* in doslednim korenskim *a* v orodniških osnovah. V tem krajšem besedilu ne najdemo nobenih zaimenskih dvojnic.

5.1.1.10 Pesmarice

5.1.1.10.1 *P 1563

Paradigma osebnih zaimkov je v tem delu bistveno manj enotna kot v delih posameznih avtorjev in tudi kot v naslednjih pesmaricah.

	1ed.	2ed.	Zp
I	jest/jast/je	ti	
R	me	tebe/tobe*	sebe, se
D	meni, mi	tebi, ti	sebi, si
T	mene, me	tebe, te	sebe, se
M	/	tebi	sebi
O	mano	tebo/tabo/tobo	sabo/sabu/sobo/sabe*

Preglednica 29: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, v *P 1563

5.1.1.10.1.1 Imenovalnik

V imenovalniku je večina avtorjev uporabljala obliko *jest* (34), pojavlja pa se tudi nepreglašena oblika *jast* (5), in sicer v nekaterih nepodpisanih in nekaj Juričičevih pesmih, čeprav tudi pri njem nekoliko prevladuje *jest* (4 : 3).

Vnebefa gori kozhetu, grem **iaft** is lebna tiga (*P 1563: 43)

bodesh shtalti koker fđai **ieft** (*P 1563: 167)

V enem primeru najdemo tudi v *P 1563 obliko *je*, in sicer v pesmi L. Z. pred besedo, ki se začne s *s-*.

nehaite vi vshe de ga **ie** fpet vunkai puftim (*P 1563: 123)

Prav tako v pesmi L. Z. najdemo tudi zapis *iefem*. Ramovš (1971: 49) jo sicer interpretira kot staro obliko pomožnega glagola *biti*, vendar bi lahko šlo tudi za zvezo imenovalnika zaimka *je*

in sedanjika pomožnega glagola *biti sem*, saj se v *P 1563 kratke ali skrajšane oblike zaimkov pogosto pišejo stično s predhodnimi ali sledečimi besedami (prim. 4.6.3).

kiudom rezhe iszhete me **iefem** perpraulen, puftite tedai lete moie fmirom (*P 1563: 120–121)

Na to kaže tudi ponatis pesmi v TfC 1595, kjer je na tem mestu uporabljena oblika *jest*.

kiudom rezhe ifzhete me **jeft** fem perpraulen, puftite tedaj lete moje fmirom (TfC 1595: CXCIH)

5.1.1.10.1.2 Rodilnik in tožilnik

V rodilniku za prvo osebo v pesmarici ni izpričana dolga oblika zaimka, pri zaimku za drugo osebo pa se poleg običajne oblike *tebe* v enem primeru pojavi oblika s korenskim *o*, in sicer v Juričičevi pesmi. Ker ima tudi hrvaščina v rodilniku obliko *tebe*, gre verjetno za napako, čeprav bi lahko šlo tudi za vpliv ojevskega korena iz orodnika.

Obrazha vfe prozh od **tobe** | Drashi daie nid nu mordranie (*P 1563: 170)

V tožilniku takšnega primera ni, izpričane so le v 16. stoletju prevladujoče oblike.

5.1.1.10.1.3 Dajalnik in mestnik

V dajalniku in mestniku so rabljene v 16. stoletju prevladujoče oblike.

5.1.1.10.1.4 Orodnik

V orodniku je oblikovna variantnost, ki se je pojavljala tudi pri posameznih avtorjih, v tem večavtorskem delu še izrazitejša. Pri prvoosebni zaimku je korenski vokal – za razliko od takrat prevladujoče Trubarjeve norme – dosledno *a*, pri zaimku za drugo osebo pa se pojavljajo tako *a* kot *e* in *o* (sicer značilen za hrvaščino), in sicer različno v pesmih posameznih avtorjev. Pri Trubarjevih redaktor ni posegal v avtorjeve oblike, zato je ohranjen korenski samoglasnik *e* na mestih, kjer je bil uporabljen že v TC 1550, prav tako v eni od nepodpisanih pesmi.

Iefus ta ye nas **ftebo** fmirill, nam vfm nebeski erb dobil (*P 1563: 14)

Skufi tuoiga lubiga Synu Iefufa Chriftufa gofpudi nashiga, kir **ftebo** fred fuetim Duhom kraluye Imar inu vfelei (*P 1563: 34)

nashiga Gofpudi Iefufa Chriftufa Synu tuiga, kir **ftebo** fred fuetim Duhom ye shiu (*P 1563: 38)

De bodemo mogli pred **tebo** obftat oblezheni vshlahten quant (*P 1563: 136)

Pri pesmih, podpisanih s H. K., sicer prevladuje oblika *tabo*, enkrat pa se pojavi tudi *tobo*.

De bi vezhnu shiui bili, **Stabo** vnebi
prebiuali (*P 1563: 110)

Stabo vezhnu prebiuat, Pusti nie le
fcufi tebe (*P 1563: 146).

de te on bode prau vshiuai, koker ie,
Bug ned **tobo** dial (*P 1563: 60)

V zadnjem primeru lahko domnevamo vpliv redaktorja Juričiča, v čigar pesmih so orodniške oblike prav tako neenotne: pojavlja se tako slovenski *a* kot hrvaški *o*:

Taimkaite bomo hualili, **Stobo**
vezhno prebiuali (*P 1563: 205)

vmori to granko fmert ty vfeim, nay
vezhnu **ftabo** shiuio (*P 1563: 42)

Podobno neenotnost najdemo tudi pri povratnem zaimku, kjer pa oblika s korenskim *e* ni izpričana, rabljeni sta le obliki *sobo* in *sabo* (obe v nepodpisanih pesmih); druga ima tudi različico s končnico *-u*, ki je rabljena na naslovnici in jo lahko pripišemo Juričiču (prim. 5.1.1.4.3).

Te duuri fapremo **fafobo** (*P 1563: 159)

De fe mi is ferza **meifabo** lubi- [!] | Vprauim miru oftanemo (*P 1563: 140)

Gouurite mei **fabu** od teih Pfalmou inu duhounih peifni (*P 1563: A1)

V enem primeru se pojavi še oblika *sabe*; orodniška končnica *-e* je enkratna v knjižnem jeziku 16. stoletja, prav tako pa nima vzporednice v nobenem slovenskem narečju ali drugem slovanskem jeziku, zato gre verjetno za tiskarsko napako, sploh zato, ker je v istem stavku še ena napaka (*mi* namesto *mei*).

Vzhte inu opominaite fe mi **fabe**, ftemi Pfalmi (*P 1563: 39)

5.1.1.10.2 Ostale pesmarice

V ostalih izdajah pesmarice se dvojnice pojavljajo le v orodniku.

	1ed.	2ed.	Zp
TPs 1567	/	tebo	/
TC 1574	/	tebo	sebo
TP 1575	meno	tebo/taboo	sebo/sabo/sebom
DC 1579	meno/mano	tebo/taboo	sabo/sebo/sobom
DC 1584	mano	taboo/tebo	sabo/sebo/sabom
TfC 1595	mano	taboo/tebo	sabo/sebo/sabom

Preglednica 30: Orodnik edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, v pesmaricah

V Trubarjevih izdajah pesmarice prevladujejo enake oblike kot v njegovih ostalih delih. V TPs 1567 in TC 1574 najdemo tako v njegovih kot v Kreljevih pesmih samo oblike s korenskim *e*, v TP 1575 pa so v Dalmatinovih pesmih rabljene oblike 2ed. in Zp s korenskim *a* (O 1ed. v njegovih pesmih ni izpričan).

Iefus nas ie reishil htemu | **ftabo** nas ie on fprauil (TP 1575: B3b)

Dai Bug nam reunim | Obftati Vernim, | Vkrishi Volnim bit, | Mei **Sabo** fe lubit, | Skufi Iefufa Amen (TP 1575: B2b)

V TP 1575 najdemo še eno posebnost: orodniško obliko povratnega zaimka z ejevskim korenskim vokalom in s končnico *-om* v božični pesmi Janža Schweigerja, v kateri bi lahko videli hrvaški vpliv (hrv. *tobom*, *sobom* po naliki s samostalniško sklanjatvijo; Nahtigal 1952: 238). Zaimenska končnica *-om* je značilna tudi za nekatere južnobelokranjske govore v okolici Črnomlja (Preloka s *mānom*, Adlešiči s *tābom* (SLA)), kjer je Schweiger deloval kot protestantski pridigar.

Sdaizi fimifloozh prauio | Vmei **febom** gouorili | Puidimo vbi Vkup Vbetlehem (TP 1575: B7a)

Dalmatin je v svoji prvi izdaji iz leta 1579 v ponatisnjenih pesmih ohranjal izvirne oblike s prevladujočim korenskim *e*, v novih pa so bile uporabljene oblike s korenskim *a*.

Ty kir fo vme verovali, mui Evangeli
dershali, puite **fmeno** vNebefla
(DC 1579: 96)

Obtu vshe vy vfi **smano** nemu puite,
Inu ga is ferza taku fposhtuite
(DC 1579: 174[=176])

Edina sprememba je pri Schweigerjevi božični pesmi, kjer je ohranil končnico *-om*, spremenil pa je korenski vokal v *o*, ki ga sicer v Dalmatinovih delih ne najdemo.

Sdaici smifleiozh pravio, mei **fo**govorili, Puidimo vfi vkup vBetlehem (DC 1579: 65)

V ponovni izdaji pesmi v DC 1584 je poleg pravopisnih popravkov v skladu z normo, postavljeno v *Bibliji*, tudi korenski *e* večinoma popravil v *a*, ki je edini rabljen tudi v orodniških oblikah v novih pesmih.

Ty kir fo vme verovali, mui Evangeli
dershali, puite **fmeno** vNebefla
(DC 1579: 96)

Skusi Iesufa Criftufa Synu tvoiga
Gospuda nashiga, kir **ftebo** sred
fvetim Duhum regira (DC 1579: 46)
Vraga, Smert je **febo** poiel, s'Ketinami
vkup svesal (DC 1579: 95)

Ty kir fo vme verovali, moj Evangeli
dershali, pojte **s'mano** vNebefla
(DC 1584: CXXXVII)

fкуси Iesufa Criftufa tvojga Synu,
Gospuda na'higa, kir **s'tabo** sred fvetim
Duhum regira (DC 1584: LXXXI)
Vraga, Smert je **fabo** poiel, s'Ketinami
vkup svesal (DC 1584: CXXXVI)

Vendar pri spreminjanju ni bil dosleden, zlasti pri povratnem zaimku je v Trubarjevih besedilih ohranjenih nekaj oblik s korenskimi *e*.¹⁵²

Ozhifti nas sKryo tvoigo, de bomo
vredni pred **tebo**, vNebefsih prebivati
(DC 1579: 97)

Inu take nega zaihne inu Sapuuidi, nei
le famuzh sapovedal vfem ludem ve-
den vferci inu pred **febo**, na Steini, na
Daurih sapiffane imeiti (DC 1579: A1b)

Te verne bo **febo** pelal, Neverne pak Vragu isdal (DC 1579: 89 = DC 1584: CXXX)

Ozhifti nas s'Kryo tvoigo, de bomo
v'rejndni pred **tebo** v'Nebefsih prebi-
vati (DC 1584: CXXXVII)

Inu take nega zaihne inu Sapuvidi,
nej le samuzh sapovedal vfem ludem
veden vferci inu pred **febo**, na stejni, na
Daurih sapiffane imeti (DC 1584: a8b)

Tudi pri Schweigerjevi obliki iz TP 1575 je korenski vokal spremenil v *a*, še vedno pa je ohranil končnico *-om*, kar kaže, da je bila variantnost v osnovah bolj moteča kot pri končnicah.

Sdajci smifleiozh pravio, mej **fabom** govorili: Pojdimo vfi vkup vBetlehem (DC 1584: XCVII)

Felicijan Trubar je v izdaji iz leta 1595 ohranil Dalmatinove oblike iz leta 1584, enako tudi v ponatisnjenih pesmih iz *P 1563; v novih pesmih orodnik obravnavanih zaimkov ni izpričan.

5.1.1.11 TPo 1595

	1ed.	2ed.	Zp
I	jest	ti	
R	mene, me	tebe, te	sebe, se
D	meni/menə[?], mi	tebi/tebə[?], ti	sebi/sebə[?], si
T	mene, me	tebe, te	sebe, se
M	meni	tebi/tebə[?]	sebi/sebə[?]
O	mano	tabo/tebo	sabo/sebo

Preglednica 31: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, v TPo 1595

¹⁵² Če domnevamo, da sta se obliki s korenskimi *e* in *a* razlikovali tudi v naglasu, bi lahko bila v pesmih oblika ohranjena tudi zaradi ohranjanja ritma, čeprav pri protestantih verz ni bil silabotonični (prim. Bjelčević 1999/2000).

5.1.1.11.1 Imenovalnik, roditelj in tožilnik

V navedenih sklonih najdemo le v 16. stoletju prevladujoče oblike, dvojnic ni.

5.1.1.11.2 Dajalnik in mestnik

V dajalniku in mestniku najdemo poleg pričakovane končnice *-i* tudi končnico *-ə* (zapisano z <e>, prim. 3.1.2), razločljivo s samoglasniškim upadom, ki je v TPO 1595 bistveno bolj prisoten kot v starejših besedilih.

kaj fe **tebe** fdy, nei bi li bil, en vřakateri svefseljem to dragynjo isvolil (TPO 1595: I, 110)

vřeh Ifkulfnavah inu nadlugah řa volo fvojga řynu Chriftuřa bode **tebe** poleg řtal (TPO 1595: I, 217)

On pak **tebe** nemore řkodovati, kadar je on svesan (TPO 1595: II, 55)

Aku ga ti neřturifř, taku fe **tebe** nejmajo dobre beřřede klonu dati (TPO 1595: II, 166)

ony [...] nemogo řami **febe** pomagati (TPO 1595: II, 30)

Aku ti vřhe hozh tvojo pamet řlufhati, inu Chriftuřa na lařo řtaviti, tu per **tebe** stoy (TPO 1595: II, 45)

Ampak onu je řgul lařa inu řhentovanje per **tebe** bilu (TPO 1595: II, 46)

tu řledni per řam **febe** lařku more veiditi inu řaftopiti (TPO 1595: I, 237)

5.1.1.11.3 Orodnik

V orodniku opazno prevladujejo za Trubarja netipične oblike s korenskim *a*; domnevamo lahko, da jih je Savinec spremenil v skladu z normo, uveljavljeno v DB 1584, vendar ni bil povsem dosleden; pri 1ed. je rabljena samo oblika *mano*, pri 2ed. najdemo ob prevladujočem *tabo* tudi tri pojavitve *tebo*, pri Zp pa je pojava oblike s korenskim vokalom *e* še več. Pri končnici dvojnic ni.

Bug bode enu řufsebnu dobru dopadeinje
na tebi imel, inu bode řpotelefnim inu
řřvezhnim řřegnom nad **tabo** derřhal
(TPO 1595: III, 178)

on bode moral pred **tabo** beřřhati
(TPO 1595: II, 263)

ti řhe vener ne pořhutiřř, de ře Bug inu
njegovi Angeli nad **tebo** řmejajo
(TPO 1595: I, 150)

de ře on pred **tebo** ne boy, inu ni řhter ne
mara řa tvoje řlobeinje inu dauleinje
(TPO 1595: II, 233)

řetukaj řim řeřt en Srednik mej **tebo**, inu mej řemi vbořimi greifřniki (TPO 1595: I, 290)¹⁵³

5.1.2 Dvojina

V slovenskih srednjeveřkih rokopisih dvojina ni nikjer izpričana, zato ni mogoče spremljati njenega razvoja do 16. stoletja, ko se je v protestantskih delih že kazala napredujoča pluralizacija oblik, kot je bila značilna tudi za druge slovanske jezike. Do tega obdobja sta bila namreč praslovanska I 1dv., ki ni bil v skladu z načelom resonantnosti, in I 2dv., ki je bil enak T (oziroma po drugih domnevah I 2mn., kar je povzročilo pluralizacijo tudi pri 1dv.), izginila in bila nadomeřčena z množinskima oblikama, kar je ponujalo možnost za uporabo glagolske množine in popolno pluralizacijo teh stavkov; kot nasprotna teřnja sta se pojavila

¹⁵³ Gre za edini primer rabe 2ed. ob predlogu *mej*; pri 1ed. in Zp je rabljena samo oblika s korenskim *a*.

nova dvojninska zaimka, sestavljena iz množinske oblike zaimka in števnikar *dva*, ki sta zapolnila nastalo vrzel v dvojninski paradigmi (Jakop 2008: 77). »Množinskima zaimkoma dodan element dvojniskosti je nekako potegnil množinska zaimka nazaj v dvojninsko paradigmo tako pomensko kot oblikovno, saj taki obliki sledi glagol v dvojnini« (Derganc 1993: 214). Pod njunim vplivom se je s števnikom okrepljena oblika razvila tudi pri tretjeosebne zaimku, čeprav je ta ohranil dvojninsko končnico.

K večji stabilnosti dvojine pri zaimkih je pripomogla tudi izenačitev glagolskih končnic v vseh treh osebah moškega spola v *-a*; poenotile so se tudi končnice za ž. spol, in sicer v *-e*, ki je bila enaka množinski (prim. Orel 2019b), zato so bili stavki z osebkom ženskega spola odprtejši za vdor množine (Derganc 1993: 213).

V knjižnem jeziku 16. stoletja najdemo prehodno stanje v razvoju dvojine, saj so bile v delih protestantskih piscev v dvojninskih kontekstih rabljene tako stare množinske kot nove s števnikom okrepljene imenovalniške oblike, različna stopnja pluralizacije pa je prizadevala tudi odvisne sklone.

5.1.2.1 Trubar

	1dv.	2dv.
I	midva/mi (m)	vidva/vi (ž)
R	naju	vaju
D	nama	vama/vom
T	naju	vaju/vas
M	naju/nama/nami*	vaju
O	nama	vama

Preglednica 32: Oblike 1dv. in 2dv. pri Trubarju

Pri Trubarju je v imenovalniku v celotnem obdobju že prevladovala s števnikom podaljšana oblika, čeprav se je v dvojninski rabi pojavljala tudi gola množinska oblika, predvsem pri zaimku za prvo osebo. Kot edino jo najdemo v TAr 1562, poleg *midva* pa še v TT 1557 (*midva* 8 : *mi* 2), TA 1566 (*midva* 1 : *mi* 1) in TT 1581-82 (*midva* 8 : *mi* 2).

Mi fe imaua tiga reslozhika tiga S. Pifma dershati (TAr 1562: 98b)

MVi lubi Iuri, **mi** fua dolshna nuzh inu dan, na nashih kolenih klezhzh, Boga hualiti (TA 1566: A1b)

V TT 1557 se obe obliki pojavita v isti povedi, ki je nespremenjena tudi v TT 1581-82.

Inu **mi** fua tukai guishnu po prauici, sakai **mi dua** priemleua tu, kar fo nayu dela v Reidna (TT 1557: 249 = TT 1581-82: I, 350)

V vseh primerih nepodaljšana oblika označuje nosnika moškega spola. Nasprotno je pri 2dv. množinska oblika brez podaljšave redka, najdemo jo le v TC 1575, in sicer za nosnici ženskega spola.

vti ifti fo bile duei dekli, te fo vkupe gouorile [...] Natu fem nima odgouuril, O **Vi** Curbe, koku vi fmeite neframnu lagati, Inu fem nima fto tranzho pritul, Inu onu ie she fdai meni shol, de nyu ne fem fatoshil (TC 1575: 189)

V drugih primerih je rabljena oblika *vidva*, ob kateri je v enem primeru v TO 1564 povedek v množini.

tiga **vidua** nemate diati pres Boshye Bessede (TO 1564: 131b)

V ostalih sklonih prevladujejo podedovane dvojinke oblike. Pri 1dv. odstopanja najdemo le v mestniku, kjer je v TT 1557 in TT 1581-82 Trubar ob predlogu *pri* uporabljal obliko *nama* iz dajalnika/orodnika.

Oftani per **nama**, fakai ushe na uezher gre (TT 1557: 252; podobno TT 1581-82: I, 355)

V drugih delih zveze 1dv. s *pri* ne najdemo, pri 2dv. pa je tudi ob tem predlogu ohranjena podedovana oblika.

Ve tebi Corazin, Ve tebi Betfajda, fakai de bi taka fylna dela vtim Tyru inu Sydonu bila sturiena, koker fo per **uaiu** sturiena, One bi bile nekadai vtim shaklu inu vpepelu pokuro giale (TE 1555: E5a; podobno TT 1557: 30, TT 1581-82: I, 43)

V TT 1557 se ob predlogu v pojavi tudi oblika *nami*, enaka orodniku množine.

oni tudi **unami** enu bodo, De ta fueit veruie, de fi ti mene poslal (TT 1557: 315)

Čeprav se pri protestantih v poznejših delih v množini pojavlja tudi raba orodniške oblike v mestniku (prim. 2.5.1.4), gre na tem mestu verjetneje za tiskarsko napako, saj je v TT 1581-82 uporabljena oblika *nama*.

oni tudi **vnama** enu bodo (TT 1581-82: I, 447)

V TT 1581-82 je poleg omenjene ob predlogu v enkrat rabljena tudi oblika *naju*.

Nei li nashe ferce notri **vnayu** gorelu (TT 1581-82: I, 356)

Pri 2dv. v dajalniku najdemo tudi posamične primere rabe množinske oblike.

Bodita rodouyta inu gmeraita fe, inu napolnita to femlio, inu sturita de bo **Vom** poduershena (TO 1564: 132b)

Ve tebi Corazin, Ve tebi Betfajda, fakai de bi taka fylna dela vtim Tyru inu Sydonu bila sturiena, koker fo per **uaiu** sturiena, One bi bile nekadai vtim shaklu inu vpepelu pokuro giale, Ampag ieft **uom** poueim timu Tyru inu Sydonu bode leshei na fodni dan, koker **vom** (TE 1555: E5a; podobno TT 1557: 30, TT 1581-82: I, 43)

Množinski obliki v drugem zgledu sta ohranjeni tudi v novih izdajah evangelijev, na vzporednem mestu v Lukovem evangeliju pa je Trubar uporabil izvorno dvojinke obliko.

Ve tebi Corozain, Ve tebi Betfajda, fakai de bi taka fylna della utim Tyru, inu utim Sydonu bila sturiena, katera fo **uuaiu** sturiena, One bi bile nekadai utih shaklih inu upepelu fedozh pokuro diale, Anpag nishtermane timu Tyru inu Sydonu bode leshei na fodni dan, koker **uama** (TT 1557: 198 = TT 1581-82: I, 277)

V enem primeru je množinska oblika rabljena tudi v tožilniku, vendar jo je v naslednji izdaji Trubar spremenil v običajno dvojinke obliko.

Inu on prai **knim**, Hodita fe meno, ieft **uas** hozko[!] sturiti de bota ribizha tih ludi (TE 1555: C2b)

Inu on prai **knim**, Hodita fa meno, ieft **vaiu** hozho sturiti de bota rybizha tih ludi (TT 1557: 8 = TT 1581-82: I, 12)

5.1.2.2 Krelj

	1dv.	2dv.
I	midva	vidva
R	naju	/
D	nama	vama
T	naju	/
M	/	/
O	nama	vama

Preglednica 33: Oblike 1dv. in 2dv. pri Krelju

Pri Krelju so imenovalniške oblike vedno okrepljene z *-dva*.

Kako tadaí ie mogoche, da bi fe **mi dva** glihala (KPo 1567: CXXIb)

Kai imata **vi dva** meni velikò sapovedovati (KPo 1567: LLXIIb)

Tudi pri ostalih sklonih ni dvojničnosti, ohranjene so podedovane oblike; mestnik ni izpričan.

5.1.2.3 Dalmatin

	1dv.	2dv.
I	midva/mi (m), mi (ž)/mi dvej (ž)	vidva/vi
R	naju	vaju
D	nama	vama/vam
T	naju/nas	vaju
M	nama/nas	vas
O	nama	vama/vami

Preglednica 34: Oblike 1dv. in 2dv. pri Dalmatinu

Tudi pri Dalmatinu se v I 1dv. in 2dv. pojavljajo oboje oblike: izvorno množinski *mi* (ki je lahko rabljen tako za moški kot za ženski spol) in *vi* ter z *dva* okrepljeni *midva* in *vidva*. V DB 1578 in DB 1584 je – enako kot pri Trubarju – podaljšana oblika pogostejša, v nekaj primerih sta rabljeni izmenično.

Ona fta pak diala: **Midua** negreua tia gori [...] Hozheshli tudi Ludem Ozhy isdreiti? **My** negreua tia gori (DB 1578: 128b)

Mi fua tukai guishnu po prauizi. Sakai **mi dua** preiemleua tu, kar fo naui della vredna (DPa 1576: 29a; podobno DB 1584: III, 46a)

Ti Moses inu Aaron, sakai hozheta **vidua** ta Folk od nega dela proftiga sturiti [...] Pole, tiga Fodka ie vshe preueliku vdesheli, inu **vy** bi ishe nim hotela rezhi prasnouati od nih slushbe (DB 1578: 52a)

Vy nevéfta, kaj profsita: Moretali ta Kelih pyti [...] **Vydva** bota rejs ta Kelih pyla (DB 1584: III, 25a)

Glede na pogostost tovrstne izmenične rabe bi lahko domnevali, da je šlo za zavestno slogovno variiranje oblik. V DM 1584 in DAg 1585 pa najdemo samo nepodaljšani obliki.

De **my** taku leta fšan v' tvoim Boshjim strahu, s' dobro viřtjo sazhneva (DM 1584: CCV)

Vy nova Sakonika imata na lete vama prebrane fhtuke vaju Sakonsko oblubo puřtiti sdai poterđiti (DAg 1585: o3b)

Posebnost pri Dalmatinu je tudi raba ženske oblike *mi dvej* v DB 1584, ki se spet pojavi v isti povedi kot oblika *mi*.

Inu zhes try dny, kadar fim jeft bila rodila, je ona tudi rodila, inu **my** fve bile vkup, de oben ptuji nej bil s'nama v'hihli, kakòr le **my dvej**¹⁵⁴ (DB 1584: I, 185a)

Ženski spol je izražen s števnikom, zaimek ostaja v osnovni obliki, ki je neoznačena za spol. V večini odvisnih sklonov prevladujejo podedovane dvojninske oblike, le v mestniku je raba dajalniške/orodniške oblike, ki je bila od podedovane oblike pogostejša že pri Trubarju, pri Dalmatinu v 1dv. popolnoma prevladala. Oblike *naju* pri njem ne najdemo več.

My bi bily dobru s'nalhim vbuftvom sa dobru vseli, tu bi bilu enu veliku blagu, de bi naju Syn pèr **nama** bil (DB 1584: II, 149b)

Nejli naju ferze v'**nama** gorélu, ker je on s'nama na poti govuril (DB 1584: III, 46b)

Pri 2dv. je v mestniku rabljena le iz množine posplošena oblika, ki jo kot redkejšo dvojnico najdemo tudi pri 1dv.

VE tebi Chorazin, ve tebi Betfaida: Sakaj kadar bi takova della v'Tyri inu v'Sidoni fe bila godila, katera fo pèr **vas** fturjena, one bi bilé nekadaj v'shakli inu v'pepeli fedéle, inu pokuro fturile. Ali v'faj bo Tyru inu Sidoni lashej v'fodbi, kakòr **vama**¹⁵⁵ (DB 1584: III, 37a)

GOSPVD gledaj mej mano inu mej tabo, kadar edan od drusiga prideva, de moih Hzhery neshalujelh, ali drugih Shen raven moih Hzhery nejemlelh. Oben zhlovik nej letukaj pèr **nas**: ali pole, Bug je prizha mej mano inu mej tabo (DB 1584: I, 21a)

Množinske oblike se kot redkejše dvojnice pojavljajo tudi v drugih sklonih.

TEh Pregréfhnikou edèn pak, katera fta bila obéfhena, je njega sashmagal inu djal: Aku fi ti Criftus, taku pomagaj ti lam febi inu **nam** (DB 1584: III, 46a)

Paulus je pak k'nym djal: Ony fo naju pres praude inu Sodbe ozhitu topli, ker fva v'faj Rimlana, inu fo **nas** v'Iezho vèrgli, inu **nas** sdaj fkrivaje vunkaj pahajo? Nikar taku, temuzh naj ony famy prideo, inu naju vunkaj pelajo (DB 1584: III, 71a)

Pojdita na te Gorré, de vaju nefrezhajo, ty, kir fo sa **vama** hitéli, inu fkrita fe ondi try dny, dokler ty fpet nasaj, prideo, kir fo sa **vami** tekli, inu potle pojdita vaju pot (DB 1584: I, 120b)

Vydva bota rejs ta Kelih pyla, kateri jeft pyem, inu bota s'tem Kàrftom kèrfzhena, s'katerim bom jeft kàrfzhen: Ampak fedéti na moji defnici inu na moji levici, fe meni nefpodobi **vam** dati (DB 1584: III, 25a)

¹⁵⁴ Pri Luthru na tem mestu ni rabljen števnik, ampak zaimek *obe*: *wir beide* (LB 1545: 1 Kr 3,18).

¹⁵⁵ Mestniško obliko *vas* najdemo tudi v vzporednem odlomku Mt 11,21–22, vendar je tam tudi dajalniška oblika množinska, zato sta obe v skladu s sprejetimi načeli uvrščeni v množino. Pri Trubarju je na istih mestih v obeh primerih rabljena izvorna dvojninska mestniška oblika: *per uaiu* (TE 1555: E5a), *uuiiu* (TT 1557: 198); pri dajalniških oblikah pa je stanje enako kot pri Dalmatinu: *vom* (TE 1555: E5a), *uama* (TT 1557: 198).

5.1.2.4 Juričič

	1dv.	2dv.
I	midva/mi	vidva/vi
R	naju	/
D	nama/nam	vama
T	naju	/
M	naju	/
O	nama	vama

Preglednica 35: Oblike 1dv. in 2dv. pri Juričiču

Pri Juričiču se pri zaimku za prvo osebo v imenovalniku pojavljata obe obliki, in sicer samo v prvem delu, kjer je Krelj vedno uporabljal podaljšane oblike. Juričič jih je večinoma ohranil.

Kako ie tadai mogozhe, da bi fe **mydua** glihala (JPo 1578: I, 94a)

Obliko *mi* je uporabil le v enem primeru, in sicer v zgledu iz evangelijskega odlomka o Kristusovem trpljenju, ki je bil naveden že pri Trubarju. Krelj je na tem mestu Trubarjevo obliko *mi* spremenil v *midva*, v drugem delu je zaimek izpustil. Juričič pa je prvo Kreljevo obliko ohranil, v drugem delu pa je uporabil obliko *mi*:

Inu **mi dva** fva vredna v`tim.
Sakai premeva kar fo **nayu** dela
saflushila (KPo 1567: CLXIIIb)

Inu fua **my dua** vredna tiga ta-
kiga. Sakai **my** pryemlieua to,
kay fo **nayu** dela saflushila
(JPo 1578: I, 129b)

V drugih sklonih prevladujejo podedovane dvojsinske oblike, le v D 1dv. najdemo tudi iz množine posplošeno obliko.

Ah on mora snama vnotar yti inu **nam** ishe vezh od Chriftusa nashega Gofpoda pouedati
(JPo 1578: II, 13)

Pri 2dv. so izpričane samo imenovalniška, dajalniška in orodniška oblika, ki so enake kot pri Krelju.

5.1.2.5 Bohorič

	1dv.	2dv.
I	mi (dva, dvej, dvuja)	vi
R	najh	vajh
D	nama	vama
T	najh	vaju
M	/	/
O	/	/

Preglednica 36: Oblike 1dv. in 2dv. pri Bohoriču

Bohorič je v paradigmi za imenovalnik prvoosebnega zaimka navedel »mi *nos duo duae duo, addita voce numerali* dva duej dvuja« (BH 1584: 79), medtem ko pri drugi osebi najdemo samo obliko *vi* brez podaljšave. Oblike brez podaljšave je uporabljal tudi ob navajanju glagolskih oblik.

mi bova, ve, va fekala, le, la. Nos duo, ae, o fecabimus. **Vi** bota, e, a fekala, ae, a. Vos duo, ae, o, fecabitis (BH 1584: 109)

V opombi h glagolskim oblikam pa je opozoril:

V dvojini se k zaimkom – zaradi večje preglednosti in poudarjanja – včasih dodajajo *dva dve dva*, takole: *mi dva* nos duo *mi dve* nos duae *mi dvuja* nos duo v srednjem spolu. Enako: *Vi dva* vos duo, *vi dvae* vos duae, *vi dvuja*, s. spol. Enako *Onadva onedve onadvuja* itd. (Bohorič 1987: 133)

V rodilniku (in pri prvi osebi tudi tožilniku) je Bohorič v slovnici navedel obliki, ki sicer v protestantskih delih nista izpričani: *najh* in *vajh*. Ramovš (1952: 84) ju razlaga kot stari dvojinski obliki z množinsko končnico, pri čemer je do križanja prišlo po redukciji in opuščanju dvojine. Obliki poznajo tudi nekateri govori v Savinjski dolini in Zasavskem kotu. V drugi osebi v tožilniku je navedel običajno obliko *vaju*, *vajh* ni zapisal niti kot dvojnico (BH 1584: 79). V dajalniku je uporabljal obliki *nama*, *vama*, mestnik in orodnik nista izpričana.

5.1.2.6 Drugi avtorji

Od ostalih avtorjev je dvojina zaimka za prvo osebo izpričana samo še pri Tulščaku, kjer se pojavi orodniška oblika *nama*.

Brani timu Sakonskimu Hudyzhu, de on nekar ardrye inu kreiga mei **nama** ne umeisha (TkM 1579: 101a)

5.1.2.7 Pesmarice in TPo 1595

V pesmaricah najdemo le rodilniško obliko *vaju* v Trubarjevi pesmi iz TC 1550, ki se ponovi v vseh izdajah.

Letu bode pak **vayu** trosht (*P 1563: 4; podobno TC 1574: 4, DC 1579: 4, DC 1584: IIII, TfC 1595: V)

Nekaj več primerov je v TPo 1595, kjer ob izvorno dvojinskih oblikah zlasti pri 2dv. v večini izpričanih sklonov najdemo tudi iz množine splošene oblike.

	1dv.	2dv.
I	mi/midva	vidva/vi
R	/	vaju/vas
D	nama/nam	vama/vam
T	/	vaju
M	/	/
O	/	vama

Preglednica 37: Oblike 1dv. in 2dv. v TPo 1595

V I 1dv. nekoliko prevladuje izmnožinska oblika brez *-dva*, medtem ko sta pri 2dv. obe obliki rabljeni po dvakrat.

Kaj je, pravi on, de sta **vy dva** mene yfkala? Neueifta li **vy**, de jeft morem biti vtem, kar je mojga Ozheta? (TPo 1595: I, 91)

Ob z *-dva* okrepljeni imenovalniški obliki 2dv. najdemo v enem primeru tudi glagolsko vez v množini, medtem ko je deležnik ohranil dvojnisko končnico; v neposrednem sobesedilu je rabljena tudi iz množine posplošena oblika D 2dv.

Vy **dva** bote reis ta Kelih pyla: kateri ješt pyem, inu bota s'tem Kârftom kârftzhena, s'katerim jeft bom kârftzen: Ampak fideti na moji defnici inu na moji levici, fe meni ne s'podobi **vam** dati (TPo 1595: III, 116)

Gre za evangelijski odlomek, ki je skoraj v celoti prevzet iz DB 1584, le da je Dalmatin dosledno uporabljal glagole v dvojini.

Vy**dva** bota rejs ta Kelih pyla, kateri jeft pyem, inu bota s'tem Kârftom kârftzhena, s'katerim bom jeft kârftzen: Ampak fedéti na moji defnici inu na moji levici, fe meni nes'podobi **vam** dati (DB 1584: III, 25a)

Tudi zgled za množinsko obliko D 1ed. v dvojniskem kontekstu je prevzet iz DB 1584, medtem ko je v parafrazi evangelijskega besedila izven odlomka uporabljena izvorna dvojniska oblika.

Teh Pregreifshnikou edan pak, katera fta bila obeifhena, je njega sashmagal inu djal: Aku fi ti Chriftus, taku pomagaj ti fam febi inu **nam** (TPo 1595: I, 288)

Si li ti Chriftus, taku ti febi pomagaj, inu **nama** (TPo 1595: I, 293)

Vendar najdemo množinske oblike v dvojniski rabi tudi zunaj evangelijskih odlomkov.

Ieft **vam** neifim nepokoren, **vas** tudi neifim ferrahtal, kakor fe vama fdy (TPo 1595: I, 91)

5.1.3 Množina

5.1.3.1 Trubar

	1mn.	2mn.
I	mi/ni*	vi
R	nas	vas
D	nom/nam/non*	vom/vam
T	nas	vas/vos*
M	nas	vas
O	nami	vami

Preglednica 38: Oblike 1mn. in 2mn. pri Trubarju

5.1.3.1.1 Imenovalnik

V imenovalniku pri Trubarju najdemo v prvi osebi podedovano obliko *mi*, le enkrat se v TO 1564 pojavi oblika *ni*, enaka stari tožilniški obliki. Takšno rabo poznamo v bolgarščini, kjer se je tožilniška oblika najpozneje do 14. stoletja razširila tudi v imenovalnik (Nahtigal 1952: 239); ker v slovenščini ta oblika niti v tožilniku ni izpričana že od BS in ni nobenega dokaza, da bi se kdaj razširila tudi v imenovalnik, je verjetno, da gre za tiskarsko napako.

Inu ie ta rifnizhna vola Boshya, de **ni** vtih nadlugah inu na Smerti imamo biti volni inu pokurni (TO 1564: 43a)

Pri 2mn. je rabljena podedovana oblika *vi*.

5.1.3.1.2 Rodilnik in tožilnik

V rodilniku in tožilniku najdemo obliki *nas* in *vas*, stari tožilniški obliki *ny* in *vy* se nista več rabili. V T 2ed. je posebnost raba zaokrožene oblike *vos* v TA 1555 in TT 1581-82. Primerjava s predhodnimi besedili pokaže, da gre verjetno za tiskarski napaki, morda pod vplivom latinske oblike *vos* pri latinščine vajenih stavcih; pri TT 1581-82 je lahko vplivala tudi zaokrožena oblika v dajalniku v predhodnem stavku.

letu ie muia kry [...] kir bo fa **uos** inu
fa nih dofti prelyta (TA 1555: A5a)
Ve **vom**, kadar **vos** vfi ludie bodo
hualili (TT 1581-82: I, 250)

letu ye muya kry [...] kir bo fa **uas** inu
fa nih dofti prelyta (TA 1550: B2b)
Ve **uđ**, kadar **uas** ufi ludie bodo hua-
lili (TT 1557: 198)

5.1.3.1.3 Dajalnik

V prvih dveh delih je bila Trubarjeva zaimenska paradigma v dajalniku množine neuskrajena. Pri prvoosebne zaimku je v TA 1550 uporabljal nezaokroženo obliko *nam*, ki je močno prevladovala tudi v TC 1550, čeprav se je tam v eni od pesmi zaradi rime dvakrat pojavila tudi zaokrožena različica *nom*, znana že iz KR (proti 105 pojavitvam *nam*). Nasprotno je pri drugoosebne zaimku dosledno uporabljal obliko *vom*.

Jefus ta **nam** da fuye tellu (TC 1550:
66(41b))

Pomagai **nom** | Sa teim lebnom | Htim
nebefkim touarifhom (TC 1550: 167(92a))
Dai bug ti **nom** | Kerfzhenikom |
Vtini[!] fhiuoti | Se fhtritati (TC 1550:
167(92a))

Dai **nam** danas nafh vsagdani kruh. Inu **nam** odpufti nafhe delge (TA 1550: 14)
inu ye vuzhite derfhati vfe tu kar fem ieft **vom** porozhill (TC 1550: 41(29a))
inu ye vuzhite vfe tu kar fem ieft **vom** porozhill (TA 1550: 11)

V naslednjih delih je Trubar sistem poenotil in se odločil za zaokroženo obliko, kot pokaže že primerjava s TA 1555.

Dai **nom** danas nash vřagdani kruh. Inu **nom** odpufti nashe dolge (TA 1555: A3b)

Kljub temu v TPs 1566, TC 1567, TL 1567 in TC 1575 najdemo posamične pojavitve nezaokrožene oblike.

huali Gospudi Boga [...] kir ie **nam** fuiğa Synu dal (TPs 1566: 3b)
kakoue mnogetere nebeshe vezhne dobrute/ fo **nam** od Buga [...] dane (TL 1567: 8b)
Szhemu inu fa zhes volo, fo **nam** te deřřet Sapuuidi od Buga dane (TC 1567: B2)
Bug ie Vřigamogozh Stuarunik [...] fatu **nam** more dati inu pomagati vřeh rizheh (TC 1575: 491)

Kot edina oblika je rabljena (le enkrat) še v TPs 1579, in sicer zaradi rime.

Vfe kar ie Iefus vuzhil řam, | Inu Smartro řaslushil **nam** (TPs 1579: A4a)

Nekoliko večje število pojavitve oblike *nam*, ki pa še vedno predstavljajo le majhen delež v primerjavi z zaokroženo obliko (*nam* 7 : *nom* 204), najdemo le v TO 1564, kjer se dvakrat pojavi tudi nezaokrožena različica 2mn. *vam*, verjetno pod vplivom korektorjev Stepana Konzula in Antona Dalmate (Ramovš 1971: 34).

Ta Gofpud refueti fue oblyzhie zhes vas inu **vom** bodi miloftiu. Ta Gofpud vfdigni fue oblyzhie zhes vas, inu **vam** dai ta Vezhni myr (TO 1564: 92b)

tu ieft **vam** prauim is Boshyh vuft (TO 1564: 160a)

Posebnost v dajalniku je tudi nekaj pojavitev dajalniške oblike 1mn. *non* (TC 1555: K4b; TT 1557: t3a; TC 1575: 86), ki je znana iz nekaterih sodobnih govorov (v Reziji, Zilji, na južnem Goriškem in na Krasu na zahodu ter v Slovenskih goricah in Prekmurju na vzhodu), vendar gre za območja s splošnim prehodom $-m > -n$ (Ramovš 1924: 87–88), ki za osrednja narečja in knjižni jezik 16. stoletja ni značilen. Razlagali bi jo lahko tudi s prilikovanjem sledeči besedi v položaju sandhi,¹⁵⁶ vendar se poleg pred zobnikom pojavi tudi pred mehkonebnikom *h*.

Iefus ie **non** fturien od Buga
(TT 1557: t3a)

fa nasho volo **non** hdobrimu
(TC 1555: K4b)

kai ie **non** dobriga is nebes perneffel
(TC 1575: 86)

Tudi redkost pojavitev kaže, da gre za napake (morda pod vplivom pogoste latinske nikalnice *non*).

5.1.3.1.4 Mestnik in orodnik

V mestniku sta dosledno rabljeni podedovani obliki *nas* in *vas*; enako velja za orodnik z oblikama *nami* in *vami*.

5.1.3.2 Krelj in Juričič

KRELJ		JURIČIČ	
1mn.	2mn.	1mn.	2mn.
I	mi	mi	vi
R	nas	/	vas
D	nam	nam	vam
T	nas	nas	vas
M	nas	nas	vas
O	nami	nami	vami

Preglednica 39: Oblike 1mn. in 2mn. pri Krelju in Juričiču

Pri Krelju in Juričiču v paradigmi ni dvojničnosti, v vseh sklonih so rabljene podedovane oblike, v dajalniku ne uporabljata Trubarjevih zaokroženih oblik.

5.1.3.3 Dalmatin

	1mn.	2mn.
I	mi	vi
R	nas	vas
D	nam/nom	vam/vom
T	nas	vas
M	nas	vas
O	nami	vami

Preglednica 40: Oblike 1mn. in 2mn. pri Dalmatinu

¹⁵⁶ Tako razlaga Šekli (2008: 34) domnevno ziljsko obliko *naffen* v CR.

Pri Dalmatinu sicer v dajalniku prevladujejo nezaokrožene oblike, se pa sporadično pojavljajo tudi zaokrožene. *Nom* najdemo enkrat samkrat v DB 1578,¹⁵⁷ *vom* pa enkrat v DPa 1576, morda pod vplivom Trubarjevega prevoda evangelijev.

Moses ie **nom** to Poftauo sapouedal, timu Erbu Iacoboue Gmaine (DB 1578: 179a)
Letu fem iest **vom** gouuril, de bote vmeni myr imeli (DPa 1576: 13a)

V drugih sklonih so rabljene le podedovane oblike.

5.1.3.4 Bohorič

	1mn.	2mn.
I	mi	vi
R	nas/najh	vas/vajh
D	nam	vam/vom
T	nas	vas
M	/	/
O	nami	vami

Preglednica 41: Oblike 1mn. in 2mn. pri Bohoriču

Kot v dvojini najdemo v množini pri Bohoriču v roditeljskih oblikah *najh*, *vajh*, ki ju je navedel kot dvojnici ob izvornih roditeljskih oblikah *nas*, *vas* (ti sta v paradigmi navedeni pri ločilniku s predlogom *od*); slednji sta pri obeh zaimkih edini obliki tudi v tožilniku. V dajalniku 2mn. je v paradigmi navedel nezaokroženo obliko, zaokroženo pa je uporabil v enem od zgledov; mestnik ni izpričan.

Nam veliku nadleshi [...] Nadleshi, de fe jeft, febi tår **vom** bojim (BH 1584: S48)

5.1.3.5 Megiser

	1mn.	2mn.
I	mi	vi
R	nas/najh	vas/vajh
D	nam	vam
T	nas	vas
M	/	/
O	/	/

Preglednica 42: Oblike 1mn. in 2mn. pri Megiserju

Megiser je v slovnem dodatku k MD 1592 v prikazu paradigme v roditeljskih oblikah *najh* in *vajh*, kot slovenski ustreznici za latinski ločilnik pa *nas* in *vas*. Samo *nas* je rabljena tudi v očenašu v MS 1593. Pri drugih sklonih so rabljene v 16. stoletju prevladujoče oblike, mestnik in orodnik nista izpričana.

V MTh 1603 (II, str. 457) je oblika 2ed. *vi* rabljena v ustreznici za latinski pozdrav *salve*, nem. *Gott grüß dich*, slov. *bug vi fdrauie*. Na podlagi zglede je nemogoče z gotovostjo določiti, za katero obliko gre oziroma ali gre za napako. V nemščini (in tudi drugih jezikih, kjer je rabljen

¹⁵⁷ Po Riglerju (1968: 190) je Dalmatin *Pentatevh* prevedel že pred letom 1572 in ga nato popravljaj, a precej nedosledno. Zaokrožena oblika bi lahko tako kazala, da je najprej po Trubarjevem zgledu uporabljal zaokrožene oblike, a jih je nato spremenil v nezaokrožene.

zaimke) gre za 2ed., zato bi se dalo obliko interpretirati kot vikalno obliko, vendar ostaja tudi v tem primeru problematična določitev sklona. Stabej (1977: 229) *fdravie* interpretira kot samostalnik *zdravje*; v tem primeru bi verjetno pri *vi* šlo za dajalnik (ob izpustu glagola *dati*, torej ‘bog vam daj zdravje’), kar bi pomenilo, da se je na Koroškem v pozdravu kot stalni zvezi ohranila stara naslonska oblika dajalnika, kot je izpričana v BS (prim. 2.3.1.3). Na podlagi nemščine bi se morda dalo domnevati tudi, da je *fdravie* 3. os. ed. izpridevniškega glagola *zdravovati* (prim. č. *pozdravovati* ‘pozdravljati, ozdravljati’); v tem primeru bi bila *vi* lahko tudi v pozdravu ohranjena prvotna tožilniška oblika (‘bog vas zdravljuje’; prim. 2.2.1.3).

5.1.3.6 Tulščak, Trost in Znojilšek

	TULŠČAK		TROST		ZNOJILŠEK	
	1mn.	2mn.	1mn.	2mn.	1mn.	2mn.
I	mi	vi	mi	vi	mi	vi
R	nas	vas	nas	vas	nas	vas
D	nam	vam	nam	vam	nam	vam
T	nas	vas	nas	vas	nas	vas
M	nas	/	/	vas	nas	vas
O	nami	vami	nami	vami	nami	vami

Preglednica 43: Oblike 1mn. in 2mn. pri Tulščaku, Trostu in Znojilšku

Kot pri Krelju in Juričiču tudi pri Tulščaku, Trostu in Znojilšku v paradigmi ni dvojnic, dajalniška oblika je nezaokrožena.

5.1.3.7 Pesmarice

Tudi v pesmaricah se dvojničnost pojavlja samo v dajalniku, v ostalih sklonih so oblike enake kot pri večini avtorjev.

	*P 1563	TPs 1567	TC 1574	TP 1575	DC 1579	DC 1584	TfC 1595
1mn.	nam/ nom	nom	nom/nam/ non*	nom/ nam	nam/nom	nam/nom	nam/nom
2mn.	vam/vom	vom	vom/vam	vom	vam	vam	vam

Preglednica 44: Oblike D 1mn. in 2mn. v pesmaricah

5.1.3.7.1 V *P 1563 prevladujejo nezaokrožene oblike (*nam* 177 : *nom* 9, *vam* 13 : *vom* 8). Zaokrožene oblike najdemo pri različnih avtorjih.

G. I.	Kay fi nom gnadiuu ti dal (*P 1563: 170) To zho terpeit vom kdobrimu (*P 1563: 43) ¹⁵⁸	Chriftus taie fgualtio odperl, Kar nam ie Adam feperl (*P 1563: 137)
H. K.	Dai nom dobrih leit veliku (*P 1563: 99) Bug zhe ie vom poterditi (*P 1563: 94)	Sto luzhio fueti nam (*P 1563: 63) Vam dobru leitu voszhiti (*P 1563: 94)
L. Z.	skus letu nom gnada Boshia dobita ye (*P 1563: 127)	Spumnite danes kaku ie on shlushil nam , nas ie skus niegouo fmert fmiril sbugom (*P 1563: 119)

¹⁵⁸ V nasprotju z rabo v JPo 1578 najdemo v Juričičevih pesmih pri 2ed. samo zaokrožene oblike, medtem ko pri 1ed. prevladujejo nezaokrožene.

Neenotne so tudi oblike v nekaterih nepodpisanih pesmih.

Poslal **nam** finu tuiga [...] Ta vezhni leben **nom** dobil (*P 1563: 74)
 Darui **nam** tuoio periafnuft, Dai **nom** tuoio reshgano mozhnuft (*P 1563: 140)
 Dai **nom** de prau fpoznamo [...] Sueti ray fi **nam** dobil (*P 1563: 103)

V Trubarjevih pesmih so ohranjene enake oblike kot v TC 1550.

Iefus ta ye nas ftebo fmirill, nam vfem nebeski erb dobill (*P 1563: 14)	Iefus ta ye nas ftebo fmirill/ nam vfem nebeski erb dobill (TC 1550: 162(89b))
pomagai nom , fa teim lebnom, Htim nebeskim touarishom (*P 1563: 18–19)	pomagai nom / fa teim lebnom/ Htim nebeskim touarishom (TC 1550: 167(92a))

5.1.3.7.2 V Trubarjevih izdajah večinoma prevladujejo zaokrožene oblike. V TC 1574 najdemo posamične nezaokrožene samo v eni od Kreljevih ter v Dalmatinovi in Klinčevi pesmi, v katerih so sicer rabljene tudi zaokrožene oblike.

Pri Klincu in v enem primeru pri Dalmatinu gre za ohranitev rime.

Koker ie prerokoual **nam**, Miha, ta fueti Prerok fam (TC 1574: 98)¹⁵⁹
 Obt u fpoimisi kai fi ti fam, vtuy fueti beffedi **nam**, Stanouitu oblubil (TC 1574: 166–167)

V Dalmatinovi pesmi najdemo ob tem še eno nezaokroženo obliko, prav tako v Kreljevi upesnitvi 2. psalma.

se tudi **nam** slu shpotaio, Kei ie vash Bug nas vprashaio (TC 1574: 166)
 natu vshe Kraly, **vam** hkonci Pouem (TC 1574: 118[=128])

V ostalih primerih so pri obeh avtorjih rabljene zaokrožene oblike, verjetno po Trubarjevem posegu, na kar kaže zgled iz Kreljeve pogrebne pesmi, kjer je bila zaradi spremembe v zaokroženo obliko izgubljena rima.

Htimu pomogai[!] Iefus **nom**, | Kir fi nash odreshenik fam (TC 1574: 125)

V Trubarjevi pesmi Kadar ie Iefus Vnebu shal pa najdemo tudi enkratno pojavitev oblike *non*; običajna oblika *nom* v neposrednem sobesedilu ter primerjava s predhodno in naslednjo izdajo kažeta, da gre za napako (prim. 5.1.3.1.3).

De ie nom dal Synu fuiga [...] Non fo grehi odpufzhzeni (TC 1574: 35)	De ye nam dall Synu fuiga [...] nam fo grehi odpufzhzeni (TC 1550: 172(94b))	De ie nam dal Synu fvoiga [...] Nam fo Grehi odpufzhzeni (DC 1579: 23)
--	---	---

V TP 1575 so v Dalmatinovih pesmih v vseh primerih ohranjene nezaokrožene oblike, medtem ko so pri Trubarju še naprej rabljene samo zaokrožene.

¹⁵⁹ V isti pesmi je sredi vrstice rabljena zaokrožena oblika: »Kai **vom** more diat Smert tar Greh« (TC 1574: 98).

5.1.3.7.3 V Dalmatinovih izdajah so rabljene večinoma nezaokrožene oblike. Že v DC 1579 je spremenil večino Trubarjevih zaokroženih oblik.

Mui Syn, kir ie muia miloft, Bode
vom hpomaganu (TC 1574: 4)

Mui Syn, kir ie moia miloft, bode
vam hpomaganu (DC 1579: 4)

Ohranjene so le v nekaj primerih, večinoma zaradi rime.¹⁶⁰

Dai Bug ti **nom**, Keržhenikom, vtim shivoti, fe shtritati, De Sludi nas ne prehini (DC 1579: 20; podobno DC 1584: XXXVII)

Pomagai **nom**, sa teim lebnom, htim Nebeskim tovarishom (DC 1579: 20; podobno DC 1584: XXXVIII).

Kadar fi pak oblubil **nom**, Steim tvoim fvetim Angelom, obarovat nas pred Vragom (DC 1579: 174; podobno DC 1584: CCXLVII)

Vendar je kot Trubar tudi Dalmatin enotnost oblik občasno postavil pred potrebo po rimanju.

Dal fi Synu, kodrisheinu, Oblubil **nam**, Vfem Greshnikom, sanega volo odpuftit (DC 1579: 19)

Še ena zaokrožena oblika je v DC 1579 ohranjena v Trubarjevem uvodnem proznem PRYZHOVANU DE TV PETIE VCERQUI, Kadar fe faftopnu is ferza poye, Bogu dopade inu ie pridnu, tim Mladim Ludem; druge dajalniške oblike so tudi v tem besedilu spremenjene v nezaokrožene.

kar Bug gouori inu oblubuie, **nom** bo tuiftu gvishnu [...] dal inu iskasal (DC 1579: A4a; podobno DC 1584: b2)

V DC 1584 je Dalmatin ohranil večino zaokroženih zgledov iz DC 1579, v enem primeru pa je kljub rimi *nom* spremenil v *nam*.

Sa volo kir fi prishal **knom**, hbosim
velikim Greshnikom (DC 1579: 59)

Sa volo kir fi prifhal **k'nam**, h'bosim
velikim Greshnikom (DC 1584: XCII)

5.1.3.7.4 Felicijan Trubar je v izdaji iz leta 1595 ohranil vse zaokrožene zglede iz DC 1584, v novih pesmih pa so rabljene samo nezaokrožene oblike, enako v pesmih, ponatisnjenih iz *P 1563, v katerih je spremenil vse primere zaokroženih oblik.

5.1.3.8 TPo 1595

	1mn.	2mn.
I	mi	vi
R	nas	vas
D	nam/nom	vam/vom
T	nas	vas
M	nas/nami	vas
O	nami	vami

Preglednica 45: Oblike 1mn. in 2mn. v TPo 1595

Dvojnice v TPo 1595 najdemo v dajalniku in mestniku. Pri dajalniških oblikah je Savinec spremenil Trubarjevo prevladujočo rabo in se odločil za nezaokroženo obliko, ki je prevlado-

¹⁶⁰ D 2mn. se v pesmaricah nikoli ne pojavi na koncu verza, zato so vse oblike spremenjene v nezaokrožene.

vala pri drugih protestantskih piscih, vendar tudi tu ni bil povsem dosleden: *nom* je ohranjen enajstkrat (*nam* ok. 1300 pojavitvev), *vom* pa štirikrat (*vam* ok. 300 pojavitvev).

Bug zhafti fvojo lubefan pruti **nom** (TPo 1595: I, 215)

Satu **nom** na tem nifhter vezh ne falli (TPo 1595: II, 6)

My imamo spomifliti, de je **nom** tudi vkratkim vmreti (TPo 1595: III, 199)

Ieft (praui on) jejm inu pyem senim vřakaterim ... taku moram jeft **vom** en Polhreiflnik inu en pyanez biti (TPo 1595: I, 19)

kir je **vom** Iogrom inu vfem Karfzhenikom fovrafh, ima vtim tu nerveghfi vefselie, kadar vidi, de **vom** hudu gre (TPo 1595: II, 45)

pojte tjakaj na vafhe nyve, k vafhim vollom, uvalhe hifhe, te ifte bodo **vom** dobru eno bulfho vezherjo dali[!], kir fte mojo vezherjo taku fhihru inu prevfetnu ferrahtali (TPo 1595: II, 133)

V mestniku pa najdemo pri 1 ed. nekaj primerov rabe orodniške oblike *nami* ob predlogu *v*.

Tukaj **vnami** ta nalha pamet, mefsu inu kry ne pozhiva (TPo 1595: II, 62)

kir fe **vnami** ta vera inu řavupanje na bofhje oblubi inu milofli rada řginni inu řgubi (TPo 1595: I, 165)

de bi mogla ona **vnami** prau oftati inu řad pernefti (TPo 1595: II, 94)

Takova sheinkinga bi ja imela [...] enu takovu vefselie **vnami** obuditi, da bi pred[!] vefselia ne mogli nehati pleřfati inu řkakati (TPo 1595: II, 91)

Kadar vfhe nalha veift ali ta greh fe **vnami** obudy [...] imamo fe vbran pořtaviti (TPo 1595: I, 216)

vener takova Vera nehozhe **v'nami** biti (TPo 1595: I, 177)

Po Ramovřu (1971: 51) gre za Savinčevu ljubljansko narečno posebnost, ki popolnoma ustreza danařnji ljubljanski obliki *pr nam*, le da končni *i* ře ni reduciran.

5.2 Tretjeosebni zaimek

5.2.1 Trubar

	EDNINA			DVOJINA			MNOŹINA		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ř</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ř</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ř</i>
I	on	onu	ona	ona/ onadva/ oni	/	one dvej*	oni	ona	one
R	ńega/ńego/ *ńegu, ga	ńe, je		ńiju/ńih			ńih		
D	ńemu/ńemo, mu	ńi/ńej		ńima/ńema/ ńima dvema*			ńim		
T	ńega/ ńege, ga, -ń	ńe, je	ńo, jo	ńiju, je			ńe/ńih, je		
M	ńim/ńemu	ńi/ńej		ńiju/ńima			ńih		
O	ńim	ńo		ńima/ńimi			ńimi		

Preglednica 46: Oblike 3mřs pri Trubarju

5.2.1.1 Ednina

5.2.1.1.1 Moški spol

5.2.1.1.1.1 Rodilnik in tožilnik

Ker v starejših rokopisih tožilnik ni izpričan, ni jasno, kdaj je v skladu z uveljavitvijo kategorije živosti roditeljska oblika moškega spola prodrla tudi v tožilnik, gotovo pa se je to zgodilo do Trubarjevega časa, saj je pri njem stara enozložna tožilniška oblika ohranjena samo ob predlogih (enako še v hrvaščini, srbščini in češčini; Nahtigal 1952: 239).

redile vmei febo nega guant, inu fo **fain** ta loos vergli (TT 1557: 88–89)

left tebi fapoueim, de ti gresh uun is shnega, inu naprei uezh **uain** ne gresh (TT 1557: 125)

A tudi v predložnih zvezah je pogosteje rabljena iz roditeljskega oblika dolga oblika (prim. 3.4.3.5). V obeh sklonih je Trubar uporabljal tudi kratko obliko, ki je bila v roditeljskem (sicer pri srednjem spolu) izpričana že v SR.

Posebnost v roditeljskem je pojavitev oblike svojilnega roditeljskega *ného* v TO 1564; večina tovrstnih oblik je bila izločena iz obravnave dvojničnosti, ker je šlo za prevzem končnice jedra besedne zveze (prim. 3.1.7), v navedenem zgledu pa je oblika s končnico *-o* rabljena ob samostalniku moškega spola s končnico *-um*. Ker že BS izkazuje iz samostalniške sklanjatve posplošeno končnico *-a*, je skoraj nemogoče, da bi šlo za odraz starejšega stanja, zato je verjetno, da gre za napako.

de bi skuŕi no Gofpudi Boga **shnego** Stanum uti S. Troyci, inu shnega volo pruti nom fnali, zheftyli inu hualyli (TO 1564: Xx1a)

V TC 1575 je v enem primeru rabljena oblika *negu*, kjer bi lahko šlo za vpliv dajalniške končnice, vendar je verjetnejša razlaga, da je šlo za napako (morda pod vplivom srednjepolske končnice *-u* v nadaljevanju).

ftrefi tuimi Ozhetu [...] imei od **negu** fa dobru, aku glih enu Deite rata (TC 1575: 377)

V tožilniku najdemo poleg navedenih oblik le enkrat¹⁶¹ obliko *nege*, ki je morda prav tako napaka pod vplivom sledeče glagolske končnice; ker jo pri Trubarju najdemo v TO 1564, pri kateri sta bila korektorja Hrvata, pojavi pa se še v JPo 1578 (prim. 5.2.4.1.1), je možno tudi, da gre za vpliv hrvaščine.

De sledni, kateri na **nege** Veruie, ne bo fgublen (TO 1564: 46b)

5.2.1.1.1.2 Dajalnik

V dajalniku prevladujeta obliki *nému* in skrajšana *mu*, pojavljajo pa se tudi oblike s končnico *-o*. Tovrstni upad končniškega *-u* v *-o* se občasno pojavlja tudi pri drugih besedah, ne le pri osebnih zaimkih,¹⁶² Ramovš (1971: 48) ga pripisuje gorenjskemu vplivu, dopušča pa tudi možnost, da gre za tiskarsko napako.

ta angel tiga Gofpudi fe **nemo** prikashe vtih faneh (TE 1555: B5a)

¹⁶¹ Navidezno se oblika pojavi tudi v TT 1581-82 (I, str. 432), vendar gre za nedvomno stavsko napako – narobe obrnjeno črko <a>, zato tu ni upoštevana.

¹⁶² Upad *-u* v *-o* najdemo npr. tudi pri zaimku *drugī*: »Natu on uely eden **drugimo** vpohleusku slushiti« (TT 1557: 59).

eden is tih, kir fo Siefufom bili, iftegne to roko, inu isdere fui mezh, tar udari tiga Vfshiga farye hlapza, inu **nemu** odfeca prozh enu vuhu (TE 1555: L3a = TT 1557: 83)

Trubar je v ponovnih izdajah oblike večinoma popravil v *ñemu*, kar lahko pripišemo odpravljanju bodisi tiskarskih napak ali ožjenarečnih značilnosti, ki niso bile v skladu z njegovim sistemom.

ta angel tiga Gofpudi fe **nemu** prikashe vtih faneh (TT 1557: 2)

eden is tih, kir fo Siefufom bili, iftegne to roko inu isdere fui mezh, tar vdari tiga vfshigafarie hlapza, inu **nemu** odfeca prozh enu vuhu (TT 1581-82: I, 119)

5.2.1.1.1.3 Mestnik

V mestniku pri Trubarju prevladuje oblika *ñim*, enaka kot že v Stiškem rokopisu, v posameznih delih pa se predvsem ob predlogu *pri* – podobno kot pri 1dv. in 2dv., a v precej manjšem deležu – pojavlja tudi dajalniška oblika *ñemu*. V TT 1557 jo najdemo petkrat (*ñim* 145; vsi primeri z *ñemu* iz evangelijskih besedil se ponovijo tudi v TT 1581-82).

Tukai huali Lukesha, de ie tudi vnega nadlugah per **nemu** oftal (TT 1557: ff3b)

Petrus [...] pridiguie od Iefusa, de per **nemu** famimu vfaki, kir vnega veruie dobi cel popolnom odpuhtig vfeh grehou (TT 1557: 365; podobno TT 1581-82: I, 515)

Inu on te Duanaift poštaui, de bi imeili per **nemu** biti (TT 1557: 102; podobno TT 1581-82: I, 144)

Inu Simon gre fa nim, inu ty kir fo per **nemu** bili (TT 1557: 98 = TT 1581-82: I, 137)

tih, kir fo ueden per **nemu** bili (TT 1557: 363; podobno TT 1581-82: I, 516)

5.2.1.1.1.4 Orodnik

V orodniku je Trubar uporabljal obliko *ñim*, ki je nastala iz podedovane oblike **jim* z dodanim *n-* po morfemski reinterpretaciji in izravnavi.

5.2.1.1.2 Srednji spol

Oblike srednjega spola se v ednini od moškega razlikujejo samo v imenovalniku in tožilniku. V imenovalniku je Trubar dosledno uporabljal obliko *onu* z dolenskim odrazom izglasnega *-o* oziroma cirkumfektiranega *o*,¹⁶³ v tožilniku pa v nepredložnih zvezah kot arhaizem prevladuje oblika *je* brez vzglasnega *n-*.

nekar per femli, fakai ona ie tu podnushie nega nug, nekar per Ierufalem, fakai **onu** ie enu meiftu eniga uelikiga krala (TE 1555: C6a)

Inu Iefus poklizhe gřebi enu Deite, inu **ie** poštaui vsredo vmei nee (TE 1555: G7a)

Ob predlogih je bila rabljena oblika *ñe*, ki jo je Trubar v redkih primerih zapisal tudi v nepredložni rabi.

Nega ie tu Morie, inu on ie **nee** fturil (TPs 1566: 173b)¹⁶⁴

Tuie Pryzhouane ie zhudnu, Obt **nee** dershi muia Dusha (TPs 1566: 223b)

¹⁶³ Ker je imel zaimek prvotno mešani naglasni tip (psl. naglasni tip c), je mogoče, da je bil naglas v Ied. 3s v 16. stoletju še na končnici (prim. pridevnik *cel*, Ied. sr. sp. *cilu* poleg *celu*, *cejlu*); odraza obeh glasov sta bila pri Trubarju enaka; za opombo se zahvaljujem dr. Mateju Šekliju.

¹⁶⁴ V nobenem primeru oblika v drugih izdajah istih besedil ni enaka. Obliki iz psalmov je Dalmatin v DB 1584 zamenjal enkrat s kazalnim zaimkom, drugič pa s kratko obliko *je*; slednjo je Trubar uporabil tudi v prvi izdaji evangelija TT 1557.

inu bi letu Deite ne imeilu nikogar, kir bi **nee** ta celi Catehifmus nauuzhil (TC 1575: 426)
na ofmi dan prideio obrefouat tu deite, inu **nee** imenuio po nega Ozhetu Zaharias (TT 1581-82:
I, 222)¹⁶⁵

V redkih primerih pa je rabljena tudi dolga ali kratka roditeljska oblika, ki kaže postopno napredovanje kategorije živosti tudi pri srednjem spolu.

Puidita tiakai uta Terg, kir pruti uama leshi, inu sdaici koker noter uta prideta, naideta enu sherbe peruefanu, na katerim oben zhlouik she nei fidil, tu ui odueshite inu lefam perpelaita. Inu aku du uom porezhe, fakai ui tu delate? recyte, de ta Gosfud **nega** potrubuie, inu on **ga** sdaici femkai poshle. Onadua grefta tiakai, inu naideta tu sherbe peruefanu ifuuna per uratih na rašpotu, inu ie oduesheta (TT 1557: 132; podobno TT 1581-82: I, 185)

5.2.1.1.3 Ženski spol

Pri ženskem spolu najdemo pri Trubarju oblike, ki so se razvile iz praslovanskih večinoma s kontrakcijo in splošnim prevzemom vzglasnega *n-* po izravnavi iz predložnih zvez; kontrahirane oblike brez *n-* so postale naslonske. Dvojnice se pojavljajo le v dajalniku in mestniku, kjer prevladuje oblika *ni*, nastala iz naslonske oblike *ji*, ki pri Trubarju ni izpričana, s prevzemom vzglasnega *n-*, čeprav se pojavlja tudi oblika *nej* iz *n-* + *jeji* (Ramovš 1952: 91). V dajalniku je redkejša, najdemo jo le v TE 1555 (*ni* 6 : *nej* 1), TT 1557 (*ni* 62 : *nej* 2) in TT 1581-82 (*ni* 76 : *nej* 2).

kateri fe lozhi od fuie shene, ta ima **nei** dati en lozhitui lyst (TE 1555: C5b; podobno TT 1557: 12, TT 1581-82: I, 17)

Inu on **knei** perftopi, inu noo gori vsdigne (TT 1557: 97; podobno TT 1581-82: I, 136–137)

Tudi v mestniku najdemo obliko *nej*, vendar je prav tako redka; pojavi se v TT 1557 (*ni* 9 : *nej* 1), TO 1564 (*ni* 15 : *nej* 1) in TL 1567 (*ni* 8 : *nej* 1).

Sakai kar ie **vnei** pozhetu, tu gre od fuetiga Duha (TT 1557: 2; podobno TT 1581-82: I, 3)

per tei ifti vfiga, kar fo potribouali [...] ifkali, inu meinili per **nei** naiti (TO 1564: 83b)

vnei fami Rifniza Boshya, vtih drugih vfeh lasha prebiua (TL 1567: 57b)

V TT 1581-82 se oblika *nej* pojavi dvakrat (*ni* 18): enkrat se ponovi oblika iz TT 1557, v enem primeru pa je z njo zamenjal običajnejšo obliko *ni* iz istega dela:

ona ie ueidila kai ie na **ni** bilu
fturienu (TT 1557: 111)

ona ie veidila, kai ie na **nei** bilu
fturienu (TT 1581-82: I, 154)

5.2.1.2 Dvojina

5.2.1.2.1 Imenovalnik

V imenovalniku dvojine moškega spola je Trubar približno enakomerno uporabljal tako nepodaljšano kot podaljšano obliko (*ona* 86 : *onadva* 78). V novozaveznih prevodih (z izjemo TT 1581-82) nekoliko prevladuje oblika *ona*, v TO 1564 je razmerje obratno (*onadva* 7 : *ona* 6), v TR 1558 in TC 1575 pa se pojavlja samo oblika *onadva*. Le v enem primeru je ob dvojniski

¹⁶⁵ V predhodni izdaji je na tem mestu običajnejša oblika brez vzglasnega *n-*: »na ofmi dan prideio obrefouat tu deite, inu **ie** imenuio po nega Ozhetu, Zaharias« (TT 1557: 159).

glagolski obliki Trubar uporabil množinsko obliko zaimka, bodisi po naliki s 1dv. in 2dv. *mi/vi* ali pa je šlo za napako.

Oni fe ne fta nikogar bala, obena ftuar nei bila nima fourash (TT 1557: 13b)

V TT 1557 in TT 1581-82 je izpričana tudi iz množine posplošena oblika za ženski spol *one* (*dveji*), ki jo najdemo tudi pri Dalmatinu in v Bohoričevi slovnici, vendar se ob primerjavi s prevodnimi predlogami pokaže, da ne gre za razširjeni zaimek, ampak za prevod posamostajljene števnika dve.

one duei bote ukupe mleile, ta ena bode vfeta inu ta druga fapu-szhena (TT 1557: 225; podobno TT 1581-82: I, 316)

duae erunt molentes in unum una adsumetur et altera relinquetur (Vlg: Lk 17,35)

Zwo werden malen mit einander/ Eine wird angenommen/ Die ander wird verlassen werden (LB 1545: Lk 17,35)

Dveji bote vkup mlejle ena bo gori vseta, ta druga bo pufzhena (DB 1584: III, 42a)

Zaradi glasovnega odraza *o* v tem primeru ne more iti za kazalni zaimek *oni*, saj je imel ta v 16. stoletju skoraj dosledno odraz *u*.¹⁶⁶

Lete rizhi bi fe imeile fturiti, inu **une** ne fapuftiti (TT 1557: 204)

5.2.1.2.2 Rodilnik in tožilnik

V roditeljskem in tožilnem je Trubar prevladujoče uporabljal iz psl. podedovano dvojinsko obliko *niju*, kot redkejša dvojnica pa se pojavlja še dolga roditeljska množinska oblika *nih*, ki jo najdemo tudi v tožilnem; v tem sklonu v TC 1550 kot edino obliko najdemo še množinsko kratko obliko *je* (v dveh zgledih, od katerih je pri enem uvrstitev negotova; prim. 3.2.2).

Shnim ye ftuarill femllo, nebu [...] Molha potle to fheno Inu **ye** ukupe porozhill, Vfö ftuar ye nima ifrozhill, de ima nim flufhiti (TC 1550: 146(81b)–147(82a))

Tu Ime/ Adam/ pomeni zhlouik/ Eua/ pomeni fhua/ nima Bug fturi fukne/ inu **ye** is paradyfha pahne (TC 1550: (9b))

Ta Gofpud **nih** potrubuie, inu on bode nyu sdaici puftil (TT 1557: 61)

Množinska roditeljska oblika je pogosta zlasti v svojilni rabi (čeprav tudi v tem pomenu prevladuje izvorna dvojinska oblika).

Inu on gre od tot naprei, vgleda on dua druga brata, Iacoba, tiga Zebedeia fynu, inu Ioannefa nega brata, vtím zhelnu **shnih** ozhetom Zebedeiom, shiuaiozh nih mreshe, Ino on niu poklizhe, sdaici ona fapuftita ta zheln inu **niu** ozheta, inu grefta fa nim (TE 1555: C3a; podobno TT 1557: 9, TT 1581-82: I, 12)

Ioshef, Maria, vfaku leitu ob Veliki Nozhi grefta **knih** Fari Vierufalem, Inu Criftusa **nyu** Synu [...] tudi tiakai pelata (TR 1558: C3a)

De ta vfigamogozhy Bug, tei Materi inu timu Ditetu milofthiuu pomaga po nega dobri voli, de **nyu vnih** teshkih, velikih nadlugah nefapufti (TO 1564: 93a)

¹⁶⁶ Izjema so posamične pojavitve kazalnega zaimka z *o* pri Juričiču, npr. »Tadai ie doli padfhi **oni** Hlapaz profil nega« (JPO 1578: II, 191).

ta hozhta tukai ozhitu **nih** Sakonsko oblubo špofnati, inu fe vkupe porozhiti [...] de nima **knyu** Sakonu Gofpud Bug fuio Gnado inu shegen da (TO 1564: 134b = TC 1575: 463)

koker fta fe špofnala fa Greshnika, zhes **nyu** Grehe prauo greuingo imeila, Inu fta Verouala Viefufala, de on nima more inu hozhe, **nih** Grehe odpuftiti (TC 1575: 391)

Inu **nyu** teleffa bodo eni od tih shalht [...] gledali, Inu **nih** teleffa ne bodo puftili vgrobe poloshiti, Inu ty, kateri na femli prebiauio, fe bodo zhes nyu vefelili (TT 1577: 342)

Izjemoma jo najdemo tudi ob predlogu *od*.

Inu ona fta tudi nim prauila, kai fe ie bilu šgudilu na tim potu, inu koku ie bil od **nih** špofnan, is tiga kruha lomlenia (TT 1557: 253 = TT 1581-82: I, 356)

Kot je razvidno iz zgledov, Trubar v ponovnih izdajah besedil izbora oblik ni spreminjal, izjema je le parafraza Apd 14,14 v TC 1575, kjer je bila izvorna dvojninska oblika iz TT 1557 spremenjena v množinsko.

Kateru kadar fta ta Iogra Barnabas inu Paulus fashishala, rešdereta **nyu** guant (TT 1557: 378)

Kadar fta tu Paulus inu Barnabas fashishala, fta **nih** Guant rešderla (TC 1575: 198)

Dvojničnost dvojninske in množinske oblike je Trubar izkoristil tudi v pesmih, kjer je bil zaradi njune raznozložnosti pri izboru odločilen zlogovni verz. Tako najdemo izvorno dvojninsko obliko rabljeno tudi v kontekstu, kjer je sicer sindetična dvojina popolnoma pluralizirana.

Aku POLIDOR MERZHENIK Tebe slu oblagaio, Steim **niju** Bogu Sludiu, **Nih** zoll, zhinsh fueiftu daio (TPs 1579: A3b)

5.2.1.2.3 Dajalnik

V dajalniku je v veliki večini primerov rabljena podedovana dvojninska oblika *nima*, v TT 1557 pa se enkrat pojavi tudi oblika *nema*, kjer bi lahko šlo za prehod ejevskega elementa iz edninskih oblik *nega*, *nemu* (podobno Ramovš (1952: 91) razlaga narečno obliko *néju*).

Kadar ie pag enu shturmane od tih Ayou inu Iudou inu od tih nih Višhjih bilu gori vftalu, de bi **nema** fylo bili šturili, inu nyu skamenem poftuli (TT 1557: 378)

V TT 1581-82 je Trubar obliko popravil v običajno *nima*.

Kadar ie pag enu shturmane od tih Ayou inu od tih nih višhjih bilu gori vftalu, de bi **nima** fylo bili šturili, inu nyu skamenem poftuli (TT 1581-82: I, 537)

V TT 1557 in TT 1581-82 najdemo tudi zvezo zaimka s števnikom *nima* *dvema*, a gre – kot pri ženskem spolu – za prevod posamostaljenega števnikar.

Potemtoga fe ie on prikafal **nima dueima**, ueni drugi shtalti, kir fta hodila, inu fta shla ueno uafs (TT 1557: 153; podobno TT 1581-82: I, 214)

post haec autem **duobus** ex eis ambulatibus ostensus est in alia effigie euntibus in villam (Vlg: Mr 16,12)

Darnach/ da **Zween** aus jnen wandelten/ offenbart er sich vnter einer andern gestalt/ da sie auffs Feld giengen (LB 1545: Mr 16,12)

Potle, kadar fta **dva** is mej nyh hodila, fe je on v'eni drugi shtalti pèrkasal, kadar fta na pule fhla (DB 1584: III, 29)

V omenjenih delih, poleg tega pa še v TE 1555 in v že navedenem pesemskem zgledu v TC 1550 (kjer je pri izboru med dvojnisko in množinsko dajalniško obliko odločala dolžina zloga), je v posamičnih primerih v dvojniskem kontekstu rabljena množinska oblika, ki je v ponovnih izdajah besedil ni spreminjal.

Shnim ye ftuarill femllo, nebu [...] Mofha potle to fheno Inu ye vkupe porozhill, Vfo ftuar ye nima ifrozhill, de ima **nim** flufhiti (TC 1550: 147(82a))

Inu on prau **knim**, Hodita fe meno, ieft uas hozko[!] fturiti de bota ribizha tih ludi (TE 1555: C2b; podobno tudi TT 1557: 8, TT 1581-82: I, 12¹⁶⁷)

Ampag de fe dale ne resglafsi umei ludmi, hozhmo **nim**¹⁶⁸ groffouitu poprititi, de odfehmal kobenimu zhloueku uletim Imeni ne gouorita (TT 1557: 341)

5.2.1.2.4 Mestnik in orodnik

V mestniku je Trubar pogosteje uporabljal obliko *nima*, ki je posplošena iz dajalnika/orodnika, kot podedovano obliko *niju* (*nima* 6 : *niju* 3). Podobno kot pri 1dv. je ob predlogu *pri* to sploh edina oblika, medtem ko ob *v* prevladuje oblika *niju* (*v niju* 3 : *v nima* 1).

Potle fdaici per **nima** inu fa nima ie ta Euangelium, tu kerfzhanftuu [...] gori iemalu inu raslu (TT 1557: i4b)

inu kadar ie on tiga iftiga Antuerha bil, ie per **nima** prebiual inu delal (TT 1557: 392; podobno TT 1581-82: I, 558)

Inu fta tiga S. Duha, kateri ie **vnyu**
prebiual fdobro volo is febe ifsegnala
(TT 1560: d4a)

Sakai **vnima** fe glih tu [...] vuzhi inu
pishe (TT 1577: 218)

ta Smert inu ta Pekal fta dala te mer-
tue, kir fo **vnyu** bili (TT 1577: 468 =
TT 1581-82: II, 439[=433])

V orodniku je večinoma uporabljal obliko *nima*, le v TR 1558 je uporabljena iz množine posplošena oblika.

fe ie dueima Mlashima [...] prikafal, **shnimi** periatliuu perpouedal, inu **nima** tu Pifmu [...] islagal, Inu ie **shnimi** leidil (TR 1558: c4a)

5.2.1.3 Množina

V množini so pri Trubarju v imenovalniku izpričane oblike za vse tri spole: za moški in srednji spol je oblika enaka kot v psl., pri ženskem pa je prišlo do posplošitve končnice iz mehkih osnov in torej do oblike *one*. V ostalih sklonih prevladujejo oblike s podedovanimi končnicami in z vzglasnim *n-*, ki se je iz predložnih zvez razširil po celotni paradigmi, nekdanje oblike brez *n-* pa so se spremenile v naslonske. Trubar jih z izjemo tožilniške oblike *je* ni uporabljal. V tožilniku je prihajalo pri protestantih tudi v množini do postopnega vdiranja roditeljskih oblik, ki pa pri 3mžs še niso prevladale. Zlasti pri Trubarju je tovrstna raba redka: v glagolski

¹⁶⁷ V nasprotju z obravnavano obliko Dmn. 3mžs je bila iz množine prevzeta oblika *vas* v TT 1557 in TT 1581-82 spremenjena v *vaju* (prim. 5.1.2.1).

¹⁶⁸ V TT 1581-82 je bila oblika nadomeščena z I 1mn. kot osebkom stavka: »Ampag de fe dale ne resglafi vmei ludmi, hozhmo **mi** groffouitu propriti[!]*»* (TT 1581-82: I, 484). Ker se napaka pojavi tudi pri sledečem glagolu, je šlo morda za stavsko napako.

zvezi najdemo rodilniško obliko kot edino v TC 1550 (kjer se tožilniška oblika *ńe* uporablja samo ob predlogu), v poznejših knjigah pa se pojavljajo samo posamični primeri.

nih greua de fe ye tu nim pergudilu (TC 1550: 124(70b))

obarri **nih** pred Doegitermi (TC 1550: 200(108a))

aku du vom kai porezhe, taku recite, Ta Gosřud **nih** potrebuie, inu sdaici nee on bode puřtil (TE 1555: H7a; podobno TT 1557: 61, TT 1581-82: I, 87)

nih prořlio řa Pomuzh (TAr 1562: 58a)

Inu **nih** řdai greua (TAr 1562: 83b)

ie li **nih** is ferza zhes te nih řturiene Grehe greualu (TO 1564: 107b)

Na te mertue Ludi inu Suetnike klyzati, **nih** řa pomuzh prořsiti (TO 1564: 50a)

Inu de **nih** naprei varuie pred Grehi (TPs 1566: 50a)

de **nih** lahku ty preprořti mogo řaftopyti (TL 1567: 69a)

V TT 1581-82 je rodilniško obliko uporabil v primeru, kjer je bila v TT 1557 rabljena oblika *ńe*, kar kaŹe na postopno napredovanje njene rabe:

Inu aku ieft **nee** puřtim pres ieidi na
nih dum, obnemogo na tim potu
(TT 1557: 120)

aku ieft **nih** pres ieidi puřtim na nih
dum, obnemogo na tim potu
(TT 1581-82: I, 168)

V predloŹni zvezi je Trubar vedno uporabljal obliko *ńe*.

5.2.2 Krelj

	EDNINA			DVOJINA			MNOŹINA		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>Ź</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>Ź</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>Ź</i>
I	on	onu	ona	ona	/	/	oni	/	/
R	ńega, ga		ńe, je	ńiju, jih			ńih, jih		
D	ńemu, mu		ńi, ji	ńima, jima			ńim, jim		
T	ńega, ga, -ń	je	ńo, jo	ńiju, jih			ńih/ńe, jih/je		
M	ńim/ ńemu		ńi	/			ńih		
O	ńim		ńo	ńima			ńimi		

Preglednica 47: Oblike 3mŹs pri Krelju

5.2.2.1 Ednina

5.2.2.1.1 Mořki spol

Pri mořkem spolu je v ednini pri Krelju dvojniĹnost redka. V rodilniku, dajalniku in toŹilniku je uporabljal tudi krajše oblike, v toŹilniku je ob predlogih kot navezno ohranjal staro obliko *-j*, ki je po izravnavi znotraj paradigme prevzela vzglasni *n-*.

Kijr vshe kārřchen **nain** veroie (KB 1566: H6)

Inu Iogri niegovi řo **nān** verovali (KPo 1567: LXIIIb)

Satu kamanie popado, inu Źte **vān** luzhiti (KPo 1567: CXXVIIIb)

v'druguzh velikŹ huiřhi **sain** řtoij (KPo 1567: CXXII)

Pri Krelju je ta oblika pogostejša kot pri drugih avtorjih in se pojavlja tudi ob več predlogih (prim. 6.1.3.3). Ob nezložnem predlogu *v* in enozložnih predlogih, ki se končajo na soglasnik, je Krelj uporabljal tudi vezni samoglasnik, zapisan z <a> ali <à>.

naifi ie dofti krivih prizh vftalu inu prizhalu **zhesan**, fai néfo niftar mogli (KPo 1567: CLIII)

Kadär pak edä mozhnéfhi pride **nadän**, inu ga omore (KPo 1567: CXVIIIb)

V mestniku je Krelj prevladujoče uporabljal samo obliko *nim*, enako kot v orodniku. Le v enem primeru je ob predlogu *v* zapisal iz dajalnika posplošeno obliko *niemu*.

Te vefele marine glaf [...] **v'niemu** tako volio, färze alli Vero obudio (KPo 1567: LXXII)

5.2.2.1.2 Srednji spol

V srednjem spolu je tudi Krelj v imenovalniku uporabljal obliko s končnim *-u*, v tožilniku pa obliko *je*.

5.2.2.1.3 Ženski spol

Krelj je bil konsistenten tudi pri ženskem spolu: v dajalniku in mestniku je dosledno uporabljal le obliko *ni* (v dajalniku tudi krajšo *ji*), v drugih sklonih najdemo enake dolge in kratke oblike kot pri Trubarju.

5.2.2.2 Dvojina

V imenovalniku moškega spola je Krelj uporabljal le obliko *ona*, ženski in srednji spol v dvojini nista izpričana. V rodilniku ob predlogu in v svojilni rabi najdemo posebno dvojinsko dolgo obliko *niju*, drugje pa je uporabljal iz množine prevzeto kratko obliko *jih*, ki je kot edina rabljena tudi v tožilniku.

Poprei ni ôtel **ijh** sa fvoie ftarilhe fposnati, kaku da pak fada shnijma tako pokoran gre (KPo 1567: LXIIIb)

Inu fo ijma [...] pomagali, trofhtali **ijh** inu blagoflovili (KPo 1567: XL)

Nasprotno sta v dajalniku ohranjeni tako dolga kot kratka dvojinska oblika *nima* in *jima*; slednja je v 16. stoletju redka, poleg Krelja jo je uporabljal le še Juričič.

veli **ijma** beshati, pred tim fovrashnikom Erodesöh (KPo 1567: XLVI)

Orodniška oblika je enaka dolgi dajalniški, mestnik ni izpričan.

5.2.2.3 Množina

V množini se je Krelj od Trubarja razlikoval v tožilniku, kjer opazno prevladujejo izvorno rodilniške oblike. Dolga tožilniška oblika *ne* je rabljena samo ob predlogih.

na **nie** klicati ali njih moliti (KB 1566: G7)

Iz rodilnika prevzeto obliko *nih* pa najdemo ob predlogu le v enem primeru.

taku profi Boga sa **nih**, da ijm Bog ozhi odpre (KPo 1567: LXXXVII)

Izvorno kratko tožilniško obliko *je* je Krelj uporabljal redko. V drugih sklonih ni posebnosti, imenovalniški obliki za ženski in srednji spol nista izpričani.

5.2.3 Dalmatin

	EDNINA			DVOJINA			MNOŽINA		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
I	on	onu	ona	ona	/	oné	oni	ona	one
R	nega/nejga*/ níga*, ga		ne, je	níju/nih			nih, jih		
D	nemu, mu		nej/ ní, ji	níma/nim			nim, jim		
T	nega/ nejga*, ga, -ń	ne, je/ga	no, jo	níju/ne/nih, je			ne/nih, je/jih		
M	nim/nemu		nej/ní	níma/nih			nih		
O	nim		no	níma/nimi			nimi		

Preglednica 48: Oblike 3mžs pri Dalmatinu

5.2.3.1 Ednina

5.2.3.1.1 Moški spol

5.2.3.1.1.1 V roditeljskem in tožilnem prevladujejo v knjižnem jeziku 16. stoletja običajne oblike ob le nekaj posebnostih. Dvakrat najdemo v DB 1584 obliko *nejga*.

Sakaj flejdni fhpishni offer, eniga Farja, ima cillu feshgan biti, inu nizh fe od **nejga** jéfti (DB 1584: I, 64b)

Inu ima s' fvoim pèrftom od Krij na **nejga** pokropiti (DB 1584: I, 71a)¹⁶⁹

V sodobnih narečjih podobna oblika ni izpričana; morda gre za napako pod vplivom zveze zanikanega glagola *biti* in kratke oblike Red. 3ms.

Nej ga bilu nikuli, kateri bi fe nje cilu bil isvuzhil (DB 1584: II, 162b)

V uvodu pa se enkrat pojavi zapis *njga*, pri katerem gre verjetno za napako – izpust *e*.

Od fèrda, inu kaj hudiga is **njga** pride (DB 1584: I,)(2)IIb)

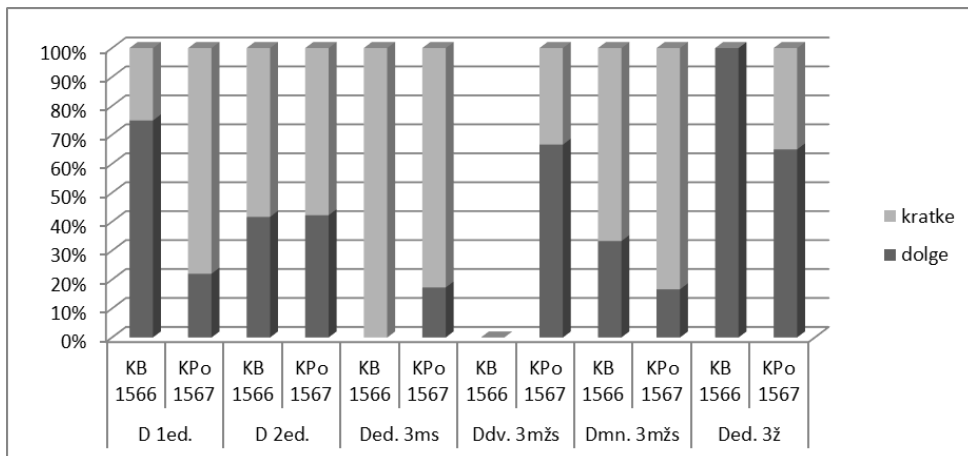
Manj verjetno je, da bi zapis kazal na obliko *niga*. Podobno obliko sicer lahko najdemo tudi v dolenskem govoru Stične¹⁷⁰ (R/T *ijgã* (SLA)), kjer pa je razširjena v celotni edninski paradigmi (D/M *ijmã* (SLA)). Poleg tega za Dalmatina v zaimkih ni značilen zapis zaporedja *n + i z <j>* (prim. 4.1.3).

5.2.3.1.1.2 Kot pri drugih piscih tudi pri Dalmatinu ni enotnosti v mestniku. V njegovih prvih delih prevladuje oblika *nim*, čeprav se že v DJ 1575 ob predlogu *pri* pojavi tudi *nemu*, ki je v tem položaju že v prvi knjigi pogostejša kot *nim*. Nasprotno pa je v DPa 1576 ob predlogu *pri* uporabljal obliko *nim*, *nemu* se pojavi ob predlogu *na*, vendar je razmerje tudi tu v prid običajnejši obliki (*na nim* 5 : *na nemu* 3). V DB 1578 se je raba iz dajalnika prevzete oblike okrepila, čeprav *nim* še

¹⁶⁹ V DB 1578 je bila v obeh primerih rabljena oblika *nega* (*od nega*, str. 90; *na nega*, str. 100).

¹⁷⁰ Oblak (1889: 159) jo navaja tudi v SR, in sicer v drugem spovednem obrazcu (*hod niga fapuedy*), razlaga pa jo po naliki z enklitično obliko kazalnega zaimka *tiga* (str. 147). V SR 1992 (str. 10) je oblika prečrkovana kot *nega*.

vedno prevladuje (*nim* 39 : *nemu* 25). Ob predlogu *pri* je dosledno uporabljal obliko *nemu*, ki se kot redkejša različica pojavlja tudi ob *na* (*na nim* 13 : *na nemu* 4). V DB 1584 sta obe obliki po pogostnosti skoraj izenačeni, *nemu* že začenja nekoliko prevladovati nad *nim* (*nim* 190 : *nemu* 209). Razmerje ob posameznih predlogih je prikazano na grafu 1.

Graf 1: Razmerje oblik Ded. 3ms *nim* in *nemu* ob posameznih predlogih v DB 1584

Ob večini predlogov je *nim* še vedno običajnejša oblika, skupno razmerje v korist *nemu* prevesi predvsem pogosta zveza s predlogom *pri*.

V naslednjih krajših delih se krepitev rabe oblike *nemu* nadaljuje: v DM 1584 je razmerje *nemu* 4 : *nim* 2, dajalniško obliko najdemo ob predlogih *na*, *pri* in *v*.

V DA_g 1585 je izpričana samo raba oblike *nemu*, v DC 1585 pa primera za mestnik ni.

Ikusi leta isvelizhanlki grešni potop, na **njemu** vtoni inu pogine, kar je on od Adama femkaj greha erbal (DA_g 1585: a4b)

gmeraj **v'njemu** tvojga S. Duha (DA_g 1585: b3a)

ta oftane v'GOSPVDV Criftufu, inu Criftus **v'njemu** (DA_g 1585: b5a)

5.2.3.1.2 Srednji spol

V srednjem spolu ni posebnosti – imenovalnik je kot pri večini avtorjev *onu*, v tožilniku je uporabljal obliko *je* (ob predlogu *nje*), v redkih primerih tudi iz roditelja ali iz moškega spola posplošeno obliko *ga*.

Pojdita v'ta Terg, kateri pred vama leshy, inu kadar notâr prideta, bota enu pèrvesanu Shèrbe nafhla, na katerim lhe nikuli nej oben Zhlovik fedil, odveshita **je**, inu **je** pèrpelajta, inu aku vas gdu bo vprafhal, sakaj **je** odveshujeta, taku recita letaku k'njemu: GOSPVD **ga** potrebuje (DB 1584: III, 25b)

5.2.3.1.3 Ženski spol

Pri ženskem spolu ni dvojničnosti, v dajalniku in mestniku je Dalmatin – za razliko od Trubarja in Krelja – uporabljal obliko *nej*.

5.2.3.2 Dvojina

V imenovalniku dvojine najdemo pri Dalmatinu obe obliki, tako *ona* kot s števnikom podaljšano *onadva*, pri čemer v večini del prevladuje nepodaljšana oblika. Izjema je DJ 1575, kjer je razmerje *onadva* 2 : *ona* 1.

Tedai fta **onadua** ftalla super tu kerdellu (DJ 1575: 203)

Satu fta le **ona dua** fama ohrainena (DJ 1575: 203)

Ona fta negouo veliko zhaft fuoima ozhima vidila (DJ 1575: 68)

V rodilniku in tožilniku najdemo v treh primerih tudi obliko *nju*; če ne gre za pisno posebnost, gre morda za arhaično obliko, ki jo Ramovš (1952: 91) razlaga iz enklitične oblike *ju* (ki pa v 16. stoletju ni izpričana, namesto nje je tudi Dalmatin – kot Krelj – v tožilniku uporabljal iz množine posplošeno obliko *je*) z vzglasnim *n-* po vzorcu *jih* – *njih*.

nju Synuve inu Hzhere podavio (DB 1584: II, 71b)

ona je **nju** puftila, inu ona fta fhla (DB 1584: I, 120b)

ta Vojsfka [je] Antioha inu Lysia vjela, de bi **nju** Demetriu isdala (DB 1584: II, 184b)

Kot pri 1dv. je Dalmatin v mestniku namesto oblike *niju* dosledno uporabljal dajalniško-orožniško obliko *nima*, kot redkejšje dvojnice pa v večini odvisnih sklonov najdemo tudi množinske oblike.

Inu ona fta nym po redi pravila, kaj fe je bilu na poti sgudilu, inu koku je on bil od **nyh** posnan, pèr tem, ker je Kruh lomil (DB 1584: III, 46b)

Inu on je nyu k'fèbi vsel toifto uro te nozhy, inu je **nym** te proge ispral (DB 1584: III, 71a)

Inu folk fe je zhes nyu vsdignil, inu Kapitani fo nyma puftili gvant refstèrgati, inu fo **je** rekli s'fhibami tepfti (DB 1584: III, 70b)

Od dueih frebernih Trobent, koku inu kadai fe ima shnyma trobentati, inu koku fe ima po **nyh** dershati (DB 1584: I, 122a)

5.2.3.3 Množina

V množini so v imenovalniku izpričane oblike za vse tri spole. V tožilniku kot pri Trubarju prevladuje oblika *ne* (in brez vzglasnega *n-* *je*), rodilniška oblika *nih/jih* je redka. Še najpogosteje jo je uporabljal v svojem prvem delu, DJ 1575, kjer je razmerje med oblikami *ne* 22 : *nih* 5 : *je* 17 : *jih* 7. *Nih* je uporabljal tudi ob predlogu *na*.

Ti offertni fe pofmehuio inu shpotaio: ali mafzhouaine kakor en Leu na **nih** ftreishe (DJ 1575: 115)

Tedai fo Aaronovi otroci glafnu vpili, inu fo ftrobentami trobentali, inu fo viškok glas dauali, de bi fe na **nih** fpuumnilu pred tim ner vishim (DJ 1575: 221)

V DB 1578 je stanje že bistveno drugačno: v tožilniku se dolga in kratka rodilniška oblika pojavita le po trikrat v primerjavi z ok. 175 pojavitvami oblike *je* in več kot 200 pojavitvami oblike *ne*. Nekoliko več jih je v DB 1584 (*nih* 34, *jih* 23), vendar tam predstavljajo podobno majhen delež v primerjavi z oblikama *ne* in *je* z več kot tisoč pojavitvami; v posamičnih primerih jih najdemo tudi ob predlogih *na*, *čez* in *zoper*.

dokler je voda zhes **nyh** is Nebes kapala (DB 1584: I, 180a)

pridi od sad k'nym, de nad **nyh** pridefh pruti Murvavim driveflam (DB 1584: I, 171a)

Koku fe imajo Kerfzheniki pruti tém dershati, kateri supèr **nyh** grefhio (DB 1584: III, 12a)

5.2.4 Juričič

	EDNINA			DVOJINA			MNOŽINA		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
I	on	ono/onu	ona	ona	/	/	oni	ona	one
R	nega, ga		ne, je	nih/niju/nijo			nih, jih		
D	nemu/nejmu*, mu		nej/noj/ ni	nima/nim, jima			nim, jim/im		
T	nega/ nege*, ga, -ni	je	no/nu, jo	niju			ne/nih, je/jih		
M	nim/nem/ nemu		nej/ni	/			nih		
O	nim		no	nima			nimi		

Preglednica 49: Oblike 3mžs pri Juričiču

5.2.4.1 Ednina

5.2.4.1.1 Moški spol

V tožilniku se pri Juričiču ob prevladujoči *nega* (in kratki *ga*) enkrat pojavi oblika *nege*, kot v TO 1564.

tam **niege** bote videli, kakor ie on vam rekal (JPo 1578: II, 1[=2])

Ker se končnica *-ege* pojavlja tudi pri pridevnikih (npr. Red. *blishniege*, II, str. 13b), je možno, da ne gre za napako, ampak za vpliv hrvaščine.

V dajalniku poleg pričakovanih oblik *nemu* in *mu* najdemo tudi obliko *nejmu*, ki jo lahko razlagamo podobno kot Dalmatinove oblike *nejga* (prim. 5.2.3.1.1).

Ona **neimu** inu tim kerfo niumu glih, celo nihtar nedopade (JPo 1578: II, 85)

mnogatere teshke inu grosouite grehe, katere si supar **neimu** storil (JPo 1578: II, 195b)

V mestniku pri Juričiču najdemo tri različne oblike: absolutno prevladuje oblika z izvorno psl. končnico *-em* (*nem*, 71 pojavitev), oblika *nim* se pojavi manjkrat (24), iz dajalnika posplošena oblika *nemu* pa je sporadična in omejena na zvezo s predlogom *pri*, vendar tudi v tem položaju prevladuje oblika *nem* (*pri nem* 19 : *pri nim* 4 : *pri nemu* 4).

Sato ie leta Mnoshiza Liudy tudi rada pri **niem** bila (JPo 1578: II, 118b)

ni skunftio, ni slepimi befedami nishtar per **nym** nemoreo dobiti (JPo 1578: I, 19a)

kniumu pridemo, ter prebiualifzhe pry **niemu** storimo (JPo 1578: II, 68)

Stanje je različno tudi glede na posamezne dele: v prvem delu, ki ga Juričič priredil po Krelju, prevladuje Kreljeva oblika *nim* (*nim* 27 : *nem* 9), torej je Juričič njegove oblike spremenil samo v četrtini primerov. V drugem in tretjem delu pa je razmerje obratno: *nem* se pojavi 73-krat, *nim* le trikrat. Tudi vse štiri primere rabe dajalniške oblike *nemu* v mestniku najdemo v teh dveh delih.

5.2.4.1.2 Srednji spol

Juričič je edini, ki je uporabljal obliko imenovalnika srednjega spola s končnim *-o*. Pri drugih piscih običajna oblika *onu* se v JPo 1578 pojavi le enkrat, in sicer v prvem delu, kjer je ohranil Kreljevo obliko.

Onu fe godi, kakòr pàr drusih vfih takih profhnjih inu sheljih (KPo 1567: XXXIX)

Onu gre kakor per vfih drusih prosh-niah inu sheleniu (JPo 1578: I, 25b)

V drugih primerih iz prvega dela Krelj na istem mestu običajno ni uporabil zaimka. Juričič je tako ob spremembi strukture uvedel svojo obliko.

Ref ie, kako Sveti Paval pishe (KPo 1567: LXXXVI)

ono fe godi kako Sveti Paval pishe (JPo 1578: I, 64b)

Sakai Chrifthus vedan fveto pifmo na prizho ftavi, inu pravi, da fe more dopolniti? (KPo 1567: CLb)

Kai ie to, da Chrifthus tako zheftokrat fueto Pifmo naprej ftavi, inu pravi, da **ono** mora dopolnieno biti? (JPo 1578: I, 118b)

V tožilniku je tudi Juričič uporabljal obliko *je*, ob predlogih *ie*.

5.2.4.1.3 Ženski spol

Tudi v JPo 1578 najdemo dvojničnost v dajalniku in mestniku. V dajalniku občutno prevladuje oblika *nej* (71), po enkrat se pojavita obliki *ni*¹⁷¹ in hrvaška *noj* s končnico, nastalo po naliki s trdimi zaimenskimi osnovami (Matasović 2008: 238).

Kdrusimu, **nioi** fe nei, kakor Diuicij drugazhie fpodobilo (JPo 1578: III, 57)

Rezhe **kny** Iefus: Shena kai imash ti smano? (JPo 1578: I, 46b)

V mestniku oblika *noj* ni izpričana, *ni* se pojavi nekoliko pogosteje (7 pojavitev), tudi tu pa prevladuje oblika *nej* (35 pojavitev).

Boshyo befedo poflushaio, inu po **ny** delaio (JPo 1578: I, 27a)

niegouo Befedo imamo radi poflushati, inu po **niei** nashe shiulienie peliati (JPo 1578: I, 139b [= 193b])

Vsi primeri z *ni* so v prvem delu postile, vendar tudi tam prevladuje oblika *nej* (*ni* 7 : *nej* 13).

V tožilniku prevladuje običajna protestantska oblika *no*, enkrat pa je uporabljena tudi oblika s hrvaško končnico *-u*.

Bug ie **niu** is fuoie milofti, inu nikar po nie saflusheniu, ktemu isuolil, de niegou Syn Chrifthus vniei, kakor vzhifti Diuico to Zhloueftuo na fe vsame (JPo 1578: III, 39b)

5.2.4.2 Dvojina

V imenovalniku je izpričana samo moška oblika *ona*. V rodilniku in tožilniku prevladuje množinska oblika *nih*, le v posamičnih primerih najdemo izvorno dvojnisko obliko *niju*, ki ima v rodilniku tudi enako pogosto glasovno dvojnico z reducirano končnico *-o*.

¹⁷¹ Uporabljena je v prvem delu, verjetno pod vplivom Kreljeve predloge; v vseh ostalih primerih jo je Juričič spremenil v svojo običajnejšo obliko *nej*.

Nyu krishe fo puftili vunkaie peliati (JPo 1578: I, 127b)

Inu on ie sginol špred **nyo** oblzhia (JPo 1578: II, 13)

Inu on ie sginil špred **nyo** (JPo 1578: II, 11b)

V dajalniku nasprotno prevladuje izvorna dvojinska oblika *ñima*, poleg nje pa najdemo tudi kratko obliko *jima* brez vzglasnega *n-*, in sicer ne na enakem mestu kot pri Krelju (obe njegovi obliki je spremenil v dolgi), ampak v tretjem delu postile.

Inu fo **ijma**, tefhkò falli, fzhimer fo premogli, pomagali, troshtali jih inu blagoflovili (KPo 1567: XL)

pride en Angel Boshij, inu veli **ijma** beshati (KPo 1567: XLVI)

ktemu **ijma** bo tudi zhaftno plazheno ali lonano (JPo 1578: III, 127b)

inu fo **nyma** fzhimer fo premogli, flushili, nyh troshtali, nyh shegnali (JPo 1578: I, 26b)

tako ie prishal Angel Boshy, inu **nyma** vely beshati (JPo 1578: I, 31b)

V nekaj primerih pa je Juričič uporabil množinsko obliko *nym*.

Ona pak nifta saftopila tyh beffedi, katere ie on **knym** gouuril (JPo 1578: I, 42a)¹⁷²

Inu on rezhe **knym** [...] ter ie **nym** iskldal vfe piřma [...] Leto vfe ie on nyma lepo rasumno isloshyl (JPo 1578: II, 12b)

Mestnik ni izpričan, v orodniku je rabljena v 16. stoletju prevladujoča oblika *ñima*.

5.2.4.3 Mnořina

V imenovalniku je Juričič rabil v 16. stoletju običajne oblike za vse tri spole. V dajalniku poleg oblik *ñim* in *jim* najdemo tudi hrvaško kratko obliko *im*.

Tako**im** hozhu drugazhy Compelle intrare, primorauanie poflati (JPo 1578: II, 97b)

V tožilniku prevladujeta iz roditeljske prevzeti obliki *ñih* (238) in *jih* (68) nad izvorno tožilniškima *ñe* (82) in *je* (22), pri čemer ni bistvene razlike med prvim ter drugim in tretjim delom, saj je Juričič v kar nekaj primerih spremenil Kreljeve iz roditeljske prevzete oblike v izvorno tožilniške.

Daite řim tih pet hlebov inu dvei ribi, Inu vsameijh, inu gledaiozh v'nebefa, **ijh** blagoflovi alli shegna, inu raslomi hlebe inu poda Iogrom, da ie naprei nefo Lüdem, inu te ribe tudi, da **ijh** rafdile (KPo 1567: CXXVIb)

Perneřsite te pet Hlebov inu duei Ribi, inu ie nie vruke vsel, inu ie pogledal Vnebefa, terie **nie** shegnal, inu ie nie raslomiushi dal fuoim Iogrom, da ie naprei nefo Liudem, inu te Rybe tudi da **ie** rasdile (JPo 1578: I, 98b)

Tudi ob predlogih je Juričič uporabljal obe dolgi obliki; *ñe* v takšnem položaju nekoliko prevladuje (*čez ñe* 22 : *čez ñih* 12, *na ñe* 11 : *na ñih* 3, *skozi ñe* 3 : *skozi ñih* 1, *za ñe* 21 : *za ñih* 6; ob *zoper* najdemo samo obliko *ñih*, ob *v* samo *ñe*).

¹⁷² Krelj je na istem mestu v nekoliko drugačni konstrukciji uporabil izvorno dvojinsko obliko: »Ona pak nifta saftopila tih řezhi **k'ñijma** rezhenih« (KPo 1567: LIX).

5.2.5 Tulščak

	EDNINA			DVOJINA			MNOŽINA		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
I	on	onu	ona	/	/	/	oni	/	one
R	ńega, ga		ńe, je				ńih, jih		
D	ńemu, mu		ńej				ńim, jim		
T	ńega, ga, -ń	je	ńo	/	/	/	ńe, je/jih		
M	ńim		ńej/ńi				ńih		
O	ńim		/				ńimi		

Preglednica 50: Oblike 3mžs pri Tulščaku

Pri Tulščaku najdemo zelo malo dvojničnosti. Pri moškem spolu je v mestniku dosledno uporabljala obliko *ńim*, v srednjem spolu sta v imenovalniku in tožilniku izpričani v 16. stoletju prevladujoči obliki; edino dvojnico v ednini najdemo v mestniku ženskega spola, kjer sta po enkrat rabljeni obliki *ńej* in *ńi*.

kakor ty lubi Otroci ſpodobnu po **ni** shiuimo (TkM 1579: 12a)

kateri **vnei** tizhy, ta naredi veliku gnufnobe (TkM 1579: 35a)

Dvojina ni izpričana, v imenovalniku množine ne najdemo oblike za srednji spol, v tožilniku prevladujeta obliki *ńe* (44) in *je* (7), le dvakrat se v glagolski zvezi pojavi kratka rodilniška oblika *jih*.

troshtai **nee** o Bug, inu perpraiu **ijh** kteeku vnih bolesni (TkM 1579: 51a)

taku ijm ſpet ksdrauiu pomagai inu **ijh** na Telleſſu inu Dushi sdraue inu mozhne ſturi (TkM 1579: 51a)

5.2.6 Bohorič

	EDNINA			DVOJINA			MNOŽINA		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
I	on	onu	ona	oná/ onadva	ona/ onadvuja	oné/ onedve	oni	ona	oné
R	ńega		ńe	ńiju			ńih, jih		
D	ńemu, mu		ńej	ńima			ńim, jim		
T	ńega, ga	onu/ je	ńo, jo	ńiju	ona	ńe	ńe		
M	ńemu/ńim		/				/		
O	ńim		/				/		

Preglednica 51: Oblike 3mžs pri Bohoriču

5.2.6.1 Ednina

5.2.6.1.1 Moški spol

Bohorič za razliko od dajalnika in tožilnika v rodilniku ednine ni navajal skrajšane oblike *ga*, prav tako je ni uporabil v nobenem zgledu v slovnici. Mestnik v paradigmi ni naveden, najdemo pa *ga* v enem od primerov v poglavju o skladnji ob naslednjem opisu: »Glagol *fe tadla* ima za seboj *na nĕmu*, tj. zvezo predloga z dajalnikom« (Bohorič 1987: 224). V zgledu je ob dajalniški obliki navedel tudi obliko *nĭm*, ki je sicer v paradigmi ni omenil, in je posebej ni razlagal.

Letu fe na **nĭemu** oli na **nĭim** tadla (BH 1584: S24)

5.2.6.1.2 Srednji spol

V srednjem spolu je v paradigmi – verjetno po zgledu latinščine – navedena oblika *onu* tako za imenovalnik kot za tožilnik, v zgledu pa je uporabljena tožilniška oblika *je*.

Herr hat befohlen, das du es thuest [...] Gospud ie velel, de **ie** storifh (BH 1584: S58)¹⁷³

V BTa 1580 pa ob predlogu najdemo tudi tožilniško obliko *ne*.

5.2.6.1.3 Ženski spol

Pri ženskem spolu v paradigmi Bohorič ni navedel kratkih oblik, najdemo pa obliko za tožilnik *jo* kot primer za opuščanje začetnega glasu v besedi (aferezo; BH 1584: S65). V dajalniku je uporabil samo obliko *nej*. Mestnik in orodnik nista izpričana.

5.2.6.2 Dvojina

V dvojniski paradigmi in spregatvenih vzorcih je uporabljal oblike brez podaljšave *ona* (m), *one* (ž) in *ona* (s). Za imenovalnik ženskega in srednjega spola ni navajal posebnih dvojniskih oblik, ampak je uporabljal kar množinski. V že omenjeni opombi o dvojniskih oblikah zaimkov pa je navedel tudi podaljšane oblike *onadva*, *onedve*, *onadvuja* (BH 1584: 109). V rodilniku, dajalniku in tožilniku pri moškem spolu ni posebnosti, pri ženskem spolu je v tožilniku v paradigmi navedena množinska tožilniška oblika *ne*, pri srednjem pa dvojniska/množinska imenovalniška oblika *ona*. Mestnik in orodnik nista izpričana.

5.2.6.3 Množina

V paradigmi je navedel kratko obliko *jim* samo pri dajalniku, v zgledih pa najdemo še rodilniško kratko obliko *jih*. V tožilniku se pri Bohoriču v moškem in ženskem spolu pojavlja samo izvorna tožilniška oblika *ne*, pri srednjem spolu pa je po zgledu latinščine pri tožilniku spet navedel imenovalniško obliko *ona*.

¹⁷³ Gre za anaforično neosebno rabo Ted. 3s (prim. 7.2.1.3).

5.2.7 Trost

	EDNINA			DVOJINA			MNOŽINA		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
I	on	onu	ona	/	/	/	oni	ona	/
R	ńega, ga		ńe, je		/		ńih, jih		
D	ńemu, mu		/		/		ńim, jim		
T	ńega, ga	je	ńo, jo	/	/	/	ńe/ńih, je/jih		
M	ńemu, ńim		/		/		ńih		
O	ńim		ńo		/		ńimi		

Preglednica 52: Oblike 3mžs pri Trostu

5.2.7.1 Ednina

5.2.7.1.1 Moški spol

Pri Trostu v mestniku prevladuje dajalniška oblika: *ńemu* je uporabljen petkrat, in sicer ob predlogih *na, pri* in *v*; pri slednjem pa najdemo tudi edini primer rabe v 16. stoletju prevladujoče mestniške oblike *ńim*.

Straifinga leshy na **niemu** (TtPre 1588: 34)

niega dusha [...] shiue pèr **niemu** imar tar vekoma (TtPre 1588: 77)

de le Crifuřa dobim, inu bom v'**niemu** naiden (TtPre 1588: 35)

noter do konza v'**nym** ohraneni bodemo (TtPre 1588: 98)

5.2.7.1.2 Srednji spol

V srednjem spolu tudi pri Trostu najdemo le v 16. stoletju prevladujoči obliki *onu* in *je*.

5.2.7.1.3 Źenski spol

Dajalnik in mestnik nista izpričana, v ostalih sklonih najdemo v 16. stoletju prevladujoče oblike.

5.2.7.2 Dvojina

Tudi dvojniskih oblik v Trostovem prevodu ne najdemo.

5.2.7.3 Množina

V imenovalniku sta izpričani pričakovani obliki za moški in srednji spol. V tožilniku prevladujeta izvorni obliki *ńe* in *je*, v dveh primerih pa najdemo tudi iz rodilnika posplošeno kratko obliko *jih*.

kateru řamu **jih** tudi od vřeh drugih kriuih Predigarieu lozhi (TtPre 1588: 27)

řo jim v'takim vuki na řtrani řtali inu **jih** branili (TtPre 1588: 109)

Dolga rodilniška oblika *ńih* je rabljena ob predlogih *za* in *skozi* (*za ńe* 1 : *za ńih* 1, *skozi ńe* 1 : *skozi ńih* 1).

de fo vbofi preprofti Ludie na
 Aue Mario veliku vezh kakòr
 na Ozhanash dèrshali, inu fo
 h'puffednimu is nie sturili enu
 fashushenie [...] rauen Vere, inu
 Ozhe nasha [...] kateri fo bili ludem
 v'uelikim zhisli nakladani, de bi
 fi odpuftik gréhou skufi **nie** famy
 fashushili (TtPre 1588: 9)
 jefť tudi terdnu veruiem, de ie tuoi
 lubefniui Syn [...] take moie gréhe,
 kakòr tudi vřiga Suitá popolnoma
 plazhal, inu fa **nie** fadofti sturil
 (TtPre 1588: 60–61)

inu fo ficer Vuzheniki inu
 Gofpofzhina [...] gledali, kuliker fo
 neruezh mogli, de bi gdu skufi **nyh**
 sapelan nebil (TtPre 1588: 52)

kateri bi mogli meiniti, de bi fa nyh
 vbushtua volo, Bug taku dobro, ka-
 kor ludie, fa **nyh** nishter ne marali
 (TtPre 1588: 102)

Ob čez in na je Trost uporabljal *ne*.

5.2.8 Megiser

	EDNINA			DVOJINA			MNOŽINA		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
I	on	onu	on	/	/	/	oni	one	ona
R	ńega		ńe		/		ńih		
D	ńemu		ńej		/		ńim		
T	ńega	onu	ńo	/	/	/	ńe/ona (s.)		
M		/			/		/		
O		/			/		/		

Preglednica 53: Oblike 3mžs pri Megiserju

Pri Megiserju najdemo večinoma enake oblike kot pri Bohoriču, saj je v kratkem slovničnem pregledu v MD 1592 prevzel paradigme iz BH 1584. Od svojega vira se je razlikoval po tem, da v paradigmi ni navajal ter tudi sicer ni uporabljal dvojine in kratkih oblik.

5.2.9 Znojilšek

	EDNINA			DVOJINA			MNOŽINA		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
I	on	onu	ona	ona	/	/	oni	/	one
R	ńega, ga		ńe, je		/		ńih, jih		
D	ńemu, mu		/		ńima		ńim, jim		
T	ńega, ga, -ń	je	ńo, jo	/	/	/	ńe, je/jih		
M	ńemu/ńim		ńi		/		ńih		
O	ńim		ńo		/		ńimi		

Preglednica 54: Oblike 3mžs pri Znojilšku

5.2.9.1 Ednina

5.2.9.1.1 Moški spol

Dvojničnost se pojavlja le v mestniku, kjer za razliko od drugih avtorjev prevladuje dajalniška oblika *ñemu* (*ñemu* 5 : *ñim* 1). Kot edina se pojavlja ob predlogu *pri*, ob predlogu *v* pa sta obe obliki uporabljeni po enkrat v biblijskih citatih, v katerih je Znojilšek ohranil Dalmatinove oblike.

Ta vezhni leban pèr **njemu** isvira (ZK 1595: 192)

de le Chriftufa dobim, inu bom
v'njemu najden (ZK 1595: 106)
 de bo notri u'vafš zhafhenu nafhiga
 GOSPVDA Iesufa Chriftufa imé,
 inu vy **v'nym** (ZK 1595: 111)

de le Criftufa dobim, inu bom
v'njemu najden (DB 1584: III, 108a)
 de bo notri u'vas zhafzhenu nafhiga
 GOSPVDA Iesufa Criftufa ime, inu
 vy **v'nym** (DB 1584: III, 113a)

5.2.9.1.2 Srednji spol

V srednjem spolu najdemo v 16. stoletju prevladujoči obliki: v imenovalniku *onu* in v tožilniku *je*.

5.2.9.1.3 Ženski spol

Dajalnik ni izpričan, v mestniku najdemo samo obliko *ñi*. Tudi v drugih sklonih ni dvojničnosti.

5.2.9.2 Dvojina

V dvojini sta izpričana samo imenovalnik moškega spola, ki ni podaljšan s števnikom, in dajalnik *ñima*.

5.2.9.3 Množina

V imenovalniku sta izpričani pričakovani obliki za moški in ženski spol, v tožilniku od dolgih oblik najdemo samo izvorno *ñe*, ki je tudi edina rabljena ob predlogih. V tožilniških glagolskih zvezah prevladuje kratka oblika *je*, skoraj enako pogosta pa je tudi izvorno rodilniška krajša oblika *jih* (*je* 13 : *jih* 11), in sicer tako v citatih iz DB 1584 kot v izvornih Znojilškovih tekstih.

5.2.10 Pesmarice

5.2.10.1 *P 1563

	EDNINA			DVOJINA			MNOŽINA		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
I	on	onu	ona	ona	/	/	oni	/	/
R	ñega/nejga*/ ñiga*, ga		ñe, je	ñih			ñih		
D	ñemu/ñemo, mu		ñej/ñi	ñima/ñim			ñim		
T	ñega, ga, -ñ	je	ño, jo	je			ñe/ñih, je		
M	ñim/ñem/ ñemu		ñej/ñi	/			ñih		
O	ñim		ño	ñima			ñimi		

Preglednica 55: Oblike 3mžs v *P 1563

5.2.10.1.1 Ednina

5.2.10.1.1.1 Moški spol

5.2.10.1.1.1.1 Rodilnik in tožilnik

Posebnost v rodilniku je oblika *nejga*, ki se v pesmarici pojavi dvakrat.

zhe fi pak cilu bres nadlug, bodi bres **neiga** scufi Bug (*P 1563: 60)

tu vfe **vneiga** mozhi ftoy (*P 1563: 47)

Prvi primer je iz pesmi H. K., drugi pa iz nepodpisane pesmi Mi veruiemo vfi, ki je v TC 1574 v nekoliko spremenjeni obliki objavljena pod imenom Sebastijana Krelja.

kir vmozhy fuy, dershi Vfe suie ftuari tar rizhy (TC 1574: 23)

Enkrat je v pesmi H. K. uporabljena tudi oblika *niga*.

De Bogu vfi dopademo, **Vnyga** voly oftanemo (*P 1563: 99)

Kot pri Dalmatinu bi lahko šlo za tiskarsko napako (izpust *e*), a *n* pri zaimkih v *P 1563 v drugih primerih ni nikoli zapisan z <ny> (prim. 4.1.5).

V tožilniku se dvojnice ne pojavljajo.

5.2.10.1.1.1.2 Dajalnik

V dajalniku se v eni od nepodpisanih pesmi podobno kot pri Trubarju pojavi oblika z reducirano končnico *-o*, vendar samo enkrat, v istem stavku je uporabljena tudi dajalniška oblika z običajno končnico *-u*.

Zhe mi tu **niemu** perpuftimo, **Knemo** fe vfi preoberneio (*P 1563: 111)

Zanimivo je neskladje med stavkoma ne samo v končnici, ampak tudi v zapisu *n*.

5.2.10.1.1.1.3 Mestnik

V mestniku se v pesmarici uporabljajo tri oblike: izvorna *nem* (2), oblika *nim* (6), ki je nastala po naliki s kazalnim zaimkom, in dajalniška oblika *nemu* (1).

Bug ye mai vfo ftuaryo fuyo, zloueka fyllnu lubill :/: Perprauil **vnim** Cerkou fuyo (*P 1563: 2)

Iefus vnois prebiua vfelei, zhe mi **vnemu** oftanemo (*P 1563: 58)

fuoi Sacrament gori naredi [...] da **vnim**, imamo ta pokoi vezhni (*P 1563: 57)

Tu nashe dianye nishter nei, po **niem** ye vfe fygbleno[!] (*P 1563: 41)

Oblika *nim* je uporabljena v Trubarjevih pesmih, v Ti stari boshyzhni peiffni in v eni od nepodpisanih verzifikacij. V pesmih H. K. se ob istem predlogu pojavljajo vse tri oblike, *nem* in *nemu* celo v isti pesmi, v kateri je na izbiro eno- oziroma dvozložne oblike vplival zlogovni verz.

fuoi Sacrament gori
naredi, fa en figil
kguishni prizhi, da
vnim, imamo ta
pokoi vezhni
(*P 1563: 57)

Iefus vnois prebiua
vfelei, zhe mi **vnemu**
oftanemo (*P 1563:
58)

Ter ta norski vuk
zhlouezhski, Terde
nu **vnim** pogineio
(*P 1563: 144)

Obliko *nem* najdemo še v Juričičevih pesmih.

5.2.10.1.1.1.4 Orodnik

V orodniku je rabljena v 16. stoletju običajna oblika *ñim*.

5.2.10.1.1.2 Srednji spol

Oblike srednjega spola, kjer se razlikujejo od moškega, so enake kot pri Trubarju: *onu* v imenovalniku in *je* v tožilniku.

5.2.10.1.1.3 Ženski spol

V *P 1563 se pri ženskem spolu dvojničnost pojavlja v dajalniku in mestniku: za razliko od Trubarja prevladuje oblika *ñej* (v dajalniku *ñej* 2 : *ñi* 1, v mestniku *ñej* 3 : *ñi* 1).

Gdur ozhe vshe hti miñi yti, tafe ima pomisliti, de neurednu neftopi **knei** (*P 1563: 59)

Odrue inu shalofti, Hozhe **nei** pomagati (*P 1563: 148)

To vezhno fmert je vmuril. Ie nas vñel ishnie oblafti. Inu **ny** ushe vezh nepuñti Vezhnu zhes nas kraleuati (*P 1563: 130)

Avtor prve pesmi je H. K., drugi dve nista podpisani.

Edino obliko *ñi* v mestniku najdemo v Trubarjevi pesmi, *ñej* pa v pesmi H. K. in v eni od nepodpisanih verzifikacij.

Vñi kir ftymo Iefufovo, Poslushaio **poni** deyo (*P 1563: 13)

Vñaki hishi nu kar ie **vñiei**, Vofzhimo mi de bi fe **vñiei**, Kboshy zhafti pouiñali (*P 1563: 95)

On lubi fuoio Cerkou, Ie sbefedo per **ñiei** (*P 1563: 148)

5.2.10.1.2 Dvojina

V imenovalniku dvojine je v pesmi G. R. uporabljena le oblika moškega spola *ona* brez podaljšave s števnikom, isti avtor pa je uporabil še izvorno dajalniško obliko *ñima*, ki jo najdemo tudi v Trubarjevi pesmi, ponatisnjeni iz TC 1550, poleg iz množine posplošene oblike *ñim*; ohranjene so tudi Trubarjeva množinska rodilniška oblika *ñih* v zvezi z zaimkom *oba*, množinska tožilniška oblika *je* in dvojninska orodniška oblika *ñima* iz istega dela.

Shnim ye ftuaril femllo, nebu [...] Mosha potle to sheno Inu **ye** vkupe porozhill, Vño ftar[!] ye **nima** ifrozhill, de ima **nym** slushiti (*P 1563: 1)

Mestnik v *P 1563 ni izpričan.

5.2.10.1.3 Množina

Množinski imenovalnik je izpričan samo za moški spol; od drugih sklonov se dvojnice pojavljajo le v tožilniku, kjer najdemo omahovanje med izvorno tožilniško in rodilniško obliko. Prevladuje prva oblika *ñe* (9), sledi ji kratka oblika *je* (4), oblika *ñih* pa se pojavi le dvakrat, in sicer obakrat ob glagolu *obarovati*.

Ta tudi **nih** obaruie (*P 1563: 190)

obarri **nih** pred Doegitermi (*P 1563: 37)

Prvi primer je iz nepodpisanega prevoda psalma, drugi pa iz molitve po litanijah, ponatisnjene iz TC 1550.

5.2.10.2 Trubarjeve pesmarice

	EDNINA			DVOJINA			MNOŽINA		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
I	on	/	ona	/	/	/	oni	/	/
R	ńega, ga		ńe	ńiju/ńih			ńih		
D	ńemu, mu		ńi	ńima/ńim			ńim		
T	ńega, ga, -ń	je	ńo, jo	je			ńe/ńih, je/jih		
M	ńim/ńemu		ńi	/			ńih		
O	ńim		/	ńima			ńimi		

Preglednica 56: Oblike 3mžs v Trubarjevih pesmaricah

V Med. 3ms je v Trubarjevih pesmih rabljena oblika *ńim*, v Kreljevih in Dalmatinovih pesmih pa najdemo samo obliko *ńemu* (pri obeh avtorjih gre le za po eno pojavitev). Raba iz dajalnika prevzete oblike pri Krelju, ki je v obeh proznih delih uporabljal samo izvorno mestniško obliko, kaže, da je bil verjetno za izbiro med raznozložnima oblikama odločilen zlogovni verz in ne predlog.

Hozhe de greshnu zhloueftuu, Vnebu
per **ńim** prebyua (TC 1574: 141)

Iefus ie Vńmertni Iezhi bil | **Vńim** tih
Vernih Grehe fakril (TP 1575: A3b)

De per **ńemu** oftanemo, Vragu na
deil ne pridemo (TC 1574: 134)

Ieft fim per **ńemu** Vnadlugah,
Nepuftim ga konzhati (TP 1575: B5a)

V D in Med. 3ž je v pesmih vseh avtorjev rabljena Trubarjeva prevladujoča oblika *ńi*.

V odvisnih sklonih v dvojini poleg pesemskega primera iz TC 1550 najdemo v TC 1574 množinsko rodilniško obliko, ki izraža svojino, v TP 1575 pa se v istem sklonu in v enakem pomenu zaradi potreb verza pojavljajo samo izvorne dvojninske oblike.

Smert, Vrag fta Leben vmurila, v'tim
fta **ńih** praudo sgubila (TC 1574: 117)

Stem fta Vrag, Smert praudo **ńyu**,
Zhes vfe Verne fgubila (TP 1575: A4a)

V tožilniku množine v pesmih vseh avtorjev prevladujejo izvorne oblike, iz rodilnika prevzeto dolgo obliko najdemo ob glagolu *obarovati* v Trubarjevi molitvi po litanijah, ki je bila objavljena že v TC 1550 in *P 1563, kratki obliki pa sta uporabljeni samo v Kreljevi pesmi.

Seshymo vkup ftrebimo **yh**, de noftane[!] edan od nih (TC 1574: 144)

Sramote sle napolni **yh**, De nim bode shal vnih fercih (TC 1574: 145)

Glede na siceršnje stanje v Trubarjevih in Kreljevih delih je možno, da je v drugih primerih v Kreljevih pesmih Trubar oblike Tmn. 3mžs spremenil v *ńe*, na tem mestu pa je ohranil izvorne oblike zaradi rime.

5.2.10.3 Dalmatinovi pesmarici

	EDNINA			DVOJINA			MNOŽINA		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
I	on	/	ona	/	/	/	oni	/	/
R	ńega, ga		ńe	ńiju			ńih		
D	ńemu, mu		ńi	ńima/ńim			ńim		
T	ńega, ga, -ń	je	ńo, jo	je			ńe/ńih, je/jih		
M	ńim/ńemu		ńi	/			ńih		
O	ńim		/	ńima			ńimi		

Preglednica 57: Oblike 3mžs v Dalmatinovih pesmaricah

V ednini moškega spola se dvojnice pojavljajo samo v mestniku. Prevladuje oblika *ńim*, ki je kot edina rabljena v vseh Trubarjevih pesmih, ne glede na predlog. Iz dajalnika posplošeno obliko *ńemu* najdemo le ob predlogu *pri* po enkrat v Dalmatinovi in Kreljevi pesmi (objavljeni že v TC 1574). Pri Dalmatinu se ob predlogu *na* pojavi tudi *ńim*, kar je v skladu s stanjem v njegovih proznih delih.

V DC 1579 je Dalmatin v D in Med. 3ž v ponatisnjenih pesmih ohranjal obliko *ńi*, v svojih novih pesmih pa je kot v proznih delih uporabljal obliko *ńej*, ki jo je v DC 1584 v dajalniku uvedel tudi v ponatisnjenih pesmih, kar mu je omogočila enakozložnost obeh oblik.

Pomagai **ni** is vfeh nadlug (DC 1579: 123)

De fe Ludie **kni** verno,
Hpravi Veri oberno
(DC 1579: 130)

De fe Ludie **kni** verno,
Hpravi Veri oberno
(TC 1574: 141)

De fe Ludje **knej** verno,
Hpravi Veri oberno
(DC 1584: CLXXX)

Iesus **nei** nizz nerezhe (DC 1579: 68)

Gledai, de neperftopish **knei** (DC 1579: 29)

Nasprotno v mestniške oblike ni posegal, zato je v Trubarjevih in tudi v novi Schweigerjevi pesmi uporabljena oblika *ńi*, v lastnih pa je tudi v tem sklonu uporabljal *ńej*.

V dvojini so ohranjene oblike iz predhodnih izdaj, v novih pesmih pa je rabljena le ena izvorna orodniška dvojinjska oblika *ńima*.

V Tmn. 3mžs so v DC 1579 ohranjene dolga Trubarjeva oblika *ńih* v molitvi po litanijah in Kreljevi kratki obliki *jih*, navedeni že v predhodnih pesmaricah, v DC 1584 pa je še ena iz roditeljskega posplošena kratka oblika uporabljena v nepodpisani pesmi Kaj shalujefh ferze moje.

pojhle k'nym Angela, de jim pomaga is ognja, nu **jih** refhi od hudiga (DC 1584: CCLXXV)

V vseh drugih primerih so uporabljene izvirne tožilniške oblike.

5.2.10.4 Tfc 1595

	EDNINA			DVOJINA			MNOŽINA		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
I	on	onu	ona	/	/	/	oni	/	/
R	ńega, ga		ńe, je	ńiju/ńih			ńih, jih		
D	ńemu, mu		ńej/ńe	ńima/ńim			ńim, jim		
T	ńega, ga, -ń	je, ńe	ńo, jo	je			ńe/ńih, je/jih		
M	ńim/ńemu		ńej/ńi	/			ńih		
O	ńim		ńo	/			ńimi		

Preglednica 58: Oblike 3mžs v Tfc 1595

5.2.10.4.1 Ednina

5.2.10.4.1.1 Moški spol

V mestniku je F. Trubar v ponatisnjenih pesmih ohranjal oblike iz DC 1584, v novih pa je edina mestniška oblika *ńemu* v Kumprehtovi pesmi ob predlogu *v*, ki je izbrana ne samo zaradi števila zlogov (kitica 8 – 7 – 5 – 7 – 5), ampak tudi zaradi rime.

Pojdimo tedaj vfi knjemu, | de fkus vero **vnjemu**, | bomo ofali (Tfc 1595: CCXXXVI)

5.2.10.4.1.2 Srednji spol

V imenovalniku najdemo v 16. stoletju prevladujočo obliko *onu*, v tožilniku pa poleg *je* tudi obliko z vzglasnim *n*- ob predlogu.

Kir Boshje terplejnje zhafti, Inu veden na **nje** špumni (Tfc 1595: CCVI)

5.2.10.4.1.3 Ženski spol

Tudi pri ženskem spolu so ohranjene oblike iz DC 1584, v eni od pesmi, ponatisnjenih iz *P 1563, pa je F. Trubar dajalniško obliko *ńej* spremenil v *ńe*, ki jo lahko morda – če ne gre za napako – označimo kot narečno (prim. 5.2.11.1.2) ali kot hiperkorektno odpravljanje domnevnega dvoglasnika kot jugovzhodnoslovenskega odraza praslovanskega jata v dolgih zlogih (prim. Rigler 1968: 28 idr.).¹⁷⁴

On lubi fvojo Zerkou, Ie s'befedo
për nej, Od reve inu shalofti, zhe **nje**
pomagati (Tfc 1595: CCCLXXXIX)

On lubi fuoio Cerkou, Ie sbefedo per
niei, Odriue inu shalofti Hozhe **nei**
pomagati (*P 1563: 148)

5.2.10.4.2 Dvojina

V ponatisnjenih pesmih so ohranjene enake oblike kot v predhodnih izdajah, v novi pesmi Iesus Criftus venim verti pa sta ob izvorni dajalniški in orodniški obliki *ńima* rabljeni iz množine prevzeti dolgi rodilniški obliki v svojilnem pomenu.

¹⁷⁴ Za opozorilo na to možnost se zahvaljujem dr. Mateju Šekliju.

Dva Angela v'belim gvanti, Bila undu per tim grobi, **Nyh** oblizhe je bilu fvitlu, Koker fonze lafkatalu. Alleluja (TfC 1595: CCXXIII)

Nyma islagal tu pifmu, Od Mojsefa nu prerokou, **Nyh** ferze tu je gorelu, OD vefelja je fkakalu (TfC 1595: CCXXV)

5.2.10.4.3 Množina

V tožilniku je Felicijan Trubar v splošnem ohranjal oblike iz predhodnih pesmaric, čeprav je v ponatisnjenih pesmih iz *P 1563 v nekaj primerih spremenil dolgo obliko v ustrezno kratko ali obratno (prim. 3.4.5.3). V novih pesmih najdemo le dva primera iz roditeljskega posplošene kratke oblike.

Svoje roke muzh fkasuje, ker offertne ponisha: od stolla **jih** reflkroppljuje (TfC 1595: CXXXI)
po hle k'nym Angela, de jim pomaga is ognja, inu **jih** relhi od hudiga (TfC 1595: CCCCLIII)

5.2.11 TPo 1595

	EDNINA			DVOJINA			MNOŽINA		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
I	on	onu	ona	ona/ onadva/ oni	/	/	oni	/	one
R	ńega, ga	ńe, je		ńiju/ńih			ńih, jih		
D	ńemu, mu/mo	ńej/ńi/ ńe, ji		ńima/ńim			ńim, jim		
T	ńega, ga, -ń,	je, ńe	ńo, jo	ńiju/ńih[?]			ńe/ńih, je/jih		
M	ńim/ ńemu	ńej/ńi/ ńe		/			ńih		
O	ńim	ńo		nima			ńimi		

Preglednica 59: Oblike 3mžs v TPo 1595

5.2.11.1 Ednina

5.2.11.1.1 Moški in srednji spol

Pri moškem in srednjem spolu v ednini najdemo dvojnice v dajalniku in predvsem mestniku. V dajalniku se v enem primeru pojavi kratka oblika z reducirano končnico *mo*, ki jo lahko pripišemo gorenjskemu vplivu (prim. 5.2.1.1.1.2).

sa njegove svejfte shlushbe inu pridigovainja volo bujle **mo** nei lonanu (TPo 1595: II, 43)

Dolga dajalniška oblika je pogosto rabljena tudi v mestniku poleg prevladujoče *ńim*; pretežno je – kot pri drugih avtorjih – rabljena ob predlogu *pri* (*pri ńemu* 55 : *pri ńim* 8), pojavlja pa se tudi ob drugih predlogih, čeprav je ob njih redkejša kot oblika *ńim* (*na ńim* 73 : *na ńemu* 19, *v ńim* 38 : *v ńemu* 6).

V srednjem spolu je v tožilniku ob prevladujoči obliki *je* izjemoma tudi v nepredložnem položaju rabljena oblika *ńe*.

h'timu Ditezu Iesufu pridejo, **nje** moljo, inu mu offrujo (TPo 1595: III, 43)

5.2.11.1.2 Ženski spol

Tudi pri ženskem spolu dvojničnost zaznamuje dajalnik in mestnik. V obeh prevladuje oblika *nej*, normirana v DB 1584, Trubarjeva običajna oblika *ni* je zlasti v dajalniku rabljena bistveno redkeje (D *nej* 130 : *ni* 7, M *nej* 51 : *ni* 6).

tukaj ftury Bug tu veliku zhudu, inu **nij** da eniga taciga Synu (TPo 1595: III, 82)

Malikovanje, kateru je **vny** tizhalu (TPo 1595: I, 59)

Poleg tega najdemo v obeh sklonih tudi obliko *ne* (kot v TfC 1595), ki jo lahko na podlagi današnjega narečnega stanja morda označimo kot Savinčevo ljubljansko posebnost.

fdari fe **nje** resodei, inu ona fposna, de ta Divizhiza Maria je ta prava Mati nje GOSPVDA (TPo 1595: III, 115)

Takovu ima en Mosh merkati, nika pruti **nje** tard biti (TPo 1595: III, 189)

tej pameti, inu nje fodbe nah nedamo ni na **nje** ne vihsimo (TPo 1595: II, 38)

my pak po **nje** ne shivemo, inu toifto hozhmo nuzati klakomnosti (TPo 1595: II, 194)

kadar bi onu en flati ali ena nova suknja bila, tukaj bi ludje s' obeima rokama pu **nje** fegly (TPo 1595: II, 92)

le na to befsedo merkati, per **nje** oftati (TPo 1595: II, 104)

5.2.11.2 Dvojina

V dvojini v vseh izpričanih sklonih prevladujejo izvorne dvojinske oblike. V imenovalniku se poleg *ona* pojavlja tudi podaljšana oblika *onadva*, v dveh primerih pa je rabljena tudi množinska oblika *oni*.

Kadar ga **ony** pak per teh priateleh inu snanzih nenajdeta, fe **ona** flu prefralhita (TPo 1595: I, 91)

ony nejmata tudi cilu obeniga saftopa (TPo 1595: III, 117)

Tudi v rodilniku je kot redkejša dvojnica rabljena dolga množinska oblika, v tožilniku pa je zaradi napredujoče pluralizacije in menjav števila znotraj iste povedi težko določiti, ali gre za v dvojinskem kontekstu rabljeno iz rodilnika prevzeto tožilniško množinsko obliko (na kar bi kazale dvojinske oblike, rabljene v sobesedilu) ali za pravo množino (eden od povedkov je množinski).

Premifli vlhe ti, kaj je **nyh** ferze **nyma** tazhafs pravilu? (TPo 1595: I, 91)

aku bi **ona** nas mogla v'ufe greihe inu framoto perpraviti, tu bi bil **nyu** lufht inu vefselje. Ampak tu **nyh** gane inu drafhi supar nas inu fo nam nervezh fovrafh, inu fhkodo obudita ker **ona** moreta (TPo 1595: I, 274)

Mestnik ni izpričan, v dajalniku in orodniku pa je rabljena samo izvorna dvojinska oblika.

5.2.11.3 Množina

V množini dvojnice tudi v TPo 1595 najdemo le v tožilniku, kjer je v primerjavi s Trubarjem in tudi Dalmatinom raba iz rodilnika posplošenih oblik bistveno pogostejša, čeprav sta v večini primerov rabljeni izvorni tožilniški obliki (*ne* ok. 550 : *nih* 83, *je* 84 : *jih* 17); v nekaj primerih *nih* najdemo tudi ob predlogih (*čez ne* 25 : *čez nih* 1, *na ne* 23 : *na nih* 4, *za ne* 65 : *za nih* 1).

5.3 Tendence razvoja osebnih zaimkov v 16. stoletju

V slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja se pri osebnih zaimkih ohranja dvojničnost tako v osnovah kot pri končnicah, pri katerih lahko spremljamo številne nalikovne spremembe.

5.3.1 Pri osnovah lahko sistemsko dvojničnost, kot so jo nakazali že predknjižni rokopisni spomeniki in je posledica različnega naglasnega mesta, spremljamo predvsem v orodniku zaimkov, ki ne razlikujejo spola: Trubar je v svojih delih v predvidoma končniško naglašanih oblikah uveljavil osnove iz ostalih odvisnih sklonov s korenskim vokalom *e* in s tem popolnoma poenotil neimenovalniške osnove, vendar ostali avtorji njegove rešitve večinoma niso sprejeli in so v svojih delih pretežno uporabljali orodniške oblike z naglasom na osnovi in glasovnorazvojno upravičenim odrazom *a* iz naglasnega polglasnika; tretjo izpričano orodniško osnovo imajo iz hrvaščine prevzete oblike s korenskim vokalom *o*, značilne zlasti za Juričiča; posamični zapisi pa kažejo tudi na osnovo s sekundarnim polglasnikom. Pogoste dvojnice najdemo tudi v I 1ed., zlasti pri Krelju (*jest*, *jaz* in *ja*) in Juričiču (*jest* in *jast*), medtem ko se pri Trubarju in Dalmatinu poleg splošno prevladujoče oblike *jest* pojavljajo samo posamične oblike brez končne pripore *je*. Dvojničnost v osnovah se pojavlja tudi kot posledica upoštevanja ožje narečnih pojavov, npr. labializacije ob ustničniku D 1mn. *nom*, 2mn. *vom* pri Trubarju.

5.3.2 Za druge sklon je v 16. stoletju značilna predvsem dvojničnost na ravni končnic, večinoma zaradi posploševanja končnic drugih sklonov; pri tem je tako pri zaimkih, ki ne izražajo spola, kot pri tretjeosebni zaimku najbolj nestabilen sklon mestnik, kjer lahko pri 1 dv. in 2dv. ter 3mžs spremljamo napredovanje rabe dajalniške oblike, pri 1mn. pa se v TPo 1595 pojavlja orodniška oblika; v zadnjih delih se v končnicah odražajo tudi zgodnje faze moderne vokalne redukcije (redukcija visokih samoglasnikov, npr. D 1ed. *mene* v TPo 1595). Tretji vir dvojničnosti je tudi pri končnicah vpliv hrvaščine (npr. O Zp *-om*, Ded. 3ž *-oj*, Ted. 3ž *-u*).

5.3.3 Dvojničnost zaznamuje tudi dvojinjske paradigme, kjer je predvsem posledica postopne pluralizacije, v imenovalniku pa nedosledne okrepitev zaimka s števnikom *dva*. Glede na nadaljnji razvoj (prim. poglavji 8 in 9) in stanje v sodobni slovenščini, kjer so prevladale podaljšane oblike, bi pričakovali, da bo že v 16. stoletju opazen postopen porast v njihovi rabi v primerjavi z nepodaljšanimi oblikami, vendar je bil razvoj vsaj deloma obraten oziroma avtorsko pogojen. Kljub temu so bile opazne razlike med prvo- in drugoosebni zaimkom, kjer je bila nepodaljšana oblika enaka množinski, in tretjeosebni, ki je v moškem spolu tudi v nepodaljšani obliki (razen v posamičnih primerih rabe množinske oblike *oni*) ohranjal razlikovanje med dvojino in množino – pri slednjem je bila podaljšana imenovalniška oblika rabljena redkeje. Nasprotno je bila pri vseh treh zaimkih, kadar so izražali ženski (v BH 1584 pa tudi srednji) spol, kjer bi podaljšava s števnikom omogočala razlikovanje po spolu (pri tretji osebi pa tudi ločitev od prekrivne množinske oblike), skoraj vedno rabljena nepodaljšana oblika.

V odvisnih sklonih se *-dva* ob zaimkih ne uporablja, razen pri Trubarju kot prevod posamostaljenega števnikar in v enem primeru pri Dalmatinu. Pri 3mžs so iz množine posplošene oblike v dvojinjskem kontekstu pogostejše kot pri 1dv. in 2dv., kar lahko morda pripišemo tudi pogostejši popolni pluralizaciji¹⁷⁵ pri prvi in drugi osebi v primerjavi s tretjo osebo (prim.

¹⁷⁵ V primeru popolne pluralizacije so bile oblike v skladu z načeli, predstavljenimi v 3.3, uvrščene v množinsko paradigmo.

Derganc 1993: 213). Pričakovali bi močnejšo pluralizacijo v rodilniku in mestniku, kjer so pri samostalniki pretežno že prevladale množinske oblike, a celotno gradivo tega ne potrjuje. Od sklonov so pri 3mžs množinske oblike res daleč najpogosteje rabljene v rodilniku, zlasti v primerih, ko je izražal svojino, pri 1dv. in 2dv. pa jih največkrat najdemo v dajalniku, v ostalih sklonih se pojavljajo v posamičnih primerih in pri večini avtorjev v vseh sklonih predstavljajo redkejšje dvojnice. Izjema so kratke oblike 3mžs, ki so pri vseh avtorjih posplošene iz množine; dvojniski kratki obliki za rodilnik in tožilnik nista izpričani, dajalniško *jima* pa najdemo le pri Krelju in Juričiču.

Pluralizacija osebnih zaimkov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja je bila tako izredno neregularen proces večinoma brez jasno prepoznavnih tendenc, je pa ob drugih splošnih procesih (izenačevanje mestniške in dajalniške oblike, napredovanje kategorije živosti itd., deloma redukcija) vplivala na nastanek številnih dvojníc v dvojniski paradigmi osebnih zaimkov, ki jih očitno avtorji v 16. stoletju niso občutili kot moteče, saj so jim v posamičnih primerih omogočale tudi stilistično variiranje oblik (prim. Jelovšek 2016: 102).

5.3.4 Od besedil je dvojničnost najpogostejša v delih več avtorjev, kot so pesmarice, kjer uredniki v zaimenske oblike bodisi niso posegali ali pa pri tem niso bili dosledni, hkrati pa je imel na izbiro med raznozložnimi dvojnícami odločilen vpliv zlogovni verz. Neenotnosti se znotraj sklonskih oblik pojavljajo zlasti pri tretjeosebne zaimku ženskega spola.

V 16. stoletju je opazen tudi vpliv norme, ki se je oblikovala predvsem ob *Bibliji* in je v primeru predhodne dvojničnosti običajno povzročila prevlado ene različice v delih, ki so nastala po letu 1584 (npr. orodniške osnove s korenskim vokalom *a*); v primerih, ko je tudi v *Bibliji* ohranjena dvojničnost, pa se je ta prenesla tudi v naslednja dela (prim. biblijske citate in odlomke v TPo 1595 in ZK 1595) in prek katoliške uporabe DB 1584 tudi v naslednja stoletja (prim. 7.2).

5.3.5 V ednini ter vsaj deloma tudi v dvojini (predvsem pri iz množine prevzetih oblikah, le Krelj in Juričič tudi pri izvorno dvojniskih) in množini so avtorji v rodilniku, dajalniku in tožilniku ob dolgih uporabljali tudi kratke oblike, nastale bodisi s funkcijsko prerazporeditvijo ali glasovno knritvijo v nepoudarjenih položajih. Vendar je obseg njihove rabe pri različnih avtorjih različen in je podrobneje predstavljen v nadaljevanju.

6 (OBLIKO)SKLADENJSKE ZNAČILNOSTI OSEBNIH ZAIMKOV V SLOVENSKEM KNJIŽNEM JEZIKU 16. STOLETJA

6.1 Raba dolgih in kratkih oblik

6.1.1 Praslovansko/starocerkvenoslovansko razmerje med dolgimi in kratkimi oblikami

Že za pie. pri osebnih zaimkih v nekaterih sklonih domnevajo obstoj dvojih oblik, ki so se razlikovale po naglašenosti (Beekes 1995: 201); v psl. je poleg naglašene posebna nenaglašena oblika obstajala le v dajalniku. Razmerje med njima je v pregledanih opisih praslovanskega jezika, primerjalnih slovanskih slovnica in v slovnica stare cerkvene slovanščine kot praslovanščini najbližje izpričane naslednice običajno predstavljeno kot nasprotje med stavčno poudarjeno in nepoudarjeno obliko.¹⁷⁶ To razlago najdemo tudi pri Miklošiču, iz dveh zglede, ki sta navedena, pa vidimo, da gre za rabo ob členku in za priredno zvezo: »izvoli se i mьnē ždože χαμοί. ostrom. čyto jestь mьnē i tebē, ženo? τί έμοι χαl σοίγύναι; ibid.« (Miklošič 1868–1874: 73). Poleg tega je opozoril, da so bile samo dolge oblike rabljene na začetku stavka, v mlajših starocerkvenoslovanskih spomenikih, kjer so se v tožilniku že začele rabiti roditeljske oblike, pa je bila ob *sam* lahko rabljena tako dolga kot kratka oblika: »самь себе ubi. prol.-mart. neben ubi se самь« (Miklošič 1868–1874: 73). Predstavil je tudi nekaj primerov rabe kratkih oblik, kjer bi po njegovem pričakovali dolge, in obratno:

abweichungen von der regel sind jedoch nicht selten: viděvyj me vidě отьса о ёωραχός έμέ ёόραχε τόν πατέρα. io. 14. 9. - nicol. iže priemletь me о ёмё δεχόμενος. matth. 10. 40. - nicol. iny jestь spasъ, da spasetь i se άλλους έσοσε, σοσάτω έαυτόν. luc. 23. 35 - nicol., wo man mene, себе erwartet; dagegen auch: ть mьnē reče ёχει νόсμο?ειπεν. ostrom., wo mi stehen könnte (Miklošič 1868–1874: 73–74)

V vseh zgledih, kjer bi morale biti po Miklošičevem mnenju rabljene dolge oblike, je zaimek v protistavi. Opozoril je tudi, da so v nekaterih stesl. spomenikih v enakih zvezah uporabljene različne oblike: »къде hošteši ugotovaemь ti (neben tebē) ёsti pasъha? cloz.1 245. 257« (Miklošič 1868–1874: 73). To kaže, da načela rabe dolgih in kratkih oblik že v stari cerkveni slovanščini niso bila povsem trdna.

6.1.2 Stanje v starejših slovanskih spomenikih

V BS najdemo v tožilniku le izvorno enozložno tožilniško obliko 1ed. *me*, na podlagi katere ne moremo sklepati, ali je v tem času v alpski slovanščini že prišlo do rabe roditeljskih oblik v tožilniku in klitizacije starih kratkih oblik osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, ter s tem do nasprotja med rabo dolge in kratke oblike.

Najdemo pa več pojavitev dolge in kratke oblike v dajalniku. Pri 1ed. je vedno rabljena kratka oblika, pri 2ed. pa dosledno dolga.

tebe izpovuede vuez moi greh I
zuetemu creztu [...] I **tebe**, bosi rabe
(BS 2004: 36; podobno BS 2004: 44)

vueruii, da **mi** ie, na zem zuete beusi,
iti se na oñ zuet, paki se uztati na zodⁿⁱ
den. Ímeti **mi** ie šivuot po zem, ímeti **mi**
ie otpuztic moih grechou (BS 2004: 36)

¹⁷⁶ Npr. Vondrák 1912: 460; Tomšič 1943: 30; Hamm 1974: 107. Diels (1932: 214) poleg tega opozarja še na obvezno rabo dolgih dajalniških oblik ob predlogih.

Bose, gozpodi miloztiví, **tebe** ze mil tuorívod zih postenih greh í od ineh množeh, í vúensih í minsih, ese ie-zem ztvoril. Teh ze **tebe** mil tuorív, í, zuetei marii, í v́zem zvetiřn. I da bim na zem zuete tacoga grecha pocazen v́zel, ácose Ti mi zadenes i acose tuá milozt i **tebe** liubo [...] Miloztivui bose, **tebe** poronso me telo (BS 2004: 36–38)

Tebe, Bose miloztivui, poruso uza moia zlouuez[a] (BS 2004: 62)

ili ese **mi** ze tomu chotelo, emuse **mi** bi ne doztalo choteti [...] Tí edin, bose, vúéz, caco **mi** iega potreba vúelica (BS 2004: 36)

ácofe ti **mi** zadeneř (BS 2004: 38)

Iuzeh bosih moki. Da **mirasite** napo-moki biti (BS 2004: 43)

Daimi bose gozpodi. tuouiu milozt (BS 2004: 44)

Breda Pogorelec (1968: 147) razliko v rabi dolge in kratke oblike pripisuje naravi besedila: kadar se zaimek nanaša na Boga, je vedno rabljena dolga oblika, s čimer je posebej poudarjena relacija med bogom in vernikom, ki govori molitev. V dveh primerih, ko se 2ed. nanaša na duhovnika, je zaimek rabljen v priredni zvezi.

Tudi v SR prevladujejo kratke oblike. Najpogosteje je izpričana D 1ed. *mi*, najdemo pa še po en zgled za T 1ed. *me*, Red. 3ms *ga* in Dmn. 3mžs *jim*. V vseh primerih so oblike rabljene nepredložno in v stavku niso poudarjene.

prořo woga wfýga mogoziĝa da **mý** on da edn odlog meýĝa fywota prořo diuizo maio vfe bofye fwetike ynu cweticze da **mý** raczyte prořlitý nalfýga gořpúdy da **mý** on ratfý datý odpúřtik vzeých meých greýchu ynw **me** ratfý naprid predgreýchý owarowatý ynw **my** ratfý po zým fywotý ta veýřřchný lebn datý (SR 1992: 14–15)

moýo pokuro neýřlam taku czyřtu doperneřll kakur famĝa dalřan (SR 1992: 12)

moýĝa ořcze moýa mat moýo gořpořzhino meýĝa pridigar ýa neýřm nýkulý taku czařtill ynu **ýřn** pokořn will (SR 1992: 12)

Poleg njih pa je v obeh spovednih obrazcih rabljenih tudi nekaj dolgih oblik, in sicer trikrat dolga oblika D 1ed. *meni* in enkrat dolga oblika D Zp *sebi*. Slednja je rabljena ob *sam* in v protistavi, kot tudi ena od pojavitev *meni*.

ýa odpufcho wzeym teým kýř fo **mený** malu volý [...] da **mený** tůdy nafgořpud odpúřřý moýe greýche (SR 1992: 15)

Dolga oblika pa je rabljena tudi v prvem spovednem obrazcu, kjer bi lahko domnevali, da je osebni zaimek poudarjen.

tiga ýe **mený** (SR 1992: 6)

V ostalih spomenikih ustrezne oblike niso izpričane, zato nadaljnjega razvoja do oblikovanja knjižnega jezika pri Trubarju ni mogoče spremljati.

6.1.3 16. stoletje

Že kratek odlomek z ene od prvih strani TC 1550 pokaže, da v slovenščini 16. stoletja, kot je zapisana v delih slovenskih protestantov, načela za rabo dolgih in kratkih oblik, kot so domnevana za starejša obdobja, v veliki meri niso več veljala, saj so dolge oblike redno rabljene tudi v položajih, kjer na podlagi sobesedila ne moremo domnevati posebnega poudarka.

gnemu ye rekall Gofpud/ du ye **tebi** pouedall de fi nag/ tamuzh kir fi od tiga dreua ieidell/ kateru fem **tebi** lapouedall de ne imalh ieffi/ na tu ye Adam rekal/ ta fhena katero fi **meni** hdrufheti dall ye **meni** dalla od dreua inu fem ieidell/ inu ye rekal Gofpud Bug hti fheni/ fakai fi tu fturilla? ona ye odgouorilla/ ta kazha ye **mene** obnorilla/ de fem ieilla (TC 1550: (8a))

Primerjava besedil pa kaže, da tudi v 16. stoletju merila za izbiro med oblikami niso bila enotna. Različni avtorji so se tako v prevodih istega besedila pri izbiri med dolgimi in kratkimi oblikami občasno odločili različno.

Plazhai kar fi **meni** dolshan
(TT 1557: 54)

is tebe **mi** pride Vojj kateri bo moiga
Folka Israela Gofpod
(KPo 1567: LIII)

Plazhaj mi kar fi **mi** dolshan
(DB 1584: III, 12a)

Sakai is tebe **meni** pride Voy, kateri
bo Gofpod moiga Folka Israelskiga
(JPo 1578: I, 38a)

Prav tako najdemo različne oblike pri istih avtorjih v različnih izdajah besedila.

nim popriti, de oni **nega** ne resglaffio
(TE 1555: E6b)

Steine **me** sakriuaio de me nihzhe
neuidi (DJ 1575: 97)

nim popriti, de oni **ga** ne resglaffio
(TT 1557: 32)

Stejne **mene** sakrivajo, de me nihzhe
nevidi (DB 1584: II, 162b)

Pojavljajo pa se tudi primeri, ko se je pisec znotraj istega besedila pri prevodu enake konstrukcije odločil za dve različni obliki.

Sakai koker tu Nebu ie viffoku zhes
to Semlo, Taku veliku premaga ta
nega Gnada, pruti teim, kir fe **ga**
boie (TPs 1566: 185a)

Ampag ta Myloft tiga Gofpudi terpi
od vekoma do vekoma, zhes te kir fe
nega boye (TPs 1566: 185a)

Denn so hoch der Himmel vber der
Erden ist/ Lesst er seine Gnade
walten vber die so **jn** fürchten
(LB 1545: Ps 103,11)

DJE gnade aber des HERRN weret
von ewigkeit zu ewigkeit/ vber die
so **jn** fürchten (LB 1545: Ps 103,17)

To vfe **ti** ôzho dati, ako doli po-
klekneozh me molifh (KPo 1567:
CVII)

vfe to ôzho **tebi** dati, ako pred me
padefh, inu me molifh (KPo 1567:
CXIb)

Das alles will ich **dir** geben, fo du
niderfelleft, vnnd mich anbetest
(SA 1559: I, LXXXVII)

Das alles will ich **dir** geben, fo du
niderfelleft, vnnd mich anbetest
(SA 1559: I, LXXXIXb)

Na podlagi navedenih zgledov bi lahko sklepali, da dolge in kratke oblike zaimkov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja niso bile v dopolnilni razvrstitvi, ampak so delovale kot enakovredne dvojnice. Vendar to ne velja za vse položaje. Samo dolge oblike so rabljene v:

a) prirednih zvezah

Inu bi prishal ta, kir ie **tebe** inu **nega** pouabil (TT 1557: 214)

Ti pak od vfake špische, katera fe ici kfebi vsami, inu fi io vkupe šprai, de bo **tebi** inu **nim** kiedi (DB 1578: 6a)

b) protistavi

ali fim jeft **nyh** nevredna bila, ali ony **mene** (DB 1584: II, 149a)

tebi jeft toshim inu šposnam vfe moje grehe, kateri fo **tebi** bujle vejdezhi kakòr **meni** (DM 1584: XVII)

c) zvezah zaimka z desnim prilastkom:

ca) ujemalni samostalniški prilastek

Jesus Criftus [...] ie **mene** pogubleniga ferdamaniga zhloveka odreishil (DC 1580: B5b)

Lubi Otroci, pošlusaite **mene** vashiga ozheta (DJ 1575: 11)

De fe ieft **tebe** moie edine Glave inu Gofpuda fterdno inu možno Vero dershim (TkM 1579: 127a)

Ieli Maria en teshak pot imela is Nazaretha v'Betleem? Gvifhnò da ie bil **ni** mladi nofezhi **Dezhli** teshak (KPo 1567: XXXVII)

cb) pridevniški obzaimenski prilastek (*sam, ves*)

Satu ga imamo zheftiti, hualiti, **nega** famiga moliti, bati (TC 1575: 266)

Pomagai, de ieft vshe naprei **meni** famimu neshiuem, temuzh tebi (TkM 1579: 19b)

my le skufi toifto noter gremo v'Nebellà h'tei vezhni Kroni, katera je **nym** vsém tamkai perloshena (TtPre 1588: 105)

cc) stavčni prilastek

Bode li **meni**, kir kir fim vshe ftu lejt ftar, enu déte rojenu? (DB 1584: I, 10b)

č) ob medmetih *jo, ve, in a*¹⁷⁷

Hej mihi, qualis erat, **Ai**, **meni**, kakou je bil? Ai, confritur cum Datiuo, meni (BH 1584: S58)

Io **meni**, las fàm poglublen[!] (KPo 1567: LXXVI)

Ve **tebi** Corazin, **Ve** **tebi** Betfaida (TE 1555: E5a)

d) ob dodajalnih, izvzemalnih, poudarnih členkih

Tuya Vera more dobro same profiti, da **tudi** **meni** Bog laftno Vero da (JPo 1578: II, 141b)

¹⁷⁷ Dolgo obliko najdemo tudi ob povedkovniku *gorje* s podobnim pomenom: »**gorie** ie **meni**, aku nebom Euangeli predigoual« (TtPre 1588: 56).

Poleg navedenih položajev so dolge oblike vedno rabljene tudi pri Red./dv./mn. 3mžs ter R 1dv. in 2dv., kadar izražajo svojino.

Ona prauita knemu, Gofpud de fe
naiu ozhi odpro. Inu Iefus [...] fe
dotagne **niu** ozhes, inu sdaici **niu**
ozhi fo fpet vidile (TE 1555: H6b)

Pharao k'vama porezhe: Iskashita
vaju zhudeffa (DB 1584: I, 37b)

özhe [...] vřakateriga po **niega** laftnih
delih, kakör řad **nijh** Vere allli Nevere,
isvelizhati (KPo 1567: XXb)

nje grehi dofegajo notri do Neba
(ZK 1595: 10)

Prav tako so samo dolge oblike rabljene ob predlogih, ki se vežejo z roditeljskim in dajaljskim. Pri 3mžs so tudi v predložnem tožilniku vedno rabljene oblike z vzglasnim *n-*, medtem ko pri 1ed. in 2ed. ob predlogih, ki se vežejo s tožilnikom, nastopajo tako izvirne oblikovno kratke navezne oblike kot iz roditeljske prevzete dolge oblike, pri čemer za njihovo distribucijo ne veljajo zgoraj omenjena merila, saj lahko v večini navedenih položajev najdemo tudi kratke oblike; zato bodo pri analizi razmerja med rabo obeh tipov tožilniški predložni položaji obravnavani posebej.

Veruiete ui **Vbuga**, taku tudi **vme** veruie (TT 1557: 305)

ieft imam **sa te**, řa tuoie Hlapze, inu řa tuoi Folk moliti (DB 1578: 54)

de hozhes ti [...] **fa me bořiga Greshnika** Proshnik biti (TO 1564: 49a)

V redkih zvezah pa so se v 16. stoletju uporabljale samo kratke oblike. Samo te so bile rabljene v D Zp v primerih, ko je izražal vzajemnost, v Red. 3s, ko gre za neosebno rabo (gl. 7.2), in pri T 2ed. v stalni zvezi *pfu te bodi*.

My fmo nafhli v' nafhlih řtarih řifmih, de fo **fi** ty od Sparte in Iudje Bratje (DB 1584: II, 190a)

Ti **ie** gouorih, da řam Boshij Sin (KPo 1567: CLV)

Inu ty kir fo mumu řhli, fo ga shentouali inu řtrefřouali nih glave, tar diali, **Pfu te bodi** (TT 1557: 150 = TT 1581-82: I, 210)

V nadaljnji obravnavi je za vse navedene zveze, v katerih so se pojavljale samo dolge ali samo kratke oblike, uporabljan termin **zveze s stalno rabo**, za vse ostale položaje pa **zveze s prosto rabo**. Ob analizi gradiva se je izkazalo, da v zvezah s prosto rabo dolge in kratke oblike sicer večinoma res nastopajo kot proste različice, vendar so se pri izbiri med njimi posamezni avtorji med seboj močno razlikovali, razlike pa so se pokazale tudi pri istem avtorju pri rabi različnih zaimkov in celo pri različnih sklonih istega zaimka. V nadaljevanju so s pomočjo grafičnega prikaza¹⁷⁸ predstavljena razmerja med dolgimi in kratkimi oblikami v zvezah s prosto rabo pri posameznem piscu, ki odkrivajo tendence v njihovi rabi in medsebojne vplive; kjer je to mogoče, pa so navedena tudi načela, ki so usmerjala izbor posamezne oblike. Zaradi omejitve pri analizi gradiva in specifičnosti rabe dolgih in kratkih oblik je pri nepredložni rabi posebej obravnavan povratni zaimek (6.1.3.1.2), ločeno pa so analizirane tudi pesmarice, kjer izbiro narekujejo drugačna načela kot v proznih besedilih (6.1.3.1.1.11).

¹⁷⁸ V grafičnem prikazu so vedno predstavljena razmerja med rabo dolgih in kratkih oblik v zvezah s prosto rabo znotraj posameznega dela, ne glede na število pojavitev; rezultati niso bili obdelani s statistično metodo. V grafičnih prikazih lahko tako pri krajših delih, kjer se včasih pojavljata le en ali dva zgleda za posamezni zaimek, prihaja do izrazitih odstopanj v primerjavi z daljšimi deli z večjim številom zgledov. Zato so sklepi o rabi posameznih oblik osnovani predvsem na razmerju v daljših delih, ob izrazitih odstopanjih pa je na manjše število zgledov opozorjeno v spremnem besedilu.

6.1.3.1 Raba dolgih in kratkih oblik v nepredložnih zvezah s prosto rabo

6.1.3.1.1 Nepovratni zaimki

6.1.3.1.1.1 Trubar

Pri Trubarju se nepovratni osebni zaimki glede na rabo dolgih in kratkih oblik delijo v dve skupini: pri 1ed. in 2ed. močno prevladujejo dolge oblike, pri 3mžs pa so kratke pogostejše, čeprav se raba razlikuje glede na spol, število in sklon.

6.1.3.1.1.1.1 1ed. in 2ed.

Pri teh zaimkih je Trubar v rodilniku in dajalniku v večini del uporabljal izključno dolge oblike, le v nekaterih se pojavljajo posamične kratke oblike.

6.1.3.1.1.1.1.1 Rodilnik

V rodilniku se zdi, da so v večini primerov kratke oblike izrabljene za stilistično variiranje, saj se pojavljajo v povedih, kjer je pred njimi že uporabljena dolga oblika istega zaimka v rodilniku ali tožilniku. Dva tovrstna primera najdemo v TPs 1566,¹⁷⁹ po enega pa še v TC 1575 in TT 1577.

Is vleci[!] ti **mene** is tiga blata, de de[!] fagolbnim [...] De **me** ty vodni vallui ne potope (TPs 1566: 124a)

Ne fauerfi ti **mene** mui Bug inu Ohranenik, inu **me** ne fapufti (TPs 1566: 54a)

Gofpud ie **mene** dodru[!] tepel, oli tei Smerti **me** nei isdal (TT 1577: XXIII)¹⁸⁰

Mi ne hozhmo **tebe** vezh pitati, dobi fi fam ieifti, mi **te** ne hozhmo vezh na nogah nofliti (TC 1575: 367)

Vendar se je Trubar za to možnost odločil le redko, kar kažejo številni primeri, kjer sta v obeh delih povedi rabljeni dolgi obliki.

OGofpud, ne fhtraifai ti **mene** vtuim slobenu, Inu vtuim ferdu ne cashtigai ti **mene** (TPs 1566: 73b)

Vi bote **mene** iskali, inu **mene** ne naidete (TT 1577: 280)

Edini zgled s kratko obliko, ko ne gre za tovrstno rabo, je iz uvoda k TT 1577.

Ne ygrai oli ne sherzai fe Suetniki, de **te** Hudizh ne offerie (TT 1577: 418)

6.1.3.1.1.1.1.2 Dajalnik

V dajalniku so kratke oblike še redkejše. Največ jih je v TC 1550, a vse razen ene nastopajo v pesmih, kjer o rabi dolge in kratke oblike odloča potrebno število zlogov v verzu.

¹⁷⁹ V tem delu najdemo še eno navidezno pojavitev kratke oblike v rodilniku: »Tiga fe ieft ne fem feuupal, oni **me** | **ne** dero inu ne nehaio« (TPs 1566: 67b). Vendar primerjava z Dalmatinom, Luthrom in Vulgato pokaže, da gre za trdilni stavek, zaimek pa se pojavi na prelomu vrstice, zato gre verjetno za deljeno dolgo obliko T 1ed., pri kateri je opuščen deljaj, ki ga je sicer Trubar v TPs 1566 večinoma uporabljal.

¹⁸⁰ Gre za parafrazo 18. vrstice 118. psalma, v kateri je leta 1566 Trubar v obeh primerih uporabil dolgo obliko: »Gofpud ia **mene** shtraiffa, Oli on **mene** vto Smert ne da« (TPs 1566: 213b).

Pofluhai kai **ti** praui pridigar tui | De bodefh kbofh myfi prou perftopel (TC 1550: 154(85b))
 ftefhkim dellom fe bofh fhiuill is fhne vfe dni tuiga lebna/ terne inu offat **ti** bode rodilla
 (TC 1550: (9a))

V TPs 1566 je v enem primeru kratka oblika rabljena ob veledniku, čeprav tudi v tem položaju na splošno prevladujejo dolge oblike.¹⁸¹

left pag hodim nedolshnu, Reshi me
 inu bodi **mi** miloftiu (TPs 1566: 52b)

Gofpud vslyshi ti mene inu bodi **meni**
 miloftiu (TPs 1566: 58a)

Oberni fe kmeni, inu bodi **meni**
 miloftiu (TPs 1566: 157a)

Še eno kratko obliko najdemo v TT 1577 (in ponovljeno v TT 1581-82).

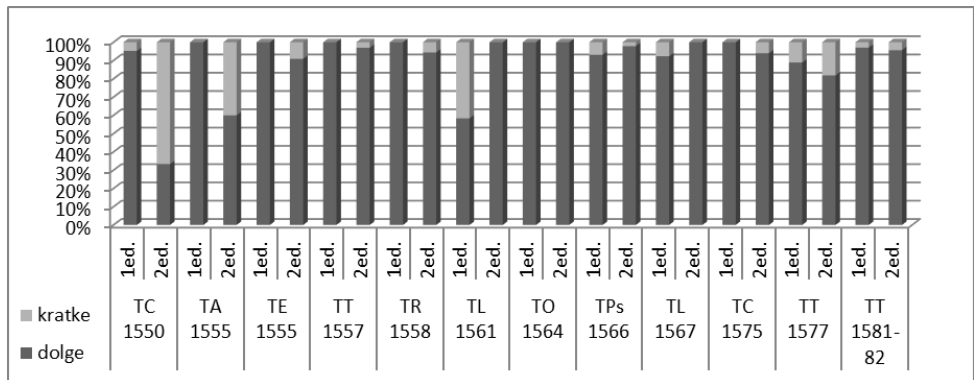
Ta Gofpud ie mui Pomozhnik inu fe ne zho bati, kai **mi** more zhlouik fturiti? (TT 1577: 92;
 podobno TT 1581-82: II, 305)

Gre za parafrazo odlomka iz 118. psalma, v katerem je Trubar v TPs 1566 uporabil dolgo obliko.

Ta Gofpud ie fmeno, obtu fe ne boym, Kai more **meni** ta Zhlouik fturiti (TPs 1566: 212b)

6.1.3.1.1.1.3 Tožilnik

V tožilniku so kratke oblike nekoliko pogostejše, vendar z izjemo 2ed. v TC 1550 nikjer ne prevladujejo nad dolgimi, opaznejše deleže pa imajo poleg omenjenega le še pri 2ed. v TA 1550 ter pri 1ed. v TL 1561.

Graf 2: Razmerje med dolgimi in kratkimi oblikami T 1ed. in 2ed. v Trubarjevih delih

¹⁸¹ Kadar so zgledi navajani primerjalno v dveh stolpcih, je v levem stolpcu večinoma navedena redkejša oziroma v predhodnem besedilu obravnavana oblika. Če je primerov malo, so v levem stolpcu navedeni vsi izpričani zgledi; v desnem stolpcu so običajno primerjalno navedeni izbrani zgledi, ki so skladenjsko čim bolj podobni zgledom v levem stolpcu; manjše ali enako število zgledov v desnem stolpcu ne pomeni, da je oblika v desnem stolpcu redkejša ali da je raba obeh oblik izenačena.

Vzrok za izrazito odstopanje pri 2ed. v TC 1550 so predvsem pesemska besedila.¹⁸²

8 Tu tellu ye fa uas danu	8 Kadar vy vkupe pridete
8 Bode tudi reflomlenu	8 Vti Cerqui fe prou fuidete
7 Letu vy bote gialli	7 Me bote fpominali (TC 1550: 175(96a))

Izven pesmi se v TC 1550 pojavi le ena kratka oblika 2ed. *te*, in sicer ob glagolu *prositi*, pri čemer osebek ni izražen.

Per tem tudi O Gofpud Bug **te** proflimo/ dai gnado tar odlog tiga fhiuota nalhim Gofpudom Cefariu inu Kralu inu nih obemma otrokom (TC 1550: 199(107b))

Tudi v drugih delih je raba kratkih oblik ob glagolu *prositi* pogosta in večinoma omejena na stavke brez izraženega osebk.

Jeft tebe fahualim [...] Inn[!] **te** proflim (TA 1550: B5a, podobno B5b)

Nai konzha, proflim **te**, tu slu te Neuernike (TPs 1566: 23a)

natu mi htebi pohleunu inu is ferza klyzhemo inu **te** proflimo, de ti nas vletie[!] fadashni nadlugi, unefrezhi inu utui shtraifingi miloftiuu obaruiesh inu obranish (TO 1564: 128a)

Inu vshe fdai, Gofpa, **te** proflim [...] de fe vmei febe[!] lubimo (TT 1577: 220 = TT 1581-82: II, 364)

Mi vfi reuni bofi greshniki **te** proflimo. Tuio Sueto Kerfzhansko Cerkou hrani inu obari (TC 1550: 186(101b) = TO 1564: 125b)

Kadar je osebek izražen, zlasti če je zaimenski, je večinoma rabljena dolga oblika.

Ieft **tebe** proflim, fagouori ti mene (TT 1557: 215 = TT 1581-82: I, 302)

Podobno velja tudi za zaimek ob velelniku.

Ieft she pag prauim, de du ne meini
ieft fem neuumen, Aku pak nekar,
taku **me** goriufamite koker eniga
neuumniga, de fe tudi enu mahinu
pohualim (TL 1561: 70a; podobno
TT 1581-82: II, 139)

Probirai **me** Gofpud inu iskufi **me**,
Ishpeai muie obyfti inu muie ferce
(TPs 1566: 52a)

Ieft pag hodim nedolshnu, Reshi **me**
inu bodi mi miloftiu (TPs 1566: 52b)

Brani ti **mene** pred muiem
Supernikom (TT 1557: 226)

Gofpud vodi ti **mene** vtui prauici
(TPs 1566: 26a)

Obari ti **mene** koker tu ferklu tiga
oka, Pod fenzo tuih perut skry ti
mene (TPs 1566: 35b)

Tudi v tožilniku najdemo nekaj primerov stilistične rabe kratkih oblik izmenjaje z dolgimi.

inu ta Gofpud bo **mene** odreshil od vřakiga hudiga della, inu **me** bo ohranil vtim fuim nebeskim
kraleuftui (TL 1567: 74b = TT 1581-82: II, 255)

Inu nai fem fi uas skufi ta Lyft shalofnt sturil, **mene** ne greua, aku bi **me** glih greualu (TL 1561:
64b; podobno TT 1581-82: II, 128)

Tebe fo te Vode vidile Bug, te vode fo **te** vidile (TPs 1566: 138b)

¹⁸² V pesmih v TC 1550 se nikoli ne pojavi dolga oblika 1ed. in 2ed.

Izjema je zgled v TE 1555 (ki se ponovi tudi v TT 1557 in TT 1581-82), kjer je kratka oblika uporabljena pred dolgo.

Aku pag tui brat fe pregrishi na tebi, taku puidi kiakai inu ga posfuari umei tebo inu nym famim, Aku **te** on slishi, taku li dobil tuiga brata, Aku **tebe** pag ne slishi, taku ufami she gfebi eniga oli dua, de na uuflih dueiu oli trieh pryzh ufaka rezh obfloi (TE 1555: G8b; podobno TT 1557: 53, TT 1581-82: I, 76)

Poleg tega najdemo v različnih delih še nekaj primerov rabe kratkih oblik, ki jih ne moremo uvrstiti v nobeno od omenjenih kategorij. V nekaj primerih je kratka oblika rabljena v ozi-
rlnem odvisniku, vendar ne gre za splošnejše pravilo, tudi v teh stavkih močno prevladujejo dolge oblike.

Dai timu kir **te** proffi (TE 1555: C6a = TT 1557: 12 = TT 1581-82: I, 18)

Inu de by fe ieft tih uiffokih resodi-
ueneu ne preufel, ie meni dā en koll
utim meffe, en Angel tiga Sludia, kir
me spēstmi bye, de fe ne preufamem
(TL 1561: 71a = TT 1581-82: II, 142)

Muia odguuor per tih kir **me** vpra-
shaio, ie leta, Ne imamo mi oblasti
ieifti inu pyti (TL 1561: 40a =
TT 1581-82: II, 82)

Dai ufakimu, kir **tebe** proffi
(TT 1557: 179)

du ie ta, kir ie **tebe** vdaril?
(TT 1557: 85)

De bi tu Bug hotel, de bi nekar le enu
mahinu temuzh ueliku, nekar le ti,
temuzh ufi ty kir **mene** danas slishio,
taki bili, koker fem ieft (TT 1557: 421)

V TL 1561 poleg navedenih najdemo še en zgled za kratko obliko T 1ed. *me*, medtem ko je v T 2ed. v tem delu rabljena samo dolga oblika *tebe*.

Sakai ieft skufi Macedonio puidem, Inu bom lohki per vas oftal, oli tudi Symoual, de **me** bote
ifpremlali kamer kuli puidem (TL 1561: 53b = TT 1581-82: II, 109)

Precej zgledov kratkih oblik T 1ed. se pojavi v TPs 1566, po en primer T 1ed. *me* in 2ed. *te* pa najdemo še v TT 1577 (obe obliki sta ponovljeni v TT 1581-82).

ta mui Sourashnik **me** shaluie (TPs 1566: 82a)

Kadai **me** bosh troshtal? (TPs 1566: 220a)

Inu nizhe ne bo vuzhil fuiga Blishniga, rekozh, Spofnai tiga Gofpudi, Sakai vfi **me** bodo fnali,
od tiga manshiga noter do tiga vegshiga (TT 1577: 53 = TT 1581-82: II, 286)

Nei fmlil to fodbo tiga shentouane isrezhi, temuzh ie dial, Bug **te** fuari (TT 1577: 231 =
TT 1581-82: II, 371)

Posamične primere rabe kratke oblike T 2ed. *te* najdemo še v TE 1555, TT 1557, TR 1558 in TO 1564. Primer iz TE 1555 je Trubar v TT 1557 spremenil v dolgo obliko, v TT 1581-82 pa je stanje enako kot v TT 1557.

Aku **te** fmotuie tuia deftna roka, taku
io odfekai inu verfio od febe
(TE 1555: C5b)

Inu aku **tebe** fmotuie tuia deftna
roka, taku to odfekai inu verfio od
febe (TT 1557: 12; podobno
TT 1581-82: I, 16)

Inu kadar nega nadeio, prauio knemu, Vfi **te** ífzheio (TT 1557: 98 = TT 1581-82: I, 137)

Take Gnade inu frezhe obena shena, de bi Mati bila tiga Boshyga Synu, nei imela inu obena ne bode, fatu fi shegnana, inu ufi ludie **te** bodo fa frezhno dershali (TR 1558: c3b)

Ti sdai take reue nemash, ti imash, kir tebi fo ufo rizhio strego, **te** prelagaio, fi doma per tuih, tiga ta Lazarus nei imel (TO 1564: 146a)

Trije primeri se pojavijo še v TC 1575, pri čemer gre v vseh za citat iz Pridigarja.

Bosh li tuiga Synu vuzhil, taku **te** bode obladil inu tuio dusho obeffelil (TC 1575: 348)

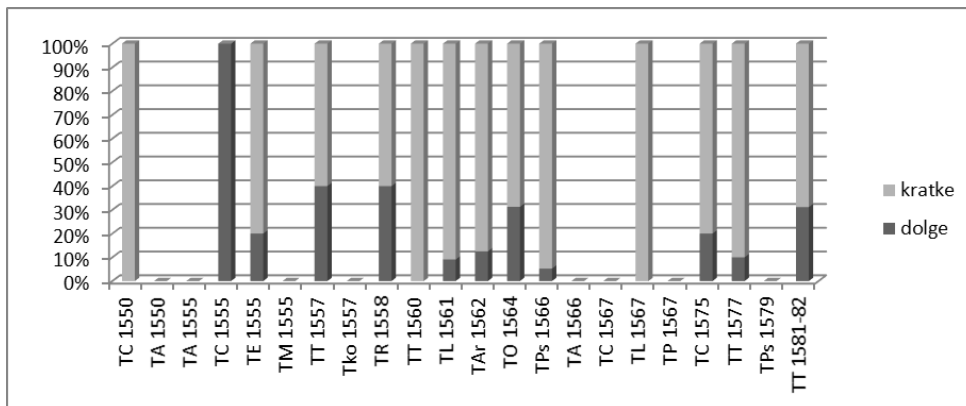
Muie Deite, ohrani te Sapuuidi tuiga ozheta .. taku nai **te** ispremlieio, kadar lefesh, taku nai **te** varuio, kadar fe obudish (TC 1575: 376)

6.1.3.1.1.2 Tretjeosebni zaimek

Pri 3mžs se Trubarjeva raba dolgih in kratkih oblik močno razlikuje glede na sklon, spol in število. V Red. 3ms in Ted. 3m večinoma bolj ali manj izrazito prevladujejo kratke, v Ded. 3ms, v dvojskih in množinskih sklonih vseh treh spolov in pri oblikah 3ž pa je stanje podobno kot pri 1ed. in 2ed. – izključno ali prevladujoče so rabljene dolge oblike. Pri Ted. 3s je osnovna oblika kratka, dolge so v nepredložnih položajih rabljene redko in so bile predstavljene že v pregledu oblikoslovnih paradigem.

6.1.3.1.1.2.1 Red. 3ms

V Red. 3ms se raba dolgih in kratkih oblik zaimkov ob zanikanih in povratnih glagolih pri večini protestantskih piscev razlikuje, zato so obravnavani posebej.¹⁸³

Graf 3: Razmerje med dolgo in kratko obliko Red. 3ms ob zanikanih glagolih v Trubarjevih delih

Ob zanikanih glagolih v večini del prevladuje kratka oblika *ga*, v TC 1550, TT 1560 in TL 1567 *nega* celo ni rabljena. Izstopa TC 1555, kjer je edina ob nikalnici uporabljena oblika dolga.

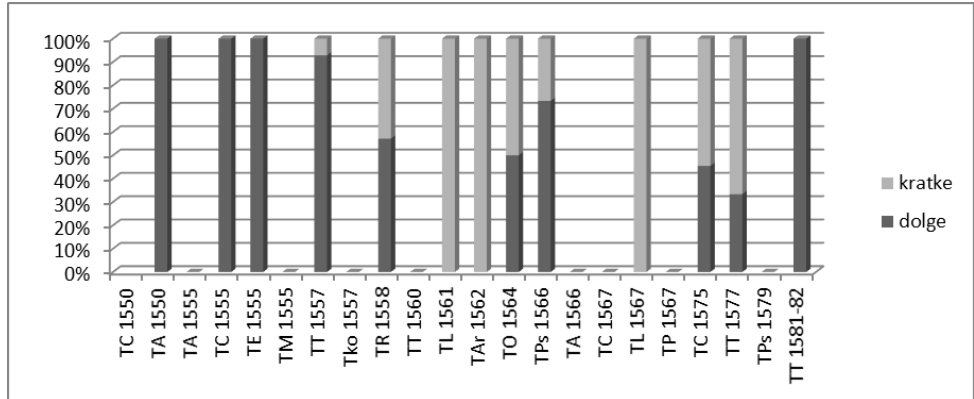
En Shcof oli en Paftyr ima biti de **nega** po prauici nishce[!] tadlati ne more (TC 1555: L6b)

Nekoliko večji delež dolge oblike *nega* (blizu 40 odstotkov) najdemo še v TT 1557, predvsem na račun na novo prevedenih biblijskih besedil – v Matejevem evangeliju so namreč večinoma

¹⁸³ Zaimki ob zanikanih povratnih glagolih so obravnavani pri zanikanih glagolih.

ohranjene oblike iz TE 1555,¹⁸⁴ tudi v Eni dolgi predgovori prevladuje kratka oblika, v na novo prevedenih delih pa je število pojavitev dolge in kratke oblike skoraj izenačeno (16 : 18) –, in v TR 1558. V ostalih delih raba dolge oblike ne presega 30 odstotkov.

Nekoliko drugačno je stanje ob povratnem glagolu, kjer do vključno TT 1557 najdemo samo *nega*.

Graf 4: Razmerje med dolgo in kratko obliko Red. 3ms ob povratnih glagolih pri Trubarju

Dolga oblika še vedno prevladuje v TR 1558 in nato spet v TPs 1566. V TL 1561, TAr 1562 in TL 1567 je Trubar nasprotno pisal samo kratko obliko *ga*, pri čemer se v obeh novozaveznih prevodih vsi primeri ob povratnem glagolu nahajajo v spremnih besedilih in ne v samem biblijskem tekstu. V TAr 1562 je *ga* sicer rabljen tudi v parafrazi biblijskega citata, ki pa se precej razlikuje od prevoda v TT 1557.

Abraam ie Cristufa vidil inu fe **ga** ie vefelil, praui lam Cristus Ioh. viij. (TAr 1562: 10a)¹⁸⁵

Nasprotno najdemo v TO 1564 in TC 1575 v vseh citatih iz evangelijev ali psalmov *nega*.

Ta Angel tiga Gofpudi ie fui Camp okuli tih, kir fe **nega** boye, poftauil (TO 1564: 136b)

On to volo tih kir fe **nega** boye fturi (TC 1575: 97)

Ta Angel tiga Gofpudi leshi okuli tih kir fe **nega** boye (TPs 1566: 65a)

On fturi kar ty, kir fe **nega** boye, hote (TPs 1566: 257b)

Tudi za TT 1577 velja podobno kot za predhodna dela: kratko obliko najdemo samo v spremnem besedilu, dolgo pa v biblijskem besedilu in citatu iz 34. psalma, čeprav ta prav tako ni vzet neposredno iz TPs 1566.

ta Angel tiga Gofpudi, bo fuiim Campom okuli oblegal te, kir fe **nega** boye (TT 1577: 490)

Ta Angel tiga Gofpudi leshi okuli tih kir fe **nega** boye (TPs 1566: 65a)

¹⁸⁴ Izjema je Mt 12,16, kjer pa gre za spremembo iz dolge v kratko obliko: »inu nim popriti, de oni **nega** ne resglaffio« (TE 1555: E6b); »inu nim popriti, de oni **ga** ne resglaffio« (TT 1557: 32).

¹⁸⁵ V ustrezni evangeljski vrstici v TT 1557 zaimek ni uporabljen ob povratnem glagolu: »Abraam uas[!] Ozha fe ie uefelil, de bi on uidil mui dan, Inu **ga** ie uidil, inu **ie bil uefelil**« (TT 1557: 286).

6.1.3.1.1.2.2 Ded. 3ms

V dajalniku najdemo le 14 primerov rabe kratke oblike *mu* v petih knjigah (TC 1550, TT 1557, TL 1561, TL 1577 in TT 1581-82), od katerih jih je kar šest v robnih opombah, eden (v TC 1550) pa v pesmi.

Syllo terpi prauiza/ Ne uella rifniza/ zhlouik kar dei/ Dobru **mu** nei (TC 1550: 167(92a))

Ty Sholnery [...] fe **mu** shpotaio (TT 1557: 319 = TT 1581-82: I, 453)

vtim Ozhanashu proffi/ de **mu** bo danu (TT 1557: eeb)

redle fturi kar **mu** | pryftoy (TL 1561: 54a)

Poftaua ie grofouita Greshnikom, Euangeli pag tim kir **mu** | Veruio lubefniu inu vefel (TT 1577: 86 = TT 1581-82: II, 201[=301])

V TT 1577 je v enem primeru kratka oblika rabljena še v enem od uvodov k poglavjem.

ga shentuio fo **mu** fourash (TT 1577: 419)

V evangelijskem prevodu *mu* najdemo le v petih primerih: po enem v TT 1557 in TT 1577, ki se ponovita tudi v TT 1581-82, kjer najdemo še en zgled, v katerem je Trubar zamenjal dolgo obliko iz TT 1557.

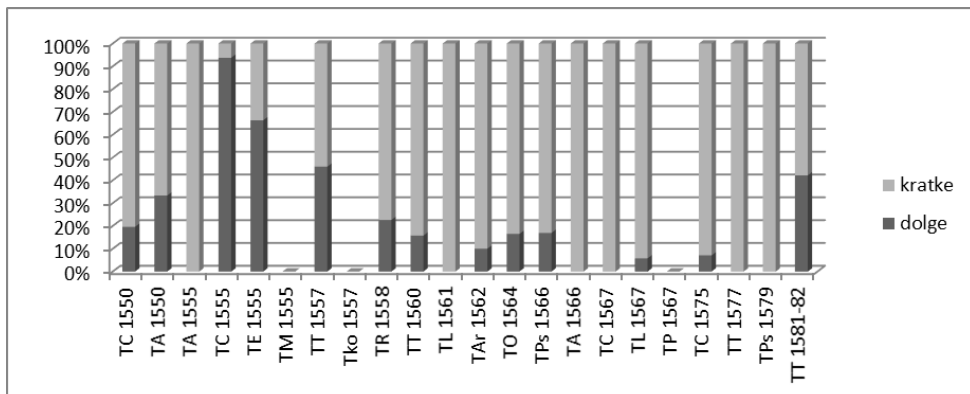
ty Sholnery [...] fo **mu** shlaifernice daiali (TT 1557: 319 = TT 1581-82: I, 454)

en beil kon, inu ta kir je na nim fidil, **mu** ie bilu ime Sueift inu Rifnizhen (TT 1577: 455 = TT 1581-82: II, 435[=429])

Ta pag **mu** pouei, tui brat ie prishal,
inu tui Ozha ie faklal tu vpitanu telle,
fatu de ie on nega fpet fdrauiga pryel
(TT 1581-82: I, 308)

Ta pag **nemu** pouei, Tui brat ie pri-
shal, inu tui ozha ie faklal tu debellu
tele, fatu de ie on nega fpet fdrauiga
pryel (TT 1557: 219)

6.1.3.1.1.2.3 Ted. 3m

Graf 5: Razmerje med dolgo in kratko obliko Ted. 3m pri Trubarju

Tudi v tožilniku, podobno kot pri roditeljskem oblikovanju glagola, v večini del močno prevladuje kratka oblika *ga* – njen delež je običajno še nekoliko večji kot v roditeljskem. Izjema je spet TC 1555, kjer najdemo ob prevladujočem *nega* samo eno kratko obliko.

ob Prafniku vuzhite fuie otroke inu fuio drushino ta Catehifmus, de **ga** vmeio ifuuna (TC 1555: E5)

V nasprotju z rodilnikom dolga oblika *nega* prevladuje tudi v TE 1555, že v TT 1557 pa se njen delež precej zmanjša. Spremenjeni so tudi nekateri primeri z dolgo obliko iz TE 1555.

Inu on bi **nega** bil rad vmuril, oli fe ie
bal tih ljudi (TE 1555: F6a)
Iefus pag iftegne sdaici fuio roko inu
nega popade, inu praui knemu
(TE 1555: F7b)
inu bodo **nega** isdali tim Paganom
(TE 1555: H5b)

inu on bi **ga** bil rad vmuril, oli on
fe ie bal (TT 1557: 41)
Iefus pag iftegne sdaici fuio roko
inu **ga** popade inu praui knemu
(TT 1557: 43)
inu **ga** bodo isdali tim paganom
(TT 1557: 59)

Vendar jih je večina še ohranjenih in tudi v ostalih evangelijih in uvodu *ga* ne prevladuje tako izrazito kot v naslednjih knjigah; že v TR 1558 se delež dolge oblike v primerjavi s TT 1557 prepolovi, v naslednjih knjigah pa se večinoma giblje okoli 10 odstotkov (najvišji je v TR 1558); v TL 1561, TT 1577 in dveh krajših delih, TA 1566 in TC 1567, je rabljena samo kratka oblika. Le v TT 1581-82 dolga oblika spet predstavlja okoli 40 odstotkov vseh pojavitev, saj je večinoma ohranjena v primerih iz predhodnih del. Tudi v delih, kjer je *nega* pogostejši, pa je *ga* skoraj dosledno rabljen ob velelniku. Dolga oblika je v tovrstnih zvezah rabljena le v nekaj primerih.

HValyte vfi Aydi tiga Gofpudi,
Zhefytte **ga** vfi Folki
(TPs 1566: 212a)

Hualyte tiga Gofpudi, vi kir fe ga
boyte, vufulnu Iacopouu Seime **nega**
zhefytte (TPs 1566: 47a)

Kot pri drugih zaimkih lahko pri Ted. 3m najdemo primere slogovne izrabe dolge in kratke oblike, pri čemer je – čeprav je v splošnem redkejša – na prvem mestu večinoma rabljena dolga oblika *nega* (tudi v primerih, ko ne moremo domnevati, da je bil zaimek poudarjen).

tu cillu meiftu vunkai pride pruti Iefufu. Inu kadar **nega** vgledaio, **ga** proffio, de bi on
prozh shal od nih kraieu (TE 1555: D6a)

Natu tedai daite ui fdai nafnane timu Vifshimu Altmanu inu Sueitu, de **nega** iutri kuom
naprei perpela [...] Mi pag preden blifi pride, fmo perprauleni **nega** vbyti. [...] Inu on **nega**
ufame, inu **ga** pela htimu vifshimu Altmanu [...] Inu ta Vifshialtman pryme **nega** fa roko,
inu **ga** odpela fufeb na eno ftran, inu ie **nega** uprashal. Kai ie tu, de ti imash meni pouei-
dati? (TT 1557: 411)

Najdemo pa tudi obratne primere.

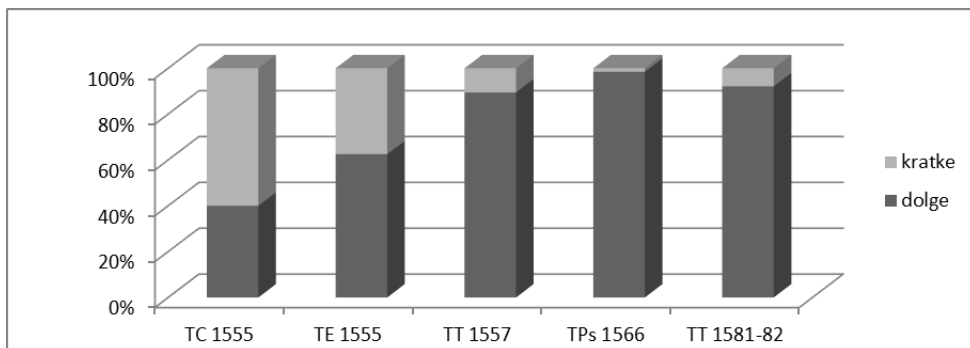
ufi kir fo uti Shuli bili, inu slishali lete rizhi, fo polni ferda poftali, inu gori uftane, inu **ga**
pahneio uunkai is Meifta, inu **ga** pelaio na uerh tiga hriba, na katerim ie nih Meiftu bilu
fidanu, de bi **nega** doli prekuznili (TT 1557: 171)

Ampag tu nih hudu naprei ufetie ie bilu Saulufu pouedanu. Inu oni fo po dneui inu po
nozhi per tih uratih uarouali, de bi **ga** ubyli. Ty Mlashi pag **nega** ufameio po nozhi, inu **ga**
deio skufi fyd, inu **ga** ueni korbi doli pulte (TT 1557: 360)

Tudi pri Ted. 3m pa Trubar te slogovne možnosti ni izrabil pogosto, v številnih primerih se ponavljajo istovrstne oblike.

6.1.3.1.1.2.4 Dvojina in množina

Pri izvornih dvojskih oblikah ter v R in Dmn. 3mžs Trubar kratkih oblik ni uporabljal, najdemo pa posamične primere rabe kratke oblike *je* v Tmn. 3mžs (in v redkih primerih v enakem Tdv. 3mžs), kjer je stanje ravno nasprotno kot pri Ted. 3m. V prvih dveh delih je Trubar uporabljal samo kratko obliko, v naslednjih delih pa se delež dolge oblike *ie* strmo povečuje; od TR 1558 je kratka oblika rabljena samo še v posamičnih primerih v delih, ki so izšla do leta 1567, ter v TT 1581-82, kjer je ohranjena večina primerov iz predhodnih izdaj.

Graf 6: Razmerje med dolgimi in kratkimi oblikami Tmn. 3mžs pri Trubarju

Inu leta Vera Troshta ta ferza, dobi tu Odpufzhane tih Grehou, da vřem dobrim slabim Vyřtym, Myr, vefelie, Inu **ie** řaguisha da imaiio ta vezhni leben (TAR 1562: 38a)

Bug prebiua vřih shalořtnih řercih, de **ie** řpet shiue řturi (TO 1564: 44a)

Per takih inu per tim glih kratkih beřfedah, ima en Pridigar ořtati, inu tim bořim ludem zheřtu in řařtopnu naprei řouorit, de **ie**¹⁸⁶ dobru řamerkaio, řice kadar ře nim preueliku beřfed naprei derřhi, inu ře veden preminuio, řteim oni bodo sblařneni (TO 1564: 160b)

Kakoua **ie** řag Bořhya řodba inu prauda? Guishnu leta, de Criřtuř Ieřus **ie** te vaře Grehe od vař vřel, inu **ie**¹⁸⁷ na ře polušil inu te iřte nořsil, řa nee řturil řadořti (TO 1564: 159b)

Inu ta 47. Přalm prai: Přallite řapienter, Puite te Přalme modru, de **ie** řařtopite (TPs 1566: 7a)

Ony řo diali, řridyře, na **ie** konzhamo, de ne bodo vezh ludie (TPs 1566: 152a)

Sa tiga volo řo oni, od tih neuernih veliko nadlugo, obrupane inu řroganane[!] peryeli, inu tu vře, řo oni řtonouitnu inu volnu preřterpeli. Satu **ie** on S. Paul viřřoku huali, nim piře, de oni na tim huřim Sueitu řuetyo, koker ta luzh (TL 1567: 24a)

Ieřufa Criřtuřa muřga Gořpudi, řa kateriga volo, ieř vře riřhy řa řhkodo derřhim, inu **ie** derřhim řa řouna (TL 1567: 30a)

Od tipičnih položajev, v katerih so se kratke oblike pojavljale pri 1ed. in 2ed. ter Ted. 3m, najdemo pri Tmn. 3mžs le nekaj primerov stilistične izmenjave z dolgo obliko, v enem primeru pa je kratka oblika rabljena ob velelniku.

Natu on nee noter poklizhe inu **ie** erperguie (TT 1557: 364)

Reřpodye, koker ře ta dim reřpody (TPs 1566: 119b)

¹⁸⁶ Uvrstitev zgleđa v Tmn. 3mžs je negotova, lahko bi řlo tudi za anaforično neosebno rabo po nemřkem zgleđu.

¹⁸⁷ Tudi ta uvrstitev je negotova, v tem primeru lahko *je* razumemo tudi kot sedanjriřko obliko 3. os. ed. glagola *biti*.

V novih izdajah je v nekaterih primerih *je* Trubar zamenjal z *ne*.

komer vy te grehe odpuftite fo
odpuhfzheni/ komer **ye** pag faderfhite/
fo faderfhani (TA 1550: B3b)

katerim vi te Grehe odpuftite,
tim fo odpufzheni, inu katerim, **ie** vi
fadershite, tim fo fadershani
(TO 1564: 111a)

Imash li ti Otroke taku **ie** redi, inu pergibai
nih vratuue od mladui (TC 1555: M6)

Inu on te ufame vnarozhai, inu poloshi
zhes nee te roke, inu **ie** shegna (TT 1557:
128)

Natu on nee noter poklizhe inu **ie** erper-
guie (TT 1557: 364)

Ty Iogri pag fo te, kir fo **ie** noffili, fuarili
(TT 1557: 128)

komu kuli vi te Grehe odpuftite,
tim fo odpufzheni, komu **ie** vi pag
federshite, tim bodo fadershani
(TR 1558: f3a)

katerim vi te Grehe odpuftite, tim
fo odpufzheni, inu katerim vi **nee**
fadershite, tim fo fadershani
(TA 1566: (A7b))¹⁸⁸

Imash li Otroke, taku **nee** vuzhi,
perpogibai nih vrat od mladui
(TO 1564: 98a)

Inu on nee vfame vnarozhai, inu po-
loshi zhes nee te roke, inu **nee** shegna
(TT 1581-82: I, 180)

Natu on nee noter poklizhe inu **me[!]**
erperguie (TT 1581-82: I, 518)

Ty Iogri fo pag te, kir fo **nee** noßili,
fuarili (TT 1581-82: I, 180)

6.1.3.1.1.2.5 Ženski spol

Pri 3ž je Trubar kratke oblike uporabljal redko; roditeljsko *je* in tožilniško *jo* najdemo le v novozaveznih prevodih, dajalniške pa ni uporabljal.

Ob zanikanih glagolih v Trubarjevih prevodih najdemo roditeljski obliki 3ž *ne* in *je* le v nekaj primerih, saj je večinoma tudi ob nikalnici uporabljal tožilniški obliki *no* in *jo*.¹⁸⁹

ta Luzh utih tēmah fueiti, inu te tēme **no ne** fo popale (TT 1557: 255)

Kadar se je odločil za roditeljsko obliko, je v večini primerov rabljena kratka oblika *je*; v TE 1555 in TT 1557 dolga oblika *ne* v tem položaju ni rabljena, čeprav je v enem primeru Trubar pri ponovni izdaji Matejevega evangelija kratko roditeljsko obliko spremenil v dolgo tožilniško. Enake oblike se ponovijo tudi v TT 1581-82.

De fi ti Peter, inu verhu le tiga
kamina ieft hozho fafidati muio
Gmaino, Inu ta Vrata tiga pekla **ie** ne
bodo premogle (TE 1555: G4a)

De fi ti Peter, inu uerhu le tiga
kamina ieft hozho fafidati muio
Gmaino, Inu ta Vrata tiga pekla **no** ne
bodo premogle (TT 1557: 48)

kateri ima eno ouzo tar aku ona ob Sobotah veno iamo pade, nepopadeli **ie** on inu ne vfdigne?
(TE 1555: E6b; podobno TT 1557: 32, TT 1581-82: I, 46)

utih iftih dneih bude taka nadluga, de take nei bilu od fazhetka tih ftuar [...] inu **ie** naprei ne bude
(TT 1557: 141; podobno TT 1581-82: I, 197)

Vi fte to poftauo skufi to naredbo tih Angelou prieli, inu **ie** ne fte dersnali (TT 1557: 354 =
TT 1581-82: I, 502)

¹⁸⁸ V evangelijski vrstici (Jn 20,23), iz katere je citat, zaimek pri Trubarju ni uporabljen: »katerim kuli ui odpuftite te grehe, tim fo oni odpuszheni, Inu katerim kuli ui fadershite, tim fo fadershani« (TT 1557: 325).

¹⁸⁹ Pojavitve so obravnavane pri tožilniku (prim. 3.1.6).

Kratko obliko najdemo še v TT 1577, kjer se poleg nje pojavi tudi dolga oblika.

videozh to Beshtio, katera ie bila, inu
ie nei, nai fi ie she (TT 1577: 429 =
TT 1581-82: II, 422)

Ta Beshtia, katero fi ti vidil, ie bila
inu **nee** nei vezh (TT 1577: 429 =
TT 1581-82: II, 421)

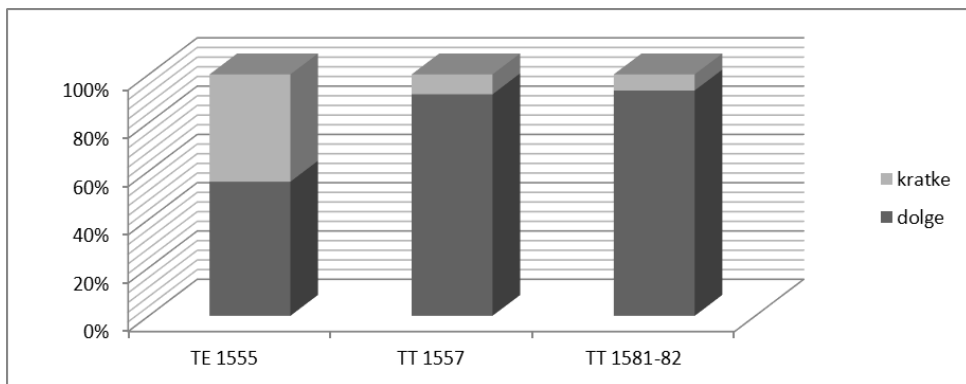
Samo dolgo obliko najdemo v edinem nebiblijskem besedilu, kjer je Red. 3ž rabljen ob zani-
kanem glagolu, v TO 1564.

Sakai ta nega Saftaua, katero ie nom dal [...] ie viſſoka inu velika, on **nee** fa febo ne fapufti
(TO 1564: 151b)

Kratka oblika je uporabljena tudi v zvezi *sit biti česa*, ob povratnih glagolih pa se 3ž ne pojavlja.

Ifuelizhani fo ty, kir fo lazhni tar sheni te prauice, fakai oni **ie** bodo fyti (TE 1555: C3b =
TT 1557: 11 = TT 1581-82: I, 14)

Tudi v tožilniku je kratka oblika *jo* omejena na tri novozavezne prevode – TE 1555, TT 1557
in TT 1581-82; drugje je dosledno rabljena dolga oblika *ño*.

Graf 7: Razmerje med dolgimi in kratkimi oblikami Ted. 3ž pri Trubarju

Najpogosteje se je Trubar za *jo* odločal v TE 1555 – skoraj v polovici primerov, pri čemer
gre v večini primerov za rabo ob velelniku, ob katerem dolge oblike v tem delu ne najdemo.

Aku te fmotuie tuia deſtna roka, taku **io** odfeikai inu verſio od febe (TE 1555: C5b)

Isberite na poprei to lulco, inu **io** fueshite vbutorice (TE 1555: F3b)

Aku tebe tuia roka oli tuia noga fmotuie, taku **io** odfeikai inu verſyo od febe (TE 1555: G7b =
TT 1557: 52)

Puſtio od febe, fakai ona vppe fa nami (TE 1555: G1b = TT 1557: 45 = TT 1581-82: I, 64)

Le v dveh primerih je kratka oblika rabljena v drugačnih zvezah.

Inu kadar ie ona pelna, taku **io** vleko htimu kraiu (TE 1555: F5a = TT 1557: 40 = TT 1581-82:
I, 57)

Inu aku fe pergodi, de **io** naide, Rifnizhnu vom poueim, On fe zhes no obefeli (TE 1555: G8a)

V drugih dveh besedilih se večinoma pojavljajo enaki primeri kot v TE 1555, čeprav je v
TT 1557 v enem od nevelelniških primerov kratko obliko spremenil v dolgo, v drugem v
kazalni zaimek, še v enem primeru pa je zaimek preprosto izpustil.

Inu aku fe pergodi, de **io** naide,
Rifnizhnu vom poueim, On fe zhes
no obefeli (TE 1555: G8a)

Aku te fmotuie tuia deftna roka, taku
io odfekai inu verfio od febe
(TE 1555: C5b)

Isberite na poprei to lulco, inu **io**
fueshite vbutorice (TE 1555: F3b)

Inu aku fe pergodi, de **no** naide,
Rifnizhnu vom poueim, On fe zhes
no obefeli (TT 1557: 53)

Aku te fmotuie tuia deftna roka, taku
to odfekai inu verfio od febe
(TT 1557: 12 = TT 1581-82: I, 16)

Isberite na poprei to lulco, inu
usnopouie fueshite (TT 1557: 38 =
TT 1581-82: I, 54)

V na novo prevedenih delih v TT 1557 je kratko obliko uporabil še v treh primerih ob velelniku, vendar je tudi v teh zvezah začel prevladujoče uporabljati dolgo obliko *no*.

Inu aku tebe tuia noga blafni, odfe**caio** prozh (TT 1557: 127; podobno TT 1581-82: I, 177)

Aku pag tebe tuia roka, blafni, odfe**caio** prozh (TT 1557: 127; podobno TT 1581-82: I, 177)

podai femkai tuio roko, inu polosh**yo** uto muio fran (TT 1557: 325; podobno TT 1581-82: I, 462)

V ostalih zvezah je dosledno rabil dolgo obliko.

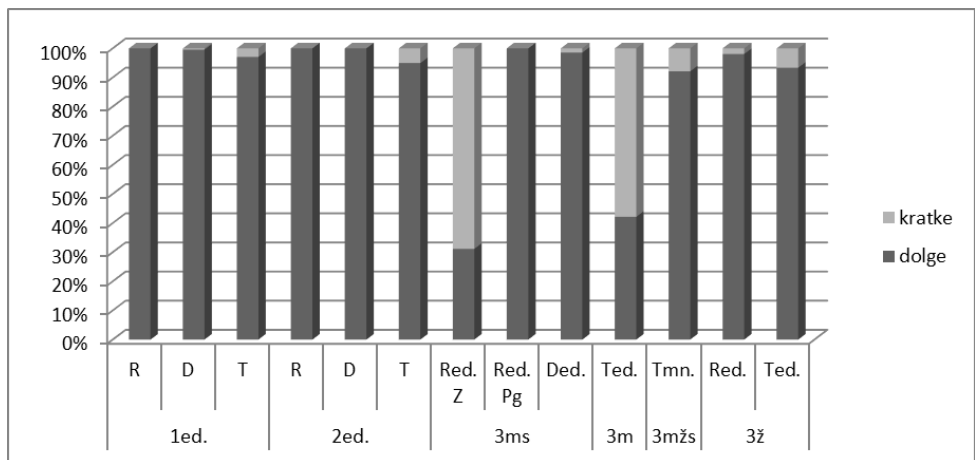
V TT 1581-82 je ponovljena večina zgledov iz TT 1557, le v enem primeru je v povedi, kjer sta bili v TE 1555 in TT 1557 ob velelniku uporabljeni dve kratki obliki, prvo spremenil v dolgo.

Aku tebe tuia roka oli tuia noga
fmotuie, taku **io** odfekai inu verf**yo** od
febe (TE 1555: G7b = TT 1557: 52)

Aku tebe tuia roka oli tuia noga
fmotuie, taku **no** odfekai inu verfio
od febe (TT 1581-82: I, 75)

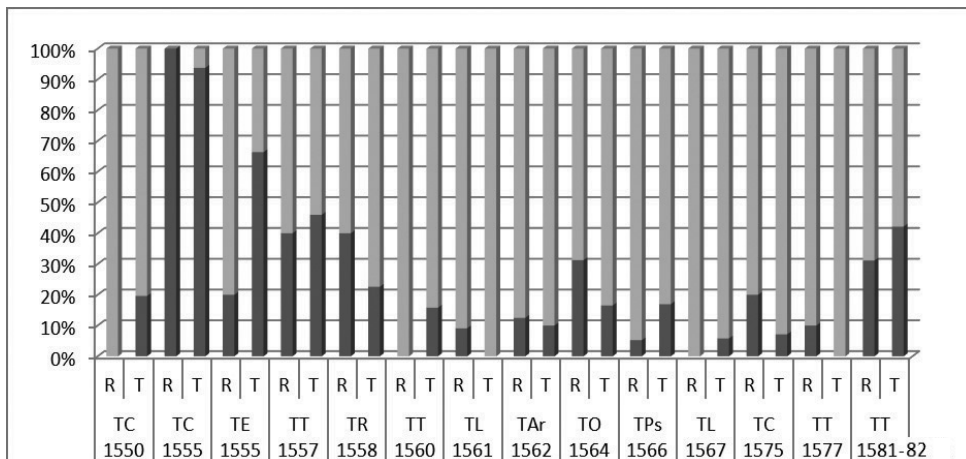
Tudi pri Ted. 3ž lahko torej vidimo podobno tendenco opuščanja rabe kratke oblike kot pri Tmn. 3mžs.

6.1.3.1.1.3 Če primerjamo razmerja med rabo kratkih in dolgih oblik pri posameznih zaimkih in v posameznih sklonih v TT 1581-82 kot Trubarjevem najobsežnejšem samostojno izdanem delu, vidimo, da predstavljajo kratke oblike pri vseh zaimkih razen v roditeljskem ob zanikanem glagolu in tožilniku ednine 3m skoraj zanemarljivo majhen delež.

Graf 8: Primerjava rabe dolgih in kratkih oblik pri posameznih zaimkih v TT 1581-82

Na splošno lahko rečemo, da so kratke oblike pri 2ed. rabljene pogosteje kot pri 1ed.¹⁹⁰ in pri 3mžs pogosteje kot pri prvo- in drugoosebnem zaimku. Najredkeje jih pri vseh zaimkih najdemo v dajalniku; pri 1ed. in 2ed. ter pri 3ž so najpogosteje rabljene v tožilniku, pri 3ms pa je delež kratke oblike v nekaterih knjigah večji v rodilniku ob zanikanem glagolu (medtem ko je njena raba ob povratnih glagolih primerljiva z dajalnikom), kot kaže graf 9.

Graf 9: Primerjava rabe dolgih in kratkih oblik v Red. 3ms ob zanikanem glagolu in Ted. 3m pri Trubarju

6.1.3.1.1.2 Krelj

Pri Krelju se razmerje med dolgimi in kratkimi oblikami pri večini zaimkov bistveno razlikuje od Trubarjeve rabe, saj tako pri 1ed. in 2ed. kot pri 3mžs močno prevladujejo kratke oblike.

6.1.3.1.1.2.1 Rodilnik

V rodilniku so kratke oblike tako ob zanikanih kot ob povratnih glagolih rabljene skoraj dosledno, najdemo samo posamične primere rabe dolge oblike 1ed. *mene* in množinske oblike 3mžs *nih*.

Ias bodem obifkan [od] téh kijr **mene** ne fnaio, to ye, od Aydov (KPo 1567: LIII)

Inu ako še vshe ti **nijm** tadaici ne vdaſh, ne pókloniſh, **nijh** miloſt ne profiſh, ta Evangelion ne sataijſh, inu njih Antichriſtufovi ſk potêrdiſh, tadaici na te ſavpio (KPo 1567: CLVb)

Tudi ob količinskih izrazih je pretežno rabljena kratka oblika Rmn. 3mžs *jih*, *nih* prevladuje le ob števnikih.

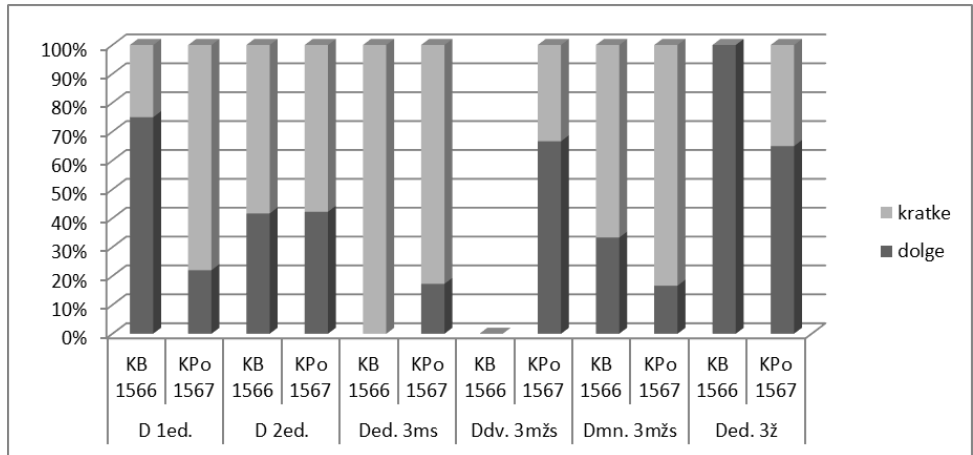
tako, da ie **nijh** tri tavshent ſe bilu
preſtrashilu (KPo 1567: CLXXII)

Inu **ijh** ie fedlu okuli pet tavshent
(KPo 1567: CXXVIb)

Kadâr fo ta Méſta Sodoma inu
Gomorrha ſgorela, ie bilu le **nih** zhe-
teru ohranjenu, Lot, niega Shena, inu
dvei hzheri (KPo 1567: XCVIII)

¹⁹⁰ Ta trditev velja na splošno, ne pa tudi za vsa posamezna dela: pri TL 1561 so npr. pri 1ed. pogostejše kot pri 2ed. (prim. graf 2).

6.1.3.1.1.2.2 Dajalnik

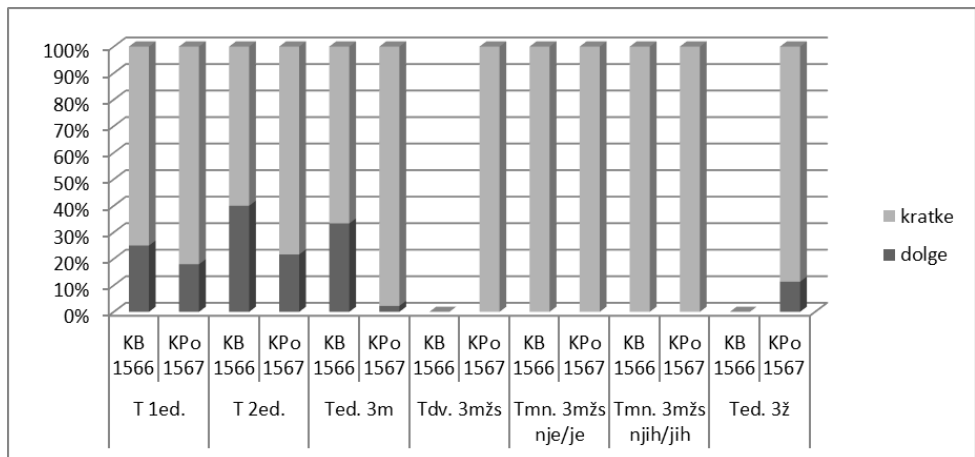

Graf 10: Razmerje dajalniških dolgih in kratkih oblik pri Krelju

Tudi v dajalniku pri vseh edninskih in množinskih zaimkih z izjemo Ded. 3ž in Ddv. 3mžs (kjer pa je že sama raba izvornih kratkih dvojinskih oblik netipična za slovenski knjižni jezik 16. stoletja) bolj ali manj izrazito prevladujejo kratke oblike. Od tega odstopa 1ed. v KB 1566, vendar gre za maloštevilne primere.

6.1.3.1.1.2.3 Tožilnik

Še izrazitejša je prevlada kratkih oblik v tožilniku.

Graf 11: Razmerje med rabo tožilniških dolgih in kratkih oblik pri Krelju

Dosledno so kratke oblike rabljene v Tdv. in Tmn. 3mžs, pri ostalih zaimkih pa lahko najdemo nekaj primerov rabe dolgih oblik v prostih zvezah tudi v položajih, kjer na podlagi sobesedila ne moremo domnevati, da so nosilke stavčnega poudarka.

Inu po tih mal bofte **mene** vidili fedozhiga na definici Mochi Boshie (KPo 1567: CLV)

Inu ako ti gdo bode filil, **tebe** frahil (KPo 1567: XLVIIIb)

Nad letim tvoijm Ditetom .. fe bode veliku Lüdy špotikovalu, inu premetalu, veliku zhe ijh nad nijm pafti inu gorivftati, **niega** kleti, inu mu sopår govoriti (KPo 1567: XLIIIb)
da unar veruie, Christuf õzhe **nijo** gvifhò vflifhati (KPo 1567: LXIX)

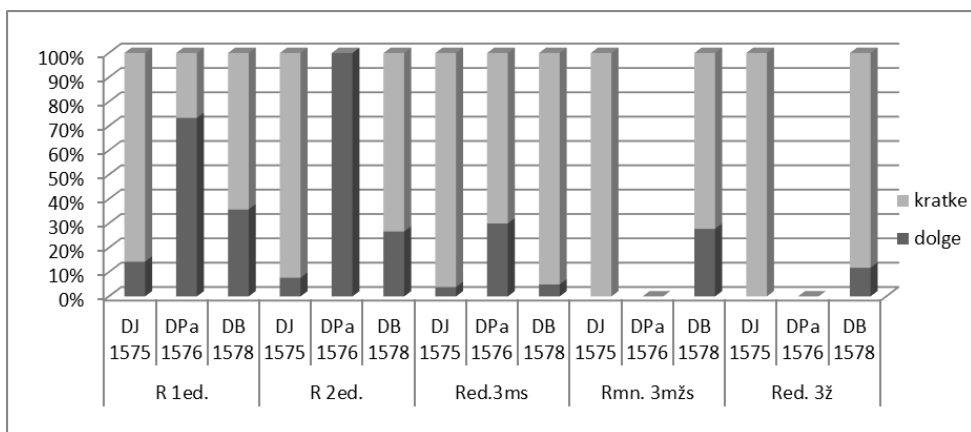
6.1.3.1.1.2.4 Čeprav se je Krelj po svoji rabi dolgih in kratkih oblik od Trubarja močno razlikoval,¹⁹¹ lahko tudi pri njem opazimo nekoliko pogostejšo rabo dolgih oblik pri 1ed. in 2ed. ter tudi pri 3ž kot pri 3ms, od sklonov pa so kot pri Trubarju najpogosteje rabljene v dajalniku.

6.1.3.1.1.3 Dalmatin

Po rabi dolgih in kratkih oblik se je Dalmatin razlikoval tako od Trubarja kot od Krelja, čeprav je bil v splošnem bližje prvemu. Od Trubarja ga loči pogostejša raba kratkih oblik v 1ed. in 2ed., vendar imajo v splošnem manjši delež kot pri Krelju. Zaradi večje preglednosti so Dalmatinova dela predstavljena po posameznih obdobjih: v prvem sklopu prva dela iz obdobja 1575–1578, v drugem trije krajši teksti iz 1580, posebej je predstavljena DB 1584, na koncu pa še pobiblijska dela iz let 1584 in 1585.

6.1.3.1.1.3.1 1575–1578

6.1.3.1.1.3.1.1 Rodilnik

Graf 12: Razmerje med rabo rodilniških dolgih in kratkih oblik ob zanikanih glagolih v Dalmatinovih delih iz let 1575–1578

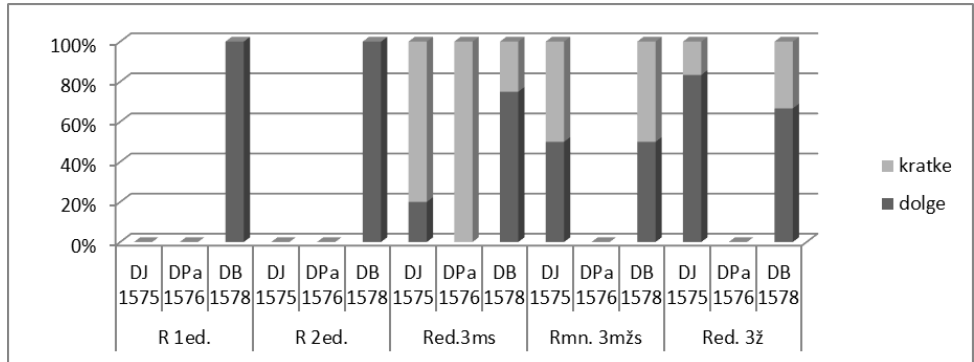
V prvih delih lahko že v rodilniku ob zanikanih glagolih opazimo bistveno razliko med Dalmatinovimi prvimi samostojnimi starozaveznimi prevodi in DPa 1576, kjer je imel zgled v Trubarjevih izdajah evangelijev. Medtem ko pri prvih pri vseh zaimkih močno prevladujejo kratke oblike, v DPa 1576 pri 1ed. in 2ed. kot pri Trubarju prevladujeta dolgi obliki, čeprav zlasti pri 1ed. manj izrazito kot pri njegovem predhodniku.

Mui Bug, Mui Bug, fakai fi ti **mene**
fapuftil? (TT 1557: 151)

Mui Bug, Mui Bug, fakai fi **me**
sapuftil (DPa 1576: 50b)

¹⁹¹ To velja zlasti za KPo 1567, saj je KB 1566 kratko besedilo in so pojavitve zaimkov tako redke, da si na podlagi tega ne moremo ustvariti realne slike razmerij med dolgimi in kratkimi oblikami.

Tudi pri 3ms je delež dolge oblike *nega* večji kot v drugih dveh delih iz tega obdobja, čeprav kratka oblika *ga* še vedno prevladuje.

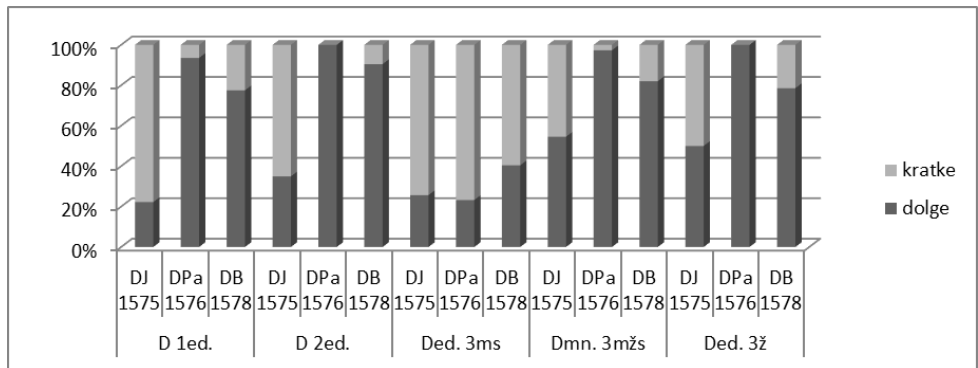

Graf 13: Razmerje med rabo rodilniških dolgih in kratkih oblik ob povratnih glagolih v Dalmatinovih delih iz let 1575–1578

Raba ob povratnih glagolih se tudi pri Dalmatinu razlikuje od rabe ob zanikanih glagolih, saj je pri 1ed. in 2ed. v DB 1578 uporabljal samo dolgi obliki, pa tudi pri 3mžs je *nega* rabljen pogosteje kot ob nikalnici.¹⁹² Slednje velja tudi za DJ 1575, preseneča pa izključna raba kratke oblike *ga* v DPa 1576, toda pregled zgledov pokaže, da se oba primera pojavita v spremnem besedilu, kjer ni imel Trubarjeve predloge in je delež kratkih oblik v splošnem višji. Ob količinskih izrazih v vseh treh delih prevladuje dolga oblika Rmn. 3mžs *nih*.

6.1.3.1.3.1.2 Dajalnik

V dajalniku so dolge oblike kot pri Trubarju rabljene pogosteje kot v rodilniku ob nikalnici in večinoma redkeje kot v rodilniku ob povratnem glagolu.

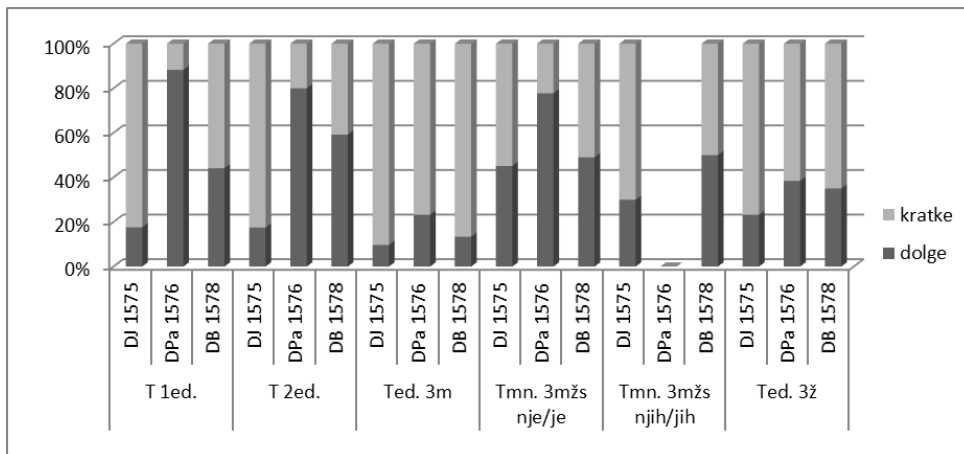

Graf 14: Razmerje med rabo dajalniških dolgih in kratkih oblik v Dalmatinovih delih iz let 1575–1578

¹⁹² Čeprav gre v vseh treh delih za majhno število zgledov (največ deset), so v večini primerov razmerja med rabo dolgih in kratkih oblik primerljiva z DB 1584, če ob tem upoštevamo splošno tendenco povečevanja deleža dolgih oblik v poznejših Dalmatinovih delih.

Tudi v tem sklonu lahko v prvih delih pri večini zaimkov opazimo razliko med DJ 1575 in DB 1578 na eni ter DPa 1576 na drugi strani, vendar je zlasti v DB 1578 manj izrazita. Z velikim deležem rabe kratke oblike odstopa Ded. 3ms v DPa 1576, vendar se *mu* večinoma pojavlja v pesmih, v ostalem besedilu dolga oblika *ñemu* pričakovano močno prevladuje.

6.1.3.1.1.3.1.3 Tožilnik

Graf 15: Razmerje med rabo tožilniških dolgih in kratkih oblik v Dalmatinovih delih iz let 1575–1578

Pri tožilniku je stanje podobno kot pri rodilniku ob zanikanih glagolih, le delež dolgih oblik je na splošno nekoliko višji. Opazno je večje odstopanje od Trubarjeve predloge v DPa 1576 pri Ted. 3ž in Tmn. 3mžs, saj je kratka oblika zlasti pri prvem rabljena bistveno pogosteje kot pri Trubarju, vendar večinoma na mestih, kjer je Trubar uporabil kazalni zaimek ali zaimka ni uporabil.

Inu sdaici tezhe eden is shnih,
vľame eno gobo, **to** napelni
fiefsihom, inu natagne na eden tarft,
inu nemu da, de bi pyl (TE 1555:
L8a)

Inu on pride gfuim Iogrom, inu **nee**
naide spezhe (TE 1555: L2a)

Kateri ima muie ľapuuidi, inu **te**
dershi, ta ifti ie, kir mene lubi
(TT 1557: 306)

Inu ie sdaici eden tekal is nih, ie
vsel eno gobo, inu ie **io** napolnil
sefihom inu Ishopom inu ie **io**
nateknil na en terft, inu ie **io** nemu
dershal kuľtam (DPa 1576: 29b)

Inu on pride kfuom Iogrom, inu **ie**
naide spezhe (DPa 1576: 15b)

Kateri ima moie ľapuuidi, inu **ie**
dershy, ta ifti ie, kir mene lubi
(DPa 1576: 8a)

6.1.3.1.1.3.2 1580

6.1.3.1.1.3.2.1 Rodilnik

V krajših delih, ki jih je Dalmatin izdal leta 1580, se rodilniške oblike zaimkov pojavljajo redko. Ob nikalnici so v DPr 1580 izpričani posamični primeri vseh obravnavanih zaimkov, v DC 1580 pa le dva zgleda za Red. 3ms. V vseh primerih so rabljene kratke oblike. Še redkeje so rabljeni zaimki ob povratnem glagolu, in sicer samo Red. 3ms v DC 1580 in Red. 3ž v DPr 1580. V obeh

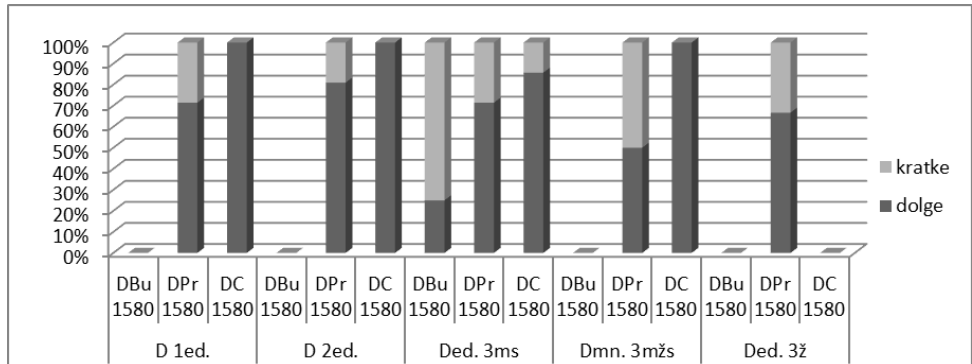
primerih se je Dalmatin odločil samo za dolgo obliko. Enako velja za Rmn. 3mžs ob količinskih izrazih, ki ga najdemo samo v DPr 1580, in za R 2ed. v zvezi *sit biti koga* v istem delu.

Gospud ima dopadeine na teih, kateri fe **nega** boie (DC 1580: E2a)

ona ie **nih** veliku ranila (DPr 1580: 12b)

on bi kei **tebe** mogal fit biti (DPr 1580: 50a)

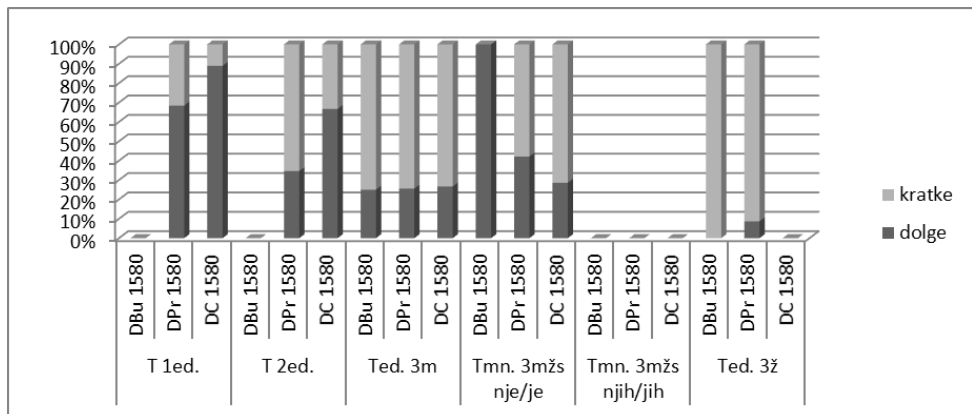
6.1.3.1.1.3.2.2 Dajalnik

Graf 16: Razmerje med rabo dajalniških dolgih in kratkih oblik v Dalmatinovih delih iz leta 1580

Pri dajalniku vidimo v izdajah iz leta 1580 podobno sliko kot v predhodnih Dalmatinovih delih, pri večini zaimkov (z izjemo Dmn. 3mžs in Zp) je delež dolgih oblik še nekoliko večji. Pri tem še zlasti izstopa edini nebiblijski tekst, DC 1580, kjer dolge oblike močno prevladujejo pri vseh izpričanih zaimkih, vendar gre za majhno število zgledov.

6.1.3.1.1.3.2.3 Tožilnik

Graf 17: Razmerje med rabo tožilniških dolgih in kratkih oblik v Dalmatinovih delih iz leta 1580

Tudi v tožilniku sta v DC 1580 dolgi obliki 1ed. *mene* in 2ed. *tebe* rabljeni bistveno pogosteje kot kratki *me* in *te*, medtem ko je pri Ted. 3ms in Tmn. 3mžs razmerje obratno, prevladujeta *ga* in *je*. Še večji je delež kratke oblike Ted. 3ž *jo* v primerjavi z *no*. Nasprotno je pri Tmn. 3mžs v DBu 1580 edina izpričana oblika dolga (*nie*).

6.1.3.1.1.3.3 DB 1584

Tudi v DB 1584 se raba dolgih in kratkih oblik razlikuje glede na to, ali je imel Dalmatin pri prevajanju na voljo Trubarjev prevod istega besedila. Tako je skoraj pri vseh zaimkih v vseh treh sklonih delež kratkih oblik v Novi zavezi in Psaltru manjši kot v ostalem besedilu. Razmerje med prevodi obeh avtorjev bo podrobneje predstavljeno v 6.1.3.1.1.3.3.4.

Glede na predhodna dela lahko tudi pri besedilih, kjer Trubarjeve predloge ni bilo, opazimo bolj ali manj izrazito povečanje rabe dolgih oblik, kar kaže tudi primerjava z Dalmatinovimi predhodnimi izdajami starozaveznih besedil – v posamičnih primerih je namreč kratke oblike v DB 1584 spremenil v dolge, medtem ko obratnih primerov ni.

Sakaj GOSPVD (Bug) ie reis poterpeshliu, ali on **te** pres fhtrafinge nebo puftil (DJ 1575: 20)

Sakaj fi fkriu fhi beishal, inu fi fe prozh vkral, inu **mi** neifi tiga po- uedal, de bi te bil spremil sueffelem, fpeitiem Sbobni inu Sarfami? (DB 1578: 29)

Nee Synuvi vi ffoku prideio, inu io sa isvelizano zhaftée, nee Mosh **io** hvali (DPr 1580: 62b)

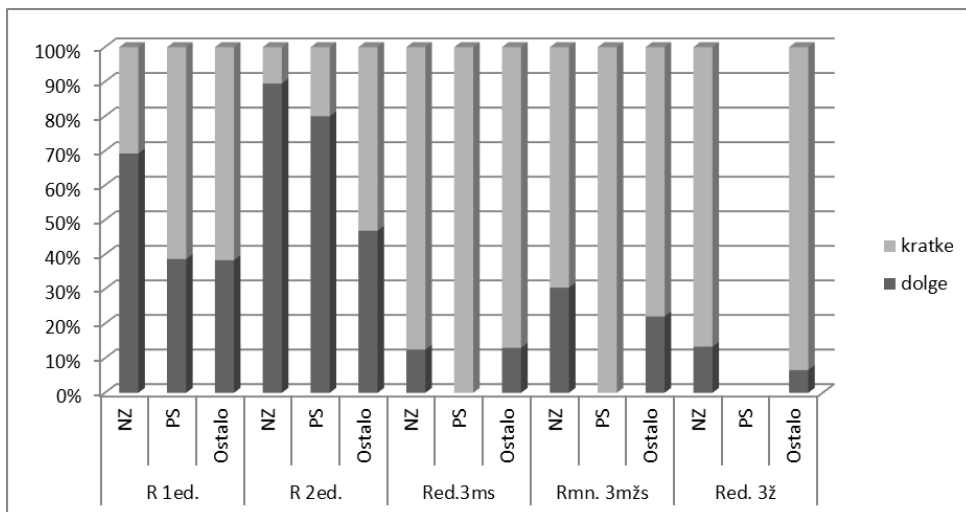
Sakaj GOSPVD je rejs potèrpes hliu, ali on nebo **tebe** pres fhtrafinge puftil (DB 1584: II, 155b)

Sakaj fi fkriu fhi béshal? inu fi fe prozh vkradèl, inu néfi **meni** tiga povédal, de bi te bil spémil s'veffèlem, s'pejtjem, s'Bobni inu s'Arfami? (DB 1584: I, 21a)

Nje Synuvi vi ffoku prideio, inu jo sa isvelizano zhafté, nje Mosh **njo** hvali (DB 1584: I, 328a)

6.1.3.1.1.3.3.1 Rodilnik

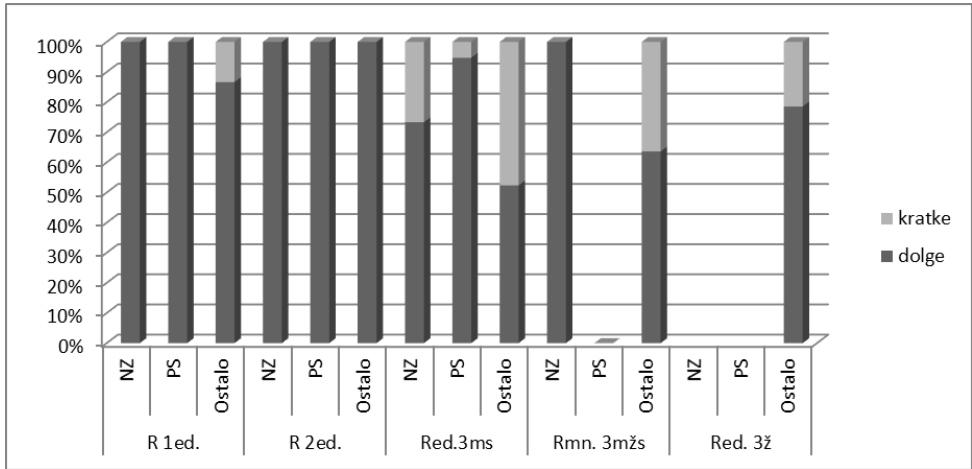
V rodilniku se delež kratkih oblik giblje med 5 in 40 odstotki, pri čemer je v splošnem najvišji pri 2ed. in najnižji pri Red. 3ž.

Graf 18: Razmerje med rabo rodilniških dolgih in kratkih oblik ob zanikanih glagolih v DB 1584

Nasprotno ob povratnem glagolu dolge oblike povsod prevladujejo, pri 2ed. je Dalmatin v celotnem delu uporabljal le dolgo obliko *tebe*. Pri ostalih zaimkih so kratke oblike rabljene

predvsem v delih, kjer ni imel Trubarjeve predloge, največji delež (več kot polovico) pa ima kratka oblika Red. 3ms *ga*.

Graf 19: Razmerje med rabo rodilniških dolgih in kratkih oblik ob povratnih glagolih v DB 1584

Tudi v Rmn. 3mžs ob količinskih glagolih v vseh delih *nih* močno prevladuje, najbolj izrazito v Novi zavezi, verjetno pod Trubarjevim vplivom; le v redkih primerih je Dalmatin Trubarjevo dolgo obliko spremenil v kratko.

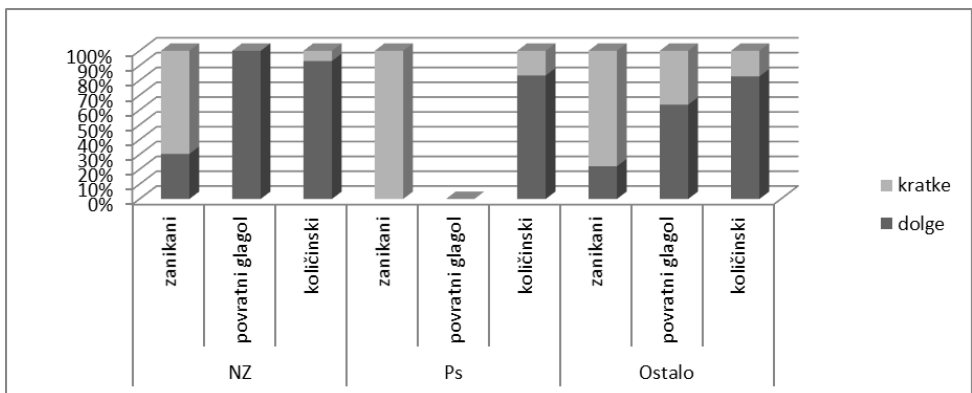
Nei li **nih** deffet ozhifzhenih, kei fo pag ty deuet? (TT 1581-82: I, 315)

nai fi ie **nih** tulikain bilu, fe vini ta mresha nei reŕderla (TT 1581-82: I, 465)

Néli **jih** deffet ozhifzhenih, kej fo tedaj ty deuet? (DB 1584: III, 41b)

najfi **jih** je tulikajn bilu, taku fe viner nej mrêsha reŕtêrgala (DB 1584: III, 59b)

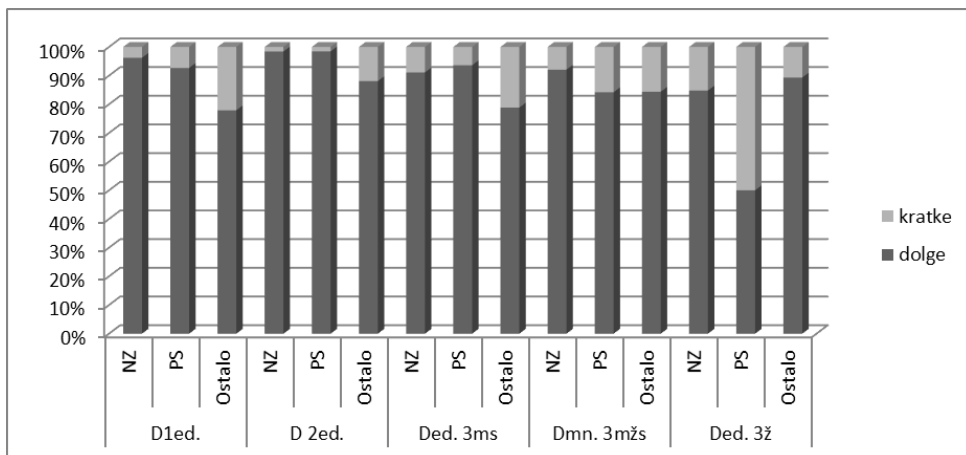
Dolga oblika *nih* je pogosteje rabljena tudi v Psalmih, kjer pa je zaradi manjšega števila pojavitev odstotek rabe kratke oblike *jih* nekoliko višji.

Graf 20: Primerjava rabe dolge in kratke oblike Rmn. 3mžs ob zanikanjih in povratnih glagolih ter količinskih izrazih v DB 1584

Podoben delež (ob bistveno višjem številu zgledov) kot v Psaltru ima kratka oblika tudi v delih, kjer Dalmatin ni imel Trubarjeve predloge.

6.1.3.1.1.3.3.2 Dajalnik

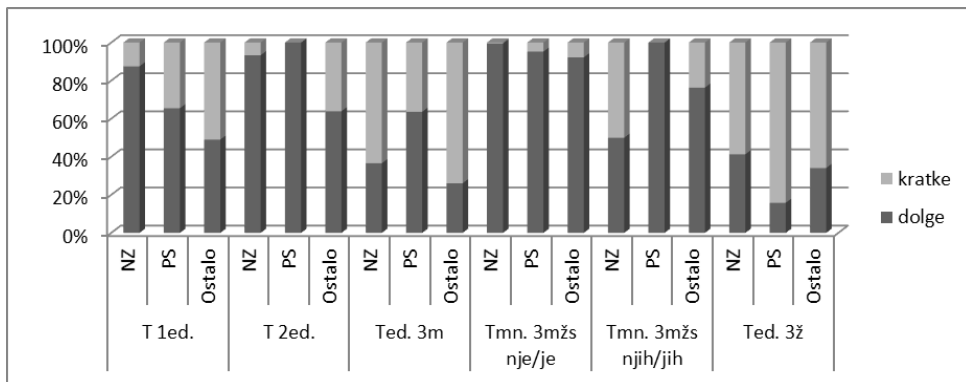
Graf 21: Razmerje med dajalniškimi dolgimi in kratkimi oblikami v DB 1584

V dajalniku se je delež dolgih oblik v primerjavi s predhodnimi prevodi še povečal, zlasti pri 2ed. je kratka oblika *ti* rabljena zelo redko. Le v Ded. 3ž v Psaltru je število pojavitev dolge in kratke oblike izenačeno, vendar gre za majhno število zgledov – tako *nej* kot *ji* se pojavi po dvakrat, od tega po enkrat v robni opombi.

Cerkou Boga sahvaji, da on **njej**
vfelej pomaga (DB 1584: I, 297a)

pravo Boshjo beffedo, svese inu
vèrvy imenujo, inu **ji** nezheo pokorni
biti (DB 1584: I, 280a)

6.1.3.1.1.3.3.3 Tožilnik

Graf 22: Razmerje med tožilniškimi dolgimi in kratkimi oblikami v DB 1584

Kot pri predhodnih Dalmatinovih delih je tudi v DB 1584 delež dolgih oblik v tožilniku večinoma nekoliko višji kot v roditeljskem ob zanikanem glagolu. Izjema je Ted. 3ž, kjer je kratka oblika rabljena pogosteje kot v roditeljskem.¹⁹³ Na drugi strani v primerjavi z roditeljskim izstopa izvorni

¹⁹³ Vzrok za odstopanje je majhno število pojavitev Red. 3ž ob zanikanih glagolih zaradi prevladujoče rabe tožilnika v teh zvezah.

Tmn. 3mžs *ne/je*, pri katerem tudi tam, kjer ni bilo Trubarjeve predloge, izrazito prevladuje dolga oblika. Verjetno je eden od vzrokov za to izogibanje glasovno enaki obliki ob 3. os. ed. glagola *biti*, saj v takem položaju v DB 1584 redko najdemo kratko obliko *je*; spremenjen je tudi tovrstni zgled iz DB 1578.

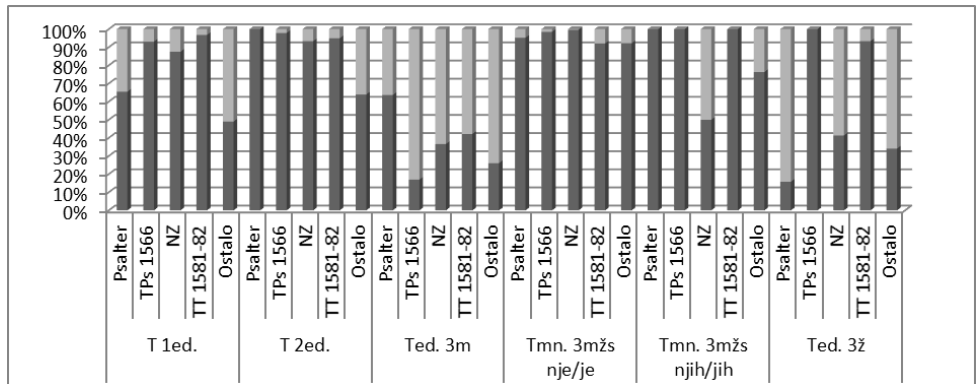
Inu Abimeleh ie vsel Ouce inu
Goueda, Hlapce inu Dekle, inu **ie ie**
dal Abrahamu (DB 1578: 17a)

Inu Abimeleh je vsel Ouce inu
Goveda, Hlapce inu Dékle, inu **je nje**
dal Abrahamu (DB 1584: I, 12b)

Pogosteje so kratke oblike rabljene pri izvorno roditeljskih *nih/jih*, največji delež pa imajo v Novi zavezi, a gre za manjše število pojavitev.

6.1.3.1.1.3.3.4 Primerjava rabe dolgih in kratkih oblik v Dalmatinovih in Trubarjevih biblijskih prevodih

Čprav se je ob primerjavi posameznih delov *Biblije* pokazalo, da je v splošnem Trubarjeva predloga vplivala na izbiro dolgih in kratkih oblik pri Dalmatinu, pa razmerje med prevodi obeh avtorjev ni enoznačno. Kot so pokazale primerjave med njimi (npr. Orožen 1986; Merše 2001a), se je Dalmatin v precej primerih odločal za drugačne rešitve kot Trubar in to velja tudi za rabo zaimkov. Tako je v novozaveznih prevodih delež kratkih oblik pri Dalmatinu v splošnem večji kot pri Trubarju.

Graf 23: Primerjava razmerja med rabo dolgih in kratkih tožilniških oblik v Trubarjevih in Dalmatinovih biblijskih prevodih

Ti pobelena ftena, Bug bode **tebe**
vdaril. Ti fidish de **mene** imash foditi
po tei poštaui. Inu subper to poštauo ti
uelish **mene** byti (TT 1581-82: I, 584)

Kei ie vmei vami en Ozha? Kadar en
Syn **nega** proši fa kruh, de bi on **nemu**
en kamen dal? Oli fa eno rybo, de bi
on fa to rybo **nemu** eno kazho dal?
(TT 1581-82: I, 282)

Lety pusledni fo le eno vro delali, inu
ti fi **nee** nom glih fturil (TT 1581-82:
I, 84)

Natu je Paul djal k'njemu: Bug **te** bo
byll, ti pobelena fténa. Ti fedifh, inu
me fodifh po Poštavi, inu **me** velifh
biti supàr Poštavo (DB 1584: III, 74b)

Kej je mej vami en Ozha, kadar **ga**
Syn sa Kruh proši, de bi **mu** en ka-
men dal? Inu kadar ga sa eno Ribo
proši, de bi **mu** eno Kazho sa Ribo
dal? (DB 1584: III, 38a)

Leti pušledni fo le eno uro delali, inu
ti fi **je** nam glih sturil (DB 1584:
III, 12b)

Navidezna izjema je izvorni Tmn. 3mžs, v katerem je delež kratke oblike *je* pri Dalmatinu manjši kot pri Trubarju, vendar primerjava vzporednih odlomkov pokaže, da je razlog za to višje število pojavitev osebnih zaimkov pri Dalmatinu, medtem ko je Trubar na istih mestih pogosto uporabljal kazalne zaimke ali zaimka ni uporabil. Tovrstne spremembe lahko pripišemo tudi za Dalmatina značilnemu približevanju Luthrovemu prevodu (Ahačič 2007a: 275) – v njem je namreč na teh mestih običajno rabljen osebni zaimek.

Inu kadar ie on te od
febe odprauil, ie shal
gori na eno gorro
moliti (TT 1581-82:
I, 161)

Inu on nei mogel
tukai obeniga della
fturiti, temuzh ie
zhes malu bolnikou
polushil te roke, inu
ofdrauil (TT 1581-82:
I, 156–157)

Inu kadar je on **nje**
od febe bil odpravil,
je gori fhäl na eno
Gorro molit
(DB 1584: III, 22b)

Inu on nej mogèl
ondi obeniga della
fturiti, temuzh je
le nekuliku mallu
Bolnikom roke gori
polushil, inu **nje**
osdravil (DB 1584:
III, 22a)

Vnd da er **sie** von
sich geschaffet hatte/
gieng er hin auff
einen Berg zu beten.
(LB 1545: Mr 6,46)

Vnd er kund alda
nicht ein einige That
thun/ On wenig
Siechen leget er die
Hende auff/ vnd
heilet **sie** (LB 1545:
Mr 6,5)

Hkrati je Dalmatin le redko zamenjal Trubarjevo dolgo obliko *ñe* s kratko, saj je pogosteje rabil preteklik (prim. Merše 2009: 46), pri katerem bi pri povedku v 3. os. ed. ob rabi kratke oblike *je* v naslonskem nizu prišlo do sopostavitve dveh prekrivnih oblik, ki se ji je Dalmatin skoraj dosledno izogibal.

Inu on **nee** vprasha, kuliku kruhou v
imate? (TT 1581-82: I, 168)

ta fuitloba tiga Gospudi **nee** offueiti
(TT 1581-82: I, 226)

Inu on je **nje** vprafhal: Kuliku
Kruhou imate? (DB 1584: III, 23b)

tiga GOSPVDA fvitloba je **nje**
obfvejtila (DB 1584: III, 31a)

Najopaznejša razlika je – poleg pri obeh avtorjih redko rabljene iz roditeljske prevzete oblike Tmn. 3mžs *ñih/jih* (prim. 5.2.1.3, 5.2.3.3) – pri Ted. 3ž, kjer je v DB 1584 kratka oblika *jo* rabljena v okoli 60 odstotkih primerov, v TT 1581-82 pa le v okoli 10 odstotkih.

Kateri kuli bode iskal ohraniti fuio
dusho, ta **no** bode fgubil. Inu kateri
no fgubi, ta bode **ni** dobil ta shiuot
(TT 1581-82: I, 316)

kateri is umei uas ie en zhlouik, kir
ima ftu ouaz, inu aku on eno od tih
sgubi, ne fapufti li on tih deuet inu
deuetdeffet uti pufzhau, inu gre kia-
kai fa uno kir ie fgublena, dotle on **no**
naide? Inu kadar on **no** naide, taku
no na fuio ramo ueffelu gori poloshi
(TT 1581-82: I, 305)

Kateri kuli bo yfkal fvojo dufho
ohraniti, ta **jo** bo sgubil: Inu kateri **jo**
bo sgubil, ta **ji** bo k'lebnu pomagal
(DB 1584: III, 42a)

Kateri Zhlovik je mej vami, kir ima
ftu Ovaz, inu aku on téh eno sguby,
nepufti li on te devet inu devetdeffet
v'pufzhavi, inu gre sa to sgubleno,
dokler **jo** najde? Inu kadar **jo** najde,
taku **jo** veffesu na fvoje rame poloshy
(DB 1584: III, 40b)

Podobno velja tudi za 1ed., Tmn. 3mžs in Ted. 3ž v prevodih Psaltra, medtem ko se je Dalmatin pri 2ed. in Ted. 3m za dolgi obliki *tebe* in *ñega* odločal pogosteje kot Trubar.

MI hualimo **tebi**[!] Bug, mi **te** hualimo, inu tuie Ime kir ie taku blifi, Inu mi ofnanuiemo tuia zhudeffa (TPs 1566: 135a)

Tebe fo te Vode vidile Bug, te vode fo **te** vidile, One fo fe bale inu te globokyne fo fe ftesle (TPs 1566: 138b)

Ieft fem neshil muiga Hlapza Dauida, Ieft fem **ga** shalbal smuiem fuetim olem (TPs 1566: 163a)

Dotle ie nega Besseda prishla, Inu tu gouoriene tiga Gospudi ie **nega** probiralu. Ta Kral ie poslal inu **ga** ie odreshil, Ta Vyuda zhes ta Folk **ga** ie rekâl ifpuftiti. On **ga** ie poftauil kanimu Gospudi zhes fuio Hyshe, Inu kanimu Vyudu zhes vse nega blagu (TPs 1566: 190b–191a)

Alleluia. Hvalyte Boga vnega Suetufti, Hualyte **ga** vnega Terdnobi te nega mozhy. Hualyte **ga** vnega Gosposkih dianih, Hualyte **ga** vnega velikim Gospoftuu. Hualyte **ga** fteim trobētarskim glaffum, Hualyte **ga** fteim Pfalteriem inu Arffo. Hualyte **ga** sbobni inu fray, Hualyte **ga** ftrunami inu shpyshzhali. Hualyte **ga** fglafnimi Cimbali, Hualyte **ga** fteimi Cimbali tiga lepiga glaffa (TPs 1566: 264b)

MY **tebe** sahvalimo, ò Bug, my **tebe** sahvalimo, Inu osnanujemo tvoja zhudeffa, de je tvoje Ime taku blisi (DB 1584: I, 298a)

Vodé fo **tebe** vidile, ò Bug, vodé fo **tebe** vidile, inu fo fe bale, Inu globofzhine fo divjale (DB 1584: I, 298b)

Ieft fim nafhil mojga Hlapza Davida, Ieft fim **njega** shalbal s'moim fvetim oljem (DB 1584: I, 302a)

Notâr do tiga zhaffa, de je njegova beffeda prifhla, Inu GOSPODNIE govorjenje, je **njega** iskufsilu. Tedaj je Krajl tje poslâl, inu **ga** je profstiga puftil: GOSPVD zhes vse folke, je rekâl **njega** profstiga puftiti. On je **njega** k'nimu Gospudu poftavil zhes svojo hifho, de je gospodoval zhes vse njegovu blagu (DB 1584: I, 306a)

Halleluia. Hvalite GOSPUDA v'njegovi Svetini: Hvalite **njega** v'têrdnofti njegové mozhy. Hvalite **njega** v'njegovih junazhkih delih: Hvalite **njega** v'njegovi veliki zhafti. Hvalite **njega** s'Trobentami: Hvalite **njega** s'Pfalterjom inu s'Arfami. Hvalite **njega** s'Bobni inu s'Raji, Hvalite **njega** s'ftrunami inu s'Piſhalmi. Hvalite **njega** s'glafnimi Cymbali, Hvalite **njega** s'Cymbali tiga vukanja (DB 1584: I, 316b)

Vendar tako v Novi zavezi kot v Psalmih najdemo tudi nasprotne zglede.

Mojfter ie tukai, inu **tebe** klizhe (TT 1581-82: I, 418)

Ta Neuernik shpea po tim prauizhnim, Inu ishze **nega** vbyti (TPs 1566: 72b)

VTim ftopio ty Farifei inu Saducei knemu, ty fo **nega** iskushali (TT 1581-82: I, 67)

Mojfter je tukaj, inu **te** klizhe (DB 1584: III, 54a)

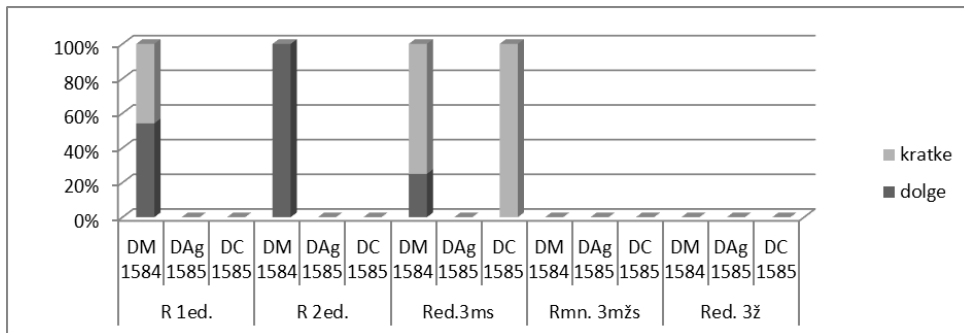
Nevernik fhpega na Pravizhniga, Inu **ga** mifli vbyti (DB 1584: I, 289a)

TEdaj fo Fariseerji inu Sadduceerji k'njemu ftopili, ty fo **ga** fkufhali (DB 1584: III, 11a)

6.1.3.1.1.3.4 DM 1584 in deli iz 1585

6.1.3.1.1.3.4.1 Rodilnik

V zadnjih Dalmatinovih delih so roditeljske oblike spet slabo izpričane, zato razmerja med rabo dolgih in kratkih oblik večinoma niso reprezentativna.

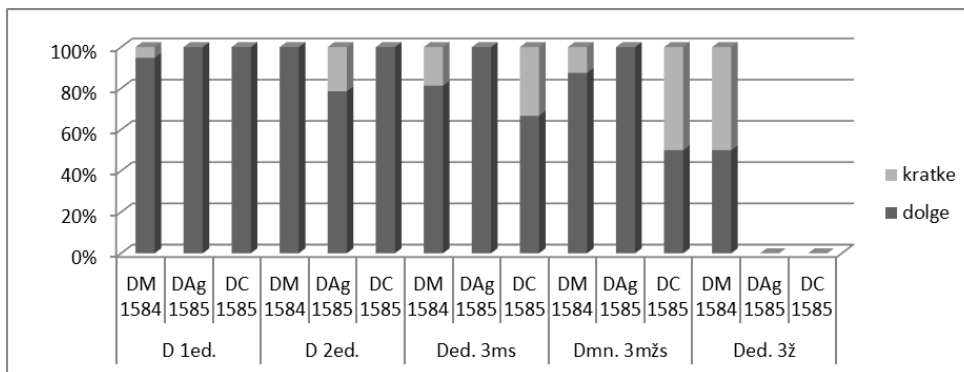

Graf 24: Razmerje med roditeljskimi dolgimi in kratkimi oblikami ob zanikanih glagolih v Dalmatinovih delih iz let 1584–1585

Najpogosteje jih najdemo v DM 1584, kjer sta pri 1ed. ob nekaj manj kot 50 pojavitvah dolga in kratka oblika skoraj izenačeni (*mene* 26 : *me* 22); dolga oblika je tako rabljena nekoliko pogosteje kot v predhodnih besedilih, pri katerih Dalmatin ni imel Trubarjeve predloge. R 2ed. se v tem delu ob zanikanem glagolu pojavi le enkrat, in sicer dolga oblika *tebe*, pri Red. 3mžs pa je od štirih pojavitvev kratka oblika *ga* rabljena v treh primerih,¹⁹⁴ dolga *ńega* pa v enem. Tudi v DC 1585 je Dalmatin v edinem primeru uporabil *ga*.

V redkih primerih osebnih zaimkov ob povratnih glagolih in ob količinskih izrazih so rabljene samo dolge oblike.

6.1.3.1.1.3.4.2 Dajalnik

Graf 25: Razmerje med dajalniškimi dolgimi in kratkimi oblikami v Dalmatinovih delih iz let 1584–1585

¹⁹⁴ Pri vseh treh primerih gre za zanikani veelnik, medtem ko je dolga oblika rabljena ob glagolu v povednem naklonu. Nasprotno pri 1ed. tudi ob veelniku prevladujejo dolge oblike.

V dajalniku dolge oblike v večini primerov izrazito prevladujejo, vendar se v različnih knjigah pojavljajo odstopanja pri različnih zaimkih: v DC 1585 najdemo v Ded. 3ms in Dmn. 3mžs kratki obliki *mu* in *jim* bodisi v pesmih ali v biblijskih citatih, ki se ujemajo z DB 1584.

Vfaki fturi v'fvoim ftanu, | Kakòr je tukaj piflanu: | Taku **mu** bo Bug frezho dal, | De bo na Semli dobru ftal (DC 1585: C8b)

Pužite Otrozhezhe k'meni priti, inu
ym nikar nebranite (DC 1585: Aa)

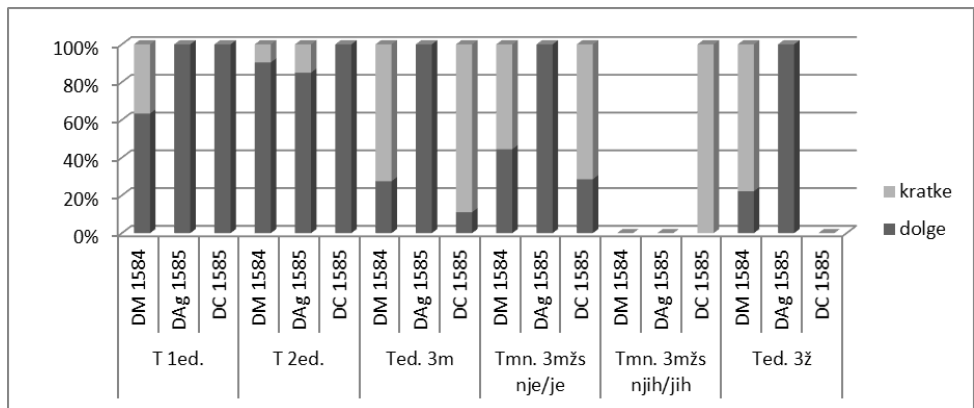
Pužite otrozhizhe k'meni pryti, inu
ym nikar nebranite (DB 1584: III, 25a)

Imafh li Otroke, taku jih koji, inu **jim**
od mladufti vrat pèrpogibaj
(DC 1585: Ca)

Imafhli Otroke, taku jih koji, inu **jim**
od mladufti vrat pèrpogibaj
(DB 1584: II, 156b)

V DM 1584 sta v Ded. 3ž dolga oblika *nej* in kratka *ji* izpričani po enkrat; kratka oblika je rabljena ob velebniku.

6.1.3.1.1.3.4.3 Tožilnik

Graf 26: Razmerje med tožilniškimi dolgimi in kratkimi oblikami v Dalmatinovih delih iz let 1584–1585

V tožilniku je v DM 1584 stanje podobno kot v DB 1584 v delih, kjer Dalmatin ni imel Trubarjeve predloge. Odstopata predvsem 2ed., kjer je v DM 1584 precej pogosteje rabljena dolga oblika *tebe*, in izvorni Tmn. 3mžs, kjer ima kratka oblika *je* bistveno večji delež kot v DB 1584. Nasprotno so razmerja v DAG 1585 in DC 1585, kjer je število pojavitev majhno, podobna kot v Trubarjevih delih: pri 1ed. in 2ed. ter v DAG 1585 tudi pri Ted. 3ž so skoraj izključno rabljene dolge oblike, kratko najdemo le v DAG 1585 pri 2ed., pri čemer so vsi trije primeri ob glagolu *prositi*.

Inu **te** pohlevnu profsimo (DAG 1585: b8a)

my **te** profsimo [...] (DAG 1585: c6a)

Za razliko od Trubarja je Dalmatin tako v tem kot v drugih delih kratko obliko *te* ob *prositi* večkrat uporabil tudi v primeru, ko je osebek izražen.¹⁹⁵

¹⁹⁵ Velja pa tudi obratno – dolgo obliko *tebe* najdemo tudi ob neizraženem osebkju.

V Ted. 3m močno prevladuje kratka oblika *ga*. Tudi pri izvornem Tmn. 3mžs v DC 1585 ima kratka oblika *je* večinski delež,¹⁹⁶ medtem ko jo je Dalmatin v DAg 1585 uporabil le enkrat (ob devetih pojavitvah *ne*).

KOKV IMA EN CERKOVNI SLVSHABNIK NOVE Sakonike vkup porozhiti. NErpoprej kadar je okljuje, ima rezhi N. in N. hozheta po Boshji Ordnungu v' fveti Sakon stopiti (DAg 1585: B8b)

Iz rodilnika prevzeta množinska tožilniška oblika se v obeh delih pojavi le po enkrat, v obeh primerih pa je kratka (*jih*).

6.1.3.1.1.3.5 Stilistična raba dolgih in kratkih oblik pri Dalmatinu

Tudi pri Dalmatinu najdemo primere stilistične rabe dolgih in kratkih oblik, pri čemer so – kot pri Trubarju – na prvem mestu lahko oboje, ne glede na to, katere so v splošnem pogostejše.

Moj Gréh je vekfhi, kakòr de bi mogál meni odpufzhen biti. Pole, ti **mene** danas íshenefh is Deshele, inu fè moram pred tvoim oblzhjem fkrivati, inu moram neobftojezh inu bejshezhi biti na Semli, inu bode, de **me** v'bye, gdur **me** najde (DB 1584: I, 4a)

Bug, kateri je Semlo furmal, inu je **njo** sturil inu pèrpravil. Inu **jo** nej sturil, de bi prasna bila, temuzh je **njo** naredil, de fè ima na njej prebivati (DB 1584: II, 18b)

Temuzh jefst hozhem pèr moih Ozhetih leshati: Inu ti **me** imafh is Egypta pelati, inu **mene** v'nyh pogrebi pokoppati (DB 1584: I, 31b)

Vprafhaj po njej, inu **jo** yfzhi, taku **jo** bohñ nafhèl, inu kadar **njo** dobiñh, taku **jo** nepuñti od febe (DB 1584: II, 156a)

ON je is njega puñtil priti tiga fvetiga Mosha Moseffa, kateri je vñimu fvitu lub inu prieten bil, inu katerimu fo, Bug inu ludje, priatelj bily, kateriga ime fè viñfoku zhafty. On je **njega** tudi zhañtil, kakòr te fvete Ozhake, inu **ga** je viñfoku povsdignil, de fo fè **ga** Sovrashniki morali bati, inu je puñtil de je s'beffedami veliku zhudes sturil. On **ga** je zhañtitiga sturil pred Krajli, inu **mu** je dal porozhenje na fvoj folk, inu **mu** je pokasal fvojo zhañt. On **ga** je isbral k' fvetimu stanuvi, sa njegove svejfhzine inu krotkuñti volo, inu **ga** je isvolil is mej vfeh Ludy. On je **njemu** puñtil flifhati fvojo lhtimu, inu **ga** je pelal v'temni oblak. On **mu** je v'prizho dal te Sapuvidi, slañti, Poñtavo tiga Lebna inu modruñti, de bi imèl Iacoba vuzhiti Saveso, inu Israela njegove Praude (DB 1584: II, 171b)

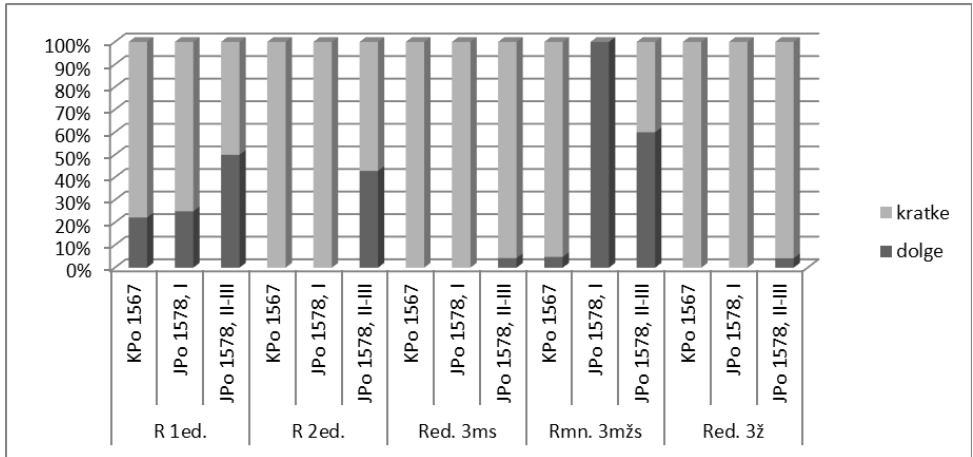
6.1.3.1.1.4 Juričič

Pri Juričiču – podobno kot v DB 1584 – se raba dolgih in kratkih oblik precej razlikuje v prvem delu, ki *ga* je pred njim prevedel že Krelj, ter v drugih dveh delih postile, čeprav je že za prvi del značilno nadomeščanje kratkih oblik iz KPo 1567 z dolgimi (Merše 1998: 227).

6.1.3.1.1.4.1 Rodilnik

To je razvidno že v rodilniku ob zanikanem glagolu, kjer je v prvem delu stanje pri vseh zaimkih razen Rmn. 3mžs podobno ali enako kot pri Krelju.

¹⁹⁶ Vsi primeri Tmn. 3mžs, tako z dolgo kot s kratko obliko, so rabljeni v biblijskih citatih, ki se ujemajo z DB 1584.

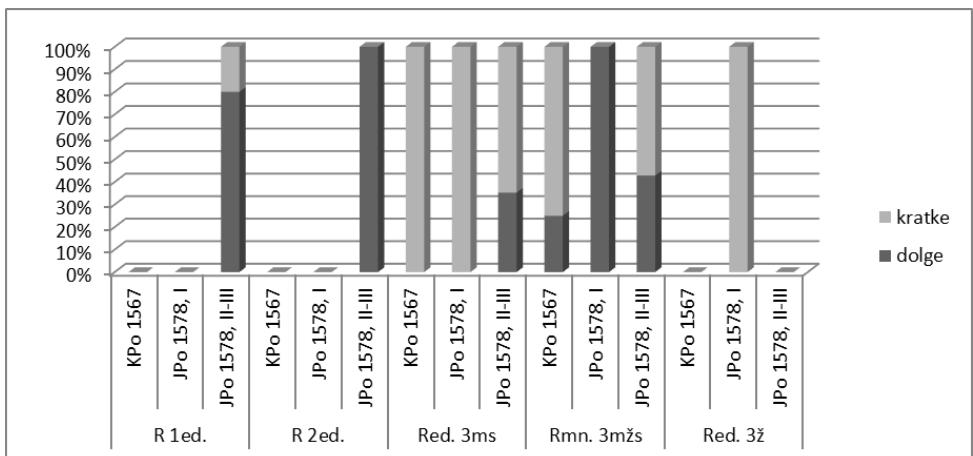
Graf 27: Razmerje med rodilniškimi dolgimi in kratkimi oblikami ob zanikanih glagolih v KPo 1567 in JPo 1578

Razen v posameznih primerih, ko lahko na podlagi sobesedila domnevamo, da je zaimek nosilec stavčnega poudarka, so pri večini zaimkov rabljene kratke oblike. Očitno pa odstopa Rmn. 3mžs, kjer v prvem delu popolnoma prevladuje dolga oblika *nih*, spremenjeni so vsi Kreljevi primeri, kjer je bila rabljena kratka oblika *jih*.

Nevidijo **ijh** v' Cerkou k' predigam, ne
po fhleio **ijh** v' fhulo, alli ako lih pre-
moreio doma ijm Pedagoge ne dërshe
(KPo 1567: XLVib)

Oni **nyh** V cerkou kpredigam ne-
uodio, **Nyh** V shulo ne poshleio, inu
ako lih premoreio, tako nym doma
Shulmoiftra ne dërshe
(JPo 1578: II, 32a)

V drugem in tretjem delu postile je delež dolgih oblik večinoma večji kot v prvem, najbolj izrazito pri 2ed., medtem ko je pri Rmn. 3mžs precej manjši kot v prvem delu, čeprav še vedno najvišji od vseh zaimkov (*nih* je rabljen v okoli 60 odstotkih primerov).

Graf 28: Razmerje med rodilniškimi dolgimi in kratkimi oblikami ob povratnih glagolih v KPo 1567 in JPo 1578

Podobna razmerja med prvim ter drugim in tretjim delom so tudi ob povratnem glagolu. 1ed. in 2ed. pri Krelju in v prvem delu JPo 1578 nista izpričani, v preostanku Juričičevega prevoda pa pričakovano prevladujeta dolgi obliki *mene* in *tebe*. V Red. 3ms in 3ž sta tako v KPo 1567 kot v prvem delu JPo 1578 rabljeni samo kratki obliki *ga* in *je*, ki prevladujeta tudi v JPo 1578, II–III, zlasti pri 3ž, najdemo pa tudi nekaj primerov rabe dolgih oblik *nega* in *ne*. Tudi v Rmn. 3mžs pri Krelju prevladuje kratka oblika *jih*, medtem ko se je v prvem delu Juričič spet odločil samo za dolgo obliko *nih*, v drugem in tretjem delu pa nekoliko prevladuje *jih*.

Tiga fe ne ôte lotiti, to fe **ijh** manie
prime, kakôr Bob ftene (KPo 1567:
XXXVIII)

Tiga fe ne hote lotiti, to fe **nyh** manie
prime, kakor Bob ftene (JPo 1578:
I, 21b)

Enako velja za Rmn. 3mžs ob količinskih izrazih: v prvem delu je Juričič v vseh primerih spremenil Kreljevo kratko obliko *jih* v *nih*, v drugem in tretjem delu pa najdemo ob prevladujoči rabi kratke oblike dolgo obliko le v enem zgledu.

Inu kijr ie kuli edan, ta **ijh** ima vfelei
vezh polak febe (KPo 1567: CXXb)

Inu kyr ie kuli edan, ta **nyh** ima vfelei
vezh polak febe (JPo 1578: I, 93b)

Inu **ijh** ie fedlu okuli pet tavshent
(KPo 1567: CXXVIb)

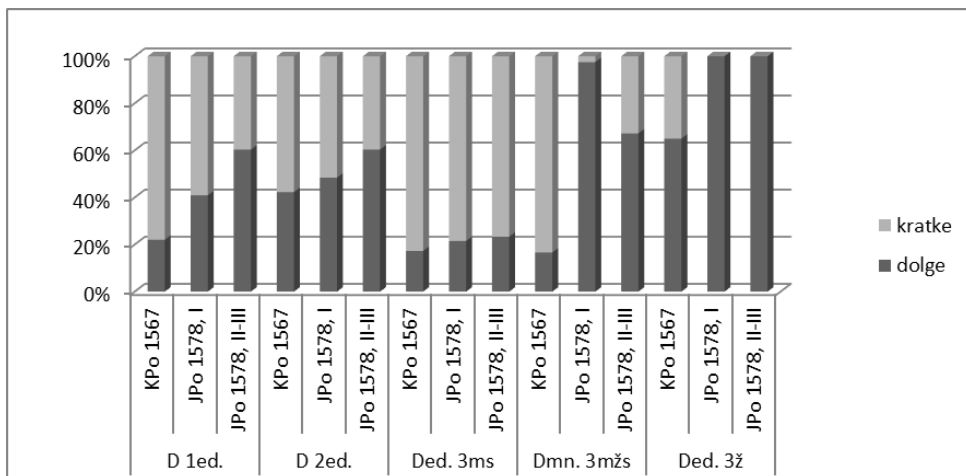
inu fe ie **nyh** pofadilu okuli pet-
taushent (JPo 1578: I, 98b)

Kay ti sdai delash, to ie poprei **nyh**
veliko storilo (JPo 1578: II, 135)

Ob tem bude tebi veliko vefelie inu
Radost, inu fe **ijh** veliko bude ob
niegouim roiftuu vefelilo
(JPo 1578: III, 47b)

6.1.3.1.1.4.2 Dajalnik

V dajalniku se je Juričič že v prvem delu pogosteje kot Krelj odločal za dolge oblike, v drugem in tretjem delu pa se je njihova raba v večini primerov (izjema je spet Dmn. 3mžs) še okrepila.

Graf 29: Razmerje med dajalniškimi dolgimi in kratkimi oblikami v KPo 1567 in JPo 1578

inu fpleto en fhlapal fternia inu
poftavijoga **mu** na Glavo
(KPo 1567: CLXb)

Mi fe sdi, da fe she danafhni dan
s'nal'himi Farisei ravno tako godi
(KPo 1567: XXXIII)

more biti da **ijm** ie tefhkò dialu
inu zhudnò fe sdelu, kâr ie puftil to
sheno tako sa fabo vpiti, inu **ij** nei
precei pomagal (KPo 1567: CXV)

inu fo fpleli en venaz is Ternia inu
fo ga poftauili **niemu** na Glauo
(JPo 1578: I, 126a)

Meni fe sdy, da fe ishe danashni dan
snashimi Farisei rauno tako godi
(JPo 1578: I, 21a)

more biti da ie **nym** teshko dialo
inu fe zhudno sdelo, kyr ie puftil to
Sheno tako sa fabo vpiti, inu **niei**
nei precei pomagal (JPo 1578: I, 88b)

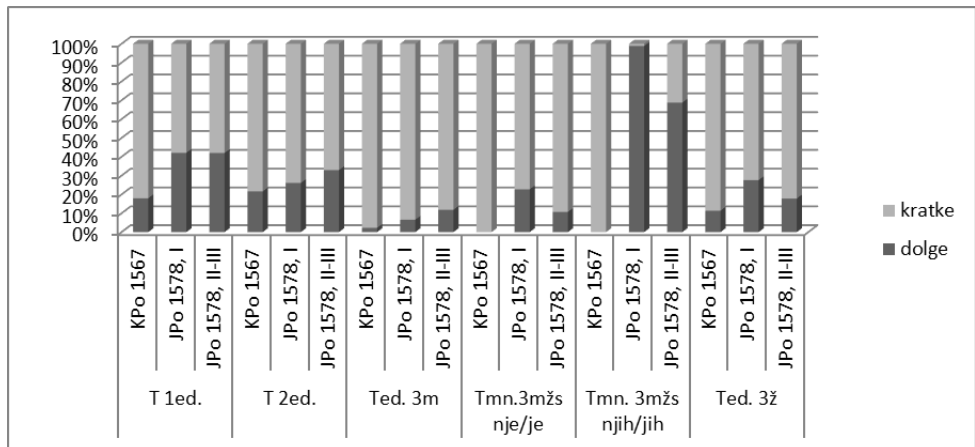
Medtem ko pri večini zaimkov v prvem delu še vedno bolj ali manj prevladujejo kratke oblike, se v preostanku JPo 1578 to razmerje prevesi v prid dolgim. Izjema sta Ded. 3ms, kjer je dolga oblika *ñemu* v celotni Juričičevi postili rabljena le v dobri petini primerov, in Ded. 3ž, kjer je že pri Krelju dolga oblika *ni* prevladovala, pri Juričiču pa kratke oblike *ji* sploh ne najdemo več.

6.1.3.1.4.3 Tožilnik

Tudi v tožilniku je Juričič v številnih primerih spreminjal Kreljeve kratke oblike v dolge, v samostojno prevedenih besedilih pa se je zanje odločal še pogosteje, vendar tudi v njih – za razliko od dajalnika – kratke oblike večinoma prevladujejo.

Ias zho priti inu **ga** osdraviti
(KPo 1567: LXXI)

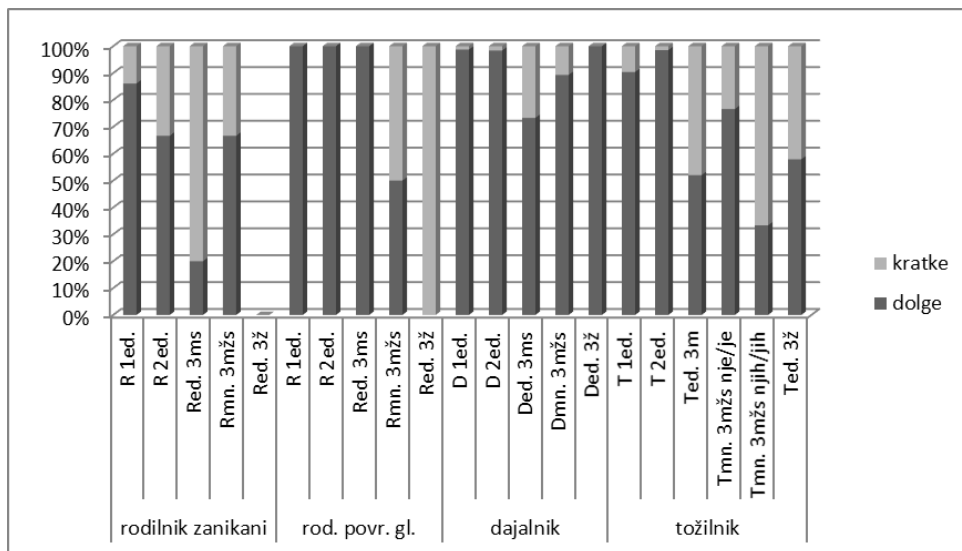
Ieft hozho priti inu **niega** osdrauiti
(JPo 1578: I, 52a)

Graf 30: Razmerje med tožilniškimi dolgimi in kratkimi oblikami v KPo 1567 in JPo 1578

Izjema je le iz roditeljske prevzeta oblika Tmn. 3mžs *ñih/jih*, kjer je razmerje podobno kot v roditeljski. Tudi pri izvirmem Tmn. 3mžs *ñel/je* je delež dolge oblike v JPo 1578, I večji kot v JPo 1578, II–III (čeprav Krelj teh oblik skoraj ni uporabljal), vendar ne presega 20 odstotkov. Tudi pri Ted. 3ž je Juričič v prvem delu dolgo obliko *ño* uporabljal pogosteje kot v drugih dveh, a tudi tu v manj kot v tretjini primerov.

6.1.3.1.1.5 Tulščak

Graf 31: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik pri Tulščaku

V nasprotju z Juričičem pri Tulščaku pri večini zaimkov v vseh sklonih prevladujejo dolge oblike. Najpogosteje kratke oblike najdemo pri 3ms v ednini, vendar ima le v Red. *ga* izrazito večji delež kot dolga oblika *nega*, po čemer se Tulščak razlikuje tudi od Trubarja, čeprav je pri ostalih zaimkih raba kratkih oblik pri Tulščaku pogostejša kot pri njegovem predhodniku. Izstopata še rodilnik ob povratnem glagolu pri 3ž, kjer je v edinem primeru rabljena kratka oblika *je*, in iz rodilnika prevzeta oblika Tmn. 3mžs, kjer ob enem primeru rabe *nih*¹⁹⁷ najdemo dva primera s kratko obliko *jih*.

taku **ijh** na Tellefu inu Dushi sdraue
inu mozhne sturi (TkM 1579: 51a)

Dai meni tudi en saftopnu inu po-
kornu ferze, de ieft **nih** inu vfeh [...]
flusham (TkM 1579: 104a)

troshtai nee o Bug, inu perprai **ijh**
kteeku vnih bolesni (TkM 1579: 51a)

6.1.3.1.1.6 Bohorič

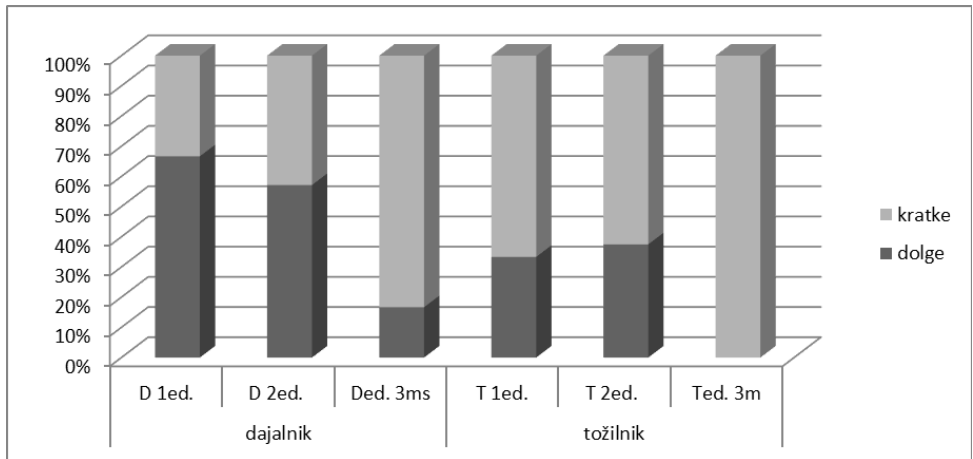
V BTa 1580 so v zvezah s prosto rabo izpričane samo tri oblike 3mžs, ki so vse kratke.

Nemoli **yh** inu **im** neflushi (BTa 1580)

to ifto sa Sveto dershimo, radi p[oslu]lhamo, inu fe **ie** vuzhimo (BTa 1580)

Tudi v BH 1584 v zvezah s prosto rabo niso izpričani vsi skloni. V ednini najdemo obravnavane oblike samo v D in T, zgleđa za 3ž ni.

¹⁹⁷ Za uvrstitev oblike v tovrstni zvezi v tožilnik prim. 3.1.6.

Graf 32: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik v BH 1584

V dajalniku pri 1ed. in 2ed. kot pri večini drugih avtorjev dolgi obliki *meni* in *tebi* nekoliko prevladujeta,¹⁹⁸ medtem ko je pri Ded. 3m *nemu* uporabljen v dveh zgledih, od tega v enem dvojnično s kratko obliko.

Est mihi nomen Pomponius. **Meni** je jime Pomponius (BH 1584: 312)

Est mihi lucro: Gre, oli pride **meni** h'dobizhku (BH 1584: S26)

Illud mea magni interest, te vt videam, Na letim **meni** veliku nadleshi, da te vidim (BH 1584: S48)

meum est iniuriarum non adferro, **Meni** flifhi, doštoji, oli se spodobi, nikar krivizo fturiti [...] **meni** (BH 1584: S49)
mihine, **menili** (BH 1584: 166)

largior tibi pecuniam, dam **tebi** denarje (BH 1584: S31)

affentior tibi, **tebi** pèrvolim (BH 1584: S31)

Tua refertadellè, **tebi** nuza, je prid, da fi v'prizho (BH 1584: S47)

Tibi ergo? **tebili**? vel tedaj (BH 1584: 166)

TU des epulis accumbere divum. Ti **mi** dafh k'Bogou misi lefti (BH 1584: S9)

Libet, se **mi** hozhe, oli lufhta (BH 1584: S49)

Litteras accepi tuas, quae mihi magna voluptati fuerunt. Tvoj list fèm prejel, kateri **mi** je pèrjetèn bil (BH 1584: S1)

Induo te tunicam. Iest **ti** fuknjo oblezhem, vel te s'fuknjo oblezhem (BH 1584: S27)

Praefto tibi fidem, Iest **ti** vero dèrshim (BH 1584: S25)

Quid putas, kaj se **ti** ldi, gdu? (BH 1584: 85)

¹⁹⁸ Zaradi majhnega števila pojavitev so navedene vse razen tistih v pregibalnih vzorcih (tudi pri glagolu, kjer se pri prevodih latinskega optativa vedno rabljene dolge dajalniške oblike).

Quos illi lacta laborum, Ipfa fuis
manibus nevit Sidonia Dido. Kateri
je **njemu**, veffela od dejla, (oli sa volo
dejla) Sama Sidonifka Dido fhivala
(oli fpredla) (BH 1584: S16)

obuiam illi proceßimus, mi fmo pruti njemu fhli; vel, mi fmo **mu** pruti fhli [...] Datium **njemu** vel
mu [...] (BH 1584: S55)¹⁹⁹

V tožilniku pa pri vseh treh zaimkih prevladujejo kratke oblike, pri 3m je *ga* rabljen v vseh zgledih.

INterest mea, **mene** tizhe (BH 1584: S48)

Putavi ea de re te effe admonendum,
Sèm mejnil **tebe** od teifte rizhi opo-
meniti: fem mejnil **tebe** tejfte rezhi
opomeniti (BH 1584: S22)
Doceo te literas, Vuzhim **tebe**
kunfhti (BH 1584: S26)

Vt illum dij deaque perdant, da **ga** bog inu Bogijnje, konzhajte (BH 1584: S57)

Mitto illum ad fpeculandum arcem, Ieft **ga** polhlem, k'gledajnju grada (BH 1584: S33)

Sapientis est proprium, nihil quod poenitere poßit facere, Eniga modriga lafna shara je, nißter,
kar **ga** more Revati, fturiti (BH 1584: S52)

poenitet eum fenectutis fuae, **ga** fvoje ftarofti reva (BH 1584: S51)

V množini sta izpričana samo dva zgleda za Rmn. 3mžs ob količinskih izrazih: v enem primeru je uporabljena dolga oblika *nih*, v drugem pa kratka *jih*.

Ibo animis contra, vel magnum
praefet Achillem, id est, repraefentet,
zhem **mu** ferzhnu pruti pojti, tår fi
on lih bodi, ta veliku flovlen Achilles
(BH 1584: S25)

Si poterit Neuius id, quod libet, et ei
libebit, quod non licet, Aku Neuius
bo mogèl tu, kar fe **mu** hozhe, taku
fe **mu** bo tudi hotelu, tu kar fe **mu**
nefpodobi (BH 1584: S50)

me, opominafh da fe s'fliffom vu-
zhim (BH 1584: S57)

Negligentiae me accusas, vel,
propter negligentiam, **me** dolshifh
v'traglivofti, oli nemarfhine, vel, sa
nemarfhine voljo (BH 1584: S21)
Illud mea magni interest, te vt vi-
deam, Na letim meni veliku nadleshi,
da **te** vidim (BH 1584: S48)

Spolio te pecunia. **Te** pèrpravim ob
denarje (BH 1584: S28)

Condemnabo te eodem crimine, zhem **te**
lih tigaißtiga greha obtoshiti (BH 1584: S21)

Induo te tunicam. Ieft ti fuknjo oble-
zhem, vel **te** s'fuknjo oblezhem
(BH 1584: S27)

Cum ipfe te veteris amicitiae commo-
nafaceret, commotus es, Satu kèr **te**
je ftare prijasni opomenil, fi ti fårdit
poftal (BH 1584: S22)

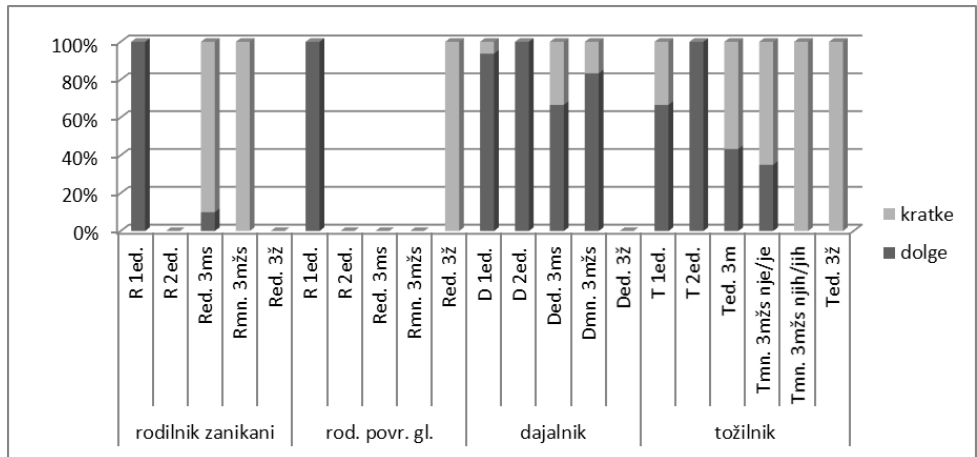
¹⁹⁹ Navedeni zgled je sporen, saj zaradi predložno rabljene oblike v predhodnem stavku ni jasno, ali ga lahko uvrstimo med primere v zvezah s prosto rabo.

Exigni numero, fed bello vinida virtus: **Nih** majhino na zhipli, oli v'boju, oli h'boju, fërzhna muzh (BH 1584: S17)

Rari quippe boni, vix funt numero totidem, quot Thebarum Portae, vel diuitis hostia Nili, Retki fo dobri, kumaj **jih** je v'zhipli tulikajn, kuliku je vrát, v'mejfti Thebe, oli kuli[!] je ftrug bogatiga Nila (BH 1584: S55–S56)

6.1.3.1.1.7 Trost

Tudi pri Trostu najdemo razlike pri rabi dolgih in kratkih oblik med 1ed. in 2ed. na eni strani in 3mžs na drugi strani: pri prvih močno prevladujejo ali so izključno rabljene dolge oblike, za druge pa v rodilniku in tožilniku velja obratno, medtem ko v dajalniku tudi pri njih – podobno kot pri Trubarju – prevladujejo dolge oblike. Od Trubarja pa se Trost razlikuje po pogosti rabi kratkih oblik tudi pri R in Tmn. 3mžs ter R in Ted. 3ž.

Graf 33: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik pri Trostu

6.1.3.1.1.8 Megiser

Pri Megiserju najdemo v posameznih slovarskih geslih samo primere za D in T 1ed. in 2ed.; v vseh primerih razen v enem, kjer sta – kot alternativa – uporabljena oba zaimka, so uporabljene kratke oblike.

Es geht mich/dich an [...] tu **mene**, ali **tebe**, tizhe, ali angre (MD 1592: D2b)

es Taurt mich [...] fe **mi** fmili (MD 1592: P7a)

Es gefelt mir [...] toku **mi** dobru dopade (MD 1592: D2b)

libet [...] **mi** fe lufhta (MTh 1603: I, 799)

Caaturio [...] *Sclav.* **mi** ie potreba frati (MTh 1603: I, 189)

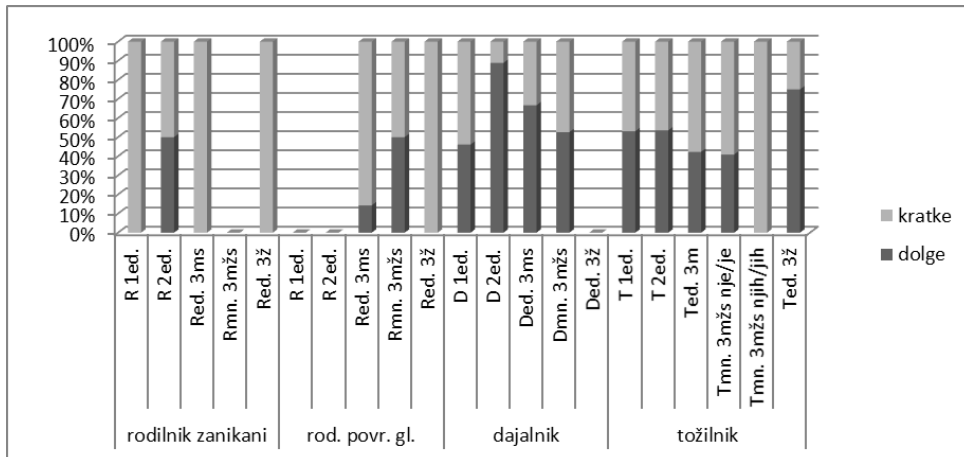
Laß mich gehn [...] pufti **me** fmyram (MD 1592: H8a)

Ey lieber [...] lubi, proßim **te** (MD 1592: D3a)

Quaefo [...] *Sclau.* Proßim **te** (MTh 1603: II, 376)

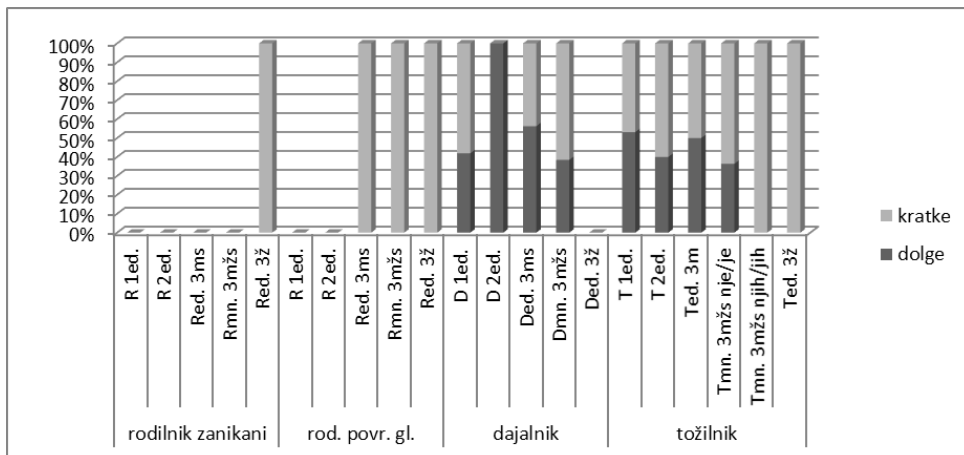
6.1.3.1.1.9 Znojilšek

Tudi pri Znojilšku so dolge oblike pri večini zaimkov najpogostejše v dajalniku, največji delež ima dolga oblika 2ed. *tebi*. V tožilniku so dolge oblike rabljene bistveno pogosteje kot v rodilniku, vendar gre pri rodilniku ob zanikanem glagolu za majhno število primerov. Enako velja za iz rodilnika prevzeti Tmn. 3mžs: v edinem primeru je rabljena kratka oblika *jih*.

Graf 34: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik v celotnem ZK 1595

Ker je Znojilšek v svoje delo vključil precejšnje število biblijskih citatov (iz DB 1584) ter že prej objavljenih molitev in pesmi, v katerih je ohranjal izvirne oblike, pa zgornji graf ne odraža njegove avtorske rabe dolgih in kratkih oblik. Če zaimke iz omenjenih besedil izločimo, se slika nekoliko spremeni.

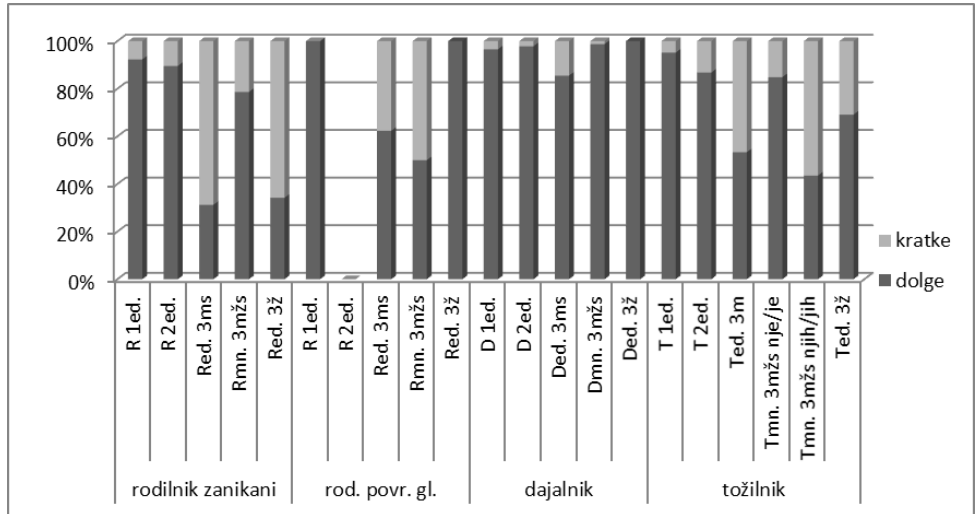

Graf 35: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik v Znojilškovih samostojno prevedenih besedilih

V samostojno prevedenih besedilih je Znojilšek v rodilniku vedno uporabljal kratke oblike tako ob zanikanih kot ob povratnih glagolih in tudi v dajalniku in tožilniku so kratke oblike večinoma uporabljene nekoliko pogosteje kot v celotnem besedilu. Izjema je D 2ed., kjer v

Znojilškovih besedilih najdemo samo dolgo obliko *tebi*. Nasprotno pri Ted. 3ž v celotnem besedilu zaradi pretežne rabe v biblijskih citatih (kjer je razmerje *ño* 6 : *jo* 1) prevladuje dolga oblika *ño*, v samostojnih proznih prevodih pa je v edinem primeru uporabil kratko obliko *jo*.

6.1.3.1.1.10 TPo 1595

Graf 36: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik v TPo 1595

Če se TPo 1595 tako po pisni kot po oblikovni podobi zaimkov razlikuje od ostalih Trubarjevih del, pa jim je po razmerjih med dolgimi in kratkimi oblikami precej blizu, posebej pri 1ed. in 2ed., kjer v vseh sklonih močno prevladujejo dolge oblike. Podobno kot v drugih Trubarjevih delih je pri vseh zaimkih njihov delež najvišji v dajalniku, kjer kratke oblike predstavljajo kvečjemu nekaj odstotkov, le pri Ded. 3ms okoli 15 odstotkov.

Pri R in T 3mžs pa stanje v postili nekoliko odstopa od Trubarjevih del: v ednini je pri 3ms delež dolge oblike ob zanikanih glagolih nekoliko večji, pri Ted. 3ž ter v Rmn. 3mžs pa bistveno manjši; nekoliko manjši je tudi ob količinskih izrazih, kjer najdemo ob skoraj 70 pojavitvah dolge oblike *nih* le štirikrat kratko obliko *jih*, ki je Trubar ni uporabljal. R in Ded. 3ž sta podobna kot pri Trubarju: kratka oblika *je* je ob zanikanih glagolih rabljena v približno dveh tretjinah primerov, nasprotno pa je v Ded. 3ž kratka oblika *ji* rabljena samo enkrat v robni opombi.

Ta Iſtoria od tiga Terplenja Chriftufoviga ſe ima fliſig pridigovati, Sakaj Hudizh **ji** je fourash (TPo 1595: I, 207)

Tudi pri izvornem Tmn. 3mžs je v primerjavi s poznejšimi Trubarjevimi deli kratka oblika *je* rabljena nekoliko pogosteje, čeprav njen delež tudi tu ne dosega 20 odstotkov, pri iz rodilnika prevzeti obliki, ki je za Trubarja netipična, pa *jih* rahlo prevladuje nad dolgo *nih*.

6.1.3.1.1.11 Dolge in kratke oblike v pesmaricah

V pesmaricah splošen pregled dolgih in kratkih oblik ni smiseln, saj v pesmih razmerje med tistimi oblikami, ki se razlikujejo po številu zlogov, določa zlogovni verz, kot je bilo prikazano pri posameznih avtorjih. Izjema so prozni uvodi in molitve, v pesmih pa nepredložne odvisne množinske oblike 3mžs ter edninske oblike 3ž, kjer so tako dolge kot kratke oblike enozložne.

6.1.3.1.1.11.1 *P 1563

V *P 1563 je oblika brez *n*- najpogostejša v Ted. 3ž: *jo* je izključno rabljena v pesmih G. I., H. K., L. Z., G. R. in v nekaterih nepodpisanih, samo dolgo obliko *no* najdemo le v nepodpisani poročni pesmi NV puimo daimo zhaft Bogu.

De ie Bug sheno ftuaril, | Ter ie **no** dal moshu (*P 1563: 147)

Kratka oblika se pojavlja še v Tmn. (in v prekrivnem Tdv.). V Trubarjevih pesmih, ponatisnjenih iz TC 1550, najdemo po en primer za Tdv. in Tmn. 3mžs *je*.

Shnim ye ftuarill femlo/ nebu [...] Mosha potle to sheno Inu **ye** vkupe porozhill, Vfo ftrar[!] ye nima ifrozhil, de ima nym slushiti (*P 1563: 1)

vrashyo oblaft, ne dai nam paft, verne tuoie, obarye, pred malykouo falsh slushbo (*P 1563: 16)

Še en primer Tmn. 3mžs *ye* se pojavi v razlagi desetih zapovedi Pošlufhai zhluouk refumei, kjer Trubar v svoji prvi knjigi ni uporabil zaimka, da je dobil potrebno število zlogov v verzu (kitica 8 – 11 – 11 – 8 – 6). Prireditelji *P 1563 so (verjetno zaradi razumljivosti) zaimek dodali, čeprav zaradi tega kitica odstopa od ostalih.

Bofhli obdan fnadlugami | Volnu gori
vfami (TC 1550: 156(86b)²⁰⁰)

boshli obdan fnadlugami, volnu **ye**
gori vfami (*P 1563: 9)

Poleg tega so kratke oblike Tmn. uporabljene še pri G. R. in v nekaterih nepodpisanih pesmih.

De on tih niega nefgubi, Samuzh klebnu **ie** obudi (*P 1563: 161)

Pridi reunim hpomuzhy, Skufi to martro tuoio, Obdili **ye** fmiloftio (*P 1563: 103)

Shtra[...] ²⁰¹kaifo fturili, Vfrashye ftuuum ferdom (*P 1563: 181)

V večini primerov je kratka oblika uporabljena ob velelniku.

Pri H. K. in v nepodpisani predelavi 14. psalma pa prevladujejo dolge oblike (tudi ob velelniku).

Kateri to volo tuoio, Serzom vueri fliffaio diat [...] Pufti **nie** le scufi tebe, Volnu fuelfeliem vmreti (*P 1563: 146)

Gledati **nie** zhes fe ie vdal, Zhe bi neshel otroke (*P 1563: 184)

V ostalih množinskih nepredložnih sklonih so pri vseh avtorjih rabljene izključno dolge oblike.

Nim vfame nih zhaft inu oblaft. Puftil ye **ye**²⁰² vframoto paft. Poufim fuetu ye **ye** pognal, Nih fcoff **nim** ny prou fuetoual, **Nim** guishnu she fđai nih kriuina, Danashni dan nei shėkana (*P 1563: 113)

²⁰⁰ V naslednjih izdajah je besedilo enako kot v TC 1550, zaimek ni uporabljen.

²⁰¹ Neberljivo mesto.

²⁰² Čeprav v 16. stoletju prevladuje stava tožilniške oblike zaimkov pred obliko glagola *biti* za 3. os. ed. (prim. 6.1.3.1.3.2.2), je v *P 1563 dvakrat izpričana stava Ted. 3ž za glagolsko naslonko (*ye io*, str. 42 (G. I.), *ie io*, str. 153 (nepodpisana)), obratnih zglede pa ni, zato se v zvezi glagolske oblike in Ted. 3s zdi verjetno, da je zaimenska oblika na drugem mestu.

Ta **nim** ftui nafrani, Vmiru vpokoy shiuiti, Vtim slei obarouati. Profimo Boga ozheta, Smileniga Iefufa, De ie vřakoni shegna, Sdarum fuetiga duha. Shegnai **ie** Bug na femlli, Nih vero poterdi [...] Pufti **nym** dozhatat vnuzheta [...] Bodi **nym** kpomuzhi (*P 1563: 150–151)

V pesmarici so objavljeni tudi nekateri prozni teksti, in sicer dve molitvi po litanijah in zahvalna molitev po jedi. Avtor prvih dveh je Trubar (objavljeni sta bili že v TC 1550), pri zadnji pa je avtor neznan. V vseh treh najdemo samo D in T 2ed. ter R/T in Dmn. 3mžs, v vseh primerih razen v enem pa so rabljene dolge oblike. Le ob glagolu *prositi* je pri Trubarju v primeru, ko osebek ni izražen, uporabljena kratka oblika *te*, ob izraženem osebkju v molitvi neznanega avtorja pa – kot v Trubarjevih delih – dolga *tebe*.

Per teim tudi o Gofpud Bug **te**
profimo (*P 1563: 38)

O liubi gafpud inu ozha mi **tebe**
profimo (*P 1563: 201)

mi **tebe** tudi is ferza profimo (*P 1563: 203)

6.1.3.1.11.2 Trubarjeve pesmarice

Tudi v izdajah pesmarice, ki jih je uredil Trubar, najdemo v pesmih kratke oblike v zvezah s prosto rabo le pri Tdv./mn. 3mžs in Ted. 3ž. Ob dvojninski in množninski obliki iz TC 1550, navedenih že pri *P 1563, se domnevna kratka množninska oblika *je*²⁰³ pojavi še v Trubarjevi pesmi Kir hzhe Bogu slushiti, prvič objavljeni v TPs 1567.

Luskiga blaga ne sheli, Dai nom **ie** Bug dershati, Vřelei Vpokuri ftati (TPs 1567: 7 = TC 1574: 7)

V TC 1574 pa je poleg omenjenega zgleda kratka iz rodnika prevzeta oblika Tmn. 3mžs *jih* rabljena še v dveh primerih, in sicer v dveh Kreljevih pesmih. V vseh drugih primerih v Kreljevih verzifikacijah najdemo obliko *ne*, ki je uporabljena tudi v ostalih Trubarjevih, v TP 1575 pa tudi v Dalmatinovih pesmih.

Edan drufiga drashyo, Inu vmei febo prauio, Seshymo vkup řtrebimo **yh**, De ne oftane edan od nih (TC 1574: 144)

Ofrashi nee ftuim řerdom, Koker fenem slim Vremenom, Sramote sle napolni **yh**, De nim bude shal vniř ferçih (TC 1574: 145)

Glede na uporabljeno obliko Tmn. 3mžs ter rabo dolgih in kratkih oblik v Kreljevih samostojnih delih je verjetno, da je Trubar v pesmarici spreminjal ne le Kreljev zapis, ampak tudi oblike zaimkov; kjer je ohranil rodniliške oblike zaradi rime, pa se za spremembo dolge oblike v kratko ni odločil. Pri Ted. 3ž je v TC 1574 uporabljena le dolga oblika *no*, v TP 1575 pa v edinem primeru v Schweigerjevi pesmi kratka *jo*.

Odpri nim vrata nih ferza, de per nih tvoia beřředa, bo veden prebivala, řpřydom **io** pořlushali (TP 1575: B7b)

Od proznih tekstov sta v Trubarjevih izdajah pesmarice poleg molitev po litanijah, kjer je stanje enako kot v predhodnih izdajah, še krajši uvod, v katerem ni zaimkov v zvezah s prosto rabo dolgih in kratkih oblik, in daljše PRYZHOVANE DE TV PETIE VCERQUI, Kadar ře řaftopnu is ferza poye, Bogu dopade inu ie pridnu, tim Mladim Ludem. V njem so rabljene dolge oblike D 1ed. *meni*, T 1ed. *mene*, Ded. 3mžs *řnemu* in Ted. 3ž *no*, pri Ted. 3ms najdemo samo kratko

²⁰³ V zgledu bi lahko šlo tudi za neosebno anaforično rabo Ted. 3s (prim. 3.2.2).

obliko *ga*, pri Tmn. 3mžs pa je Trubar uporabil po eno dolgo in kratko obliko.

take nega zaihne inu řapuuidei, nei le řamuzh řapouedal vřem ludem veden vřerzi inu pred řebo, na Steini, na daurih řapiffane imeiti [...] Nih Otrokom od nih prauiti, **nee** nuzh ter dan vuzhiti (TC 1574:)(5–)(5b)

Letih buquiz ie tyřfluzh, Du **ie** ima oli prodaiie, iefť guishnu ne veim (TC 1574:)(8b)

Raba dolgih in kratkih oblik je torej v Trubarjevih izdajah pesmaric podobna kot v njegovih samostojnih delih; zdi se, da je v skladu s svojimi načeli posegal tudi v pesmi drugih avtorjev, kadar to ni vplivalo na verzno strukturo.

6.1.3.1.1.11.3 Dalmatinovi izdaji

V nasprotju s Trubarjem Dalmatin v svojih izdajah pesmarice v dolge in kratke oblike – vsaj v ponatisnjenih pesmih – ni posegal, saj so ohranjene vse oblike iz predhodnih Trubarjevih izdaj. V na novo objavljenih pesmih so kratke oblike precej pogostejše, poleg Tmn. 3mžs *je* in Ted. 3žjo najdemo tudi v R in Dmn. 3mžs *jih* in *jim*.

Od treh primerov Rmn. 3mžs, ki jih najdemo v dveh Dalmatinovih pesmih, prvič objavljenih v DC 1579, je ob količinskem izrazu uporabljena dolga oblika *nih*, ob povratnem glagolu pa obakrat kratka *jim*. Enaka zgloda najdemo tudi v DC 1584, novih primerov za roditelje.

De bi lih na leivi řrani, **Nih** taushent konez vselu (DC 1579: 141; podobno DC 1584: CXCIII[=CXCI])

Vře Grehe imash řposnati, Bogu ře **ijh** dolshan dati, Zhes nee is řerza shalovat, Ter potle ře **ijh** varovat (DC 1579: 28; podobno DC 1584: LIIII)

Nasprotno je v DC 1579 v Dmn. 3mžs tudi v novih pesmih večinoma rabljena dolga oblika *nim*. *Jim* najdemo le v Dalmatinovi pesmi O Bug Ozha nebeski Kral, in sicer rabljeno izmenično z dolgo obliko.

Tu **nym** shal vřerzu teshku dei, kir ře **ym** řifniza povei (DC 1579: 156; podobno DC 1584: CCXII)

Tudi v DC 1584 je Dalmatin v svojih novih pesmih v Dmn. 3mžs uporabljal dolgo obliko, ki jo najdemo tudi v nepodpisani pesmi O ti mogozhi vezhni Bug, medtem ko je v novi Bohoričevi pesmi in nepodpisanih Hvala bodi Bogu vřak zhas in Kaj shalujelř ferze moje rabljena samo kratka oblika *jim*. V zadnji omenjeni pesmi najdemo tudi iz roditelja prevzeto kratko obliko Tmn. 3mžs *jih*.

pořhle k' nym Angela, de **jim** pomaga is ognja, nu **jih** řefni od řudiga (DC 1584: CCLXXV)

Tudi od izvornih tožilniških oblik v obeh Dalmatinovih izdajah v novih pesmih močno prevladuje kratka *je*, posamične primere rabe dolge oblike *ne* najdemo le pri Dalmatinu in v enem primeru pri Schweigerju.

Dalmatin: Iesus Criftus nash, řa nas voiskuie, te řvoie varuie, ta bode **nee** řremogel (DC 1579: 126)

Dalmatin: Dobru řimu Zhloveku, kir mlade Otroke řvoie, ob en Kamen řesbye **nee**, de vezh ne řrido k'veku (DC 1579: 153)

Dalmatin: Ty řdugi řo **nje** dolřhili, De bi vři řyani bily (DC 1584: CCLXXI)

Dalmatin: Po vřem Svejtu je **nje** pořlal, H'Predigarřjem pořtavil, Rekozh: vuzhjte vře Ludy, Moř řveti Evangelii, Inu **je** karřtite tudi (DC 1584: XLV)

Schweiger: Ony meni vřaj řefřkode [...] Criftus je **nje** řremogel (DC 1584: CCLXIII)

V zadnjem primeru je bila dolga oblika verjetno rabljena, da se je avtor izognil podvojitvi pre-

krivnih oblik Tmn. 3mžs in pomožnega glagola *biti*.

Pri 3ž najdemo kratki obliki samo v roditeljski in tožilnici; dosledno sta rabljeni pri Schweigerju, v Dalmatinovih pesmih pa prevladujeta dolgi, kratko obliko Ted. 3ž *jo* je uporabil le v enem primeru.

Schweiger: Tu nam Poftava kashe vfe, V' kateri je Bug kmalli, Osnanil sapuvid, fodbo, De kir **je** prou dërshal nebo, Bi imel v' Pakal priti. Ker **je** pak nafha natura, Nej mogla dopolniti (DC 1584: CCLXI)

Schweiger: Odpri nim vrata nih ferza, de per nih tvoia beffeda, bo veden prebivala, fprydom **io** poflushali (DC 1579: 66; podobno DC 1584: XCVIII)

Dalmatin: v' Vini ie nega prava Kry, de **io** imamo pyt my vfi (DC 1579: 28; podobno DC 1584: LIII)

Novih proznih besedil v DC 1579 in DC 1584 ni, v ponatisnjenih pa je Dalmatin kot v pesmih ohranjal Trubarjeve oblike. Pri zaimkih najdemo le dve novosti: v Pričevanju je trpniški *se* v DC 1579 spremenil v kratko obliko Tmn. 3mžs *je*,²⁰⁴ v molitvi po litanijah pa je v DC 1584 dodal enako obliko v primeru, ko Trubar zaimka ni uporabil (v DC 1579 je ohranil Trubarjevo konstrukcijo).

De te Molitue, kir fe na Gaffah
kvidezhu inu na hvalo molio
(TC 1574:)(6b)

Sakaj ti sred ftvoim Synum inu fvetim
Duhum, fi vfe rizhi ftvaril,
inu fam obdershish (DC 1579: 48)

De te Molitue, kir **ie** na Gaffah kvi-
dezhu inu na hvalo molio (DC 1579:
A3b; podobno DC 1584: b1b)

Sakaj ti sred ftvojm Synum inu fvetim
Duhum, fi vfe rizhy ftvaril, inu **je** tudi
hranih (DC 1584: LXXXIII)

6.1.3.1.1.11.4 TfC 1595

Za TfC 1595 velja podobno kot za Dalmatinove izdaje pesmarice: F. Trubar je v predhodno objavljenih pesmih večinoma ohranjal izvirne oblike, v novih pesmih pa so rabljene samo kratke oblike.

Shena poglej tvojga Synu, Ioannes tvoje Matere, Gledaj vardevaj **jo** sveftu (TfC 1595: CCV)

Odufti **jim** nih grehe Ozha, kir mojo kry prelivajo, Ony nevedo kaj delajo, Daj **jim** te prohne v'shiti (TfC 1595: CCIII)

Svoje roke muzh fkasuje, ker offertne ponisha: od ftolla **jih** refkropluje (TfC 1595: CXXXI)

Spremembe najdemo samo pri dveh pesmih, ponatisnjenih iz *P 1563. V obeh primerih je v povedi, kjer je bila v *P 1563 dolga oblika Dmn. 3mžs *nim* rabljena dvakrat, eno od pojavitev spremenil v kratko *jim*, kar bi lahko pripisali želji po stilističnem variiranju;²⁰⁵ v prvem primeru je spremenil tudi kratko obliko Tmn. 3mžs *je* v dolgo *ne* ob 3. os. ed. glagola *biti*, da se je izognil sopostavljanju prekrivnih oblik.

²⁰⁴ Zaradi podobnosti črk, zlasti ob slabšem odtisu, morda ne gre za namerno spremembo, ampak za napako pri prepisu ali natisu.

²⁰⁵ Odločitev za zaporedje kratka oblika – dolga oblika, ki je bilo pri rabi obojih oblik za stilistično variiranje v 16. stoletju redkejša od obratnega, je bila v prvem zgledu morda pogojena s stavo druge oblike na začetku stavka, kjer razen pri Krelju in Juričiču kratke oblike niso bile rabljene.

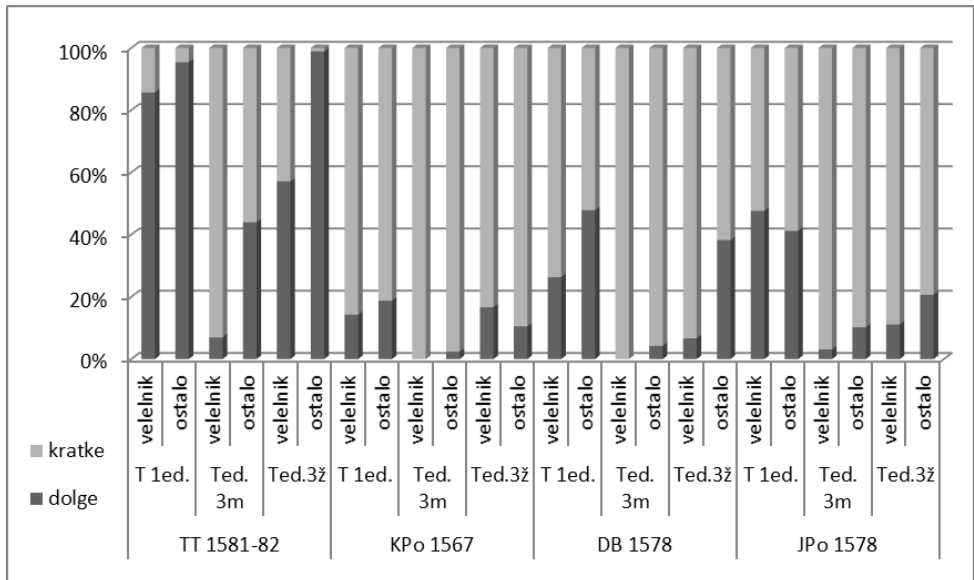
Nim vľame nih zhaft inu oblaft.
 Puftil ye **ye** vframoto paft. Poufim
 fuetu ye **ye** pognal, Nih fcoff **nim**
 ny prou fuetoual, **Nim** guishnu she
 fdai nih kriuína, Danashni dan nei
 shékana (*P 1563: 113)
 Ta **nim** ftui nafrani, Vmiru vpokoy
 shiuiti, Vtim slei obarouati. Profimo
 Boga ozheta, Smileniga Iefufa, De
ie vľakoni shegna, Sdarum fuetiga
 duha. Shegnai **ie** Bug na femlli,
 Nih vero poterdi [...] Pufti **nyim**
 dozhatat vnuzheta [...] Bodi **nyim**
 h'pomuzhi (*P 1563: 150–151)

Nym vsame nih zhaft nu oblaft,
 Puftil je **nje** v'framoto paft. Po vfem
 fvetu je **nje** pognal, Nih Shkoff **jim**
 ny prou fvetoual, **Nym** gvifhnu fhe
 sdaj nih kriviza, Danafhni dan ni
 shenkana (TfC 1595: CLXXII)
 Ta **nym** ftuj nafrani, v'Miru vpo-
 koju shiveti, Vtim slej obarovati.
 Profsimo Boga Ozheta, Smileniga
 Iefufa, De **je** v'sakonu shegna,
 S'darom fvetiga duha. Shegnaj **je**
 Bug na femli, Nih vero poterdi [...]
 Pufti **ijm** vzhakat v'nuzheta [...]
 Bodi **nyim** h'pomuzhi (TfC 1595:
 CCCXCI)

6.1.3.1.1.2 Splošne tendence rabe dolgih in kratkih oblik nepovratnih zaimkov v nepredložnih položajih

Kot pri pisni podobi sta bila tudi pri rabi dolgih in kratkih oblik nepovratnih osebnih zaimkov v zvezah s prosto rabo v 16. stoletju predstavljena dva modela: Trubarjev z močno prevlado dolgih oblik (izjeme so Red. 3ms, Ted. 3m in Ted. 3s), ki je z leti postajala še izrazitejša, in Kreljev ravno nasprotni model splošne rabe kratkih oblik, ki pa ni bila čisto dosledna (zlasti izstopa 3ž). Dalmatin je bil v svojem prvem izdanem delu bliže Krelju, v naslednjih pa se je tudi pri besedilih, pri katerih ni imel Trubarjeve predloge, postopoma približeval svojemu mentorju, čeprav je ohranjal pogostejšo rabo kratkih oblik pri 3ž in množinskih oblikah 3mžs. Tudi Juričič se je v prevodu Spangenbergove postile oddaljil od Kreljevega zgleda (zlasti pri množinskih oblikah 3mžs), čeprav je imel v njegovi izdaji prvega dela neposredno predlogo. Od avtorjev krajših del sta Trubarju po rabi dolgih in kratkih oblik najbliže Tulščak in Trost, ki sta se kot Dalmatin pogosteje odločala za rabo kratkih oblik v množini 3mžs in pri 3ž, medtem ko je Znojilšek zlasti v besedilih, ki niso bila prevzeta iz DB 1584, bliže Krelju. Pri Bohoriču in Megiserju je število zgledov majhno, v izpričanih pa pri Megiserju prevladujejo kratke oblike, medtem ko je Bohorič zlasti v D 1ed. in 2ed. pogosteje uporabljal dolge.

Neenotnost rabe dolgih in kratkih oblik pri posameznih avtorjih ter pri prevajanju iste predloge (npr. v vzporednih evangelijskih odlomkih ali v biblijskem citatu in njegovi parafrazi v spremnem besedilu) v istem delu ter spreminjanje oblik v različnih izdajah istega besedila kaže, da v zvezah s prosto rabo v knjižnem jeziku 16. stoletja niso veljala jasna merila za izbiro med dolgimi in kratkimi oblikami. Te so tako v zvezah s prosto rabo delovale kot enakovredne dvojnice, med njimi so avtorji izbirali v skladu z individualnimi načeli in jih občasno izrabljali za stilistično variiranje. Pogostejšo rabo kratkih oblik tudi pri avtorjih, kjer prevladujejo dolge, lahko opazimo ob velelniku, kjer imajo v splošnem kratke oblike večji delež kot v drugih zvezah (čeprav vedno ne prevladujejo nad dolgimi).

Graf 37: Razmerje med rabo tožilniških dolgih in kratkih oblik ob velelniku in v drugih zvezah – primerjava med avtorji

Pregled gradiva je poleg neenotnosti rabe med avtorji pokazal tudi razlike v rabi kratkih in dolgih oblik glede na slovnično osebo, število in sklon. V splošnem so dolge oblike pri 1ed. in 2ed. rabljene pogosteje kot pri 3mžs in v dajalniku pogosteje kot v drugih dveh sklonih. Razlike pa se kažejo tudi pri tretjeosebni zaimku: tako je raba kratkih oblik načeloma pogostejša pri 3ms kot pri 3ž in v ednini pogostejša kot v množini, v dvojini pa se izvorne dvojinke kratke oblike pojavijo le v posamičnih dajalniških primerih pri Krelju in Juričiču. Če obravnavamo kratke oblike kot vzporedno zaimensko paradigmo v R, D in T pri posameznih osebah, lahko vidimo, da ta ni v celoti izpolnjena: pri vseh avtorjih manjkajo izvorne oblike R in Tdv. 3mžs, razen pri Krelju in Juričiču tudi Ddv. 3mžs (njihovo vlogo opravljajo iz množine prevzete oblike); pri posameznih avtorjih poleg tega manjkajo posamezne oblike – npr. pri Trubarju R in Dmn. 3mžs in Ded. 3ž.

Pri pesmaricah je razmerje med dolgimi in kratkimi oblikami večinoma določeno z načeli verzifikacije, pri enakozložnih oblikah pa se kot pri oblikovnih dvojnicah vsaj deloma odražajo avtorske preference urednikov: tako v Trubarjevih izdajah prevladujejo dolge oblike, ki so v Dalmatinovih vsaj deloma nadomeščene s kratkimi, izrazit porast kratkih oblik pa je opazen v novih pesmih v zadnjih dveh izdajah pesmarice (DC 1584 in TfC 1595). Iz splošne obravnave je bil izločen povratni zaimek, pri katerem je kljub oblikovni vzporednosti s 1ed. in 2ed. zaradi različnih vzrokov razmerje med dolgimi in kratkimi oblikami v večini drugačno kot pri ostalih zaimkih. Navedene tendence prav tako ne veljajo za rabo izvornih tožilniških kratkih oblik ob predlogih, ki jo zaradi naglašenosti oblik uravnavajo drugačna načela. Oboje bo predstavljeno v nadaljevanju.

6.1.3.1.2 Raba dolgih in kratkih oblik povratnega zaimka

6.1.3.1.2.1 Rodilnik in tožilnik

Zaradi prekrivnosti kratke oblike R in T *Zp se* s členkom in členico in velike količine gradiva je bila primerjava rabe dolge in kratke rodilniške in tožilniške oblike opravljena na manjšem vzorcu. Pregled oblik povratnega zaimka ob glagolih *končati* 'pokončati', *obarovati*, *poročiti* 'izročiti', *spoznati*, *troštati*, *varovati* in *živiti* je pokazal bistveno drugačno sliko kot pri ostalih zaimkih, ki se med posameznimi avtorji bistveno ne razlikuje. Ob glagolu *obarovati* je rabljena samo kratka oblika *se*, ki prevladuje tudi ob vseh drugih analiziranih glagolih razen ob *končati* in *živiti*, kjer je dolga oblika *sebe* sicer nekoliko pogostejša, vendar je v vseh primerih bodisi rabljena v priredni zvezi ali okrepljena s *sam*, kar je pri ostalih zaimkih zveza s stalno rabo dolgih oblik, pri povratnem zaimku pa je v njej redkeje rabljena tudi kratka oblika. To velja tudi za ostale glagole z izjemo *spoznati*, kjer pri Trubarju najdemo dva primera samostojno rabljene dolge oblike v nepriredni zvezi.

Bug fam mora vuzhiti, te ludi **febe** špofnati (TT 1581-82: II, 59)

de my **febe** prou špofnamo (TC 1550: 68(42b))

Pregled rabe dolge oblike v celotnem gradivu je pokazal, da je vzorec reprezentativen, saj je v veliki večini primerov rabljena v omenjenih zvezah. Razlog za pogosto rabo *sam* je verjetno odvisnost od nemških predlog, saj raba okrepljene oblike običajno sovпада z zvezo zaimka z *selbst* v predlogi.²⁰⁶ Pri večini avtorjev v tovrstnih primerih prevladuje dolga oblika povratnega zaimka.

HErr/ Schone **dein selbs**/ Das widerfare dir nur nicht (LB 1545: Mt 16,22)

Vnd was nutz hette der Mensch/ ob er die gantze Welt gewünne/ Vnd verlüre **sich selbs**/ oder beschediget **sich selbs**? (LB 1545: Lk 9,25)

So ich **mich felber** ehre, fo ift mein ehre nichts (SA 1559: I, CVIII)

Gospud, shonai **fam febe**, letu fe tebi ne šturi (TT 1581-82: I, 69)

Kakou tedai nuz ima ta zhlouik, aku on uus fueit dobi, inu **fam febe** šgubi? oli **fā febi** šturi kako škodo? (TT 1581-82: I, 270)

Ako **fam febe** zhaftim, zhaft moia niftar ne valia (KPo 1567: CXXXIIIb)

GOSPVD, Shonaj **fam febe**, letu fe tebi nešturi (DB 1584: III, 11a)

Inu kakou prid bi imèl zhlovik, de bi vus Svejt dobi, inu bi **fam febe** šgubil, ali bi **fam febi** fhkodo šturil? (DB 1584: III, 36b)

Ako iaft **fam febe** zhaftim, tako moia zhaft niftar ne valia (JPo 1578: I, 119b)

²⁰⁶ Podobno velja tudi za predložne zveze s povratnim zaimkom: »Warumb richtet jr aber nicht an **euch selber**/ was recht ist« (LB 1545: Lk 12,57); »Sakaj vi tudi ne fodite **od fami febe** tu kar ie prou?« (TT 1581-82: I, 294); »Sakaj vy tedaj **is fami febe** nefodite, kar je prou?« (DB 1584: III, 39a).

Najdemo pa tudi posamične zglede, kjer je ob *sam* rabljena kratka oblika *se*.

Vnd er sprach zu jnen/ Jr seids/ die
jr **euch selbs** rechtfertiget fur den
Menschen (LB 1545: Lk 16,15)

Inu on prau knim, Vi fte ty, kir **fe**
fami prauizhni delate pred ludmi
(TT 1581-82: I, 310)

Najpogosteje je kratko obliko ob *sam* uporabljal Dalmatin, zlasti v DB 1584, in sicer tudi tam, kjer se je Trubar pred njim odločil za dolgo obliko.²⁰⁷

on nei **fam febe** puftil pres pryzho-
uane, kir ie on nom dofti dobriga
fturil (TT 1581-82: I, 537)

on **fe fam** nej pres prizhanja puftil,
on je nam veliku dobriga fturil
(DB 1584: III, 69b)

Kjer so bili v predlogi rabljeni »goli« zaimki, pa so jih v rodilniku in tožilniku običajno prevajali s kratko obliko povratnega zaimka.²⁰⁸

Jch beware **mich** in dem wort deiner
Lippen (LB 1545: Ps 17,4)

Sa volo tuih beffed tuih vuft, ieft
fe varuiem pred teimi delli tih ludy
(TPs 1566: 35b)

Aber Jhesus vertrawet **sich** jnen
nicht (LB 1545: Jn 2,24)

Ampak Iesus **fe** nym nej savupal
(DB 1584: III, 48a)

Thustu solchs/ so offenbare **dich** fur
der Welt (LB 1545: Jn 7,4)

Aku letu delafh, taku **fe** daj na sna-
nje timu Svitu (DB 1584: III, 51a)

Zlasti pri Trubarju najdemo tudi nekaj zgledov, ko je tako samostojne kot z *selbst* okrepljene zaimke prevajal z dolgo obliko brez *sam*.

sondern saget auch/ Gott sey sein
Vater/ vnd machet **sich selbs** Gotte
gleich (LB 1545: Jn 5,18)

on ie tudi dial, de Bug ie nega Ozha,
inu ie **febe** Bogu glih delal
(TT 1557: 270 = TT 1581-82: I, 381)

Aber Jhesus vertrawet **sich** jnen
nicht (LB 1545: Jn 2,24)

Iefus nei nim **febe** feuupal (TT 1557:
261)

Da hub er an/ **sich** zuuerfluchen vnd
schweren/ Jch kenne des Menschen
nicht (LB 1545: Mt 26,74)

tedai on fashne **febe** kleti inn[!]
perfogouati, de on tiga zhloueka ne
fna (TE 1555: L4b; podobno
TT 1557: 85, TT 1581-82: I, 121)

achtet **euch selbs** nicht werd des
ewigen Lebens (LB 1545:
Apd 13,46)

febe fodite fa neuredne (TT 1557:
377 = TT 1581-82: I, 535)

Nekaj zgledov s samostojno rabljeno dolgo obliko najdemo tudi v Trubarjevih nebiblijskih besedilih in v spremnih tekstih k biblijskim besedilom (poleg dveh že navedenih ob glagolu *spoznati*).

Chriftus perglihuie **febe** kani Vinski terti (TT 1557: 308 = TT 1581-82: I, 436)
potle **febe** pruti nim fagouarie (TL 1561: 32b)

²⁰⁷ Sprememba oblike je povzročila tudi spremembo besednega reda, saj je kratka oblika kot naslonka običajno stala na drugem mestu v stavku (prim. 6.1.3.1.3.1).

²⁰⁸ Najdemo tudi obratne zglede, npr. »Aku ti lete rizhi delash, dai **fam febe** nafnane timu fuitu« (TT 1557: 278), »Thustu solchs/ so offenbare **dich** fur der Welt« (LB 1545: Jn 7,4).

Obtu vuzhife, fzhim inu koku ti timu Sludiu moresh pruti pryti, inu vtuih nadlugah **febe** troshtati (TO 1564: 149b)

Potle opominaio inu vuzhe nih Sourashnike, de Pokuro deio, **febe** ne obnorre (TPs 1566: 18a)

B. **Sebe** kanimu Exemplu [...] koku fe vfi Pridigary inu Kerfzheniki imao dershati, vuzhiti inu terpeti, ftai (TL 1567: 72a)

En tovrstni primer najdemo tudi v KPo 1567 in enakega v JPo 1578; morda gre za stilistično odločitev, da bi se izognil trikratni ponovitvi enake oblike v poudarjenem položaju.

Sato bi imel vfkateri Zhlovik, vľako nedelio, inu vľaki prasník **fam febe** examinirati, **fam fabo** premihľiati, **febe** vprahľati, kakova Niva ie niegovo ľarce (KPo 1567: XCVIIIb; podobno JPo 1578: I, 75a)²⁰⁹

V JPo 1578 se poleg tega pojavi še en primer rabe dolge oblike *sebe* v poudarjenem položaju.

Takoue ima Gosľodfzhina terdno kashtigati, inu nikar **febe** ftemi Tuijmi grehi skruniti inu obloshiti (JPo 1578: II, 169b)

Sicer pa pri Trubarju in ostalih avtorjih dolgo obliko, ki ni okrepljena s *sam*, najdemo le v prirednih in protistavnih zvezah.

Kriua Gosľozhina nefna Boga ne febe (TPs 1566: 151a)

Tako ľardita inu slobna pride ta Duhovľzhina Iudovľka, da [...] febe ter Boga inu niega befede sabi (KPo 1567: CXXXIII)

kakor fi pogledal na S. Petra, kadar ie on bil tebe satail, inu **febe** preklel (TkM 1579: 91b)

6.1.3.1.2.2 Dajalnik

V dajalniku je pri večini avtorjev dolga oblika *sebi* tudi v primeru, ko ni okrepljena s *sam*, nekoliko pogostejša, čeprav v glavnem tudi v tem sklonu prevladuje kratka oblika *si*.

6.1.3.1.2.2.1 Trubar

Izjema od navedenega načela je Trubar, pri katerem velja za dajalnik povratnega zaimka podobno kot za 1ed. in 2ed.: najdemo samo posamične primere rabe kratke oblike *si* – bodisi rabljene samostojno ali okrepljene s *sam*. Kot pri 1ed. in 2ed. se kar nekaj zgledov pojavlja ob velelniku, čeprav v splošnem tudi v tem položaju prevladuje dolga oblika *sebi*.

Imi ushe pokoi Iei, Py, Voshzhi**fi** dobru (TT 1557: 207 = TT 1581-82: I, 290)

On pag praiu knim, Pomagaite **fi**²¹⁰ fo ufo mozhio noter puiti skufi ta uoska urata (TT 1557: 212; podobno TT 1581-82: I, 298)

²⁰⁹ V nemškem izvorniku je v prvem primeru prav tako rabljena z *selbst* okrepljena oblika, v nadaljevanju pa je Krelj (in za njim Juričič) nemški zgled precej preoblikoval: »Darumb folt ein jeglicher Chrifft/ auff den Feyrtag **fichs felbft** examinieren/ vnnd fein herz vnnd gewiffen erforschen/ was er für ein acker fey« (SA 1559: I, LXXVIIIb).

²¹⁰ Iz primerjave z Luthrom in Vulgato ter DB 1584 je razvidno, da v tem primeru ne gre za vzajemnostni *si*: »Rinite, fe de ľkusi ta vofka vrata notèr grefte« (DB 1584: Lk 13,24); »Ringet darnach/ das jr durch die enge Pforten eingehet« (LB 1545: Lk 13,24); »contendite intrare per angustam portam« (Vlg: Lk 13,24).

Puftite **fi** pomagati od letih neunshlahtnih ludi (TT 1557: 336 = TT 1581-82: I, 457[=477])

Mi ne hozhmo tebe vezh pitati, dobi **fi fam** ieifti (TC 1575: 367)

V nekaj zgledih je kratka oblika rabljena tudi v zvezi *puftiti* + nedoločnik, čeprav najdemo tudi primere z dolgo obliko.

ta Modroft, kir ie od ofgorai, ie ner-
poprei zhiſta, myrnoua maſna, **fi**
pufti dopouedati, polna milofti inu
dobriga fadu (TT 1577: 119 =
TT 1581-82: II, 317)
niſhter ne veido, ne faftopio, inu **fi**
ne puſte dopouedati
(TT 1581-82: II, *7a)

Sakai veliku vezh ne puftite **febi**
kriuu ſturiti (TT 1581-82: II, 73)

Poleg teh se pojavljajo le še posamični zgledi, ki imajo skoraj vedno tudi vzporednico (enako ali podobno besedilo), v kateri je rabljena dolga oblika.

Inu aku **fi** ieft poſtelč vtim Peklu, taku fi ti vpryzho (TR 1558: F2a)

Aku ieft **fi** poſtelem vtim Peklu, pole taku fi ti tudi tukai (TPs 1566: 247a)

Satu fta **fi** bila ſplela bregeshe is tiga
lyftia (TT 1557: m3a)

kadar fta ſpofnala de fta naga/
fta vkupe ſpletla figouu lyſtye inu
fta **febi** ſturilla bregeshe
(TC 1550: (7b))

Ie li meni nuznu, de ieft ſhiuim vtim
Meſſei, taku ieft ne veim kai bi **fi**
ifuolil (TL 1567: 26a = TT 1581-82:
II, 187)

Ieft fem **febi** ta rifnizhni pot ifuolil
(TPs 1566: 216b)

Vi fte**fi** sbrali en shaz vtih puſlednih
dneh (TT 1577: 126 = TT 1581-82:
II, 320)

VI fte **sebi** Shace sbrali na vash
puſledni dan (TC 1575: 385)

koku fe ie lublanskimu Shcoffu
Vrbanu Texteriu oli kalzu [...]
godilu, de **fi** ie viutro ſgudo na
tefzhe Vtonaberti Vrat vlomil
(TT 1577: 417)

Vrban kalez [...] ie fnaglo ſmertio,
febi vrat vlomil (TT 1577: Nn2b)

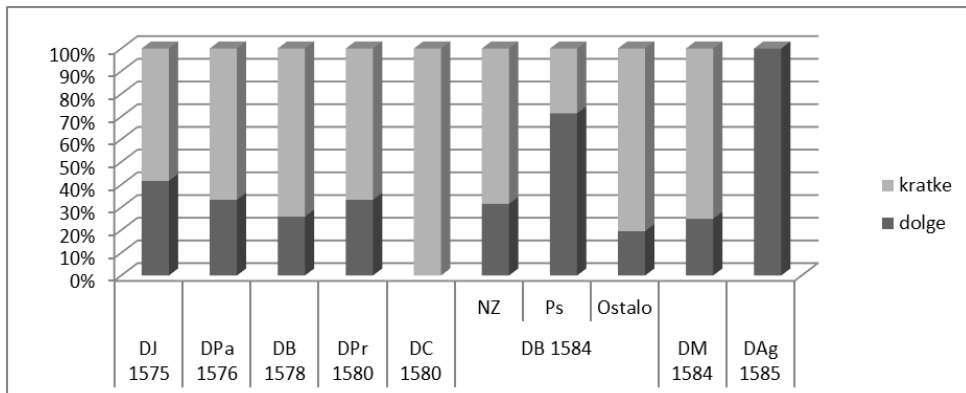
6.1.3.1.2.2.2 Krelj

Kot pri večini ostalih zaimkov pri Krelju tudi pri dajalniku povratnega glagola močno prevladuje kratka oblika *si*. V zvezah s prosto rabo ne najdemo samostojno rabljene dolge oblike *sebe*, ob *sam pa* v KB 1566 prevladuje kratka oblika (*si* 2 : *sebi* 1), medtem ko je v KPo 1567 pogostejša dolga oblika (*sebi* 7 : *si* 4).

nemamo **fi fami** nadluge inu
tèrplenie naloshiti, **fami fe** tepfti,
gaishlati (KPo 1567: CVII)

volno **fam febi** tèrplenie naloshi
(KPo 1567: CVII)

6.1.3.1.2.2.3 Dalmatin

Graf 38: Razmerje med rabo dolge in kratke oblike D Zp pri Dalmatinu

Pri Dalmatinu v nasprotju z drugimi zaimki pri povratnem zaimku v dajalniku kratka oblika v splošnem prevladuje; v DC 1580 v edinem primeru najdemo obliko *si*, v DM 1584 pa je *sebi* rabljena samo ob glagolski vezi v 2. os. ed., bodisi zaradi poudarka ali da se izogne sopostavljanju prekrivnih oblik.

Tebi, o GOSPVD Iesu Crifte, **fe** jeft cillu sa laft dam, ti fi mene **febi** odkupil, tvoj fim jeft (DM 1584: CLXXXIX)

Le v DAg 1585 je edina oblika dolga.

Bodite porodni, inu mnoshite fe, inu napolnite Semlo, inu jo **febi** podversite (DAg 1585: c2b)

Gre za biblijski citat (1 Mz 1,28), ki je dobesedno prevzet iz DB 1584. V splošnem je tudi v DB 1584 pogosteje rabljena kratka oblika; tudi v Novi zavezi je v številnih primerih spreminjal Trubarjeve oblike *sebi*.

pufti te ludi od febe, de gredo vte
Vaši inu **febi** fpisho kupio
(TT 1581-82: I, 60)
Inu on rezhe **febi** dati to tablizo
(TT 1581-82: I, 222–223)
Sturite **febi** moshne, kir ne ftaraio
(TT 1581-82: I, 292)

pufti ta Folk od febe, de gredo tjakaj
v'Terge, inu **fi** jéfti kupio
(DB 1584: III, 10a)
Inu on **fi** je rekàl dati eno Tablizo
(DB 1584: III, 30b)
Sturite **fi** mofhne, katere neftarajo
(DB 1584: III, 39a)

Izjema so le Psalmi, kjer kot pri Trubarju prevladuje *sebi*, vendar v tem primeru ne gre samo za naslanjanje na Trubarjevo predlogo, saj je Trubarjevo dolgo obliko Dalmatin v nekaterih primerih spremenil v kratko, v še več primerih pa je popolnoma spremenil prevod, predvsem na mestih, kjer se je Trubar oddaljil od Luthra (prim. Ahačič 2007b: 515).

Ieft nezho **febi** obene
kriue rizhy naprei
vfeti (TPs 1566:
180b)
Inu on ie **febi** naredil
fmertni ftrel
(TPs 1566: 23b)

Ieft **fi** obene hude
rizhy naprej nevsamem
(DB 1584:
I, 304b)
Inu on je gori polushil
fmèrtni ftrel
(DB 1584: I, 281b)

Jch neme **mir** keine
böse Sache fur
(LB 1545: Ps 101,3)
Vnd hat drauff geleg
tödlich Geschos
(LB 1545: Ps 7,14)

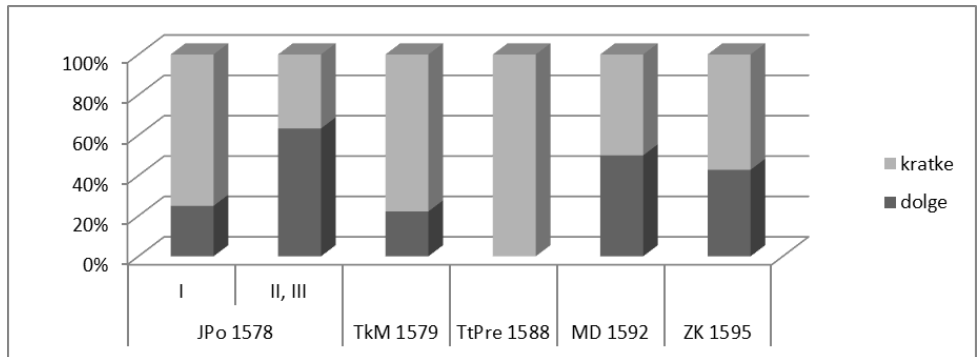
Tudi dolgo obliko *sebi* večinoma najdemo v zgledih, kjer je Dalmatin spremenil Trubarjev prevod, oziroma v primerih, kjer je Trubar uporabil nepovratni zaimsek. Odločitev za dolgo obliko lahko v večini primerov pripišemo želji po izogibanju sopostavljanju prekrivnih oblik, saj je rabljena v stavkih z glagolom *biti* v 2. os. ed. *si*.

Spomisli na tuio
Gmaino, katero
fi ti od fazhetka
poštedil, inu **tebi** kani
Erbfzhini odreshil,
Inu na leto Gorro
Sion, na kateri ti
prebyuash (TPs 1566:
133a–133b)

Spumni na tvojo
gmajno, katero fi **febi**
fhe nekadaj pèrpravil,
inu **febi** k'erbfbzhini
odrefhil: Na Zionfki
gorri, na kateri ti
prebiva fh (DB 1584:
I, 298a)²¹¹

Gedenck an deine
Gemeine die du vor
alters erworben/
vnd **dir** zum Erbteil
erlöset hast/ An den
berg Zion/ da du auff
wonest (LB 1545:
Ps 74,2)

6.1.3.1.2.2.4 Ostali avtorji

Graf 39: Razmerje med rabo dolge in kratke oblike D Zp pri ostalih avtorjih

Tudi pri ostalih avtorjih večinoma prevladuje kratka oblika *si* – najizrazitej pri Trostu, pri katerem dolge oblike brez *sam* razen v pričakovanih zvezah (priredna zveza, neujemalni prilastek) ne najdemo, pa tudi ob *sam* nekoliko prevladuje kratka oblika (*si* 4 : *sebi* 3). Tudi Tulščak se je – drugače kot pri 1ed. in 2ed. – bistveno pogosteje odločal za kratko obliko, medtem ko je pri Znojlišku to nekoliko manj izrazito; ob *sam* pri obeh najdemo le *sebe*. V Megiserjevem slovarju iz leta 1592 najdemo po en primer za vsako. Pri Juričiču v prvem delu močno prevladuje *si*, v drugem in tretjem delu postile pa je nasprotno nekoliko pogosteje rabljena oblika *sebe*. Ob *sam* najdemo v prvem delu kratko obliko le v enem primeru (pri Krelju v štirih),²¹² v preostalem besedilu pa je v tej zvezi rabljena le dolga oblika. V TPo 1595 je kratka oblika rabljena v približno dveh tretjinah primerov, kar je precejšen odstop tako od rabe D Zp v Trubarjevih delih kot tudi od ostalih dajalniških oblik zaimkov v TPo 1595. Tako *sebi* kot *si* sta rabljena tudi ob *sam*, vendar je razmerje med njima ravno obratno – kratka oblika je rabljena v približno tretjini primerov.

²¹¹ Na izbor dolge oblike je v prvem primeru verjetno vplivalo izogibanje sopostavljanju prekrivnih oblik, v drugem pa je Dalmatin dolgo obliko morda izbral zaradi paralelizma členov.

²¹² Do razlike ni prišlo zaradi Jurčičevega spreminjanja Kreljevih oblik, ampak zaradi izpustov besedila; vse tri manjkajoče oblike se namreč pojavijo v Kreljevem polemičnem besedilu, ki ga Juričič v svojo izdajo ni prevzel (prim. Merše 1998).

Primerjava zgledov, v katerih so rabljene dolge in kratke oblike, zlasti v primerih, ko sta bili v različnih izdajah istega besedila rabljeni različni obliki, je pokazala tudi besednoredne razlike med njimi, zato so v nadaljevanju predstavljena nekatera načela, ki so urejala stavo nepredložno rabljenih zaimkov znotraj stavka.

6.1.3.1.3 Stava dolgih in kratkih oblik

V splošnem je v 16. stoletju za osebne zaimke veljalo, da so se dolge oblike lahko pojavljale v različnih položajih, medtem ko je bila stava kratkih oblik bolj omejena.

6.1.3.1.3.1 Stava kratkih oblik v stavku

Omejitev v stavi kratkih oblik v nepredložnih zvezah izvirajo iz njihove nenaglašenosti, saj se morajo prozodično nasloniti na naglašeno besedo bodisi za ali pred sabo; kot v večini sodobnih slovanskih jezikov,²¹³ ki poznajo zaimenske naslonke, so tudi v slovenščini 16. stoletja skupaj z drugimi prostimi naslonkami (prim. Toporišič 2000: 674–676) večinoma tvorile naslonski niz, ki se je pretežno uvrščal za prvim stavčnim členom²¹⁴ (Wackernaglovo pravilo).

Miloft **mi** iskafi o Iefus, Nedaim**e** vzagouanie, Terdno prauo vero **mi** dai (*P 1563: 192)

Kaj **te** h'temu pershene de verujelh? (ZK 1595: 162)

Kadar je bil prvi stavčni člen odvisni stavek, je v posameznih primerih naslonski niz sledil drugemu stavčnemu členu.

ako to pride pred deshelskiga poglauizo, hohzemo **ga** my vtolashit (JPo 1578: II, 10)

Kadar je pak Paul hotil mej folk pojti, néfo **mu** Iogri pèrpuftili (DB 1584: III, 72b)

V zloženih povedih je običajno sledil vezniku, v priredjih predvsem v primerih, ko osebek drugega stavka ni bil izražen, čeprav najdemo takšno stavo tudi v primerih z izraženim osebkom.

Rasdéte leta Tempel, tèr **ga** ôzho
vtréh dnéh špet vsdigniti
(KPo 1567: CL)

TÉdaj je Isaak Iacoba fvojga Synu
poklízal, inu **ga** je shegnal, inu **mu** je
sapovedal, inu je rekál k'njemu
(DB 1584: I, 18a)

vndu fe pofti inu **ga** ta Sludí iskusha
(TR 1558: Z3a)

Inu kadar je Zaharias njega v'gledal,
fe je v'ľtraf'nil, inu **ga** je ena grosa
ob'ľhla (DB 1584: I, 29b)

Večinoma pa je v drugem delu priredja ob izraženem osebkem naslonski niz uvrščen za njim.

taifta je eniga fyru rodila, inu on **ga** je imenoval Gerfom (DB 1584: I, 35a)

Sakaj taifti je snajden k'yľkanju dobizhka, inu Mojľter **ga** je s'kunľhtjo naredil (DB 1584: II, 144a)

²¹³ Tovrstna stava je bila iz praindoevropsčine podedovana v praslovanščino in je v večini primerov izpričana tudi v stari cerkveni slovanščini (Šekli 2010). Med sodobnimi slovanskimi jeziki izjemo predstavljata bolgarščina in makedonščina s stavo ob glagolu (Franks, Holloway King 2000: 216).

²¹⁴ Vzrokov za tako stavo jezikoslovje še ni zadovoljivo pojasnilo. Naslonke in njihova stava so bile v zadnjih desetletjih predmet številnih obravnav, predvsem znotraj tvorbeno-pretvorbne slovnice in na njej temelječih smeri, vendar splošno sprejeta razlaga še ni bila ponujena (prim. Franks, Holloway King 2000: 287–310).

Zlasti ob *inu* pa se je naslonski niz občasno uvrščal za prvi stavčni člen drugega dela priredja, tudi kadar ta ni bil osebek.

Néki pak fo mu ôzhi sakrili, inu po licu ga topli (KPo 1567: CLVI)
podai femkai tuoio roko, inu poloshi io vmoio ftran (DPa 1576: 38b)

Izjemoma tako stavo najdemo tudi v odvisnikih, kjer je zaimek razvrščen za osebek.

lete ftuke [...] nim naprei berite [...] de ti mladi tar ftari ye bodo vmeili inu prou faftopili (TC 1550: (4a))

V primerih brezvezja se je lahko naslonski niz uvrstil bodisi na prvo mesto ali za prvi stavčni člen drugega stavka.

Petrus ga je fábo pojel, **ga** je sazhel
fvariti (DB 1584: III, 11a)

Nei dobro Zhloveku šamimu biti, **Mu**
ôzhmo pomožnika fturiti
(KPo 1567: LXV)

Abraham v'Gerar potegne, ondi mu
Abimeleh Saro vsame (DB 1584: I, 12b)

Poflal ijm ie Proroke, Sasidal ijm ie
lep Tempal (JPo 1578: III, 15b[=12b])

Krelj in Juričič sta naslonski niz umeščala tudi na prvo mesto v povedi, najpogosteje v primerih, ko je šlo za odgovor na vprašanje.

Kako dopadeio Fariseom lete Christufoue befede? So **ijm** možno dishale inu fo ijm fe oftre videle (JPo 1578: III, 64b)

Mi fe sdi, da fe she danafhni dan s'nalhimi Farisei ravno tako godi (KPo 1567: XXXVIII)

Pri Krelju, redkeje pri Juričiču (ki je v prvem delu postile spremenil številne tovrstne Kreljeve primere,²¹⁵ ohranil jih je le v nedoločniških polstavkih) in v posameznih primerih pri drugih avtorjih so zaimki nedosledno uvrščeni za nenaslonsko glagolsko obliko, redko pred njo (ostale naslonke, če so v stavku izpričane, so večinoma na pričakovanem mestu v skladu z Wackernaglovim pravilom).

inu vezh fo vprafhaliga: Kai tada?
[...] Inu fo ga vezh vprafhali inu diali
k'niemu: Sakai tada kârfchuiefh, ako
néfi Christus, ni Eliaf, ni ta Prorok?
Ioannef odgovori **ijm**
(KPo 1567: XXX)

Ti kijr fo IESVSA dêrshali, fo
safhpotovaliga, inu pluvati niemu
v'lice, inu **ga** špeftmi bili
(KPo 1567: CLVb)

inu fo ga vezh vprashali: Kai fi tada?
[...] inu fo ga vezh vprashali inu diali
kniemu: Sakai tada Kerfzhuiesh,
kadar neifi Cristus, ni Elias, ni ta
Prorok? Ioannes **nym** odgouori
(JPo 1578: I, 18a)

Ty kateri fo Iesufa dershali, fo ga sa-
shpotouali, inu niemu Vlyce pliuuati,
inu **ga** špeftmi bili (JPo 1578: I, 122b)

²¹⁵ Juričič je zaimek prestavil pred glagol tudi v primeru, ko je kratko obliko spremenil v dolgo. Tudi sicer je množinske dolge oblike 3mžs pogosto uvrščal na drugo mesto v stavku, kjer bi pričakovano stala kratka oblika: »inu fo fturili kai **nym ie** Christus sapouedal« (JPo 1578: I, 98b); »kadar **nyh** ie vprashal, vkateri vri ie niegou Syn osdraulien« (JPo 1578: II, 190).

Sai ie Bog roko **ijm** dèrshal, inu pred vřemi fovrahniki fvoie obresanie[!] verne inu Folk miril (KPo 1567: XLVIIIb)

Nihzhe meni ne more vseti moy Shiuot, tamuzh ga ieft fam puftim, oblaft imam puftitiga, inu oblaft imam řpet vsetiga (JPo 1578: I, 77b)

Ta ti bode **ie** famofedem pouernil (DJ 1575: 149)

Ieft zho **jih** od Pèkla odreľhiti (ZK 1595: 92)²¹⁶

6.1.3.1.3.2 Razporeditev kratkih oblik znotraj naslonskega niza

6.1.3.1.3.2.1 Stalna je bila naćeloma tudi razvrstitev zaimenskih naslonk; dajalniške oblike zaimkov so bile običajno uvrřene pred tožilniřkimi in roditilniřkimi.²¹⁷

aku bomo tvoje vodé pyli, my inu nařha Shivina, taku **ti jo** hozhemo plazhati (DB 1584: I, 90b)

Takřna stava prevladuje tudi pri Krelju, v enem primeru pa v KPo 1567 najdemo obraten primer.²¹⁸

řpleto en řhlapal řternia inu
pořtavijoga **mu** na Glavo
(KPo 1567: CLXb)

Moi řk puftite s'myrom, inu **mi ga**
nepluvaite (KPo 1567: CXXXII)

Odvéřhita inu **mi ijh** pèrpeljita
(KPo 1567: IX)

Povratnozaimenski naslonki *se* in *si* ter njuna homografa v vlogi ćlenice ali ćlenka so bili v naslonskem nizu većinoma uvrřeni pred ostalimi zaimenskimi naslonkami.

koku umei leta tu piřmu, kadar ře **ga** nei uuzhil? (TT 1557: 278–279)

Ti inu Ziba to nyvo vkup delyta [...] On **fi jo** tudi vřo vsami (DB 1584: I, 179a)

Pri Krelju in zlasti pri Jurićiću najdemo tudi primere, ko je bila kratka oblika R/T Zp *se* (in z njo prekrivni prosti glagolski morfem) uvrřena za nepovratne zaimenske naslonke.

Da **mu ře** ie po tim zhloveřtvo sdelu, kakòr
da bi ga Bog vekoma řtel sapuřtiti
(KPo 1567: CLXIIIb)

Kår ře **mu** ie sdelu, da ti řudie néfo prav
povedali (KPo 1567: LVb)

Koliko neprudnih[!] Beřed ie on moral tu-
kai od řiudy řlishati, ker řo **mu ře** řhpotali
(JPo 1578: III, 113)

Kateri pak mene řiubij, ta bude řiublien
od moiega Ozheta, inu ga iaft budem
řiubil inu ře **mu** budem Ozhytoual
(JPo 1578: II, 67b)

Chriftus vře verne řuoie brate ime-
nuie, tudi te řuoie vřboge greshne
mlaishe, kateri řo od niega beshali
inu **ga ře** oduergli alli od pouedali[!]
(JPo 1578: II, 7)

zhes vře řtuari ga imamo řiubiti inu
ře **ga** bati (JPo 1578: II, 139b[=193b])

²¹⁶ Gre za biblijski citat (Oz 13,14) ki pa ni neposredno prevzet iz DB 1584, kjer je bila na tem mestu rabljena izvorna dolga tožilniřka oblika: »Ali jeřt hozhem **nje** odréřhiti is Pakla« (DB 1584: II, 107b).

²¹⁷ Za razvrstitev roditilniřkih in tožilniřkih oblik zgleda nisem našla.

²¹⁸ Gre za edini zgled sopostavitve kratke oblike Ded. 3ms z roditilniřko ali tožilniřko zaimensko naslonko. Vse druge dajalniške kratke oblike so uvrřene pred roditilniřke oz. tožilniřke.

6.1.3.1.3.2.2 V naslonskem nizu v večini primerov zaimenske naslonke sledijo vezniku, *naj* ter oblikam pomožnega glagola *biti*, ki se začnejo na *s-*, in pogojniku *bi*, za njimi pa se razvrščajo ostale naslonske oblike glagola *biti* (*je, bom* itd.) ter nikalni členek *ne*.

taku naj **te** ispremeio, kadar lefesh, taku naj **te** varuio, kadar fe obudish (TC 1575: 376)

nikogar nej bilu, kir bi **mi jo** bil islushil (DB 1584: II, 101a)

Od izjem najbolj izstopa Dalmatinova skoraj dosledna postavitev kratke oblike Ted. *3ž jo* za 3. os. ed. glagola *biti*; le izjemoma najdemo zaporedje *jo je*.

Natu je David vus folk vkup spravil
[...] inu je bojoval supër Rabbo, inu jo
je dobil (DB 1584: I, 174a)

Gaza je poprej téh Sovrashnikou
bramba bila, ali Simon je jo dobil
(DB 1584: II, 192a)

Potle je ona rodila eno Hzher, inu je jo
imenovala Dina (DB 1584: I, 19b)

Pri ostalih zaimkih je tudi pri Dalmatinu stava običajna, le v posamičnih primerih so pred *je* umeščene tudi druge zaimenske naslonke.

Tedaj je Samuel vsel en Kamen inu ga je poštavil mej Mizpo inu Sen, inu je ga imenoval,
EbenEzer (DB 1584: I, 153b)

Delila, Samfonova [...] luba, je ga Philifterjem isdala (DB 1584: I,)(IVa)

On je pak fhe veliku vezh vekfhih rizhy sturil, katere néfo mogle vfe sapiffane biti, tulikajn je jih
bilu (DB 1584: II, 186b)

Posamične podobne zglede najdemo tudi pri Trubarju, v TPo 1595 in v nepodpisani predelavi 128. psalma v *P 1563.

On ie ga fpet tayl (TT 1581-82: I, 207)²¹⁹

daj ti meni eniga zhlovéka, kateri bi fe mogel hvaliti, de je jo on sturil (TPo 1595: I, 67)

Dusha vezhnu shiue vbugi, | Kir ie io miloftiu scufi, | Niega finu bil odreshil (*P 1563: 153)

6.1.3.1.3.3 Stava dolgih oblik

Dolge oblike so bile kot naglašene v svoji stavi teoretično neomejene in so se lahko uvrščale na katero koli mesto v stavku, njihovo stavo pa je načeloma urejala členitev po aktualnosti.

6.1.3.1.3.3.1 Kadar so zaimki v stavku predstavljali jedro (ali njegov del), so bili lahko uvrščeni na konec stavka.

Kateri vas poľlulha, ta mene poľlulha: Inu kateri vas ferrahta, ta ferrahta **mene** (DB 1584: III, 37a)²²⁰

²¹⁹ V tem zgledu gre verjetno za napako; v TT 1557 je na istem mestu rabljen *pag*: »On ie **pag** fpet tayl« (TT 1557: 148).

²²⁰ Primerjava z Luthrom kaže, da bi lahko šlo tudi za prevzem nemške stave v drugem stavku: »Wer **euch** höret/ der höret **Mich**/ Vnd wer **Euch** verachtet/ der veracht **Mich**« (LB 1545: Lk 10,16). Vendar gre za izjemo ob običajnejši stavi pred glagolom, kot je izpričana v prvem stavku.

V skladu s tedanjó širše evropsko rabo, ki je bila oprta na latinsko slovnično tradicijo razvrstitve stavčnih členov, pa je v večini primerov na koncu stavka stala glagolska oblika (Orel 2010a: 408), poudarjeni zaimék (npr. v protistavi) pa je bil uvrščen pred njo.

Dur **vas** poslusha, ta **mene** poslusha,
kateri pag **vas** famezhuié, ta **mene**
famezhuié (TT 1581-82: I, 277)

Soli ony **mene** preganjali, taku bodo
tudi **vas** preganjali (DB 1584:
III, 56b)

qui **vos** audit **me** audit et qui **vos**
spernit **me** spernit (Vlg: Lk 10,16)

si **me** persecuti sunt et **vos** per-
sequentur (Vlg: Jn 15,20)

V redkih primerih so zaimki v tovrstnih zvezah lahko stali tudi na začetku stavka.

Pojdi tjakaj inu naredi, kakòr fi djala: Ali vfaj meni poprej naredi eno majhino pogazhizo [...]

Tebi pak inu tvojemu Synuvi imah potle tudi fturiti (DB 1584: I, 196b)

6.1.3.1.3.3.2 Dolge oblike zaimkov v zvezah s prosto rabo lahko najdemo na enakih mestih, tudi v primerih, ko na podlagi sobesedila ne moremo domnevati, da so bile nosilke stavčnega poudarka. V splošnem so umeščene na isto mesto, kjer bi lahko stale ustrezne kratke oblike; kadar bi bil s tem prekinjen naslonski niz, pa običajno stojijo tik za njim.

LEtu vfe fo tudi Farisei flifhali, ty fo bily lakomni, inu fo fe **njemu** fhpotali (DB 1584: III, 41a)

Na začetku stavka so tudi v teh primerih dolge oblike redke, najpogosteje so bile v začetnem položaju rabljene, kadar so bile logični osebek.

Meni fe je fajnalu, de fim eno Vinfko tèrto pred fabo vidil (DB 1584: I, 26a)

Izjemoma jih najdemo tudi na koncu stavka za glagolom, verjetno pod vplivom nemščine.²²¹

Ampag Erodesh fred fuiemi sholnery
ie nega uerahtal, inu fe ie shpotal
nemu, inu ga oblezhe fanem beilim
guantom, inu ga poshle fpet nafai timu
Pilatufu (TT 1557: 246)

Aber Herodes mit seinem Hofegesinde
verachtet vnd verspottet **jn**/ leget jm
ein weis Kleid an/ vnd sandte jn wider
zu Pilato (LB 1545: Lk 23,11)

Vendar je tovrstna kalkirana stava redka, kar kaže, da vpliv nemščine kot jezika s stalno stavo ni bil odločilen za uvrstitev zaimkov v slovenskih prevodih. To je pokazala tudi analiza vzorčnega besedila – Trubarjevega in Dalmatinovega prevoda Lk 15–17. Kadar sta nemški zaimék prevajala z ustrezno slovensko dolgo obliko, je Dalmatin ohranil nemški besedni red²²² v polovici, Trubar (pri katerem je zaradi pogostejše rabe dolgih oblik zgledov nekoliko več) pa v okoli 60 odstotkih primerov; v vseh primerih, ko je bil nemški besedni red ohranjen, dolga oblika zaimka ni bila uvrščena na začetek ali konec stavka in ni prekinjala naslonskega niza.

²²¹ Čeprav naj bi se Trubar pri prevajanju Nove zaveze oprl predvsem na Erazmov latinski prevod (Ahačič 2007a: 273–275), je s skladijskega stališča večinoma nanj bolj vplival Luthrov nemški prevod, kar se kaže predvsem v rabi zaimensko izraženega nepoudarjenega osebka (prim. 6.2), členov itd., ki jih latinščina ne pozna.

²²² Kriterij za določanje, ali je slovenski prevajalec ohranil nemški besedni red, je bila stava odvisne oblike zaimka glede na osebek (kadar je bil izražen) in polnopomenski glagol v povedku; zaradi obvezne stave naslonske glagolske vezi v slovenščini (prim. 6.1.3.1.3.1) ta ni bila upoštevana, prav tako ne morebitni drugi stavčni členi.

inu ta mlaishi vmei nima ie dial htimu ozhetu, Ozha dai meni ta deil blaga, kir meni slishi. Inu on refdili nima tu blagu (TT 1557: 218)	inu ta mlajfhi mej nyma je djal k'Ozhetu: Ozha, daj meni ta dejl blaga, kateri meni flihi. Inu on je nyma resdejilil tu blagu (DB 1584: III, 40b)	vnd der Jüngste vnter jnen sprach zu dem Vater/ Gib mir Vater das teil der Güter/ das mir gehört. Vnd er teileit jnen das gut (LB 1545: Lk 15,12)
---	--	--

Oba avtorja sta v pregledanem besedilu spremenila vse primere, ko je bil v nemščini zaimek uvrščen na konec stavka za polnopomenski glagol, kar potrjuje, da je bila tovrstna stava v slovenščini zaznamovana.

Potle ie bil vprashan od tih Farifeiou, ka- dai pride tu Boshye kraleuftuu? On nim odgouori, inu prau (TT 1557: 224)	KAdar je on pak bil od Fariseou vpraſhan, kadaj pride Boshje Krajleftvu? je on nym odgovoril, inu djal (DB 1584: III, 41b)	DA er aber gefragt ward von den Phariseern/ Wenn kompt das reich Gottes? Antwortet er jnen / vnd sprach (LB 1545: Lk 17,20)
--	--	---

Kadar sta se odločila za kratko obliko, sta to ne glede na stanje v nemščini vedno uvrstila na drugo mesto v stavku, kar dodatno kaže, da so bila pri stavi zaimkov v 16. stoletju odločilna merila slovenskega jezika.

6.1.3.2 Dolge in kratke oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, ob predlogih

Dvojničnost med oblikovno kratkimi in dolgimi oblikami je pri večini zaimkov obstajala tudi v predložnih zvezah. Pri zaimkih, ki ne izražajo spola, so bile predložno rabljene kratke oblike oblikovno enake kot nepredložno rabljene, od njih pa so se razlikovale po naglašenosti. Stare tožilniške enozložne oblike so namreč po vdoru rodilniških oblik v tožilnik v nepredložnih zvezah izgubile naglas in postale naslonske, v predložnih zvezah pa so ohranile naglas, ki se na fonetični ravni lahko realizira bodisi na zaimku ali na predlogu. Enako velja za staro tožilniško obliko 3m -*n*, ki pa se zaradi drugačnega razvoja naslonskih oblik pri tretjeosebni zaimku razlikuje od nepredložno rabljene naslonske oblike *ga*, medtem ko se navezni obliki 3s *ne* in 3ž *no* ter množinska navezna oblika 3mžs *ne* ne razlikujejo od nepredložno rabljenih dolgih oblik. Ker je tudi pri predložni rabi zaimkov primerjana raba oblikovno različnih oblik, bodo od naveznih oblik upoštewane le tiste, ki ne sovpadajo z dolgimi oblikami, zato bosta pri analizi rabe zaimkov v predložnih položajih še naprej uporabljana termina dolge in kratke oblike, in sicer tudi za posebno navezno obliko 3m. Ker se ta po rabi precej razlikuje od naveznih oblik zaimkov, ki ne izražajo spola, bo obravnavana posebej v poglavju 6.1.3.3.

6.1.3.2.1 Trubar

V Trubarjevih delih se obravnavani zaimki pojavljajo ob predlogih *čez*, *na*, *pod*, *pred*, *skuzi*, *v*, *za* in *zoper*.

6.1.3.2.1.1 Ob nezložnih in enozložnih predlogih močno prevladujejo kratke oblike, a le ob *pred* so rabljene dosledno v vseh delih. Ob ostalih najdemo (zlasti v daljših Trubarjevih delih, npr. TT 1557, TR 1558, TT 1581-82) predvsem pri 1ed. in povratnem zaimku, redkeje pri 2ed., rabljene tudi dolge oblike.

6.1.3.2.1.1.1 Pri 1ed. je dolga oblika najpogosteje rabljena ob predlogu *čez* v TT 1557, kjer kratka oblika le nekoliko prevladuje (*čez me* 7 : *čez mene* 5).

Proflite vi fa me tiga Gofpudi, de **zhes mene** ne pride kai letiga, kar fte vi diali (TT 1557: 356 = TT 1581-82: I, 506)

Ti bi ne imel obene oblafti **zhes mene**, de bi tebi ne bila dana od ofgorai (TT 1557: 320 = TT 1581-82: I, 454)

Da je bila raba dolge in kratke oblike 1ed. ob *čez* neustaljena, kažejo tudi razlike v posameznih izdajah istih besedil oziroma v vzporednih odlomkih ob enaki predlogi znotraj TT 1557.

O Gofpud ti Daidou fyn, fmiliffē
zhes mene (TE 1555: G1b)

Iefus ti Syn Daidou, fmili fe **zhes mene** (TT 1557: 229)

Ti Syn Daidou fmili
fe **zhes mene**
(TT 1557: 229)

Iefus ty Syn Daidou,
smiliffē **zhes me**
(TT 1557: 132)

O Gofpud ti Daidou fyn,
fmiliffē **zhes me** (TT 1557: 45)

Iefus ti Syn Daidou, fmilife
zhes me (TT 1581-82: I, 321)

AH HErr/ du son
Daid/ erbarm dich
mein (LB 1545:
Lk 18,38)

Du Son Daid/
Erbarm dich **mein**
(LB 1545: Mr 10,47)

miserere **mei**
Domine Fili David
(Vlg: Lk 18,38)

Fili David Iesu mise-
rere **mei** (Vlg:
Mr 10,47)

Dolgo obliko sicer najdemo tudi v protistavni zvezi, vendar je ob predlogih tudi v teh primerih običajnejša raba kratkih oblik.

Vi Szhere Ierufalemske, ne plazhite fe **zhes mene**, temuzh **zhes uas** fame febe fe plazhite, inu zhes uashe otroke (TT 1557: 248; podobno TT 1581-82: I, 348)

Samo dolga oblika pa se pri Trubarju pojavlja v primerih, ko je predložna zveza z zaimkom desni prilastek v samostalniški zvezi.

fteimi red, kir fo po fuizheni skufi to Vero na mene (TT 1557: 420 = TT 1581-82: I, 599)

Aku hozhes ty [...] pres Vere Vmene, priti vnebeffa, Taku ti tei duei Sapuuidi [...] dershí popolnoma (TR 1558: Ta)

V TT 1557 poleg navedenega najdemo še dva primera rabe *mene* ob predlogu *v*, vendar ob tem predlogu kratka oblika močno prevladuje (*v me* 14 : *v mene* 2); spet najdemo različno rabo ob prevodu iste predloge.

kadar ta ifti pride, bode fuaryl ta fueyt fa ta Greh [...] fakai ne Veruio **umene** (TT 1557: 311; podobno TT 1581-82: I, 441)

Durkuli pag sblafne
eniga is letih mahi-
nih, kateri **umene**
ueruio, timu bi bule
bilu, de bi fe en ma-
linski kamen okuli
nega garla obeffel
(TT 1557: 126; podobno
TT 1581-82: I, 177)

Vnd wer der Kleinen
einen ergert/ die **an**
Mich gleuben/ dem
were es besser/ das
jm ein Mülstein an
seinen Hals gehenget
würde (LB 1545:
Mr 9,42)

et quisquis scandali-
zaverit unum ex his
pusillis credentibus **in**
me bonum est ei ma-
gis si circumdaretur
mola asinaria collo
eius (Vlg: Mr 9,41)

Kateri pag fmoti eniga is letih mai- cinih, kir ume ue- ruio, timu bi bule bilu, de bi fe nemu en Malinski kamen obeffil na nega garlu (TT 1557: 53; podobno TT 1581-82: I, 74)	Wer aber ergert dieser Geringsten einen/ die an mich gleuben/ Dem were besser/ das ein Mülstein an seinen Hals gehenget würde (LB 1545: Mt 18,6)	qui autem scanda- lizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius (Vlg: Mt 18,6)
--	--	---

Podoben primer je v TPs 1566, kjer je v uvodu v parafraziranem citatu iz Ps 50 rabljena dolga oblika *mene*, v samem prevodu psalma pa kratka *me*.

koker od tiga ta 50. Psalm pryzhuie, kir prauí [...] Klyzhi na mene vtui nadlugi (TPs 1566: 10b)	Inu klyzhi na me vtim zhaffu tuie nadluge (TPs 1566: 95a)
---	---

Dolgo obliko 1ed. najdemo še ob predlogu *za* v zgodnejših Trubarjevih delih, TC 1550 in TC 1555.

Bug nei dober fmeno, fe ferdi, **fa mene** nerodi (TC 1555: 15b)

6.1.3.2.1.1.2 Pri 2ed. je dolga oblika *tebe* ob predlogu redka, pojavi se le v treh primerih. Po enkrat jo najdemo ob *na* v TPs 1566 in ob *v* v TC 1575, kjer gre za priredno zvezo.

Inu na tebe bodo vupali, kateri fnaio tuie Ime (TPs 1566: 26a)
víí ludie [...] vtebe , <u>vtuiga Synu inu vfuetaiga Duha</u> prou Veruio (TC 1575: 104)

Vendar tudi za priredne predložne zveze velja podobno kot za protistavne – v večini primerov je Trubar tudi v njih rabil kratke oblike.

taifti vľami tar dai **fa me** inu **fa te** (TT 1581-82: I, 73)

Tretji primer rabe dolge oblike v 2ed. je iz TT 1557 ob predlogu *za*, v TT 1581-82 pa je popravljen v kratko obliko.

Ieft hozho muio dusho fa tebe poftautiti (TT 1557: 305)	Iest hozho muio dusho fa te poftautiti (TT 1581-82: I, 436)
---	---

6.1.3.2.1.1.3 Najpogosteje je ob predlogih rabljena dolga oblika povratnega zaimka *sebe*, ki se večinoma pojavlja samo okrepljena s *sam*; tudi v tej zvezi pa najdemo kratko obliko.

Gledaite <u>fami na fe</u> , de ne fľubimo kar fmo perdedali (TT 1577: 220)
taku vi <u>fami zhes fe</u> prizho daiete (TT 1581-82: I, 101)

Tudi pri povratnem zaimku je dolga oblika najpogosteje rabljena ob predlogu *čez*, najdemo pa jo še ob *na*, *v* in *za*.

mi [...] fmo <u>fami</u> vshe zhes febe bili praudo rekli (TT 1557: cc4a)
En brumen mosh nerpopei <u>fam zhes febe</u> toshi, potle fuiga blishniga ifuprashuie (TR 1558: Qa)

ty kir fubper stoye, ty ifti bodo **zhes fāmi febe**²²³ to fodbo pryeli (TT 1560: 21b = TT 1581-82: II, 45)
Falsh Vuzheniki [...] **fāmi zhesh febe** perpelaio enu naglu pogublene (TT 1577: 164 =
TT 1581-82: II, 341)

Tu fe ie pag nom pergudilu, de nemamo **fāmi na febe**, fe feuupati inu fenefiti, Temuzh na Buga
(TT 1557: cc4a)

gledai ti **fām na febe**, de tudi ti ne bosh iskushouan (TL 1561: 89 = TT 1581-82: II, 163)

Tedai on fpet gre **fām vfebe** inu prauí (TT 1557: 218 = TT 1581-82: I, 306)

Iefus ie tudi gouuril hkanim, kir fo **fāmi vfebe** fe fauupali, de fo brumni (TR 1558: S2a)

Obtu on mora tudi, koker fa te ludi, taku **fa fām febe** offrouati, fa te Grehe (TT 1577: 32 =
TT 1581-82: II, 277)

Izjema je predlog *pod*, ob katerem dolga oblika ni okrepljena s *sam*. V večini del, kjer se pojavlja ta zveza (TT 1557, TR 1558, TT 1581-82), je rabljena samo oblika *sebe*.

Inu ta zhlouik [...] nee premore, inu uershe **pod febe** (TT 1557: 396; podobno TT 1581-82: I, 564)

Turki vfe kerszhanftuu **pod febe** perprauio (TR 1558: E3a)

on premore vfe rizhi **pod febe** vrezhi (TR 1558: K3a)

Le v TT 1577 ob predlogu *pod* najdemo samo kratko obliko.

Papeshi fo Ceffary, krali na femli, oba Mezha **pud fe** perprauili (TT 1577: Mm4b)

Per nashim pumnemim, fo Turki skorai vfo Vogersko, slouensko, Croasko inu druge Deshele
faterli inu **pod fe** perprauili (TT 1577: XIX)

6.1.3.2.1.2 Ob večzložnih predlogih je Trubar prevladujoče uporabljal dolge oblike zaimkov: ob *skozi* dosledno, ob *zoper* pa so samo dolge oblike rabljene v TE 1555, TM 1555 in TT 1557; v TC 1550, TR 1558 in TP 1567 se je odločil samo za kratke oblike, ki prevladujejo tudi v TP 1566; v TO 1564 in TT 1577 najdemo dosledno rabljeno *zoper te* poleg *zoper mene* in *zoper sebe*. V TT 1581-82 je večinoma ohranjal oblike iz predhodnih izdaj, v enem primeru pa je dolgo obliko spremenil v kratko.

Inu aku fedemkrat na dan greshi
fubper tebe. Inu fedemkrat na dan fe
pouerne htebi inu rezhe, Meni ie fsal,
taku odpufti nemu (TT 1557: 223)

Inu aku fedem krat na dan greishi
fuper te, inu fedem krat na dan fe
pouerne htebi inu rezhe, Meni ie shal,
taku odpufti nemu (TT 1581-82:
I, 212[=213])

²²³ Tovrstna stava predloga pred *sam* v TT 1581-82 prevladuje: v tožilniku je razmerje *čez sam sebe* 2 : *sam čez sebe* 1, samo takšna stava se pojavi ob predlogih *skuzi* (dva zgleđa) in *za* (en zgleđ), medtem ko je ob *na*, *v* in *zuper sam* uvrščen pred predlog (ob teh treh predlogih je zveza *sam sebe* rabljena le po enkrat). Stava predloga pred *sam* prevladuje tudi v drugih sklonih (R *od sam sebe* 31 : *sam od sebe* 2; D *k sam sebi* 1; M *per sam sebi* 8 : *sam per sebi* 1). Da različna stava ne odraža pomenskih razlik, kaže rodilniški zgleđ: »Aku du bode hotel po nega voli diati, ta bode fpořnal is tiga vuka, ie li on od Buga, oli aku ieřt **fām od febe** gouorim. Kateri **od fām febe** gouori, ta ifzhe fuie laftne zhefti« (TT 1581-82: I, 395). Nasprotno je ob kratki obliki *se sam* vedno uvrščen pred predlog.

6.1.3.2.2 Krelj

Pri Krelju najdemo zaimke ob predlogih *čez, na, pred, pod, skozi, za* in *zoper*.²²⁴ Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik je podobno kot pri Trubarju, a izpeljano dosledneje: ob večzložnih predlogih je uporabljal dolge oblike, ob enozložnih pa kratke. Edina izjema je enkratna raba dolge oblike ob predlogu *za* v KPo 1567.

Sakai piñano ie, sapovedal ie Angelom fvoim **sa tebe**, inu oni te imaio na rokah nofiti (KPo 1567: CVb)

Zaradi nepredložno rabljene kratke oblike v neposrednem sobesedilu bi lahko domnevali, da je vzrok za izbor dolge oblike želja po stilističnem variiranju, vendar številni zgledi, kjer sta v obeh primerih rabljeni kratki obliki, kažejo nasprotno:

vfe to ôzho tebi dati, ako **pred me** padeŋh, inu me molifh (KPo 1567: CXIb)

Sa me nei trébi fkèrb iméti, ako me lih bodo Iudi tèr Aydi krishali (KPo 1567: CIb)

6.1.3.2.3 Dalmatin

Pri Dalmatinu najdemo najobsežnejši nabor predlogov, ob katerih se pojavljajo zaimki: *čez, na, nad, ob, po, pod, pred, skuzi, za, zoper*.

6.1.3.2.3.1 Ob večzložnih predlogih je skoraj dosledno rabil dolge oblike. Edina izjema je enkratna pojavitev kratke oblike zaimka *za* 1ed. ob predlogu *zoper* v DB 1584, pri kateri gre morda za stavsko odločitev, saj se kratka oblika pojavi na prelomu vrstice, v nadaljevanju povedi pa ji ob istem predlogu sledi dolga oblika.²²⁵

Inu fte fe tudi **supèr me** | hvalili, inu filnu **fupèr mene** govorili (DB 1584: II, 77a)

6.1.3.2.3.2 Pri ne- in enozložnih predlogih je stanje zelo neenotno – izbira oblik se razlikuje tako ob posameznih predlogih kot pri različnih zaimkih in v različnih knjigah.

6.1.3.2.3.2.1 Samo dolgo obliko najdemo ob predlogih *po* (1ed. in 2ed.) in *ob* (Zp), oboje v DB 1584, vendar je pri vsakem zaimku v gradivu izpričan le po en primer. Pri Trubarju in Krelju nobenega od teh predlogov ne najdemo v zvezi z zaimki, zato primerjava ni mogoča. Od prevladujoče Trubarjeve rabe pa je Dalmatin očitno odstopil pri predlogu *v*, ob katerem je razen v DPa 1576, ki je tudi sicer blizu Trubarjevi normi, dosledno uporabljal dolge oblike.

Veruiete li vi vBuga,
taku vi tudi **vme** ve-
ruite (DPa 1576: 7a)

Verujeteli v'Buga,
taku verujte **v'mene**
(DB 1584: III, 55b)

Veruiete ui Vbuga,
taku tudi **vme** ve-
ruite (TT 1557: 305)

²²⁴ Pri povratnem zaimku najdemo tudi zvezo *ob febe*, a iz sobesedila je razvidno, da gre za tiskarsko napako in za rodilnik ob predlogu *od*: »prideŋh pres vfe oblaŋti fam ob[!] **febe**, inu tù nikai zhudniga noviga sazheniaŋh« (KPo 1567: XXXIII).

²²⁵ Tudi tu številni zgledi, ko se dolga oblika ob predlogu *zoper* ponavlja, kažejo, da ne gre za stilistično variiranje: »Sakaj ony fô fvoja neverenŋka inu goluffka ufta **supàr mene** odpèrli: Inu govore **supàr mene** s'falŋh jesikom. Inu ony povfod **supàr mene** fovrashnu govore, inu pres urfaha **supàr mene** bojujo« (DB 1584: I, 308a); »Sakaj vus Zeug, kateri fe **supèr tebe** nareja, nebo frezhe imèl. Inu vfe Iesike, kateri fe **supèr tebe** ftaivio, imafh ti v'praudí ferdamnati« (DB 1584: III, 22a).

kateri **vm**e veruie,
ta bode tudi delal ta
della (DPa 1576: 7b)

Kateri **v'mene** ve-
ruje, ta bo tudi ta
della delal (DB 1584:
III, 56a)

kateri **vm**e uerueie,
ta bode tudi delal ta
dela (TT 1557: 306)

V edinem primeru, ko je tudi v DPa 1576 rabljena dolga oblika, gre prav tako za neposreden prevzem Trubarjeve rabe.

kadar ta ifti pride, taku bode fuaril ta
Sueit sa Greh [...] sakai oni neueruio
vmene (DPa 1576: 11b)

kadar ta ifti pride, bode fuaryl ta
fueyt fa ta Greh [...] fakai ne Veruio
umene (TT 1557: 311)

Prav tako je Dalmatin dosledno pisal dolgo obliko 2ed. *tebe* ob predlogu *mej* (DB 1578, DB 1584, DM 1584), pri povratnem zaimku pa se v DB 1584 pojavlja samo kratka oblika *se*; v DM 1584 je v edinem primeru rabljena dolga oblika *sebe*, a gre za priredno zvezo z 2ed.

ne vém, kaj bi mogèl **mej febe inu mej tebe** poftaviti (DM 1584: LV)

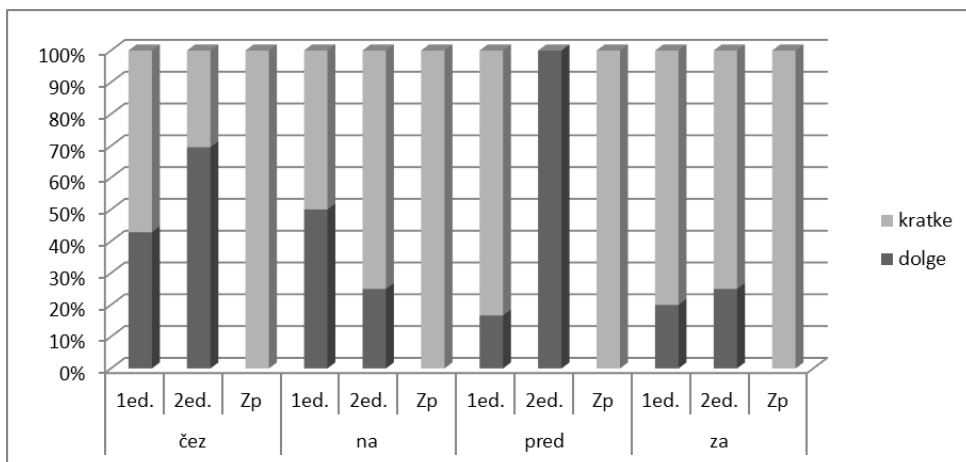
6.1.3.2.3.2.2 Večjo neenotnost v rabi najdemo pri predlogih *čez*, *na*, *pod*, *pred* in *za*, zlasti v daljših delih.

6.1.3.2.3.2.2.1 V DB 1578 ob *čez* pri 1ed. nekoliko prevladuje kratka oblika *me*, pri 2ed. pa je *tebe* rabljen v približno dveh tretjinah primerov. Nasprotno se ob *na* pri 2ed. v treh od štirih izpričanih primerov pojavi kratka oblika *te*, pri 1ed. pa je ob tem predlogu enkrat rabljen *mene* in enkrat *me*.

Še manjši je delež dolgih oblik ob *za*, medtem ko ob *pred* pri 1ed. močno prevladuje kratka oblika *me*, pri 2ed. pa je v edinem primeru rabljena dolga oblika *tebe*. Le povratni zaimek je ob vseh omenjenih predlogih vedno kratek, tudi ko je okrepljen s *sam* ali ko nastopa v priredni zvezi.

inu bom **fam zhes fe** perprauil tu preklene (DB 1578: 24a)

Aaronou perui Offer **sa fe inu sa ta Folk** (DB 1578: 92b)

Graf 40: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik ob predlogih v DB 1578

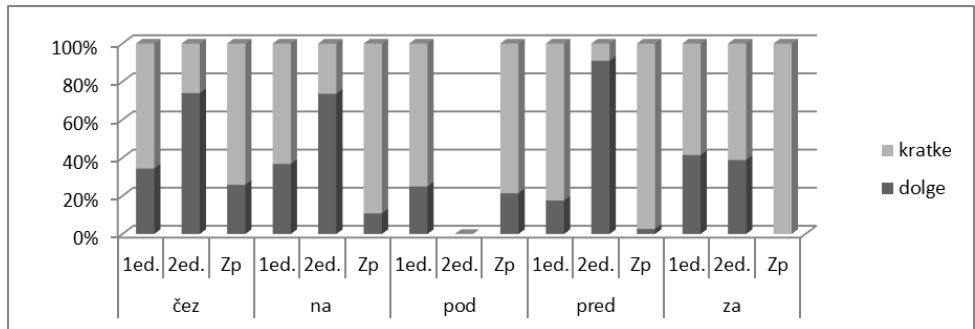
Pri 1ed. in 2ed. sta v prirednih zvezah rabljeni dolgi obliki, a ne dosledno.

taku bode GOSPVD zhdnu ftabo rounal, shtraiffingami **zhes te**, inu tuoie Seime (DB 1578: 174a)

Dolga oblika je rabljena tudi v primeru, ko je predložna zveza desni prilastek.

oftani en zhas per nemu [...] dokler negou ferd **zhes tebe** miny (DB 1578: 25a)

6.1.3.2.3.2.2.2 V DB 1584 je delež dolge oblike 2ed. *tebe* v primerjavi s kratko *te* (ki prevladuje le ob predlogu *za*) v splošnem večji kot pri 1ed., kjer je v večini primerov pogosteje rabljena kratka oblika *me*. V nasprotju z DB 1578 najdemo dolgo obliko tudi pri povratnem zaimku, a redkeje kot pri drugih dveh zaimkih.

Graf 41: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik ob predlogih v DB 1584

Pri 1ed. in 2ed. sta dolgi obliki *mene* in *tebe* dosledno rabljeni v prirednih zvezah, spremenjeni so tudi primeri kratkih oblik v tem položaju iz DB 1578.

taku bode GOSPVD zhdnu ftabo rounal, shtraiffingami **zhes te**, inu tuoie Seime, inu suelikimi inu sdolgimi shtraiffingami, s'hudimi inu sdolgimi bolesanmi (DB 1578: 174a)
ieft imam **sa te**, sa tuoie Hlapce, inu sa tuoi Folk moliti (DB 1578: 54b)

taku bo GOSPVD zhdnu s'tabo rounal, s'fhtraiffingami **zhes tebe**, inu zhes tvoje Séme, inu s'velikimi inu s'dolgimi fhtraiffingami, s'hudimi inu s'dólgimi bolesanmi (DB 1584: I, 115a)
jeft imam **sa tabe**[], sa tvoje Hlapce, inu sa tvoj Folk moliti (DB 1584: I, 38b)

Tudi sicer je v nekaj primerih kratko obliko iz prejšnjih izdaj (zlasti ob *čez*) Dalmatin spremenil v dolgo, nikoli pa obratno.

on bode s'shaloftnim ferzē **zhes te** toshil (DJ 1575: 16)
Inu vfe lete prekletue bodo **zhes te** prishle, inu te bodo pregainale, inu te bodo sadeile, dokler bosh fatren (DB 1578: 173b)

on bode s'shaloftnim ferzem **zhes tebe** toshil (DB 1584: II, 155a)
Inu vfe lete prekletve bodo **zhes tebe** prifhle, inu te bodo pregainale, inu te bodo sadejle, dokler bofh satren (DB 1584: I, 114b)

Nasprotno je pri povratnem zaimku tudi v prirednih zvezah rabljena samo kratka oblika, ki prevladuje tudi v primerih, ko je predložna zveza prilastek (razen ob predlogu *čez*).

tu fo **sa fe** inu sa fvoje Otroke ohranili (DB 1584: II, 200a)

lepota néma biti isvuna [...] v'tém, **na fe obefhanju** tiga slatá (DB 1584: III, 121a)

Némogo pretèrpeti to prekleto **prau^{do} zhes febe**, od GOSPVDÁ (DB 1584: III, 123a)

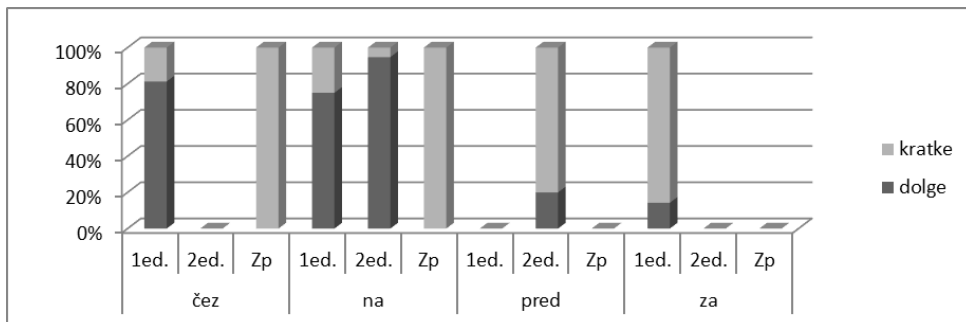
Kratka oblika *se* večinoma prevladuje tudi ob *sam*. Izjema je Nova zaveza, kjer je v tej zvezi pogosteje rabljena oblika *sebe*, tudi v nekaterih primerih, ko je Trubar na istem mestu uporabil kratko obliko.

Satu vy **famy zhes febe** prizhujete, de fte vy téh Otroci, kateri fo Preroke moryli (DB 1584: III, 15a)

Taku vi **fami zhes fe** prizho daiete, de fte otroci tih, kir fo te Preroke umurili (TT 1557: 71)

Na splošno najdemo velik delež dolgih oblik, zlasti ob *čez*, *na* in *za*, v Novi zavezi in Psalmih, čeprav so pri Trubarju močno prevladovale kratke oblike. V nasprotju z nepredložno rabo se je Dalmatin tu zelo oddaljil od svojega predhodnika. Nasprotno pa v delih, kjer ni imel Trubarjeve predloge, ob predlogih – z izjemo 2ed. ob *čez* in *na* – prevladujejo kratke oblike.

6.1.3.2.3.2.2.3 Nekoliko večje število zgledov za zaimke ob predlogih najdemo še v DM 1584, kjer pa je stanje precej drugačno kot v že obravnavanih delih. Ob predlogih *čez* in *na*²²⁶ tako pri 1ed. kot pri 2ed. močno prevladujeta dolgi obliki *mene* in *tebe*, pri povratnem zaimku pa je dosledno rabljena kratka oblika *se*.

Graf 42: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik ob predlogih v DM 1584

VSmili fe **zhes me**, ò GOSPVD Bug, vfmili fe **zhes me** (DM 1584: CXXIII)
 vfmili fe **zhes mene**, O vřigamogozhi, vezhni, neisrezheni Bug (DM 1584: XXIII)
 ti Davidou Syn [...] vfmili fe **zhes mene** (DM 1584: XLI)

Nasprotno ob *pred* in *za* prevladujejo kratke oblike. Ob *za* je edina dolga oblika rabljena v zvezi s samostalnikom v istem sklonu, kjer so tudi v drugih primerih v tem delu rabljene dolge oblike.

ena fama kapliza krij tvojsa lubesniviga Synu, katero je on **sa mene vbojsiga Grefhnika** na krishi prelih (DM 1584: LX)
 vfmili fe **zhes mene tvojo vbogo Stvar** (DM 1584: LXX)

²²⁶ Pri 1ed. so vse tri pojavitve kratke oblike zaimka uporabljene v enaki zvezi: *osri se na me* (DM 1584: XXVI, LXXIX, CXXXXVII); ob ostalih glagolih je uporabljena dolga oblika *mene*.

6.1.3.2.3.2.4 V ostalih delih so od omenjenih predlogov zaimki izpričani samo ob *čez*, *na* in *za*. V DJ 1575 in DPr 1580 ob vseh treh predlogih prevladujejo kratke oblike, čeprav ob *čez* v DJ 1575 dvakrat najdemo *čez tebe* (proti štirim pojavitvam *čez te*).

aku fi kai kriuu rekel, taku nai shpot **zhes tebe** gre (DJ 1575: 19)

Neoberni tuoiyh ozhy od potrebniga, de ne bo toshil **zhes tebe** (DJ 1575: 16)

V preostalih delih so ob *čez* skoraj vedno rabljene dolge oblike (izjema je enkratna pojavitev kratke oblike povratnega zaimka *se* v DPa 1576 ob dveh dolgih, ki pa je uporabljena v pesmi za ohranjanje števila zlogov).

Shenam, ker fo klagouale, | Sa nim fe milu plakale, | Na poti ie gouuril: | De fame **zhes fe** iokaio | De tih shtraifing neuzhakaio (DPa 1576: B2b)

Neplazhite fe **zhes mene**, temuzh fe plazhite fame **zhes febe**, inu zhes vashe otroke (DPa 1576: 26b)

Dolge oblike so v omenjenih delih dosledno rabljene tudi ob predlogu *za*, le ob *na* je Dalmatin večinoma uporabljal kratke oblike – dolge oblike najdemo kot prevladujoče samo v DC 1580, kjer pa ob *sam* in v priredni zvezi najdemo kratko obliko *Zp se*.

Vfaki gledai **na febe**, inu fi letu kferci
vsami (DC 1580: F7a)

Merkaite fami **na fe**, inu na vfe
Kardelu (DC 1580: E3a)

V DC 1585 je v enaki zvezi rabljena dolga oblika *sebe*.

Merkajte famy **na febe**, inu na tu vfe kardellu (DC 1585: B6a)²²⁷

6.1.3.2.4 Ostali avtorji

6.1.3.2.4.1 Juričič

Pri Juričiču najdemo podobno kot pri Krelju skoraj dosledno rabo kratkih oblik ob enozložnih (*čez*, *na*, *pred*, *pod*, *za*) in dolgih ob večzložnih predlogih (*skuzi*, *suprot*, *zoper*). Tudi ob nezložnem predlogu *v* je pri 1ed. in 2ed. uporabljal kratki obliki *me* in *te*, pri edinem primeru zveze tega predloga s povratnim zaimkom, okrepljenim s *sam*, pa se je odločil za dolgo obliko *sebe*.

S. Petar [...] ie fam vfebe fegal, vun shal inu ie milo plakal (JPo 1578: III, 134b)

6.1.3.2.4.2 Tulščak

Tudi pri Tulščaku je stanje podobno: ob nezložnem predlogu *v* so sicer – kot pri Dalmatinu – rabljene samo dolge oblike, enako ob večzložnih *skozi* in *zoper*, ob enozložnih predlogih *čez*,²²⁸ *pred* in *za* pa je dosledno uporabljal kratke oblike; le ob predlogu *na* najdemo pri 2ed. poleg prevladujočega *te* tudi pet primerov rabe dolge oblike *tebe*. Od tega gre v enem primeru

²²⁷ Gre za citat iz Apd 20,28, pri katerem je tudi v DB 1584 uporabil dolgo obliko: »SAtu merkajte famy **na febe**, inu na tu vfe kardellu« (DB 1584: III, 73a); nasprotno je Trubar na istem mestu zapisal kratko obliko: »Natu merkaite tedai fami **na fe**, inu na tu vfe kardelu« (TT 1557: 401).

²²⁸ Navidezno se ob *čez* pojavi tudi dolga oblika 1ed., vendar kontekst pokaže, da je v tem primeru *zhes* prekrivna z 2. os. ed. glagola *hoteti*: »left proffim tebe, de **zhes** mene neuredniga inu neumetalniga Zhloueka, skusi tuoio gnado fturyti sadofti, kenimu Slushabniku tiga Nouiga Testamenta« (TkM 1579: 94).

za rabo predložne zveze v desnem prilastku, v treh primerih pa zaimku sledi samostalnik v istem sklonu.

my imamo slobodnuft inu prifstop vfeim faneffeinu, skusi to Vero na tebe (TkM 1579: 45a)

Ony nehote merkati na tebe Gofpuda vfeh Gopudou, ni na ta deila tuoih Rok (TkM 1579: 27a)

moia Dusha vupa na tebe shiuiğa Boga (TkM 1579: 15b)

tudi neuupaio na tu neguishnu blagu, Temuzh na tebe shiuiğa Boga (TkM 1579: 87a)

Vendar ob tem najdemo tudi dva primera, ko je ob samostalniškem prilastku rabljena kratka oblika zaimka.

my vfo nasho skerb inu nadluge, na te nashiga lubiga Ozheta Vnebefsih vřak zhas vershemo (TkM 1579: 58b)

moie vupaine na te, moiga nervishiga Pomozhnika is nadlug, pořtaum (TkM 1579: 111a)

Poleg v omenjenih zvezah najdemo en primer rabe dolge oblike *na tebe* ob glagolu *vupati*, ob katerem sicer v delu prevladujejo kratke oblike.

nepufti teimu konez vseti, kateriga fi
ti fturil inu ftvaril, Sakaj na tebe ieft
vupam (TkM 1579: 130b)

Pufti mene sgudo flishati tuoio
gnado, sakai ieft vupam na te
(TkM 1579: 69b)

MOI Bug, inu Stuarnik Nebes inu Semle,
na te ieft vupam (TkM 1579: 32b)

Kratko obliko *te* je uporabil tudi v primeru, ko je bil zaimek okrepljen s *sam*.

Szhiti tuoie Kerřzhanftuu, kateru fe le na te řamiga saneffe (TkM 1579: 9b)

6.1.3.2.4.3 Trost

Pri Trostu najdemo zaimke samo ob predlogih *na in za*; ob prvem prevladujejo dolge oblike, ob drugem pa je edina izpričana oblika (in sicer povratni zaimek) kratka (*za se*). Vendar gre ob *na* v večini primerov za citate iz DB 1584.

GOSPVD, řpumni na mene kadar
pridesh v'tuoie Kraileiftuu
(TtPre 1588: 74)

O řmert, koku fi ti le grenka, kadar na
te řpumni en zhloik (TtPre 1588: 103)

Merkaite řamy na febe, inu na tu vfe
kardellu (TtPre 1588: 39)

GOSPVD, řpumni na mene, kadar
prideřh v'tvoie krajleřtvu (DB 1584:
III, 46a)

O řmert koku fi ti le grenka, kadar na te
řpumni en zhlovik (DB 1584: II, 170a)

řAtu merkaite řamy na febe, inu na
tu vfe kardellu (DB 1584: III, 73a)

V necitatnih delih Trostovega besedila najdemo ob *na* samo povratni zaimek. V primeru, ko je Zp rabljen ob *sam* v priredni zvezi, je (podobno kot pri zadnjem navedenem citatu iz DB 1584) uporabil dolgo obliko *sebe*, v edinem preostalem primeru pa kratko *se*.

Kadar bi on řnaiden bil, de bi bil řam na febe, inu na řuoih Bratou vezhnu ifuelizhanie pořabil (TtPre 1588: 13)

ony moraoi Hudizha inu ta Sueit referditi, inu taku teh oblařtniko nemilořt na fe nakladati (TtPre 1588: 81)

Ob predlogu *za* pa se je, čeprav je povratni zaimek okrepljen s *sam*, odločil za kratko obliko.

Čriřtus, katerimu řamimu ta zhařt slishi, ie řam řa fe taku mogozh inu mozhan (TtPre 1588: 3)

6.1.3.2.4.4 Znojilšek

Tudi pri Znojilšku so številni citati iz DB 1584 močno vplivali na rabo dolgih in kratkih oblik ob predlogih. Kot Dalmatin je ob *zoper* rabil samo dolge, ob *na*, *čez* in *v* pa je raba neenotna. V večini biblijskih citatov je prevzel Dalmatinov prevod iz DB 1584 in s tem tudi njegovo izbiro oblike.

vše lete prekletve **zhes te** prideo, inu
tebe sadeneo (ZK 1595: 69)
Rifnizhnu, rifnizhnu jeft vam povém,
kateri **v'mene** veruje, ta ima vezhni
lebàn (ZK 1595: 101)
Kateri pak smoti eniga is letih nar
manfhih, kateri **v'mene** verujo, temu
bi bulfhe bilu, de bi fe njemu en
malinfki kamen na garlu obefsíl
(ZK 1595: 155)

vše lete Prekletve **zhes te** prideo, inu
tebe sadeneo (DB 1584: I, 114b)
Rifnizhnu, rifnizhnu jeft vam povém,
kateri **v'mene** veruje, ta ima vezhni
leben (DB 1584: III, 50b)
Kateri pak smoti eniga is letih nar
manfhih, kateri **v'mene** verujo, timu
bi bulfhe bilu, de bi fe njemu en
Malinfki kamen na gàrlu obéfsíl
(DB 1584: III, 11b)

Le v primeru citata iz Psalmov je spremenil Dalmatinovo dolgo obliko v kratko, ki jo je v TPs 1566 uporabil tudi Trubar, vendar je preostanek zgleda povzet neposredno po DB 1584 in ne po Trubarjevem prevodu.

Klizhi **na me** v'tem
zhafsu tvoje nadluge:
taku hozhem jeft
tebe odréfhtiti, Inu
ti bofh mene zhaftil
(ZK 1595: 115)

Inu klizhi **na mene**
v'tem zhaffu tvoje
nadhuge: taku hozhem
jeft tebe odréfhtiti: Inu
ti bofh mene zhaftil
(DB 1584: I, 292a)

Inu klyzhi **na me**
vtim zhaffu tuie na-
dluge, taku ieft hozho
tebe odreshyti, Inu ti
bosh mene zheftil
(TPs 1566: 95)

V ZK 1595 je objavljenih tudi nekaj pesmi, pri katerih je – kot običajno – izbiro oblike narekovalo potrebno število zlogov v verzju.

O nah Ozha Nebelki, My **na te** klizhemo, Vfa ftvar je v'tvoji pefti, **V'te** fe sanefsemo (ZK 1595: 191)
Ozha Vfígamohozhi, My **na te** klizhemo, Kakor reuni Otroci, Tàr fe sanefsemo (ZK 1595: 188)
TI fi fe dal nam prou sposnat, Inu **v'te** térdnu verovat, Vishaj nas s' dobro veftjo fpat, s' lutrãj
s' veffelem gori vftat (ZK 1595: 185)

V preostalem besedilu je Znojilšek ob *čez* rabil dolge, ob *v* pa v edinem primeru kratko obliko.

Tvoj fveti Angel bodi per meni, de ta Hudi fourashnik obene oblafti **zhes mene** nedobi
(ZK 1595: 183, skoraj enako 184)

profsim sufseb pak moje Farmane, de takimu framotnimu opraulanju inu ozhitim lasham mojih
suparnikov **zhes mene** neverujo (ZK 1595: 20)

Ieft verujem de je Bug mene ftvaril fofvemi ftvari, meni Dulho inu Tellu, ozhi, Vulhefa inu vfe
vude, pamet inu vfe **Vme** dal (ZK 1595: 86)

Ob predlogu *na* prevladujejo kratke oblike (pri povratnem zaimku je *se* rabljena tudi v primeru, ko zveza predloga in Zp nastopa kot levi neujemalni prilastek v samostalniški zvezi), enkrat pa je Znojilšek uporabil tudi dolgo obliko 2ed. *tebe*, ko je zaimku neposredno sledil zvalnik.

Vfèh Ozhi zhakajo **na tebe** GOSPVD (ZK 1595: 187)

Satiga volo moj lubi Ozha jeft **na te** klizhem (ZK 1595: 211)

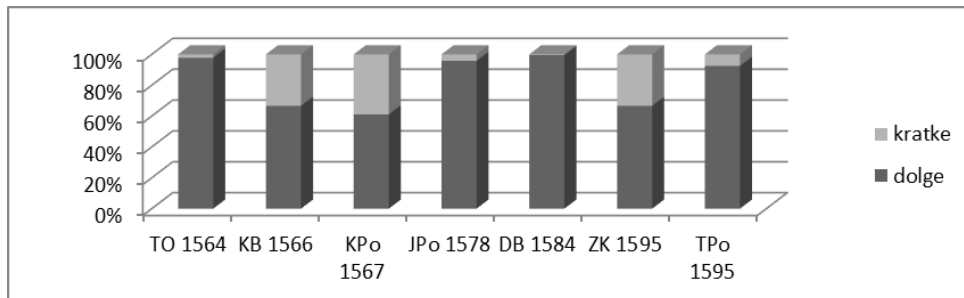
Katerih lepota nema biti isuna v' fpletanju teh lafs, ali v'tem **na fe** obefhanju tega slata, ali
v'oblazhílu tega gvanta (ZK 1595: 206)

6.1.3.3 Dolga in kratka oblika Ted. 3m ob predlogih

V nasprotju z zaimki, ki ne izražajo spola, je bila izvorna edninska navezna tožilniška oblika moškega spola *-ń* v 16. stoletju rabljena redko in omejena na le nekaj predlogov; pri večini avtorjev jo najdemo le ob *na*, *v in za*, le pri Krelju se pojavlja še ob *čez in nad*. V splošnem pa je bila ob predlogih rabljena iz roditelja prevzeta dolga oblika *ńega*.

6.1.3.3.1 Ob *na*

Ob *na* najdemo kratko navezno obliko Ted. 3m *-ń* pri več avtorjih, a gre v večini primerov za posamične pojavitve ob močno prevladujoči dolgi obliki (*na ńega*).

Graf 43: Razmerje med rabo dolge in kratke (navezne) oblike Ted. 3m ob *na*

6.1.3.3.1.1 Tako je pri Trubarju *nań* uporabljena le enkrat v TO 1564, pri Dalmatinu pa dvakrat v dveh skoraj enakih zgledih v DB 1584.

Inu vtakim refmishlouanu ima en vłaki na Criftufe Kerft fmisliti, inu fto vero **nan** gledati (TO 1564: 46a)

Satu je Saul vsel ta Mezh, inu je **najn** paděl (DB 1584: I, 167b)

Satu je Saul vsel fvoj mezh, inu je **najn** paděl (DB 1584: I, 224b)

6.1.3.3.1.2 Nekoliko več pojavitvev (10) najdemo v TPo 1595, a v obsežnem besedilu predstavljajo le majhen delež.

fam Chriftns [...] **najn** kashe
(TPo 1595: I, 214)

de bi **najn** neposabili
(TPo 1595: I, 193)

Satu je Bug **najn** pogledal
(TPo 1595: II, 311)

Ioannes pak je ta prvi, kateri [...] **na njega** kashe (TPo 1595: III, 90)

Bug ta je **na njega** posabil
(TPo 1595: II, 119)

Teh drugih devet bi ne bily **na njega** pogledali (TPo 1595: I, 103)

6.1.3.3.1.3 Večji delež ima *-ń* le pri Krelju, vendar tudi pri njem prevladuje dolga oblika. V KB 1566 je sicer kratka oblika uporabljena v pesmi.

Nam vřim vezhni leben dobil | Kijr vshe kårřchen **nain** veroie | Pravizhan ie shivil bode (KB 1566: H6)

V KPo 1567 pa najdemo več pojavitev kratke oblike v proznem besedilu.

To ie ta pèrvi zhudef, kateri ie Iesuf
fturil v'Kani Galilefki, inu se ifkasal
zhaft fvoio, inu Iogri niegovi fo **nañ**
verovali (KPo 1567: LXIIIb)

Zhlovik fe Boga boij inu **nañ** ûpa
(KPo 1567: CXXVIIIb)

s'veffelim farcom **nain** zhakamo
(KPo 1567: XI)

moreio ftrezhi inu flushiti vfim tim,
kijr fo Christufovi, kijr **na njega**
veruio (KPo 1567: CXIIb)

òzhe omifliti inu shivèti, vfe te,
kateri **na niega** ûpaio (KPo 1567:
CXXVIII)

Inu fo tuliku Let tudi **na njega**
zhakali (KPo 1567: LV)

6.1.3.3.1.4 Juričič je od sedmih Kreljevih zgledov ohranil le dva, ostalih pet je spremenil (bodisi v dolgo obliko ali pa je uporabil drug predlog).

Ioannes nei zbiflal na Criftusu, sakai on ie refnizhno vedil, da ie Criftus ta praui Mefias, Ker ie
fperftom **nain** kasal inu v'Iordanu ga karftil (JPo 1578: I, 14b)

sueffelim Sarzom **nain** zhakamo (JPo 1578: I, 9a)

Kateri Zhlovik fe Boga boij inu **nañ**
ûpa (KPo 1567: CXXVIIIb)

Kateri Zhlouik fe Boga boij inu **na
niega** vpa (JPo 1578: I, 100)

6.1.3.3.1.5 V dveh primerih je *nañ* uporabljen tudi pri Znojilšku v ZK 1595, in sicer v pesmih (v proznem besedilu je uporabljena dolga oblika *na néga*):

Kir vfaki ftvari, daje fvojo fpisho,
Shivini karmo na ozhino visho,
Mladim vranizhom kir fe **najn**
sanefso. Hvalimo Boga
(ZK 1595: 192)

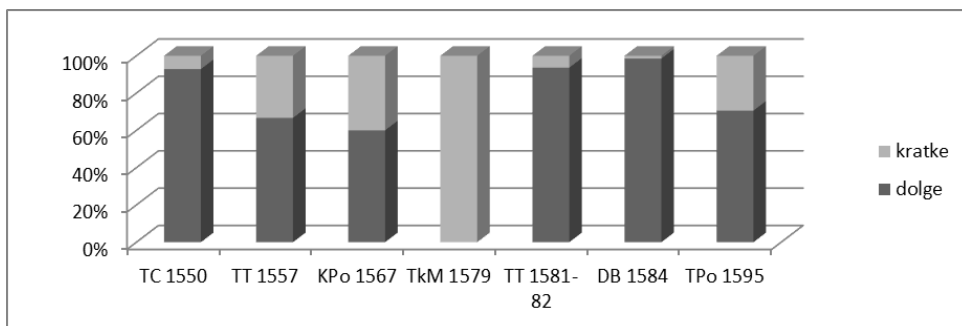
Ieft zho fe **najn** sanefsti, Vfelej
v'dobrim tèr vslim, Shihar me zhe
prenefsti, satu jeft dobru vejn
(ZK 1595: 193)

mi na tu nar preprostifhi moremo [...]
dobrute Boshje fposnati, inu sceliga
ferza v'pravi Veri **na njega** fe sanefsti
(ZK 1595: 81)

6.1.3.3.1.6 Kratko obliko *-ñ* ob *na* najdemo tudi v večini pesmaric, v *P 1563 je rabljena celo pogosteje kot dolga, a ker je razlog za izbiro med njima potrebna dolžina zloga, za to analizo zgledi niso relevantni.

6.1.3.3.2 Ob v

V nasprotju z *na* navezno obliko *-ñ* ob *v* pogosteje najdemo pri Trubarju, ob njem pa še pri Krelju, Tulščaku, v DB 1584 in TPo 1595. A tudi ob tem predlogu povsod razen pri Tulščaku, kjer je v edinem primeru rabljena oblika *-ñ*, prevladuje dolga oblika *néga*.

Graf 44: Razmerje med rabo dolge in kratke (navesne) oblike Ted. 3m ob v

6.1.3.3.2.1 Trubar je *-ń* ob v uporabil le v treh delih. V TC 1550 se pojavi le enkrat.

Na tu ye Gospud Bug sturill zhloueka is illoue parfti/ inu ye dahnill **vuain** vtu oblyzhe/ an duh tiga lebna (TC 1550: (5b))

V TT 1557 najdemo tri zglede (ponovljene v TT 1581-82), ki pa so vsi istovrstni.

Ieft tebi fapoueim, de ti gresh uun is shnega, inu naprei uezh **uain** ne gresh (TT 1557: 125; podobno TT 1581-82: I, 175)

ueliku Hudizheu ie bilu **uain** shlu (TT 1557: 188; podobno TT 1581-82: I, 264)

Inu po tei mozhici ie ta Sludi **vain** shal (TT 1557: 304 = TT 1581-82: I, 431)

V vseh drugih zvezah je rabljena dolga oblika *ńega*.

6.1.3.3.2.2 Pri Dalmatinu in Tulščaku najdemo samo po en primer rabe kratke oblike.

Inu on ga je ogradil, inu s'kamenjem obsydal, inu je te nńr fhlahtnifhe Tńrte **vńjega** safsadil.

On je tudi vńym en Turn fėsidal, inu je eno Prefho **vajn** poftavil (DB 1584: II, 2b)

ieft vta nervegshi Greh te Neuere inu zagaina nepadem, ali **vain** neperuolim (TkM 1579: 91b)

6.1.3.3.2.3 Pri Krelju so kratke oblike spet pogostejše. V KPo 1567 najdemo po tri pojavitve dolge in kratke oblike, pri čemer je *ńega* v vseh primerih rabljen ob glagolu *verovati*,²²⁹ ob drugih glagolih pa najdemo *-ń*.

fo ga v'lice bili, inu pluvali **vań**
(KPo 1567: CLXb)

Sato kamanie popado, inu őte **vań**
luzhiti (KPo 1567: CXXVIIIb)

ako Bog delavce ne naiemlie, taku
nikuli **vań** obedan ne pride
(KPo 1567: XC)

Taku fmo Gospodnij, ako le **vńjega**

veruiemo (KPo 1567: LXXXIb)

v'faki kijr **vńjega** veroie, ne bode
pogublen (KPo 1567: XXIII)

On nam pak dai fvoio Gnado, da
vńjega veruiemo (KPo 1567: CV)

6.1.3.3.2.4 Še pogostejša je oblika *-ń* v TPo 1595, kjer je njen delež v primerjavi z *ńega* sicer manjši kot pri Krelju (v *ńega* 12 : *vań* 5), vendar je dolga oblika kar sedemkrat rabljena v evangelijskih odlomkih, ki so vzeti iz DB 1584, od preostalih petih primerov pa gre štirikrat

²²⁹ Kadar se je glagol *verovati* vezal s predlogom *na*, sta ob njem lahko rabljeni obe obliki (prim. 6.1.3.3.1).

za zvezo z glagolom *verovati*, ob katerem je kot pri Krelju vedno rabljen *néga*. Le v enem primeru je dolga oblika rabljena ob drugem glagolu.

Ony imajo **v'njega** bofti (TPo 1595: I, 298)

Sicer pa zunaj evangelijskih odlomkov ob drugih glagolih najdemo le *vań*.

Rauno kakor de bi ti v'enim Gradu vjet leshal [...] inu bi flifhal, koku bi se **vajn** ftreilalu (TPo 1595: I, 10)

kir bi fam na teim greihu, kadar bi jeft **vain** pervolil, dolshan bil (TPo 1595: I, 222)

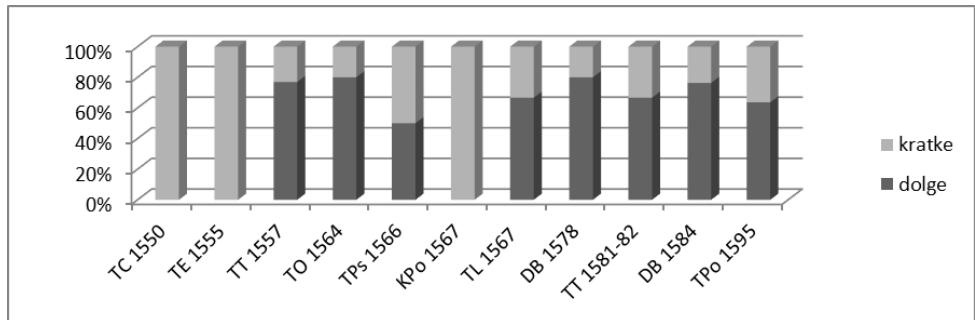
le ta Vera [...] je ta prava Moshna, ali fhakel, kateriga my imamo goridershati, inu takou dar **vain** prejeti (TPo 1595: II, 94)

Chriftufu ta zholnizh pofsodio, de **vajn** fede (TPo 1595: II, 154)

bodete taku knym padli, kakor ta nefreli zhervojedinafti fad, kadar vejter **vain** pride (TPo 1595: II, 174)

6.1.3.3.3 Ob za

Najpogosteje je navezna oblika Ted. 3m rabljena ob predlogu *za*.

Graf 45: Razmerje med rabo dolge in kratke (navezne) oblike Ted. 3m ob *za*

6.1.3.3.3.1 Pri Trubarju je v TC 1550 in v TE 1555 v edinih primerih Ted. 3m ob *za* rabljena oblika *-ń*.

ne proflfi vezh fuetnikou de bi **fan** proflfili/ temuzh ferzhnu tar vefelu/ fam ftopi pred Buga (TC 1550: 235(125b))

Inu kadar fo oni nega bili Cryshali, resdile vmei febo nega guant, inu fo **fain** ta loos vergli (TE 1555: L7a = TT 1557: 88–89; podobno TT 1581-82: I, 126)

Zgled iz TE 1555 se ponovi tudi v TT 1557 in TT 1581-82, kratka oblika pa je v obeh delih rabljena tudi na vzporednem mestu v Lukovem evangeliju.

Inu oni fo nega guant refdelili, inu fo
fan loffali (TT 1557: 248)

Inu oni fo nega guant refdelili, inu fo
fain loffali (TT 1581-82: I, 349)

Še en primer *zań* najdemo tudi v Eni dulgi predgovori, po enega pa še v TO 1564, TPs 1566 in TL 1567 (kjer je rabljen izmenično z dolgo obliko); v vseh sicer prevladuje dolga oblika *néga*.

Na drugi dan pag, nega porozhi timu Oshteriu inu oblubi vfe, kar kuli fercera, **fan** plazhati (TT 1557: qb)

nai fi ie Bug tu nebu cilu lipu, inu ta drugi vezhni leben vnebefsih gofposki, veffel, sladak inu dober fturil, taku ufai mi, kadar fmo fdraui **fain** ne rodimo inu neuprashamo (TO 1564: 143b)

Ena velika Toshba zhes vfo Zhlouesko shahto, kir ne fna prou Boga, **fain** ne rodi (TPs 1566: 98b)

ie S. Paula profsil, de ie fa nega timu Filemonu piffal inu **fain** profsil (TL 1567: 80b)

6.1.3.3.2 Nasprotno je Krelj ob *za* uporabljal samo navezno obliko *-n*.

Vidimo kadâr en bolnik fpet sdrav pride [...] inu ky fpet to ftaro bolesan dobi, da v' druguzh velikò huiifhi **sain** ftoij (KPo 1567: CXXII)

Veliko ie zhudo, kadâr vfi Iogri od Chriftufa teko, da ie ifhe gdo, kateri **sain** mari? (KPo 1567: CLXVIII)

Bog ôzhe, da fe ima vfaki dar [...] f'pravo mero vshivati [...] Boga **sân** sahvaliti (KPo 1567: CXXVIIIb)

6.1.3.3.3 Tudi pri Dalmatinu je raba *-n* ob *za* pogostejša kot ob drugih predlogih. En zgled *zan* najdemo v DB 1578, kjer je v neposrednem sobesedilu v enaki zvezi rabljena tudi dolga oblika *za nega*; v DB 1584 je besedilo, kjer je bila v DB 1578 rabljena kratka oblika, spremenjeno.

on ie taifti Studenez imenoual Efek, satu, ker fo fe **fain** kregali. Ony fo tudi en drugi ftudenez koppali, inu fo fe tudi sa nega kregali (DB 1578: 23a)

on je tajfti Studenez imenoval Efek, satu, ker fo ony njemu bily krivu fturili. Ony fo tudi en drugi Studenez koppali, inu fo fe tudi sa njega krégali (DB 1584: I, 17a)

Najdemo pa dva primera rabe kratke oblike v evangelijih v enaki zvezi kot pri Trubarju, vendar gre samo v primeru iz Lukovega evangelija za enako mesto. V Matejevem evangeliju je Dalmatin Trubarjevo kratko obliko spremenil v dolgo, kratko pa je uporabil na vzporednem mestu v Markovem evangeliju, kjer se je Trubar odločil za vezavo s predlogom *na*.

kadar fo ony njega bily krishali, fo njegou Gvant delili, inu fo **sajn** losfali, kateri bi kaj dobil (DB 1584: III, 28b)

ony fo delili njegou gvant, inu fo **sajn** los metali (DB 1584: III, 45b)

KAdar fo pak bily njega krishali, fo njegou Gvant delili, inu fo **sa njega** losfali (DB 1584: III, 18a)

kadar fo oni bili nega Cryshali, resdile nega guant, inu **na nim** uergo ta los, kateri bi kai ufel (TT 1557: 150)

Inu oni fo nega guant resdelili, inu fo **fan** loffali (TT 1557: 248)

Inu kadar fo oni nega bili Cryshali, resdile vmei febo nega guant, inu fo **fain** ta loos vergli (TT 1557: 88–89)

Večino zgledov v DB 1584 najdemo v uvodih k biblijskim tekstom, v katerih so primeri z dolgo obliko redkejši.²³⁰ Od štirih zgledov so kar trije ob glagolu *marati*, ob katerem pa je bila prav tako v treh zgledih rabljena tudi dolga oblika *za njega*.

²³⁰ Morda bi lahko iz tega skleпали, da je jezik v uvodih kot nebiblijskih besedilih, ki dopuščajo večje odmike od predloge, bliže govornemu jeziku, kar bi pomenilo, da so v Dalmatinovem govoru kratke oblike prevladovali. Vendar zgolj na podlagi enega predloga tega ne moremo potrditi, v splošnem pa je Dalmatin tudi v uvodih zvesto sledil Luthrovi predlogi.

h'timu je tudi Lakomnoft in
Mammon taku gmajn, de fe je trebi
bati, de bodo S. Evangeli islakotovali,
inu bodo tulikajn **sajn** marali, kakòr
fo sa Lota marali v'Sodomi
(DB 1584: II, 93a)

Ta drugi fhtuk je, inu ta nar bulfhi
(kateriga Iudje nehote viditi inu **sajn**
marati) (DB 1584: II, 58b)

Sakaj ftoji piſſanu, de fe tém vbogim
Evangeli prediguje, ty Bogati **sajn**
nemarajo (DB 1584: II, 105)

fposná inu vuzhy tak Evangeli pred Ludmy, inu fvoj leben **sajn** vaga (DB 1584: III, 2b)

GOSPVD, kaj je zhlovik, de fe ti
njega pooblaſtifiſh? Inu zhlovezhku
dete, de ti **sa njega** maraſh?
(DB 1584: I, 315b)

on **sa njega** nemara, inu nezhe od
njega niſhter véditi (DB 1584:
II, 89b)

ker fo GOSPVIDA ſapuſtili, inu **sa**
njega nemarajo (DB 1584: II, 105)

6.1.3.3.4 Ob drugih predlogih

Le pri Krelju je kratka oblika 3m *-ń* rabljena tudi ob enozložnih predlogih, ki se končajo na soglasnik, in sicer ob *čez* in *nad*. Ob *čez* nekoliko prevladuje *njega* (4 proti 3), pri *nad* pa je v edinem primeru zveze s Ted. 3m rabljena oblika *-ń*.

Le fpravdo **zhesan**, potle ta Ogãn, alli
v'uodo (KPo 1567: CLIIIb)

Stém ie ôtel ijm nih fãrce oshgati,
da bi fe **zhesan** vfmilili (KPo 1567:
CLXb)

najfi ie dofti krivih prizh vftalu inu
prizhalu **zhesan**, fai néfo niſtar mogli
(KPo 1567: CLIII)

Sakai kivr ôzhe kãrſchenik biti [...]
ta more tẽrpeti, da fe Hudizh, fvet,
vrag **zhes niega** poſtavi (KPo 1567:
XCVIII)

on nei v'obeni ſtalti [...] ti poſtavi
podvẽrſhan alli podloſhan, da bi ona
zhes niega Oblaſt imela (KPo 1567:
LI)

Sato ti Viſhi Farij [...] vftaneo **zhes**
niega, mu filijo (KPo 1567: XIb)

Kadãr pak en mogochifhi **zhes niega**
pride, inu ga omore, taku mu vsame
niega oroſhie (KPo 1567: CXXIb)

Kadãr pak edã mozhnéſhi pride **nadãn**, inu ga omore, taku mu vsame vfe oroſhie (KPo 1567:
CXVIIIb)

Ker se predloga končata na soglasnik, je pred *-ń* rabljen vezni vokal. Ob *nad* je to polglasnik, ob *čez* pa doslednost zapisa kaže na *a*. Kreljev zapis pa nakazuje tudi, da je bil ob teh dveh predlogih izgovor *ń* nepalatalen.²³¹

6.1.3.3.5 Pri naveznih oblikah – tožilniških enozložnih, a naglašanih oblikah, rabljenih v zvezi s predlogi – se je pokazala bistvena razlika v rabi pri osebnih zaimkih, ki ne izražajo spola, na eni strani in pri tretjeosebne zaimku moškega spola v ednini na drugi, čeprav gre pri vseh za iz praslovanščine podedovano tožilniško obliko, ki je bila pred uveljavitvijo kategorije

²³¹ Razlog za razliko bi lahko bila dvožložnost zveze in naglas na predhodnem zlogu (kadar je zveza naveznega zaimka in predloga enozložna, je izgovor palatalen), vendar je zaradi mehкости *ń* v besedi *Ogãn* ta razlaga malo verjetna.

živosti rabljena v vseh položajih. Medtem ko so prve pri določenih predlogih rabljene kot prevladujoče dvojnice, pa so se za Ted. 3m -*ní* avtorji – z delno izjemo Krelja – odločali redko, le ob predlogih *na*, *v* in *za*; lahko je bila omejena na specifične zveze.

Tudi pri zaimkih, ki ne izražajo spola, raba ni bila dosledna: v splošnem so ob enozložnih predlogih prevladovalle kratke oblike, ob večzložnih pa dolge, a dosledno je bila ta delitev izpeljana le pri Juričiču. Ob nezložnem predlogu *v* se je raba pri posameznih avtorjih razlikovala: pri Trubarju in Juričiču so prevladovalle kratke, pri ostalih pa dolge oblike. Tudi ob predlogih, kjer so prevladovalle kratke oblike, pa so bile zlasti v poznejših delih dolge rabljene pogosteje v zvezah, kjer so bile lahko v nepredložnih položajih rabljene samo dolge oblike (priredne in protistavne zveze, prilastek itd.; prim. 6.1.3).

Primerjava med avtorji je pri predložno rabljenih zaimkih pokazala ravno nasprotno tendenco kot pri nepredložni rabi: pri Trubarju v splošnem prevladujejo kratke oblike, v poznejših delih pa raba dolgih oblik narašča, kar je vidno tudi v različnih Dalmatinovih izdajah svetopisemskih prevodov.

6.1.4 Vzroki za pogosto rabo dolgih oblik v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja

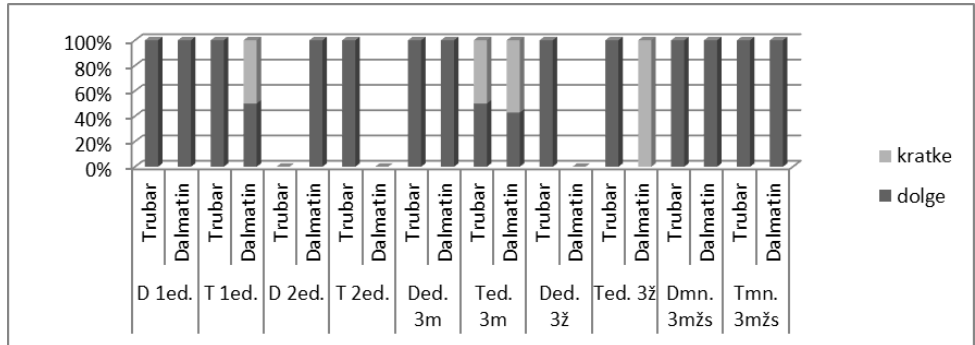
6.1.4.1 Vpliv tujejezičnih predlog

6.1.4.1.1 Pogosti rabi dolgih oblik zaimkov, zlasti v nepredložnih položajih, v strokovni literaturi doslej ni bilo posvečene veliko pozornosti. Matija Murko (1892: 51–53) jo je na kratko predstavil v razpravi o enklitikah v slovenščini, omenjena je tudi v primerjalnih analizah jezika posameznih piscev, npr. Trubarja in Krelja (Kopitar 1809: 426; Orožen 1996: 179), Krelja in Juričiča (Merše 1998: 224), Trubarja in Juričiča (Merše 1996: 98). O vzrokih zanjo se navedeni jezikoslovci večinoma niso izrecno opredeljevali, so pa zamenjavo dolgih oblik s kratkimi ali obratno večinoma obravnavali kot vprašanje večjega ali manjšega germaniziranja posameznih piscev.²³² Vendar se zaradi razlik v rabi dolgih in kratkih oblik v predložnih in nepredložnih zvezah, pri nepredložnih pa tudi razlik glede na osebo, število in celo sklon, s to razlago ni mogoče zadovoljiti. Če bi se avtorji za dolge oblike res odločali le pod vplivom nemščine, ki ne pozna dvojnih oblik zaimkov, ne bi prihajalo do sistematičnih razlik, ki so se pokazale v analizi celotnega gradiva.

6.1.4.1.2 Primerjava besednega reda Luthrovega ter Trubarjevega in Dalmatinovega prevoda Lk 15–17 (prim. 6.1.3.1.3.3.2) je pokazala tudi, da slovenska protestanta večinoma nista ohranjala nemškega besednega reda, kadar je bil ta v nasprotju z načeli stave v slovenščini 16. stoletja, zato tudi besednoredno kalkiranje ne more biti vzrok za pogosto rabo dolgih oblik. Še bolj je to razvidno, če na podlagi istega odlomka primerjamo rabo zaimkov v položaju, kjer bi lahko avtorja izbrala tako dolgo kot kratko obliko, ne da bi s tem kršila načela stave (večinoma gre za drugo mesto v stavku, za drugo prim. 6.1.3.1.3.1).

²³² Murko (1892: 53–55) sicer nemščine ne omenja, govori pa o večji ali manjši skladnosti z »narodnim govorom« pri posameznih avtorjih.

V primerih, kjer je besedni red enak nemškemu, je pri Trubarju v vzorčnem besedilu razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik zelo podobno, kot se je pokazalo pri analizi vseh njegovih del.

Graf 46: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik v Trubarjevem in Dalmatinovem prevodu Lk 15–17 v položajih, v katerih so lahko stale oboje, v primerih, ko je bil besedni red enak kot v Luthrovem prevodu

Čeprav bi lahko ob ohranitvi enakega besednega reda kot v nemščini izbiral kratke oblike, te najdemo le v Ted. 3m, in sicer v polovici primerov (*nega 2 : ga 2*).

Tudi pri Dalmatinu je v splošnem slika podobna, le da se je enako kot v celotnem gradivu za kratke oblike odločal nekoliko pogosteje kot Trubar: v odlomku jih najdemo v T 1ed. (po en zgled za *mene* in *me*) ter Ted. 3m (*nega 3 : ga 4*) in 3ž (kjer je izpričana samo kratka oblika *jo*).

Aku tui brat greshi
fubper tebe, fuari **ga**,
inu aku nega greua,
taku ti nemu odpufti
(TT 1557: 223)

Ieft ueim kai hozho
diati, de kadar bom
odftaulen od te
shaffarye, de **mene**
ufameio unih hishe
(TT 1557: 220)

Inu kadar on **no**
naide, taku **no** na
fuio ramo ueffelu
gori poloshi
(TT 1557: 217)

Aku tvoj Brat
gréfhí supàr tebe,
pofvári **ga**: inu aku
fé popravi, taku mu
odpufti (DB 1584:
III, 41b)

Ieft vejím, kaj hoz-
zhem fturiti, ka-
dar bom vshe od
Shaffarie poftaulen,
de **me** v'fvoje hifhe
vsameo (DB 1584:
III, 41a)

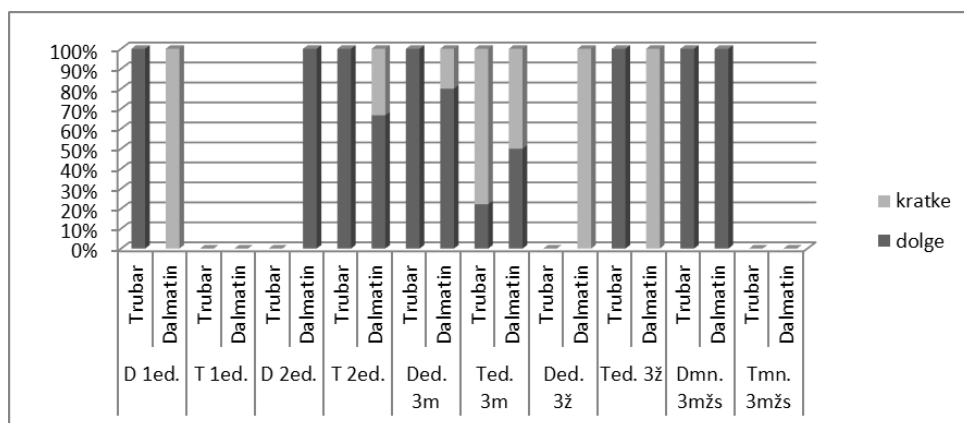
Inu kadar **jo** najde,
taku **jo** vefselu na
fvoje rame poloshi
(DB 1584: III, 40b)

So dein Bruder an
dir súndiget/ so
straffe **jn**/ Vnd so er
sich bessert/ vergib
jm (LB 1545: Lk 17,3)

Jch weis wol was
ich thun wil/ wenn
ich nu von dem
Ampt gesetzt werde/
das sie **mich** in jre
Heuser nemen
(LB 1545: Lk 16,4)

Vnd wenn ers fun-
den hat/ so leget ers
auff seine Achseln
mit freuden
(LB 1545: Lk 15,5)

Tudi v primerih, ko ni ohranil besednega reda nemške predloge, se je Trubar pri vseh izpričanih osebah in sklonih z izjemo Ted. 3m odločil za dolge oblike, pri Ted. 3m pa je delež kratke oblike *ga* s sedmimi pojavitvami v primerjavi z dvema pojavitvama dolge oblike *nega* večji kot v primerih, ko je besedni red enak nemškemu.

Graf 47: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik v Trubarjevem in Dalmatinovem prevodu Lk 15-17 v položajih, v katerih so lahko stale oboje, v primerih, ko je bil besedni red drugačen kot v Luthrovem prevodu

Tudi pri Dalmatinu je delež kratkih oblik večinoma nekoliko večji kot v primerih, ko je bil nemški besedni red ohranjen, vendar gre pri odstopajočih primerih večinoma za zglede ob velelniku, kjer so v splošnem pogosteje rabljene kratke oblike (prim. 6.1.3.1.1.12).

Natu nega ozha gre
vunkai, inu **ga** profsi
(TT 1557: 219)

Tedaj je njegou Ozha
vunkaj fhâl, inu **ga**
je profsil (DB 1584:
III, 41a)

Da gieng sein Vater
her aus/ vnd bat **jn**
(LB 1545: Lk 15,28)

opashi fe, inu sfrefi
meni dotle ieft ieim
inu pyem (TT 1557:
223)

fpođréshi fe, inu **mi**
flushi, dokler jeft
jém inu pyem
(DB 1584: III, 41b)

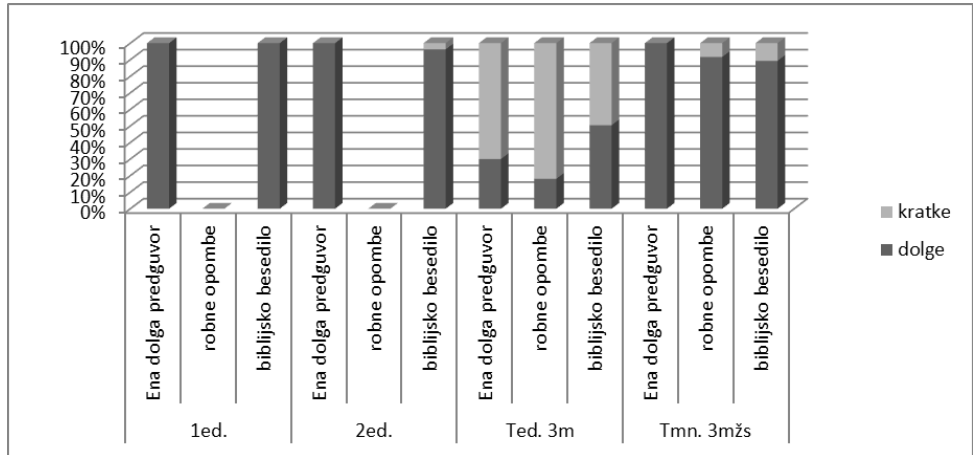
schürtze dich/ vnd
diene **mir**/ bis ich
esse vnd trincke
(LB 1545: Lk 17,8)

Na podlagi povedanega torej ne moremo trditi, da je upoštevanje besednega reda nemške predloge vplivalo na izbor dolge ali kratke oblike, saj sta se avtorja v položajih, kjer sta glede na načela stave lahko uporabila eno ali drugo, pri posameznih zaimkih odločala podobno kot na splošno v svojih besedilih, in sicer ne glede na to, ali sta ohranila enak besedni red kot v nemščini ali sta ga spremenila.

6.1.4.1.3 Proti enoznačnemu vplivu predloge govori tudi raba dolgih in kratkih oblik v prevodnih in neprevodnih besedilih. Ker so se zlasti pri Trubarju odstopanja od prevladujoče rabe dolgih in kratkih oblik v prostih zvezah večkrat pojavljala v predgovorih in robnih opombah, bi lahko domnevali, da je bila izbira odvisna tudi od tega, ali je šlo za prevod ali za samostojneje tvorjeno besedilo. Vendar primerjava med rabo tožilniških²³³ dolgih in kratkih oblik v TT 1557, ki poleg prevodov novozaveznih besedil vsebuje tudi v veliki meri samostojno oblikovano

²³³ Tožilniške oblike so bile izbrane, ker so v zvezah s prosto rabo izpričane pri največ zaimkih in so v tem sklonu pri vseh osebah in številih najpogosteje rabljene oboje oblike. Izpuščena sta Ted. 3ž, ki ga najdemo samo v evangelijskih odlomkih, zato za to primerjavo ni relevanten, in Ted. 3s zaradi le izjemne rabe dolge oblike. V Tmn. 3mžs sta upoštevanji samo izvorni tožilniški obliki *ne/je*.

Eno dolgo predgovor in številne robne opombe, kaže, da v večini primerov v omenjenih treh tipih besedil ne prihaja do večjih razlik.

Graf 48: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik v predgovoru, robnih opombah in biblijskih besedilih v TT 1557

Pri T 1ed. v Eni dugli predgovori razmerje med rabo dolge oblike *mene* in kratke *me* ni bistveno drugačno kot v evangelijskih prevodih, pri 2ed. pa je delež redkeje rabljene kratke oblike *te* v slednjih celo nekoliko večji kot v predgovoru (v robnih opombah T 1ed. in 2ed. ni izpričan). Enako velja za Tmn. 3mžs, kjer je ob prevladujoči dolgi obliki *ne* kratka oblika *je* najpogosteje rabljena v evangelijskih prevodih, najredkeje pa v predgovoru. Le v Ted. 3m, kjer sicer prevladuje kratka oblika *ga*, je delež dolge oblike *nega* bistveno večji v prevodnih besedilih, vendar gre za specifikum zgodnejših Trubarjevih prevodov, medtem ko je v poznejših prevodih raba dolge oblike redkejša, njen delež je večinoma primerljiv z deležem v robnih opombah v TT 1557 in bistveno manjši kot v Eni dugli predgovori.

6.1.4.1.4 S tujejezičnimi predlogami je povezana tudi domneva, da je prevlada dolgih oblik pri Trubarju in njegovih naslednikih posledica želje po zavestnem oddaljevanju od vsakdanjega govornega jezika²³⁴ in s tem večji »knjižnosti« besedila. Kopitar (1809: 294) je domneval, da so na podlagi latinščine in nemščine, ki nista poznali dvojnih oblik osebnih zaimkov, protestantski (in tudi poznejši) pisce kratke oblike razumeli kot glasovno krnitev dolge oblike v govornem jeziku, torej kot nefunkcionalno dvojnico. To bi lahko pojasnilo Trubarjevo skoraj popolnoma prevladujočo rabo dolgih oblik v TC 1555²³⁵ in nadomeščanje kratkih oblik Tmn. 3mžs in Ted. 3ž v zgodnejših delih z dolgimi v poznejših izdajah, domnevi pa

²³⁴ Tako lahko razumemo pripombo Martine Orožen (1996: 126), da je pogosta raba naslonskih oblik zaimkov v Trubarjevem prevodu Psaltra znak pogovornosti.

²³⁵ Posebnost TC 1555 v sklopu drugih Trubarjevih besedil bi teoretično lahko pripisali tudi korektorskemu posegom. V tem delu namreč najdemo pod predgovorom poleg kratic T. in V., ki označujeta Trubarja in Vergerija, tudi kratico N., za katero ni ugotovljeno, koga označuje. Če drži Ruplova (1962: 92) domneva, da gre za Jakoba Andreaeja, ta kot Nemeč, ki ni znal slovensko, gotovo ni posegal v oblikovno plat Trubarjevega besedila.

nasprotuje občasno nadomeščanje dolgih oblik R/Ted. *nega* in Ded. *nemu* z *ga* in *mu*; kot že omenjena razlika v rabi dolgih in kratkih oblik pri posameznih zaimkih tudi razlika v smeri sprememb kaže, da so bila merila za različne zaimke različna. Zaradi pomanjkanja virov pa je nedokazljiva že sama domneva o pogostejši rabi kratkih oblik v govornem jeziku tistega časa, čeprav bi nanjo kazala Bohoričeva pripomba v slovnici o kratki obliki Ded. 3ms *mu*, ki »frequentatissimum est apud Slavos« (BH 1584: 55).²³⁶ Tudi najdaljše ohranjeno sočasno katoliško besedilo, Recljev prevod Gorskih bukev iz leta 1582, je prevod iz nemščine, zato ne moremo trditi, da odraža stanje v sočasnem govornem jeziku v večji meri kot besedila protestantov, v njem pa lahko prav tako opazimo pogosto rabo dolgih oblik v nepoudarjenem položaju, ki je kot pri protestantih posebej izrazita v dajalniku (Jelovšek 2021: 185). Na omenjenem mestu v slovnici je Kopitar še izrazil obžalovanje, da avtorji niso prevajali iz grščine, italijanščine in francoščine, ki bi jih s svojim zgledom funkcionalne dvojnosti različnih zaimenskih oblik napeljevala k pravilnejši rabi. Njegovo domnevo vsaj deloma potrjuje pogosta raba kratkih oblik pri Krelju, ki je v svojem prevodu sicer nemške Spangenbergove postile evangelijske odlomke prevajal predvsem po grškem izvirniku (Ahačič 2007a: 281). Kot je bilo nakazano v pregledu rabe dolgih in kratkih oblik, pa Krelj pri tem ni dosleden; tudi v prevodih evangelijev najdemo dolge oblike na mestih, kjer so bile v grščini rabljene zaimenske klitike.²³⁷

Moi Ozha ie ta kivr **mene** zhafti
(KPo 1567: CXXVIIIb)

Tvoj Lüdíe inu velikifarij[!] fo **tebe**
meni v'roke dali (KPo 1567: CLIX)

ἔστιν ὁ πατήρ μου ὁ δοξάζων **με**
(GB: Jn 8,54)

τὸ ἔθνος τὸ σὸν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς
παρέδωκάν **σε ἐμοί** (GB: Jn 18,35)

6.1.4.1.5 Po drugi strani bi lahko na Kreljevo rabo kratkih oblik vplivala tudi hrvaška predloga, ki naj bi jo uporabljal pri prevodu evangelijskih odlomkov (prim. Oblak 1894: 213; Breznik 1917: 171; Logar 1932). Ahačič (2007: 281–282) na podlagi formule *kunimu zhasu*, ki pogosto uvaja evangelijski odlomek, domneva, da je treba to predlogo iskati med tedanjimi lekcionariji ali postilami, kot so lekcionar Bernardina Spličanina ter glagolska (1563) in cirilska (1562) postila Antona Dalmate;²³⁸ navaja tudi prvi del Nove zaveze Stepana Konzula in Antona Dalmate iz leta 1563.²³⁹ Vendar primerjava posameznih odlomkov pokaže, da so tudi v omenjenih besedilih na mestih, kjer je Krelj uporabljal kratke oblike zaimkov, pogosto rabljene dolge oblike.

Na podlagi primerjanih odlomkov lahko sklepamo, da je na prevladujočo rabo kratkih oblik pri Krelju v evangelijskih odlomkih verjetneje vplivala grščina; ta je ločevala nenaglašene in naglašene oblike zaimkov, ki so se deloma tudi oblikovno razlikovale. Hrvaški zgledi pa hkrati kažejo, da pogosta raba dolgih zaimenskih oblik v 15. in 16. stoletju ni značilnost le slovenščine.

²³⁶ Če razumemo, da se opomba nanaša na pogostost rabe kratke oblike in ne na pogostost afereze kot jezikovnega pojava.

²³⁷ V grščini se pri nekaterih zaimkih, kjer slovenščina pozna dvojničnost med dolgimi in kratkimi oblikami (npr. T 2ed.), nenaglašene oblike od naglašanih oblikovno ne razlikujejo; zato se zanje uporablja izraz klitične oblike.

²³⁸ Z Dalmatovima tekstoma Kreljev prevod na posameznih mestih primerja tudi Oblak (1894: 213). V pregledu je zaradi lažje dostopnosti navedena latinična izdaja iz leta 1568.

²³⁹ Čeprav sam v analizi odlomka Mt 21 ne najde podobnosti z navedenimi teksti.

6.1.4.2 Znotrajjezikovni vplivi

6.1.4.2.1 Izrazito razliko v rabi dolgih in kratkih oblik med Trubarjem in Kreljem bi lahko pripisali tudi različnim narečnim osnovam, vendar je domneva nedokazljiva, saj brez ustreznih virov ne moremo določiti načel njihove distribucije v 16. stoletju.

6.1.4.2.2 Zaradi Trubarjevega katoliškega šolanja in dolgoletne pridigarke dejavnosti pred uradnim prestopom v protestantizem bi lahko na njegovo pogosto rabo dolgih oblik vplival tudi t. i. nadnarečni kulturni jezik (prim. Pogorelec 2011: 55–59), kot se je oblikoval za versko rabo;²⁴⁰ vendar se pri tem srečujemo z le nekoliko manjšo težavo kot pri domnevi o različni narečni podlagi, saj so zapisi redki, kratki in besedilno specifični (ohranjeni so predvsem molitveni obrazci), zato je na njihovi podlagi težko določati načela rabe posameznih oblik.

6.1.4.2.3 Na podlagi povedanega je mogoča le ugotovitev, da pogoste rabe dolgih oblik pri Trubarju ali kratkih pri Krelju v položajih s prosto rabo ne moremo v celoti pripisati tujejezičnemu vplivu, vzroka zanjo pa se zaradi pomanjkanja pred- in neknjižnih zapisov ne da z gotovostjo določiti.

6.2 Obvestilno nenujni zaimenski osebki ob osebni glagolski obliki

Med skladenjskimi značilnostmi (zlasti prevedenih) besedil v 16. stoletju je bila v strokovni literaturi večkrat omenjena tudi raba obvestilno nenujnega zaimenskega osebka ob osebni glagolski obliki (med novejšimi npr. Orožen 1996: 178; Merše 2013: 153; Orel 2019a: 194). Navadno je bila opredeljena kot kalkiranje; tako jo je M. Orožen (1996: 178) označila kot eno od najbolj opaznih tujih prvin na skladenjski ravni ob slovenjenju nemškega obveznega člena. Vendar vprašanje odvisnosti od nemške rabe še ni bilo podrobneje obravnavano. V nadaljevanju je zato na podlagi manjšega vzorca predstavljena raba zaimenskega osebka pri najpomembnejših protestantskih piscih kontrastivno s prevodnima predlogama (Luthrovim biblijskim prevodom in Vulgato).

6.2.1 Trubar in Dalmatin

Od okoli 120 dvodelnih stavkov v analiziranem gradivu²⁴¹ se Trubarjeva in Dalmatinova (ne)raba zaimenskega osebka v več kot dveh tretjinah primerov prekriva z Luthrovo.²⁴² Tako kot v nemščini ga ne uporabljata ob velelnikih in praviloma tudi ne v neprvih členih (zlasti

²⁴⁰ Pri tovrstnih besedilih, ki so bila v prvi vrsti predloge za govorno podajanje, bi lahko bila pogostejša raba dolgih oblik posledica želje po večjem poudarjanju osebnih zaimkov ali po zagotavljanju večje jasnosti govornega besedila z rabo bolj prepoznavne dvozložne oblike. Za opozorilo na to možnost se zahvaljujem dr. Ireni Orel.

²⁴¹ Za primerjavo je bilo izbranih pet evangelijskih odlomkov, ki jih najdemo tudi v zimskem delu Spangenbergove postile in torej v Kreljevem in Juričičevem prevodu. Izbrana so bila besedila, ki so imela opazen delež stavkov brez samostalniškega osebka: Lk 21,25–33, Mt 11,2–10, Jn 1,19–28, Lk 2,41–52 in Mt 8,1–13 (pri tem ni bilo določeno številčno merilo, kako velik delež stavkov mora biti v izbranem odlomku, temveč so bili odlomki izbrani na podlagi subjektivne presoje ob branju).

²⁴² V analizi so bili upoštevani vsi zaimenski osebki, ne glede na njihovo morebitno poudarjenost v besedilu. Ta je pogosto lahko stvar interpretacije, kot kažejo tudi različni biblijski prevodi,

vezalnih) priredij, ne glede na to, ali je v prvem stavku priredja osebek samostalniški ali zaimenski. Večinoma pa ga uporabljata v enostavnih povedih in v prvih členih vezalnih priredij, čeprav v nekaterih primerih prihaja tudi do odstopanj pri enem ali drugem avtorju. Pri tem je primerov, ko je Trubar izpustil zaimenski osebek, Dalmatin pa ga je uporabil, bistveno več kot obratnih primerov, ko se Trubarjev prevod pri rabi zaimenskega osebka ujema z Luthrom, pri Dalmatinu pa je osebek izpuščen. To se sklada z drugimi ugotovitvami o večji Dalmatinovi skladenjski odvisnosti od Luthrovega prevoda.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Lk 21,27	Vnd als denn werden sie sehen des menschen Son komen in der wolcken/ mit grosser krafft vnd herrligkeit	Inu tedai bodo <u>uidili</u> tiga Synu tiga zhloueka prideozh utim oblaku fueliko oblastio inu zheftio	Inu tedaj bodo ony vidili Synu tiga Zhlovéka prideozh v'oblaki, s'veliko mozhjo inu zhaftjo
Jn 1,20	Vnd er bekandte vnd leugnet nicht/ vnd er bekandte/ Jch bin nicht Christus	Inu on ie <u>spofnal</u> , inu nei tayl. Inu <u>ie spofnal</u> , rekozh, Ieft ne fem Cristus	Inu on je spofnal, inu nej tayl, inu on je spofnal: Ieft néfím Cristus
Jn 1,21	Er sprach/ ich bins nicht	Inu on prauí, <u>Ne fem</u>	On je djal: Ieft néfím

Med obratnimi primeri gre najpogosteje za Dalmatinov izpust osebka v odvisniku, zlasti če je bil koreferenčen z osebkom (tudi neizraženim) ali predmetom v glavnem stavku; v nemščini je osebek v odvisnih stavkih obvezno izražen.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 11,4	Jhesus antwortet/ vnd sprach zu jnen/ Gehet hin/ vnd saget Johanni wider/ was jr sehet vnd höret	Iefus odgouori inu prauí knim, Poite inu poueite spet Ioannefu, tu kar ui slishite inu uidite	Iesus je odgovoril, inu je rekál k'nyma: Pojdita tjakaj, inu povejta supet Ioannefu, tu, kar <u>vidita</u> inu flifhita

Dalmatinovo doslednost pri izpuščanju zaimenskega osebka v odvisniku potrjuje tudi primer, kjer najdemo pri Trubarju glavni stavek z izraženim osebkom, Dalmatin pa je na istem mestu uporabil odvisnik brez zaimenskega osebka.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Lk 2,46	Vnd es begab sich nach dreien tagen/ funden sie jn im Tempel sitzen/ mitten vnter den Lerern/ das er jnen zuhörete/ vnd sie fragete	Inu pergudilu fe ie, de po tryeh dneh nega utim Templi nadeio, fidezhiba ufredi Doctorieu, te ie on poslushal inu uprashal	Inu pèrgudilu fe je zhes try dny, de fo ga nafhli v'Templi fidezhiba, v'frédi mej Vuzheniki, <u>de je</u> nje poflufhal, inu vprafhal

v katerih je opustnost osebka upoštevana (npr. Mt 8,7: »**ego** veniam et curabo eum« (Vulgata), »Pridem in ga ozdravim« (SSP3) (Biblija.net)). Zaimenski osebkí so zapisani polkrepko, v stavkih z izpuščenim osebkom pa je podčrtana (osebna) glagolska oblika.

Najdemo pa tudi primere, ko je izpustu v odvisnem stavku sledil izpust koreferenčnih osebkov v sledečih stavkih oz. povedih.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Lk 2,44–46	Sie meineten aber/ er were vnter den Geferten/ vnd kamen eine tagereise/ vnd suchten jn vnter den Gefreundeten vnd Bekandten. Vnd da sie jn nicht funden/ giengen sie widerumb gen Jerusalem/ vnd suchten jn. Vnd es begab sich nach dreien tagen/ funden sie jn im Tempel sitzen/ mitten vnter den Lerern	oni fo menyli on ie utim touarishtui, inu prido en dan hoda inu ga izzheio umei ftrici inu umei fnanci. Inu kadar ga <u>ne nadeio</u> , fe <u>spet pouerneio</u> utu Ierusalem, inu ga izzheio. Inu pergudilu fe ie, de po tryeh dneh nega utim Templi <u>nadeio</u> , fidezhiba ufredi Doctorieu	Ony fo pak ménili, de je on v'drushbi, inu fo prifhli en dan hodá, inu fo ga yfkali mej shlahto inu snanci. Inu kadar ga <u>néfo</u> <u>nafhli</u> , <u>fo fhli</u> supet v'Ierusalem, inu fo ga yfkali. Inu pèrgudilu fe je zhes try dny, de <u>fo</u> ga <u>nafhli</u> v'Templi fidezhiba, v'frédi mej Vuzheniki

Izpusti v odvisnih stavkih so torej pogosti tudi pri Trubarju, saj se pojavljajo v nekaj več kot četrtini primerov, kjer oba slovenska prevajalca odstopata od Luthra.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Lk 21,31	Also auch jr / wenn jr dis alles sehet angehen/ so wisset/ das das reich Gottes nahe ist	Taku tudi ui kadar <u>bote uidili</u> lete rizhi fe goditi, taku imate ueiditi, de tu kraleuftuu Boshye ie blifu	Taku tudi vy , kadar <u>bote vidili</u> , de fe bo letu vfe godilu, taku imate vejčiti, de je Boshje krajleftvu blisi
Jn 1,27	Der ists/ der nach mir komen wird/ welcher vor mir gewesen ist/ Des ich nicht werd bin/ das ich seine Schuchriemen aufflöse	On ie ta ifti, kir fa meno pride, kateri ie bil pred meno, kateriga ieft ne fem vreden de <u>bi</u> nega zhreulem iermena <u>oduefal</u>	On je taifti, kateri sa mano pride, kir je bil pred mano, kateriga jelt nefim vreden, de <u>bi</u> njegovih zhreuleu jermene <u>odvesal</u>

Izjemoma sta oba prevajalca izpuščala tudi zaimenski osebek v glavnem stavku, kadar je ta sledil odvisniku z izraženim osebkom.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Lk 2,48	Vnd da sie jn sahen/ entsatzten sie sich	Inu kadar oni nega fagledaio, <u>fe fazhudio</u>	Inu kadar fo ony njega v'gledali, <u>fo fe sazhudili</u>

Ob nizanju podobnih struktur pa sta se lahko prevajalca odločila za izpust na različnih mestih:²⁴³

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 8,9	Denn ich bin ein Mensch/ da zu der Oberkeit vnterthan/ vnd hab vn- ter mir Kriegsknechte/ Noch wenn ich sage zu einem/ Gehe hin/ so gehet er . Vnd zum andern/ Kom her/ so kompt er / Vnd zu meinem Knecht/ Thu das/ so thut ers	Sakai ieft fem tudi en zhlouik drugi oblafi poduershen, inu imā pod febo shelnerye, tar kadar prauim kanimu poidi kiakai, taku gre . Inu hdrugimu pridi fem, taku on pride, Inu kmoimu hlapzu, fturi letu, taku on fturi	Sakaj jeft fim tudi en Zhlovik, drugi Golpofzhini podvērshen, inu imam pod fabo Sholnerje: inu kadar rezhem k'enimu: pojdi tjakaj, taku on gre : inu h'drugimu, pojdi fem, taku on pride: inu k'mojmu Hlapzu, fturi tu, taku je <u>ftury</u>

V primeru, ko je v Luthrovi predlogi enodelna vprašalna struktura brez glagolske oblike, sta se Trubar in Dalmatin odločila za dvodelno stavčno strukturo brez zaimenskega osebka. Nasprotno pa sta ga v primeru, kjer je Luther (morda po pomoti)²⁴⁴ zaimenski osebek izpustil v dvodelnem glagolskem stavku v prvem členu vezalnega priredja, slovenska prevajalca dodala.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Jn 1,21	Vnd sie fragten jn/ <u>Was denn?</u>	Inu oni fo nega uprashali, <u>kai fi tedai?</u>	Inu ony fo njega vprafhali: <u>Kaj fi tedaj?</u>
Jn 1,24–25	VND die gesand waren/ die waren von den Phariseern. Vnd <u>fragen</u> jn/ vnd sprachten zu jm	Inu ty kir fo bili poslani, fo bili od tih Farifeiou. Inu oni fo nega vprashali, inu diali knemu.	Inu ty, kir fo bily poflani, fo bily od Fariseou. Inu ony fo njega vprafhali, inu djali k'njemu

Prav tako najdemo primere, kjer je pri Luthru v osebku kazalni zaimek, Trubar (in v nekaterih primerih tudi Dalmatin) pa ga je zamenjal z osebnim zaimkom.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 11,7	DA <u>die</u> hin giengen/ Fieng Jhesus an zu reden/ zu dem Volck von Johanne	Kadar pag oni odido, fazhne Iefus gouoriti htim ludem od Ioannefa	Kadar fta pak ona bila odfhla, je Iefus sazhel pruti folku govoriti ad Ioannefa
Mt 11,9	Ja ich sage euch/ <u>der</u> auch mehr ist/ denn ein Prophet	Ia ieft vō poueim, on ie tudi vezh koker en Prerok	Ia jeft vam povém, <u>kateri</u> je tudi vezh, kakòr en Prerok

Sklepamo lahko, da je sicer nemška raba osebka na Trubarja in Dalmatina močno vplivala, a v njenem prevajanju ni šlo za enoznačno prenašanje nemških struktur, ampak bolj za prevze-manje in tudi prilagajanje nemških pravil rabe.

²⁴³ V zadnjem stavku navedenega zgleda je zanimiv tudi prevod neosebnega anaforičnega tretjeosebnega zaimka *es*: Trubar, ki je osebek ohranil, je neosebni *je* izpustil, pri Dalmatinu pa je obratno. Podoben primer lahko najdemo v istem zgledu okoli stoletje pozneje, ko je Schönleben v svoji priredbi lekcionarja neosebni *je*, ki je bil v prejšnji izdaji lekcionarja prevzet iz DB 1584, izpustil, dodal pa je zaimenski osebek (prim. 9.3.2). Očitno so slovenski avtorji strukturo samo z glagolom dojemali kot nezadostno.

²⁴⁴ Sodobna izdaja Luthrove *Biblije* osebnozaimenski osebek na tem mestu navaja: »Und sie waren abgesandt von den Pharisäern, und **sie** fragten ihn und sprachen zu ihm« (LB 2017: Jn 1,24–25).

6.2.2 Krelj in Juričič

Popolnoma drugačno sliko najdemo pri Krelju in Juričiču, saj so osebnozaimenski osebki zlasti pri prvem rabljeni le izjemoma.

Inu pole, en
gobouez pride, inu
nego[!] pomoli
tar prau, Gofpod,
aku hozhes, **ti**
moresh dobru
mene ozhifititi.
Inu Iesus iftegne
fuoio roko, fe
nega dotakne inu
prau, **Ieft** hozho,
bodi ozhifzhen.
Inu sdaici ie **on**
zhiftzen bil od
fuih gob
(TE 1555:
Mt 8,2–3)

Inu pole en
gobavac pride
inu ga moli
rekoch: Gofpod,
zhe ôzh morefh
me ozhifititi: Inu
Iesuf ftegne roko
inu fe ga dotakne
rekoch: Ozho,
bodi zhift: Inu
sdaici ie od gob
ozhifzhen
(KPo 1567:
LXXI)

Inu pole en
Gubauaz ie
prishal, inu ga
ie molil rekozh:
Gofpod, ako hozh
tako me moresh
ozhifititi: Inu
Iesus ftegne fuoio
roko inu fe ga ie
dotaknil rekozh,
Hozho budi zhift.
Inu je sdaici bil
od Gub ozhifzhen
(JPo 1578: I, 52)

Inu pole, en
Gobovez je prifhâl,
inu ga je molil, inu
je djal: GOSPVD,
aku hozhefh, taku
ti mene dobru
morefh ozhifititi.
Inu Iesus je ftegnil
fvojo roko, fe ga
je doteknil, inu je
djal: **Ieft** hozhem,
bodi ozhifzhen.
Inu sdajci je **on**
zhift postal od
fvoih Gob
(DB 1584:
Mt 8,2–3)

Primerjava s prevodnimi predlogami pokaže, da sta se Krelj in tudi Juričič pri zaimenskih osebkih v veliki meri skladenjsko zgledovala po latinskem²⁴⁵ in ne nemškem prevodu.

Kadâr ie Ioannef
v'iezhi bil, inu
flifhal dela
Chriftufova,
Pofhle dva fvoia
Mlaifha inu rezhe
k'niemu: Sili **ti**
ta, kjir ie imel
priti, alli ozhmo
na eniga drugiga
zhakati? IESVS
odgovori inu rezhe
k'nij[fm]: Poite
inu fpet osnanite
Ioannefu to kar
flifhite inu vidite
[...]. Inu kada oni
odijdeio, fahzne
IESVS govorigi
proti Lûdem od
Ioannefa: Kai fte
prifhli v'pufchavo
gledati?
(KPo 1567: XXII–
XXIIb)

KVNIMV
ZHASV: KADAR
ie Ioannes viezhi
bil, inu slishal
dela Criftufova,
ie Poslal dua fuoia
Mlaisha inu rezhe
kniemu: Sili **ti** ta,
kir ima priti, alli
hozmo na eniga
drugiga zhakati?
Iefus odgouori inu
rezhe knima: Pôite
inu fpet osnanite
Ioannefu to kar
slishite inu vidite
[...]. Inu kada oni
odydeio, fahzne
Iefus gouoriti
proti Ludem od
Ioannefa: Kai fte
prishli vpuzhauo
gledati?
(JPo 1578:
I, 11b)

Iohannes autem
cum audisset in
vinculis opera
Christi mittens
duos de discipulis
suis ait illi **tu** es
qui venturus es an
alium expectamus
et respondens
Iesus ait illis
euntes renuntiate
Iohanni quae
auditis et videtis
[...]. illis autem
abeuntibus coepit
Iesus dicere ad
turbas de Iohanne
quid existis in
desertum videre
(Vlg: Jn 1,2–4.7)

DA aber Johannes
im Gefengnis die
werck Christi
hörete/ Sandte
er seiner Jünger
zween/ vnd lies jm
sagen/ **Bistu** der da
komen sol/ Oder
sollen **wir** eines
andern warten?
Jhesus antwortet/
vnd sprach zu
jnen/ Gehet hin/
vnd saget Iohanni
wider/ was **jr** sehet
vnd höret [...] DA
die hin giengen/
Fieng Jhesus an
zu reden/ zu dem
Volck von Johanne/
Was seid **jr** hin aus
gegangen in die
Wüsten zu sehen?
(LB 1545:
Jn 1,2–4.7)

²⁴⁵ Latinščina je namreč podobno kot slovanski jeziki jezik z opustnim nepoudarjenim osebkom, kar naj bi bilo povezano z njihovim bogato razvitim sistemom pregibnih morfemov, s pomočjo katerih

Najdemo pa tudi pri Krelju in še pogosteje pri Juričiču zaimenske osebke na mestih, kjer jih v Vulgati ni.

Iesuf rezhe k'niemu,
Ias zho priti inu ga
osdraviti, Kapitā
odgovori inu pravi,
Golpod, **Ias** neifām
vredā da grefh pod
streho moio, tāmuzh le
rèci eno befedo, taku zhe
sdrav biti moi hlapzhizh
(KPo 1567: LXXI–
LXXIb)

Iesus ie recal kniemu:
Ieft hozho priti inu nega
osdrauiti. Ta Kapitan
odgouori inu ie recal,
Golpod, Ieft neifām
vredan da bi ti shal pod
moio streho, tamuzh
rezi le eno befedo, tako
hozhe moi Slushabnik
sdrau biti
(JPo 1578: I, 52)

et ait illi Iesus **ego**
veniam et curabo eum et
respondens centurio ait
Domine non sum dignus
ut intres sub tectum
meum sed tantum dic
verbo et sanabitur puer
meus (Vlg: Mt 8,7)

Zlasti pogosto sta osebke dodajala v odlomkih, kjer bi lahko bila zaradi menjavanja osebkov v zaporednih stavkih referenca ob neizraženem osebku dvoumna.

KVNIMV ZHASV: So
Iesufovi starishi vfako
Léto hodili v'Jerusalem
ob velikim nozhnim
prasniku. Inu kadār
ie bil **on** dvanaift Let
ftar, fo shli **oni** gori
v'Jerusalem po shegi
tiga prasnika [...]
Inu kada ga vgladaio
fe sazhude, inu Mati
niegova rezhe k'niemu:
Sin pokai fi nama
tako sturil? Pole tvoi
Ozha inu ias fva te slo
shaloftna ifkala: Inu
on rezhe k'nijma: Kai
ie, kār fta me ifkala?
Ne snatali, da morem
biti v'tim kar ie moiga
Ozheta (KPo 1567:
LVIIIb–LIX)

KVNIMV ZHASV: SO
IESufoui Starishi vfako
Leto hodili Vierusalem
ob Velikim nozhnim
Prasniku: Inu kadar
ie on bil duanaift Let
ftar, fo shli oni gori
Vierusalem po nauadi
tiga Prasnika [...] inu
kadar fo ga vgladali, fo
fe sazhudili, inu ie rekla
Mati niegoua kniemu:
moi fyn, sakai fi ti to
nama sturil? Pole tuoi
Ozha inu ieft, fua tebe
slo shaloftna iskala:
Inu on rezhe knyma:
Kai ie, da fta me iskala,
Nesnate li, da morā
biti vtim kai ie moiga
Ozheta (JPo 1578:
I, 42–42b)

et ibant parentes eius
per omnes annos in
Hierusalem in die
sollemni paschae
et cum factus esset
annorum duodecim
ascendentibus **illis**
in Hierosolymam
secundum
consuetudinem diei
festi [...] et videntes
admirati sunt et dixit
mater eius ad illum filii
quid fecisti nobis sic
ec ce pater tuus et ego
dolentes quaerebamus
te et ait ad illos quid est
quod me quaerebatis
nesciebatis quia in his
quae Patris mei sunt
oportet me esse
(Vlg: Lk 2,41–42.
48–49)

Juričič se je za rabo zaimenskega osebka odločal večkrat kot Krelj, a še vedno bistveno manjkrat kot ostali protestantski pisci. V analiziranih odlomkih najdemo več primerov Juričičevega dodajanja zaimenskega osebka, obraten primer, kjer bi Kreljev zaimsek v osebku odstranil, pa ni izpričan. Juričič se pri tem tudi ni nujno zgledoval po predhodnem Trubarjevem novo-zaveznem prevodu, saj je uporabil zaimenski osebek tudi v primeru, kjer ga Trubar ni imel.

je mogoče sobesedilno določiti denotat opuščene osebke. Primerjalne raziskave pa so pokazale, da opuščanje osebka dopuščajo tudi jeziki, ki ne poznajo nikakršnih pregibnih morfemov, ki bi označevali glagolsko ujemanje, medtem ko jeziki, ki vsaj delno uporabljajo tovrstne pregibne morfeme, opuščanja osebka ob osebni glagolski obliki ne dopuščajo (Huang 1984: 534–537).

Inu on ie špofnal,
 inu nei tayl. Inu ie
 špofnal, rekozh, Ieft
 ne fem Criftus [...] Si
 ti ta Prorok? Inu on
 odgouori, Ne. Natu
 prauio oni knemu, Kai
 fi ti tedai, de mi damo
 odguor tim, kir fo nas
 poslali? Kai prauish ti
 od fam febe? On rezhe,
 Ieft fem ta shtyma tiga
 kir vpye vti pufzhau
 (TT 1557: Jn 1,20–22)
 Sa rifnizo Ieft vom
 poueim, Take vere Ieft
 ne fem vtim Ifraelu
 neshal, Anpag Ieft vom
 poueim, de nih veliku
 od lutra inu od Vezhera
 prido (TE 1555:
 Mt 8,10–11)

Inu on ie šposnal inu
 ni taijl: Inu ie šposnål,
 Ia neifäm ta Chrifuf
 [...] Sili ti ta Prorok?
 Inu odgovori. Ne. Nato
 govorio k'niemu? Gdo
 fi? povei, da odgovor
 damo teim, kijr fo naf
 poslali? Kai praviln od
 tebe famiga. Rezhe: Ieft
 fäm ta glaf kijr vpiem
 v'puščhavi (KPo 1567:
 XXX)

Sa rifnizo vam pouem,
 da Ieft neifam take Vere
 nashal vtem Israelu.
 Inu vam povém, da ijh
 zhe dofti od folnzhniga
 ilhoda inu sahoda priti
 (KPo 1567: LXXIb)

Inu on ie šposnal inu ny
 taijl: Inu on ie šposnal,
 Ieft neifäm Criftus [...]]
 Si li ty ta Prorok? Inu
 on odgouori: Ne. Nato
 fo oni rekli kniemu:
 Gdo fi, pouei, da
 odgouor damo teim
 kir fo nas poslali? Kai
 prauish ty fam od
 febe? On rezhe: Ieft
 fem ta glas kyr vpiem
 vpuščhavi
 (JPo 1578: I, 18)
 Sa rifnizo vam pouem,
 da Ieft neifam take Vere
 nashal vtem Israelu.
 Inu Ieft vam pouem,
 da nyh veliko pride od
 Solnzhniga ishoda
 (JPo 1578: I, 52b)

Vendar pa opuščanje zaimskega osebka ni bilo omejeno samo na biblijska besedila, kjer sta imela avtorja poleg nemške tudi latinsko predlogo, temveč je izrazito tudi v drugih odlomkih, ki so bili prevedeni neposredno iz Spangenbergove nemške postile, kar dokazuje, da pri tem ni šlo za tujejezični vpliv, ampak najverjetneje za izvirno slovensko rabo.

Was thut aber diß
 weyb zu diser harten
 antwort? Gleich wie
fie sich auff Christus
 güte verleft/ vnd wil
 sich dauon nicht reißen
 lassen ob **er** schon noch
 so hart antwortet? Also
 wil **fie** auch jm kein
 zil fetzen/ oder sich
 noch so vnfrendlich
 stellet. **Sie** hanget
 noch jmmerdar an dem
 guten getüchte Chrifti/
 trit neher herzu. Ja/
 da Christus ins hauß
 gehet/ vnd wil verborgen
 sein/ laufft **fie** jm
 nach/ felt für jm nider
 wie ein halb sterbend
 mensch/ schreyet auß
 vollem halfe:

Kai pak sturi ta Shena
 na ta Oštår antvert?
 Kakør fe na Christufou-
 vo miloft saupa, inu ne
pufti fe od tiga ũpania
 prozh odpraviti, Tako
 mu oben cil ne štavi,
 da bi rekla kako inu
 kadai bi nij imel poma-
 gati, Inu tako le dalje
 fe tiga ũpania dërshi
 inu veruie, da bode
 ilhe pomagal, kakør
fe kuli tako snalha inu
 nemilostivò pèrkasuie.
 Ilhe ne pade od tiga
 kar ie od nega slifha-
 la. Blishe pèrftopi,
 Inu kadår Iesuf v'eno
 Hifho gre, kakør da bi
 fe tukai òtel skriti, taku
 stuprav sa nijm tezhe,
pade pred nega inu
vpie fovfim gårlom:

Kai ie pak sturila ta
 Shena kletimu terdnimu
 odgouoru? Rauno kakor
fe ie na Christufouo mi-
 loft saupala, inu fe nei
 puftila od tiga vpania
 odpraviti, Tako mu tudi
nei obeniga cilia štauila,
 da bi rekla, kako inu
 kadai bi nei imel poma-
 gati, Inu fe ie tako vfelei
 tiga vpania dershala inu
 verouala, da ishe bude
 pomagal, kokor fe kuli
snasha inu nemilostiuo
pèrkasuie. Ishe nei padla
 od tiga kar ie od nega
 llishala. Ie blishe pèrfto-
 pila, inu kadar ie Iesus
 shal veno Hisho, kakor
 da bi fe tukai hotel skriti,
 tako ie stuprau sa nym
 tekla, ie padla pred nega
 inu vpila fo vfm gårlom:

Herr/ koñ mir zu hilfe.
 Als wolt sie fagen:
 Herr hilf/ **ich** kan fonft
 nimmer halten/ Hilffitu
 nicht/ fo schrey ich vber
 gewalt vnd vnrecht/ ich
 laß nicht von dir/ **du**
 habest mir denn ge-
 holffen. **Ich** kere mich
 nicht and das eufferliche
 geberde/ erzeige dich
 fo vnfreundlich als du
 wilt/ fo weiß **ich** doch/
 das es dein truft nit ift/
du bist im herten vil
 anders gefinnet/ denn **du**
 dich eufferlich stellest/
 Kurtzumb hilf/ oder **ich**
 wil schreyen/ das es im
 hohen Himel schallen sol
 (SA 1559: I, XCIII)

Gospod pomagai, to ie,
 Gospod pomagai **ieft**
 fice ne morem dalje
 vezh molzhati, Ako mi
 ne pomorefh, taku zho
 vpiti na vfo fylo, **ieft** te
 ne puftim, tamuzh da
 mi pomagalh. Ne ro-
dim sa to, kår fe sunay
 drugako snalhahh, Inu
 da bi fe she bulie taku
 branil, taku fai nozho
 od tebe puftiti, **Ias**
 veim da ti to ne gre od
 fårca. Tvoie fårce dru-
 gako pruti meni stoji,
 pomagai, pomagai alli
zho vpiti da fe bode po
 vfih Nebefih flifhalu
 (KPo 1567: CXVb–
 CXVI)

Gospod pomagai, to
 ie, Gospod pomagai,
iaft fice ne morem
 dalje obftati, Ako mi
 ne pomoresh, tako zho
 zhes fylo vpiti, **ieft**
 te ne puftim, tamuzh
 da mi pomagash. Ne
rodim sa to kay fe su-
 unai drugako snashash,
 Inu da bi fe ishe bulie
 branil, tako vfai nozho
 od tebe puftiti, **Iaft**
 veim da ti to is ferza
 negre. Tuoie ferce
 drugako pruti meni
 stoji, Pomagai, poma-
 gai alli zho vpiti, da fe
 bude Vnebefia flifhalu
 (JPo 1578: I, 89)

6.2.3 Samostojneje tvorjena besedila

To deloma potrjujejo tudi redka samostojneje tvorjena besedila, npr. uvodi in Trubarjeva polemna besedila, kot je TC 1575.²⁴⁶ Pri Trubarju je v njih zaimek v vlogi obvestilno nenujnega osebka rabljen opazno redkeje kot v prevodnih besedilih, a je še vedno prisoten.

Ta praua Vera pag ie leta, kadar Boga fnamo [...], de **on** hozhe vfakimu zhloeiku, nega vfe grehe fabfton, is milofti, fa volo te pokorszine inu faslushena nega Synu Iefufa Cristufa, Gospudi inu Ohranenika nashiga, aku pokuro dei inu vnega Veruie, odpuftiti, koker od tiga fmo drugdi zheftu, fadofti gouurili, fufeb vti nashi dolgi Predguuori zhes ta Noui Testament, Inu koker nas ta Iogerska Otrozhia kratka Vera vuzhi, Vkateri **mi** fpofnamo, de Veruieiu Vbuga Ozheta, Inu vnega dimiga Synu Iefufa Cristufa. Inu vtiga S. Duha. Inu de fatake Vere volo, fmo **mi** vti S. kerszhanski Cerqui, tu ie, vti Gmaini vfeh prauih Vernih inu Suetnikou, Inu de fatu imamo ta celi popolnoma odpuftig vfeh nashih Grehou, Inu de ta lon inu konez take nashe Vere, bomo pryeli tu Goriuftanena nashiga teleffa inu poffeili ta vezhni leben. **Mi** beremo inu pridiguiemo, tim preproftim kanimu Nauuku, De ie bil en Anshidil, en brumen Menih, kir ie sam Vpufzhau prebiual [...] Vtim ie Boga proßil, de bi nemu puftil veiditi, koku veliku inu vißfoku te nega slushbe, fo nemu perietne inu dopado. Natu ie Bug nemu odguuoril, de gre vto blishno Vas kanimu Shushtariu, od tiga bode vidil, koku vißfoke fo te nega Menishke slushbe, Natu ta Anshidil gre htimu shushtariu, oftane per nim, gleda fzhim inu koku **on** slushi Bogu (TC 1575: 304–305)

Mi veimo, vidimo inu slishimo, de dofti dobrih ludi, ie na fueitu, kir veido, de vfaka ftuar ima fuimu Stuarniku biti pokorna inu slushiti, Inu bi radi vueden slushili Bogu, Oli **oni** menio, de fe le Bogu slushi, kadar fo vcerqui oli Vcoshtrih, oli kadar fe poftio, molio, rumaio, prafnuio, Cerque fidaio, Mashe naiemlo, Ampag, kadar tu pohishnu oli domazhe dellu oprauleio, taku **oni** menio, ftakim

²⁴⁶ Zgleadi za rabo v tovrstnih besedilih so bili izbrani paberkovalno, sistematična raziskava zaradi metodoloških težav ni bila opravljena. Prav tako niso bila analizirana verzificirana besedila, ki so bila večinoma prevedena, a se je v njih raba zaimenskega osebka prilagajala potrebam zlogovnega verza.

dellom ne slushio inu ne dopado Bogu Te pag kir ne Veruio, slepimi bešfedami opominati, de fe vřiga Catehifma ifuuna, prou ifrezhi inu faštopiti nauuzhe. Sice ne bodo obene frezhe inu dobriga, na tim fueitu imeili, bodo od vřeh ludi fašpotouani, nim fe ne bode dopuřtilu obhaiati, ne botrom biti. Potle, kateru ie ner tu huifhe, kadar ymerio, puideio [...] vta Pekat, vtim iftim bodo vekoma vpreueliki Martri inu terplenu, Io inu Ve vpyli (TC 1575: 35–36)

Razlika je opazna tudi med rabo v biblijskih citatih in drugem besedilu znotraj istega dela.

Criftus prau, Gruntaite inu ifuprashaite ta Pifma. Sakai **vi** menite, De **Vi** imate vnih ta vezhni leben, Inu **ona** fo, kir od mene prizhuio, Inu **vi** ne hozhte priti kmeni, de bi ta leben imeili Ioh. 5. Inu Abraam ie rekal htimu Bogatimu vtim Peklu, **Oni**²⁴⁷ tui Bratie inu vři ludie imaio Moifeřa inu te Preroke, puřti nee te ifte poslushati, **On** pag prau, Nekar Ozha Abraam, temuzh kadar bi eden od tih mertuih knim shal, taku bi **oni** Pokuro diali. Abraam pag prau knemu, Aku **oni** tiga Moifeřa inu te Preroke ne poslushaio, Taku bi **oni** tudi timu, kir bi od Smerti vřtal ne Verouali. Luc. 16. Inu Daudid prau Pfal. 119. 19. O bug, tuia Beřfeda ie en Suezchnik muh nug, Inu ena luzh na muim potu, Ta pořtaua tiga Gořpudi ie popolnoma, Inu **ona** ohladi te Dushe, Tu prizhouane tiga Gořpudi ie guishnu, Inu řturi te preprořte Modre [...] Sletemi inu tim glih řdořtimi beřfedami nas ta vezhni Syn Bořhy inu S. Duh, lipu fařtopnu vuzhi, kei inu od koga fe imamo vuzhiti inu poslushati, De ta Rifnizhni Nauuk od te Vere, inu prauo Ceřto vnebeřřa naidemo inu dobimo ta vezhni leben, Inu de ne pydemo vta Pekat, vta vezhni plazh, Iok, inu skripane tih řob. Guishnu drugdi nekar inu per nikomer, fe taku dobru nebeshku blagu ne naide, inu de ta zhlouik vtu vezhnu pogublene ne pryde, řamuzh vtim S. Pifmu, kateru nas neruezh vuzhi, kai ie Bug vnega Stanu, řakai ie ta Bořhy řyn na ta fueit priřhal, kakouu blagu ie **on** vřem ludem na ta fueit perneřřel, dobriga řturil inu oprauil (TC 1575: 42–43)

Nasprotno npr. pri Savinčevem uvodu v TPo 1595 najdemo rabo zaimenskega osebka, ki je primerljiva s prevodnimi besedili. Morda je bilo besedilo najprej napisano v nemščini in nato prevedeno v slovenščino; če pa je řlo za besedilo, tvorjeno neposredno v slovenščini, bi to lahko pomenilo, da je bila raba zaimenskega osebka v primerjavi s Trubarjem in Dalmatinom proti koncu stoletja ře okrepljena, saj jih najdemo tudi v odvisnih stavkih z osebkom, koreferenčnim z osebkom ali predmetom nadrednega stavka, kjer sta jih Trubar in Dalmatin v veliki meri izpuřčala.

kir pak ta dobru imenovani Gořpud Primoh Truber rainik, nei mogel takove Pořtille pred řvojo Smertjo v řdruk perpraviti, je **on** vřvojej puřfedni bolesni, vřeliki řtarořti inu na řmertni pořteli, řvojma dvejma Synuma, takovo Pořtillo cilu dokoinati řveifřtu porozhil, tudi řapomuzh dobrih Karřzhenikou rekal prořřiti, de bi vřaki po tem, kakor bi **on** premogel, hotel řvejřtovati inu pomagati, de bi fe **ona** vdruk perpravila. Inu kadar řim **jeřt** tudi nekateri krat od Gořpuda Feliciana Truberja, kakor njegoviga ranciga Ozheta řtari Diřcipulus ali Mlaifhi, opominan inu prořhen bil, de bi **jeřt** njemu tudi s řtem maihinim inu řhleht meni od Buga danim inu pořboženim Darum inu Funtom imel perřtopiti, inu takovo njegoviga Ozheta ranciga Pořtillo pomagati pregledovati, nej řim **jeřt** takove karřzhanke prořhne inu Sluřhbe, kir je **ona** řamana febi řpodobna inu pořřtena, hotel odpovejdati, temuzh řim takovo Pořtillo s řhnym s Gořpudom Felicianom Truberjom pregledal inu revidiral (TPo 1595: I):(3b)

Raba obvestilno neujnih zaimenskih osebkov je bila torej v 16. stoletju avtorsko in besedilno pogojena, vendar tudi v primerih, kjer je bilo zgleđovanje po nemřkih predlogah veřje, ni řlo za neposreden prenos nemřkih struktur v slovenščino, ampak za posplořevanje in prilagajanje nemřkih pravil rabe individualni presoji avtorja, hkrati pa tudi njegovemu interpretiranju stavčnega poudarka.

²⁴⁷ V tem primeru najverjetneje ne gre za kazalni zaimek *oni*, ker je imel ta pri Trubarju dosledno glasovni odraz *u* (prim. 5.2.1.2.1).

7 POSEBNE RABE OSEBNIH ZAIMKOV

7.1 Množinski osebni zaimki kot izraz spoštljivosti

Dela, nastala v času protestantizma, zaradi svoje pretežno verske narave dajejo le malo podatkov za preučevanje rabe osebnih zaimkov: zlasti svetopisemski prevodi (tudi v naslednjih obdobjih) namreč tradicionalno ne uporabljajo množinskih oblik ogovarjanja, kot opozarja Stone (1986: 578), ki poudarja, da izostanek teh oblik v verskih tekstih ni dokaz, da takšne ogovorne oblike v tem času niso obstajale. Tudi slovenski uvodi v posamezne knjige ne prinašajo tovrstnih podatkov, saj avtorji v njih bodisi ogovarjajo kolektiv bralcev (v tem primeru gre za pravi množinski *vi*) ali pa splošnega bralca (pri tem uporabljajo ogovorni zaimek *ti*), ne pa konkretne osebe. Viri, v katerih bi lahko spremljali tak razvoj, kot so pisma in posvetila posameznim osebam v knjigah, so v vseh primerih v tujem jeziku. »Verjetno so tudi reformatorji kdaj napisali kako slovensko pismo, vendar so se ohranili samo bolj ali manj uradni dopisi, ki so se po tedanji navadi pisali pri nas v latinščini ali nemščini« (Rupel 1958: 122).

7.1.1 Tudi kjer se v protestantskih besedilih, ki niso prevodi iz *Biblije*, ogovarjanje pojavi, je v skoraj vseh primerih rabljeno tikanje. Redki tovrstni primeri se pojavljajo predvsem v posameznih Trubarjevih delih. V TC 1555, ki je sestavljen kot serija očetovih vprašanj in sinovih odgovorov, sin očeta tika.

Nu mui Ozha **ti** fi tukai slishal, de ta Euãgeli inu ty, kir timu iftimu Veruio oli ta Vuzhe, nekar dobrih del, dobru giati inu slushiti Bogu, ne fauersheio oli prepouedaio (TC 1555: I4a)

Največ nebiblijskih primerov ogovarjanja lahko najdemo v TO 1564, saj je morala kot cerkveni red vsebovati tudi obrazce in nagovore za podeljevanje tistih zakramentov, ki so jih priznavali tudi protestanti. Tako najdemo ogovor mladega duhovnika in bolnika ter obrazec poroke. V vseh primerih je uporabljeno tikanje.

Mui Brat in Crifto Iefu, pomisli prou inu vfemi kferci, kakoua velika skerb, muia, flifš inu teshku Dellu, ie inu ima biti per tei Cerkouni slushbi (TO 1564: 73a)

Mui lubi zhlouik, **ti** tukai sdai lefish Vboshyh rokah (TO 1564: 139a)

Ti N. hozhesh li leto N. htui fakonski inu porozheni sheni imeiti (TO 1564: 131a)

Inu **ty** N. reci tudi taku fa meno, Ieft N. vfamem tebe N. kmuimu Sakonskimu inu Porozhenimu Moshu (TO 1564: 133b)

Pri duhovnikovem nagovoru vernika v 3. in 4. primeru gre za asimetrično ogovarjanje (prim. Jelovšek 2011a), iz česar lahko sklepamo, da množinsko ogovarjanje osebe z nižjim družbenim položajem še ni bilo v navadi. Enako obliko najdemo tudi enaintrideset let pozneje v DAg 1585.

N. hozhefh li N. letukaj v'prizho, h'tvoji Sakonfki Sheni inu Gofpodinjji? (DAg 1585: 38)

Da je bilo ogovarjanje v razmerju duhovnik – vernik v 16. stoletju asimetrično, pa potrjuje primer spovednega obrazca iz ZK 1595.

Vrejdni, pofhteni lubi GOSPUD; jeft **vas** profsim poflufhajte mojo fpuvid, inu meni odpufitik moih grehou recite (ZK 1595: 166)

Še en primer za vikanje osebe višjega stanu najdemo v TPo 1595, kjer služabnica ogovarja svojo gospo.

raunu kakor de bi ena huda dekla k' svojej fravvi rekla: Ta lon ste vy meni oblubila, satu ga meni dajte, jest lih sturym kar hozhem (TPo 1595: II, 283)

To je tudi edini primer, ko je v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja ob vljudnostnem *vi* uporabljen deležnik, in sicer v ednini. Gre torej za t. i. polvikanje oziroma pomensko ujemanje deležnika z edninskim referentom in ne skladenjsko ujemanje z množinskim osebkom (prim. Jelovšek 2011c: 74–75).

Za drugačen primer gre pri duhovnikovem ogovoru drugega duhovnika (TO 1564: 73a), kjer gre za solidarnostno semantiko²⁴⁸ med človekoma z višjim družbenim položajem (a ne nujno plemičema, ampak pripadnikoma srednjega razreda). Da se tudi tu uporablja tikanje, si lahko razložimo na dva načina: ali vzajemno vikanje pri srednjem sloju, kamor lahko uvrščamo protestantske pridigarje, še ni bilo uveljavljeno ali pa raba tikanja izvira iz njunega duhovniškega stanu – pridigar ga po evangelijskem zgledu naziva z *moj brat v Kristusu*, zato verjetno uporablja tudi evangelijski vzajemni *ti*.

7.1.2 Posredno normo ogovarjanja Trubar nakazuje v Pridigi od stare prave inu krive vere, objavljeni v TC 1575, v kateri govori o pravem in napačnem češčenju svetnikov. Kot zgled pri tem navede, kako se pravilno ogovarja kmete in meščane.

Kadar mi hozhmo eniga dobriga kmetizha oli Purgarie, zheftiti inu poshtouati, Taku nemu imamo nega praui Prideuuk dati inu isrezhi. Mui dobri poshteni Sofid, Striz, Boter oli periatel, Kadar mi pag enimu takimu zhloueiku, tu nega nepodobnu Ime damo, inu prauimo, Vi Gnadiui, Miloftiui, Suitli Gofpud &c. Stemi beffedami inu Perdeuki mi nega fashpotuieimo, Sakai on nei vtim Stanu oli poklizanu, de bi fe nemu taka Imena dala (TC 1575: 222–233)

Če rabo poudarjenega *vi* pri spoštljivih naslovih za pripadnike višjega stanu, verjetno v tem času predvsem plemstva, razumemo tako, da se kmetov in meščanov ni ogovarjalo z 2. os. mn., bi lahko sklepali, da je bilo vikanje v tem času še omejeno na asimetrično ogovarjanje in na simetrično ogovarjanje med višjimi sloji, konkretno plemstvom.

7.1.3 Še en primer vljudnega ogovora, a brez zaimkov in v zvezi z naslovom, najdemo v TAr 1562, v katerem je Trubar prevedel tudi predgovor augsburške veroizpovedi, pismo nemških protestantskih knezov in mest cesarju Karlu V. iz leta 1530, v katerem je naslov cesarja prevedel z *Vaša cessarieva maiesteta*. Glagoli se z naslovom ujemajo tako v spolu kot v številu, naslov pa sobesedilno še ni nadomeščen z zaimki.

NErfuitleshi, Premogozhi Ceffar, Nermiloftiuiishi Gofpud. Potehmal je ta vasha Ceffarieua Maiefteta vnuuizh, enu gmain vkupe Sbrane inu hoyene vfiga Rayha, vletu Meiftu Aushpurg, miloftiuiu vunkai pißfala inu fapouedala [...] Inu V. C. M. ie fama shazala, fodila inu fa potrebnu inu pridnu dershala, De fe en Concilium vkupe sbere. Inu Kadar fo te rizhi tedai, vmei V. C. M. inu vmei Papeshom taku dobru ftale, de fo mogle kani Kerszhanski naredbi inu Sprauu priti, Satu V. C. M. tedai nei zbiulala, de hozhe Papesha napelati inu pregouoriti, De on Papesh rauen V. C. M. per peruium zhafu inu skorai bo en Gmain Conciliu vunkai pißfal (TAr 1562: 26a–26b)

²⁴⁸ Solidarnostna semantika po Brownu in Gilmanu (1960: 257–258) zajema vse razlike med sogovornikoma, ki ne izražajo moči. Solidarnostno tikanje se lahko uveljavi s pogostostjo stikov in s podobnimi objektivnimi značilnostmi.

Podoben zgled najdemo tudi v Znojilškovem prevodu Barbatovega uvoda k Luthrovemu malemu katekizmu, ki je posvečen avtorjevi botri, gospe Ursuli iz Zelkinga (Ahačič 2021:302). Plemkinja je naslovljena z *Vaša gnada* ali *gnadljiva gospa*, tudi tu se glagoli z naslovom ujemajo v spolu in številu, nadomeščanja z zaimki ni.

Potehmal tedaj, dobru rojena gnadljiva Gofpa inu Botra, vafha Gnada cillu lahko saftopi, kaj je Katechifmus sa enu neisrezhenu blagu, taku bode taifti tudi vafhi gnadi ftem lubliſhi inu prietniſhi (ZK 1595: 43)

V obeh primerih gre za dobeseden prevod nemškega naslova in njegovega ujemanja, ki predstavlja vmesno fazo v razvoju oblik ogovarjanja (prim. Jelovšek 2011a: 199–201).

7.2 Neosebna raba tretjeosebnega zaimka srednjega spola

V delih slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja se tretjeosebni zaimek srednjega spola *ono* pogosto rabi neosebno, brez denotata srednjega spola. Sočasni normativni priročnik, Bohoričeva slovnica *Arcticae horulae*, takšne rabe ne pozna, omenja pa jo Toporišič v *Slovenski slovnici* kot kalk iz nemščine, in sicer ob nevezljivih, samo formalno prisosejalnih glagolih, kjer nemščina uporablja nepravilno osebek v obliki osebnega zaimka za 3. os. srednjega spola (Toporišič 2000: 575).

7.2.1 Slovnice funkcije zaimka *ono* v knjižnem jeziku 16. stoletja

7.2.1.1 Analiza gradiva kaže, da je bil lahko v 16. stoletju zaimek *ono* rabljen širše, tudi v drugačnih konstrukcijah, ne le ob nevezljivih glagolih. Primerjava s sočasnim stanjem v nemščini je pokazala, da je nastopal v enakih funkcijah kot njegov nemški ustreznik *es*, ki ima tudi v sodobnem jeziku več različnih funkcij. Te so deloma kazalne (prim. Vidovič Muha 2000: 79), deloma pa izvirajo iz skladenjsko omejenega besednega reda v tem jeziku in neopustnosti osebkov. V teh funkcijah *es* ni zaobljika, ampak ekspletivna prvina, pomensko prazni element brez denotata, zato se ga označuje tudi kot neforični *ono* (»nicht-phorisches es«; Zifonun 1997: 38).

Ob primerjavi s stanjem v nemščini in s sodobnimi slovnimi opisi se pokaže pet glavnih slovnice funkcij tretjeosebnega zaimka srednjega spola (*es* oziroma *ono*), med katerimi razlikujemo na podlagi denotata zaimka, njegove znotrajbesedilne kazalne funkcije in ujemanja s predikatom.

7.2.1.2 Prva in osnovna funkcija zaimka *ono* je osebnozaimenska; denotat je v tem primeru koreferenčen z denotatom samostalnika srednjega spola in pomeni neudeležena govornega dejanja, ki je besedilno določen, torej ga je mogoče v besedilu nedvoumno identificirati – umestiti v čas in prostor in kvantificirati (Vidovič Muha 2000: 80). Takšna raba zaimka je identična današnji in ne bo posebej analizirana.

7.2.1.3 Druga funkcija je prvi podobna v tem, da ima zaimek denotat, ki pa je koreferenčen z delom predhodnega besedila; *ono* je torej anafora, ki se sonanaša na isto jezikovno dejanskost kot predhodni stavek ali del stavka v besedilu (Kranjc 2006: 160). V sodobni slovenščini to

vlogo opravlja posamostaljeni kazalni zaimek srednjega spola ednine *to*²⁴⁹ (Toporišič 2000: 340), v nemščini pa se v tem primeru rabi osebni zaimek srednjega spola²⁵⁰ in tako se je po interferenci pojavil tudi v slovenščini 16. stoletja; v tej vlogi nastopa tako v imenovalniški kot v tožilniški in redkeje (ob zanikanih glagolih) v rodilniški obliki.

Ifts demm böß das man den lieben Vättern
folget? Es were wol nit böß (SA 1559:
II, XXI)

Nu stehet **es** je lauter vnd klar da/ Ich hab
wolgefallen an der barmhertzigkeit. Aber
wir hörens/ vnd gleubens nicht (LH 1566:
III, 230)

JCH habe euch noch viel zu sagen/ Aber jr
könnets jtzt nicht tragen (LB 1545: Jn 16,12)

Ieli tedai hudo fa temi dobremi inu Suetemi
Ozhaki hoditi? **Ono** bi ne bilo hudo
(JPo 1578: II, 30)

Nu taku **onu** ja zhištu inu fvitlu tukaj ftoji:
Ieft imam dobru dopadenje na Milošti. Ali
my **je** flihimo, inu **ga** ne verujemo
(TPo 1595: III, 151)

Ieft vam imam lhe veliku praviti, ali vy **ga**
sdaj nemorete néfti (DB 1584: Jn 16,12)

7.2.1.3.1 Kot podtip anaforičnega *ono*, ki je omejen na imenovalnik, lahko označimo rabo v zvezah *ono* + glagol *biti* + samostalnik v povedkovem določilu.

Christus sey der Gott (demm sie verfuchet
haben). Mofes aber spricht: **Es** sey der ware
einige Gott gewest (LH 1566: II, LIXb)

Christus je ta Bug, kateriga fo ony iskuhali.
Moises pak pravi: **Onu** je ta pravi edini
Bug bil (TPo 1595: II, 99)

Da gre za podtip anaforičnega *ono*, kaže osebko v nenadzorovanju ujemanja glagolske vezi v povedku, podobno kot v tovrstnih identifikacijskih stavkih v sodobni slovenščini, kjer pa je namesto osebnega prav tako kot pri drugih anaforah rabljen kazalni zaimek (Toporišič 2000: 609).

7.2.1.4 V prvih dveh funkcijah je *ono* zaoblika, ki ima lasten denotat; obe vlogi slovenščina pozna še danes, čeprav jo v drugem primeru opravlja drugačno jezikovno sredstvo. Tretja funkcija pa predstavlja prehod med forično in neforično rabo zaimka: zadnji je podobna po svoji strukturi omejenosti, saj je vezana na zložene povedi z osebkovim ali predmetnim odvisnikom ali stavke z nedoločniškim osebkom. Tretjeosebni zaimek v nemščini in slovenščini 16. stoletja nastopa v glavnem stavku²⁵¹ kot soodnosni izraz (korelat) odvisnika, zato ga lahko označimo kot kazalno prvino, ki pa se od anaforičnega *ono* razlikuje po tem, da deluje kot napovedovalec sledečega besedila, torej katafora.

Inu S. Paul od tiga tudi taku pishe, **Onu** ie guishnu rifniza, inu ena draga vredna beffeda, de Iefus
Christus je prishal na ta Sueit, te Greshnike ifuelizhati / Vnd S. Paulus von difen auch also schreibt,
Es ift gewißlich wahr [...] Das Jefus Christus ift komen auff die Welt/ die Sünder felig zu machen
(TC 1567: B8b)²⁵²

²⁴⁹ Njegova kazalnost je v tem primeru znotrajbesedilna (Vidovič Muha 2000: 81), nastopa v vlogi nedvoumnega besedilnega koreferenta (Vidovič Muha 1996: 118).

²⁵⁰ Corbett (1991: 203–218) navaja, da je raba srednjega spola v primerih, ko sonanašalni izraz anafore ni označen za spol (npr. glagolska zveza), značilna za številne, tudi neindoevropske jezike, saj je običajno rabljen za označevanje neživega in je tako semantično najprimernejši za t. i. nevtralno ujemanje. Evropski jeziki v tej vlogi običajno uporabljajo osebni ali kazalni zaimek.

²⁵¹ V povedku glavnega stavka je pri osebkovem odvisniku neosebni glagol ali vez + pridevnik/samostalnik, pri predmetnem pa prehodni glagol.

²⁵² TC 1567 je dvojezično slovensko-nemško besedilo, ki je bilo namenjeno za verski pouk in učenje nemščine (Rupel 1966: 22).

V glavnem stavku lahko *es* stoji na prvem mestu²⁵³ ali za osebno glagolsko obliko. V tem primeru je v nemščini neobvezen. V slovenščini 16. stoletja se imenovalniški korelat osebkovega odvisnika na prvem mestu v imenovalniku ne pojavi nikoli, najdemo pa primere tovrstne rabe rodilniške in tožilniške oblike kot soodnosnih izrazov za predmetni odvisnik.

VND als er nahe hinzu kam/ sahe er die
Stad an/ vnd weinet vber sie/ vnd sprach/
Wenn du **es** wütest/ So würdestu auch
bedencken/ zu dieser deiner zeit/ was
zu deinem Friede dienet. Aber nu
ists fur deinen augen verborgen
(LB 1545: Lk 19,41–42)

an den jungen Kindern fihet mans auch/
wenn fie willen/ das fie vnrecht haben gethan/
verfecken fie sich (LH 1566: II, 67)

INu kadar je on bil blisi tjakaj prifhâl, je
gledal tu Méftu, inu fe je zhes nje plakal,
inu je djâl: De bi **je** ti vejdlu, taku bi tudi
špomillilu, v'letim tvoim zhaftu,
kaj h'tvojemu myru lifhi: Ali sdaj je
fkrivenu pred tvojma ozhima
(DB 1584: Lk 19,41–42)

Na teh mladih otrucih **je** my tudi vidimo,
kadar ony vejdo, de šo krivu šturili, taku šo
sataknejo ali fkryejo (TPo 1595: II,135)

7.2.1.5 V zadnjih dveh funkcijah je tretjeosebni zaimek srednjega spola prava neforična prvina, torej prvina brez denotata, ki ima samo skladijsko funkcijo. V prvem primeru jo izsili členitev po aktualnosti. T. i. *Platzhalter* oziroma položajski *ono* namreč v trdilnih stavkih zavzema prvo mesto pred glagolom v povedku (tema) in s tem omogoča stavčnemu členu, ki bi sicer moral stati na prvem mestu v stavku (osebek ali prislovno določilo), da se prestavi v rematski del stavka za osebno glagolsko obliko.

Vnd der König lies machen von
Hebenholtz pfeiler im Hause des
HERRN vnd im Hause des Königes/
vnd Harffen vnd Psalter fur die Senger/
Es kam nicht mehr solch Hebenholtz/
ward auch nicht gesehen/ bis auff die-
sen tag (LB 1545: 1 Kr 10,12)

Inu Krajl je puftil is Ebenoviga
liffa Stebre šturiti v'Hifhi tiga
GOSPVDA, inu v'Krajlevi Hifhi, inu
Arffe, inu Pfalterje, Peuzom: **Onu** nej
vezh takou Ebenou lejs prifhâl, nej ga
tudi bilu viditi, notèr do danafhniga
dne (DB 1584: 1 Kr 10,12)

Za položajski *ono* je značilno, da njegovega mesta ne odpre ne pomenska ne skladijska vezljivost glagola v povedku (Zifonun 1997: 1082; prim. Žele 2001: 69). *Ono/es* ima tako le funkcijo zapolnjevanja obveznega mesta v stavku (ničta tema) in ne nadzoruje ujemanja. Glagol v povedku se ujema s pravim osebkom. Ker ima čisto položajsko funkcijo, v nemščini izgine takoj, ko prvo mesto v stavku zasede druga prvina.

7.2.1.5.1 V podtip položajskega *ono* lahko uvrstimo v 16. stoletju uveljavljeno rabo ob posamostaljeni rabi količinskega zaimka (predvsem *vse*, *oboje*). Primerjava z nemščino pokaže, da v 16. stoletju (vsaj pri Luthru) posamostaljeni količinski zaimki v osebkovi vlogi običajno niso stali pred osebno glagolsko obliko, kadar jim ni sledil prilastkov odvisnik, ampak so bili potisnjeni za osebno glagolsko obliko, pred njo pa je stala ekspletivna prvina *es*. Prek prevodov je tovrstna raba prišla tudi v slovenščino.

Darumb ligt **es** alles an dem wörtlein/
Er wird (von mir) zeugen (LH 1566:
II, XLV)

Satu leshy **onu** vfe na tej befesdizi, on
bode (OD MENE) prizhoval
(TPo 1595: II, 74)

²⁵³ Za prvo mesto v stavku velja tudi mesto za veznikom, prim. 6.1.3.1.3.1.

7.2.1.6 V zadnji funkciji je *ono* formalni osebek, tj. formalni stavčni člen, ki zaseda obvezno razvito osebkovo mesto, nima pa nobene pomenske vloge. Nastopa ob različnih tipih povedkov, npr.:

a) polnopomenski glagoli brez dopolnil, ki označujejo naravne pojave ali zvoke

Da sprach das volck das da bey stunde/ vnd
zuhöret/ **Es** donnerte. Die andern sprachen/
Es redte ein Engel mit jm (LB 1545: Jn 12,29)

Natu fo ty ludie, kir fo poleg ftali inu
poslushali, diali, **Onu** ie fagarmelu. Ty
drugi fo diali, En Angel ie shnim gouuril
(TT 1557: Jn 12,29)

b) vez + pridevnik/samostalnik, ki označuje čutne zaznave, navedbe časa

Er sprach zu jnen/ Kompt vnd sehets.
Sie kamen vnd sahen/ vnd blieben
denselbigen tag bey jm. **Es** war aber
vmb die zehende stunde (LB 1545:
Jn 1,39)

On prau knima, Pridita inu pogle-
data, Ona grefta inu fta uidila kei ie
prebiual, inu fta oftala per nim ta ifti
dan. **Onu** ie pag bilu okuli te defsete
vre (TT 1557: Jn 1,39)

c) polnopomenski glagoli z dopolnilom v dajalniku/tožilniku (logični osebek)

Es geschach aber Juda also/ nach
dem wort des HERRN/ das er sie
von seinem Angesicht thet/ vmb der
sünde willen Manasse/ die er gethan
hatte (LB 1545: 2 Kr 24,3)

Onu fe je pak Iudu taku godilu po
beffedi tiga GOSPVDA, de je on nje
fpred fvojga oblizhja djal, sa volo
Manaffovih gréhou, katere je on
fturil (DB 1584: 2 Kr 24,3)

Pričakovali bi, da se bo v ta tip uvrščala tudi raba *ono* ob zanikanem rodilniku, vendar primerjava z nemščino, ki zanikanega rodilnika ne pozna, pokaže, da se *ono* v tem primeru uporablja samo takrat, ko je tudi v nemščini zanikani osebek premaknjen v rematski položaj s pomočjo položajskega *es*, zato so primeri z zanikanim rodilnikom uvrščeni med položajske *ono*.

Fürcht euch nicht vnd erschrecket
nicht/ Hab ichs nicht dazumal dich
hören lassen vnd verkündiget? Denn
jr seid meine Zeugen/ Jst auch ein
Gott ausser mir? **Es** ist kein Hort/ Jch
weis ja keinen (LB 1545: Iz 44,8)

Nebujte fe, inu nepreftrafhite fe:
Nefim li jeft taiftikrat tebe puftil
flifhati, inu fim osnani! Sakaj vy
fte moje Prizhe: leli je en Bug isvuna
mene? **Onu** nej obene Skale, jeft
rifnizhnu obene nevém (DB 1584:
Iz 44,8)

č) trpniki (tudi z neizraženim osebkom – značilni za nekatere biblijske izraze)

Da nu Jhesus den Essig genomen
hatte/ sprach er/ **Es** ist volnbracht.
Vnd neiget das Heubt vnd verschied
(LB 1545: Jn 19,30)

Natu kadar ie Iefus bil ta efsih ufel, ie
rekal, **Onu** ie doperneffenu, inu per-
kloni to glauo, inu da gori ta duh
(TT 1557: Jn 19,30)

V sodobni nemščini je raba *es* ob trpnikih neprehodnih glagolov redka, saj je zamenljiv z nedoločnim osebnim zaimkom *man* (Helbig, Buscha 2001: 243), ki so ga v slovenščini 16. stoletja občasno prav tako prevajali z neosebim zaimkom *ono*.

Denn man findt wol, das etliche im
Regiment vñ Emptern sitzen/ die
Gottes vnd jren eygen zorn in einan-
der brewen (SA 1559: C)

Sakai **ono** fe guishno naideio mei
Oblaftniki, da nikateri fuoi inu Boshij
Sard vkupe meshaio (JPo 1578: II, 117)

7.2.2 Avtorji in dela

7.2.2.1 Neosebna raba zaimka *ono* se pojavlja pri večini slovenskih protestantskih piscev, vendar v zelo različnem obsegu. Zaradi pisne in glasovne prekrivnosti (prim. 3.2.2) in velikega števila zgledeov je neimenovalniške oblike težko natančno kvantificirati, zato bo v tem pregledu po avtorjih upoštevana samo imenovalniška oblika. Ta se številčno daleč najpogosteje pojavlja pri Trubarju (več kot 1400 pojavitev, od tega več kot 1100 samo v njegovem zadnjem delu TPo 1595), sledi mu Dalmatin z okoli 200 pojavitvami, pri Juričiču se neosebni *ono* pojavi okoli dvajsetkrat, pri avtorjih manjših del – Janžu Tulščaku, Matiji Trostu, Felicijanu Trubarju²⁵⁴ in Janžu Znojilšku – pa je pojavitev manj kot deset. Kot izjemo lahko izpostavimo Sebastijana Krelja, pri katerem se v relativno večjem opusu, kot ga imajo zadnji našteti avtorji, neosebni *ono* v imenovalniku pojavi samo enkrat.²⁵⁵ Ker je Krelj v svojem uvodu k prevodu Spangenbergove postile opozoril na germanizme, ki so bili po njegovem značilni predvsem za kranjsko-koroški prostor, in se zavzel za čistejšo slovenščino (KPo 1567: VII), lahko v skladu s tem razumemo tudi njegovo izogibanje neosebnemu *es*, čeprav sicer tudi sam ni dosledno odpravljal vseh germanizmov (Rigler 1986: 31).

7.2.2.2 Po pričakovanju je neosebna raba zaimka *ono* najpogostejša v prevodnih besedilih, redkejša v samostojno tvorjenih.²⁵⁶ Če ne upoštevamo TPo 1595, ki je po stopnji odvisnosti od predloge tako specifična, da jo je treba obravnavati posebej, se neosebni *ono* kar v 85 odstotkih primerov pojavlja v prevodih *Biblije* (Trubarjevi prevodi Nove zaveze in Psalmov, Dalmatinovi prevodi), pa tudi v nekaterih ostalih delih (Trubarjevi katekizmi, TAr 1562 in TO 1564, TR 1558, ZK 1595) se pogosto pojavlja v biblijskih citatih.

Vnd o selig bistu/ die du gegleubt hast/ Denn es wird volen- det werden/ was dir gesagt ist von dem HERRN (LB 1545: Lk 1,45)	Inu isuelizhana fi ti, kir fi uerouala fakai onu bode dokonanu, kar ie tebi pouedanu od tiga Gofpudi (TT 1557: Lk 1,45)	Isuelizhana fi Ti, kir fi Verouala, Sakai onu bode doperneffenu tu, kar ie tebi pouedanu od tiga Gofpudi (TR 1558: g2b)
---	---	--

²⁵⁴ Ker Felicijan Trubar sam po Ruplu (1966: 43) ni napisal ničesar slovenskega, se te številke nanašajo le na delo v njegovi izdaji. Neosebni *ono* se v obeh primerih pojavi v nepodpisani pesmi, zato teh pojavitev ni mogoče pripisati specifičnemu avtorju.

²⁵⁵ Če želimo te številke postaviti v kontekst, jih je treba nujno primerjati s skupnim obsegom njihovih del: tako celoten Trubarjev korpus brez večavtorskih pesmaric, a skupaj s postilo sestavlja ok. 1.582.000 besed, *ono* pa predstavlja 9/10.000 tega števila. Pri Dalmatinu (ok. 1.242.000 besed brez pesmaric) je delež še bistveno manjši: 1,25/10.000. Pri Juričiču je pojavitev povprečno osem na 100.000 besed, pri Krelju je ta delež še osemkrat manjši, torej ena pojavitev na okoli 100.000 besed. Pri avtorjih z manjšim opusom je ta delež bistveno višji: pri Znojilšku štiri pojavitve na 10.000 besed, pri Tulščaku dve na 10.000 besed (kot pri Dalmatinu), pri Trostu 0,5 pojavitve na 10.000 besed in pri Felicijanu Trubarju 0,6 pojavitve na 10.000 besed. Za podatke o številu besed pri posameznem avtorju gl. Ahačič 2020: 5–7.

²⁵⁶ Ker gre pri večini protestantskih del za prevode, so samostojno tvorjeni teksti predvsem razni uvodi. Največkrat se *ono* pojavlja v Trubarjevih obsežnih uvodih k novozaveznim prevodom, kar je presenetljivo, saj so nanje bolj kot Luthrovi nemški biblijski uvodi vplivale Erazmove latinske *Annotationes* (Ahačič 2007a: 273–274).

Es ist ein vnterscheid/
zwischen eim Weibe
vnd eine Jungfraw
(LB 1545: 1 Kor 7,33)

Onu ie en Reslotik
vmei eno Sheno, inu
vmei eno Dezhlo
(TO 1564: 99b)

Mej eno Sheno inu
Dejzhlo je reslozhik:
Katera fe neomoshy,
ta fkerbi tu, kar je
GOSPODNIE, de je
fveta, na telefsu inu
v'duhi. Katera fe pak
omoshy, ta fkerby tu,
kar je tiga Svitá, koku
bi Moshu dopadla
(DB 1584: 1 Kor 7,34)

Denn fleischlich
gesinnet sein/ ist eine
Feindschafft wider
Gott/ Sintemal **es**
dem gesetzte Gottes
nicht vnterthan ist/
denn er vermag **es**
auch nicht (LB 1545:
Rim 8,7)

Obtu, mefsene
mi'fli iméti, je enu
fovrashstvu supèr
Boga, satu ker
nej Boshji Poftavi
podvèrshenu: sakaj
onu tudi nepremore
(DB 1584: Rim 8,7)

Obtu, mefsene
mi'fli iméti, je enu
fovrashstvu supèr
Boga, satu ker
nej Boshji Poftavi
podvèrshenu: sakaj
onu tudi nepremore
(ZK 1595: 67)

7.2.2.3 Opazno je neosebni *ono* odsoten iz pesemskih besedil, kjer so zahteve verzifikacije (določeno število zlogov, tudi rima) povzročile obsežnejšo predelavo tujejezičnih predlog in s tem tudi izvirnejšo slovensko skladnjo. Izjema so biblijski psalmi v Trubarjevem in Dalmatinovem prevodu in primer iz Dalmatinove pesmarice *Ta celi catehismus* (1584) v pesmi, ki ni urejena v zlogovni verz.

Onu je pak tudi k'vezhnimu isvelizhanju potreba, de fe svétu veruje, de je Iesus Christus Boshy Syn, je Bug inu Zhlovik (DC 1584: XXVI)

Enak primer najdemo tudi v pomnoženi izdaji te pesmarice iz leta 1595, ki jo je uredil Felicijan Trubar; v njej pa najdemo še en primer neosebnega *ono*, ki se nanaša neposredno na biblijski tekst.

Es ist vns besser/ ein Mensch sterbe
fur das Volck/ denn das das gantze
Volck verderbe (LB 1545: Jn 11,50)

Onu je bul'fhi de on vmerje, Koker
kej vfa gmajna pogine (TfC 1595:
CLXXI)

7.2.2.4 Že razporeditev po delih jasno pokaže, da gre pri neosebnem *ono* večinoma za prevodno prevzemanje tuje rabe, za katero je imela slovenščina že razvite lastne izrazne možnosti.²⁵⁷ Vendar to prevzemanje tudi pri posameznem avtorju ni bilo enotno, močnejše je bilo v določenih tipih kot v drugih. Razmerje med njimi je predstavljeno v naslednjem razdelku.

²⁵⁷ To kaže tudi primerjava prevodov nemškega *es* v posameznih odlomkih, prim. 7.2.5.

7.2.3 Tipi rabe neosebnega zaimka *ono* pri posameznih piscih

7.2.3.1 Številska primerjava rabe neosebnega *ono* v določenih tipih kaže, da je bil v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja najpogosteje rabljen kot korelat, torej kataforična prvina, ki napoveduje osebkov odvisnik. Najizraziteje je to pri Trubarju,²⁵⁸ kjer gre za tovrstno rabo v okoli 70 odstotkih primerov; pri Dalmatinu je delež korelatnega *ono* okoli 50 odstotkov, pri Juričiču pa okoli 40. Tudi pri ostalih avtorjih, kjer gre le za nekaj pojavitev, je korelatni *ono* običajno najpogostejši: pri Felicijanu Trubarju sta v tej vlogi obe pojavitvi, pri Tulščaku štiri od šestih.

Onu ie ena shlahтна reizh, poterpeshliu biti (TkM 1579: 33a)

Onu ia nei tuoia vola, de bi gdu imel sgublen byti (TkM 1579: 72a)

7.2.3.2 Izjema glede rabe korelatnega *ono* je Znojilšek, pri katerem je ta funkcija v manjšini: pri njem absolutno prevladuje raba kazalnega *ono* (v dveh tretjinah primerov) kot anafore, ki je pri Dalmatinu na drugem mestu (ok. 20 odstotkov pojavitev), pri Trubarju (osem odstotkov) in Juričiču (pet odstotkov) pa je ta tip najredkejši. Drugi avtorji zaimka *ono* v tej funkciji ne uporabljajo.

Kaj fe rezhe v' Mebej hoditi? **Onu** fe rezhe ta della tiga Melsa dopernefti (ZK 1595: 150)

7.2.3.3 Ostali dve funkciji – *ono* kot položajski element in kot formalni osebek – sta pri različnih avtorjih rabljeni različno pogosto. Pri Trubarju in Juričiču je formalni osebek (pri Trubarju ok. deset odstotkov, pri Juričiču predstavlja kar tretjino primerov) pogostejši od položajskega *ono* (devet oziroma 20 odstotkov), pri Dalmatinu je razmerje obratno: kot *Platzhalter* nastopa v ok. 20 odstotkih, kot formalni osebek pa v 13 odstotkih.

7.2.3.4 Formalni osebek najdemo še pri dveh avtorjih – Znojilšku (en zgled) in Krelju, kjer je to sploh edini primer neosebne rabe zaimka *ono*.

Godili fe pak vfelei povfod tako, kako tukai Angeli fposnaio inu poio? **Onu** fe godi, kakòr pàr drusih vfih takih profhnjih inu sheljih (KPo 1567: XXXIX)

7.2.3.5 Samo en primer najdemo tudi pri Trostu, kjer pa gre za položajski *ono* v povezavi s posamostaljenim količinskim zaimkom.

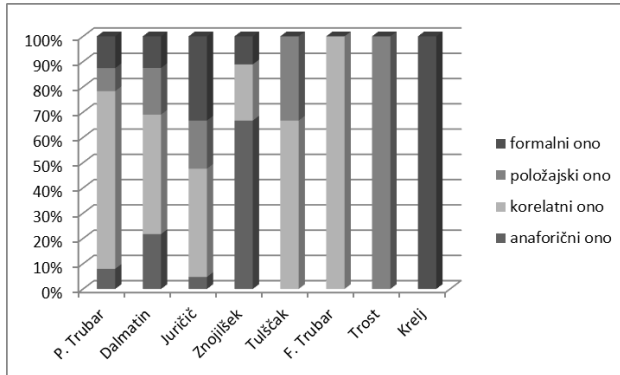
Onu fi more od mene vřakateri foditi inu dèrshati, kar hozhe, ali ieft v' moim fercei nar buile vém (TtPre 1588: 77)

Položajski *ono*, in sicer njegov podtip ob roditeljskem osebkju v zanikanem stavku, najdemo tudi pri Tulščaku.

sakai **onu** ficer nei nikogar, kateri bi mogel fa nas voiskouati (TkM 1579: 119a)

²⁵⁸ Spet ob neupoštevanju TPo 1595.

7.2.3.6 Razmerja med tipi neosebnega *ono* so pri posameznih avtorjih različna, večinoma pa prevladuje raba korelatnega *ono*, kot kaže tudi graf 49.

Graf 49: Razmerja med tipi neosebnega *ono* pri posameznem avtorju

7.2.4 Razmerje med tipi neosebnega *ono* v TPo 1595

7.2.4.1 Trubarjevo zadnje besedilo, TPo 1595, je nastalo tik pred njegovo smrtjo leta 1586, izšlo pa je šele devet let pozneje, ko ga je za tisk pripravil Andrej Savinec.²⁵⁹ V njem je vpliv nemščine na skladnjo toliko večji,²⁶⁰ da ga je treba obravnavati posebej, saj so »številna mesta v delu prevedena člensko, ustrežnično in celo besednoredno povsem enako« (Merše 2010: 30).²⁶¹

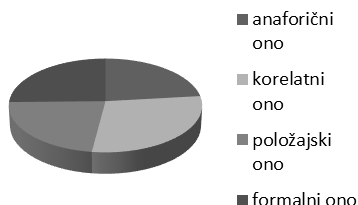
7.2.4.2 To poleg samega števila pojavitev (okoli 1100 oziroma 70 odstotkov vseh) kaže tudi primerjava razmerja med posameznimi tipi rabe. Medtem ko je v biblijskih besedilih absolutno prevladoval korelatni *ono*, ki je predstavljal kar okoli 70 odstotkov pojavitev, je raba različnih tipov v TPo 1595 bolj enakomerna. Anaforični *ono* se pojavlja v okoli 22 odstotkih primerov, položajski v okoli 19 (od tega skoraj polovica ob količinskem zaimku), korelatni predstavlja 28 odstotkov pojavitev, formalni pa 25.

²⁵⁹ V kolikšni meri je Savinčeva priredba besedila vplivala tudi na pogostost rabe neosebnega *ono*, je nemogoče ugotoviti, vendar relativno pogosta raba te prvine tudi v zgodnejših Trubarjevih tekstih dopušča možnost, da pri tem ni šlo le za prirejevalčev vpliv.

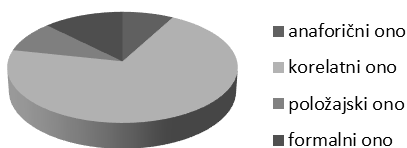
²⁶⁰ To bi lahko povezali tudi z ugotovitvami Jakoba Riglerja (1968) o treh Trubarjevih jezikovnoustvarjalnih obdobjih, ki jih je določil na podlagi njegovega glasovnega sistema. Rigler postavlja zarezno v Trubarjevem ustvarjanju med leti 1567 in 1574, ko je po njegovem mnenju zaradi dolge odsotnosti iz domovine in pretrgane kontinuitete v pisanju prišlo do sprememb v primerjavi z jezikom del iz obdobja pred 1567. Vendar primerjava z drugimi deli, ki so nastala v tem zadnjem obdobju, kaže, da kalkiranje nemškega neosebnega *es* v njih ni bolj prisotno kot v zgodnejših delih (v TT 1577 se neosebni *ono* pojavi samo dvanajstkrat, kar je glede na dolžino primerljivo z zgodnejšimi novozaveznimi prevodi, v TT 1581-82 pa je Trubar ohranil vse primere iz prejšnjih prevodov, dodatnih pojavitev neosebnega *ono* v tem delu ni). Zato ostaja TPo 1595 specifična tudi znotraj zadnjega obdobja Trubarjevega ustvarjanja.

²⁶¹ Tudi J. Raecke (1995) opozarja na Trubarjevo prevajanje nemškega izvornika *de verbo ad verbum* in to ponazarja s številnimi odlomki.

Hišna postila

Ostala dela

Graf 50: Primerjava razmerja med tipi neosebnega *ono* v TPo 1595 in drugih Trubarjevih delih

7.2.4.3 Posebnost TPo 1595 je tudi kalkirano prevajanje nemškega konjunktiva (*es sey* itd.) z *ono bodi* itd., ki predstavlja okoli šest odstotkov primerov. V tej zvezi se lahko pojavi kateri koli od štirih tipov neosebnega *ono*, daleč najpogostejši pa je položajski.

Denn was auffër vnnd on Chrifto
ift/ **es sey** fo herzlich vnnd groß es
jimmer wölle/ fo ifts nichts denn
Gotteslefterung (LH 1566: I, XXVIb)

Wer wenig hat/ der denckt wie er
auch etwas vberkomme/ **es leyd** drü-
ber schaden wer da wöll (LH 1566:
I, LXXVIIIb)

Deñ **es feyen** die Christen fo wolkom-
men fie jimmer wöllent/ fo kan doch
fleisch vnd blut anders nit denn ob
den creutz sich rümpfen (LH 1566:
I, CLX)

Denn fein hülfle foll ein ewige hülfle
fein/ daran follen wir vns genügen
lassen/ **es gehe** mit dem zestlichen
wie es wölle (LH 1566: I, XLIII)

Sakaj kar je is vunaj inu pres
Christufa, **onu** fi bodi taku zhaftitu
inu veliku kakor onu kuli hozhe,
taku onu nihter nej kakor Bofhje
fhentovanje (TPo 1595: I, 43)

Kateri malu ima, ta mifli, koku bi
tudi nekaj mogel sadobiti, **onu** fi terpi
na tem shkodo, gdur hozhe
(TPo 1595: II, 121)

Sakaj **onu** bodite ty Karfheniki taku
popolnoma, kakor ony kuli hote, taku
vľaj Mefu inu Kry drugiga nesna,
kakor nad teim Krifhom fe kerzhiti
(TPo 1595: I, 275)

Sakaj njegova pomuzh ima ena
vezhna pomuzh biti, na tej imamo
my sadofti imejti, **onu** fi pojdi s'tem
potelefnim kakor onu hozhe (TPo
1595: I, 71)

7.2.4.4 Goli številski podatki, kot so bili navedeni, pa ne dajo pravega vpogleda v dejanski obseg rabe neosebnega *ono* v primerjavi z nemškimi izvirniki. Zato so v naslednjem razdelku na manjšem vzorcu primerjani načini prevajanja nemškega *es* v *Bibliji* in dveh postilah, Luthrovi in Spangenbergovi.

7.2.5 Prevajanje nemškega *es* v protestantskih besedilih

Pregled nemških izvirkov, ki so jih prevajali slovenski protestantski pisci, kaže, da je v nemščini raba *es* bistveno pogostejša kot v slovenskih prevodih, kar priča, da so prevajalci v teh funkcijah uporabljali tudi drugačna sredstva. Kot vzorčni zgledi, ki bodo pokazali prevodne možnosti za nemški *es* pri posameznih avtorjih, so bili izbrani Matejev evangelij iz Luthrove *Biblije* ter pridigi na tretjo nedeljo po sv. treh kraljih iz Luthrove in Spangenbergove postile.²⁶²

7.2.5.1 Matejev evangelij: primerjava Luther – Trubar, Dalmatin

7.2.5.1.1 V pregledanem gradivu²⁶³ je bil v Luthrovi predlogi *es* 16-krat v anaforični vlogi. Večinoma (v dvanajstih primerih) sta ga Dalmatin in Trubar prevajala enako: v šestih primerih sta ga zamenjala s slovenskim kazalnim zaimkom, v petih pa sta ga izpustila.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 19,26	Jhesus aber sahe sie an/ vnd sprach zu jnen/ Bey den Menschen ist vmmöglich/ Aber bey Gott sind alle ding möglich	Iefus pag na nee pogleda, inu praui knim, Per ludeh ie letu nemogozhe, Anpag per Bugi fo vfe rizhi mogozhe	Jesus pak je v'nje pogledal, inu je k'nym djal: Pèr zhlovèkih je tu nemogozhe, ali pèr Bugi fo vfe rizhy mogozhe
Mt 12,32	Vnd wer etwas redet wider des menschen Son/ dem wird es vergeben. Aber wer etwas redet wider den heiligen Geist/ dem wirds nicht vergeben/ weder in dieser noch in jener Welt	Inu kateri kai gouori fubper tiga Synu tiga zhloueka, timu bode odpuszheni, Ampag kateri kai gouori fubper fuetiga Duha, timu ne bode odpuszheni, na tim inu na unim fueitu nekar	Inu kateri kaj govory supèr Synu tiga Zhlovèka, timu bo odpufzhenu: Kateri pak kaj govory supèr fvetiga Duha, timu nebó odpufzhenu, ni na letim, ni na unim Svejtu

V enem primeru sta oba nekoliko spremenila strukturo stavka.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 10,42	Vnd wer dieser Geringsten einen nur mit einem Becher kaltes Wassers trenckt/ in eines Jünger namen/ Warlich ich sage euch/ Es wird jm nicht vnbelohnet bleiben	Inu kateri eniga is letih ner manshih fanem korcem mersle uode napoy, le vtim imeni eniga mlashiga fa rifnizo vom poueim on ne bode fuiga lona fgubil	Inu kateri kuli letih nar manfhih eniga, le s'enim Korzem mårse Vode napoji, v'imeni eniga Iogra, rifnizhnu jeft vam povém, on nebo fvojga lona sgubil

²⁶² Besedila so izbrana naključno, ne oziraje se na to, ali so v njih izpričani vsi obravnavani tipi, saj je glavni namen prikazati prevodne možnosti za nemški *es* in približno razmerje med njimi, zato se lahko zgodi, da se v obravnavanem besedilu ne pojavlja zaimek *ono* v določeni vlogi ali nasploh; to ne pomeni, da tovrstna raba v tem delu ni prisotna, kaže pa, da je njen delež glede na ostale prevodne možnosti majhen.

²⁶³ Pri elektronskem iskanju zaimka *es* je bila primerjalno upoštevana spletna stran www.bible.net, kjer je Luthrov prevod nekoliko jezikovno posodobljen. *Es* se je namreč v 16. stoletju pogosto pisal jezikovno okrnjeno in stično s predhodno besedo (*ists*), zato z iskanjem po izvirni različici na Biblija.net takšne pojavitve ne bi bile najdene. Zgledi so navedeni po izvirni različici Luthrove *Biblije* iz leta 1545.

V štirih primerih se je njun prevod razlikoval: Trubar je dvakrat zaimek izpustil, Dalmatin pa ga je zamenjal s kazalnim.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 21,42	JHesus sprach zu jnen/ Habt jr nie gelesen in der Schrift/ Der stein den die Bawleute verworffen haben/ Der ist zum Eckstein worden. Von dem HERRN ist das geschehen/ Vnd es ist wunderbarlich fur vnsern augen	Iefus prau knim, Nei ste li ui nigdar brali utim pifmu, Ta kamen, kateriga fo ty Sidary fauergli, ta ifti ie sturien kanimu Vogalskimu kaminu. Od Gufpodi ie tu sturieniu, inu ie zhudnu pred nashimi ozhima	Iesus je djal k'nym: Néfte li nikuli brali v'Pifmi? Ta Kamen, kateri fo Sydarji savèrgli, je en Vogelni kamen poftal: Od GOSPVDA fe je letu fturilu, inu tu je zhudnu pred na'himi ozhimi
Mt 24,33	Also auch/ wenn jr das alles sehst/ so wisset/ das es nahe fur der thür ist	Taku tudi vi, kadar letu vfe vidite, taku veidite, de ie blifi pred dauermi	Taku tudi, kadar bote letu vfe vidili, imate véditi, de je tu blisi pred daurmi

V dveh primerih je Trubar spremenil stavčno strukturo; Dalmatin se je na teh mestih zvesteje držal Luthrove predloge, vendar je *es* zamenjal s kazalnim zaimkom.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 26,58	Petrus aber folgete jm nach von ferns/ bis in den Pallast des Hohenpriesters/ vnd gieng hin ein/ vnd satzte sich bey die Knechte/ Auff das er sehe/ wo es hinaus wolte	Peter pag gre od dalezh fa nim, do Duora tiga Vi'fshiga farye, Inu on notar gre tar fede htim hlapcem, de bi on ta konez uidil	Petrus pak je sa nym fhål od dalezh notår do tiga Vi'fhiga farja Palazha, inu je notår fhål, inu je pèr Hlapzih fedil, de bi vidil, kakou konez bi tu imélu
Mt 15,5	Aber jr leret/ Wer zum Vater oder zur Mutter spricht (wenn ichs opffere/ so ists dir viel nützer) der thut wol	Vi pag prauite, kateri rezhe kozhetu oli kmateri, Ta dar kir od mene fe offra, ta ifti tebi knuzu pride	Vy pak vuzhite: Kateri kuli pravi k'Ozhetu inu k'Materi: (Kadar je offram, taku je tebi tu veliku pridni'fhe) ta dobru ftury

V besedilu se štirikrat pojavi tudi podtip anaforičnega zaimka v identifikacijskih stavkih. Te primere sta oba prevajala enako: v treh primerih (ko je bil nemški *es* sredi povedi) sta zaimek izpustila, v enem pa sta ga zamenjala s kazalnim zaimkom.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 14,28	PEtrus aber antwortet jm/ vnd sprach/ HErr bistu es / so heis mich zu dir komen auff dem Wasser	Peter pag nemu odgouori, inu prau, Gofpud fi li ti, taku vkashi meni poiti htebi na tei uodi	PEtrus je pak njemu odgovoril, inu je djal: GOSPVD, Aku fi ti, taku vkashi, de jelt h'tebi grem, nad vodo
Mt 14,26	Vnd da jn die Jünger sahen auff dem Meer gehen/ erschracken sie/ vnd sprachen/ Es ist ein Gespenst/ vnd schrien fur furcht	Inu kadar ty Iogri fagledaio nega gredoZHiga verhu Moria, fo fe vfrashili, inu reko, Tu ie ena Po'fshaft, inu feupy od straha	Inu kadar fo Iogri njega vidili po Murji gredoZH, fo fe pre'frahili, inu fo djali: Tu je ena Po'fhaft, inu fo vpili od strahu

Pri prevajanju anaforičnega *es* je torej v knjižni slovenščini 16. stoletja prevladovalo njegovo nadomeščanje z ustreznimi slovenskimi jezikovnimi sredstvi. Trubar ga je nekoliko pogosteje izpustil ali spremenil celotno strukturo, Dalmatin pa ga je prevladujoče nadomeščal s kazalnim zaimkom. Zaimek *ono* v izbranem besedilu v tej vlogi ni bil uporabljen.

7.2.5.1.2 Pri korelatnem *ono* je delež nadomeščanja nemškega *es* z njegovo slovensko zaimensko ustreznico najvišji, vendar tudi tu povprečno doseže le okoli tretjino zgledov. Od 34 pojavitev v obravnavanem Luthrovem besedilu jih je Trubar z *ono* prevedel dvanajst (40 odstotkov), Dalmatin pa le sedem (20 odstotkov). V šestih primerih se oba prevoda ujemata.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 27,6	Aber die Hohenpriester namen die Silberlinge/ vnd sprachen/ Es taug nicht das wir sie in Gottes kasten legen/ Denn es ist Blutgeld	Ty Vifshi fary pag vřamo te Srebernike, inu prauio, Onu ře ne řpodobi, de mi te deimo vta Cerkouni Shtok, řakai tu řo eni denary te kry	Vifřifarji pak řo vseli te Srebernike, inu řo djal: Onu ře neřpodobi, de bi my nje v'Cerkouno pukřho djal: Sakaj tu je enu plazhilo te krij
Mt 17,22	DA sie aber jr wesen hatten in Galilea/ sprach Jhesus zu jnen/ Es ist zukünftig/ Das des menschen Son vberantwortet werde in der Menschen hende	Kadar řo pag oni nih řtan vti Galilei imeli, prau iefus knim. Onu pride, de ta Syn tiga zhloueka bode isdan vte zhloueske roke	KAdar řo ony pak řvoj řtan imėli v'Galilei, je Iesus k'nym djal: Onu ře bo pėrgudilo, de Syn tiga zhovėka bo isdan v'tėh zhlovėkou rokė

Prav tako v šestih primerih je Dalmatin Trubarjev položajni *ono* opustil.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 4,4	Vnd er antwortet/ vnd sprach/ Es stehet geschrieben/ Der Mensch lebet nicht vom Brot alleine/ Sondern von einem jglichen wort/ das durch den mund Gottes gehet	Inu on odgouori, inu prau i Onu ie pifanu, De ta zhlouik nei shiu na řamim kruhu, řamuzh od sledne beřfede, kir gre skufi ta vufta Boshya	On je pak odgovoril, inu djal: Stojy pifřanu, de Zhlovik nej od řamiga Kruha shiu, temuzh od vřake Beřřede, katera gre řkusi Boshja ufta
Mt 5,30	Ergert dich deine rechte Hand/ So haw sie abe/ vnd wirff sie von dir. Es ist dir besser/ das eins deiner Gelied verderbe/ vnd nicht der gantze Leib in die Helle geworffen werde	Aku te řmotuie tuia deřtna roka, taku io odřekai inu verřio od řebe, Onu ie tebi bulshe, de en tui vud pogine, tar de tuie cillu tellu vta pakal ne bode verřhenu	Aku tebe tvoja Roka moti, taku jo odřekaj, inu jo vėrsi od řebe. Bulřhi je tebi, de en tvoj Vud konez vsame, inu nebo tvoje cillu Tellu v'Pakal vėřshenu

Le v enem primeru najdemo *ono* pri Dalmatinu, ne pa tudi pri Trubarju, ki je na enakem mestu uporabil spremenjeno strukturo; v drugem navedenem primeru je drugačna struktura rabljena v obeh prevodih.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 2,13	Stehe auff/ vnd nim das Kindlin vnd seine Mutter zu dir/ vnd fleuch in Egyptenland/ vnd bleib alda/ bis ich dir sage. Denn es ist fur handen/ das Herodes das Kindlin süche/ das selb vmb zu bringen	Vřtani inu ufami gřebi tu deite inu nega mater, inu befshi vto Egiptouo deshelo, inu oftani tamkai, dotle iefst tebi poueim. Sakai htimu pride de Erodesh bode iskal tu deite, tu iftu pogubiti	Vřtani gori, inu vsami tu Ditece inu njegovo Mater k'řebi, inu bėshi v'Egyptoufko deshelo, inu oftani tamkaj, dokler jeft tebi rezhem. Sakaj onu ře bo sgudilu, de bo Erodeřh tu Ditece yřkal, de bi je konzhal
Mt 18,19	Weiter sage ich euch/ Wo Zween vnter euch eines werden auff erden/ warumb es ist/ das sie bitten wöllen/ Das sol jnen widerfaren/ von meinem Vater im Himel	Spet vom poueim, Aku dua is vmei vas bota ene misli na femli, řa kakorshno rezh bota proffila, bode nima dana, od muiga ozheta kir ie vnebefih	Dajle vam jeft povėm: Ker kuli dva mej vami bota ene miřli na Semli, řa kakėřřhno rezh bota ona prořfila, ta bode nyma dana, od mojga Ozheta v'Nebefsih

V 19 od 33 primerov je korelatni *es* pri obeh avtorjih opuřčen.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 4,10	Da sprach Jhesus zu jm/ Heb dich weg von mir Satan/ Denn es stehet geschrieben/ Du solt anbeten Gott deinen HERRN/ vnd jm allein dienen	Tedai Iefus prauı knemu, Puidi Satan prozh od mene, Sakai ie piřřanu, Ti imash pomoliti Boga tuiga Gofpudi inu nemu řamimu slufhiti	Tedaj je Iesus k'njemu rekal: Pojdi prozh od mene Satan: Sakaj stojy piřřanu: Ti imařh Boga tvojga GOSPVDA moliti, inu njemu řamimu řlushiti
Mt 5,29	ERgert dich aber dein rechts Auge/ So reis es aus/ vnd wirřfs von dir. Es ist dir besser/ das eins deiner Gelied verderbe/ vnd nicht der gantze Leib in die Helle geworffen werde	Aku tebe tuie deřtnu Oku řmotuie, taku ie isderi vun, inu ie verři od řebe. Sakai bulřhe ie tebi de en tui vud pogine, inu de tuie cillu tellu ne bode verřhenu vta pekal	Aku tebe tvoje deřnu oku moti, taku je vunkaj isderi, inu je versi od řebe. Sakaj tebi je bulřhe de en tvoř Vud konez vsame, inu nebo tvoje cillu Tellu v'Pakal vėřřhenu
Mt 10,19	Wenn sie euch nu vberantworten werden/ So sorget nicht/ wie oder was jr reden solt/ Denn es sol euch zu der stunde gegeben werden/ was jr reden solt	Kadar vas pag zhes dado, taku ne skerbite koku oli kai ui imate gouoriti, Sakai vō bode danu vti ifti vuri kar imate gouoriti	Kadar vas vshe isdadō, taku nefkėrbite, koku ali kaj imate govoriti: Sakaj vam bo v'teifti uri danu, kaj imate govoriti

7.2.5.1.3 Kot *Platzhalter* se *es* v Luthrovem Matejevem evangeliju pojavi 36-krat. Kar 33-krat je bil tako v Trubarjevem kot v Dalmatinovem prevodu preprosto izpuřčen. Pri tem je bil zaznamovani besedni red (z osebkom v rematskem polořaju za osebno glagolsko obliko) pri obeh avtorjih ohranjen pribliřno v polovici primerov, v drugi polovici pa je bil opuřčen in osebek prestavljen pred osebno glagolsko obliko.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 7,22	Es werden viel zu mir sagen an jenem tage/ HErr/ HErr/ haben wir nicht in deinem Namen geweissagt? Haben wir nicht in deinem Namen Teufel ausgetrieben? Haben wir nicht in deinem Namen viel Thaten gethan?	<u>Nih dofti poreko</u> kmeni, vtim dneui, Gofpud, Gofpud, nei fmo li mi vtium Imeni prerokouali? inu skufi tuie ime te Sludie is ganeli? Inu skufi tuie ime velike tar fylne rizhi fturili?	<u>Nyh dofti porezhe</u> k'meni na úni dan: GOSPVD, GOSPVD, Néfmo li v'tvoim Imeni Prerokovali? Nefmo li v'tvoim imeni Hudizhe isganjali? Nefmo li v'tvoim imeni veliku filnih rizhy fturili?
Mt 4,25	Vnd es folgete jm nach viel Volcks aus Galilea/ aus den zehen Stedten/ von Jerusalem/ aus dem Jüdischenlande/ vnd von jenseid des Jordans	Inu fa nim <u>gre veliku ludi</u> is Galilee, is tih Defet meift, Is Ierufalem, is te Iudouske deshele, inu is tih deshel katere na vnostran tiga Iordana leshe	Inu sa nym je <u>veliku folka hodilu</u> , is Galilee, is defet Méft, od Ierusalem, is vfe Iudoufke deshele, inu od úne ftrane Iordana

Primerjava kaže, da je odločitev za ohranitev ali opustitev rematskega položaja osebka večkrat odvisna od strukture stavka, v katerem se pojavlja. Osebek sta avtorja ohranjala za glagolom, kadar v stavku obstaja vsebinsko nepoudarjeni predmet ali prislovno določilo, ki lahko zasede položaj pred osebno glagolsko obliko v povedku.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 16,3	Vnd des morgens sprecht jr/ Es wird heute vngewitter sein/ denn der Himel ist rot vnd trübe. Jr Heuchler/ Des Himel gestalt könnet jr vrteilen/ Könnet jr denn nicht auch die Zeichen dieser zeit vrteilen?	Inu Viutro vi prauite, <u>Danas bode</u> hudu vreme, šakai tu nebu ie erdezhe tar shaloftnu. Vi Hinauci, vi vmeite ta obras tiga neba obfoditi, Anpag ta fnamina tiga zhafa ne vmeite?	Inu sjutra pravite vy: <u>Danas bo</u> hudu vreme, sakaj Nebu je erdezhe inu shaloftnu. Vy hinauci, tiga Neba fhtalt snate vy foditi, nesnate li tudi te zajhne letiga zhafsa foditi?
Mt 21,14	Vnd es giengen zu jm Blinden vnd Lamem im Tempel/ vnd er heilete sie	<u>Inu vtim Templi knemu gredo</u> ty slepci inu hromci, inu on nee osdraui	<u>Inu v'Templi fo</u> k'njemu <u>fhli</u> Slepci inu Hromci, inu on je nje osdravil

Kadar ta pogoj ni bil izpolnjen, je bil osebek običajno prestavljen levo od osebne glagolske oblike.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 13,3	Vnd er redet zu jnen mancherley/ durch Gleichnisse/ vnd sprach/ Sihe/ es gieng ein Seeman aus zu seen	Inu on knim veliku gouori skufi perglihe inu prau, Pole, <u>Eden kir feye gre</u> vun feyati	Inu on je k'nym govuril mnogeterez rizhy, fkusi priglihe, inu je djal: Pole, <u>en Sévez je</u> vunkaj <u>fhàl</u> fejat
Mt 18,7	WEh der Welt/ der ergernis halben. Es mus ja ergernis komen/ Doch weh dem Menschen/ durch welchen ergernis kompt	Ve timu fuitu fa volo fmote. <u>Te fmote morao</u> ia priti, Oli vfai Ve timu zhloueku, skufi kateri ga ta fmota pride	Ve timu Svitu sa volo pohujfhanja. <u>Pohujfhanja morajo</u> rejs priti, ali viner ve timu Zhlovéku, fkusi kateriga pohujfhanje pride

Vendar je tovrstna raba samo tendenca, ne pravilo.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 21,33	HOret ein ander Gleichnis. Es war ein Hausvater/ der pflantzet einen Weinberg	Poslushaite eno drugo Pergliho, <u>le bil en</u> <u>Hishniozha</u> , ta ie safadil en Vinograd	POfluhajte eno drugo prigliho. <u>le bil en Hifhni</u> <u>ozha</u> , ta je safadil en Vinograd

To kaže tudi dejstvo, da se v desetih primerih Trubarjev in Dalmatinov prevod razlikujeta, kar pomeni, da sta se v enakem stavku odločila za različni rešitvi. Štirikrat je Trubar ohranil rematski položaj osebka, medtem ko ga je Dalmatin opustil, šestkrat pa je rešitev obratna.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 3,10	Es ist schon die Axt den Bewmen an die wurtzel gelegt	Ta <u>fekira ie vre</u> ! perloshena htimu dreuiumu korenu	Vshe <u>je Sekira</u> poloshena Drevju h'korenu
Mt 8,19	Vnd es trat zu jm ein Schriftgelerten/ der sprach zu jm/ Meister/ ich wil dir folgen/ wo du hin gehest	Inu <u>per ftopi</u> tedai knemu <u>en Piffar</u> , ta prau knemu, Moifter ieft hozho fa tebo hoditi, kamer ti puidesh	Inu <u>en Piffar je</u> k'njemu fstopil, inu je k'njemu djäl: Mojfter, Ieft hozhem sa tabo hoditi kamer kuli ti pojdefh

V enem primeru se je Trubar odločil za spremenjeno strukturo, Dalmatin pa spet za opustitev položajskega elementa.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 22,23	AN dem selbigen tage tratten zu jm die Saduceer/ die da halten/ es sey kein Aufferstehen/ vnd frageten jn/	Na ta ifti dan, ftopio knemu ty Saducei, kateri prauio, de <u>ty mertui gori ne vftano</u> , inu ga vprashaio	NA taihti dan fo k'njemu fstopili Sadduceerji, kateri pravio, de <u>nej</u> <u>gori vftajenja</u> , inu fo ga vpra/hali

Zanimiv je primer, kjer je Trubar namesto enostavne uporabil zloženo poved z osebkovim odvisnikom, v kateri pa se pojavi korelatni *ono*. Dalmatin je na istem mestu edinkrat uporabil položajski *ono*.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 10,21	ES wird aber ein Bruder den andern zum tod vberantworten/ vnd der Vater den Son/ vnd die Kinder werden sich empören wider jre Eltern/ vnd jnen zum tode helffen	Onu bo, de en brat tiga drufiga bode uto fmert daial, ozha tiga fynu, inu ty otroci bodo vftaieli fubper nih starishe, inu nim hti fmerti pomagali	Onu bo pak en Brat drusiga v'fmèrt isdajal, inu Ozha Synu, inu Otroci bodo gori vftajali supàr fvoje Starishe, inu nym k'fmèrti pomagali

Tudi Trubar je v obravnavanem besedilu položajski *ono* uporabil samo enkrat, v primeru posamostaljenega količinskega zaimka *ništer*. Dalmatin je na tem mestu zaimek opustil.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 10,26	Darumb fürchtet euch nicht fur jnen. Es ist nichts verborgen/ das nicht offenbar werde/ Vnd ist nichts heimlich/ das man nicht wissen werde	Satu fe vi nih ne buite. Onu nishter nei fakriuenu, de bi fe nekar ne refodelu, inu nishter nei skriuenu de bife ne fueidilu	Satu fe nebuje pred nymi. Nifhtèr <u>nej</u> fkriveniga, kar bi fe neresodelu, inu nej nifhtèr fkrivniga, kar bi fe nesvejдилu

7.2.5.1.4 V primerih prevajanja formalnega *es* v obravnavanem besedilu sta se Trubar in Dalmatin med seboj najmanj razlikovala. Od osemnajstih zgledov iz nemškega besedila sta kar v enajstih zaimek opustila, v petih pa sta spremenila celotno strukturo.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 27,3	DA das sahe Judas/ der jn verrhaten hatte/ das er verdampft war zum tode/ Gerewet es jn	Kadar tu Iudas, kateri ie nega fratal, vidi, de ie on hti smerti ferdamnan, <u>ie</u> nega sgreualu	Kadar je Iudas tu vidil, kateri je njega bil ferratal, de je on k' smerti bil obfojen, <u>je</u> njega s'grevalu
Mt 13,49	Also wird es auch am ende der Welt gehen/ Die Engel werden ausgehen/ Vnd die Bösen von den Gerechten scheiden	Taku <u>fe</u> bode <u>godilu</u> na konzu tuga fuita, Ty Angeli vun puido inu bodo lozhili te hude od tih Prauizhnih	Taku <u>fe</u> <u>bo</u> tudi <u>godilu</u> na konzi Svitá. Angeli pojdeó vunkaj, inu bodo te hude od pravizhnih lozhili
Mt 8,33	Vnd die Hirten flohen/ vnd giengen hin in die Stad/ vnd sagten das alles/ vnd wie es mit den Besessenen ergangen war	Ti pafitry pag fo beshali, inu fo shli vtu meiftu, pouedo vfe tu, inu koku <u>fe</u> <u>ie</u> <u>godilu</u> steimi, kateri fo steimi sludiemi bili obdani	Inu Pafitry fo beshali, inu fo fhli tje v'Meftu, inu fo letu vfe povédali, inu koku <u>je</u> s'tem, s'hudizhi obfedenim, <u>fhlu</u>
Mt 2,18	Rahel beweinet jre Kinder/ vnd wolt sich nicht trösten lassen/ Denn es war aus mit jnen	Rahel fe plazhe po fuieh otrucih, inu fe ne pufti potroshtati, fakai <u>nih</u> <u>nei</u>	Rahel fe je plakala po svoih Otrucih, inu fe nej hotéla puftiti trofhtati, sakaj <u>nyh</u> <u>nej</u>
Mt 14,14	Vnd Jhesus gieng erfür/ vnd sahe das grosse Volck/ vnd es jamerte jn der selbigen/ vnd heilete jre Krancken	Inu Iefus pride fem naprei, vgleda to mnoshizo tih ludi, Inu <u>fe</u> <u>ie</u> zhes te ifte <u>fmilil</u> , inu osdraui te kir fo bolni bili	Inu Iesus je vunkaj fhàl, inu je vidil ta velik folk, inu ony <u>fo</u> <u>fe</u> njemu v'ferci <u>fmilili</u> , inu je osdravil nyh bolnike

Le v enem primeru sta oba uporabila zaimek *ono*.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 26,53–54	Oder meinstu/ das ich nicht kündte meinen Vater bitten/ das er mir zuschickte mehr denn zwelff legion Engel? Wie würde aber die Schrifft erfüllet? Es mus also gehen	Oli menish ti, de ieft ne morem muiga ozheta proffiti, de bi on meni poslal duanaift Legionou Angelou? Koku bodo pag ta pifma dopelnena? Onu mora taku biti	Ali mejnifh li ti, de bi jeft nemogèl mojga Ozheta proffiti, de bi on meni femkaj pollal, vezh kakòr dvanajft Legionou Angelou? Koku bi pak Pifma bila dopolnena? Onu mora taku biti

Njun prevod formalnega *es* se razlikuje le v primeru, kjer se je Trubar odločil za drugačno strukturo, Dalmatin pa je zaimek opustil.

	Luther	Trubar	Dalmatin
Mt 8,26	Vnd stund auff vnd bedrawete den Wind vnd das Meer/ Da ward es gantz stille	Tedai on vftane inu popriti tim veitrom inu timu moriu, inu <u>fe</u> <u>fturi</u> ena tihuft velika	Inu on je gori vftal, inu je poprétel Vétrom inu Morju: inu <u>je</u> cillu tihu poftalu

7.2.5.1.5 Vidimo lahko, da sta se ob prevajanju nemškega neosebnega *es* oba avtorja v večini primerov odločala za izvirne slovenske izrazne možnosti. Za kalkirani neosebni *ono* sta se najpogosteje odločala v primeru korelatnega *es*, kar je skladno z visokim deležem te funkcije v skupnem številu pojavitev, vendar je bil tudi tu ustrezen slovenski izraz uporabljen v več kot polovici primerov.

7.2.5.2 Kreljev in Juričičev prevod Spangenbergove postile

Neosebni *es* se pri Spangenbergu pojavlja redkeje kot pri Luthru, kar kaže, da je bila tudi njegova raba v nemščini vsaj deloma stilem. V Kreljevem in Juričičevem prevodu pa se neosebni *ono* v izbranem odlomku sploh ne pojavi.

7.2.5.2.1 Pri anaforičnem *es* sta se oba avtorja odločila za ponovitev celotne strukture, v identifikacijskem stavku pa za kazalni zaimek.

Helteft du Gott für
einen gnedigen
vatter/ fo ift ers.
Helteftu ihn für ein-
nen Tyrannen/ fo ift
ers auch (SA 1559:
I, LVIII)

Wie: Ift diß fo ein
köftlich gebet/ find
es doch kaum drey
oder vier wort
(SA 1559: I, LVIb)

Ako ti Boga imafh
sa tvoiga miloftiviga
dobriga Ozheta,
taku ie tvoi miloftivi
dobri Ozha. Ako ga
pak imafh s'eniga
Tyrana, tako ti ie en
Tyran (KPo 1567:
LXXVII)

Kako bi ta molitva
tako mogoča bila
fai fo **tù** kumai ftiri
befede? (KPo 1567:
LXXIIb)

Ako ti Boga imash
sa tuoiga miloftiuga
dobriga Ozheta, taku
ie on tuoi miloftiui
dobri Ozha. Ako ga
pak imash sa eniga
Tyranna, tako ie on
en Tyran (JPo 1578:
I, 57)

Kako bi ta molitua
tako mogoča bila,
vfai fo **to** komai ftiri
befede? (JPo 1578:
I, 53)

7.2.5.2.2 Pri edinem primeru položajskega *es* ga je Krelj izpustil, pri čemer je ohranil osebek v rematskem položaju, Juričič pa je osebek preoblikoval v nedoločniški polstavek, v glavnem stavku pa ni uporabil korelatnega *ono*.

Es ift noch better ein
vngefundter leib/ vnd
Gottes hulde/ denn
ein gefundter leib/
vnd Gottes zorn
(SA 1559: I, LVIb)

ftukrat ie bulie eno
bolehafto Gobavo
telo polak duhov-
niga sdravia tèr
Milofti Boshye,
kakòr eno sdravo
zhifto telo, polak
fàrda inu nemilofti
Boshije (KPo 1567:
LXXIIIb)

Sakai veliku ie bul-
she nesdrau shiuot
imeti, inu Boshyo
miloft, Kakor sdrau
shiuot inu Boshy ferd
(JPo 1578: I, 54)

7.2.5.2.3 V treh primerih, ko je bil v izvorniku uporabljen korelatni *es*, sta se prevajalca odločila za različne rešitve. Enkrat sta ga oba izpustila, dvakrat pa se je Juričič odločil za kazalni zaimek, medtem ko je Krelj deloma spremenil strukturo.

Es war geboten/ Leuit. 14. Das die Prieftter muften die Auffetzigen befichtigen (SA 1559: I, LVII)	Sakai <u>ie</u> bilu sapo- vedano v'tih tretih Buqvah Moisefovih na 14. da fo ti Farij moralí Gobavce gledati (KPo 1567: LXXIII–LXXIIIb)	Sakai vtih tretih Buquah Moisefouih <u>ie</u> bilu sapouedanu na 14. da fo ty Fary moralí gobauze ogledati (JPo 1578: I, 54b)
Was ifts/ das er fagt: Ich wils thun? (SA 1559: I, LVII)	Kai <u>ôzhe</u> Chriftof <u>ftim</u> kâr pravi, íeft <u>ôzho?</u> (KPo 1567: LXXIII)	Kay íe to , kay Chriftus prauí, íeft hozho? (JPo 1578: I, 54b)
Es heiffet/ wie der 19. Psalm fagt: Bey den heyligen bißt du heylig (SA 1559: I, LVIII)	Inu <u>ie</u> tukai, kako ta 18. Pŕalm govori. Pâr fveitih fi fveit (KPo 1567: LXXVII)	Inu se to rezhe, kakor ta 18. Pŕalm gouori: Per tyh Suetih fi fuet (JPo 1578: I, 56b)

7.2.5.2.4 Tudi v primeru formalnega *es* ne Krelj ne Juričič nista uporabila neosebnega *ono*, ampak sta nemško neosebno zvezo zamenjala z ustrežno osebno slovensko.

Ach es íft verlorn mit mir/ Chriftus wil mich nicht haben (SA 1559: I, LVIII)	Io meni, <u>Ías fâm</u> <u>poglublen</u> , Chriftof me nozhe íméti (KPo 1567: LXXVII)	Io meni, <u>Íeft fem</u> <u>pogublien</u> , Chriftof me ne hozhe ímeti (JPo 1578: I, 57)
--	--	---

7.2.5.2.5 Pogosto spreminjanje strukture predvsem pri Krelju kaže na večjo neodvisnost od predloge in iskanje ustreznih slovenskih jezikovnih rešitev, kar lahko pojasni tudi skoraj popolno odsotnost neosebnega *ono* v njegovih delih. Juričič je bil v skladnji nekoliko bolj odvisen od nemščine, tudi tam, kjer je že imel pred sabo Kreljev prevod. Kljub temu je – kot kaže izbrani odlomek – tudi pri njem raba neosebnega *ono* bistveno redkejša kot v biblijskih prevodih. Morda bi se lahko ta razlika razlagala s tipom predloge, saj je svetopisemski tekst zahteval večjo zvestobo izvorniku kot pridižno besedilo, vendar Trubarjeva postila kaže, da je bilo to bolj odvisno od osebnega sloga prevajalca.

7.2.5.3 Trubarjev prevod Luthrove *Hišne postile*

Glede na število pojavitev zaimka *ono* v neosebni rabi je razumljivo, da se je Trubar v svojem zadnjem delu za dobesedni prevod nemškega *es* odločal bistveno večkrat kot v svojih biblijskih prevodih.

7.2.5.3.1 Od osmih anaforičnih *es* pri Luthru jih je z anaforičnim *ono* prevedel polovico.

wo er jm nicht wölle helffen/ das íft/ wo es wider Gottes ehre vnd feine feligkeit were/ fo wölle er folchen jamer gern dulden vnd tragen (LH 1566: I, 62b)	Aku njemu ne hozhe pomagati, tu je, aku bi onu supar Boshjo zhaft inu njegovo Ísvelízhajnje bilu, taku on hozhe rad takou jamer terpejti inu nofsiti (TPo 1595: I, 103–104)
---	--

Darumb stellet aber der Auffetzige
feine bitte also [...] Die mus man auff
den handel sehen/ warumb **es** zu thun
sey (LH 1566: I, 63)

Aber doch sol er seinem willen in
Gottes willen setzen/ wo **es** zu Gottes
ehre nicht dienen [...] so wolten wir
folch creutz gern lenger tragen
(LH 1566: I, 63)

wir dennoch nicht verzagen/ sondern
vns an die verheiffung Gottes hen-
gen/ vnd feinder gnaden begeren.
Solches gefelt Gott wol/ vnd wil es
von vns haben. Denn sonst were vnd
hieße **es** nicht gnade, wenn wir nicht
allerding vnwürdig vnd vnuerdient zu
der verheiffung kernen (LH 1566: I, 64)

Sakaj poftavi ta Gobovez fvojo
profhnjo taku [...] Letukaj fe ima na
tu gledati, sakaj je **onu** djanu
(TPo 1595: I, 104)

Ali vñaj on ima fvojo volo vBoshjo
volo poftaviti, kadar bi **onu** nikar
k'Boshy zhafti nejmejlu slushiti [...]
imamo my raiñhi takou Krish dajle
nofsiti (TPo 1595: I, 104)

my vener nikar ne zagamo, temuzh
fe na to oblubo Boshjo derfhimo, inu
njegove Gnade pegerujemo. Takovu
Bogu dopade, inu je hozhe od nas
imejti. Sakaj ficer bi **onu** ne bila, inu
fe djala gnada, kadar bi my nikar
nevredni inu nesaflusheni htej oblubi
prifhli (TPo 1595: I, 107)

Le v enem primeru je uporabil slovensko ustreznico *to*.

Der Bapft hat ans diefem befehl
feine Ohrenbeicht wöllen gründen
[...] Aber **es** ift ein feer fauler grund.
Denn was gehets vns an/ was Gott
den Jüden des Auffatzs halben
geboten hat? (LH 1566: I, 63)

Ta Papefh je hotel is lete Sapuvidi to
ispuvid gruntati [...] Ampak **tu** je en
cilu gnil inu sanikerni grunt, Sakaj
kaj nas tu angre, kar je Bug tem
Iudom sa teh Gob volo sapovédal?
(LH 1566: I, 105)

V dveh primerih pa je razmerja v stavku nekoliko spremenil in neosebni *ono* spremenil v osebni zaimek *on* v ustreznem številu, ki ima nanosnico v samostalniku predhodnega stavka.

Wo nu lere vnd werck zufamen
ftimmen/ da schafft **es** frucht
(LH 1566: I, 62)

Kadar vñhe Vuk inu della vkupe
ftimajo, taku **on** fad pernefse
(TPo 1595: I, 103)

Widerumb aber die hungerigen
fettigen wil/ Vnangefehen/ **es** feien
Heiden oder Jüden (LH 1566: I, 64b)

Spet nasaj te lazne on hozhe nafytiti,
Nizh na tu gledajozh, **ony** fi bodite
Ajdje ali Iudje (TPo 1595: I, 107)

Da pri Trubarjevi rabi neosebnega *ono* ni šlo samo za prevodno kalkiranje, ampak vsaj deloma tudi za posplošitev nemške rabe, kaže primer, ko je ta izraz zapisal tudi na mestu, kjer v izvorniku ni rabljen.

Das heiffit nicht allein recht gleuben/
fondern auch recht beten/ Wie denn
allweg beyeinander ift (LH 1566: I, 62b)

Tu fe pravi nikar le preu verovati,
temuzh tudi prou moliti, kakor je **onu**
vfelej vkupe (TPo 1595: I, 104)

7.2.5.3.2 Korelatni *es* je po pričakovanju največkrat (v šestih od osmih primerov) preveden z neosebnim *ono*.

Haben wir doch kein folche Priester? Vnd
wenn wir fie schon hetten/ fo ifts gewis/
die Priester haben die Auffetzigen nicht
rein gemacht (LH 1566: I, 63b)

Vñaj my nejmamo obenih takovih
Farjeu? Inu kadar bi je lih imejli, taku
je **onu** gvifhnu, de ty Faryi teh Gobovih
nei fo ozhiftili (TPo 1595: I, 105)

Es ift nicht vnrecht geantwortet/ das man sagt/ Der HErr Christus hab in diefem fall vns ein Exempel der liebe fur geftellet (LH 1566: I, 63)

Aber dennoch will **es** fonderlich mit denen/ fo das Wort führen/ von nöten fein/ das fie nicht allein aks Chriften reden können/ fondern auch als Chriften leben (LH 1566: I, 62)

Aber **es** ift vnnot/ folche faule zoten widerlegen (LH 1566: I, 63b)

EJn feer trefflich Exempel ift **es**/ das diefer Man fo gewis vnd eigentlich auff das Wort Chrifti fuffen kan (LH 1566: I, 64)

Eben fo wenig fol **es** den Heiden fchaden/ das fie nicht Abrahams kinder find (LH 1566: I, 64b)

Onu nej krivu odgovorjenu, de fe pravi: Ta GOSPOVD Chriftus je vletej reizhi, nam, en Exempel te lubesni naprej poftavil (TPo 1595: I, 105)

Ampak vener **onu** hozhe sufseb s'temi, kateri to befsedo pelajo, potreba biti, de ony nikar le kakor Karfzheniki snajo govoriti, temuzh tudi kakor Karfzheniki shivejti (TPo 1595: I, 102)

Ampak **onu** nej potreba, takovu sarnikernu fal'fh naprejdajeinje, nasaj ftavit (TPo 1595: I, 105)

En filnulep Exempel je **onu**, de leta Mosh taku gvifhnu na to befsedo Chriftufevo more vupati (TPo 1595: I, 106)

Raunu taku malu ima **onu** tem Ajdom fskoditi, de ony neifo Abrahamovi otroci (TPo 1595: I, 107)

Slovenske izrazne možnosti je Trubar uporabil samo v dveh primerih: enkrat je *es* opustil, drugič pa ga je nadomestil s kazalnim zaimkom.

Darumb were **es** wol zu wüncfen/ das wir an Chriftum dermaffen auch künden gleuben/ der durch fein Wort fo reichlich bey vns wonet (LH 1566: I, 64)

Aber es ift ein feer fauler grund. Denn was gehets vns an/ was Gott den Jüden des Auffatzs halben geboten hat? (LH 1566: I, 63b)

Satu **bi fe** dobru moglu volzhiti, de bi my tudi taku filnu mogli na Chriftusa verovati, kateri f'kusi fvojo befsedo taku bogatu per nas prebiva (TPo 1595: I, 106)

Sakaj kaj nas **tu** angre, kar je Bug tem ludom sa teh Gob volo sapovédal? (TPo 1595: I, 105)

7.2.5.3.3 Položajski *es* se v obravnavanem besedilu pojavi samo dvakrat. Enkrat ga je Trubar prevedel z *ono*, drugič pa ga je izpustil.

Es kan einer arm/ kranck/ elend vnd veracht fein/ vnd dennoch felig werden/ wie es denn mit allen Chriften gehet (LH 1566: I, 63)
NV find aber folche zwei wunderwerck hie nicht allein anzufehen/ als zeugnis der Lerre (Denn weil **es** folche werk find/ die vber alle menfchliche krafft vnd vermögen find/ mus die Vernunft fur sich felbs fchliessen/ wie wir an Nicodemo/ Johan. 3. hören/ das folche zeichen niemand thun kam/ denn Gott fey mit jm) (LH 1566: I, 62)

Onu more eden vbog, bolan, reven inu ferrahtan, inu vener isvelizhan biti, Kakor onu s'vfemi Karfzheniki gre (TPo 1595: I, 104)

Nu taku fe pak takova dva zhudefsa letukaj nejmajo le gledati, kakor prizhovanje tiga Vuka, (sakaj kadar fta takova della, katera fo zhes vfo zhlovefko krafft muzh inu premagenje, kakor my vidimo na Nicodemufi Ioan. 3., de takove zaihne nihzhe ne more fturiti, samuzh Bug je shnym) (TPo 1595: I, 103)

7.2.5.3.4 Formalni *es* je edina neosebna raba zaimka, ki je v obravnavanem odlomku s slovenskim *ono* nadomeščena v manj kot polovici primerov (v štirih od devetih).

Denn alfo fólte **es** gehen/ das er
erftlich predigte/ vnd danach folche
Predigt mit Wunderwercken bezeu-
gete (LH 1566: I, 62).

Denn mit dem gebet mus **es** erftlich
alfo fein/ das das hertz gewis fey/
Gott fey gnedig vnd barmhertzig
(LH 1566: I, 62b)

Aber folche meinung hat **es** nicht mit
dem zeitlichen (LH 1566: I, 63)

Es kan einer arm/ kranck/ elend vnd
veracht fein/ vnd dennoch felig wer-
den/ wie **es** denn mit allen Christen
geheth (LH 1566: I, 63)

Sakaj taku **onu** ima yti, de bi on
pervizh pridigoval, inu potle takovo
Pridigo s'zhudefsi sprizhal (TPo 1595:
I, 102)

Sakaj fto Molitovjo mora **onu** pervizh
taku biti, de tu ferze bode fagvifhanu,
de je Bug gnadliu inu miloftiu
(TPo 1595: I, 104)

Ampak ene takove maininge **onu**
nejma s'tem potelefnim (TPo 1595:
I, 104)

Onu more eden vbog, bolan, reven
inu ferrahtan, inu vener isvelizhan
biti, Kakor **onu** s'vsemi Karfzheniki
gre (TPo 1595: I, 104)

V treh primerih je formalni *es* izpuščen.

die hülffe endlich nicht auffen blei-
bet/ ob sichs gleich lang verzeucht
(LH 1566: I, 63)

Aber **es** mangelt vns an dem hertzen/
das diefer Heubtman hie hat
(LH 1566: I, 64)

Mit mir ifts verloren, ich mus ander
ander Leute genieffen (LH 1566: I, 64)

ta pomuzh hpuflednimu nikar vuni
neoftane, aku fe lih dolgu savlejzhe
(TPo 1595: I, 105)

Ali tukaj nam manka na tem ferzei,
kateru leta Kapitan ima (TPo 1595:
I, 106)

Smano je f'gubleno, jeft morem drusih
ludy v'fhyti (TPo 1595: I, 107)

Le v dveh primerih je Trubar namesto nemške strukture s formalnim *es* uporabil ustrezno slovensko strukturo.

Denn **es** hat gemeiniglich mit vns den
mangel/ das wir nicht allweg wiffen/
was vnd wie wir bitten follen
(LH 1566: I, 63)

Wer folches thut/ dem wird **es** geraten
(LH 1566: I, 64b)

Sakaj mi po nafhi ifkafhene
naturi neveimo vfelei, fakaj, inu
vkvakovi vifhy bi imejli proffiti
(TPo 1595: I, 104)

Kateri takovu ftury, timu po frezhi
pojde (TPo 1595: I, 107)

7.2.5.3.5 Tudi iz obravnavanega odlomka lahko vidimo, da je TPo 1595 glede rabe neosebne *ono* enkratna med deli slovenskih protestantskih piscev, saj se je Trubar v bistveno večji meri odločal za dobesedno prevajanje nemških konstrukcij z *es* kot v svojih predhodnih delih, čeprav je v nekaterih primerih še vedno uporabljal izvirne slovenske ustreznice.

7.2.5.4 Analiza celotnega gradiva in primerjava prevodov posameznih odlomkov sta potrdili, da je neosebna raba osebnega zaimka srednjega spola v slovenščini 16. stoletja obstajala predvsem zaradi vpliva nemščine, vendar so se različni tipi – ki so v osnovi enaki kot v nemščini – uveljavili različno močno, medtem ko so v nemščini vsi štirje tipi rabljeni bolj enakovredno, kot kaže

tudi analizirani odlomek iz Luthrove *Hišne postile*, kjer so vsi štirje tipi tako v nemščini kot v slovenščini razporejeni približno enakomerno. Najširše se je uveljavil predvsem korelatni *ono* kot sonanašalni izraz za osebkov odvisnik, posebej pri Trubarju.

Analiza prevajanja nemškega neosebnega *es* v posameznih besedilih pa je pokazala, da je delež dobesednega prevajanja z *ono* v večini besedil majhen, saj pri vseh avtorjih, čeprav v različni meri, prevladujejo izvirna slovenska jezikovna sredstva. Izjema je Trubarjev prevod Luthrove *Hišne postile*, pri katerem je vpliv nemške skladnje bistveno močnejši in posledično delež prevzetega neosebnega *ono* precej večji kot v ostalih delih.

7.3 Raba osebnih zaimkov v 16. stoletju in vprašanje tujejezičnega vpliva

Pregled (obliko)skladenjskih značilnosti osebnih zaimkov je pokazal precejšnjo odvisnost v njihovi skladenjski rabi od nemških predlog, ki se najjasneje kaže v rabi obvestilno nenujnega zaimenskega osebka, hkrati pa je opozoril na jasne razlike med Kreljem (in deloma Juričičem) ter drugimi protestantskimi pisci. Tako so pri Krelju – in deloma po njegovem zgledu pri Juričiču – pogosteje rabljene kratke oblike osebnih zaimkov, oba avtorja sta bistveno pogosteje izpuščala obvestilno nenujne zaimenske osebke in redko dobesedno prevajala nemški neosebno rabljeni tretjeosebni zaimek srednjega spola *es*. Slednjega so sicer tudi drugi avtorji v veliki meri zamenjevali z ustreznimi slovenskimi jezikovnimi sredstvi, le v TPO 1595 je bil pogosto neposredno preveden iz nemščine. Prav tako je težko določiti, v kolikšni meri je šlo pri rabi dolgih in kratkih zaimkov za neposreden nemški vpliv, saj se kažejo sistematične razlike med rabo zaimkov glede na osebo, sklon in število, nasprotno pa ni jasne razlike v rabi med prevodnimi in neprevodnimi besedili istih avtorjev; prav tako so primerjave z nemško predlogo pokazale, da rabe dolgih oblik ne moremo neposredno izvajati iz težnje po ohranjanju besednega reda. Pogostejše rabe dolgih oblik tako ne moremo v celoti pripisati tujejezičnemu vplivu, vzroka za različno rabo med avtorji pa se zaradi pomanjkanja pred- in neknjižnih zapisov ne da z gotovostjo določiti.

Dela slovenskih protestantov nam poleg tega prinašajo tudi redke primere rabe množine za izražanje spoštovanja, vendar je zaradi zvrstne omejenosti teh primerov malo, še manj pa najdemo zgledov za tovrstno rabo osebnih zaimkov. Nezaimenski primeri kažejo, da so protestanti tudi tovrstno rabo v veliki meri neposredno prevzemali iz nemščine.

Knjižna norma, ki so jo postavili slovenski protestanti, je postala temelj za nadaljnji razvoj slovenskega knjižnega jezika. Pri tem je imel najpomembnejšo vlogo Dalmatinov prevod *Biblije*, ki so ga s posebnim papeževim dovoljenjem (prim. Ahačič 2012: 17) nekateri katoliški duhovniki lahko uporabljali vse do izdaje prvega katoliškega prevoda, Japljeve *Biblije*, dvesto let po izidu DB 1584; na njem je temeljila tudi prva katoliška izdaja lekcionarja, ki je s svojimi številnimi izdajami v naslednjih dvesto letih bistveno usmerjal razvoj slovenskega knjižnega jezika in v njem ohranjal izročilo knjižnega jezika slovenskih protestantov (Ahačič 2012: 17). Bolj omejen vpliv je imela Bohoričeva slovnica, ki je bila v 18. stoletju znova izdana v dveh ločenih predelavah. Kolikšen vpliv sta obe besedili imeli na oblike in rabo osebnih zaimkov v sorodnih besedilih v dveh stoletjih in pol, do oblikovanja enotnega slovenskega knjižnega jezika sredi 19. stoletja, je predstavljeno v tretjem delu monografije.

IV

TRADICIJA IN INOVACIJE – VPLIV KNJIŽNEGA JEZIKA 16. STOLETJA NA RABO OSEBNIH ZAIMKOV V NASLEDNJIH OBDOBJIH

8 BOHORIČEVA SLOVNICA IN NJENE NASLEDNICE

Bohoričeva slovnica je bila v dveh tiskanih predelavah v rabi do konca 18. stoletja in je tako ali drugače vplivala na slovnično predstavitev slovenščine vse do Kopitarja, ki je podal njeno prvo znanstveno oceno (Ahačič 2015a). Njen vpliv na slovnični dodatek k italijansko-slovenskemu slovarju Gregoria Alasia da Sommaripa (1607) še ni bil ni dokazan. Verjetno jo je poznal Pohlin, če ne izvirnika, pa zagotovo priredbo iz leta 1758. Enako velja za Gutsmana, ki mnoge rešitve iz te izdaje v svoji slovnici zavrača, še posebej očitno v poglavju Splošnejše jezikovne napake. Preko zadnjih dveh slovnic bi lahko Bohoričeva slovnica vplivala tudi na Mihaela Zagajška, preko Hipolitove izdaje iz 1715 pa jo je poznal tudi Valentin Vodnik²⁶⁴ (Ahačič 2015a, 2015b, 2015c; Trojar 2015; Legan Ravnkar 2015).

	1ed.	2ed.	Zp
I	jest	ti	
R	mene, od, mene ²⁶⁵	tebe, od tebe	febe, od febe ²⁶⁶
D	meni	tebi	febi
T	mene vel per Apocopen, me	tebe, vel per Apocopen te	febe, vel etiam fe per apocopen
M	/	/	/
O	/	/	/

	3mžs		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
1ed.	on	onu	ona
Red.	njega, od njega	njega, od njega	nje, od nje
Ded.	njemu, per apherefim, mu	njemu & mu	njei
Ted.	njega, per apherefim, ga	onu	njo
Med.	/	/	/
Oed.	/	/	/

²⁶⁴ M. Trojar je na podlagi analize ponavljanja Bohoričevih ponazarjalnih zgledov v slovnica h ugotovil, da jih je največ v Kopitarjevi slovnici, sledita obe izdaji Pohlinove slovnice in Vodnikova slovnica. Veliko manjše je število ponovljenih zgledov pri Gutsmanu in Zagajšku, kar kaže na kvečjemu posreden vpliv (Trojar 2022: 296).

²⁶⁵ Ločilniške oblike iz paradigem v slovnica h so v preglednica h v tem poglavju pridružene ro dilniškim (z dodanim predlogom *od*).

²⁶⁶ Paradigma za povratni zaim ek je v preglednici navedena samo enkrat, čeprav je lahko v slovnica h navedena za vsako število posebej, pri čemer razlik med oblikami ni.

	1dv.	2dv.		<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
I	mi, addita voce numerali dva, duej, dvuja	vi	Idv.	oná	ona	oné
R	najh, od najh	vajh, od vaih	Rdv.	njiu, od njiu	njiu, od njiu	njiu, od njiu
D	nama	vama	Ddv.	njima	njima	njima
T	naih	vaju	Tdv.	njiu	oná	nje
M	/	/	Mdv.	/	/	/
O	/	/	Odv.	/	/	/

	1mn.	2mn.				
I	mi	vi	Imn.	oni	oná	oné
R	naih, od nas	vaih, od vas	Rmn.	njih, od njih	njih, od njih	njih, od njih
D	nam	vam	Dmn.	njim, per apherefim jim	njim	njim, per apherefim jim
T	nas	vas	Tmn.	nje	oná	nje
M	/	/	Mmn.	/	/	/
O	/	/	Omn.	/	/	/

Preglednica 60: Zaimenske paradigme v Bohoričevi slovnici (BH 1584: 79–83)

Na podlagi primerjave paradigem osebnih zaimkov v navedenih slovnicih²⁶⁷ lahko spremljamo, v kolikšni meri je Bohoričeva slovnici predstavitel osebnih zaimkov, ki je v določenih oblikah odstopala od prevladujoče rabe v knjižnem jeziku 16. stoletja, vplivala na slovnico predstavitel osebnih zaimkov v slovenščini do srede 19. stoletja, ko se je oblikoval enotni slovenski knjižni jezik.

8.1 Alasia da Sommaripa

V slovnici dodatku k italijansko-slovenskemu slovarju Gregoria Alasia da Sommaripa *Vocabolario Italiano e Schiavo* (1607) najdemo enake oblike kot v Megiserjevi paradigmi, med njimi množinski rodilniški obliki *naic* in *vaic* (= *najh* in *vajh*) (prim. 5.1.3.5), čeprav jima je Alasia (1607: Cb) v nasprotju z Megiserjem dodal predlog *od*, medtem ko sta obliki *od nas* in *od vas* navedeni kot ablativa.

²⁶⁷ V preglednicah iz slovnici so oblike zaimkov zapisane v skladu z izvirnim zapisom, opuščene so le morebitne velike začetnice (ohranjeni pa sta I/J in S).

	1ed.	2ed.	Zp		3mžs		
					<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
I	ieft	ti		Ied.	on	onu	ona
R	od mene	od tebe	/	Red.	od niega, od gnega	od niega, od gnega	od nie, od gnie
D	meni	tebi	/	Ded.	gnemu	gnemu	gniei
T	mene	tebe	/	Ted.	gnega	onu	gnio
M	/	/	/	Med.	/	/	/
O	/	/	/	Oed.	/	/	/
	1mn.	2mn.					
I	mi	vi		Imn.	oni	ona	one
R	od naic, od nas	od vaic, od vas		Rmn.		od gnic	
D	nam	vam		Dmn.		gnim	
T	nas	vas		Tmn.	gnie	ona	gnie
M	/	/		Mmn.	/	/	/
O	/	/		Omn.	/	/	/

Preglednica 61: Zaimenske paradigme v *Vocabolario Italiano e Schiavo* (Alasia 1607: Cb–C2b)

8.2 Ponovni izdaji Bohoričeve slovnice iz let 1715 in 1758

Tudi v obeh ponovnih izdajah Bohoričeve slovnice, latinski priredbi Hipolita Novomeškega z naslovom *Grammatica Latino-Germanico-Slavonica* (1715) in nemškem prevodu Hipolitove priredbe, ki so ga pod naslovom *Grammatica Oder Windifches Sprach-Buch* leta 1758 pripravili celovški jezuiti, pri prikazu osebnih zaimkov ni prišlo do bistvenih sprememb.

8.2.1 Hipolit je v paradigmah in tudi v zgledih skoraj v celoti ohranil Bohoričeve oblike zaimkov,²⁶⁸ vključno s Ted 3s, ki je enak imenovalniku, prav tako tudi njegov zgled za Med. 3m, kjer pa je pri prvi obliki, enaki dajalniški, dodal naglasno znamenje: *Letú fe na njému ali na njim tádla* (str. 195); enako velja za dvojnični zgled O 1ed.: *pred máno, oder mèno* (str. 168). Nespremenjene je ohranil Bohoričeve razlage kratkih oblik kot primerov afereze oziroma apokope, vključno z Bohoričevo opazko o pogostosti.

mi fmo napruti **njemu** fhli, vel, mi fmo **mu** napruti fhli ... Dativum **njemu** vel **mu** per apherefin, quod frequentiflimum est apud Slavos (HG 1715: 220)

Edini večji odstop od Bohoriča v paradigmi najdemo pri tretjeosebni zaimku, kjer je Hipolit v Tmn. 3m dodal še kratko obliko *jih*, ki kaže, da se je kratka oblika *je*, ki je prevladovala v

²⁶⁸ Ohranil je skoraj vse pisne posebnosti (naglasna znamenja, zapise posameznih glasov, npr. odstopajoči zapis za *n* v ablativu množine v paradigmi zaimka za 3ž: *od nih* (BH 1584: 62; HG 1715: 72), popravil pa je Bohoričev zapis *od njh* v *od njih* (BH 1584: 62; HG 1715: 71)). Prav tako je ohranil obrnjeni vrstni red pri vokativu 2mn., kjer je v nasprotju z drugimi oblikami latinska ustreznica pred slovensko obliko (gl. BH 1584: 80; HG 1715: 68); sicer pa je v paradigmah dodal še nemške ustreznice.

16. stoletju, že umikala iz roditeljske oblike, medtem ko pri dolgi tožilniški obliki do izravnave z roditeljsko ni prišlo, ohranjena je Bohoričeva oblika *nje*. Nasprotno pa je Hipolit izpustil Bohoričevo kratko obliko *jim* v Dmn. 3m in 3ž. Od Bohoriča je odstopil tudi pri zgledu, kjer v BH 1584 najdemo zaokroženo obliko D 2mn. *vom*, v 16. stoletju značilno predvsem za Trubarja. Hipolit jo je spremenil v *vam*, ki je navedena tudi v prikazu sklanjatve zaimka v obeh slovnica: *Nadleshi, de se jeft, febi tår vam bojim* (HG 1715: 215).

	1ed.	2ed.	Zp
I	left	ti	
R	mene, od mene	tebe, od tebe	febe, od febe
D	meni	tebi	febi
T	mene vel per Apocopen, me	tebe, vel per Apocopen, te	febe, vel etiam fe per apocopen
M	/	/	/
O	/	/	/

	1dv.	2dv.
I	mi, addita voce numerali dva, dvej, dvoja	vi
R	najh, od najh	vajh, od vaih
D	nama	vama
T	naih	vaju
M	/	/
O	/	/

	1mn.	2mn.
I	mi	vi
R	naih, od nas	vaih, od vas
D	nam	vam
T	nas	vas
M	/	/
O	/	/

	3mžs		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
Ied.	on	onu	ona
Red.	njega, od njega	njega, od njega	nje, od nje
Ded.	njemu, per apheremim, mu	njemu, & mu	njei
Ted.	njega, per apheremim, ga	onu	njo
Med.	/	/	/
Oed.	/	/	/

I	oná	ona	oné
R	njiu, od njiu	njiu, od njiu	njiu, od njiu
D	njima	njima	njima
T	njiu	oná	nje
M	/	/	/
O	/	/	/

I	oni	oná	oné
R	njih, od njih	njih, od njih	njih, od njih
D	njim	njim	njim
T	nje/jih	oná	nje
M	/	/	/
O	/	/	/

Preglednica 62: Zaimenske paradigme v Hipolitovi izdaji Bohoričeve slovnice (HG 1715: 67–68, 70–72)

8.2.2 Podobno velja za jezuitsko nemško izdajo iz leta 1758.²⁶⁹ Od Hipolitove izdaje²⁷⁰ se najbolj razlikuje v dvojinskih paradigmah, čeprav gre le za manjše spremembe: tako najdemo za Rdv. 3s zapis *nju*, medtem ko je pri 3m in 3ž ter tudi v Abl mn. 3s ohranjena Bohoričeva in Dalmatinova oblika *njiu*. Ni jasno, ali gre za spremembo oblike ali zgolj zapisa, saj najdemo podoben primer pri Dmn. 3ž *njm* (G 1758: 83); prav tako je ohranjeno Bohoričevo in Hipolitovo pisno razlikovanje med R in Abl 1dv. *najh* in T 1dv. *naih* ter R 2dv. *vajh* in Abl 2dv. *vaih*; *naih* in *vaih* v R 1mn. in 2mn. iz prejšnjih izdaj pa sta bila spremenjena v *najh* in *vajh* (str. 79–80).

	1ed.	2ed.	Zp	3mžs			
				<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	
I	Jeft	ti		Ied.	on	onu	ona
R	mene, od mene	tebe, od tebe	febe, od febe	Red.	njega, od njega	njega, od njega	nje, od nje
D	meni	tebi	febi	Ded.	mjemu[!], oder mu	njemu	njei
T	mene	tebe	febe	Ted.	njega, oder, ga	onu	njo
M	/	/	/	Med.	/	/	/
O	/	/	/	Oed.	/	/	/
	1dv.	2dv.					
I	mi dva, dvej, dvuja	vi		Idv.	oná	ona	oné
R	najh, od najh	vajh, od vajh		Rdv.	njiu, od njiu	nju, od nju	njiu, od njiu
D	nama	vama		Ddv.	njima	njim[!]	njima
T	naih	vaju		Tdv.	njiu	oná	nje
M	/	/		Mdv.	/	/	/
O	/	/		Odv.	/	/	/
	1mn.	2mn.					
I	mi	vi		Imn.	oní	oná	oné
R	najh, od nas	vajh, od vas		Rmn.	njih, od njih	njih, od njih	njih, od njih
D	nam	vam		Dmn.	njim, oder jim	njim	njm[!], oder jim
T	nas	vas		Tmn.	nje, jih	oná	nje
M	/	/		Mmn.	/	/	/
O	/	/		Omn.	/	/	/

Preglednica 63: Zaimenske paradigme v celovski predelavi Bohoričeve slovnice (G 1758: 79–80, 82–84)

²⁶⁹ Za druge razlike med to izdajo in Bohoričevo slovnico prim. Ahačič 2009.

²⁷⁰ Kot pri Hipolitu je npr. v Tmn. 3m dodan *jih* in popravljen Abl. mn. 3m *njh* v *njih*. V nasprotju s Hipolitovo izdajo pa je v Dmn. 3mž ohranjena Bohoričeva kratka oblika *jim*.

Pri dvojini tretjeosebnega zaimka srednjega spola najdemo še eno odstopanje, in sicer množinsko obliko Ddv. *njim*, medtem ko je pri moškem in ženskem spolu ohranjena izvorna dvojinjska oblika *njima*. Tudi tu ni jasno, ali gre za pluralizacijo ali samo za napako, saj so v slovnici izpričane tudi očitne tiskarske napake, npr. Ded. 3m *mjemu* (str. 82).

V imenovalniku dvojinjskega zaimka za prvo osebo je navedena samo podaljšana oblika *mi dva, dve, dvuja* (pri Bohoriču in Hipolitu je števniki dodan kot opomba: *mi nos duo, duae, duo, addita voce numerali dva, dve, dvuja* (BH 1584: 79; HG 1715: 67)). Spremembo bi lahko interpretirali kot znak, da je bila raba nepodaljšane dvojinjskega zaimka, ki je bil enak množinskemu, že občutena kot arhaična, vendar tega ne potrjuje paradigma za drugoosebni zaimki, kjer je kot v prejšnjih dveh izdajah navedena samo oblika *vi*, in tudi pri glagolskih spregatvah sta navedeni nepodaljšani obliki dvojinjskih zaimkov.

Mi bova, ve, va lubila, e, a, wir zwey werden lieben. **Vi** bota, te, ta, lubila, e, a, ihr zwey werdet lieben, **Ona, e, a**, bota, e, a, lubila, e, a, ihr zwey werdet lieben (G 1758: 160)

V paradigmi pri zaimkih, ki ne izražajo spola, so bile izpuščene kratke oblike (prim. Ahačič 2009: 37), roditeljske/tožilniške (brez navedbe sklona) so navedene v poglavju o krajšanju besed: *me anstat méne, te, anstat tebe, fe anstat febe* (str. 145). Le nekoliko pravopisno spremenjen je dvojnični zgled *mi fmo na pruti njemu fhli, oder, mi fmo mu na pruti fhli [...]* *Dativum njemu oder mu*, ki pa ni več označen kot afereza in prav tako nima dodane pripombe o pogostosti pri Slovanih (str. 142).

Po Hipolitu sta navedena tudi dvojnična primera za mestnik ob predlogu *na* in za orodnik ob predlogu *pred*.

Letu fe na **njému** ali na **njim** tádla (G 1758: 114)

pred **máno**, oder **mèno**, vor meiner (G 1758: 184)

8.3 Marko Pohlin

8.3.1 Kraynska Grammatika (1768)

Od Pohlinove slovnice *Kraynska Grammatika* iz leta 1768 se slovnici predstavitve oblikovja osebnih zaimkov bistveno spremeni in Bohoričev vpliv nanj je težko določljiv. Da bi premostil dvestoletni jezikovni razvoj, se je namreč Pohlin pri svoji obravnavi odločil za novo, sinhrono knjižno podlago, ki naj bi bila odmik od »kranjskih bukev« in bi predstavljala »boljši« govor Ljubljane²⁷¹ (Orožen 1970/71: 250), saj je zagovarjal, da je treba knjižni jezik obnavljati in kultivirati z živimi jezikovnimi prvini in si tudi tako utrjevati vero v izrazno zmožnost in veljavnost lastnega jezika (Žele 2013: 173). Hkrati pa je njegovo slovniciarsko delo zaznamovala

²⁷¹ Po M. Orožen (2003: 391–392) je na to odločitev neposredno vplival J. Ch. Gottsched, ki je v svoji slovnici *Deutsche Sprache* za najprimernejše »narečje«, ki naj bo podlaga knjižnemu jeziku, označil jezik, ki ga govorijo na dvoru ali v glavnem mestu; pri tem je posebej opozoril, da je treba pri mestnem govoru upoštevati jezik višjih slojev, ne pa ljudstva (*Pöbel*), in jeziku določiti trdna pravila. Zaradi takšne ozke zamejitve knjižne osnove, čeprav je bila skladna s sočasnimi jezikovnimi nazori (prim. Honzak Jahić 2003), in neupoštevanja dotdanje knjižne tradicije je bila slovnica pri naslednikih deležna ostrih kritik (npr. Gutsmanova iz leta 1777, Kopitarjeva v njegovi slovnici iz leta 1809, ki je bila podlaga za odklonilen odnos do Pohlinovega dela vse do druge polovice 20. stoletja (Ahačič 2015c)), njene rešitve pa vsaj deklarativno zavrjene.

velika nagnjenost k logicizmu oz. po Toporišiču (1983: 104) »rezoniranosti«, sistemiziranju jezikovnih pojavov po analogijah, ki se niso izražale v govornem jeziku: »Njegova jasna razklanost med jezikovno teorijo in prakso se je odražala v tem, da je na eni strani poudarjal upoštevanje dejanske jezikovne rabe oz. prakse, na drugi strani pa uveljavljanje jezikovne pravilnosti, tudi po analogičnih merilih, in neke vrste nujno jezikovno zakonodajalstvo z namenom čimprej doseči nujno jezikovno kultiviranost« (Žele 2013: 173).²⁷²

	1ed.	2ed.	Zp	3mžs			
				<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	
I	Jeft	ti		Ied.	on	onu	ona
R	od mene	od mene[!]	Sébi[!], od Sebe	Red.	njega	njega	nje
D	meni	tebi	Sebi oder Sè	Ded.	njemu	njemu	nje
T	mene	tebe	Sébe oder Sé	Ted.	njega	njega	njo
M	/	/	/	Med.	/	/	/
O	s'mano	s'tabo	s'Sabo	Oed.	s'njim	s'njim	s'njo

	1dv.	2dv.		3mžs			
I	ma (ms), me (ž)	va (ms), ve (ž)		Idv.	ona	ona	one
R	naj	vaj		Rdv.	njeh	njeh	njeh
D	nama (ms), nam (ž)	vama (ms), vam (ž)		Ddv.	njima	njima	njem
T	nas	vas		Tdv.	ona	[?]	one[?]
M	/	/		Mdv.	/	/	/
O	nama (ms), name (ž)	vama (ms), vame (ž)		Odv.	njima	njima	njem

	1mn.	2mn.		3mžs			
I	mi	vi		Imn.	ony	one	one
R	nas	vas		Rmn.	njeh	njeh	njeh
D	nam	vam		Dmn.	njim	njim	njem
T	nas	vas		Tmn.	nje oder njeh		
M	/	/		Mmn.	/	/	/
O	nami (ms), name (ž)	vami, vame, vami		Omn.	njimi	njimi	njeme

Preglednica 64: Zaimenske paradigme v prvi izdaji *Kraynske Grammatike* (Pohlin 1768: 47–50)

8.3.1.1 V primerjavi s prejšnjimi slovniciami je Pohlin vsaj deloma spremenil tudi način predstavitve osebnih zaimkov (rodilniška oblika v edninski paradigmi pri zaimkih, ki ne izražajo sklona, ni navedena²⁷³ – predložna rodilniška oblika je še naprej navedena v ablativu

²⁷² Pohlinovo veliko težnjo po normiranju jezika tudi v primerjavi z drugimi slovničarji izpostavlja tudi K. Ahačič v svojem tipološkem pregledu slovníc. Pri njem je prvič eksplicitno izražena vloga slovnice kot ohranjevalke in oblikovalke čistega, knjižnega jezika; slovnična določila varujejo, da jezika ne skvari »drhal«, ki »govori po mili volji« (Ahačič 2015d: 20, 24).

²⁷³ Da Pohlin rodilnik enači z izražanjem svojine, kaže opomba pri tretjeosebni zaimkih, da je za te oblike bolje uporabljati svojilne zaimke: »Für die 2. Endung E. Z. wird besser das besitzende

kot šestem sklonu; v paradigmi je kot sedmi sklon dodan orodnik) ter med drugim uvedel delno razlikovanje med ženskimi in moškimi oblikami v odvisnih sklonih tudi pri prvo- in drugoosebnem dvojniskem in množinskem zaimku, ki je bilo posledica težnje po logicistični urejenosti v jeziku oz. posplošitve razmerja med *-i* v Imn. moškega spola (pri samostalnikih, pridevniki in osebnih zaimkih) in *-e* pri samostalnikih in pridevniki ženskega spola tudi v druge sklone. Pri tem razmerje *i : e* pri zaimkih ni omejeno samo na izglasje, saj lahko variacijo med samoglasnikoma najdemo tudi pri končnici, ki se konča na soglasnik (Dmn. *3ž njem : 3ms njim*), in pri dvozložni zaimski končnici v obeh zlogih (Omn. *3ž njeme : 3ms njimi*). V R in Tmn. *3mžs* pa se za takšno možnost ni odločil, saj je za vse tri spole uvedel reducirano obliko *njuh* (prim. 8.3.1.3).

8.3.1.2 Pri 1ed. in 2ed. bistvenih sprememb v primerjavi z Bohoričem ni, le v O 1ed. v paradigmi najdemo samo obliko s korenskim *a* (*mano*), enako pri 2ed. in Zp; pri ablativu 2ed. je pomotoma uporabljena oblika 1ed. *od mene*.

Bistveno drugačna pa je paradigma 1dv. in 2dv. V imenovalniku je Pohlin uvedel oblike *ma* (ms) in *me* (ž); *va* (ms) in *ve* (ž), za katere ni jasno, ali so imele oporo v govornem jeziku 18. stoletja;²⁷⁴ množinskim enakih oblik (z izbirno podaljšavo s števnikom *dva*), izpričanih v 16. stoletju, ni navajal. Rodilniški obliki sta enaki pri protestantih prevladujočima starima rodilniškima oblikama, a z odpadlim končnim samoglasnikom (*naju, vaju > naj, vaj*), in sta enaki za vse tri sklone; nasprotno pa je pri dajalniku uvedeno razlikovanje med moškim in srednjim spolom (oblika je enaka stari dvojniski: *nama*) in ženskim spolom (oblika je enaka množinski: *nam*). Tožilnik je pluraliziran in enak za vse tri spole: *nas*. Mestnik ni izpričan, v orodniku pa je spet izpričana posebna ženska oblika, ki je tako kot v dajalniku enaka množinski (*name < nami* z redukcijo končnega *-i* v polglasnik). Pri množinskih zaimkih je Pohlin v nasprotju s svojimi predhodniki v rodilniku navedel običajni obliki *nas, vas* in ne Bohoričevih *najh, vajh*, v orodniku pa je uvedel razlikovanje po spolu: *nami* (ms), *name* (ž). Za imenovalnik pa je kot njegovi predhodniki ohranil enotno obliko za vse tri spole.

8.3.1.3 Nekaj posebnosti je tudi pri tretjeosebni zaimku: v ednini od Bohoriča odstopa po obliki za dajalnik ženskega spola tretjeosebne zaimka *nje*, ki je nastala z redukcijo končnice iz oblike *nji*, v 16. stoletju značilne za Trubarja, ne pa tudi za DB 1584, kjer je prevladovala *njej*, ki jo je v slovnici navedel Bohorič. Prav tako je oblika Ted. za srednji spol enaka rodilniški (*njega*) in ne imenovalniški kot pri Bohoriču; Pohlin tudi ne navaja stare tožilniške oblike za srednji spol *je*, ki jo je Bohorič uporabljal v zgledih.

Še več posebnosti je spet pri dvojnini, kjer so imenovalniške oblike enake kot Bohoričeve (le brez naglasnih znamenj), rodilniška oblika je pluralizirana in reducirana (*njuh < njih*), v dajalniku pa je enako kot pri 1dv. in 2dv. pluralizirana samo oblika za ženski spol: *3ms njima, 3ž njem* (s posplošenim razlikovalnim samoglasnikom *i* (ms) : *e* (ž)); orodniške oblike so enake dajalniškimi. Novost

Fürwort: Njegov, njegova, njegovu, und Njen, njene, njenu, angewendet« (Pohlin 1768: 51). Na to je opozoril tudi G. Neweklowsky, ob tem pa je izpostavil še napačen nemški prevod rodilniških oblik: »Nemški prevod njega 'sein', nje 'ihr' ne ustreza, ker je to svojilni zaimek, pravilni prevod pa bi bil 'seiner, ihrer'« (Neweklowsky 2013: 161–162).

²⁷⁴ Po mnenju Toporišiča (1983: 108) sta bili obliki »gotovo izmišljen[i]«, vendar njuno navajanje v Kopitarjevi slovnici kljub izrazito odklonilnemu odnosu slednjega do Pohlina in njegovih jezičnih inovacij (prim. Toporišič 1983: 95–96) vzbuja dvom o neizpodbitnosti te sodbe.

je tudi razširitev imenovalniške oblike v tožilnik pri moškem in ženskem spolu; v predhodnih slovnicaх je bil tožilnik enak imenovalniku samo pri srednjem spolu. Pri tem ni čisto jasno, kakšna je srednjespolska tožilniška oblika, saj sta navedeni le obliki *ona* in *one*; če bi sledili razvrstitvi iz imenovalnika, bi šlo za moški in ženski spol, oblika za srednji spol pa manjka.

Nasprotno je v množini – podobno kot v ednini – tudi v srednjem spolu tožilniško obliko, ki je bila pri Bohoriču in v obeh predelavah enaka imenovalniški, izenačil z obliko za moški in ženski spol *nje*; kot dvojnico je za vse tri spole navedel rodilniški enako reducirano obliko (*njeh* < *njih*). Prav tako je v nasprotju z dvojino, kjer je bil srednji spol enak moškemu, pri Pohlinu v množini izpričana feminizacija (*one*). Pri dajalniku in orodniku pa je prišlo do razlikovanja med oblikami za moški/srednji in ženski spol, ki je bilo predstavljeno že pri 1mn. in 2mn.: ženskospolska oblika ima v končnici samoglasnik *e*, obliki za moški in srednji spol pa *i*: Dmn. 3ms *njim* : 3ž *njem*; Omn. 3ms *njimi* : 3ž *njeme*.

8.3.1.4 Kratkih oblik Pohlin v paradigmi ni navajal, kot pri Bohoriču pa so prikazane med zgledi za aferezo (*'mu für njemu*: *'ga für njega*) in apokopo (*Me für mene*, *oder meni*. *Se für sebe*, *oder sebi*. *Te für tebe*, *oder tebi* (str. 183)). Zaradi upoštevanja redukcije je izenačil kratke oblike za zaimke, ki ne izražajo spola, v vseh treh sklonih (R, D, T *me*, *te*, *se*). Novost v primerjavi z dotedanjimi slovnici slovenščine je tudi pisno označevanje afereze z apostrofom. O njihovi rabi ni navedel ničesar, so pa v različnih zgledih rabljene pretežno dolge oblike, kar kaže, da je kratke oblike obravnaval kot »pesniško svoboščino« (Toporišič 1984: 217) oz. kot pogovorne variante, saj je edini primer rabe v ekspresivnem vzkliku *o de be te pes!* (str. 92); v drugih zgledih v slovnici so rabljene dolge oblike.

De be **tebe** grum powil. Preklete tat, ke **meni** tolkajn de!h! (Pohlin 1768: 92)

on je **njega** udarl (Pohlin 1768: 137)

8.3.2 *Kraynska grammatika* (1783)

8.3.2.1 V drugi izdaji slovnice, ki je bila močno preurejena in popravljena,²⁷⁵ tudi v skladu s kritikami prve izdaje (gl. Ahačič 2015c), je Pohlin osebnozaimenske paradigme precej spremenil. Med drugim je vanje pri edninskih zaimkih, ki ne izražajo spola, kot dvojnice dodal kratke oblike (rodilniške so v ablativu,²⁷⁶ saj so pod rodilnikom navedeni svojilni zaimki, prim. spodaj), ki v dajalniku praviloma niso več reducirane (D 1ed. *mi*, 2ed. *ti*, izjema je D Zp *sé*), prav tako ni več reducirana oblika Ded. 3ž *nji*. (Nedоследno) je uporabljal diakritična znamenja, ki jih v prvi izdaji ni (npr. T 1ed. *méné*, *mê*; I 2mn. ž *ve*); s krativcem je označeval samoglasnik *e*,²⁷⁷ ki je bil uporabljen v posebnih ženskospolskih oblikah: O 1mn. *is namè*, Ddv. 3ž *njèm*. Ohranil je razporeditev sklonov iz prve izdaje, a je v rodilniku zaimkov, ki ne

²⁷⁵ Po mnenju M. Orožen je druga izdaja Pohlinove slovnice v metodološkem pogledu sicer neenotna, »po količini novega besednega gradiva pa tako bogata in po obsegu problemov tako nova, da se približuje tipu raziskovalne sinhronne slovnice slovenskega jezika« (Orožen 2003: 396).

²⁷⁶ Na to je opozoril tudi Toporišič (1980: 406–407, op. 82), ki meni, da takšna razvrstitev kaže, da je *od mê* navezna oblika. Morda bi jo lahko pripisali izenačevanju oblik v rodilniku in tožilniku v želji po večji pravilnosti in urejenosti jezika (prim. Honzak Jahić 2003: 334; 2006: 599–600).

²⁷⁷ Ni jasno, ali to kaže na predviden reducirani izgovor, saj krativca na reducirani obliki R in Tmn. 3mžs *njeh*, ki je bila enaka za vse tri spole, Pohlin ni uporabljal.

izražajo spola, izrecno navajal svojilne zaimke,²⁷⁸ in sicer njihove imenovalniške oblike za vse tri spole: 1ed. *moj, moja, moje*, 1dv. *naj, naja, naje*,²⁷⁹ 1mn. *nas, od.[er] nashe, nasha, nashe*; 2ed. *tvoj, tvoja, tvoje*, 2dv. *vaj, vaja, vaje*, 2mn. *vas, od.[er] vashe, vasha, vashe*.

	1ed.	2ed.	Zp	3mžs			
				<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	
I	Jeft	ti		Ied.	on	onu	ona
R	(moj, moja, moje), od mêne, mê	(tvoj, tvoja, tvoje), od têbe	Sêbé, Sê, od sêbé, sê	Red.	njega	njega	nje
D	meni, mi	têbi, ti	Sêbi, sê	Ded.	njemu	njemu	nji
T	mêné, mê	tebe, tê	Sêbe, sê	Ted.	njega	njega	njo
M	/	/	/	Med.	/	/	/
O	Is mano, manoj	Is tabo, taboj	Is sabo, saboj	Oed.	Is njim	Is njo	Is njim
	1dv.	2dv.					
I	ma (ms), me (ž)	va (ms), ve (ž)		Idv.	ona	ona	oné
R	naj, naja, naje, od naj	vaj, vaja, vaje, od vaj		Rdv.	njih	njih	njih
D	nama (ms), nam (ž)	vama (ms), vam (ž)		Ddv.	njima	njima	njem
T	naj, nas	vaj, vas		Tdv.	ona	ona	one
M	/	/		Mdv.	/	/	/
O	Is nama (ms), namé (ž)	Is vama (ms), vamé (ž)		Odv.	Is njima	Is njima	Is njemè
	1mn.	2mn.					
I	mi, my, me (ž)	vi, vy, ve (ž)		Imn.	ony	one	one
R	(nas, nashe, nasha, nashe), od nas	(vas, vashe, vasha, vashe), od vas		Rmn.	njih	njih	njih
D	nam	vam		Dmn.	njim	njim	njem
T	nas	vas		Tmn.	njih	njih	njih
M	/	/		Mmn.	/	/	/
O	Is nami (ms), namé (ž)	Is vami (ms), vamé (ž)		Omn.	Is njimi	Is njimi	Is njemè

Preglednica 65: Zaimenske paradigme v drugi izdaji *Kraynske grammatike* (Pohlin 1783: 55–56, 58–59)

²⁷⁸ Toporišič (1980: 406, op. 81) je takšno rabo pripisal vplivu latinščine.

²⁷⁹ V Jelovšek 2022: 193 so bile te oblike napačno interpretirane kot roditeljski osebni zaimki z različnimi oblikami za vse tri spole. Čeprav gre v nasprotju z ednino res izvorno za roditeljski osebni zaimki, posebne oblike za vse tri spole s tipičnimi pridevniški končnicami kažejo, da je bila oblika

8.3.2.2 Med spremembami samih oblik so dvojnične orodniške oblike edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, s poudarjalno členico *-j*, ki se je sporadično pojavljala že pri Dalmatinu, Bohorič pa je ni zabeležil (*is manoj, taboj, saboj*), ob oblikah brez členic iz prve izdaje (*is mano, tabo, sabo*). Prav tako najdemo dvojnico v T 1dv. in 2dv., kjer je poleg pluraliziranih oblik iz prve izdaje Pohlin navedel stari dvojniski (ne Bohoričevi!) obliki: *naj, oder nas, vaj, oder vas* (str. 55–56). V I 1mn. in 2mn. je poleg dvojničnega zapisa *mi/my* in *vi/vy* dodal še posebni obliki za ženski spol *mę* in *vę*.

8.3.2.3 Pri tretjeosebni zaimku večjih oblikovnih sprememb ni. V Tdv. je dodana oblika za srednji spol *ona*, ki je v prejšnji izdaji manjkala – v nasprotju z množino, kjer je bila srednjespolska oblika že v prejšnji izdaji feminizirana, je enaka moškospolski obliki. Spremenjena je oblika Odv. 3ž, ki je bila v prvi izdaji enaka dajalniški (*njem*), v drugi pa je izenačena z množinsko orodniško obliko za ženski spol (*njemě*). V Tmn. je bila izpuščena starejša dvojnica iz prve izdaje *nje* in za vse tri spole je kot edina možnost navedena roditeljski enaka oblika *njuh*.

8.3.2.4 V paradigmi Pohlin ni navedel kratkih oblik za tretjeosebni zaimek, enako kot v prvi izdaji pa je *'mu* in *'ga* navedel kot primera za aferezo, kratke oblike iz paradigem pa kot primere apokope (str. 225). V zgledih še naprej močno prevladujejo dolge oblike.

Odpri serze Bogu, de njega **tebi** is svojemi darmy napolne (Pohlin 1783: 178)

Tuiftu pismu, katirega se ti **meni** o kresu poslal, ni fglblenu (Pohlin 1783: 178)

Meni se ta mnoheza smile, katiri so lthe tri dny per meni daftali (Pohlin 1783: 178)

Zanimiva je opomba o prevajanju nemškega neosebnega *es* s slovenskim splošnovršilskim *se*, ki ima nemško ustreznico *man*.

Das deutche Es Machen die Krayner bey unperfönlichen Zeitwörtern mit se, wie das Man, wie: Es wird geredet, se prâve, govory. Meni se fdy, vide, mir fcheint es (Pohlin 1783: 195)

8.4 Ožbalt Gutsman

Ožbalt Gutsman je v svoji slovnici *Windische Sprachlehre* (1777) ostro kritiziral svojega slovnicaškega predhodnika, čeprav se je v svojem delu v številnih pogledih naslanjal na *Kraynsko Grammatiko* (1768). Zavračal je namreč njegovo izbiro ljubljanskega govora kot podlage za knjižni jezik in z vključitvijo nekaterih koroških narečnih prvin ter manjšim odmikom od tradicije osredneslovenskega knjižnega jezika poskušal podati slovnico enotnega slovenskega jezika, ki bi bil manj »kranjski« kot jezik, ki so ga rabili njegovi predhodniki (ne samo Pohlin) (Ahačič 2015b). »Medtem ko se je oziral Pohlin le na potrebe kranjskega okoliša, je imel Gutsman v mislih vse tri glavne pokrajine s Slovenci, torej vseslovenski knjižni jezik« (Kidrič 1929–1938: 179).

reinterpretirana kot svojilni zaimek. V množini pa najdemo v roditeljski tako roditeljsko obliko osebnega zaimka *nas* – ki je bila prav tako rabljena za izražanje svojilnosti, kot kaže nemška ustreznica *unser* – kot ustreznih svojilni zaimek *naš* (vzporedne oblike najdemo tudi v R 2dv: *vas, vashe, vasha, vashe*).

8.4.1 Gutsman je prvi od slovenskih slovničarjev v sklanjatvenih paradigmah (Gutsman 1777: 29–32) izpustil zvalnik in vanje uvedel mestnik,²⁸⁰ ki se pri osebnih zaimkih v veliki meri ujema z oblikami, izpričanimi v gradivu 16. stoletja. Enako velja za celotne osebnozaimenske paradigme, najdemo pa nekaj koroških posebnosti. Tako je I 1ed. brez končne zapore (*jes*), orodniške oblike edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, pa imajo korenski samoglasnik *e* (*s'meno*, *s'tebo*, *se febo*), za katerega Toporišič (1984: 218) domneva, da gre za odraz dolgega polglasnika, in torej predvideva naglas na osnovi.

	1ed.	2ed.	Zp
I	jes	ti	
R	mene	tebe	febe
D	meni, mi	tebi, ti	febi, si
T	mene, me	tebe, te	febe, fe
M	per meni	per tebi	per febi
O	s' meno	s' tebo	se febo

	1dv.	2dv.
I	ma, mi dva	va, vi dva
R	naju	vaju
D	nama	vama
T	naju	vaju
M	per nama	per vama
O	s' nama	s' vama

	1mn.	2mn.
I	mi	vi
R	nafs	vafs
D	nam	vam
T	nafs	vafs
M	per nafs	per vafs
O	s' name	s' vami

	3mžs		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
Ied.	on	onu	ona
Red.	njega, nja	njega	nje, od nje
Ded.	njemu	njemu	njei
Ted.	njega, nja	onu, jo	njo, jo
Med.	per njemi	per njemi	per njei
Oed.	s' njem	s' njem	s' njo

Idv.	ona, ona dva	Die zwey= und vielfache	/
Rdv.	nju	Zahl ift wie	/
Ddv.	njima	bey dem	/
Tdv.	nju	weiblichen	/
Mdv.	per njima	Gefchlechte	/
Odv.	s' njima		/

Imn.	oni	Die zwey= und vielfache	one
Rmn.	njih	Zahl ift wie	njih
Dmn.	njim	bey dem	njim
Tmn.	nje, je	weiblichen	nje, je
Mmn.	per njih	Gefchlechte	per njih
Omn.	s' njimi		s' njimi

Preglednica 66: Zaimenske paradigme v *Windische Sprachlehre* (Gutsman 1777: 29–32)

8.4.2 V dvojini je v imenovalniških oblikah poleg oblik 1dv. *ma*, 2dv. *va* (spolskih variant za razliko od Pohlina ni navajal²⁸¹) kot dvojnici navajal tudi starejši obliki *mi dva*, *vi dva*, ki ju je morda prevzel iz celovške izdaje Bohoričeve slovnice (a ima Gutsman tudi Idv 3m *ona dva* poleg *ona*, medtem ko v G 1758 s števnikom podaljšanih oblik pri tretjeosebni zaimku ni; imenovalniški obliki za ženski in srednji spol pri Gutsmanu nista posebej navedeni; gl. 8.4.4). Tudi v R in T 1dv. in 2dv. je uporabljal stari obliki *naju* in *vaju*, ki se ujemata z rabo v 16. stoletju zunaj slovnice,²⁸²

²⁸⁰ »Gutsman kot prvi spozna pravi sistem sklonov. In sicer navaja, da je vokativ enak imenovalniku, ablativ pa rodilniku, medtem ko v slovenskem jeziku nekateri predlogi zahtevajo peti (mestnik) ali šesti sklon (orodnik)« (Neweklowsky 2013: 163).

²⁸¹ Na to sta opozorila tudi Toporišič (1984: 217) in Neweklowsky (2013: 164).

²⁸² Toporišič (1984: 14) domneva, da sta uvedeni po etimologizaciji, ne iz starejših virov.

deloma pa tudi s Pohlinovim ablativom, a brez odpada končnega samoglasnika. Mestnik je enak orodniku (*per nama, per vama*, enako Mdv. 3m *per njima*). Gutsman je dodal še opozorilo, da v primeru, ko zaimek stoji pred samostalnikom ženskega ali srednjega spola, prevzame dajalniško, mestniško in orodniško končnico po (pluralizirani) končnici samostalnika: *Uns zweyen Weibern, nam dwem shenam [...] bey uns zweyen Weibern, per nafs dveh shenah* (str. 31). Pohlinovo pluralizacijo ženskega spola je tako v 1dv. in 2dv. omejil le na položaj pred samostalnikom.

8.4.3 Pri množini je paradigma enaka Bohoričevi in sodobni, v opombi pod njo pa opozori na posebnost v mestniku, da se paradigmatska oblika (*nafs, vafs*) uporablja samo ob predlogu *pri*, ob drugih predlogih pa je enaka orodniški: *v'nami, in uns* (str. 30).

8.4.4 Več posebnosti najdemo pri tretjeosebne zaimku. V R in Ted. 3m je Gutsman kot dvojnico poleg *njega* navedel narečno skrženo obliko *nja*, ki je nastala po onemitvi *h < g* in kontrakciji (*njega > njaha > nja*); obliko *nja* najdemo tudi v nekaterih zgledih v slovnici: *nja djanje fein Thun* (str. 3), *Kdu vie, kai kei is nja bo* (str. 94); rabil jo je tudi v predložnem tožilniku: *Nizh ne marei fe sa nja* (str. 139). Na njeno svojilno rabo je opozoril tudi v opisu razlik v rabi svojilnih zaimkov med slovenščino in nemščino.

Wenn das deutfche fein oder ihr zur 1. Endung gehört, wird darauf fvoi gemacht; fonft aber njegov oder nja, nje, nju, njih nach Erforderung des Gefchlechtes und der Zahl (Gutsman 1777: 95)

V Med. 3ms je uporabljena oblika *njemi*, ki ni enaka dajalniku (*njemu*) in se ne ujema z nobeno od Bohoričevih variant; končnica *-i* je prevzeta iz samostalniške moške sklanjatve, kjer je bila v nekaterih slovenskih narečjih, tudi na Koroškem, posplošena iz nekdanjih mehkih osnov (prim. Ramovš 1952: 41). V Oed. 3ms pa je uporabil obliko *njem*, kjer je posplošen *e* iz ostalih sklonov.²⁸³ Za razliko od Pohlina je Gutsman za Ded. 3ž uporabljal enako obliko kot Bohorič: *njej*. Podobnost z Bohoričevo paradigmo je tudi raba imenovalniške oblike v Ted. 3s (*onu*), ki pa ji doda še narečno kratko obliko *jo*. V dvojini in množini srednji spol ni posebej naveden, Gutsman navaja, da je enak kot pri ženskem spolu, ki ima v Tmn. – drugače kot pred njim Pohlin – dolgo obliko *nje* in kratko *je* (in ne *jih* kot v Hipolitovi in celovski izdaji Bohoričeve slovnice), dvojninska paradigma za ženski spol, čeprav se nanjo pri srednjem spolu izrecno sklicuje (str. 31), pa v slovnici ni prikazana, kar po mnenju Irene Orel (pisna komunikacija) kaže na popolno pluraliziranost dvojninskih oblik ženskega in srednjega spola pri tretjeosebne zaimku.²⁸⁴

V R in Tdv. 3mžs zaimka najdemo tudi obliko *nju*, ki je bila v rodilniku kot dvojninska uporabljena v paradigmi za srednji spol celovške izdaje Bohoričeve slovnice iz leta 1758. Zaradi siceršnje podobnosti njegove paradigme s stanjem v 16. stoletju pa bi lahko obliko *nju* pripisali

²⁸³ *E* namesto *i* je sicer pri Gutsmanu posplošen tudi v množinskih pridevniških končnicah, podobno kot pri Pohlinu, vendar pri Gutsmanu tak <e> zaznamuje široki *e*, pri Pohlinu pa polglasnik (Toporišič 1984: 212).

²⁸⁴ Sklic pri srednjespolski paradigmi se tako po mnenju I. Orel nanaša na množinsko paradigmo 3ž. Njeno domnevo potrjujejo tudi ponovne izdaje slovnice; če bi šlo v prvi izdaji za napako oz. naključen spregled dvojninske ženskospolske paradigme, bi bila napaka predvidoma v novih izdajah odpravljena, vendar enako paradigmo in enako opombo najdemo tudi v izdaji iz leta 1799 (str. 31) in tudi v Jarnikovi izdaji 1829 (str. 29–30).

reinterpretaciji Trubarjevih in/ali Dalmatinovih zapisov *niu*, *nyu*²⁸⁵ oz. vplivu DB 1584 prek izdaj EvL (prim. poglavje 9) – v nasprotju z zapisom v Bohoričevi slovnici *njiu*, ki pri drugih avtorjih ni izpričan in ki takšne interpretacije ne dopušča. Oblika je lahko nastala tudi po naliki z množinsko obliko *nje*.²⁸⁶

8.4.5 Kratke oblike je pri edninskih zaimkih, ki ne izražajo spola, v paradigmo vključil samo v D in T,²⁸⁷ pri tretjeosebni zaimku pa samo v Ted. 3žs (ki je enak: *jo*) in Tmn. (*je*).

8.5 Mihael Zagajšek

Še večja odstopanja najdemo v slovnici Mihaela Zagajška *Slovenska grammatika oder Georg Sellenko's Wendische Sprachlehre in deutsch und wendischen Vortrag* (1791), prvi slovnici, ki kot metajezik uporablja slovenščino, in sicer vzporedno z nemščino.

Pri Zagajškovi predstavitvi zaimkov lahko opazimo podobnosti tako z drugo izdajo Pohlinove slovnice kot z Gutsmanovo slovnico, po katerih se je v svoji slovnici neposredno zgledoval (Trojar 2015). Kot Pohlin je v rodilniku navajal svojilne zaimke (*moj*, *moja*, *moju*; *tvoj*, *tvoja*, *tvoju*) in v paradigmi ohranjal zvalnik, po Gutsmanovem zgledu pa je ablativ zamenjal z mestnikom, zaradi česar prave rodilniške oblike v edninski paradigmi ter pri 1mn. in 2mn. niso izpričane; drugje so navedene kot dvojnice (npr. 2dv. *vaini*, *vaina*, *vainu all vai dveh*, *vai dveh*, *vai dveh*, Rdv. 3mžs *njeh dveh*, Rmn. 3mžs *njeh*). V nasprotju s Pohlinom v odvisnih sklonih nima posebnih oblik za ženski spol.

8.5.1 Pri edninskih zaimkih, ki ne izražajo spola, je posebnost še orodnik, kjer je Zagajšek uporabljal oblike s členico *-j*, ki se pri 2ed. in Zp (po obliki, ne pa tudi po zapisu²⁸⁸) ujemajo s Pohlinovo dvojnico (*is taboi*, *is saboi*), pri 1ed. pa je Zagajšek navedel obliko s korenskim samoglasnikom *e* (*is menoi*).

8.5.2 Pri dvojninskih paradigmah je zanj značilna raba števnik *dva* ne samo v imenovalniku, ampak tudi v odvisnih sklonih. Števniki se pregiba po spolu in sklonu, pri čemer je končnica srednjega spola v I in T enaka končnici za ženski spol (npr. I 1dv. *my dva* (m), *my dve* (žs); T 2dv. *vai dva* (m), *vai dve* (žs)).

V rodilniku so v 1dv. in 2dv. osnova oblike z reduciranim končnim samoglasnikom (*nai dveh*, *vai dveh*), v tožilniku pa ob teh oblikah kot dvojnici navaja še iz množine posplošeni obliki *nas*, *vas* z dodanim števnikom *dva*. Tudi v mestniku je osnovni zaimek pluraliziran, v dajalniku in v orodniku pa sta ohranjeni izvorni dvojninski obliki. Pri tretjeosebni zaimku sta Idv. 3ž in 3s

²⁸⁵ Podobno reinterpretacijo lahko pozneje najdemo pri A. Murku v izdaji njegove slovnice iz 1850, kjer ob dvojninskih oblikah *nju*, *ju* navaja, da so ju uporabljali starejši pisci, npr. Bohorič in Dalmatin (Murko 1850: 45).

²⁸⁶ Oblika se navadno razlaga kot nalika po *nje* (< n- + je) iz kratke oblike *ju*, ki pa pri Gutsmanu in njegovih predhodnikih, podobno kot v 16. stoletju (prim. 5.2.3.2), ni izpričana in v knjižnem jeziku zanjo nimamo potrditve.

²⁸⁷ Toporišič (1984: 216) navaja, da se je pri njihovi vključitvi delno zgledoval po celovski priredbi Bohoričeve slovnice.

²⁸⁸ *J* je pri Zagajšku v končnem položaju zapisan tako z <i> kot z <j>.

enaka, osnovni zaimsek je enak množinski obliki; enako velja za roditelj in mestnik, kjer je ob tem zaimsek še reduciran (Rdv. 3mžs *njeh dveh*, Mdv. *per njeh dveh* – zaimsenki del se prekriva s Pohlino dvojnisko in množinsko obliko). V Tdv. za moški spol najdemo obliko *nja dva*; pri *nja* gre najverjetneje za posplošitev dvojniske končnice za moški spol *-a* iz imenovalnika v tožilnik po naliki na ženski in srednji spol, kjer je končni samoglasnik v obeh sklonih enak; zaimsenka dela oblik za ženski in srednji spol sta namreč enaka stari množinski tožilniški obliki (*nje dve*).

	1ed.	2ed.	Zp
I	jeft	ti	
R	(moj, moja, moju)	(tvoj, tvoja, tvoju)	(svoj, svoja, svoju)
D	meni, mi	tebi, ti	sebi, si
T	mene, me	tebe, te	sebe, se
M	per meni	per tebi	per sebi
O	is menoi	is taboi	is saboi

	1dv.	2dv.
I	my dva, my dve, my dve	vy dva, vy dve, vy dve
R	(naini, naina, nainu) all nai dveh, nai dveh, nai dveh	(vaini, vaina, vainu)
D	nama dvema	vama dvema
T	nai, nas dva (m), nai, nas dve (žs)	vai dva (m), vai dve (žs)
M	per nas dveh	per vas dveh
O	is nama dvema	is vama dvema

	1mn.	2mn.
I	my	vy
R	(nash, nasha, nashu)	(vash, vasha, vashu)
D	nam	vam
T	nas	vas
M	per nas	per vas
O	is nami	is vami

	3mžs		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
Ied.	on	onu	ona
Red.	(njegov)	(njegovu)	(njegova)
Ded.	njemu	njemu	njei
Ted.	njega	onu	njo
Med.	per njemu	per njemu	per njei
Oed.	is njem	is njem	is njo

Idv.	ona dva	one dve	one dve
Rdv.	(njeni, njena, all njeh dveh, njenu)		
Ddv.	njima dvema		
Tdv.	nja dva	nje dve	nje dve
Mdv.	per njeh dveh		
Odv.	is njima dvema	is njima dvema	is njima dvema

Imn.	oni	one	one
Rmn.	(njehov, njehova, all njeh, njehovu)		
Dmn.	njim		
Tmn.	nje		
Mmn.	per njeh		
Omn.	is njimi		

Preglednica 67: Zaimsenke paradigme v *Slovenski grammatiki* (Zagajšek 1791: 89–93, 97–99)

8.5.3 Pri tretjeosebni zaimku najdemo še rabo imenovalniške oblike *onu* v Ted. 3s, medtem ko je Zagajšek v dvojini in množini v nasprotju s Pohlinom tudi za srednji spol navajal staro množinsko tožilniško obliko *nje*, ki je enaka za vse tri spole, v dvojini pa je okrepljena s števnikom *dva*. Z Gutsmanom in tudi Bohoričem se Zagajšek ujema tudi v obliki za Ded. 3ž *njei*, od vseh predhodnih slovnicearjev pa se razlikuje po Oed. 3ž z dodano poudarjalno členico (*is njoi*).

8.5.4 Kot Pohlin v drugi izdaji slovnice je Zagajšek v paradigmi navajal kratke oblike v dajalniku in tožilniku zaimkov, ki ne izražajo sklonov, v zgledih pa so prevladujoče rabljene dolge oblike.

jest **tebi** dam. jest **tebi** pomagam. jest vam poslušim. jest **njemu** fapoveim. jest **tebi** voshim [...] jest **tebe** lubim. jest **njega** slishim, inu taku dallei (Zagajšek 1791: 299, 301)

bloger **tebi!** dobru **tebi!** gorjei **meni!** (Zagajšek 1791: 331)

Kratke oblike se pojavljajo kot slogovna zamenjava v povedih, kjer je v prvem delu že rabljena dolga oblika.

zhi on **mene** hozhe teppsti, nei **me** teppe; zhi on **mene** hozhe okulli pernesti, nei **me** pernesse; zhi **me** on hozhe od moje premoftennje spraviti, nei **me** spravy (Zagajšek 1791: 345)

Da je kratke oblike za 3mžs, ki jih ni uvrstil v paradigmo, podobno kot Pohlin obravnaval kot pesniško svoboščino, je opazno iz nekoliko nejasne opombe o potrebnih in nepotrebnih črkah.

Katera se v̄tei besedi naslishy, taista se tudi nymma noterpoftaviti, kokar: dobr, dobra, dobra, inu ne dober, alli dobar [...] Vunder bodejo tudi ptuje besede vezhkrat pisane iz zharkami, katere se v̄slovenskih pismah nasmejo ifrezhiti, kokar Abraam, nameft Abraham; ali vunder se tudiper dobrih slovenskih pismarjah, flasti per tih ‚Smishluyav’zah fnyade, kokar: toj namest tvoj. soj namest svoj. ga namest njega. no namest njo. mu namest njemu inu vezh takih (Zagajšek 1791: 339)

8.6 Jernej Kopitar

Slovnica Jerneja Kopitarja *Grammatik der Slavifchen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* (1809) uvaja novo obdobje²⁸⁹ v slovenskem slovnicearstvu. Je prva slovnica slovenskega jezika, ki temelji na sodobnih znanstvenih načelih,²⁹⁰ ter je hkrati opisna in mestoma tudi zgodovinska (Merše 2015). Njegov opis kranjskega knjižnega jezika izhaja iz naslednjih nazorov: nova knjižna osnova naj bo »ljudski jezik«, slovnicear ni zakonodajalec, pač pa le veren zapisovalec jezika (jezikovnih prvin);²⁹¹ slovnica je razvojno-zgodovinsko poročilo dejanskega (pisnega) jezikovnega stanja (Orožen 2003: 398).

Rezultat takšnih načel je tudi Kopitarjeva obsežna predstavitev osebnih zaimkov:²⁹² v paradigmah je namreč navajal številne naglasne (npr. Imn. 3m *òni* in *oní*, 3ž *òne* in *oné*) ali obli-

²⁸⁹ J. Toporišič (1980: 395–396) njene predhodnice razvrsti v bohoričevski tip (BH 1584 in njeni predelavi) in pohlinovski tip (kamor uvršča tudi Zagajška in Gutsmana).

²⁹⁰ Tj. po metodologiji zgodnjih primerjalnih jezikoslovcev (Bopp, Curtius, Dobrovsky) (Ahačič 2015d: 20). Po A. Vidovič Muha (1998: 80) je slovnica znanstvena zaradi svojega pojmovanja jezika, delovne metode in zajetega gradiva.

²⁹¹ M. Orožen (2003) na podlagi navedkov iz slovnice, ki kažejo na Kopitarjevo poseganje v knjižno normo, relativizira to Kopitarjevo trditev.

²⁹² Popolnost sklanjatev osebnih zaimkov izpostavlja tudi Toporišič (1980: 406), opozarja pa na odsotnost naslonskih oblik v 1. in 2. os. množine, ki se od naglasnih oblikovno ne razlikujejo.

kovne dvojnice, prvi pa je oblike tudi relativno dosledno opremljal z naglasnimi znamenji. Zgodovinske oblike so bodisi vključene v same paradigme ali pa so obravnavane v obsežnih pripombah (str. 283–289) in opombah pod črto.²⁹³

8.6.1 V I led. poleg tradicionalne oblike *jeft* najdemo tudi Gutsmanov *jes*, v orodniku edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, pa je Kopitar navajal po tri različice: na prvem mestu oblike s korenskim *e*, končniškim naglasom in brez poudarjalne členice (*menó, tebó, febó*),²⁹⁴ na drugem enake oblike s poudarjalno členico (*menój, tebój, febój*), na tretjem pa oblike s korenskim *a* in naglasom na osnovi (*máno, tábo, fábo*).

	1ed.	2ed.	Zp
I	jeft (jes)	tí	
R	mène; me	tebe; te	fèbe; fè
D	mèni; mi	tebi; ti	fèbi; fí
T	mène (mé); me	tebe (té); te	fèbe; (fè) fe
M	mèni	tebi	fèbi
O	menó (menój, máno)	tebó (tebój, tábo)	febó (febój, fábo)

	1dv.	2dv.
I	ma, mé (ž)	va, vé (ž)
R	náj (náji, náju)	váj (vájji, vāju)
D	náma	váma
T	náj (náji, náju)	váj (vájji, vāju)
M	náma	váma
O	náma	váma

	1mn.	2mn.
I	mi, mé (ž)	vi, vé (ž)
R	nàf	vàf
D	nàm	vàm
T	nàf	vàf
M	nàf	vàf
O	nàmi	vàmi

	3mžs		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
Ied.	òn	òno	òna
Red.	njèga; ga	njèga; ga	njé; je
Ded.	njèmu; mu	njèmu; mu	nji; ji
Ted.	njèga (nj); ga	njèga; ga	njó; jo
Med.	njèmu	njèmu	nji
Oed.	njím	njím	njó

Idv.	òna	òna	òni (one)
Rdv.	njih; jih	njih; jih	njih; jih
Ddv.	njíma; jima	njíma; jima	njíma; jima
Tdv.	njé; jih	njé; jih	njé; jih
Mdv.	njíma	njíma	njíma
Odv.	njíma	njíma	njíma

Imn.	òni (oní)	òna (òne, oné)	òne (oné)
Rmn.	njih; jih	njih; jih	njih; jih
Dmn.	njim; jim	njim; jim	njim; jim
Tmn.	njé; jim[!]	njé; jih	njé; jih
Mmn.	njih	njih	njih
Omn.	njími	njími	njími

Preglednica 68: Zaimenske paradigme v *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* (Kopitar 1809: 280–283)

²⁹³ Po mnenju M. Orožen (1981: 80) so njegove opombe, ki prinašajo primerjalnojezikovne, zgodovinsko-kulturološke zastranitve, kritične misli, razsodbe in pripombe, prinesle bistven premik v razmišljanjih o slovenskem jeziku.

²⁹⁴ Toporišič (1980: 396) te oblike navaja kot dokaz Kopitarjevega delnega zgledevanja po Gutsmanovi slovnici.

8.6.2 VI 1 dv. in 2dv. je v paradigmi enako kot Pohlin navedel obliki *ma* in za ženski spol *mé*, obliki z množinsko obliko zaimka in dodanim števnikom *dva* pa je dodal v opombi in ju označil kot običajni v rabi («Man hört gewöhnlich [...]» (str. 280)). Pri tem je za 1dv. navedel za ženski spol tako obliko, enako moškospolski, kot posebno žensko obliko zaimenskega dela zaimka (*mi dvé*: *mé dvé* – prim. I 1mn. *mi*, ž *mé*), pri 2dv. pa samo obliko, kjer ima tudi zaimenski del posebno obliko za ženski spol (*vé dvé* – prim. I 2mn. *vi*, ž *vé*).

Za R in T 1dv. in 2dv. je na prvem mestu zapisal obliki, kot ju ima Pohlin (*náj*, *váj*), dodal pa je še obliko *náji* in Gutsmanovo *náju*, ki je bila rabljena tudi v 16. stoletju. Kot Gutsman in Zagajšek je Kopitar za M in O navajal enaki obliki (*náma*, *váma*).

8.6.3 Pri tretjeosebne zaimku je kot predhodniki za Med. 3ms zapisal samo dajalniški enako obliko *njemu*, pri D in Med. 3ž pa enako kot Pohlin ter drugače kot Bohorič in Gutsman obliko *nji*. Ted. 3s pri Kopitarju v nasprotju s predhodniki ni več enak imenovalniški obliki, ampak je izenačen z roditeljskim (*njéga*, *ga*). Uvedel je tudi od množine različnih I dv. 3ž *oni*, do takrat v slovniceh rabljena oblika *one* je dodana kot dvojnica. Bohoriču in večini predhodnikov pa se je približal z znovično uvedbo I dv. in Imn. 3s *óna* (prim. *one* pri Gutsmanu in Zagajšku), čeprav je pri množini navedel tudi dvojnici *òne*, *oné* (prim. slovnice od Pohlina do Zagajška). Upošteval je oblikovno pluralizacijo dvojine v odvisnih sklonih, kot je bila nakazana že pri Pohlinu: v R dv. in T dv. najdemo množinskim enake oblike: R dv. *njih* (in prvič tudi *jih*) ter T dv. *njé* in kratko *jih*, ki je enaka roditeljski; ta kombinacija je enaka tudi v T mn. (pri moškem spolu najdemo sicer verjetno napako *njé*; *jim*!), pri ženskem in srednjem spolu pa *njé*; *jih*) in se je za moški spol množine pojavila že v obeh ponovnih izdajah Bohoričeve slovnice iz 18. stoletja. Ob tem je pri roditeljski obliki navedel opombo, da je Bohorič za ta sklon uporabljal obliko *njiu*, ki se je pojavljala tudi v DB 1584 (Kopitar 1809: 281), za katero pa Kopitar ni prepričan, ali se je res kdaj govorila ali pa jo je Bohorič tvoril po zgledu *naju* (ki pri Bohoriču sploh ni izpričan!), *vaju* (pri Bohoriču samo v tožilniku).²⁹⁵ Bohoričevih prevladujočih oblik *najh*, *vajh* na tem mestu (in tudi nikjer drugje) ni omenil.

8.6.4 Kopitar je tudi prvi, ki je v zaimenskih paradigmah dosledno navajal kratke oblike in v Ted. tudi grafično ločil naglasne in navezne oblike (1ed. *mé*: *me*, 2ed. *té*: *te*, Zp *fé*: *fe*). Opozoril je tudi, da ne gre za proste variante, ter se razpisal o pomanjkljivosti rabe dolgih in kratkih oblik v DB 1584 in Japljevi *Bibliji*; ta je po njegovem mnenju rezultat prevajanja iz nemščine in latinščine, ki poznata samo eno obliko zaimkov, zaradi česar so bile dvojne »kranjske« oblike interpretirane kot odvečne in pogovorne.

Če bi prevajali iz grških, ali celo italijanskih ali francoskih izvirnikov, bi se gotovo po tujih zgledih bolj približali jeziku kmeta, ki v tem primeru nikdar ne govori eno za drugo. Pravi Kranjec rabi dolge oblike roditeljskega: mene, tebe, febe, njega, njé, njega itd., dativa: meni, tebi, febi, njemu, nji, njemu itd., tož.: mene, tebe, febe, njega, njo, njega itd., le, če stoji poudarek na zaimku: sicer pa rabi skrajšane me, te, fe, ga, jo, ga itd. Za predlogom je navadno običajna dolga oblika: izvzet je samo tožilnik me, te, fe (v tem primeru tudi mé, té, fé), razen nj, ki ohranja skrajšano obliko tudi za predlogom (Kopitar 1809: 284; prevedla A. J.)

²⁹⁵ Na tem mestu Kopitar piše tudi, da naj bi bil v oblikah *naju* in *vaju* pri Bohoriču *u* nem: »mit dem fthummen u, wie es in naju und vaju ift« (Kopitar 1809: 281). Ob tem navaja tudi primer iz DB 1584 in enakega mesta iz Japljevega prevoda: »So hat er auch tiu (diefer beyder). In Dalmatin's Bibel, Gen. III, 7. heist es: Tedaj fo fe nyu (niju) obeju ozhy odperle, inu fta sposnala, de fta nagá bilá [...] Japel hat: Inu obeh ozhy fo fe odperle« (Kopitar 1809: 281–282).

8.7 Valentin Vodnik

Vodnikova *Pifmenoft ali Gramatika sa Perve Shole* (1811) je prva slovnica slovenskega jezika s samo slovenskim metajezikom. Gre za normativno slovnico slovenskega (kranjskega) jezika, ki je imela predvsem didaktično vrednost, saj je bila namenjena slovenskim šolarjem in njihovim učiteljem. Pri obravnavi oblikoslovja se Vodnik v veliki meri ujema s Kopitarjem, saj sta z medsebojnim strokovnim sodelovanjem pred izidom Kopitarjeve slovnice (1809) slovničarja močno vplivala drug na drugega (Legan Ravnikar 2015; Ahačič 2015d: 22, 26).

8.7.1 V paradigmah osebnih zaimkov je Vodnik v primerjavi s Kopitarjem navajal manjše število oblik in manj dosledno uporabljal naglasna znamenja.²⁹⁶ I 1ed. kot pri Gutsmanu in dvojnično pri Kopitarju nima končne zapore (*jes*). V O je navajal samo *menój* in *menó* in vzporedno tudi pri 2ed. in Zp ne najdemo Kopitarjevih različic z naglasom na osnovi in korenskimi *a*.

	1ed.	2ed.	Zp
I	jes	ti	
R	mène; me	tèbe; te	fèbe, fe
D	mèni; mi	tèbi; ti	fèbi, fi
T	mène (mé); me	tèbe (té); te	fèbe, (fè) fe
M	per mèni	per tèbi	per fèbi
O	s' menój, s' menó	s' tebój, s' tebó	febój, febó

	1dv.	2dv.
I	ma (ms), me, mi (ž)	va (ms), ve, vi (ž)
R	nàju, naji	vàju, vaji
D	nàma	vàma
T	naju, naji	vaju, vaji
M	per nama	per vama
O	snama	s' vama

	1mn.	2mn.
I	mi (m), mé (žs)	vi (m), vé (žs)
R	nàf	vàf
D	nàm	vàm
T	nàf	vàf
M	per nàf	per vaf
O	s' nàmi	s' vami

	3mžs		
	m	s	ž
Ied.	on	ono	ona
Red.	njàga, ga	njega, ga	njé, je
Ded.	njàmu, mu	njemu, mu	nji, ji
Ted.	njàga, ga	njega, ga	njó; jo
Med.	per njàmu	per njemu	per nji
Oed.	s' njim	s' njim	s' njó

Idv.	ona	ona	oni, one
Rdv.		nju, njih, jih	
Ddv.		njíma, jima	
Tdv.		nju, njih, jih	
Mdv.		per njima	
Odv.		s' njima	

Imn.	oni	one, ona	one
Rmn.		njih, jih	
Dmn.		njim, jim	
Tmn.		njé, njih, jih	
Mmn.		per njih	
Omn.		s' njimi	

Preglednica 69: Zaimenske paradigme v *Pifmenosti ali Gramatiki sa Perve Shole* (Vodnik 1811: 55–58)

²⁹⁶ Dodal pa je naglasna znamenja v paradigmi 2ed., ki so pri Kopitarju manjkala.

8.7.2 Najbolj se od Kopitarja razlikuje paradigma dvojskih zaimkov: v I je navedel poleg Kopitarjevih dvojskih spolsko različnih oblik brez podaljšave s števnikom *dva* za ženski spol tudi obliki s končnim *-i* (1dv. *ma*, ž *me/mi*, 2dv. *va*, ž *ve/vi*), pri katerih verjetno ne gre za pluralizacijo (v množini sta imenovalniški obliki za ženski spol *mé* in *vé*), ampak za naslonitev na dvojsko glagolsko končnico za ženski spol (*gib-ava* (*avi*), *gan-eva* (*evi*), *gon-iva* (*ivi*) (str. 76)). V R in T je zapisal Kopitarjevi variantni obliki (*naju*, *naji*; *vaju*, *vaji*), izpustil pa je reducirani *naj*, *vaj*. V I 1mn. in 2mn. pa je dodal tudi obliko za srednji spol, ki je enaka ženski (*mé*, *vé*).

8.7.3 Pri tretjeosebni zaimku je v paradigmi izpustil navezno obliko *nj*, a je nanjo opozoril pri skladnji zaimkov (gl. 8.7.4). Kot pri Kopitarju je Med. 3ms *njemu*, D/Med. 3ž pa *nji*. Tudi tu je največ odstopanj v dvojini, kjer je Vodnik v Rdv. 3mžs v nasprotju s Kopitarjem poleg *njih* in *jih* navedel tudi obliko *nju*, prvič izpričano v celovški izdaji Bohoričeve slovnice, enake oblike pa so tudi v Tdv., kjer *nju* zamenja Kopitarjevo staro množinsko tožilniško obliko *nje*. V Imm. 3s ima Vodnik enaki obliki kot Kopitar, le da je *one* navedena pred staro obliko *ona*, izpričano v starejših slovnica. V Tmn. pa je za vse tri spole poleg stare oblike *nje* navedel tudi iz roditeljskega posplošeni *njih* in *jih*.

8.7.4 Natančno je tudi opisal razlike med rabo dolgih in kratkih oblik.

Kadar odkasan glagol stoji v' stavku, takrat namest *mene*, *tebe* itd. stavimo: *me*, *mi*, *te*, *ti*, *fe*, *fi*, *ga*, *mu*, *je*, *ji*, *jo*, *jih*, *jima*, *jim*, postavim: daj mi bukve; ne dam jih, sa to, ki fo me drago stale. Stavimo pak: *mene*, *meni*, *tebe*, *tebi*, *febe*, *febi*, *njega*, *njemu*, *njé*, *nji*, *njo*, *njih*, *njima*, *njim*.

a) Kadar ni v' stavku odkásaniga glagola, poštavim: komu boh te bukve dal? – njemu.

b) Kadar potif na nje dévamo al je nalprotnoft, al permérjenje al delenje kakor: meni nifi pokóren, ki fim tvoj vuzhenik? Ne tebe ampak njó ilhem; meni vsame, tebi da; meni je podóben, ne tebi; mene ino tebe je pohvalil; tebi vezh verjamem, ko njemu.

c) Kadar imajo predlog špredaj, kakor: na njega, k' nji, sa njih.

Pomnja: Sa predlogmi: na, nad, ob, med, po, pod, pred, fkos, fpód, sa, v' to je *va* prevrazhamo *njega* v' *nj* ino jih sklénemo v' eno beledo, poštavim: nanj, nadnj, óbnj, mednj, pónj, pódnj, prédnj, fkosnj, fpódnj, vanj, nanjo, vánjo itd. (Vodnik 1811: 120–121).

8.8 Janez Krstnik Leopold Šmigoc

Šmigočeva *Theoretisch-praktische Windische Sprachlehre* (1812) je bila prva tiskana vzhodnoštajerska slovnica, namenjena predvsem Nemcem. Avtor je zlasti pri oblikoslovju izhajal iz Kopitarjeve osrednjeslovenske norme,²⁹⁷ vendar je v paradigmah kot variante dodajal tudi vzhodnoštajerske oblike, pogosto pa je na razlike opozarjal tudi v opombah. Medtem ko so v oblikoslovnem delu na prvem mestu večinoma osrednjeslovenske oblike (kar je Šmigoc pojasnil s svojo odsotnostjo iz tiskarne, ko se je prvi del tiskal), je v skladenjskem delu v zgledih uporabljal pretežno vzhodnoštajerske variante (Rajh 1984: 300–303; Jelovšek 2015).

²⁹⁷ Iz tega razloga je bila Šmigočeva slovnica vključena v ta pregled kontinuitete osebnih zaimkov v osrednjeslovenskem knjižnem jeziku, dvanajst let mlajša slovnica Petra Dajnka, ki je bila ožje vzhodnoštajersko zastavljena in je tudi pri opisu osebnih zaimkov izhajala iz narečja (Rajh 1984: 305), pa je obravnavana le kontrastivno s Šmigocem.

1ed.		2ed.		Zp	
I	jes (jas, jeft)	ti			
R	mène, me	tebe, te	fèbe, fe		
D	mèni, mi	tebi, ti	fèbi, fi		
T	mène, me	tebe (té) te	fèbe (fè) fe		
M	mèni	tebi	fèbi		
O	menój (menó, máno)	tebój (tebó, tóbo)	feboj, fábo (febó)		

1dv.		2dv.	
I	mija (midva) (m), mije (midvé) (ž)	vija (vidva) (m), vije (vidve) (ž)	
R	náji (náju)	váji (váju)	
D	náma	váma	
T	náji (náju)	váji (váju)	
M	náma	váma	
O	náma	váma	

1mn.		2mn.	
I	mi, mé (ž)	vi, vé (ž)	
R	nàf	vàf	
D	nàm	vàm	
T	nàf	vàf	
M	nàf	vàf	
O	námi	vámi	

3mžs			
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
Ied.	òn	òno	òna
Red.	njèga, ga	njèga, ga	njè, je
Ded.	njemu, mu	njemu, mu	nji, ji
Ted.	njèga (njga) ga	njèga, ga (je)	njo, jo
Med.	njèm (mu)	njèm (mu)	nji
Oed.	njim	njim	njo (njój)

Idv.	oná	oné (oná)	oné
Rdv.	njùj (njih, jih)	njuj (njih, jih)	njùj (njih, jih)
Ddv.	njíma, jíma	njíma; jíma	njíma; jíma
Tdv.	oná	oné	oné
Mdv.	njima	njima	njima
Odv.	njima	njima	njima

Imn.	oní	oné, oná	oné
Rmn.	njih, jih	njih, jih	njih, jih
Dmn.	njim, jim	njim, jim	njim, jim
Tmn.	njé; njih, jih	njé; jih (je)	njé; njih, jih
Mmn.	njih	njih	njih
Omn.	njimi	njimi	njimi (jimi)

Preglednica 70: Zaimenske paradigme v *Theoretisch-praktische Windische Sprachlehre* (Šmigoc 1812: 56–57)

8.8.1 Pri paradigmah osebnih zaimkov je Šmigoc pogosto zamenjeval vrstni red različic in dodajal starejše ali narečne oblike. Tako je pri I 1ed. na prvem mestu navedel Kopitarjevo različico *jes*, starejšo obliko *jeft*, ki je bila pri Kopitarju navedena prva, pa je uvrstil na zadnje mesto, za dodano različico *jas*, enako sodobni, ki se v slovnica leta 1812 pojavi prvič; vzhodnještajerske *ja*, kot jo ima Dajnko (1824: 158), ni navedel. Prav tako je spremenil vrstni red različic v orodniku edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola: kot osnovne je navedel oblike s korenskim vokalom *e*, dodano členico *-j* in naglasom na končnici (*menój*, *tebój*, *feboj*), kot različice pa je navedel oblike s končniškim naglasom brez poudarjalne členice (*menó*, *tebó*, *sebó*) in oblike z naglasom na osnovi brez poudarjalne členice (*máno*, *tóbo*, *fábo*). Pri tem je Kopitarjevo obliko O 1ed. *tábo* spremenil

v *tóbo* in ne v obliko z značilno vzhodnoštajersko končnico *toboj* (Jesenšek 2015: 82).²⁹⁸ V T 1ed. je izpustil naglašeno kratko obliko, pri 2ed. in Zp pa ju je ohranil (*tebe (té) te, fěbe (fě) fe*).

8.8.2 Kot v predhodnih slovnicaх je največ odstopov v dvojini, kjer je v I 1dv. in 2dv. Šmigoc navedel štajerske oblike *mija*, ž *mije*, *vija*, ž *vije*, ki so se razvile z redukcijo iz starih oblik z množinskim zaimkom in dodanim števnikom *dve* (Ramovš 1952: 85);²⁹⁹ slednje je zapisal kot dvojnice in jih označil kot v rabi najpogostejše (str. 59).³⁰⁰ V zaimenskem delu oblik variacije po spolu ni. V opombah je opozoril še na oblike *ma*, *mé*, *va*, *vé*, ki naj bi se govorile na nekaterih območjih in so po njegovem nastale s kontrakcijo oblik *mija*, *mije*, *vija*, *vije* (str. 59).

V R in T 1dv. in 2dv. je kot Vodnik izpustil Kopitarjevi reducirani obliki *naj*, *vaj*,³⁰¹ v nasprotju z njim pa je ohranil vrstni red preostalih različic, torej na prvem mestu obliki s končnim *-i* (*náji (nájú)*, *váji (vájú)*).

8.8.3 Pri tretjeosebni zaimku odstopa (morda navezna) oblika Ted. 3m *njga*, ki je nastala s kombinacijo navezne in naslonske oblike. V Med. 3ms je na prvem mestu stara mestniška oblika *njèm*, ki v nasprotju s predhodnimi slovnicaми ni izenačena z dajalnikom, v oklepaju pa je navedena oblika *mu*: *njèm (mu)*. Ker gre za predložni sklon, kjer ne pričakujemo kratkih oblik, gre najverjetneje za način zapisa variante *njèmu*.³⁰² Odstopajoča je tudi štajerska variantna oblika Oed. 3ž *njój* s poudarjalno členico ob uveljavljeni *njo*.³⁰³

V Idv. 3ž je ohranil samo Kopitarjevo pluralizirano obliko *one*, enako obliko je navedel tudi pri 3s, Kopitarjevo posebno obliko za srednji spol *oná* (prav tako enako množinski je dodal kot različico. V Rdv. najdemo ob Kopitarjevih pluraliziranih oblikah *njih* in *jih*, ki ju je Šmigoc (str. 56) označil kot knjižni, na prvem mestu obliko *njùj*, za katero je v besedilu pod paradigmo navedel da jo govorijo Slovenci med Mariborom, Ptujem, Ljutomerom in Radgono, pa tudi na Dolenjskem,³⁰⁴ in jo primerjal z Bohoričevno *nju* ter poudaril njeno razlikovalnost v primerjavi z množinsko obliko (str. 57). V Tdv. je kot slovnicaři pred Kopitarjem uporabil imenovalniškimi enake oblike: *oná*, *oné*, *oné*. Srednji spol je enak ženskemu, v primerjavi z imenovalnikom je izpuščena variantna oblika *oná*. V Imn. je Šmigoc izpustil Kopitarjeve naglasne dvojnice, ohranil je samo oblike s končniškim naglasom; pri 3s najdemo kot v dvojini feminizirano obliko *one* in izvorno *oná*. V Tmn. je Kopitarjevim oblikam dodal pri 3ms rodilniški enako dolgo obliko *njih*, pri 3ž pa staro kratko obliko *je*. Posebnost je še dvojica v Omn. 3s *jimi* s štajerskim razvojem *n̄ > j* (Ramovš 1924: 115).³⁰⁵

8.8.4 Kot Kopitar in Vodnik je tudi Šmigoc navajal pravila za rabo dolgih in kratkih oblik in za rabo imenovalnika osebnih zaimkov samo pod poudarkom ali za izražanje nasprotja (str. 57–58).

²⁹⁸ Morda pod Šmigočevim vplivom najdemo tudi pri Dajniku (1824: 159) samo obliko O 2ed. *tobo* in ne tudi narečnih *teboj* in *tobon* (prim. Rajh 1984: 305).

²⁹⁹ V sodobnem jeziku jih najdemo v jugozahodnem delu panonske narečne skupine, in sicer v jugozahodnem delu južnopohorskega in osrednjem delu prleškega narečja ter v haloškem narečju (Jakop 2008: 81).

³⁰⁰ Kot edine jih najdemo tudi pri Dajniku (1824: 159–160): *midva/midve*, *vidva/vidve*, torej brez poenostavitve soglasniškega sklopa.

³⁰¹ Čeprav sta ti obliki kot edini uporabljeni v dvojninskih paradigmah pri Dajniku (1824: 159–160).

³⁰² Tako zapis interpretira tudi I. Orel (2013: 151).

³⁰³ Tudi v tem primeru ima Dajniko (1824: 160) samo knjižni bližjo obliko *no*.

³⁰⁴ Dajniko (1824: 161) je v svoji slovnici ni zabeležil in je namesto nje uporabil obliko *nju* (*nyj*).

³⁰⁵ Dajniko (1824: 161) ima na teh mestih v paradigmi samo feminizirano obliko Imn. 3 *one*, Tmn. 3mžs *ne* in *jè* ter Omn. 3mžs *nimi*.

8.9 Franc Serafin Metelko

Metelkova slovnica *Lehrgebäude der slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen* (1825) je druga znanstvena slovnica slovenščine v 19. stoletju (Ahačič 2015d: 20). Pomembna je kot logično nadaljevanje Kopitarjeve slovnice, saj natančneje opisuje prav poglavja, ki pri Kopitarju manjkajo – besedotvorje in skladnjo, v katerih se je Metelko močno zgledoval po Josefu Dobrovskem (Orel 2003: 358–359). »Gre za eno najkvalitetnejših slovenskih slovníc, ki tvori z zgodovinskega vidika skupaj s Kopitarjevo slovnico in Miklošičevo primerjalno slovnico obdobje, ko slovensko jezikoslovje v okviru evropskega doseže svoj vrh« (Ahačič 2015d: 27). Velik vpliv nanjo so imele aktualne teme razvijajoče se slavistike: geneza in tipologija slovanskih jezikov, razmerje slovanskih in drugih indoevropskih jezikov, proučevanje strukturnih ravnin stare cerkvene slovanščine in vprašanja črkopisa (Honzak Jahić 2003: 342).

8.9.1 Pri osebnih zaimkih je opazna Metelkova tendenca k arhaiziranju oz. etimologiziranju paradigem. Za I 1ed. je navedel samo obliko *ja3*, čeprav je v besedilu na več mestih omenil ali uporabil tudi dvojnico *je3*, ki je po njegovem pogostejša, najpogostejša pa je oblika s končnim *-t jest* (str. 198). V tožilniku edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, je kot osnovne navedel stare kratke naglašene oblike *me, te, se*, običajne naglasne in naslonske oblike (*mene, me, tebe, te, sebe, se*) pa v oklepaju kot dvojnice, čeprav je v besedilu opozoril, da se kratke naglašene oblike uporabljajo samo za predlogi (*za me, te, se, po me, te, se, pred me, te, se*). Navedel je tudi možnost združitve s predlogom in prenosa naglasa na predlog (*záme, záte, záse; póme, póte, póse; predme*) ter pisanja z vezajem (*zá-me, zá-te, zá-se*) (str. 199).

V sklonih s končnim *-i* je tega pretežno zapisoval s *z*³⁰⁶ (D 1ed. *menz*, O 1mn. (*3z*) *námz*, Ded. 3ž *náz* itd.); izjema so dvojinske oblike in naslonska oblika Ded. 3ž *ji* (proti dajalniškimi naslonskimi oblikam *mz, tz, sz*). *z* je uporabil tudi za korenski samoglasnik končniško naglašenihi orodniških oblik edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, z dodano členico (*3z*) *mznój, tzboj, szbój*).

8.9.2 V I 1dv. in 2dv. je Metelko za razliko od predhodnikov navajal samo oblike *mídva, ž medvé, vídva, ž vedvé*, ki sta po njegovem splošno rabljeni. Omenil je tudi oblike *ma, va, me, ve* svojih slovníčarskih predhodnikov, o katerih pa je zapisal, da jih ni našel niti v starejših tekstih niti v ljudskem jeziku, zato jih je prištel med Pohlinove slovníčne zablode (»die übrigen grammatifchen Mißgeburten des Pater Markus« (str. 199)). V zvezi s tem je še navedel, da sicer za *mídva* nekateri govorijo tudi *mzdva* s polglasnikom, ki se lahko nato razvije v *a* (*madva*), sam *ma* brez *dva* pa se ne uporablja (str. 199). Druge oblike 1dv. in 2dv. so enake kot pri Vodniku, čeprav je Metelko opozoril, da je bil M 1dv. in 2dv. v preteklosti enak R (kot primer je navedel Kreljevo obliko *vz naju*), a ga je že pri Dalmatinu začela nadomeščati oblika, enaka D in O (*vz nama* (*namesto vz naju*)). Prav tako je menil,

³⁰⁶ Po Toporišiču je bil Metelko »v bistvu nadaljevalec tudi Pohlinovega prizadevanja za priznanje rezultatov moderne vokalne redukcije v našem knjižnem jeziku« (Toporišič 1983: 127). Pri osebnih zaimkih je Metelko redukcijo upošteval v večji meri kot Pohlin, saj je ta končni *-i* v orodniku osebnih zaimkov pri moškem spolu ohranjal v obeh izdajah slovnice, v drugi izdaji pa je odpravil tudi redukcijo v dajalniku.

da so bile stare roditeljske oblike samo *naju, vaju, nu, ju*, medtem ko naj bi bile *naji, vaji, ni, ji* stare tožilniške oblike, ki pa so se v rabi začele mešati (str. 201), vendar v paradigmah tega ločevanja ni uveljavil.³⁰⁷

	1ed.	2ed.	Zp
I	jaž	ti	
R	mene, me	tebe, te	sebe, se
D	menz, mz	tebz, tž	sebz, sz
T	me (mene, me)	te (tebe, te)	se (sebe, se)
M	(pər) menz	(pər) tebə	(pər) sebə
O	(ʒə) mznój, (máno)	(ʒə) tzbój, (tábo)	(ʒə) szbój, (sábo)

	1dv.	2dv.
I	mídva, ž medvé	vídva, ž vedvé
R	naju, naji	vaju, vaji
D	nama	vama
T	naju, naji	vaju, vaji
M	nama	vama
O	nama	vama

	1mn.	2mn.
I	mí, ž me	ví, ž ve
R	nàs	vàs
D	nàm	vàm
T	nàs	vàs
M	nàs	vàs
O	(ʒə) námz	(ʒə) vàmz

	3mžs		
	m	s	ž
Ied.	òn	onó, onó	ona
Red.	néga, ga	néga, ga	ne, je
Ded.	nému, mu	nému, mu	nej, (nž), ji
Ted.	i (néga, ga)	je (néga, ga)	nó, jo
Med.	(pər) ném	(pər) ném	(pər) nej, (nž)
Oed.	(æz) ním	(æz) ním	ona

Idv.	oná, ona	one, one	one, one
Rdv.		nu, ju, ni, ji	
Ddv.		níma, jíma	
Tdv.		nu, ju, ni, ji	
Mdv.		níma, jíma	
Odv.		níma, jíma	

Imn.	oní, onz	onc, one	onc, one
Rmn.		nih, nžh, jih	
Dmn.		nim, nžm, jim	
Tmn.		nih, nžh, jih	
Mmn.		nih, nžh, jih	
Omn.		nímz	

Preglednica 71: Zaimenske paradigme v *Lehrgebäude der slowenischen Sprache* (Metelko 1825: 198–202)

8.9.3 Pri tretjeosebni zaimki je kot osnovno obliko v Ted. 3m zapisal praslovansko obliko *i* (< *jv), tudi tu sta običajni splošno-slovenski obliki v oklepaju. V besedilu pa je spet navedel, da se ta oblika rabi le ob predlogih in da je navadno tudi tu dodan *n-*, čeprav navaja primere tako *zn-* kot brez njega: *pred-i, pred-n, pod-i, pod-n, med-i, med-n, za-i, za-n*. Prve naj bi uporabljali samo na Dolenjskem, drugi pa so splošno kranjski (str. 200). V Ted. 3s je Metelko prvi od slovničarjev navedel staro obliko *je*, ki se jo je po njegovem védenju slišalo samo na Notranjskem. Enako kot pri 3m je obliki *néga, ga*, ki sta po njegovih besedah običajni (str. 200), dodal v oklepaju.

³⁰⁷ To umetno razlikovanje med R in Tdv. osebnih zaimkov je kritiziral že Škrabec (Stramljič Breznik 2006: 96), ki je prav tako nasprotoval Metelkovemu etimologiziranju oz. zaziranju v čas pred 16. stoletjem (Merše 1999: 71), konkretno na primeru zapisa *solnce*, a tendenca je mestoma opazna tudi pri osebnih zaimkih.

Kot Šmigoc je tudi Metelko v Med. 3ms uporabil staro obliko (*p̄zr*) *ném*, pri 3ž pa (*p̄zr*) *nej*, ki je bila pred tem v paradigmi nazadnje izpričana pri Zagajšku. V Idv. je tudi pri 3m navedel naglasni dvojnici (*oná, ona*), obliki za 3ž in 3s sta pluralizirani in izenačeni (*onc, one*). V R in Tdv. najdemo dvojniski obliki, vzporedni 1dv. in 2dv., dodal pa je tudi kratki obliki: *du, ju, ni, ji*. V množinski paradigmi je ob običajnih oblikah večinoma navedel še reducirane (R, T in Omn. *nòh*, Mmn. *nòm*), ki jih je označil kot gorenjske, kot pogoste dvojnice kratkih oblik *jih, jim, jima* pa je navedel *ih, im, ima*, ki jih krajevno ni opredelil (str. 201). Tmn. je enak Rmn. (*nih, nòh, jih*), je pa v spremnem besedilu omenil tudi stari obliki *ne, je* in dodal, da sta ju rodilniški obliki nadomestili že skoraj vsepovsod (str. 200).

8.9.4 Kot drugi slovničarji 19. stoletja je tudi Metelko opozoril, da se dolge oblike uporabljajo za predlogi, pod poudarkom ali ko so uporabljene kot odgovor na vprašanje (*komú spravlast? sebz, menz, tebz und nicht sz, tz* (str. 199)). V drugih primerih se uporabljajo kratke oblike.

8.10 Anton Murko

Murkova slovnica *Theoretisch-praktische Slowenische Sprachlehre für Deutsche, nach den Volkssprecharten der Slowenen in Steiermark, Kärnten, Krain und Ungarns westlichen Distrikten* (1832) je bila, kot je razvidno že iz naslova, namenjena tujcem. Čeprav je bil avtor Štajerec, si je v slovnici prizadeval opisati skupni slovenski jezik na tradicionalni osrednje-slovenski podstavi z upoštevanjem tradicije slovenskega knjižnega jezika (Ahačič 2015d: 27) in je že v uvodu ostro nastopil zoper vsakršne slovenske jezikovne in črkopisne novotarije ali celo separatizme (Rajh 1984: 307). Kljub temu je pri zaimkih na več mestih odstopil od osrednjeslovenske norme, kot jo najdemo npr. pri Kopitarju in Vodniku (Rajh 1984: 307).

8.10.1 Slovnica prinaša najboljše nabor različic osebnih zaimkov, saj je v paradigmah (Murko 1832: 42–43) skoraj povsod, kjer je v osnovi *e*, navajal naglasne dvojnice (npr. M 1ed. (*per*) *méni, mèni*, D 2ed. *tébi, tèbi; ti, Ted. 3s njéga, njéga; ga*), hkrati pa je pogosto združeval različice več svojih predhodnikov.

Tako najdemo v I 1ed. na prvem mestu Šmigočevo in Metelkovo obliko *jaz*, kot različici pa Kopitarjevi *jez in jest* (v obratnem vrstnem redu). Rezultat kopičenja oblik je morda tudi nenavadna navedba naglašanih kratkih oblik *mé, té, fé* v R, ki je pri 1ed. in 2ed. popolnoma izenačen s tožilnikom (*mé, méne, mène; me; té, tébe, tèbe; te*), pri Zp pa je v R navedena samo naglašena kratka oblika, v T pa najdemo obe (*ě, ěbe, ěbe; fe*).³⁰⁸ Kratke naglašene oblike v spremnem besedilu (str. 44) uvršča med dolge oblike, ko opisuje pravila za rabo dolgih in kratkih oblik (prim. Peti Stantić 1999: 152–153); v primerih jih navaja kot dvojnice dolgim oblikam tudi v nepredložni rabi: *mé oder méne, té oder tébe, njé, njéga, njú, njih fe boji* (str. 44); ob predlogu *do* je uporabljena samo dolga oblika: *do méne, tébe, njéga, njé, njú, njih* (str. 44). V O navaja kar štiri (1ed. (*s'*) *menój, menó (ménoj, máno)*) ali celo pet različic

³⁰⁸ V izdaji iz leta 1850 je tudi rodilnik povratnega zaimka poenoten s tožilnikom, v paradigmah edninskih osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pa so v primerjavi s prvo izdajo v R, D in T izpuščene naglasne dvojnice pri dolgih oblikah, namesto različic s krativcem in ostrivcem je navedena samo ena oblika, označena s strešico (npr. R 1ed. *mène, mé; me*; D 2ed. *tèbi; ti*; T Zp *sébe, sé; se* (Murko 1850: 44–45).

(2ed. (*s'*) *tebój, tebó (téboj, tábo, tóbo)*; Zp: *febój, febó (féboj, fábo, fóbo)*). Novost so na osnovi naglašene oblike s podaljšavo, oblike s korenskim *o* pa je navajal že Šmigoc. V izdaji iz leta 1850 (str. 44) pa je tudi Murko pri končniško naglašeni obliki 2ed. brez podaljšave s členico spremenil korenski samoglasnik v osnovi iz *e* v *o*, pri obliki s korenskim *o* in naglasom na osnovi pa je dodal *-j*: *tebój, tobó (téboj, tábo, tóboj)*. Drugo spremembo najdemo tudi pri Zp: (*z*) *sebój, sebó (séboj, sábo, sóboj)* (str. 45).

	1ed.	2ed.	Zp
I	jàs (jes, jeft)	ti	
R	mé, méne, mène; me	té, tébe, tèbe; te	fěbe, fěbe, fě
D	méni, mèni; mi	tébi, tèbi; ti	fěbi, fěbi; fi
T	mé, méne, mène; me	té, tébe, tebe; te	fě, fěbe, fěbe; fe
M	(per) méni, mèni	tébi, tèbi	(per) fěbi, fěbi
O	(s') menój, menó (ménoj, máno)	tebój, tebó (téboj, tábo, tóbo)	febój, febó (fěboj, fábo, fóbo)

	1dv.	2dv.
I	midva (mija), medvé (midvé) (ž)	vidva (vija), vedvé (vidvé) (ž)
R	náj (nájju, náji)	váj (vájju, váji)
D	náma	váma
T	náj (nájju, náji)	váj (vájju, váji)
M	(per) náma	(per) váma
O	(s') náma	(s') váma

	1mn.	2mn.
I	mi (mí), mé (ž)	vi (ví), vé (ž)
R	nàf	vàf
D	nàm	vàm
T	nàf	vàf
M	(per) nàf	vàf
O	(s') námi	vámi

	3mžs		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
Ied.	òn	òno	óna
Red.	njéga, njéga; ga	njéga, njéga; ga	njé; nje, je
Ded.	njému, njému; mu	njému, njému; mu	nji (njéj); ji
Ted.	njéga, njéga (i, nj); ga	njéga, njéga; ga	njó; jo
Med.	(per) njém, njèm	njém, njèm;	nji (njéj)
Oed.	(s') njim	njim	njó

Idv.	òna, oná	òne, oné (oná)	òne, oné
Rdv.		njúj, njú; ju	
Ddv.		njima; jima	
Tdv.		nji; ji (nju; ju)	
Mdv.		(per) njima	
Odv.		(s') njima	

Imn.	óni, oní	òne, oné	òne, oné (oná)
Rmn.		njih; jih	
Dmn.		njim; jim	
Tmn.		njé; nje (njih, jih)	
Mmn.		(per) njih	
Omn.		(s') njimi	

Preglednica 72: Zaimenske paradigme v *Theoretisch-praktische Slowenische Sprachlehre* (Murko 1832: 42–43)

8.10.2 Enako kot Šmigoc je Murko štajerske oblike vključil tudi v I 1 dv. in 2dv., le da je splošnejše oblike navajal na prvem mestu, narečne pa je navedel samo v moškem spolu: 1dv. *midva* (*mija*), 2dv. *vidva* (*vija*), medtem ko je za ženski spol navedel samo splošnejši obliki s števnikom *dva* in moško oz. žensko množinski enako obliko zaimenskega dela (1dv. *medvé* (*midvé*), 2dv. *vedvé* (*vidvé*); prvo najdemo pri Metelku, drugo pa pri Šmigocu in v starejših slovnica pred Pohlinom). V opombi pa je navedel, da sta obliki *mé*, *vé* namesto *médve* na Štajerskem splošno rabljeni, *ma*, *va* namesto *midva*, *vidva* pa ni uveljavljeno nikjer (str. 42). To se odraža tudi v tretji izdaji slovnice iz leta 1850 (str. 44), kjer je narečni obliki *mija*, *vija* opustil tudi pri moškem spolu, pri ženskem pa je obliki *mé* in *vé* dodal v paradigmo dvojskih zaimkov; hkrati je iz nje izpustil ženskospolski dvojski obliki *mi dve* in *vi dve*, pri katerih je zaimenski del enak množinskima imenovalniškima oblikama za moški spol. Prenovljena paradigma je tako zajemala naslednje imenovalniške oblike: 1dv. *mi dva*, *ž me dvě*, *mé*; 2dv. *vi dva*, *ž ve dvě*, *vé* (Murko 1850: 44). V R in T so oblike v prvi izdaji enake kot pri Kopitarju, zamenjal je le vrstni red različic (*náj* (*náju*, *náji*), *váj* (*váju*, *váji*)).³⁰⁹ Mestniški obliki sta tudi tu enaki dajalniškima in orodniškima.

8.10.3 Množinska paradigma je večinoma enaka kot pri predhodnikih, novost je le naglasna dvojica v I 1mn: *vi* (*ví*), *ž vé*. V izdaji iz 1850 je ohranjena samo naglašena oblika.

8.10.4 Pri tretjeosebne zaimku je Murko v Ted. 3m navedel navezni obliki *i* in *nj*, pri srednjem spolu pa oblike *je*, ki jo je navedel Metelko, ne najdemo. V D in Med. 3ž sta prvič v obravnavanih slovnica uporabljeni obe obliki, *nji* in *njéj*; v izdaji iz 1850 jima je v obeh sklonih priključil še orodniški enako obliko *njój*, ki je poleg tega dodana tudi v orodniku pred obliko brez poudarjalne členice *njó* iz prve izdaje.

R in Tdv. 3mžs odstopata od vzporednih sklonov pri 1dv. in 2dv. ter uvajata razlikovanje, kot ga je navedel, a v paradigmi ne uporabil Metelko. V Rdv. Murko navaja samo oblike *njúj*, *njú*; *ju*, v Tdv. pa na prvem mestu oblike s končnim *-i*, od roditeljskih pa samo *nju* brez podaljšave *z j* (na podlagi česar bi morda lahko sklepali, da je obliko *njuj* namenil za izražanje svojine; navaja sicer tudi ustrezni svojilni zaimek *njun*, ki ga uporablja tudi v zgledih (str. 48, 134)) in *ju*. V izdaji iz leta 1850 tega razlikovanja več ne najdemo, v obeh sklonih sta navedeni obliki *nju* in *ju*, dodal pa je tudi opombo, da sta bili obliki običajni za starejše pisce³¹⁰ in da se še vedno govorita po Štajerskem, zato se mu zdita pravilnejši kot bolj običajni (pluralizirani) obliki *njih* in *jih* (Murko 1850: 45).

V Imn. najdemo enake naglasne različice kot pri Kopitarju, le pri 3s je na prvem mestu navedel ženskima enaki obliki: *òne*, *oné* (*oná*).³¹¹ V Tmn. je za razliko od Metelka kot osnovno navedel staro tožilniško obliko *njé* z nenaglašeno različico *nje* (morda kot navezno?), roditeljskim enaki obliki *njih* in *jih* pa kot različici v oklepaju. Leta 1850 je od dolgih oblik obdržal le še *njé*, pri kratkih pa je na prvo mesto uvrstil staro obliko *je*, *jih* je dodana kot različica v oklepaju.

³⁰⁹ V izdaji iz leta 1850 je vrstni red roditeljskih in tožilniških dvojskih oblik spremenjen: *náju*, *náj*, (*náji*); *váju*, *váj* (*váji*).

³¹⁰ Prim. op. 286.

³¹¹ V izdaji iz 1850 je obliko *oná* izpustil in popolnoma izenačil Imn. 3m in 3s.

8.11 Anton Janežič

Kot zadnji v tem sklopu sta obravnavani dve izdaji Janežičeve slovnice, ki sta bili namenjeni za šolsko rabo v srednjih šolah: prva z naslovom *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva in glagoliškim berilom za Slovence* iz leta 1854 ter druga, izpopolnjena izdaja *Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo* iz leta 1863.

8.11.1 *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva in glagoliškim berilom za Slovence* (1854)

V prvi izdaji je avtor v uvodu poudaril, da želi opisovati jezik vseh Slovencev. Kot merilo pri vzpostavljanju norme mu je služila raba jezika na celotnem slovenskem področju, kjer je bil v dvomih, pa se je odločal glede na stanje pri starejših piscih in glede na stanje v stari cerkveni slovanščini; osnovni zgled mu je bila Metelkova slovnica (Ahačič 2015e).

Slovnica pri osebnih zaimkih podobno kot Murkova prinaša številne različice, ki pa so za razliko od predhodne slovnice predvsem glasovno-oblikovne, naglasne dvojnice navaja le v imenovalniku. Tako tudi ni več paradigmatskega razlikovanja med naslonskimi in naveznimi oblikami v T 1ed., 2ed. in Zp, ki ga je uvedel Kopitar in so ga bolj ali manj dosledno upoštevali njegovi nasledniki; je pa Janežič na navezno obliko opozoril v opombi: »Pravi toživnik je prav za prav le *mé, té, sé*, t. j. visoki é s predglasnim i [...], ki ga le še po predlogih razločno izrekujemo, p. za *mé, za té, za sé*« (str. 41).

8.11.1.1 Tako najdemo za I 1ed. kar štiri oblike – poleg treh, ki so bile značilne za prejšnje slovnice, še obliko *jes*. V O 1ed., 2ed. in Zp pa se je število zaradi nenavajanja naglasnih dvojnic v primerjavi z Murkom zmanjšalo na tri, in sicer: končniško naglašene oblike z dodano členico in korenskim samoglasnikom *e*; oblike brez dodane členice in s korenskim samoglasnikom *a*, praviloma naglašene na osnovi kot pri večini predhodnikov, ki so zaznamovali naglas, zapis pri 2ed. *tabó* pri Janežiču pa kaže na naglas na končnici; prvič po Pohlinu (1783) pa se pojavijo oblike z dodano členico in korenskim samoglasnikom *a*, za katere naglasno znamenje pri O Zp *sabój* kaže, da so bile ravno tako končniško naglašene.

8.11.1.2 Pri dvojniskih zaimkih je Janežič ohranil samo oblike z zaimenskim delom, ki je bil enak spolsko različnim množinskim imenovalniškim oblikam, in dodanim števnikom *dva* (*midva, medve; vidva, vedvé*), v rodilniku in tožilniku pa kot Vodnik in v nasprotju z Murkom Janežič ni navedel reduciranih oblik *naj, vaj*. Mestniški oblike sta enaki dajalniku in orodniku, v opombi pa je opozoril: »Mesto dvojnega mestnika *nama* in *vama* se najde tudi *nas* in *vas* kakor v množnem številu« (str. 41).

8.11.1.3 Presenetljivo je nenavajanje posebnih ženskih oblik v I 1mn. in 2mn., saj je v dvojini izpričano razlikovanje po spolu v zaimenskem delu oblike.

	1ed.	2ed.	Zp
I	jaz, jez, jes, jest	ti	
R	mene, me	tebe, te	sebe, se
D	meni, mi	tebi, ti	sebi, si
T	mene, me	tebe, te	sebe, se
M	meni	tebi	sebi
O	menój, manoj, mano	tebój, taboj, tabó	sebój, sabój, sabo

	1dv.	2dv.
I	midva, medve (ž)	vidva, vedvé (ž)
R	naju, naji	vaju, vaji
D	nama	vama
T	naju, naji	vaju, vaju[!]
M	nama	vama
O	nama	vama

	1mn.	2mn.
I	mi	vi
R	nas	vas
D	nam	vam
T	nas	vas
M	nas	vas
O	nami	vami

	3mžs		
	m	s	ž
Ied.	on	ono, onô	ona, oná
Red.	njega, jega, (nja), ga	njega, jega, (nja), ga	nje, je
Ded.	njemu, jemu, mu	njemu, jemu, mu	njej, nji, jej, ji
Ted.	njega, jega (nja), ga	njega, jega (nja), ga	njo, jo
Med.	njem	njem	njej, nji
Oed.	njim	njim	njó, njoj

Idv.	oná, onádva	one, onédve	oné, onédve
Rdv.		nju, njuj, ju, nji, ji	
Ddv.		njima, jima	
Tdv.		nju, njuj, ju, nji, ji	
Mdv.		njima, jima	
Odv.		njima, jima	

Imn.	oní, oni	oné, one	oné, one
Rmn.		njih, jih	
Dmn.		njim, jim	
Tmn.		nje, je	
Mmn.		njih, jih	
Omn.		njimi	

Preglednica 73: Zaimenske paradigme v *Slovenski slovnici s kratkim pregledom slovenskega slovstva* (Janežič 1854: 41–42)

8.11.1.4 Pri tretjeosebne zaimku sta v Ied. 3ž in 3s izpričani dvojnici s končniškim naglasom (3ž *ona, oná*, 3s *ono, onô*). V odvisnih sklonih je novost uvajanje oblik brez vzglasnega *n-* (R in Ted. 3ms *jega*, D 3ms *jemu*, 3ž *jej*, ki bi lahko bila tudi naslonska). Opredeležil jih je kot pravilne oblike »staroslovenskega i mesto kterege v enojnem imenovavniku in tudi v staroslovenščini on stoji«, ki pa se slišijo samo še po nekaterih krajih Štajerske in Dolenjske. Prvič po Gutsmanu najdemo tudi obliko R in T 3ms *nja*,³¹² v dodanem besedilu pa je Janežič navedel tudi, da se »[e]nojni staroslovenski toživnik i«, ki ga je omenjal tudi Metelko, »za enozložnimi predlogi samo na spodnjem Krajinskem semtertje še sliši« (str. 42). V D in Med. 3ž sta kot pri Murku

³¹² Zaradi tega Janežičevega dialektiziranja se je po mnenju J. Toporišiča (1997: 91) »gubila tudi obveščnost o naslonkah«.

navedeni obe obliki: *njej* in *nji*. Kot pri Šmigocu in v tretji izdaji Murkove slovnice je v orodniku kot dvojnica uporabljena tudi oblika z dodano členico (*njoj*).

Janežič je v Idv. 3mžs prvi po Zagajšku spet uvedel tudi s števnikom podaljšane oblike, ki so bile kot dvojnice izpričane že v 16. stoletju. Nepodaljšana oblika za 3ž je enaka kot množinska, enak je tudi zaimenski del podaljšane oblike, srednji spol je feminiziran in prav tako pluraliziran; naglas je tako v nepodaljšanih kot v podaljšanih oblikah na drugem zlogu zaimka (izjema je morda ženska nepodaljšana oblika *one*, ki nima naglasnega znamenja; v oblikovno enakem Imn. namreč najdemo dvojnici *oné* in *one*, ki kažeta, da je oblika brez naglasnega znamenja naglašena na prvem zlogu). R in Tdv. sta spet izenačena, kot pri Metelku sta izpričani tako dolgi kot kratki obliki s končnim *-u* in *-i*, dodana pa je še dolga oblika s končnim *-u* in dodano členico *-j*, ki jo pred tem najdemo pri Šmigocu (*nju, njuj, ju, nji, ji*). D, M in Odv. so obravnavani enako, za vse tri sklone sta navedeni obliki *njima, jima* (nasprotno Janežič v M in Oed. oblik brez vzglasnega *n-* ni navajal). Enako najdemo obliki *njih* in *jih* tako za R kot za Mmn., medtem ko je v Omn. samo oblika *njimi*. V množini je posebnost še T, kjer sta navedeni samo starejši obliki *nje, je*, v opombi pa je opozoril, da se namesto teh oblik pogosto govori *njih, jih* (str. 43).

8.11.2 Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo (1863)

V drugi izdaji iz leta 1863 so paradigme osebnih zaimkov precej spremenjene in poenostavljene, odpravljene so nekatere odstopajoče oblike iz prve izdaje.

8.11.2.1 V I 1ed. med različicami ne najdemo več oblike z nezvenečo priporo *jes*, v orodniku pa sta v 1ed. in 2ed. navedeni le obliki s korenskim *e*, brez členice in s končniškim naglasom (*menó, tebó*), ki ju sploh ni med tremi različicami, navedenimi v prvi izdaji; nekatere dvojnice iz prejšnje izdaje najdemo v opombi.³¹³ Dvojničnost je v orodniku ohranjena le še pri Zp, kjer je na prvem mestu oblika *sebó*, v oklepaju pa sta dodani še *sebój* in *sabo* iz prejšnje izdaje (pri zadnji tudi v tej izdaji ni označeno naglasno mesto); oblika *sabój* iz 1854 je izpuščena.

8.11.2.2 V dvojini je v paradigmi dodano le naglasno znamenje pri oblikah I 1dv. (*midvá, medvé*), toda v opombi se je Janežič zavzel, da bi se v knjižnem jeziku odpravili v paradigmi navedeni ženskospolski obliki s posebno končnico zaimenskega dela *medve* in *vedve* in se zamenjali z *midve* in *vidve*, v množini pa *me* in *ve* z *mi* in *vi*, »kakor veleva stara slovenščina in kakor še večina Slovencev govori; saj so oblike *me-ve, medve-vedve* prej ko ne še le slovničarji ustvarili slovenščini in jih slovenski pisatelji tu pa tam tudi med prosto ljudstvo zatrosili« (str. 60). Prav tako je v opombi navedek, da bi bili namesto v paradigmi navedenih mestniških oblik *nama* in *vama* pravilni obliki *naju* in *vaju*, ki sta bili po Janežičevih besedah v tem obdobju še navadni med koroškimi in štajerskimi Slovenci. Omenil je še, da se v tem sklonu rabita tudi pluralizirani obliki *nas* in *vas* (str. 61). V množini je pri prvo- in drugoosebnem zaimku dodana spolsko različna oblika za ženski spol *mé*, ki je v prvi izdaji manjkala, pri obliki za moški spol je kot v dvojini dodano naglasno znamenje (*mí*).

³¹³ »Namesto druživnika: *menó, tebó* so navadne tudi oblike: *menoj, teboj* ali *mano, tabo*, n. pr. Dokler sreča je s teboj, imel boš prijatlov roj. N. pr. Ti ga nimaš pod seboj, da bi skusil se z menoj. N. pr. Nad mano, pod mano, krog mene je Bog. Vilh.« (Janežič 1864: 62).

	1ed.	2ed.	Zp
I	jaz (jez, jest)	ti	
R	mene, me	tebe, te	sebe, se
D	meni, mi	tebi, ti	sebi, si
T	mene, me	tebe, te	sebe, se
M	meni	tebi	sebi
O	menó	tebó	sebó (sebój, sabo)

	1dv.	2dv.
I	midvá- medvé	vidva- vedvé
R	naju, naji	vaju, vaji
D	nama	vama
T	naju, naji	vaju, vaji
M	nama	vama
O	nama	vama

	1mn.	2mn.
I	mí-mé	ví-vé
R	nas	vas
D	nam	vam
T	nas	vas
M	nas	vas
O	namí	vamí

	3mžs		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
Ied.	on	ono	ona
Red.	njega, ga	njega, ga	nje, je
Ded.	njemu, mu	njemu, mu	nji, ji, jej
Ted.	njega, ga	nje, je	njo, jo
Med.	njem	njem	nji, njej
Oed.	njim	njim	njo

Idv.	oná	oni, oné	oni, oné
Rdv.		nju, ju	
Ddv.		njima, jima	
Tdv.		nju, ju	
Mdv.		njima	
Odv.		njima	

Imn.	oni	ona, one	one
Rmn.		njih, jih	
Dmn.		njim, jim	
Tmn.		nje, je	
Mmn.		njih	
Omn.		njimi	

Preglednica 74: Zaimenske paradigme v *Slovenski slovnici za domačo in šolsko rabo* (Janežič 1863: 60–61)

8.11.2.3 Bistveno bolj je predelana paradigma tretjeosebnega zaimka. V Ied. 3ž in 3s sta izpuščeni naglasni dvojnici s končniškim naglasom, v novi izdaji mesto naglasa v imenovalniku ni označeno. V odvisnih sklonih v ednini so izpuščene ožje narečne dvojnice (štajerske oblike brez vzglasnega *n-* v R, D in Ted. 3ms (ki so sicer še vedno navedene v opombi na str. 61), skrčena oblika *nja* v R in Ted. 3ms), v Ded. 3ž ni več dolge oblike *njej*, še vedno pa jo najdemo v Med. 3ž, le da je vrstni red v primerjavi s prvo izdajo zamenjan (*nji, njej*).

V dvojini so v imenovalniku opuščene s števnikom podaljšane oblike, ki so odstopale od predhodnih slovnice, pri ženskem in srednjem spolu je ob pluralizirani obliki *oné* uvedena posebna dvojinjska oblika *oni*, ki dotlej v slovniceh ni bila izpričana, prav tako je ne najdemo v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. Verjetno gre za etimologizirano obliko z odrazom *i* iz nenaglašene jata (*oni* < **oně*).

V R in Tdv. 3mžs sta v drugi izdaji navedeni samo še obliki *nju* in *ju*, obliki s končnico *-i* sta bili odpravljeni, prav tako rodilniška oblika *njuj*. V obveznopredložnih sklonih dvojine in množine ne najdemo več oblik brez vzglasnega *n-* iz prve izdaje, prav tako so v imenovalniku množine opuščene naglasne dvojnice, pri srednjem spolu pa je kot dvojnica ob feminizirani *one* spet navedena tudi stara srednjepolska oblika *ona*.

8.12 Razvoj zaimenskih paradigem v skoraj treh stoletjih od Bohoriča do Janežiča

Pregled najpomembnejših slovenskih slovníc v skoraj tristoletnem obdobju od Bohoriča do oblikovanja enotnega slovenskega knjižnega jezika sredi 19. stoletja je pokazal, da Bohoričeva slovnica na predstavitev osebnih zaimkov v slovnícah od druge polovice 18. stoletja ni imela velikega vpliva, čeprav so bili njihovi sklanjatveni vzorci v obeh ponovnih izdajah v 18. stoletju (Hipolitovi 1715 in celovški 1758, ki je izšla le deset let pred prvo Pohlino slovnico) skoraj nespremenjeni. Izjema je bila v celovški izdaji v roditeljski množini tretjeosebnega zaimka dodana oblika *nju*, ki se pojavlja tudi v poznejših slovnícah, kar kaže, da bi lahko izhajala iz živega govora. V novonastalih slovnícah do Kopitarja bi lahko Bohoričev vpliv videli predvsem v izenačevanju imenovalnika in tožilnika srednjega spola pri tretjeosebnem zaimku, ki ga je v vseh številah odpravil Kopitar, kljub temu pa ga še najdemo pri Šmigocu (vendar podobno kot pri Pohlino samo v dvojini).

	BH 1584 HG 1715 G 1758	Pohlin 1768/1783	Gutsman 1777	Zelenko 1791	Kopitar 1809	Šmigoc 1812
Ied. 3s	onu	onu	onu	onu	òno	òno
Ted. 3s	onu	njega	onu, jo	onu	njèga, ga	njèga, ga (je)
Idv. 3s	ona	ona	one[?]	one dve	òna	oné (oná)
Tdv. 3s	oná	ona	nje, je[?]	nje dve	njé, jih	oné
Imn. 3s	oná	one	one	one	òna (òne, oné)	oné, oná
Tmn. 3s	oná	njuh	nje, je	nje	njé, jih	njé; njih, jih

Preglednica 75: Oblike imenovalnika in tožilnika tretjeosebnega zaimka srednjega spola v starejših slovenskih slovnícah do Šmigoca

Če je vzrok za tovrstno rabo res zgledovanje po Bohoričevi slovnici in ne neodvisen vpliv latinščine ali nemščine, povezan z relativno redkostjo dvojinskih in množinskih oblik srednjega spola v jeziku³¹⁴ in vplivom kazalnega zaimka *ono*, pri katerem je tožilnik enak imenovalniku, potem lahko njihovo opuščanje Bohoričevih odstopajočih oblik pri zaimkih za prvo in drugo osebo dvojine (in deloma množine; prim. Jelovšek 2022: 179–187) kaže, da gre bodisi za umetno ustvarjene ali ozko narečno omejene oblike, ki jih poznejši slovničarji niso poznali. Slovnični opisi osebnih zaimkov v tem obdobju so pokazali tudi, da so se skoraj do srede 19. stoletja nadaljevali procesi, ki so bili opaženi že pri slovenskih protestantih: pluralizacija dvojinskih oblik, širjenje roditeljsko-tožilniškega sinkretizma tudi v 3s in v množino 3mžs ter izenačevanje D in Med. 3ms. Manj vpliva je na zaimenski sistem imela moderna vokalna redukcija, čeprav opazamo njene sledove zlasti v redkem glasovnem upadu končnic; v večji meri sta jo upoštevala samo Pohlin in Metelko.

Skozi navedeno obdobje se ohranja že v 16. stoletju izpričana dvojničnost v orodniku edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, v D in Med. 3ž pa se kot v 16. stoletju pri avtorjih izmenjujeta

³¹⁴ Nesistematična primerjava sodobnega slovenskega in Dalmatinovega prevoda *Biblije* je nakazala, da so bili npr. pri Dalmatinu na mestih, kjer so v sodobnem prevodu zaimki srednjega spola, v večini rabljeni kazalni zaimki.

obliki *njej* in *nji*, ki sredi 19. stoletja v slovnicaх prav tako dosežeta dvojnični status; v obeh primerih so se dvojnice ohranile vse do sodobnega knjižnega jezika (prim. Toporišič 2000: 305). S Pohlinom se je začela tudi spolska diferenciacija pri prvo- in drugoosebnih zaimkih v dvojini in množini, ki pa je pri večini drugih avtorjev omejena na imenovalnik. Od Kopitarja se je začela zaimenska paradigma širiti z nekaterimi novimi oblikami, prevzetimi iz narečij, zlasti od Metelkove slovnice pa je opazna tudi težnja po arhaizaciji paradigme, ki je zavrila zgoraj omenjene procese. Kljub temu do obdobja vzpostavitve enotnega slovenskega knjižnega jezika ni prišlo do popolnega poenotenja paradigme osebnih zaimkov, kot kaže zlasti prva Janežičeva slovnica, ki še vedno izkazuje visoko stopnjo dvojničnosti oblik, pa tudi v drugi izdaji je dvojničnost še vedno prisotna bodisi v sami paradigmi ali vsaj v opombah, čeprav gre večinoma za oblike, ki so kot dvojnice v knjižni slovenščini prisotne še danes.

9 KATOLIŠKI LEKCIONARJI OD 1612 DO 1833 IN DALMATINOV PREVOD *BIBLIJE*

Bolj kot v slovnica se je protestantska knjižna tradicija nadaljevala v številnih katoliških izdajah lektionarja, ki so kontinuirano izhajale v treh stoletjih po zatonu protestantizma. Breznik (1917) je z njihovo primerjalno analizo ugotovil, da so vse izdaje evangelijev in listov, razen Dajnkovich v sekovski škofiji,³¹⁵ med seboj tesno povezane, saj so vse nastale iz izdaj ljubljanske škofije, ki izvirajo iz prvotne Hrenove izdaje iz leta 1612.

Vsak prirejevalec se je naslanjal na prejšnjo izdajo evangelijev in listov ali pa na prejšnji prevod sv. pisma. Isto je storil tudi Hren, ki je z malimi izjemami prevzel evangelije in liste iz Dalmatinove »Bible«. Dalmatin pa je dobesedno, ali bolje rečeno, po črki prevel Lutra in uporabljal pri tem Trubarja in nekaj malega tudi Krelja in Jurišiča. Tako imamo od Trubarja, Dalmatina ter Lutra pa do najnovejših izdaj nepretrgano tradicijo (Breznik 1917: 170–171).

Tako so lektionarji ohranjali tudi pisno normo 16. stoletja, ki je bila ob napredujoči vokalni redukciji in narečni diferenciaciji vedno bolj oddaljena od govorjenega jezika. Na ta razkorak opozarjajo tudi nekateri predgovori prirejevalcev lektionarjev (gl. npr. Ahačič 2012: 18–19 idr.), ko opisujejo svoja stališča pri normiranju knjižnega jezika; čeprav poudarjajo sporazumevalno vlogo neupoštevanja samostalniške redukcije v pisavi, je postopoma govorna praksa začela pritiskati na pisno normo tudi v teh besedilih (Pogorelec 2011: 67, 134, 150). Prek lektionarjev je protestantska norma vplivala tudi na katoliške avtorje tega obdobja (prim. Breznik 1917: 280), prek javnega razlaganja verskih besedil pa je lahko vsaj delno vplivala tudi na produkcijo drugih besedil v slovenščini.

9.1 Oblikovna podoba osebnih zaimkov v lektionarjih

9.1.1 *Evangelia inu lystuvi* 1612

Leta 1612 je izšel prvi katoliški lektionar *Evangelia inu lystuvi*, ki ga je večji del pripravil jezuit Janez Čandek, pri čemer je v veliki meri uporabil besedilo Dalmatinovega prevoda *Biblije*. »S tem je poskrbel, da se je izročilo jezika slovenskih protestantskih piscev z razmeroma malo spremembami ohranjalo v celotni katoliški dobi ter s tem bistveno usmerjalo razvoj slovenskega knjižnega jezika v tem času« (Ahačič 2012: 17). Ljubljanski škof Tomaž Hren, ki je bil pobudnik izdaje, pa je poskrbel za nekatere jezikovne popravke, zlasti je nekatere nemške tujke zamenjeval s slovenskimi izrazi (Ahačič 2012: 17; prim. Breznik 1917: 32–40; Rigler 1968: 209–215). »Hren je prvi, ki se je postavil na strogo slovensko stališče in je načelno zavračal vse, kar je v jeziku tujega. V tem oziru se ne more meriti z njim noben protestantski pisatelj, tudi Krelj in Jurišič³¹⁶ ne, dasi sta pisala med vsemi najčistejšo slovenščino« (Breznik 1917: 225). Ob tem pa je Breznik opozoril, da se ocena o čistoči jezika EvL 1612 nanaša samo na besedni zaklad, ne na ves jezik, pri čemer je zlasti izpostavil skladnjo: »Skladnja ni prav nič boljša od Dalmatinove« (Breznik 1917: 227).

³¹⁵ Iz tega razloga tudi Dajnkova izdaja evangelijev, podobno kot slovnica, ni vključena v ta pregled.

³¹⁶ Breznik je priimek Jurija Juričiča podobno kot nekateri drugi raziskovalci tega obdobja zapisoval kot *Jurišič*, kar je v skladu z Juričičevim lastnim zapisom priimka v JPo 1578. Obliko *Juričič* pa najdemo v avtorjevih hrvaških besedilih (prim. Jelovšek 2022b: 106–107).

9.1.1.1 Tudi pri osebnih zaimkih EvL 1612³¹⁷ v veliki meri ohranjajo oblike iz DB 1584. Opaznih je nekaj pisnih sprememb, od katerih je najbolj dosledna zamenjava končnega <s> s <fs> (ki se ujema s prevladujočim zapisom v BH 1584) oz. variantno <ß>. Variirajo tudi zapisi za *i, j* in njune sklope: najdemo nekaj primerov zamenjave končnega <i> iz DB 1584 z <y> (*meny* (str. 6), *vamy* (str. 86, 87)); variantni zapis z <i> in <y> je izpričan tudi v I 1mn., kjer ob prevladujočem *my* najdemo tudi *mi* (str. 125b). Za *ń* se poleg <nj> pojavlja tudi zapis <ni> (Ded. Tm *niemu* (str. 55), Ted. 3m *niega* (str. 16b), tudi v Ded. 3ž se ob prevladujočem *nji* pojavi *nij* (II,³¹⁸ str. 11, 16b)); navedeni zapisi v DB 1584 niso izpričani (prim. prilogo 1). Prav tako je različen zapis redkih pojavitev Rmn. 3mžs *jih* in *yh*, ki pa se ujema z zapisi v DB 1584; pogostejši zapis *jih* najdemo tudi v primeru, kjer je bila v DB 1584 uporabljena dolga oblika.

Rahel fe je plakala po fvoih Otrucih,
inu fe nej hotéla puftiti trofhtati, sakaj
nyh nej (DB 1584: Mt 2,18)

Rachel fe je plakala po fvoih Otrocih,
inu fe ny puftila odshaliti, sakaj **jih**
néj vezh (EvL 1612: 17–17b)

Pisni odstop od norme DB 1584 je tudi dvobesedni zapis oblike Idv. 3m *ona dva*; pri Dalmatinu je bil števniki del zapisan stično z zaimenskim.

Sdajci fta **onadva** fvoje Mréshe
sapuftila, inu fta fhla sa nym
(DB 1584: Mt 4,20)

Inu sdajci fta **ona dva** fvoje mréshe
sapuftila, inu fta fhla sa nym
(EvL 1612: II, 2)

Poleg podaljšane oblike je pogosto rabljena tudi oblika brez števnik, in sicer na istih mestih kot pri Dalmatinu.

Kadar je pak Iesus raven Galilejfkiga
Morja hodil, je sagledal dva Brata,
Simona, kateri je imenovan Petrus,
inu Andrea, njegoviga Brata, ta fta
fvoje Mréshe v'Murje metala: Sakaj
ona fta bila Ribizha. Inu on je k'nyma
rekal: Hodita sa mano, inu jeft hozhem
vaju fturiti, de bota Ribizha téh zhlo-
vékou. Sdajci fta **onadva** fvoje Mréshe
sapuftila, inu fta fhla sa nym
(DB 1584: Mt 4,18–20)

Kadar je pak Iesus raven Galilejfkiga
Morja hodil, je sagledal dva Brata,
Simona, kateri je imenovan Petrus,
inu Andrea, njegoviga Brata, ta
fta fvoje Mréshe v'Murje metala:
Sakaj **ona** fta bila Ribizha. Inu on
je k'nyma rekal: Hodita sa mano,
inu jeft hozhem vaju fturiti, de bota
Ribizha téh zhlovékou. Inu sdajci fta
ona dva fvoje mréshe sapuftila, inu
fta fhla sa nym (EvL 1612: II, 2)

Nasprotno je pri I 1dv. ohranjen zapis skupaj (*mydva*).

Inu **mydva** réjfs po pravici terpiva: sakaj po naju dellih tu vrédnu prejemleva (EvL 1612: 70b)

Naglasna znamenja so rabljena redko (najpogosteje Red. 3ž *njé*, redkeje je ostrivec uporabljen tudi na oblikovno enakem Tmn. 3mžs, izjemoma Dmn. 3ž *njém*), v enem primeru je z njim zaznamovan tudi prenos naglasa z navezne oblike na predlog: T 1ed. *zhés me* (II, str. 37b).

³¹⁷ Za različne izdaje lektionarja so v monografiji uporabljene okrajšave, ki jih je uporabljal M. Smolik (2011) in so v skladu z osnovnimi bibliografskimi načeli, in ne v jezikovni zgodovini uveljavljena okrajšava *EiL*. Čeprav se naslovi različnih lektionarjev nekoliko spreminjajo, kot Smolik za vse uporabljam enotno okrajšavo *EvL* (EvL 1612, EvL 1777 itd.). Za opozorilo na neustrezno jezikoslovno rabo se zahvaljujem dr. Ireni Orel, za predlog ustrezne rešitve pa dr. Matiji Ogrinu.

³¹⁸ Oznaka II označuje del EvL 1612, ki vsebuje praznična berila in evangelije in ima lastno številčenje strani.

	1ed.	2ed.	Zp
I	jest/je	ti	
R	mene, me	tebe, te	sebe, se
D	meni	tebi	sebi, si
T	mene, me	tebe, te	sebe, se
M	meni	tebi	sebi
O	Mano	tabo	sabo

	1dv.	2dv.
I	midva	/
R	naju	/
D	nama	vama
T	/	vaju
M	nas/nama	/
O	nama	/

	1mn.	2mn.
I	mi	vi
R	nas	/
D	nam	vam
T	nas	vas
M	nas	vas
O	name	vami

	3mžs		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
Ied.	on	onu	ona
Red.	njega, ³¹⁸	ga	nje, je
Ded.	njemu/nejmu,	mu	njej/nji/nje, ji
Ted.	njega, ga, -jn	njega/nje, je/ga	njo, jo
Med.	njemu/njim		njej/nji
Oed.	njim		njo

Idv.	ona/ona dva	/	/
Rdv.		njiju	
Ddv.		njima	
Tdv.		njiju/nje, je/jih	
Mdv.		/	
Odv.		njima	

Imn.	oni	ona	one
Rmn.		njih, jih	
Dmn.	njim, jim	/	njem
Tmn.		nje/njih, je	
Mmn.		njih	
Omn.		njimi	

Preglednica 76: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1612

9.1.1.2 Oblikovnih sprememb je malo. Nekaj Dalmatinovih pluraliziranih oblik v dvojini je zamenjanih z izvornimi dvojinjskimi oblikami (D 1dv. *nam* > *nama*, Rdv. 3m *njih* > *njiju*).

Teh Pregréfhnikou edèn pak, katera fta bila obéfhena, je njega sashmagal inu djal: Aku fi ti Criftus, taku po-magaj ti fam febi inu **nam** (DB 1584: Lk 23,39)

Inu ona fta nym po redi pravila, kaj fe je bilu na poti sgudilu, inu koku je on bil od **nyh** posnan, pèr tem, ker je Kruh lomil (DB 1584: Lk 24,35)

Tudi edèn téh Rasbojnikou, kir fo viŕfli, je njega oponafhal, inu je rekal: Aku fi ti Chrifthus, taku po-magaj fam febi, inu **nama** (EvL 1612: 70b)

Inu ona fta nym po redi pravila, kaj fe je bilu na poti sgudilu, inu kaku je on bil od **nyu** fposnan per tem, kir je kruh reslomil (EvL 1612: 79)

³¹⁹ Oblike v preglednicah so pisno posodobljene. Zaradi doslednejšega zapisa <nj> za *ń*, ki je bil uveljavljen v DB 1584 in prevzet v lekcionarje, v tem poglavju pri tretjeosebni obliki niso več zapisane z abstrahiranim <ń>, kot so bile pri obravnavi zaimkov v 16. stoletju.

V večini primerov pa so Dalmatinove pluralizirane oblike v dvojini ohranjene. Tako je v M 1mn. ob predlogu *pri* ohranjena Dalmatinova množinska oblika *nas* (v istem odlomku je ob predlogu *v* tako v DB 1584 kot v EvL 1612 uporabljena orodniški enaka dvojinjska oblika *nama*).

Inu ona fta njega pèrmorovala inu djala: Oftani **pèr nas**, sakaj vshe gre na vezher, inu ta dan fe je nagnil (DB 1584: Lk 24,29)

Inu ona fta méj fábo djala: Nejli naju ferze **vnama** gorélu, ker je on s'nama na poti govuril, kadar je nama Pífmu odpiral? (DB 1584: Lk 24,32)

Inu ona fta njega pèrmorovala inu djala: Oftani **pèr nafs**, sakaj fe mrazhi, inu ta dan fe je nagnil (EvL 1612: 78b)

Inu ona fta méj fábo djala: Nej li naju ferce **vnama** gorelu, kadár je on s'nama na poti govuril, inu je nama Pífma odpiral? (EvL 1612: 78b)

Prav tako so ohranjene Dalmatinove pluralizirane oblike za 3mžs in za D 2dv., čeprav je v enem primeru dolga oblika spremenjena v kratko.

Pojdita tjakaj v'to Vas, katera pruti vama leshy, inu sdajci bota nafhla eno pèrvesano Oflizo inu enu Shèrbe pèr njej, te odveshita, inu pèrpelajta je k'meni. Inu aku gdu kaj k'vama porezhe, taku recita: GOSPV **D nyh** potrebuje: inu on **vam je** bo sdajci puftil [...] inu fta pèrpelala to Oflizo inu Shèrbe, inu fo polushili fvoj Gvant na **nyu**, inu fo njega gori pofladili (DB 1584: Mt 21,2–3.6)

Ta drugi dan je on prozh fhàl, inu je vunkaj vsel dva denarja, inu je **nje** dal timu Ofhterju (DB 1584: Lk 10,35)

Pojdita tjakaj v'to Vas, katera pruti vama leshy, inu sdajci bota nafhla eno pèrvesano Oflizo inu enu Shèrbe pèr njej: te odveshita, inu pèrpelajta je k'meni. Inu aku gdu kaj k'vama porezhe, recita ta Gospud **jih** potrebuje: inu on **vam je** bo sdajci puftil [...] Inu fta pèrpelala to Oflizo inu Shèrbe, inu fo polushili fvoj[!] oblazhilo na **nyu**, inu fo njega gori pofsadili (EvL 1612: 3b–4)

Ta drugi dan je vunkaj vsél dva dènarja, inu je **nje** dal timu Ofhterju (EvL 1612: 118)

Pri Med. 3ms močno prevladuje raba dajalniški enake oblike *njemu* v primerjavi z izvorno *njim*, tako v primerih, kjer je bila v DB 1584 še rabljena oblika *njim*, kot tam, kjer prevod odstopa od Dalmatinovega.

Sakaj od njega, inu fkusi njega, inu **v'ny**m fo vfe rizhy: Njemu bodi zhaft vekoma, Amen (DB 1584: Rim 11,36) Skusi tu on bo mozhan, de bo tèrdnu mogèl ftati, inu fe bo nje dèrshal, de k'framoti nebo [...] Ona ga bo s'veffeljem inu s'dobro volo kronala, inu darovala, s'vezhnim ymenom (DB 1584: Sir 15,12,14)

Sakaj od njega, inu fkusi njega, inu **v'njemu** fo vfe rezhy: njemu bodi zhaft vekoma. Amen (EvL 1612: 96b) inu bo poterjena **v'njemu**, inu nikar pèrpognena [...] Vefeljë inu lubesni-voft bode kakor Saklada na njemu sbirala, inu f'enim vezhnim imenom ga bo obdaroval Bug nash Gospud (EvL 1612: 15)

Le v enem primeru je oblika *njim* iz DB 1584 ohranjena.

Bodi njegovu prebivalifzhe puftu, inu nebodi nikogar, kir bi **vny**m prebival (DB 1584: Apd 1,20)

Bodi njegovu fstanovanje puftu, inu nebodi nikogar, kir bi **v'ny**m prebival (EvL 1612: II, 9)

Največ oblikovnih sprememb je pri tretjeosebne zaimku za ženski spol. V Ded., kjer je bila v DB 1584 skoraj izključno oblika *njej*, so številni primeri spremenjeni v *nji*.

Inu ta Angel je notàr prihfal **k'njej**,
inu je djal: Vefseli fe ti s'gnado ob-
dana, GOSPVD je s'tabo, shegnana
mej Shenami [...] Inu ta Angel je
rekàl **k'njej**: Nebuj fe Maria
(DB 1584: Lk 1,28.30)

Satu jeft tebi povèm: Veliku grèhou je
njej odpufzhenu, sakaj ona je veliko
lubila. Komer fe pak mallu odpufty,
taifti mallu lubi. Inu on je djal **k'njej**:
Tebi fo tvoji grèhi odpufzheni
(DB 1584: Lk 7,47)

Inu Maria je pèr **njej** oftala okuli try
Mèfce, potle fe je supet vèrnila na
fvoj dum (DB 1584: Lk 1,56)

Inu ta Angel je notèr prihfàl **k'nji**,
inu je djal: Zhefhzhena fi milofti
polna, Gofpud je s'tabo, shegnana
fi ti méj shenami [...] Inu ta Angel
je rekàl **k'nji**: Nebuj fe Maria
(EvL 1612: II, 11)

Satu jeft tebi povèm: Veliku grèhou je
bode **nji** odpufzhenu, sakaj ona je
veliku lubila. Komèr fe pak majné
odpufty, taifti majné lubi. Inu on je
rékal **k'nji**: Tebi bodeo tvoji grèhi
odpufzheni (EvL 1612: II, 23)

Inu Maria je pèr **nji** oftala okuli try
Mèfce, potle fe je supet vèrnila na
fvoj dum (EvL 1612: II, 20b)

V posameznih primerih pa je *njej* ohranjen.

Iesus pak je rekàl **k'njej**: Shena,
kaj je meni ftabo? Moja ura fhe nej
prihfila (DB 1584: Jn 2,4)

Kateri pak fkus pogleda v'to popol-
namo Poftavo te flobodnofti, inu
v'njej oftane, inu nej en posabliu
poftufhavez, temuzh jo ftury, taifti
bo isvelizhan v'fvoim djanju
(DB 1584: Jak 1,25)

Iesus pak je rékal **k'njej**: Shena,
kaj je meni inu tebi? Moja ura fhe
ny prihfila (EvL 1612: 24)

Kateri pak fkusi gléda v'to popol-
namo Poftavo te flobodnofti, inu
v'njej oftane, inu nej en posabliu
poftufhavèz, tèmuzh dobru déllu
ftury, taifti bo isvelizhan v'fvoim
djajnu (EvL 1612: 87)

Presenetljiv je primer, kjer je Dalmatinova dajalniška oblika *njej* spremenjena v *nji*, v isti povedi pa je ob spremenjeni strukturi uporabljena oblika *njej*.

Inu kadar je njo GOSPVD vglèdal,
fe je ona njemu v'ferci smilila, inu
je rekàl **k'njej**: Neplazhi fe
(DB 1584: Lk 7,13)

Inu kadar je njo ta Gofpud vglèdal,
fe je s'miloftjo pruti **njej** nagnil,
inu je rekàl **k'nji**: Neplazhi fe
(EvL 1612: 122b)

Edini primer Ded. 3ž, kjer je bila v DB 1584 uporabljena oblika *ny*, pa je v EvL 1612 spremenjen v *ji*.

Inu on **ny** nej odgovoril ene befsede
(DB 1584: Mt 15,23)

Inu on **ji** néj odgovoril ene befféde
(EvL 1612: 39)

V enem primeru najdemo tudi obliko Ded. 3ž *nje* brez končnega *-j*. Na istem mestu je bil v DB 1584 prav tako odstopajoč zapis *nej* brez označene palatalnosti vzglasnega *ú*.

Tedaj je odgovoril Iesus, inu je djal
k'nej: O Shena, tvoja Vera je velika,
tebi fe fturi, kakòr hozhefh. Inu nje
Hzhy je sdrava poftala v'teifti uri
(DB 1584: Mt 15,28)

Tedaj je odgovoril Iesus, inu je **k'nje**
rékal: ô Shena, velika je tvoja Véra,
tebi fe fturi, kakòr hozhefh. Inu nje
Hzhy je sdrava poftala v'teifti uri
(EvL 1612: 39b)

Odstop od DB 1584 najdemo tudi v Dmn. 3ž, kjer je izpričana od moške različna oblika *njém*.

Iesus pak fe je okuli osèrl pruti **nym**,
inu je rekàl: Vy Ierusalem!ke Hzhere,
nikar fe neplazhite zhes mene,
temuzh fe plazhite fame zhes febe,
inu zhes vafhe Otroke (DB 1584:
Lk 23,28)

Iesus pak fe je osèrl pruti **njém**, inu
je rékal: Vy hzhere Ierusalem, nikár
fe neplazhite zhes mene, temuzh
plazhite fe samé zhes febe, inu zhes
vafhe otroke (EvL 1612: 68b)

Ker je v drugem primeru, kjer gre nedvoumno za ženski spol, uporabljena običajna oblika (v dvojini pa so pri tretjeosebni zaimku izpričani samo primeri za 3m), se ne da zagotovo določiti, ali gre res za začetek spolske diferenciacije v odvisnem sklonu ali zgolj za napako. Za slednje bi lahko govorilo tudi dejstvo, da je v obeh primerih v istem odlomku v I 1dv., ki se nanaša na ženske, ohranjena moški enaka spolsko nerazlikovalna oblika *vi*.

Inu one fo noter fhle vtu Pokopalifzhe (ali Grob) inu fo vidile eniga mladenizha notri fedeozhiga na defni ftrani, ta je vbelim oblezhen bil, inu one fo fe prestrafhile. On pak je rekàl **k'nym**: Vy fe nemate prestrafhiti (EvL 1612: 72)

Opazimo lahko tudi nadaljnje napredovanje roditeljsko-tožilniškega sinkretizma z zamenjavo posebne tožilniške oblike za srednji spol *je* s kratko oz. dolgo obliko Ted. 3m ali Red. 3ms *ga/njega*, čeprav številčno *je* še vedno močno prevladuje.

Pojdite tjakaj, inu fkèrbnu vprafhajte
po tém Ditetu, inu kadar **je** najdete,
taku meni fpet povéjite, de jeft tudi
pridem inu **je** molim [...] inu fo fhli
v'to Hifho, inu fo nafhli tu Ditece
s'Mario, njegovo Materio, inu fo doli
padli, inu fo **je** molili (DB 1584:
Mt 2,8.11³²⁰)

Pojdite tjakaj, inu dobru vprafhajte
po tém Detétzu: inu kadar **ga** najdete,
taku meni supet povéjite, de jeft tudi
pridem inu **je** molim [...] Inu fo fhli
notèr v'hifho, inu fo nafhli tu Detétce
s'Mario, njegovo Materio réd, fo doli
padli, inu fo **njega** molili (EvL 1612: 21)

Prav tako je oblika *ga* uporabljena v primeru spremenjene strukture v primerjavi z DB 1584.

VY fí némate Shazou vkup sbirati na
Semli, ker **je** Molli inu Erja fnej, inu
ker Tatje k'nym koppajo, inu **je** vkra-
deo (DB 1584: Mt 6,19)

Vy fí nemate obilnu blagu vkup sbi-
rati na Semli, kér **ga** molli inu erja
fnéj, inu kér Tatje knjemu koppajo,
inu **ga** vkradejo (EvL 1612: 36b)

V množini najdemo tudi nekaj zamenjav tožilniške oblike *nje* z *njih*, posplošeno iz roditeljske, ki jo lahko najdemo tudi na mestih, kjer je Dalmatin uporabil drugačen sklon. *Njih* se je v tožilniku pojavljal že v DB 1584, a redko in je v Novi zavezi skoraj povsem odsoten (izpričan je en sam primer v odlomku, ki ga ni v EvL 1612).

Inu Simeon je **nje** shegnal
(DB 1584: Lk 2,34)

Inu Simeon je **nyh** shegnal
(EvL 1612: 18)

³²⁰ Pika pri navajanju biblijskih odlomkov označuje ločene vrstice v navedenem odlomku (prim. Černivec 2021; za navajanje zaporednih vrstic je v nasprotju z določili slovenske teološke stroke uporabljen pravopisno pravilnejši pomišljaj in ne vezaj).

Inu je puftil vkup poklizati vse
Vifhefarje inu Piffarje mej folkom,
inu je **nje** isvprafoval: Kej bi imèl
Criftus rojen biti? (DB 1584: Mt 2,4)

Inu je **nje** poflal v Betlehem
(DB 1584: Mt 2,8)

Pojdi vunkaj na Cèfte inu sa ploty,
inu pèrmoraj **nym**[!] fem notèr priti,
de bo moja hiſha polna (DB 1584:
Lk 14,23)

Inu je puftil vkup poklizati vse Vifhi
farje inu Piſſarje méj Ludji, inu je **nyh**
isprafoval, kej bi imèl Chriſtus rojen
biti (EvL 1612: 20b)

inu je **nyh** poflal v Betlehem
(EvL 1612: 21)

Pojdi vukaj na cèfte, inu ſa ploty: inu
pèrmoraj **nyh** fem notèr priti, de bo
moja hiſha polna (EvL 1612: 102b)

Izjemoma najdemo v tožilniku tudi primer rabe kratke rodilniški enake oblike, ki je bila prevzeta iz DB 1584.

Sakaj ony fvoje obrase temne delajo,
de **yh** Ludje vidio, de ſe poſtio
(DB 1584: Mt 6,16)

Sakaj ony fvoje obrase kolne délajo,
de **yh** Ludje vidio, de ſe poſtio
(EvL 1612: 36)

Poleg navedenih sprememb najdemo še enkratni pojavitvi I 1ed. *je* (str. 130, prim. podobne pojavitve pri Trubarju, razdelek 5.1.1.1.1) in Ded. 3m *nejmu* (II, str. 18b, enak zapis se pojavi tudi pri Juričiču, prim. 5.2.4.1.1), ki sta glede na siceršnjo enotnost pri teh oblikah najverjetneje napaki.

9.1.2 *Evangelia inu lystuvi 1672*

Priredba evangelijev in listov, ki jo je šestdeset let po prvi katoliški izdaji leksionarja izdal Hrenov naslednik v ljubljanski škofiji Janez Ludvik Schönleben, je v slovenski jezikovni in literarni zgodovini znana predvsem po prirediteljevem predgovoru *Praefatio ad lectorem*, v katerem je med drugim navedel znamenito misel »Zato pišimo po šegi naroda, izgovarjamo pa po šegi pokrajine«. V njem se je deloma odvrnil od Hrenovega protinemškega purizma in se zavzel za rabo razumljivih kranjskih besed (Ahačič 2012: 169–170), zaradi česar so mu od Kopitarjevega časa očitali, da je pokvaril Hrenov čisti besedni zaklad, čemur je Breznik (1917: 280–281) nasprotnoval in ga po »čistosti« besedišča uvrstil ob bok Hrenu. Navedel pa je tudi, da je Schönleben uvedel precej več živih oblik in pisnih novosti kot Hren, kar je vidno tudi pri osebnih zaimkih.

9.1.2.1 V izdaji iz leta 1672 se je namreč v primerjavi z EvL 1612 spremenila predvsem pisna in deloma tudi glasovna podoba osebnih zaimkov. Manj dosledni so zlasti zapisi *n* (ob <nj> tudi pogostejše <ni>, npr. *niega, niemu*) in *ji* (<ji> in <ij>, npr. *ijh*), posledično v zaporedju *n* + *i* najdemo ob še vedno prevladujočih <ny> in <nji> (samo v D in Med. 3ž *nji*) tudi <nij> (*nijh, nij*) in <ni> (*shnim, shnimi*). Pogostejši je tudi zapis *mi, vi, oni*, čeprav v imenovalniških oblikah <y> še vedno prevladuje; ohranjena sta tudi zapisa s končnim <y> za M 1ed. *meny* in O 2mn. *vamy* iz 1612, <y> pa je uporabljen tudi v kratki obliki D 1ed. *my*, ki v EvL 1612 sploh ni bila izpričana; tako ni ohranjeno nasprotje iz DB 1584, kjer je prevladoval razlikovalni zapis I 1mn. *my*: D 1ed. *mi* (prim. 4.1.3). Kratka oblika v D Zp je nasprotno zapisana z <i> (*i*).

Spremenjenih je tudi nekaj zapisov končnih *s* v <s> (T 1mn. *nas* (str. 330), 2mn. *vas* (str. 56)), kot je bil značilen za DB 1584, najdemo pa tudi primera zapisa začetnega *s* s <s> namesto s prevladujočim <ſ> (*sabo* (str. 107), *sabò* (str. 378)).

Nekoliko pogostejša kot v EvL 1612 so naglasna znamenja, ob ostrivcu (npr. T 1ed. *mené* (str. 276), *njému* (str. 296)) se pojavlja tudi kravec: T 1ed. *v'mène* (str. 307), *njè* (str. 18), *sabò* (str. 378).

Od domnevnih napak v EvL 1612 je v EvL 1672 ohranjen D *nejmu*³²¹ (str. 319), ne najdemo pa več I 1ed. *je*, saj je bila struktura spremenjena v množinsko (1612 *je* : 1672 *my*).

9.1.2.2 Izpričaníh je tudi nekaj glasovnih sprememb v osebnih zaimkih zaradi napredovanja moderne vokalne redukcije: tako v Ded. 3m najdemo primere redukcije izglasnega *-u > -o* (*njemo* (str. 76), *mo* (str. 296, 360), podobno tudi *obenimo* (str. 82); v 16. stoletju najdemo redke tovrstne primere pri Trubarju in v TPo 1595, prim. 5.2.1.1.1.2, 5.2.11.1.1), primer za delni upad nenaglašene*ga i* (Tmn. 3mžs *jih > jeh* (str. 323)) in izglasno akanje (Ted. 3ž *jo > ja* (str. 371)); v vseh primerih gre za odlomke, ki jih v EvL 1612 ni bilo in so tudi glede na DB 1584 delno spremenjeni.³²²

On ga je zhaftitiga fturil pred Krajli,
inu **mu** je dal porozhenje na fvoj folk,
inu **mu** je pokasal fvojo zhaft [...] On
mu je v`prizho dal te Sapuvidi
(DB 1584: Sir 45,3.5)
Kateri fvoj leben najde, ta ga bo
sgubil, inu kateri fvoj leben sguby, sa
mojo volo, ta ga bo nafhâl (DB 1584:
Mt 10,39)

On ga je zhaftitiga fturil pred Krâlih,
inu **mo** je porozhal pred fvojim
Folkam, inu **mo** je s`kâsal fvojo zhaft
[...] ter **mo** je dal v`prizho te šapuvidi
(EvL 1672: 296)
Katéri naide fvojo dufho, **ja** bode
sgubil: inu katéri bode sgubil fvojo
dufho, sa moja volo, ta **ja** bo nefhâl
(EvL 1672: 371)

9.1.2.3 Oblikovnih sprememb je malo, ohranjena je večina oblik iz EvL 1612, npr. posebna oblika za ženski spol Dmn. 3ž *njém* in Med. 3s *v'nym*; enaka oblika je uporabljena še v enem primeru v novem odlomku, kjer gre prav tako za srednji spol (najdemo jo tudi v DB 1584, a z drugačnim zapisom), medtem ko je za moški spol mestniška oblika dosledno enaka dajalniški (*njemu*).

Dobru je timu, kateri bere, inu kateri
flifhio te befsede tiga prerokova-
nja, inu tu ohranio, kar **v'nym** ftoji
pifsanu (DB 1584: Raz 1,3)

Blagôr je temu katéri bere inu flifhi
befbeda letiga prerokuaina, inu dêrfhi
taiftu: kar je **v'nijm** sapiflanu
(EvL 1672: 346)

Ohranjene so tudi vse pojavitve D in Med. 3ž *njej* iz 1612, v drugih primerih je rabljena oblika *nji*. Oblike *k'nje* iz EvL 1612 v EvL 1672 ni, saj je bil izpuščen odlomek, v katerem je bila rabljena. Posebnost pa je enkratna raba oblike *nij* v vlogi svojilnega rodilnika, ki je najverjetneje napaka pod vplivom končnice sledečega samostalnika (tudi v tem primeru gre za odlomek, ki ga v EvL 1612 ni; prevod je v primerjavi z DB 1584 povsem spremenjen).

Nje sherjaviza je ognena, inu en
plamen tiga GOSPVDA (DB 1584:
Vp 8,6)

nij luzhi šo ozhi tiga ognja, inu ple-
ména (EvL 1672: 326)

³²¹ Pojavi se še podobna domnevna napaka: Med. 3m *v'nejemu* (str. 109).

³²² O novih odlomkih v Schönlebenovi izdaji Breznik zapiše ostro sodbo, da je »Schönleben vse, kar ima dobrega, vzel po Hrenu. Kjer ni imel Hrena pred sabo [...] ga je vsa moč zapustila« (Breznik 1917: 281–282). Pisal naj bi jih v »pristni ljubljansčini in s črkopisom, v katerem ni nobenega reda in nobene doslednosti, dasi je vse te odlomke priredil po Dalmatinu« (Breznik 1917: 282).

	1ed.	2ed.	Zp
I	jest	ti	
R	mene, me	tebe, te	sebe, se
D	meni, mi	tebi	sebi, si
T	mene, me	tebe, te	sebe, se
M	meni	tebi	sebi
O	mano	tabo	sabo

	1dv.	2dv.
I	midva	/
R	naju	/
D	nama	vama
T	/	vaju
M	nas/nama	/
O	nama	/

	1mn.	2mn.
I	mi	vi
R	nas	/
D	nam	vam
T	nas	vas
M	nas	vas
O	name	vami

	3mžs		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
Ied.	on	onu	ona
Red.	njega, ga		nje/nji, je
Ded.	njemu/njemo/ nejmu, mo		njej/nji/ nje, ji
Ted.	njega, ga, -jn	njega/nje, je/ga	njo, jo/ja
Med.	njemu/njim		njej/nji
Oed.	njim		njo

Idv.	ona/ona dva	/	/
Rdv.	njih		
Ddv.	njima		
Tdv.	njiju/njih, je/jih		
Mdv.	/		
Odv.	njima		

Imn.	oni	ona	one
Rmn.	njih, jih		
Dmn.	njim, jim	/	njem
Tmn.	nje/njih, je/jih/jeh		
Mmn.	njih		
Omn.	njimi		

Preglednica 77: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1672

Napredovalo je nadomeščanje izvornega Ted. 3*s je z ga*, čeprav se *je* iz EvL 1612 na nekaterih mestih še vedno ohranja.

Pojdite tjakaj, inu dobru vprafhajte po tém Detétzu, inu kadàr **ga** najdete, taku meni supet povéjte, de jeft tudi pridem inu **je** molim [...] inu fo fhli notèr v'hifho, inu fo nafhli tu Detétece s'Mario, njegovo Materjo réd, fo doli padli, inu fo **njega** molili (EvL 1612: 21)

En Sejvez je vnkaj fhàl fejat fvoje fême. Inu v'tém kadàr je on fejal, je nekiteru padlu raven pota, inu je bilu poteptanu, inu Ptize pod Nebom fo **je** posobale (EvL 1612: 32b)

Pojdite tjakaj, inu dobru prafhajte po tém Detétzu, inu kadar **ga** najdete, taku meni supet povéjte, de jeft tudi pridem inu **ga** molim [...] inu fo fhli v'to Hifho, inu fo nafhli tu Detétece s'Mario, njegovo Materio réd, fo doli padli, inu fo **njega** molili (EvL 1672: 41)

En Sejavez je vnkaj fhàl fejat fvoje feme. Inu v'tem kadàr je on fejal, je nekiteru padlu raven pota, inu je bilu poteptánu, inu te tize pod Nebom fo **je** posobale (EvL 1672: 67)

Največ sprememb je pri dvojinjskih oblikah, kjer opažamo napredujočo pluralizacijo v rodilniku in tožilniku zlasti pri tretjeosebne m zaimku. Pri 1dv. je v rodilniku ohranjena stara dvojinjska oblika, tožilnik ni izpričan, pri 2dv. pa najdemo v tožilniku v enem primeru ohranjeno dvojinjsko obliko, v drugem pa je izpričana pluralizacija (rodilnik ni izpričan).

Inu mydva réjfs po pravici tèrpiva: sakaj po **naju** déllih tu vrédnu prejemleva (EvL 1672: 142)

Pojdita v'méftu inu **vaju** bo en zhlovik frézhah (EvL 1672: 105)

Inu on je k'nyma rékal: Hodite³²³ sa mano,
inu jeft hozhem **vaju** fturiti,
de bota Ribizha téh zhlovékou
(EvL 1612: II, 2)

Inu on je k'nyma rékal: Hodite sa mano,
inu jeft hozhem **vas** fturiti,
de bota Ribizha téh zhlovékou
(EvL 1672: 271)

Pri tretjeosebne m zaimku pa je ohranjena zgolj ena izvorno dvojinjska tožilniška oblika *nji-ju*, ostale oblike v rodilniku in tožilniku so pluralizirane, ohranjene so tudi vse pluralizirane oblike iz EvL 1612 (poleg tretjeosebnih tudi D 2dv. *vam*).

Pojdita tjakaj v'to Vas, katera pruti vama leshy, inu sdajci bota nafhla eno pervésano Oflizo inu enu Shèrbe pèr njej: te odveshita, inu pèrpelajta **je** k'meni. Inu aku gdu kaj k'vama porezhe, recita ta Gospud **jih** potrebuje: inu on **vam je** bo sdajci puftil [...] Inu fta pèrpelala to Oflizo inu Shèrbe, inu fo polushili fvoj[!] oblazhilo na **nyu**, inu fo njega gori pofsadili (EvL 1612: 3b–4)

Inu ony fo los vèrgli zhes **nyu**, inu los je padèl na Matthia, inu on je bil pèrfhtiven h'tem enajft Iogrom (EvL 1612: II, 9b)

ona fta mej fabo pèrpovedala od vfeh letih rizhy. Inu pèrgudilu fe je, kadar fta taku pèrpovédala, inu fe vkup isprafhovala, fe je Iesus k'nyma pèrblishal, inu je shnyma fhèl: Ali **nyu** ozhy fo bilé dèrshane, de ga néfta posnala [...] Tedaj fo fe **nyu** ozhy odpèrle, inu fta ga posnala, inu on je sginil spred **nyu** (EvL 1612: 78–78b)

Pojdita tjakaj v'to Vas, katera pruti vama leshy, inu sdajci bota nefhla eno pervésano Oflizo, inu enu Shrebe pèr njej: te odveshita, inu pèrpelajta **je** k'meni. Inu aku gdu kaj k'vama porezhe, recita ta Gospud **jih** potrebuje: inu on **vam je** bo sdajci puftil [...] Inu fta pèrpelala to Oflizo, inu Shrebe, inu fo polushili fvoje oblazhilo na **nyu**, inu fo njega gori pofsadili (EvL 1672: 3b–4)

Inu ony fo los vèrgli zhes **nijh**, inu los je padèl na Matthia, inu on je bil pèrfhtiven h'tem enajft Iogrom (EvL 1672: 294)

ona fta mej fabo pèrpovedala od vfeh letih rizhy. Inu pèrmerilu fe je, kadar fta taku pèrpovédovala, inu fe vkup isprafhovala, fe je Iesus knyma pèrblishal, inu je shnyma fhèl: Ali **nyh** ozhy fo bilé dèrshane, de ga néfta posnala [...] Tedaj fo fe **nyh** ozhy odpèrle, inu on je sginil spred **nyh** ozhy my (EvL 1672: 155, 157)

V istem odlomku najdemo množinski enako obliko tudi v primeru, kjer je bila že v DB 1584 iz množine posplošena oblika, v EvL 1612 pa je bila spremenjena v staro dvojinjsko.

³²³ V DB 1584 je na tem mestu pravilna dvojinjska oblika glagola. Na spremembo v množino v EvL 1612, čeprav je dvojinjski zaimek ohranjen, je opozoril že Breznik (1917: 227).

inu koku je on bil od
nyh posnan, pèr tem,
ker je Kruh lomil
(DB 1584: Lk 24,35)

inu kaku je on bil od
nyu šposnan per tem,
kir je kruh reslomil
(EvL 1612: 79)

inu kaku je on bil od
nyh šposnan pèr tém,
kir je kruh reslomil
(EvL 1672: 158)

Ohranjeni sta tudi dvojnici v M 1dv.

Inu ona fta njega pèrmorovala inu djala: Oftani pèr **nafs**, sakaj fe mrazhi, inu ta dan fe je nagnil [...] Inu ona fta méj fabo djala: Nej li naju ferce **vnama** gorelu, kadàr je on s'nama na poti govuril, inu je nama Pifma odpiral? (EvL 1672: 78b)

V Tmn. 3mžs se krepi roditeljsko-tožilniški sinkretizem. Ohranjeni so primeri oblik *njih* in *jih* v tožilniku iz EvL 1612, v novih odlomkih pa je pogostejša raba kratke oblike *jih*, za katero je avtor le izjemoma imel oporo v Dalmatinovem prevodu.

po fvoih laftnih shejlah famy febi
Vuzhenike gori jemali, po tém, kakòr
jih bodo ufhefsa ferbela (DB 1584:
2 Tim 4,3)

vuzhite v'fe folke, inu **je** kàrftite
v'Imeni Ozheta, inu Synu, inu
Svetiga Duha: Inu **je** vuzhite dèr-
shati:,[!] v'fe kar fim jeft vam porozhil
(DB 1584: Mt 28,19–20)

On **nje** i'ku'ha kakòr Slatu v'Pezhi,
inu **je** gori jemle, kakòr en popolnom
offer (DB 1584: Mdr 3,6)

Angeli pojdeò vunkaj, inu bodo
te hude od pravizhnih lozhili, inu
v'ogнено Pezh metalu (DB 1584:
Mt 13,50)

zhes fheft dny potle, je Jesus k'febi
vsel Petra inu Iacoba, inu Ioannefa,
njegoviga Brata, inu je **nje** v'ftran na
eno v'foko Gorro pelal [...] pole,
en f'vital oblak je **nje** obfenzhil
(DB 1584: Mt 17,1.5)

ampak po fvoih shelijah fi bodo na
kup špraulali vuzhenike, kokàr bi **ijh**
v'heffa fèrbèle (EvL 1672: 34)

vuzhite v'fe ludy; kèrftite **ijh** v'imeni
Ozheta, inu f'nu, inu fuetiga Duha:
inu **ijh** vuzhite dèr'fat v'fe tui'ftu, kàr
fèm jeft vam sapovedal (EvL 1672:
194)

Dokler Bug je **nijh** ku'hal, inu **jeh** je
gori v'fel, kokar en popolnami offer
(EvL 1672: 323)

Poidejo vun Angeli, inu bodo
reslozhili te hude od f'réde teh
pravizhnih: inu **ijh** bodo vèrgli notàr
v'pèzh tiga ognja (EvL 1672: 334)

V'Vnim iftim zhafu, je Jesus fabo
v'fel Petra inu Iacoba, inu Joannefa
niegoviga brata, inu **jih** je pelal na
en v'fok hrib na ftran [...] pole en
fvetàl oblak **jih** je obfenzhil
(EvL 1672: 81)

9.1.3 *Evangelia inu lystuvi 1715*

Tretjo izdajo katoliškega leksionarja iz leta 1715 se pripisuje o. Hipolitu Novomeškemu, in sicer na podlagi jezikovnih in pravopisnih posebnosti³²⁴ kakor tudi sklica na »ravnokar izišlo gramatiko« (Kidrič 2013a); Hipolitova priredba Bohoričeve slovnice je namreč izšla istega leta. Leta 1730³²⁵ je bil izdan skoraj nespremenjen ponatis, ki je po Brezniku (1917: 280) zelo vplival npr. na Jerneja Basarja.

³²⁴ Po M. Orožen (1984: 157) je z delom o. Hipolita »omagala« sistemski knjižna zasnova, potrjena v jeziku protestantov in v delu baročnih piscev 17. stoletja, vendar se pri osebnih zaimkih njena teza ne potrjuje.

³²⁵ Pregledan je bil zgolj primerjalno, saj se zaimki razen v posamičnih naglasnih znamenjih v obeh izdajah ne razlikujejo. Izdajo navajam le ob razreševanju dilem ob posameznih oblikah.

9.1.3.1 Najizrazitejša pisna sprememba v EvL 1715 je pogosta raba naglasnih znamenj, ki niso omejena samo na osebne zaimke, ampak so uvedena pri večini večzložnic, hkrati pa njihova raba ni dosledna. Med drugim naglasna znamenja kažejo na dvojnični naglas Imn. Žž *óne* in *oné*, posebnost pa je raba krativca na obliki Tmn. Žž *njè* (str. 18) v nasprotju z oblikami za moški spol z ostrivcem, ki bi lahko kazala na spolsko razlikovalnost; a sprememba v ostrivec v drugi Hipolitovi izdaji iz 1730 (str. 18) kaže, da je najverjetneje šlo za napako.

Hipolit je ohranil nekaj pisnih posebnosti iz EvL 1672, npr. D 1ed. *my*,³²⁶ ne pa npr. M 1ed. *meny* (> *méni*); le v enem primeru pa se pojavi tudi variantni zapis I 2ed. *ty* (str. 91) ob močno prevladujočem *ti*; pri I 1mn. in 2mn. še naprej najdemo oba zapisa (*my/mi*, *vy/vi*), kot v prejšnjih izdajah zapis z <y> prevladuje.

Zapis <ni> za *ń* je manj pogost kot v EvL 1672, pri variantnih zapisih za *ji* in *ń + i* pa je Hipolit v veliki meri ohranjal pisno neenotnost iz prejšnje izdaje, kot ilustrirata odlomka.

jeft nenaidem obeniga isroka ali dolgá te fímerti na **niemu**: satu hozhem jeft **niega** otepfíti inu profítiga ispuftiti [...] Deshelfkiga Oblaftnika Sholnerji pak, fo prejèli Jesufa, inu notèr pelali v'Lópo Sodne hífhe, inu fo **k'niemu** isklízali vfo Sholnerfzhino, inu fo ga isléjkli, inu fo en Shkarlatni pláifh okuli **niega** díali, inu eno tèrnjafto krono fpledli, inu na njegovo glavo poftavili, inu en tèrft fo **njemu** v'défnó roko podáli (EvL 1672: 133–134)

V'Vnim íftim zháffu, je Iesus fabo v'fel Petra inu Jacoba, inu Joannefa niegoviga brata, inu **jih** je pelal na en víffók hrib na ftran, tèr se je premenil pred **nijmi** [...] Inu pole **nym** fo fe pèrkasali Moyses inu Elia, **shnim** govorejzhi [...] pole en fvetál oblak **jih** je obfenzhil. Inu pole en glafs is oblaka rekozh: Leta je muj lubefnívi fyn, na katerim imam dobro dopadainje: **njega** imate pofhluhfhat. Inu kadár fo letú fhlífhali Jogri, fo doli padli na fvoj obrafs inu fo fe filnu preftafhili. Iesus pak je **knym** pèrftópil, inu se je **nijh** pèrteknil, inu je djál: V'ftanite gori, nebuíte fe [...] Inu kadár fo doli fhli is hríba, **ijm** je fapovedal Iesus rekozh: obenímó nimate leto prikáso povédati (EvL 1672: 81–82)

jeft nenájdem obéniiga úrshoha ali dolgá te fímerti na **njemu**: satú hózhem jeft **njega** otépfíti inu próftiga ispuftít [...] Deshélfkiga Oblaftnyka Sholnérfji pak, fo prejéli Jesufa, inu notèr peláli v'Lópo Sódne hífhe, inu fo **k'niemu** isklízali vfo Sholnérfzhino, inu fo ga isléjkli, inu fo en Shkarlatni pláifh okúli **njega** djáli, inu eno tèrnjafto krónó fpledli, inu na njegóvo glavó poftávili, inu en tèrft fo **njemu** v'défnó rokó podáli (EvL 1715: 119–120)

VUnim íftim zháffu, je JESus fabo vsel Petra inu Jácobá, inu Joánnesa niegóviga bráta, inu **jih** je pélal na en víffók hrib na ftran, inu se je fpreménil pred **nijmi** [...] Inu póle **nym** fo fe pèrkasáli Moyses inu Elías, **sh'nim** govorejózhi [...] póle en fvitál oblak **jih** je obfénzhil. Inu póle en glafs is obláka rekózh: Letá je muj lubefnívi fyn, na katérim imó dóbru dopadéjnje: **njega** imóte pofhluhfhati. Inu kadár fo letú fhlífhali ti Jogri, fo dóli pádli na fvoj obrafs inu fo fe filnu preftafhili. JESus pak je **k'nym** pèrftópil, inu se je **nijh** pèrteknil, inu je djál: V'ftanite góri, nebújíte fe [...] Inu kadár fo dóli fhli is hríba, **ijm** je fapovédal JESus rekózh: obénímó néjmate leto prikáso povédati (EvL 1715: 79–80)

³²⁶ Nasprotno najdemo pri D 2ed. kratko obliko, za katero ni imel predloge v prejšnjih izdajah, zapisano z <i> (*Kaj fe ti fdy* (str. 296)), enako kot pri Zp (*fi*).

Novosti sta tudi zapisa I 1 dv. *my dva* narazen in naveznih oblik variantno stično s predlogom (*náte, náfe* (str. 343) : *nafe* (str. 282)), pri čemer je pri navezni obliki za 3m lahko uporabljen tudi opuščaj: *v'ajn* (str. 120).

9.1.3.2 Rezultati moderne vokalne redukcije iz EvL 1672 so bili v EvL 1715 odpravljeni oz. so bila izpuščena besedila, v katerih so bili uporabljeni.

On ga je zhaftitiga sturil pred Králíh,
inu **mo** je porozhal pred fvoijm
Folkam, inu **mo** je s'kásal fvojo zhaft
[...] ter **mo** je dal v'prizho te šapúvidi
(EvL 1672: 296)
Dokler Bug je njih škuřhal, inu **jeh** je
gori v'fel, kokar en popolnami offer
(EvL 1672: 323)

On ga je zhaftítiga stúril pred Krájlih,
inu **mu** je porózhal pred fvoijm
Folkam, inu **mu** je škásal fvojo zhaft
[...] ter **mu** je dal v'prizho te šapúvidi
(EvL 1715: 268–269)
Dokler Buh je nyh škuřhal, inu **yh** je
febe vředne šneřhil. Kakór enu slatu
v'ti pezhi **yh** je škuřhal, inu kakor en
shgani offer **yh** je gori vsel
(EvL 1715: 297)

Pojavi pa se nov primer, ki bi ga lahko interpretirali kot redukcijo izglasnega *-u* v *-o*: Tdv. *nyo* (prejšnje izdaje *nyu*).

inu šo polushili fvoje oblazhílu na
nyu, inu šo njega gori pošadili
(EvL 1672: 96–97)

inu šo polúshili fvoje oblazhílu na
nyo, inu šo njéga góri pošádili
(EvL 1715: 95)

Ker je Hipolit reducirane oblike drugje odpravljaj, se zdi mogoče, da v tem primeru ne gre za glasovno spremembo, ampak za reinterpretacijo zapisa kot oblike Ted. *3ž njo* (ki je sicer dosledno zapisana z <j>), čeprav je v latinski predlogi na tem mestu rabljena množina (*super eis*).³²⁷ Takšno interpretacijo potrjuje EvL 1777, kjer najdemo na istem mestu zapis *njo* in kjer prav tako ni drugih primerov redukcije končnega *-u*.

9.1.3.3 Oblikovnih sprememb je malo, med njimi izstopa M 1mn. in 2mn., kjer najdemo ob predlogu v rabljeni orodniškima enaki obliki *nami* in *vami*, ki sta bili v 16. stoletju izpričani v TPO 1595. *Nami* in *vami* se pojavljata tudi v odlomkih, kjer je v prejšnjih izdajah rabljen *nas/vas*. Pri obeh zaimkih je izpričana tudi izvorno mestniška oblika.

Aku fe my mej šábo lúbimo, taku Bug oštáne nótri **v'námi**, inu njegóva lubésèn je notri **v'námi**
popólnoma. Pèr tém my posnámo, de my v'njému oštánemo, inu on notri **v'námi**, de je on nam
od fvojšga Duhá dal (EvL 1715: 172)

po tej mozhy, katéra notri **v'nafs** déla, bódi zhaft v'tej Cérkvi (EvL 1715: 215)

Akú vy v'meni oštánete, inu moje beřséjde **u'vami** oštánejo, prošíte karkúli hozhte
(EvL 1715: 275)

Tulikájñ zhařla řim jeřt pèr **vafs**, inu vy me nejfte posnáli? (EvL 1715: 280)

³²⁷ Morda je na reinterpretacijo oblike vplivala edninska oblika *oblazhilo*, pri Dalmatinu *Gvant*. V poznejših izdajah *Biblije* je ustrežni samostalnik v množini oz. dvojini in ohranja se dvojinska oblika zaimka: »Inu řta pèrpelala oflizo, inu shrèbe, inu šo poloshili fvoje oblazhila na nyu« (Japelj); »In řta pèrpeljala oslico in řebe, in so položili svoje oblačila na njiju« (Wolf); »pripeljeta oslico in řebe. In položé nanju oblačila svoja« (Chrasek); »Pripeljala řta oslico in njenega mladiča, položila nanju svoja plařča« (SSP3); vir: Biblija.net, Mt 21,7.

	1ed.	2ed.	Zp
I	jest	ti	
R	mene, me	tebe, te	sebe, se
D	meni, mi	tebi, ti	sebi, si
T	mene, me	tebe, te	sebe, se, -se
M	meni	tebi	sebi
O	mano	tabo	sabo

	1dv.	2dv.
I	mi dva	/
R	naju	/
D	nama	vama/vam
T	/	vaju/vas
M	nas/nama	/
O	nama	/

	1mn.	2mn.
I	mi	vi
R	nas	vas
D	nam	vam
T	nas	vas
M	nami/nas	vami/vas
O	nami	vami

	3mžs		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
Ied.	on	onu	ona
Red.	njega, ga		nje, je
Ded.	njemu/jemu, mu		njej/nji
Ted.	njega, ga, -jn	njega/nje, je/ga	njo, jo
Med.	njemu/njim		njej/nji
Oed.	njim		njo

Idv.	ona/ ona dva	/	/
Rdv.	njih		
Ddv.	njima		
Tdv.	njih, jih		
Mdv.	/		
Odv.	njima		

Imn.	oni	ona	one
Rmn.	njih, jih		
Dmn.	njim, jim	/	njem
Tmn.	nje/njih, jih		
Mmn.	njih		
Omn.	njimi		

Preglednica 78: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1715

Pri tretjeosebni zaimku je posebnost enkratna pojavitev oblike Ded. 3m *k'jemu* (str. 105), ki je skoraj gotovo napaka, saj je v drugi izdaji (EvL 1730: 105) popravljena v *k'njemu*. V D in Med. 3ž je ohranjal *njej* in *nji* iz prejšnjih izdaj, prav tako je ohranil staro obliko Med. 3s *njim* v primeru, kjer je bila uporabljena že v EvL 1612 in EvL 1672, v drugem primeru iz EvL 1672 pa je osebni zaimek zamenjal s kazalnim (EvL 1672: *kar je v'njim sapiffanu* > EvL 1715: *v'taiſtim* (str. 321)); za Med. 3m je kot v ostalih prevodih rabljena dajalniški enaka oblika. Spremenil je tudi odstopajočo obliko Red. 3ž *nji luzhi* iz EvL 1672 v običajno *nje luzhi* (str. 300).

V Ted. 3s je rodilniška oblika *ga* že skoraj povsem zamenjala staro tožilniško obliko *je*.

En Sejavez je vnkaj fhál fejat fvoje feme. Inu v'tem kadâr je on fejal, je nekiteru padlu raven pota, inu je bilu potepâtânu, inu te tize pod Nêbom fo je posobale (EvL 1672: 67)

Inu aku tebe tvoje okû pohujfha, taku isdéri vùn, inu je vèrši od febe (EvL 1672: 348)

En Sejávez je vnkaj fhál feját fvoje fějme. Inu v'tem kadâr je on fejál, je nekiteru padlu ravèn póta, inu je bilu potèptânu, inu te tyze pod Nêbom fo ga posobale (EvL 1715: 66)

Inu akú tebe tvoje okú pohújfha, takú isdéri vùn, inu ga vèrshi od febe (EvL 1715: 324)

Je je ohranjena samo še v (neosebni) anaforični rabi namesto kazalnega zaimka *to* po nemškem zgledu (prim. 9.3.3).

akú je on v'teléŕŕi ali isvúnaj teléŕŕa bil, tiga jeft nevéjm, Bug **je** vej (EvL 1715: 65)

Pri dvojinjskih osebnih zaimkih so večinoma ohranjene oblike iz prejšnje izdaje (bodisi izvorno dvojinjske ali pluralizirane – tako pri tretjeosebnem kot pri prvo- in drugoosebnem zaimku). Le pluralizirano tožilniško obliko *je* iz prejšnje izdaje je zamenjala izvorno rodilniška množinska oblika *jih*.

Pojdita tjakaj v'to Vas, katera pruti vama leshy, inu sdajci bota nefhla eno pervésano Ofŕlizo, inu enu Shrebe pèr njej: te odveshita, inu pèrpelajta **je** k'meni. Inu aku gdu kaj k'vama porezhe, recita ta Gospud **jih** potrebuje: inu on vam **je** bo sdajci puftil [...] (EvL 1672: 96)

Pójdita tjákaj v'to Vafs, katéra prúti váma leshy, inu sdajci bota nefhla eno pervésano Ofŕlyzo inu enu Shrebé pèr njej: te odveshita, inu pèrpelájta **jih** k'meni: inu aku gdu kaj k'vama porézhe, rezíta: ta Gofpúd **jih** potrebúje: inu on vam **jih** bo sdajci puftil (EvL 1715: 94)

Jih je staro kratko obliko *je* skoraj povsem zamenjal tudi v Tmn. 3mžs, ohranjena pa je stara dolga oblika *nje*, prav tako je Hipolit obdržal tožilniške pojavitve *njih* iz prejšnjih izdaj.

Na nyh řadu **je** ima te[!] posnati [...] Satu imate vy **nje** na nyh řadu posnati (EvL 1672: 216)
inu kadàr je on s'delavzi vdynal bil sa en dènar na en dan, je **nje** poflal v'fvoj Vinógrad [...] Lety puřledni řo lé eno uro delali, inu ti ři **je** nam enáku plázhal (EvL 1672: 61–62)
on řvoje ovce pèr imèni klizhe, inu **je** vunkaj vodi (EvL 1672: 192)
eni pak řo njegove hlapce popadli, řo **je** sařramovali, inu v'múřili (EvL 1672: 251)
inu je satu řemkaj priřhàl, de **je** řvésane pelá k'Vihřhim Farjem (EvL 1672: 288)

Na nyh řáđju **yh** imáte posnáti [...] Satú imáte vy **nje** na nyh řáđju řposnáti (EvL 1715: 191–192)
inu kadàr je on s'delavzi vdynial bil sa en dènar na en dan, je **nje** poflal v'fvoj Vinógrad [...] Lety púřledni řo lé eno uro dělali, inu ti ři **yh** nam enáku plázhal (EvL 1715: 60, 62)
on řvóje ovzé pèr imèni klizhe, inu **yh** vúnkaj vodi (EvL 1715: 169)
eni pak řo njegóve hlapce popadli, řo **yh** sařramováli, inu v'múřili (EvL 1715: 223)
inu je satú řémkaj priřhàl, de bi **yh** řvésane pèlál k'Vihřhim Farjom (EvL 1715: 259)

Ohranil je tudi odstopajočo obliko Dmn. 3ž *njem* (str. 122).

9.1.4 *Evangelia inu branie 1741*

Izdajo lekcionarja iz leta 1741 je pripravil Franc Mihael Paglovec, ki je nekoliko spremenil naslov dela in mu dodal več novih besedil, npr. litanije in seznam zakonskih zadržkov (Kidrič 2013b). Besedilo evangelijskih odlomkov je ostalo skoraj nespremenjeno, precej drugačen pa je črkopis. Breznik je poudaril tudi povečan vpliv prirejevalčeve rodne gorenjščine, »kakor je bila pri gorenjskih pisateljih tedaj v navadi« (Breznik 1917: 283), čeprav v predgovoru Paglovec sam poudarja, da so besede v lekcionarju uporabljene v obliki, kakor je običajna za jezik v Ljubljani in njeni okolici v tedanjem času (Ahačič 2012: 216; o Paglovčevem jeziku prim. Orožen 2010: 157–159).³²⁸

³²⁸ Nasprotno je v predhodnih *Tobiovih bukvah* zapisal, da je rabil kranjski jezik, kakor se govori na gorenjski kranjski strani (Orožen 2010: 156; Ahačič 2012: 216).

9.1.4.1 Pri osebnih zaimkih se je spremenila predvsem pisna podoba, saj avtor ni uporabljal naglasnih znamenj, bistveno pogostejši je spet zapis <ni> za *ń*, <ij> za *ji* in <nij> za *ń + i*, čeprav najdemo tudi druge uveljavljene zapise (npr. *nega, nyma, jih*), ki pa se ne pojavljajo nujno na enakih mestih kot v Hipolitovi izdaji (prim. 9.1.3.1; podčrtane so oblike osebnih zaimkov, katerih zapis se razlikuje od EvL 1715).

V⁷Taiftim zhafsu: je JESus fabo vsel Petra inu Jacoba, inu Joannesa niegoviga brata, inu **jih** je pélal na en vífsok hrib na sfran, inu fe je sfpremenil pred **nijmi** [...] Inu pole **nym** fo fe perkasali Moyses, inu Elias, **sh'nim** govorejozhi [...] pole en fvetau oblak **ijh** je obfenzhil. Inu pole en glafs is oblaka rekozh: Leta je moi lubefnívi Syn, na katerim imam dobru dopadenie: **niega** poşhluhaite. Inu kadar fo letu şhlíşhali ti jogri, fo doli padli na fvoj obrafs inu fo fe filnu preştrahili. JESus pak je **k'nym** perftopil, inu fe je **nijh** doteknil, inu je djal: Vştanite gori, nebuíte fe. [...] Inu kader fo doli şhli is hriba, **ijm** je şapovedal JESus rekózh: obenimu nimate leto perkasen povedati (EvL 1741: 81–82)

Peita v⁷to vafs, katera pruti vama leşy, inu sdaici bota nefhla eno pervésano Oflyzo inu enu Şebe per **nie**: te odveshita, inu perpelaíta **ijh** k'meni: inu aku gdu kaj k'vama porezhe, rezita: ta Goşpud **ijh** poterbuje: inu on vam **ijh** bo sdajci puţil (EvL 1741: 98)

Ohranil je zapise O 2mn. s končnim <y> (*vamy*), ne pa tudi Hipolitovega D 1ed. *my*, ker je obliko spremenil v dolgo *meni*³²⁹ iz predhodnih izdaj; nov primer zapisa končnega nenaglašene *-i z <y>* pa je oblika Omn. 3mžs *nimy* na mestu, kjer je bilo besedilo v primerjavi z EvL 1715 nekoliko spremenjeno; ker sicer prevladuje zapis *nymi*, gre morda samo za (tiskarsko) zamenjavo znakov.

Inu zhes offem dny fo supet tam snótraj bily njegóvi Jogri, inu Thomáh **sh'nymi** red. JESus je prífhál fkusi sapérte davri, inu je v⁷frédo ftopil (EvL 1715: 253)

Inu zhes offem dny fo supet tam sno-trej bly njegóvi Jogri, inu Thomáh **sh'nymi** red. JESus je perfhál fkusi saperte duri, inu je ştal v⁷fredi med **nimy** (EvL 1741: 299–300)

	1ed.	2ed.	Zp
I	jest	ti	
R	mene, me	tebe, te	sebe, se
D	meni	tebi	sebi, si/se
T	mene, me	tebe, te	sebe, se
M	meni	tebi	sebi
O	mano	tabo	sabo

	3mžs		
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
Ied.	on	onu	ona
Red.	njega, ga		nje, je
Ded.	njemu/jemu, mu		nji/nje
Ted.	njega, ga, -jn	njega, ga	njo, jo
Med.	njemu/njim		nji/nje
Oed.	njim		njo

³²⁹ Pri tem je ohranil Hipolitov besedni red, tako da dolga oblika prekinja naslonski niz: »kakor fe meni je isgodilo« (EvL 1741: 320).

	1dv.	2dv.		3mžs		
I	mi dva	/	Idv.	ona/ona dva	/	/
R	naju	/	Rdv.	njih		
D	nama	vama/vam	Ddv.	njima		
T	/	vaje/vas	Tdv.	njih/nje/njijo(?), jih		
M	nas/nama	/	Mdv.	/		
O	nama	/	Odv.	njima		
	1mn.	2mn.				
I	mi	vi	Imn.	oni	one	one
R	nas	vas	Rmn.	njih/njih, jih		
D	nam	vam	Dmn.	njim/njem, jim	/	njem
T	nas	vas	Tmn.	nje/njih, jih		
M	nas	vas	Mmn.	njih		
O	nami	vami	Omn.	njimi		

Preglednica 79: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1741

9.1.4.2 Na glasovni ravni lahko v posamičnih primerih opazimo delno redukcijo visokih samoglasnikov: T 2dv. *vaje*, ki ga moramo glede na kvaliteto reduciranega vokala najverjetneje izvajati iz dotlej v leksionarjih neizpričane oblike *vaji*,³³⁰ D *Zp fe < fi*; in Rmn. 3m *njev < njih*.

Peita v' to meftu inu **vaje** bo en zhlovik frezhal (EvL 1741: 107)

Vzemite **fe** tedej letu k'ferzi (EvL 1741: 346)

ty ptuij od Rima, Judje tudi, inu kir fo **knieh** veri ftopoli[!] Creti, inu Arabi, my fmo flifhali **nih** s' nalfimi jesiki govoreozhe te velike della Boshje (EvL 1741: 202)

V to kategorijo bi lahko uvrstili tudi Dmn. 3ž *njem*, ki pa je bil v tej obliki izpričan že v prejšnjih izdajah, in že pri Hipolitu obravnavano obliko *nyo*, če jo interpretiramo kot Tdv. 3mžs (*nijo < njiju*) in ne kot Ted. 3ž *njo*.

JEsus pak fe je oserl pruti **niem**, inu je rekal: Vy hzhere Jerusalem, najokaite fe zhes mene (EvL 1741: 150)

Inu fta perpelala to oflyzo, inu to shebe: inu fo poloshili fvoje oblazhilo na **nyo**, inu fo niega gori pošsadili (EvL 1741: 98–99)

Podobno kot pri *vaje < vaji* bi kot rezultat vokalne redukcije lahko na podlagi zapisa opredelili tudi obliko D in Med. 3ž *nje (< nji)*, vendar primerjava s predhodnimi izdajami pokaže, da je rabljena na mestih, kjer je bila oblika *njev*, oblike *nji* iz predhodnih izdaj pa so ohranjene, torej ne gre za vokalno redukcijo, ampak za izpust končnega *-j* ob ozkem *e* in izenačitev oblike z roditeljsko.

³³⁰ Izpričan je namreč upad mestniške končnice pri samostalniku *-u > -o* (npr. *shebeto*, str. 98) in ne *v -e* (ali *z < e* zapisan polglasnik), presenetljivo pa ni primerov redukcije končnega *-u* v pogostih oblikah D in Med. 3ms.

sdajci bota nefhla eno pervésano
Oflyzo inu enu Shrebé pèr **njej**
(EvL 1715: 94)
En zhlóvik je napravíl eno velíko
Vezhérjo, inu je nyh dofti **k'njej**
povábil (EvL 1715: 177)

sdaici bota nefhla eno pervésano
Oflyzo inu enu Shebe per **nie**
(EvL 1741: 98)
En zhlovik je napravil eno veliko
vezherjo, inu je nyh dofti **knie** pova-
bil (EvL 1741: 217)

9.1.4.3 Med oblikoslovnimi spremembami sta bili pri prvo- in drugoosebnih zaimkih odpravljene Hipolitovi posebni mestniški oblike *v nami* in *v vami*.

Aku fe my mej fábo lúbimo, taku
Bug oftáne nótri **v'námi**, inu njegóva
lubésèn je notri **v'námi** popólnoma
(EvL 1715: 172)
Akú vy v'meni oftánete, inu moje
befšéjde **u'vami** oftánejo, profsíte
karkúli hozhte (EvL 1715: 275)

Aku fe my med fabo lubimo, taku
Bug oftane noter **v'nafs**, inu niegova
lubesen je noter **v'nafs** popolnoma
(EvL 1741: 211)
Zhe vy v'meni oftanete, inu moje
befšede **v'vafs** oftanejo, kar kuli
bodete profsili, fe vam bo sgodilu
(EvL 1741: 403)

V dvojini so pri vseh treh osebah z izjemo že omenjenega 2dv. *vaje* najverjetneje iz *vaji* ohranjene oblike iz predhodne izdaje.

Pri tretjeosebнем zaimku je bila v Ted. 3s. dokončno odpravljena stara oblika *je*, ki je bila pri Hipolitu izpričana še v anaforični vlogi. Pri Paglovcu je bila izpuščena.

aku je on v'teleffí, ali sunej teleffá bil, tiga jeft navejm, Bug vej (EvL 1741: 66)

Še vedno pa je ob prevladujoči iz dajalnika posplošeni mestniški obliki *njemu* ohranjen Med. 3s *v'nym* (str. 314), ki ga najdemo tudi v pesmarici, dodani biblijskim odlomkom, in sicer v ponatisu pesmi Ta dan je vsiga veselja, ki je v primerjavi z besedilom v DC 1584 le malenkostno spremenjena.

Sonce fvojo fvitluft pufty,
tèr vuner **v'nym** oftane:
Lih taku Bug od Buga gre,
Bug Ozha ta Synu rody,
vezhnu **v'nym** prebiva
(DC 1584: XC)

Sonze fvojo fvitluft pfufti
Vender **v'nym** oftane:
Toku Bug od Buga gre,
Bug Ozhe Synu rodi
Vezhnu **v'nym** prebiva
(EvL 1741: 432)

V Imn. 3s je prišlo do feminizacije in izgube posebne imenovalniške oblike za srednji spol.

Ti Gofpúd, fi v'sazhétki Semljo na
ftan poftávil, inu Nebéffá fo tvóih rok
dellu. Taifta bodo miníla, ti pak bofh
oftál: inu **ona** fe bodo poftárala, kakòr
obazhílu[!], inu kakòr ena odéja bofh
ti nje preméjnil, inu **ona** fe bodo pre-
mejníla (EvL 1715: 19)

Ti Gofpud fi v'sazhetku to semlo
uterdil, inu nebefša fo tvoih rok dellu.
Taifte bodo minile, ti pak bofh oftal:
inu **one** fe bodo poftarale, koker
oblazhílu, inu koker ena odeja bofh
ti nie premejníl, inu **one** fe bodo pre-
meinile (EvL 1741: 20)

V Tmn. 3mžs pa se ohranjajo oblike iz predhodne izdaje.

inu je **nyh** isprafhovál, kej bi imel
Chriftus rójen biti [...] inu je **nyh** pof-
lal v'Béthlehem (EvL 1715: 40–41)
Na nyh fadju **yh** imáte posnátí [...]
Satú imáte vy **nje** na nyh fadju fpos-
nátí (EvL 1715: 191–192)

inu je **nyh** isprafhoval, kie bi imel
Chriftus rojen biti [...] inu je **nyh** pof-
lal v'Bethlem (EvL 1741: 40–41)
Na nyh fadju **yh** imate posnati [...]
Satu imate vy **nie** na nyh fadju
fposnati (EvL 1741: 232–233)

9.1.5 *Branja inu evangeliumi 1777*

Prvi večji odstop od uveljavljenih oblik pomenita Pohlinovi izdaji lekcionarja 1772 in 1777,³³¹ v katerih je podobno kot v drugih svojih delih poskušal pretrgati s pisno tradicijo in se nasloniti na sočasni ljubljanski govor (prim. 8.3.1). Po Brezniku je besedilo »v pravopisnem oziru jako zmrcvaril«, a sam prevod precej izboljšal, saj je prvi obširneje popravljal besedila po Vulgati. »Poleg tega je tudi v jezikovnem oziru za Hrenom največ storil, ker je marsikak člen pri samostalniki opustil, precej germanizmov iztrebil in marsikako domačo konstrukcijo uvedel« (Breznik 1917: 283–284).

9.1.5.1 Večje spremembe so doživeli tudi osebni zaimki. Bistveno je bila poenostavljena njihova pisna podoba, saj se je ustalil zapis *ń, i, j* in njihovih sklopov.³³² Tako je Pohlin <y> sistematično ohranil samo še za zapis Imn. 3m *ony*, ne pa tudi za prav tako naglašeni *i* v I 1mn. *mi* in 2mn. *vi*. V skladu s spremembo črkopisa, ki jo je zagovarjal v svoji slovnici, je bil končni *s* zapisan s <s> in ne več s <fs>, v nasprotju s svojim sistemom pa je ohranil zapis <f> pred *t* v I 1ed. *jeft* in tudi pri povratnem zaimku (*febe, febi, fi*). Občasno se za naglašeni (ozki in široki) *e* pojavlja tudi zapis z repkom (npr. Ded. 3m *njemu*, R in Ded. 3ž *nje*, Idv. 3ž *one dve*), v enem primeru je široki naglašeni *e* označen s strešico (Ded. 3m *njemu* (str. 252)). Spolsko razlikovalna končnica v Omn. 3ž (prim. 9.1.5.3) je praviloma označena s krativcem (*njemè* (str. 156), *njimè* (str. 304) : *njeme* (str. 220)). Dajalniške kratke oblike, ki se pojavljajo samo v dodanih pesmih, so zaznamovane z opuščajem: *mi'* (str. 344), *'mu* (str. 337). Nasprotno pri pogostejše rabljenem D Zp*fi*, ki se pojavlja tudi v biblijskih besedilih, opuščaja ni uporabljal. Izjemoma je z opuščajem v pesmi označena tudi kratka oblika Ted. *'ga*, z njim pa je kot predhodniki ločeval tudi predlog *v* ob navezni obliki Ted. 3m *v'anj*.

Polej! jeft fim ena dekla
Moj'ga Gofpuda Boga:
Is ferza 'mu savupam
V'njega miloft gnado
(EvL 1777: 337)

Ofelz 'ga je fposnuval,
Ta folk ga je fpoftuval,
Mi ga tudi zhaftimo
(EvL 1777: 339)

³³¹ Na tem mestu je podrobneje obravnavana druga izdaja.

³³² Edina odstopanja so Dmn. *nym*, ki se pojavi samo v ležečem spremnem besedilu (str. 80), Omn. 3m *nimi* (str. 119) in Omn. 3mžs *nymi* (str. 55).

	1ed.	2ed.	Zp		3mžs		
					<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
I	jest	ti		Ied.	on	onu	ona
R	mene	tebe, te	sebe, se	Red.	njega		nje, je
D	meni, mi'	tebi	sebi, si	Ded.	njemu, 'mu		nje/nji
T	mene, 'me	tebe, te	sebe, se	Ted.	njega, ga, -jn	njega	njo, jo
M	meni	tebi	sebi	Med.	njemu/njim		nje
O	mano/ manoj	tabo	sabo/ seboj	Oed.	njim		njo

	1dv.	2dv.		Idv.	ona/ona dva	/	one dve
I	mi dva	/		Rdv.	njeh		
R	najo	/		Ddv.	njima	njim dvem	
D	nama	vama		Tdv.	njeh		
T	/	vaj/vas		Mdv.	/		
M	nas/nama	/		Odv.	njima		
O	nama	/					

	1mn.	2mn.		Imn.	oni	ona	one
I	mi	vi		Rmn.	njeh/njih, jih		
R	nas	vas		Dmn.	njim, jim	/	njem
D	nam	vam		Tmn.	njeh/njih/nje, jeh		
T	nas	vas		Mmn.	njeh		
M	nas	vas		Omn.	njimi	njeme/njime	
O	name	vami					

Preglednica 80: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1777

9.1.5.2 Na glasovni ravni je bila reducirana oblika *njeh*, ki se je posamično pojavljala v EvL 1741, posplošena kot prevladujoča oblika v Rmn. 3mžs³³³ in v (nepredložnem) Tmn. 3mžs ter po popolni pluralizaciji teh dveh sklonov tudi kot edina oblika v R in Tdv. 3m (oblike za ženski in srednji spol niso izpričane).

Inu polej ta Angel tega Gospuda je poleg **njeh** štopuv, inu fvitloba Boshja je **njeh** obfvitila, inu ony fo fe sbali is prevelikim štraham (EvL 1777: 11)

on je fvoje ufta odperl, ter **njeh** je uzhil, rekozh: Isvelizhani fo ti uwogi v' duhu: sakaj **njih** je nebesku krayleftvu [...] Isvelizhani fo taifti, katiri sa pravizo volo pregainanje terpe: sakaj **njeh** je nebesku krayleftvu (EvL 1777: 309–310)

je on viduv dva druga brata: Jakoba Zebedeioviga Synu, inu Joannesa njegoviga brata is **njeh** Ozhetam Zebedeam v'zhovnu: katiri fo fvoje mreshe popravlati, inu on **njeh** ie poklizov. Ona dva pak fta sdajzi mreshe popuštita, inu Ozheta, ter fta fhla sa njim (EvL 1777: 219)

Pufti **njeh** v' myru pozhivati [...] Poshli njim Gospud! pomuzh od fvetiga. Inu is Siona **njih** obvarji (EvL 1777: 380)

³³³ Nereducirana oblika *njih* je v R in Tmn. 3mžs rabljena le po dvakrat.

Reducirana je tudi kratka oblika Tmn. 3mžs *jeh*, ki pa je rabljena redko. V drugih sklonih, kjer je dolga oblika *njeh*, kratka oblika ni izpričana.

Tedej je Herodesh te Modre na fkrivnem poklizov, inu **jeh** je fkerbnu sfracuval sa ta zhas te fvesde, katira fe je bla njim perkasala: inu **jeh** je pofov v' Bethlehem (EvL 1777: 30)

Upad končnega *-u* je izpričan samo v R 1dv. *najo* 'najino',³³⁴ pri T 2dv. pa je končni *-u* ali verjetneje *-i* (prim. 9.1.4.2) odpadel (*vaj*).

Inu ona fta med fabo djala: nili **najo** ferze v' nama gorelu, kader je na poti govoruv, inu je nama Pifma reskladov? (EvL 1777: 128)

inu on je k' njima rekuv, hodita sa mano, inu jeft **vaj** otshem fturiti k' ribzham teh ludy (EvL 1777: 218)

9.1.5.3 Na oblikovni ravni se pri edninskih zaimkih, ki ne izražajo spola, pojavita dve različici v orodniku. Pri 1ed. je poleg prevladujoče *mano* izpričana tudi oblika z dodano členico *manoj*, ki se pojavi v dodani pesmi³³⁵ in ne v samih biblijskih besedilih. Pri Zp pa je v enem primeru poleg dodane členice spremenjen tudi korenski samoglasnik: *is feboj*.

MAria zhihta Diviza
Se nisku perklony;
Pravi: O Bog! isydi fe
Tvoja vola nad **manoj** (EvL 1777: 338)

V' Taiftimu zhasu: je JESus Petra, inu Jakoba, inu Joannesa njegoviga brata is **feboj** usev, inu njeh je pelov na en visok hrib na ftran (EvL 1777: 62–63)

V dvojini je Pohlin v R 1dv. uporabil že omenjeno reducirano dvojnisko obliko *najo* v vlogi svojilnega roditelja, na drugem mestu pa je osebni zaimek zamenjal s svojilnim zaimkom, tvorjenim iz roditelja osebnega zaimka z dodajanjem pridevniške končnice.

Inu my dva refs po pravizi terpeva:
sakai po **naju** dellih tu vrednu
prejemleva (EvL 1741: 155)

Inu mi dva res po pravizi terpema:
sakaj po **najih** delah tu urednu
prejemlema (EvL 1777: 115)

V D 2dv. je ohranil dvojnisko obliko *vama*, pluralizirano obliko *vam* iz prejšnjih izdaj pa je izpustil; obdržal pa je pluralizirani obliki Tdv. 3mžs, le da je kratko obliko *je* zamenjal z dolgo iz roditelja prevzeto obliko *njeh*.

Peita v'to vafs, katera pruti **vama** leshy, inu sdaici bota nefhla eno perve-sano Oflyzo, inu enu shebe per nie: te odveshita, inu perpelaita **ijh** k' meni: inu aku kdu kei **k'vama** porezhe, rezita, ta Gofpud **ijh** poterbuje: inu on **vam ijh** bo sdaici puftil (EvL 1741: 98)

pejta v' to vas, katira **vama** naspruti leshy, inu sdajzi bofta eno pervesano oslizo neshla, inu enu shebe, per nje: odveshita **njeh**, inu **njeh** k' meni perpelita: inu aku **vama** bo kedu kaj rekuv, rezhita: de Gofpud **njeh** potrebuje, inu sdajzi **njeh** bo fpuftuv (EvL 1777: 75–76)

³³⁴ V tem primeru bi morda lahko šlo za svojilni zaimek srednjega spola, nastal iz roditeljske oblike osebnega zaimka *naj* z dodajanjem pridevniških končnic, kot je naveden v Pohlinovi slovnici iz leta 1783 (prim. 8.3.2), a je tam upoštevan preglas za *j* (m *naj*, ž *naja*, s *naje*). V prvi izdaji slovnice je za roditelja navajal samo obliki *naj*, *vaj*.

³³⁵ Sprememba v končnici ni rezultat zahteve po rimi, hkrati pa v isti pesmi najdemo tudi obliko O 2ed. *is tabo* (EvL 1777: 338).

Dvojnični obliki M 1dv. *nas* in *nama* iz prejšnjih izdaj je ohranil.

Inu ona fta niega permorala, inu di-
ala: Oftani per **nafs**, sakai fe mrazhy
[...] Ni li naju ferze v' **nama** gorelu,
kader je on s'nama na poti govoril,
inu je nama Pifma iskladal?
(EvL 1741: 172–173)

Inu ona fta njega permorala rekozha:
Oftani per **nas**; ke fe she mrazhy [...]
Inu ona fta med fabo djala: nili najo
ferze v' **nama** gorelu, kader je na
poti govoruv, inu je nama Pifma
reskladov? (EvL 1777: 128)

Kot pri predhodnikih najdemo tudi v T 2dv. dvojnico: pluralizirano *vas* in reducirano dvojnico *vaj*, obliki pa sta v primerjavi z EvL 1741 uporabljeni na obratnih mestih.

Peita v'to meftu inu **vaje** bo en zhlo-
vik frezhal, ta neffe en verzh vode
(EvL 1741: 102)
ta fta fvoje mreshe v' murje metala,
sakai **ona** fta bla ribizha. Inu on je k'
nyma rekal: Hodita sa mano, inu inu
jeft ozhem **vas** sturiti, de bota ribizha
teh ludy (EvL 1741: 288–289)

pejta v'tu mejftu, inu **vas** bo en zhlo-
vek frezhov, ta neffe en verzh vode
(EvL 1777: 82)
de fta fvoje mreshe v' murje metala,
(sakaj **ona dva** fta bla ribizha) inu on
je k'njima rekuv, hodita sa mano, inu
jeft **vaj** otshem sturiti k'ribzhem teh
ludy (EvL 1777: 218)

V zadnjem primeru lahko opazimo tudi spremembo Idv. 3m iz *ona* v *ona dva*. V drugih primerih so imenovalniške dvojninske oblike v obeh izdajah enake.

Pri tretjeosebni zaimku je v D in Med. 3ž posplošena oblika *nje* (kot v prvi izdaji slovnice); *nji* najdemo ohranjen le še v dveh primerih v istem odlomku.

Satu jeft tebi povem: Veliku grehov
bode **nji** odpuhenu, sakaj ona je
veliku lubila. Komer fe pak menie
odpufty, taifti menie lubi. Inu on
je rekal **k'nji**. Tebi fo tvoji grehi
odpuhenu (EvL 1741: 350)
Inu ta Angel je noter per'hal k' **nij**,
inu je djav: Zhefhena fi gnade polna,
Gospud je s'tabo [...] Inu ta Angel
je rekal **k'nij**: Nabuj fe Maria
(EvL 1741: 318)

Satorej povem jeft tebi, **nji** bo veliku
grehov odpuhenu; sakaj ona je slo
lubila. Komer fe pak mejn odpufty,
taifti mejn lubi. **K'nji** pak je on re-
kuv: tebi fo tvoji grehi odpuhenu
(EvL 1777: 278)
Inu ta Angel je k' **nje** noter stovup,
inu je djav: Zhefhena fi gnade polna:
Gospud je is tabo [...] Inu ta Angel
je k' **nje** rekuv: naboj fe MARIa!
(EvL 1777: 245)

Na mestu, kjer je bil v predhodnih izdajah izpričan Med. 3s v' *nym*, Pohlin osebnega zaimka ni uporabil,³³⁶ kot v EvL 1741 pa ga najdemo v pesmi Ta dan je vsiga veselja, kjer je uporabljena oblika v' *njem*'. Opuščaj kaže, da je obliko najverjetneje interpretiral kot okrajšano obliko prevladujoče mestniške oblike *njemu* in da ne gre za izvorno mestniško obliko *njem* z ejevskim odrazom, enako stari naglasni obliki zaimka (Ramovš 1952: 90).

Koker luzh od luzhi gre,
Sonze fvojo fvitluft spufty,
Vonder v' **njem**' ostane (EvL 1777: 338)

³³⁶ Pri Paglovcu in v predhodnih izdajah: »katiri bi v' **nym** prebival« (EvL 1741: 314); pri Pohlinu: »katiri bi ondi prebivov« (EvL 1777: 240).

Pri dvojskih oblikah tretjeosebnega zaimka je poleg že omenjene dosledne pluralizacije roditelja in tožilnika posebnost raba števnikarja pri ženskospolskih oblikah, in sicer ne samo v imenovalniku (*one dve*), ampak tudi v dajalniku, kjer je oblika v nasprotju z moškospolsko *njima* tudi pluralizirana: *njim dvěm*.³³⁷

To Evodio profsim, inu to Syntychen obysšem, de bote enovolni v'Gospudu. Ja tudi tebe ó Germane, kir fi ti meni enak, profsim, pomagei **nym**, kateri fo fe s'mano pomujali v'tim Evangeliju (EvL 1741: 279)

Evodio jeft profim, inu tudi Syntichen jeft lepu profiti puftim, de fe bodo tudi **one dvě** lih tu mislèle v'Gospudu. Ja tudi tebe profim jeft moj fvefti tovarsh! pomagej **njim dvěm**, katire fo fe is mano pomujale v'Evangeliumu (EvL 1777: 211)

Pri tem je zaimenski del oblike enak množinski obliki za moški spol *njim* in ne vzporedni posebni ženskospolski obliki *njem*, ki je bila v enem primeru izpričana že v prejšnjih izdajah, Pohlina pa jo je uporabil še v primeru, kjer so njegovi predhodniki uporabljali običajno obliko *njim*.

JEsus pak fe je oserl pruti **niem**, inu je rekal: Vy hzhere Jerusalem, najokajte fe zhes mene, temuzh jokajte fe fame zhes febe, inu zhes vafhe otroke (EvL 1741: 150)

Inu one fo noter fhle v'tu pokopalifhe, ali grob, inu fo vidile eniga mladenizha notri fedeoZHiga na defni ftrani, ta je v'belim oblezhen bil, inu one fo fe pretrafhile. On pak je rekal **k'nym** (EvL 1741: 167)

JEsus pak fe je oserl pruti **njem**, inu je rekuv: Vi hzhyre Jerusalem, najokajte fe zhes mene, temuzh jokajte fe fame zhes febe, inu zhes fvoje otroke (EvL 1777: 112)

Inu ke fo noter fhle v' pokopalifhe, fo videle eniga mladenzha, na defni ftrani noter sedezzha, katir je biv v'welimu oblezhen, ter fo fe pretrafhele. Katir je **k'njem** rekl: nekar fe napreftrafhite (EvL 1777: 124)

Poleg dajalnika je posebna oblika za ženski spol z *e* namesto *i* v množini izpričana še v orodniku, enako kot v Pohlinski slovnici, a ni dosledna: tako najdemo poleg *njeme* tudi *njime* s polglasnikom, zapisanim z <e>, samo v končnem položaju.³³⁸

kader je on fvoje ovze vonfpuftuv, tok gre pred **njeme**: inu ovze gredo sa njim, sakaj one posnajo njegov glas (EvL 1777: 156)

nebesku krayleftvu bode podobnu defet divizam: kadre fo fvoje lampeze usele, ter fo vonkejfhle sheninu, inu nevesti napruti. Al pet je blu norreh med **njime**, inu pet pametnih (EvL 1777: 304)

³³⁷ V predhodnih izdajah in pri Gutsmanu je na tem mestu uporabljena množina moškega spola, v Japljevem prevodu *Biblije* in v EvL 1787 je odlomek pluraliziran, osebni zaimke pa zamenjuje kazalni (»Evódio jeft prófsim, inu puftim Synticho lejpu profsiti, de bódo ene mifli v' Gospódi. Tudi tebe mój pravi brat, inu tovarfh, prófsim jeft, pojdi tem na róko, katere fo fe s' mano trudile v' Evangeljji« (Flp 4,2–3)). V poznejših izdajah je odlomek spet izpričan od EvL 1816 in na tem mestu je rabljena kratka dvojska oblika *jima* (EvL 1816: 134; EvL 1830: 338).

³³⁸ Zanimiv je tudi edini primer pisnega odstopanja v Omn. 3mžs *nymi*, ki se anaforično nanaša na priredno zvezo dveh ženskospolskih in srednjespolskega samostalnika. Čeprav je srednji spol v množini feminiziran in je anaforični kazalni zaimke ženskospolski, je anaforični osebni zaimke v orodniku, ki se nanaša na takšno zvezo, moškospolski: »Sedej pak oftanejo vira, upanje, lubesen, lete try: al lubesen je med **nymi** ta narvezhe« (EvL 1777: 55).

Dvojnico v množini najdemo še v tožilniku, kjer je stara oblika *nje* ohranjena samo ob predlogih, a tudi v tem položaju najdemo iz rodilnika posplošeno obliko *njuh* tudi v primerih, ko je bila v izdaji iz leta 1741 rabljena stara tožilniška oblika.

inu JESus je poklizal k'febi enu
dete, inu je taiftu v'fredo **med**
nje poftavil (EvL 1741: 369)

Ony fo pak en fvjet dershali, inu
fo **sa nie** kupili eniga Lonzharija
nyvo, h' pogrebu ptujim ludem
(EvL 1741: 134)

JESus pak je enu dete k' febi
poklizov, je tuiftu v'fredo **med**
nje poftavuv (EvL 1777: 295)

Ony fo pak en fvjet dershali, inu
fo **sa njeh** kupili eniga lonzharija
nivo, k' pogrebu ptujeh ludy
(EvL 1777: 100–101)

9.1.6 *Evangelie inu branje ali pisme 1780*

Ožbalt Gutsman se je v svoji izdaji iz leta 1780 v glasovnem in oblikovnem pogledu odmaknil od Pohlinovih sprememb in se naslonil na Paglovčevo izdajo iz leta 1741 (prim. Breznik 1917: 284); to nakazuje tudi naslov, ki se v vrstnem redu ujema s Paglovčevo izdajo in ne z obrnjenim Pohlinovim naslovom. V lekcionar pa je uvedel številne koroške posebnosti.

9.1.6.1 Pri zaimkih je ohranil nekatere Pohlinove pisne poenostavitve (npr. doslednejši zapis <nj> za *n* v primerjavi z EvL 1741 (izjema je Ded. *nemu* (str. 77)), čeprav še vedno najdemo zapise <i> za končni *j* (M in Ded. 3ž *njei*) in <ij> za *ji* (Dmn. 3m *nijmi*)). Ukinitev <y> je popolna, saj je z <i> zapisan tudi Imn. 3m *oni*.³³⁹ Spet pa je uvedel zapis končnega *s* s <fs> (*nafs*, *vafs*).³⁴⁰ Od prejšnjih izdaj Gutsmanova odstopa tudi po velikem številu tiskarskih napak.

9.1.6.2 Uvedel je tudi več glasovnih in oblikovnih sprememb, s katerimi je želel slovenski knjižni jezik narediti manj »kranjski« (Ahačič 2015b). Med splošnejšimi spremembami sta dosledna uvedba korenkega samoglasnika *e*³⁴¹ v orodniku edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola (*meno*, *tebo*, *febo*), in nesistematična (neregularna) uvedba koroškega dvoglasnika *ie* v paradigmi 3mžs.

9.1.6.2.1 V I 1ed. je Gutsman uvedel obliko brez izglasne zapore *jes*. V R 2ed. je v enem primeru izpričana osnova s korenskim vokalom *a* (*tabe*), ki se je pojavila tudi pri Dalmatinu. Če je bila oblika naglašena na končnici, bi lahko šlo za rožansko ejevsko akanje.³⁴² Pri edninskih zaimkih se pojavljajo tudi oblike z odstopajočimi končnicami, ki so najverjetneje napake, npr. O 1ed. *menu* z neznačilnim ujevskim odrazom nosnika (prav tako izpričan pri

³³⁹ Ni jasno, ali sprememba v zapisu odraža razliko v mestu naglasa, saj tudi v sočasnih slovnica naglas na tej obliki ni zaznamovan. Pri Kopitarju (1809) je za Imn. 3m izpričana naglasna dvojnica *oni* in *oni* (prim. 8.6). Za opozorilo o vprašljivosti mesta naglasa se zahvaljujem dr. Ireni Orel.

³⁴⁰ Izjema je M 2mn. *vas* (str. 140), enkrat zapis T 1mn. *nash* (str. 12) pa je najverjetneje napaka.

³⁴¹ Če je bila oblika naglašena na osnovi, je šlo pri tem za uvedbo posebnega koroškega odraza naglašene polglasnika (prim. Toporišič 1984: 218).

³⁴² Za podatek se zahvaljujem dr. Ireni Orel.

Dalmatinu) in O Zp *febe*,³⁴³ pri D Zp *febe* pa bi lahko šlo tudi za redukcijo, ki pa v drugih primerih ni upoštevana.

moiga isdajauza roka je s' **menu** per misi (EvL 1780: 80)

Kei fo ti sa eni pogovori, katire bo boti[!] predejozha med **febe** dershita, inu fta shaloftna? Inu eden, katiremu je bilu jime Kleofas, je njmu[!] odgovoriu, inu je rekeu k'njemu (EvL 1780: 112)

Inu on je k' **febe** poklizau vfe doushnike fvoiga Gofpuda (EvL 1780: 158)

	1ed.	2ed.	Zp
I	jes	ti	
R	mene, me	tebe/tabe*, te	sebe, se
D	meni	tebi	sebi, si/se
T	mene, me	tebe, te	sebe, se
M	meni	tebi	sebi
O	meno/ menu*	tebo	sebo/ sebe*

	1dv.	2dv.
I	mi dva	/
R	/	/
D	nama/ namu*	vama
T	/	vaju
M	nas/ nama	/
O	/	/

	1mn.	2mn.
I	mi	vi
R	nas	vas
D	nam	vam
T	nas	vas
M	name	vami/vas
O	name	vami

	3mžs		
	m	s	ž
Ied.	on	onu	ona
Red.	njega/nja, ga		nje
Ded.	njemu/ njemi		njej
Ted.	njega, ga, -jn	njega/nja, ga/jo	njo, jo
Med.	njemi		njej
Oed.	njim/njem/ njim		njo

Idv.	ona/ ona dva	/	/
Rdv.	njih		
Ddv.	njima		
Tdv.	njih/nje/nju, jih/je		
Mdv.	/		
Odv.	njima/jima		

Imn.	oni	one	one
Rmn.	njih/nje, jih		
Dmn.	njim	/	njem
Tmn.	nje/njih, jih		
Mmn.	njih		
Omn.	njimi/njemi		

Preglednica 81: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1780

³⁴³ V tem primeru bi lahko šlo tudi za tožilnik, saj se lahko predlog *med* veže z obema sklonoma.

9.1.6.2.2 Pri dvojniskih zaimkih je v primerih, kjer v EvL 1741 najdemo R 1dv. *naju*, namesto osebnega uporabljen svojilni zaimek, in sicer še dosledneje kot pri Pohlinu.

my dva refs po pravi terpeva: sakai po **naju** dellih tu vrednu prejemleva (EvL 1741: 155)

Inu ona fta med fabo djala: Ni li **naju** ferze v'nama gorelu, kader je on s'nama na poti govoril, inu je nama Pifma iskladal? (EvL 1741: 172–173)

mi dva res po pravi terpeva: sakaj po **najih** delah tu urednu prejemleva (EvL 1777: 115–116)

Inu ona fta med fabo djala: nili **najo** ferze v' nama gorelu, kader je na poti govoruv, inu je nama Pifma reskladav? (EvL 1777: 128)

mi dva riefen po pravi terpima: sakai po **naineh** delah to vriednu perjemema (EvL 1780: 104)

Inu ona fta med febo djala: al ni **nainu** ferze v'nama gorezhu bilu, kader je on nama na poti govoriu inu je nama pifme reskladav? (EvL 1780: 114)

V D 2dv. pa poleg pričakovane oblike *nama* najdemo tudi *namu*, kjer gre verjetno prav tako za napako.

Mati je djala k' njemu: Sin, kai fi ti **namu**[!] taku sturiu? (EvL 1780: 34)

V Tdv. je uporabljena nereducirana dvojniska oblika *vaju*.

Poita v'neftu, inu **vaju** bo en zhlovek frezhau, te nefe en verz h vode, poita sa njem v' to hifho, v'katiro on noter poide [...] Inu on bo vama pokasau enu veliku vezhierjemestu napraulenu, tam nam perpravita (EvL 1780: 79)

V drugem primeru, kjer je bil v predhodnih izdajah uporabljen T 2dv. (pri Pohlinu *vaj*, pri predhodnikih pluraliziran v *vas*), pa je Gutsman delno spremenil strukturo in zaimek izpustil.

Hodita sa mano, inu jeft ozhem **vas** sturiti, de bota ribizha teh ludy (EvL 1741: 288–289)

hodita sa mano, inu jeft **vaj** otshem sturiti k'ribzham teh ludy (EvL 1777: 218)

hodita sa meno, inu jes ozhem sturiti, de bota ribizha teh ludy (EvL 1780: 198)

Dvojnično obliko M 1dv. iz prejšnjih izdaj je Gutsman ohranil.

Inu ona fta njega permurala, inu djala: ofstani per **nafs**, kir fe she mrazhi, inu den fe je nagniu. [...] Inu ona fta med febo djala: al ni nainu ferze **v'nama** gorezhu bilu (EvL 1780: 114)

9.1.6.2.3 V množini odstopa mestnik, kjer kot v EvL 1741 najdemo orodniškima enaki obliki *ami* in *vami*, le da je njuna raba še doslednejša; izvirna mestniška oblika *vas* je ohranjena le ob predlogu *pri*.

kateri je zhes vfe, inu fkusi vfe, inu noter **v'nafs** vfeh (EvL 1741: 261)

Zhe je mogozhe, inu kulikur **na vafs** leshi, imejte myr is vfemi ludmy (EvL 1741: 49)

katiri je zhes ufe, inu fkus ufe, inu **v'nas** ufih (EvL 1777: 197)

Zhe je mogozhe, inu kar **per vas** stoji, imejte myr is usimi ludmy (EvL 1777: 38)

katiri je zhes vfe inu fkus vfe, inu **v'nami** vfeh (EvL 1780: 179)

Zhe je mogozhe, inu koliker **na vami** leshi, imeite mir se vfemi ludmi (EvL 1780: 37)

Akú vy v'meni oftánete, inu moje befšéjde u'vami oftánejo, profsíte karkúli hozhte (EvL 1741: 275)	Aku v' meni oftanete, inu moje befede v'vas oftanejo: karkol bošte otli, bošte profíli, inu fe vam bo sgodilu (EvL 1777: 248)	Al vi bote meni oftali, inu moje befiede vu vami bojo oftale, karkoli bote profíli, tu fe bo vam sgodilu (EvL 1780: 232)
pole jeft fem per vas vfe dni do konza tiga fveita (EvL 1741: 210)	polej jeft fim per vas ufe dni noter da konza tega fvejta (EvL 1777: 158)	polei jes fem per vas vfe dni do konza tega fvieta (EvL 1780: 140)

9.1.6.2.4 Največ oblikovnih odstopanj najdemo pri tretjeosebнем zaimku.

9.1.6.2.4.1 V R in Ted. 3m se ob prevladujočem *njega* pojavlja tudi koroška narečna oblika *nja*, enkratna pojavitev kratke tožilniške oblike *ge* ob *ga* pa je verjetno napaka.

Inu Pilatush je pifau enu pifmu sgorai, kaker njegove finerti urshah, iuu[!] je tiftu gor na kriřh sverha **nja** glave pořtaviu (EvL 1780: 102)

Inu fo ga v'lize bili, inu **v'nja** pluvali (EvL 1780: 97)

kader bojo njega she otepli, bojo **ge** vmorili (EvL 1780: 54)

V Med. 3ms je kot v slovnici Gutsman uvedel od dajalnika različno obliko *njemi* (prim. 8.4.4), ki je zamenjala tudi posebno obliko za srednji spol *njim* iz EvL 1741. Izjemoma pa *njemi* najdemo tudi v dajalniku, kjer je sicer dosledno rabljena oblika *njemu* (kratka *mu* ni izpričana).

bodi njegovu řtanuvanje puftu, inu ne bodi nikogar, kiri bi v' **njemi** prebivau (EvL 1780: 217)

Inu oni fo **njemi** naprei poloshili en kofs od ene pezhene ribe, inu řatouja. Inu on je vseu, inu je jiedeu pred njimi (EvL 1780: 116)

V D in M 3ž je posplořena oblika *njej*.

Inu Angel je k' **njei** noter řtopiu, inu djau: Zheřhena fi gnade pouna: Gofpud je s'tebo (EvL 1780: 222)

Sakai tu, kar je v' **njei** rojenu, je od řvetega Duha (EvL 1780: 220)

V Ted. 3s pa je poleg dolge oblike *njega* in kratke oblike *ga*, enake mořki tožilniřki in rodilniřki obliki, rabljena tudi posebna korořka narečna kratka oblika *jo*, ki je enaka řenski tožilniřki kratki obliki in *jo* je Gutsman navedel tudi v slovnici poleg *onu* (prim. 8.4.4).

En řejavez je vunkai řheu řjati řvoje feme. Inu v'tem, kader je řjau, je enkatiru padlu řraven pota, inu je bilu pozepetanu, inu tize pod nebam fo **ga** posobale (EvL 1780: 51)

poite, inu dobru baraite po tem dieteti: inu kader **jo** naidete, taku meni řpet poveite, da jes tudi pridem, inu **tiftu** molim [...] iuu[!] fo nařli to diete s' Mario njegovo materjo [...] inu fo dolpadli, inu fo **njega** molili (EvL 1780: 30)

Največ variacij je v Oed. 3ms, kjer ob najpogostejři obliki *njiem* s korořkim dvoglasnikom³⁴⁴ veřkrat najdemo tudi *njem* s posplořenim *e* iz drugih sklonov, izvirno *njim* pa je uporabil le v dveh primerih.

³⁴⁴ Po Neweklowskem (2013: 160) je Gutsman uvajal *ie* za akutirani in cirkumflektirani jat ter v nekaterih primerih za dolgi padajoči *e*, ki je po Toporiřiřu (2000: 306) tudi v Oed. 3ms *njem*. Po

Njegovi mieftniki (ali purgarji) fo pak njega fourashili, inu fo sa **njim** poslali, inu fo puftili njemu povedeti (EvL 1780: 265)

Sakai mi fmo sh' **njem** vred pokopani skus kerft v' to fmert [...] Sakai zhe fmo mi **s'hnjiem** vred safajeni kaker on v' njegovo fmert, taku bomo tudi temu gorvftajenju enaki. Letu kir mi viemo, da je nafh te ftari zhlovek sh' **njem** vred krishan, da to grielfhnu telu bode resdjanu (EvL 1780: 153–154)

9.1.6.2.4.2 V Idv. 3m je distribucija s števnikom podaljšanih in nepodaljšanih oblik pretežno enaka kot v EvL 1741, le v enem primeru je *ona dva* zamenjal z nepodaljšano *ona*. Rodilnik in tožilnik sta kot pri Pohlínu in tudi Paglovcu večinoma pluralizirana, le v enem primeru je Gutsman v tožilniku spet uvedel dvojsinsko obliko, in sicer iz naslonske oblike z dodatkom vzglasnega *n*- nastalo *nju* (Ramovš 1952: 91).

Inu ona fta fe med febo pogovarjala od vfeh teiftih rezhi, katire fo fe godile. Inu permerilu fe je, kader fta taku vkup pounala, inu fe sprashuvala, fe je JEsus k' njima perblishau, inu je sh' njima fheu. **Njih** ozhi pak fo bile sadershane, da ga nifta fposnala (EvL 1780: 112)

on je **nyh** poklizal.

Ona dva pak fta sdaici sapuftila mreshe, inu fvoiga ozheta, inu fta fhla sa nym (EvL 1741: 289)

on **njuh** ie poklizov.

Ona dva pak fta sdajzi mreshe popuftila, inu Ozheta, ter fta fhla sa njim (EvL 1777: 219)

on je **nju** poklizau.

Ona fta pak jadernu sapuftila mreshe inu fvoiga ozheta, inu fta fhla sa njiem (EvL 1780: 199)

Pohlínove dolge in Paglovčeve kratke rodilniškim enake oblike je v Tdv. zamenjal s kratkimi izvorno tožilniškimi.

Peita v'to vafš, katera pruti vama leshy, inu sdaici bota nefhla eno pervesano Oflyzo, inu enu shebe per nie: **te** odveshita, inu perpelaita **ijh** k'meni: inu aku kdu kei k'vama porezhe, rezita, ta Gofpud **ijh** potrebuje: inu on vam **ijh** bo sdaici puftil (EvL 1741: 98)

pejta v'to vas, katira vama nafpruti leshy, inu sdajzi bofta eno pervesano oslizo neshla, inu enu shebe, per nje: odveshita **njuh**, inu **njuh** k' meni perpelita: inu aku **vama** bo kedu kaj rekuv, rezhita: Žde Gofpud **njuh** potrebuje, inu sdajzi **njuh** bo fpuftuv (EvL 1777: 75–76)

poita v' to vefš, katira vama napruti leshi, inu kmalu bota nafhla eno pervesano oflizo, inu enu shrebe per njei. odveshita, inu perpelaita **je** k' meni: inu kader vama kedu kai porezhe, rezita: Gofpud **jih** potrebuje, inu on **je** bo jadernu fpuftiu (EvL 1780: 73–74)

Le v enem primeru, kjer dvojsinskost zgleđa ni nedvoumno potrjena,³⁴⁵ najdemo dolgo rodilniški enako obliko *njih*.

mnenju Irene Orel (pisna komunikacija) bi lahko šlo tudi za vpliv sklanjatve kazalnega zaimka *ta*, ki ima v Tinjski pesmarici izpričano dvojnico Oed. 3ms *tiem* ob *tem*. V EvL 1780 ta oblika kazalnega zaimka ni izpričana.

³⁴⁵ V sobesedilu namreč dvojsinskost ni nedvoumno potrjena (prim. 3.3). Odlomek je izpričan še v EvL 1715, kjer je oblika enaka kot v EvL 1741: »Nejfte li brali, de katéri je zhlovéka fturil od sazhetka, **yh** je fturil moshá inu shenó?« (EvL 1715: 263–364). V DB 1584 je struktura drugačna, v podrednem stavku je uporabljena ednina: »Néfte li brali, de ta, kir je v'sazhetki zhlovéka fturil, je fturil, de ima en Mosh inu ena Shena bitik« (DB 1584: Mt 19,4).

Nifte le brali, de kateri je zhloveka
fturil od sazhetka, **yh** je fturil mosha,
inu sheno? (EvL 1741: 311)

al vi nifte brali, da, katiri je zhloveka
fturiu od sazhetka, **njih** je fturiu mo-
sha inu sheno? (EvL 1780: 215–216)

Pluralizirano dvojninsko obliko je uvedel tudi v primeru, kjer je bila v prejšnjih dveh izdajah bodisi izvirna tožilniška oblika z reduciranim končnim *-u* ali reinterpretirana kot Ted. 3ž *njo* (prim. 9.1.3.2).

Inu fta perpelala to
oflyzo, inu to shebe:
inu fo poloshili fvoje
oblazhilo na **nyo**,
inu fo niega gori
pofsadili (EvL 1741:
98–99)

Inu fta oslizo inu
shebę perpelala: inu
fta poloshila fvoje
oblazhilo na **njo**, ter
fta njega goripofadila
(EvL 1777: 76)

Inu fta perpelala to
oflizo inu shrebe.
Tam fo na **nje**
poloshili fvoje
oblazhile, inu fo
njega gorpofadili
(EvL 1780: 74)

V Odv. 3mžs pa po enkrat najdemo običajno obliko *njima* in obliko *jima* brez vzglasnega *n-*.

Inu ona nifta to befiedo saftopila, katiro je on k'njima govoriu. Inu on je **sh'jima** dolfheu, inu je prifheu v'Nazareth, inu je biu njima podloshen (EvL 1780: 34)

Inu ona fta fe med febo pogovarjala od vfeh teifteh rezhi, katire fo fe godile. Inu permerilu fe je, kader fta taku vkup pounala, inu fe fprafhuvala, fe je JESus k'njima perblishau, inu je sh' **njima** fheu. Njih ozhi pak fo bile sadershane, da ga nifta fposnala (EvL 1780: 112)

9.1.6.2.4.3 Morda gre za obliko brez vzglasnega *n-* tudi v primeru *sa jih veliku*; ob posamostaljenih nedoločnih števnikih je sicer dosledno rabljena oblika *njih*.

leta je moja kri tega novega testamenta, katira bo sa vafs inu sa **jih** veliku prelita k'odpuhanju teh griehou (EvL 1780: 80)

Imn. 3s je kot pri Pohlinu feminiziran, v R in Mmn. 3mžs posebnosti ni, v D in Omn. 3m pa se pojavita obliki s posplošenim *e* iz edninske paradigme *njem* in *sh'njemi*.

nebefe fo tvojev roh[!] delu. Teifte bojo minile, ti pak bofh oftau; inu **one** fe bojo kaker enu oblazhilo poftarile: inu kaker eno odejo bofh ti nje premeniu, inu **one** fe bojo premenile (EvL 1780: 14)

Kedu, mienifh, je en svieft inu pameten hlapez, katirega je Gofpud zhes fvojo drushino poftaviu, da bi **njem** jedbo dau ob fvojem zhafi? (EvL 1780: 243)

zhes ofem dni fo fpet notre bili njegovi Jogri, inu Thomash **sh'njemi** (EvL 1780: 119)

V dajalniku množine Gutsman ni upošteval Pohlinovih spolsko razlikovalnih oblik, odpravil je tudi ženskospolsko obliko *njem*, ki je bila izpričana v izdajah vse od EvL 1612.

JESus pak fe je oserl pruti **njem**, inu je rekuv: Vi hzhyre Jerusalem, najokajte fe zhes mene, temuzh jokajte fe fame zhes febe, inu zhes fvoje otroke (EvL 1777: 112)

JESus pak fe je oberniu pruti **njim**, inu je rekeu: Vi hzhere Jerusalem, ne jokaite fe zhes me, temuzh Jokaite fe fame zhes febe, inu zhes vafhe otroke (EvL 1780: 101)

V tožilniku pa se (morda kot zavrnitev Pohlinove posplošitve rodilniški enake oblike *njuh* < *njih*) spet krepi raba starih tožilniških oblik *nje* in *je*, tudi v primerih, kjer sta bili v več predhodnih izdajah rabljeni obliki *njih* in *jih*, čeprav je na nekaterih mestih ti vseeno ohranil.

Pogledeite tyze pod nebam, sakai one na fejejo, nashaniejo, inu na s̄pravlajo v' skednie, inu vaʼh nebefhki Ozha **yh** vender shivy (EvL 1741: 253)

Na nyh řadju **yh** imate posnati [...] Satu imate vy **nie** na nyh řadju řposnati (EvL 1741: 232–233) vuzhite vře ludy; kerřtite **yh** v'imeni Ozheta, inu Synu, inu řvetiga Duha: inu **yh** vuzhite derřhati vře taiftu, kar řem vam řapovedal (EvL 1741: 210) inu je **nyh** isprařhoval, kie bi imel Chriftus rojen biti [...] inu je **nyh** pořlal v'Bethlem (EvL 1741: 40–41)

Pogledaite tize pod nebam; sakai one ne fejejo, ne shenjejo, inu ne řpraulajo v'řkednje, inu vaʼh Ozha nebefhki **nje** vunder shivi (EvL 1780: 173–172²)

Na njih řadju **nje** imate posnati [...] Satu imate vi **nje** na njih řadju řposnati (EvL 1780: 157) vuzhite vře ludi: kerřtite **nje** v'řjimeni Ozheta inu ,Sina inu řvetega Duha: inu vuzhite **je** derřhati vře, kar řem vam řapovedeu (EvL 1780: 140) inu je **njih** řprařhuvau, kei bi imeu Chriftus rojen biti [...] Inu je **jih** pořlau v'Bethlehem (EvL 1780: 29–30)

9.1.7 *Lysti inu evangelia 1787*

Lysti inu evangelia Jurija Japlja (1787) uvajajo novo obdobje izdaj lekcionarja, saj predstavljajo prvi večji odmik od Dalmatinove predloge. Priredil jih je namreč po svojem in Kumerdejevem prevodu Nove zaveze (1784, 1786), pri katerem pa naj bi po Brezniku (1917: 333) upoštevala poleg Dalmatina tudi izdaje evangelijev in listov iz let 1612, 1741 in 1777;³⁴⁶ besedilo iz *Biblije* je le pisno prilagodil. Breznik poudarja, da Japelj besedila ni na novo prevajal, ampak je v Dalmatinovem besedilu le izboljšal posamezne izraze, konstrukcije, fraze in posamezne stavke, »podlaga je ostala Dalmatinova in to posebno v jezikovnoformalnem oziru« (prav tam). Na tem lekcionarju po Brezniku slonijo vse nadaljnje izdaje v 19. stoletju.

9.1.7.1 Kot pri Pohlinu najdemo pri zaimkih nedosleden zapis t. i. repkovega *e*, in sicer tako za ozki kot redko za široki naglašeni *e* (D 1 ed. *meni* (str. 264), Red. 3ř in Tmn. 3mřs *nje*, D in Med. 3ř *njej*, Imn. 3řs *one*). Množinske imenovalniške oblike so spet kot v EvL 1741 zapisane s končnim <y> (enako zaimenski del I 1dv. *my dva*), prav tako končni *s* <řs>. V nasprotju z EvL 1741 je dosleden zapis *j* in *ř*, izjema je samo zaporedje *ř + i*, kjer občasno najdemo tudi <ni> (R in Tdv. 3m *niju*, D in Odv. *nima* (str. 209), Ddv. *nijma* (str. 72)), v enem primeru za *ř + ij* tudi <ny> (Rdv. *nyu* (str. 209)) in za *ji* <y> (Tmn. 3m *yh* (str. 55)).

³⁴⁶ »Tako je imel pred seboj vse, kar so prejšnji prireditelji dobrega uvedli. Vendar pa je mnogokrat preziral resnične poprave svojih prednikov, zlasti Pohlinove, ter je iznova prepisoval jezikovne in stvarne napake iz Dalmatina« (Breznik 1917: 33).

1ed.			2ed.			Zp		
I	jest		ti					
R	mene, me		tebe, te		sebe			
D	meni		tebi		sebi, si			
T	mene, me		tebe, te		sebe, se			
M	meni		tebi		sebi			
O	mano		tabo		sabo			

1dv.			2dv.		
I	mi dva		/		
R	naju		/		
D	nama		vama		
T	/		vaju		
M	nama		/		
O	nama		/		

1mn.		2mn.	
I	mi		vi
R	nas		vas
D	nam		vam
T	nas		vas
M	nas		vas
O	nami		vami

3mžs			
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
Ied.	on	onu	ona
Red.	njega, ga		nje
Ded.	njemu		njej
Ted.	njega, ga, -jn	njega, ga/je	njo, jo
Med.	njemu		njej
Oed.	njim		njo

Idv.	ona/ ona dva	/	/
Rdv.	njiju/njih		
Ddv.	njima		
Tdv.	njiju, jih		
Mdv.	/		
Odv.	njima		

Imn.	oni	one	one
Rmn.	njih, jih		
Dmn.	njim, jim		
Tmn.	nje/njih, jih		
Mmn.	njih		
Omn.	njimi		

Preglednica 82: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1787

9.1.7.2 Glasovnih posebnosti ni, na oblikovni ravni pa so bile pri edninskih zaimkih, ki ne izražajo spola, v izdaji orodniške oblike spet poenotene kot pri Paglovcu, torej s korenskim *a* in brez dodane členice (*mano, tabo, fabo*). Prav tako so bile poenotene oblike 1dv. in 2dv., kjer so bile vse pluralizirane oblike iz prejšnjih izdaj zamenjane z izvornimi dvojniskimi, pri čemer je bil v enem primeru spremenjen sklon (mestnik *pri nas* > orodnik *z nama*). Obliki R 1dv. in T 2dv. sta spet nereducirani: *naju, vaju*.

Inu ona fta niega permorala, inu dila: Oftani per **nafs**, sakai fe mrazhy [...] Ni li naju ferze v'nama gorelu, kader je on s'nama na poti govoril, inu je nama Pifma iskladal? (EvL 1741: 172–173)

Peita v'to meftu inu **vaje** bo en zhlovik frezhal, ta nefse en verzh vode (EvL 1741: 102)

Hodita sa mano, inu inu jeft ozhem **vas** fturiti, de bota ribizha teh ludy (EvL 1741: 288–289)

Inu ona fta njega permorala, rekozh: Oftani s' **nama**; sakaj je vshe pruti vezheru [...] Ali ny bilu naju ferze gorezhe v' nama, kadar je on na poti s' nama govoril, inu kadar je nama Pifma raskladal? (EvL 1787: 124)

Pojdita v'meftu, inu **vaju** bo en zhlovek frezhal, kateri en verzh vode ponefse (EvL 1787: 77)

Hodita sa mano, inu jeft bom **vaju** fturil ribizha tih zhlovekov (EvL 1787: 209)

Tudi v množini ni posebnosti, v mestniku sta dosledno uporabljeni stari obliki *nas, vas*. Pri tretjeosebni zaimku se edninske oblike v večini skladajo z DB 1584, v D in Med. 3ž je dosledno rabljena oblika *njej*, v Med. 3ms pa dajalniški enaka *njemu*, tudi v primeru, kjer je bila še v EvL 1741 za srednji spol rabljena starejša oblika *njim*.

Njih stanovanje ima puftu poštati, inu obedn nima v' **njemu** prebyvati (EvL 1787: 228)

Posebnost je še ponovna pojavitev neosebne rabe stare tožilniške oblike *je* (prim. 9.3.5) kot v izdajah do vključno Hipolita. V drugih primerih je tožilniška oblika za srednji spol enaka roditeljski.

ne vejm, ali v' telefisi, ali svunaj telefisa, Bog **je** vej (EvL 1787: 48)

Več odstopanj je v dvojini, kjer v nasprotju z dvojniskima zaimkoma, ki ne izražata spola, še vedno najdemo pluralizirane oblike. V imenovalniku je (drugače kot pri Pohlinu, ki je krepil rabo podaljšane oblike) v enem primeru podaljšana oblika *ona dva* iz EvL 1741 zamenjana z nepodaljšano *ona*.

Natu fta **ona dva** JEsufovu tellu vsela, inu fta taiftu obvila v'zhiftu platnu (EvL 1741: 163)

Ona fta tedaj Jęsufovu telu vsęla, inu toiftu v' tanzhizhe s' difhęzhimi masilami savila (EvL 1787: 117)

V roditeljski pa ob prevladujoči obliki *njiju* najdemo tudi dva primera iz množine posplošene oblike *njih* (v istem odlomku).

Inu pergodilu fe je kadar fta fe ona pogovarjala, inu fe isprashovala: Je tudi Jęsus k'njima fe perblifhal, inu je s' njima shal. **Niju** ozhy pak fo bilę sadershane, de ga ništa sposnala [...] kadar je on s' njima per mysi bil, je on kruh vsęl, inu ga je pořvetil, inu slomil, inu njima dal. **Njih** ozhy pak fo fe odperle, inu ona fta njega sposnala: Inu on je spred **njih** ozhy sginil [...] Inu ona fta pravila, kaj fe je bilu na poti sgodilu: Inu kaku je bil od **niju** v' lomlenji tiga kruha sposnan (EvL 1787: 122, 124–125)

Distribucija pluraliziranih in izvornih roditeljskih dvojniskih oblik se razlikuje od vseh predhodnih izdaj EvL, ujema pa se z Japljevo *Biblijo*, ki ima v tem primeru ravno nasprotne rešitve kot DB 1584.

Tedaj fo fe **nyu** ozhy odpęrle, inu fta ga posnala, inu on je sginil spred **nyu** (DB 1584: Lk 24,31)

Inu ona fta nym po redi pravila, kaj fe je bilu na poti sgodilu, inu koku je on bil od **nyh** posnan, pęr tem, ker je Kruh lomil (DB 1584: Lk 24,35)

Njih ozhy pak fo fe odpęrle, inu ona fta njega sposnala: Inu on je `spred **njih** ozhy sginil (EvL 1787: 124)

Inu oná fta pravila, kaj fe je bilú na pōti sgodilu: Inu kakú je bil od **niju** v' lomlenji tiga kruha sposnán (EvL 1787: 124–125)

Kratka roditeljska dvojniska oblika je pluralizirana (*jih*), enake oblike prevladujejo tudi v tožilniku, dva izpričana primera dolgih oblik ob predlogih pa sta izvorno dvojniska.

tedaj je on dva fvoja Jogra poflal, inu je řekal k' njima: Pojdita v' to vařs, katera je pruti vama, inu sdajzi bota nehla eno oflizo pervesano inu en[!] shrebeř per nej, odvęshita, inu perpelajta **jih** k'meni. Inu aku kdo vama kaj porezhe, taku rezita, de **jih** Gofpod potrebuje, inu on **jih**

bo sdajzi ispuftil [...] Ta Jogra pak fta fhla, inu fta fturila, kakor je nijma Jesus vkasal. Inu fta perpelala oflizo, inu shrebe, inu fo polofhili fvoje oblazhila na **niju**, inu fo njega gori poftadili (EvL 1787: 72)

Inu onv fo lofsali zhes **niju**, inu lofs je padel na Mathia, inu on je bil perftet k'tim enajft Apoftelnam (EvL 1787: 229)

V množini je imenovalnik srednjega spola še naprej izenačen z ženskospolsko obliko (*one*), v tožilniku pa prevladujejo stare tožilniške dolge oblike *nje* ob rodilniškim enakih kratkih oblikah *jih*. Rodilniški enaka dolga oblika **njih** je uporabljena le v enem primeru, kjer ni imela neposredne predloge ne v DB 1584 ne v prejšnjih izdajah EvL (do EvL 1741 je bila rabljena kratka oblika *jih*, pri Pohlínu *nje*h z drugačno stavo in pri Gutsmanu *nje*).

pole, en fvital oblak je **nje** obfenzhil (DB 1584: Mt 17,5)

pole en svetau oblak **ijh** je obfenzhil (EvL 1741: 81)

polej! en fvitli oblak **nje**h je oblfenzhuv (EvL 1777: 63)

pole en fvital oblak je **njih** obfenzhil (EvL 1787: 60)

9.1.8 *Listi inu Evangelji 1809*

Nove izdaje EvL iz leta 1809, pri kateri je kot avtor prav tako naveden Japelj, čeprav je umrl dve leti pred tem, Breznik posebej ne označuje, pri opisu omeni samo, da je vključevala nove popravke (Breznik 1917: 333); pri primerih, ki jih navaja, pa to izdajo omenja kot prvo, ki je prinesla nekatere izboljšave predvsem v skladnji.³⁴⁷

9.1.8.1 Pri osebnih zaimkih predstavlja izdaja iz leta 1809 delen odmik od stanja, kot je bilo vzpostavljeno v EvL 1787, zlasti na oblikovni ravni. Osnovni zapis oblik ostaja enak kot v prejšnji izdaji, najdemo pa posamezne odstopajoče zapise, npr. <i> ob <y> v končnem položaju imenovalniških oblik množinskih zaimkov, <f> ob <fs> v končnem položaju (Mmn. v'na*f* (str. 26)), Rdv. 3m in Rmn. 3mžs *nijh* ob prevladujočem *njih*, Tdv. *niju*). Spet so uvedena naglasna znamenja, ki pa so pri zaimkih omejena na naglašeni *o* (O 1ed. *menój*, 2ed. *tebój*, Zp *febój*, T in Oed. 3ž *njó*) in občasno rabo na predlogu ob navezni obliki povratnega zaimka (*náfe*, *sáfe*). Kot v EvL 1787 se za ozki *e* v posameznih sklonih nedosledno uporablja repkov *e*. (Red. 3ž, Tdv. in Tmn. 3mžs *nje*, D in Med. 3ž *njej*).

9.1.8.2 Večjih glasovnih odstopanj ni, le v Ded. 3m se v enem primeru pojavi oblika z delno reducirano končnico *njemo*, ki je bila izpričana v EvL 1672, a ne na istem mestu. Glede na enkratnost pojavitve (v neposrednem sobesedilu se še dvakrat pojavi nereducirana oblika D in Med. 3m *njemu*) gre verjetno za napako.

ona bó **njemu** na proti prífhla kakor zhaftita mati. Ona bó **njemo** kruh shivlenja, inu saftópnofti jéfti dajala, inu ga bo napájala s' vodo svelizhanfke modrófti: inu fe bo v' **njemu** vkoreninila (EvL 1809: 24)

³⁴⁷ Npr. odpravo zveze *imeti* + glagol za nemški *sollen*, omenja tudi odpravo odvečnega zaimskega osebka ob osebnih glagolskih oblikah, ki naj bi ga v tej izdaji izločili pod vplivom Kopitarjeve slovnice, izdane istega leta (Breznik 1917: 334).

1ed.			2ed.			Zp		
I	jest		ti					
R	mene, me		tebe, te		sebe			
D	meni, mi		tebi		sebi, si			
T	mene, me		tebe, te		sebe, se			
M	meni		tebi		sebi			
O	menoj		teboj/tebo		seboj			

1dv.			2dv.		
I	ma dva		/		
R	naju		/		
D	nama		vama		
T	/		vaju		
M	nama		/		
O	nama		/		

1mn.			2mn.		
I	mi		vi, ve (ž)		
R	nas		vas		
D	nam		vam		
T	nas		vas		
M	nas		vas		
O	nami		vami		

3mžs			
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
Ied.	on	onu	ona
Red.	njega, ga		nje
Ded.	njemu		njej/nje
Ted.	njega, ga		njo
Med.	njemu		njej
Oed.	njim		njo

Idv.	ona	/	/
Rdv.	njih		
Ddv.	njima		
Tdv.	nje/njiju		
Mdv.	/		
Odv.	njima		

Imn.	oni	/	one
Rmn.	njih, jih		
Dmn.	njim		
Tmn.	nje		
Mmn.	njih		
Omn.	njimi		

Preglednica 83: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1809

9.1.8.3 Na oblikovni ravni je v primerjavi s prejšnjo izdajo popolnoma spremenjen orodnik edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola. Skoraj dosledno so rabljene oblike s korenskim *e* in dodano poudarjalno členico (*menoj, teboj, feboj*), le v enem primeru najdemo obliko brez končnega *-j* (*tebó* (str. 15)) v molitvi pred evangelijskim odlomkom. Nedosledno rabljena naglasna znamenja kažejo na končniški naglas.

V I 1dv. je oblika *midva*, ki je bila uporabljena v vseh prejšnjih izdajah, spremenjena v *ma dva* z dvojniskim zaimenskim delom, kot ga je v svoji slovnici uveljavil Pohlin, morda po naliki z Idv. 3m *ona* (prim. 8.3.1.2), a tu še vedno z dodanim števnikom. Drugih sprememb v paradigmah 1dv. in 2dv. v primerjavi z EvL 1787 ni.

V množinski paradigmi je novost posebna spolsko razlikovalna oblika za ženski spol *ve* v I 2mn. Za I 1mn. oblika ni izpričana.

Nikar se neprestražite: **vy** yfhete
 Jesufa Nazarenfkiga tiga krishaniga
 (EvL 1787: 120)

Nikar fe ne prestražite: **ve** jifhete
 Jesufa Nazarenfkiga krishaniga?
 (EvL 1809: 124)

Pri tretjeosebni zaimku je v ednini edino odstopanje enkratna raba oblike *nje* v Ded. 3ž, kot jo najdemo pri Paglovcu in Pohlinu, ob sicer doslednem *njej*. Ker je bila v prejšnjih izdajah na tem mestu rabljena rodilniška oblika ob predlogu *od*, je možno, da gre za napako (izpust predloga).

Maria fi je ta nar bolfhi dejl isvolila,
katēri ne bo **od nje** vse (EvL 1787: 266)

Maria fi je nar bólfhi dejl isvolila,
kateri ne bó **nje** uset (EvL 1809: 271)

Bistveno spremenjena pa je dvojsinska paradigma, kjer sta bili v imenovalniku moškega spola (obliki za ženski in srednji spol nista izpričani) preostali dve pojavitvi podaljšane oblike s števnikom spremenjeni v nepodaljšano.

Ona dva pak fta sdajzi fvoje mřeshe
sapuřtila, inu fta fhla sa njim [...] **Ona dva** pak fta sdajzi fvoje mřeshe
inu Ozhęta sapuřtila, inu fta fhla sa
njim (EvL 1787: 209)

Ona pak fta sdajzi mreshe sapuřtila,
inu fhla sa njim [...] **Ona** pak fta
sdajzi mreshe inu ozheta sapuřtila,
inu fhla sa njim (EvL 1809: 216)

Rodilnik je spet popolnoma pluraliziran, vse dvojsinske oblike iz EvL 1787 so bile spremenjene v množinske. Dvojsinski obliki v dajalniku in orodniku sta kot v drugih izdajah ohranjeni, v tožilniku pa so bile pluralizirane kratke oblike iz EvL 1787 zamenjane s pluraliziranimi dolgimi oblikami; le en primer ohranjene dvojsinske oblike ob predlogu iz prejšnje izdaje je ostal dvojsinski tudi v EvL 1809.

Pojdita v' to vafs, katera je pruti
vama, inu sdajzi bota nefhla eno
oflizo pervesano inu en[!] shrebe
per nje, odvęshita, inu perpelajta
jih k'meni. Inu aku kdo vama kaj
porezhe, taku rezita, de **jih** Gospod
potrebuje, inu on **jih** bo sdajzi ispuřtil
[...] Ta Jogra pak fta fhla, inu fta
řturila, kakor je nijma Jesus vkasal.
Inu fta perpelala oflizo, inu shrebe,
inu řo polofhili fvoje oblazhila na
niju, inu řo njega gori pofadili
(EvL 1787: 72)

Pojdita v' to vafs, katera je proti
vama, inu sdajzi bota nafhla oflizo
pervesano inu shebe per nje; odve-
shita, inu perpelita **nje** k' meni: inu
aku kdo vama kaj porezhe, rezita, de
Gospod **nje** potrebuje, [!] nu on bo
nje sdajzi ispuřtil [...] Jogra pak fta
fhla, inu řturila, kakor je njima Jesus
ukasal. Inu fta perpelala oflizo, inu
shebe; inu řo poloshili fvoje oblazhila
na **niju**, inu njega gori pofadili
(EvL 1809: 78)

Inu kadar je on od tam naprej řhal,
je vidil dva druga brata, Jakoba
Zebedeoviga, inu Joannesa njega
brata v' zholni s' **nyu** Ozhętam
Zebedeam, kir řo fvoje mřeshe
popravljali: inu on **jih** je poklizzal
(EvL 1787: 209–210)

Inu kadar je od tam naprej řhal,
je vidil dva druga brata, Jakoba
Zebedejoviga, inu Joannesa njega
brata, v' zholni s' **njih** ozhętam
Zebedejam, kir řo fvoje mreshe
popravljali: inu je **nje** poklizzal
(EvL 1809: 216)

Inu ony řo lořsali zhes **niju**, inu lořs je
padel na Mathia (EvL 1787: 229)

Inu řo lořali na **nje**, inu lořs je padel
na Matia (EvL 1809: 235)

Enako zamenjavo kratkih oblik z dolgimi najdemo tudi v Tmn. 3mřs, kjer je enotno rabljena oblika *nje*.

Inu on ře je supet vernil, inu **jih** je
řpiozhe nefhal: Sakaj njih ozhy řo bile
polne dremote, inu niřo vedili, kaj bi
njemu odgovorili. Inu on **jih** je popuřtil,
inu je supet prozh řhal (EvL 1787: 85)

Inu kadar ře je vernil, najde **nje** řpet
řpiozhe, (sakaj njih ozhy řo bile polne
dremote,) inu oni niřo vedili, kaj bi
njemu odgovorili. Tedaj je **nje** popuřtil,
řpet prozh řhal (EvL 1809: 91–92)

Letęmu vratar odpre, inu ovze po
imęni klizhe, inu **jih** vun vodi
(EvL 1787: 149)

temu uratar odpre, inu ovze njega glařs
řliřhjo, inu fvoje ovze po imeni klizhe,
inu **nje** vun vodi (EvL 1809: 154)

Nasprotno je v rodilniku ohranjena tudi kratka oblika *jih*, za dajalnik pa kratka oblika spet ni izpričana, saj je bila zamenjana z dolgo.

Inu aku bodo kaj štrupeniga pyli,
jim ne bo fhkoduvalu (EvL 1787:
210–211)

aku bodo kaj štrupeniga
pili, **njim** ne bo fhkoduvalu
(EvL 1809: 146)

9.1.9 Berila, listi, in evangelji 1816

Za novo izdajo lekcionarja je leta 1816³⁴⁸ poskrbel Matevž Ravnikar. Po Brezniku (1917: 333–334) jo je »stilistično in semtertja frazeologično jako dvignil [...] in prvič pokazal, kako se slovenski piše«: dosledneje kot predhodniki je odpravljal nedoločni člen, prvi je pravilno rabil povratni svojilni zaimek,³⁴⁹ dosledno uvedel rodilnik ob nikalnici itd. Pri osebnih zaimkih najdemo v Ravnikarjevi izdaji novosti zlasti na pisni in oblikovni ravni.

9.1.9.1 Na ravni zapisa je sprememba ponovna uvedba zapisa I 1mn. in 2mn. z <i> namesto <y>, včasih je označen še z ostrivcem (*mí, ví*). Pri 1mn. 3m se ostrivec ne uporablja (*oni*). Ne najdemo več repkovega *ę*, ozki naglašeni *e* je variantno prav tako označen z ostrivcem (Red. 3ž ter Tmn. 3mžs *njé* in *nje*), pojavlja pa se zapis naveznih oblik tretjeosebnega zaimka z vezajem (*préd-fe* in *pred fe, va-nj* in *vanj, nad-nj, pred-nj*). Le v enem primeru najdemo tudi zapis s krativcem (O 2ed. *tebòj : tebój*). Zdi se, da različni diakritični zapisi v orodniku ne odražajo tudi izgovornih različic, saj se v neposrednem sobesedilu in ob istem predlogu pojavijo kar trije variantni zapisi.

inu zhaft Gofpodova je nad **tebòj** gori fhla. Sakaj glejte, tàma bó semlo pokrila, inu nozh ludftva; nad **téboj** pak bo Gofpod gori fhla, inu njegova zhaft fe bó v' tebi vidila. Narodi bodo v' tvoji luzhi hodili, inu krajli v' fvitlobi nad **tebój** gori gredóžhi (EvL 1816: 16)

Na drugih mestih naglasna znamenja niso uporabljena, zato ni mogoče določiti, kateri od zgornjih zapisov je bil najustreznejši glede na izgovor.

Opazimo lahko tudi večjo nedoslednost pri zapisu končnega *-s* (pogosteje <ſ> ob še vedno prevladujočem <fs>: *nafs* in *naf, vafs* in *vaf*), izjemoma končnega *j* (Med. 3ž *njei* (str. 163)), nekaj odstopanj je pri zapisu *ń* (Ted. 3m *njiega* (str. 4); *ń + i* izjemoma <ni> (Tdv. 3m *niju*)), sklop <ji> najdemo zapisan tudi z <i> (Tmn. 3mžs *ih* (str. 112)), če v tem primeru ne gre za dvojnico *ih*, kot jo navaja Metelko (gl. 8.9.3).

³⁴⁸ Izšla je vzporedno z drugim delom njegovih bolj znanih *Zgodb iz svetega pisma za mlade ljudi (Sgodbe noviga sakona. Od Kristusoviga rojstva, do njegoviga terplénja, 1816)*.

³⁴⁹ Da je Dalmatinova raba osebnih svojilnih zaimkov namesto povratnega svojilnega zaimka (in občasno obratno) odstopala od sočasnega ljudskega jezika, dokazuje Recljev prevod *Gorskih bukev*, kjer je distribucija povratnih in osebnih svojilnih zaimkov enaka kot v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku (prim. Jelovšek 2021: 186).

	1ed.	2ed.	Zp	3mžs			
				<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>	
I	jest/jes	ti		Ied.	on	onu	ona
R	mene, me	tebe, te	sebe	Red.	njega, ga		nje, je
D	meni, mi	tebi	sebi, si	Ded.	njemu, mu		njej, ji
T	mene, me	tebe, te	sebe, se, -se	Ted.	njega, ga, -nj		njo, jo, -njo
M	meni	tebi	sebi	Med.	njemu		njej
O	menoj	teboj	seboj	Oed.	njim		njo

	1dv.	2dv.		3mžs			
I	ma dva	/		Idv.	ona/ona dva	/	/
R	naju	/		Rdv.	nju/njih		
D	nama	vama		Ddv.	njima, jima/jih		
T	/	vaju		Tdv.	nju/nje/n(j)iju, -nje		
M	nama	/		Mdv.	/		
O	nama	/		Odv.	njima		

	1mn.	2mn.		3mžs			
I	mi	vi, ve (ž)		Imn.	oni	/	one
R	nas	vas		Rmn.	njih, jih		
D	nam	vam		Dmn.	njim, jim		
T	nas	vas		Tmn.	nje/njih, jih, -nje		
M	nas	vas		Mmn.	njih		
O	nami	vami		Omn.	njimi		

Preglednica 84: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1816

9.1.9.2 Na glasovni ravni je edina posebnost spremenjena glasovna vrednost navezne oblike za Ted. 3m: namesto od Dalmatina do Japlja uveljavljenega *-jn* z vzhodnodolenjskim odrazom *n̄* (čeprav ga občasno najdemo tudi pri Trubarju, prim. 5.2.1.1.1.1) je Ravnikar prvi uporabil *-nj*.

Peter pak je od dalezh sa njim hodil noter v' dvor viŕhiga farja. Inu je **va-nj** ŕhal, inu ŕedel s' ŕlushabniki (EvL 1816: 49)

9.1.9.3 Bistveno več pa je oblikovnih sprememb. V I 1ed. je poleg tradicionalne oblike *jeŕt* uvedena tudi *jes*, ki jo je uporabljal Gutsman in jo ima kot dvojnico v slovnici Kopitar, kot edino pa Vodnik. Orodniške oblike imajo kot v predhodni izdaji korenski *e* in dodano členico, odstopanj ni (edini odstopajoči primer v EvL 1809 je bil v molitvi pred odlomkom, ki je izdaja iz 1816 nima).

V I 1dv. tudi tu najdemo obliko *ma dva*, ena od roditeljskih oblik pa je spremenjena v svojilni zaimek, enak Pohlinovemu.

Se tudi ti Boga ne bojiŕh, ker ŕi ravnu v' takim obfojenji? inu **ma dva** fizer po pravizi, ki **ma dva** prejemava po saŕluŕhenji **najih** del; ta pak nizh hudiga ni ŕturil (EvL 1816: 72)

Na drugem mestu je osebni zaimek ohranjen, prav tako so ohranjene ostale izvorno dvojinske oblike 1dv. in 2dv.

Inu fta rekla med feboj; Ni li bilu **naju** ferze gorezhe v' **nama**, ki je po poti s' **nama** govoril, inu **nama** pifma raslagal (EvL 1816: 86)

Pri tretjeosebnem zaimku je novost velika krepitev rabe glasovno spremenjene navezne oblike *-nj* (tudi ob predlogih, ki se končajo na soglasnik, in sicer brez veznega samoglasnika, ki je še naprej izpričan samo ob predlogu v: *nad-nj, va-nj/vanj, pred-nj*). Prvič najdemo tudi nedvoumno potrjeni navezni obliki v Ted. 3ž in Tmn. 3mžs; v prejšnjih izdajah se zaradi nestičnega zapisa pri kratkih oblikah namreč ni dalo določiti, ali je morda tudi pri ženskem spolu in v množini tretjeosebnega zaimka prihajalo do prenosa naglasa na predlog, ki je bil z naglasnimi znamenji izpričan pri naveznih oblikah zaimkov, ki ne izražajo spola.

tedaj gre, inu fi perusame fedem drugih duhov, kateri fo hujfhi, ku on, inu gredo **vanjo**, inu tam prebivajo (EvL 1816: 39)

Nihzhe, ki je v' fkuhfjnavi, naj ne rezhe, de ga Bog **vanjo** mika (EvL 1816: 186)

Vekoma shiveli bodo pravizhni; per Gospodu je njih plazhilo, Narvifhiz fkerbi **sa-nje** (EvL 1816: 195)

Vse tri pojavitve naveznih oblik so v besedilih, ki jih v prejšnjih izdajah ni bilo, ali pa je struktura spremenjena.³⁵⁰ V odlomkih, ki so bili že v prejšnjih izdajah, najdemo običajni nestični zapis.

Vifhi farji pak fo useli frebernike, inu rekli: Ne fpodobi fe jih v' zerkovno ladjizo vrezhi; to je zena krivi. So pak fklenili, inu kupili **sa nje** nivo lonzharjovo v' pokopalifhe ptujih (EvL 1809: 50)

Vifhi farji pak fo useli frebernike, inu rekli: Ne fpodobi fe jih v' zerkovno ladjizo vrezhi; to je zena krivi. So pak fklenili, inu kupili **sa nje** nivo lonzharjovo v' pokopalifhe ptujih (EvL 1816: 50)

Spremenjene oblike najdemo tudi v dvojini. Kot v prejšnji izdaji je v imenovalniku samo nepodaljšana oblika *ona*, v roditelniku pa najdemo v enem primeru dvojinsko roditelniško obliko *nju*, v drugem pa je ohranjena pluralizirana oblika *njih*.

Njih ozhy pak fo bile sadershane, de ga niŧta fposnala. On pak je rekal **njima**: Kakufhni fo ty pogovori, katere imata med feboj na poti, inu fta shaloftna? [...] Takrat fo fe **njima** ozhy odperle, inu fta njega sposnala: inu on je is-pred **njih** ozhy sginil (EvL 1809: 126–127)

Nju ozhi pak fo bile sadershane, de ga niŧta fposnala, On pak je rekal **jima**; Kakufhni fo ti pogovori, katere imata med feboj po poti, inu fta shaloftna? [...] Takrat fo fe **njima** ozhi odperle, inu fta ga sposnala: inu on je is-pred **njih** ozhi sginil (EvL 1816: 84–86)

³⁵⁰ Besedilo se razlikuje tudi od Japljevega prevoda *Biblije*: »Tèdaj on grę, inu k' febi vsame fędem drugih Duhov, kateri fo hujfhi, kakor on, inu ony gredó nótër, inu tam prebyvajo« (Lk 11,26); »Obedèn ne rezi, kadar bó fkuhfhan, de bó od Bóga fkuhfhan« (Jak 1,13); »Pravizhni pak bôdo na vekoma shiveli, inu per Gospódu je njih plazhílu, inu Narvifhi sa njih fkerby« (Mdr 5,16).

V navedenem odlomku je prvič v lekcioniarijih izpričana tudi dajalniška kratka oblika *jima*,³⁵¹ ki pa ni bila rabljena v naslonskem nizu, ampak je ostala na enakem mestu v stavčni strukturi kot dolga oblika v prejšnji izdaji. V naslednji povedi je uporabljena dolga oblika. V roditeljskem in tožilniku kratkih oblik ni.

Tudi v tožilniku je v primerjavi s predhodno izdajo ena od pluraliziranih oblik spremenjena v dvojinsko *nju*, druge so ohranjene. Ohranjena pa je tudi izvorna dvojinska oblika *niju* iz predhodnih izdaj.

Pojdita v' to vafs, katera je proti vama, inu sdajzi bota nafhla oflizo pervesano inu shebe per njej; odveshita, inu perpelita **nje** k' meni: inu aku kdo vama kaj porezhe, rezita, de Gospod **nje** potrebuje,;[!] nu on bo **nje** sdajzi ispuftil [...] Inu fta perpelala oflizo, inu shebe; inu fo poloshili fvoje oblazhila na **niju**, inu njega gori pofadili (EvL 1809: 78)
Inu fo dva naprej poftavili [...] Inu fo lófali na **nje**, inu lófs je padel na Matia, inu je bil perfhèt enaiftem Apóftelnam (EvL 1809: 235)

Pojdita v'to vafs, katera je proti vama, inu sdajzi bota nafhla oflizo pervesano inu shebe per njej; odveshita, inu perpelita **nju** k' meni; inu aku kdo vama kaj porezhe, rezita de Gospod **nje** potrebuje, nu on bo **nje** sdajzi ispuftil [...] Inu fta perpelala oflizo, inu shebe; inu fo poloshili fvoje oblazhila na **niju**, inu njega gori pofadili (EvL 1816: 44)
Inu fo dva pred se poftavili [...] Inu fo vadlali na **nje**, inu fadelo je Matia, inu je bil perfhèt enajstem Apóftelnam (EvL 1816: 148)

V množini pa je v tej izdaji spet prišlo do nedosledne uvedbe roditeljski enake oblike *njih* v tožilniku, prav tako je roditeljski enaka kratka oblika (*jih*), kot je veljalo že v prejšnji izdaji.

Pri zamenjavi oblik *nje* iz prejšnje izdaje z *njih* se avtor tudi ni neposredno opiral na EvL 1787 ali na Japljevo *Biblijo*, saj je v teh dveh delih na ustreznih mestih dostikrat uporabljena kratka roditeljski enaka oblika *jih* ali stara tožilniška oblika *nje* oziroma zaimsek ni izpričan.

On **jih** je tedaj supet vprafhal: koga yfhete? (EvL 1787: 87)
Katerim bote vy grēhe odpuftili, tēm fo odpufheni: Inu katerim **jih** bote sadershali, tēm fo sadershani (EvL 1787: 129)

On je tedaj **nje** sopet prafhal: Koga jihfete? (EvL 1809: 93)
katerim bote grēhe odpuftili, tēm fo odpufheni: inu katerim bote **nje** sadershali, tēm fo sadershani (EvL 1809: 132)

Tedaj je **njih** sopet prafhal: Koga jihfete? (EvL 1816: 77)
katerim bote grehe odpuftili, tem fo odpufheni: inn[!] katerim bote **njih** sadershali, tem fo sadershani (EvL 1816: 88)

³⁵¹ Kratko obliko *jima* najdemo še v enem odlomku: »Tudi profim fhe tebe sveft brat in tovarfh, pomagaj **jima**, ki fte fe trudile s' menoju v' Evangeliju s' Klemenam, in drugimi pomagavzi mojimi, katirih imena fo v' bukvah shivljenja« (EvL 1816: 134).

Od kod **jih** bo kdo mogel tukaj v' pufhavi s' kruham nafititi? Inu on **jih** je vprafhal: Koliku imate kruhov? Ony pak fo rekli k'njemu: ,Sedem [...] Inu je vsel tē sedem kruhe, je sahvalil, inu raslomil, inu dal fvojim Jogram, de bi naprej poloshili, inu ony fo mnoshizi naprej poloshili. Inu ony fo imeli enu malu ribiz, inu on **jih** je shegnal, inu vkasal tudi naprej poloshiti [...] Teh pak, kateri fo jedli, je bilu okuli fhtiri tavshent: Inu on **jih** je od febe fpuftil (EvL 1787: 166)

En ftrah pak je **nje** vfe obfhal (EvL 1787: 185)

Od kod bo **nje** kdo mogel tukaj v' pufhavi s' kruham nafititi? Inu je **nje** prafhal: Koliku imate kruhov? Ony fo rekli: Sedem [...] Inu je usel fedem kruhe, je sahvalil, inu raslomil, inu dal fvojim Jogram, de bi naprej poloshili, inu fo mnoshizi naprej poloshili. Inu fo imeli enu malu ribiz, inu je **nje** shegnal, inu ukasal naprej poloshiti [...] Teh pak, kateri fo jedli, je bilu okuli fhtiri tavshent: inu je **nje** od febe puftil (EvL 1809: 171)

ftrah pak je **nje** vfe obfhal (EvL 1809: 191)

Od kod **jih** bo kdo mogel tukaj v' pufhavi s' kruham nafititi? Inu je **njih** prafhal: Koliku imate kruhov? Oni fo rekli: Sedem [...] Inu je usel fedem unih kruhov, je sahvalil, inu raslomil, inu dal fvojim Jogram, de bi jim **jih** dali inu fo mnoshizi **jih** poloshili. Inu fo imeli nekaj ribiz, inu je **njih** shegnal, inu ukasal ludem dati [...] Teh pa, ki fo jedli, je bilu okoli fhtiri tavshent: inu **jih** je raspuftil (EvL 1816: 111)

Strah pak je **njih** vfe obfhai (EvL 1816: 124)

9.1.10 *Listi in evangelji 1833*

Izdajo iz leta 1833 je priredil Jožef Burgar, Metelkov somišljenik, ki je prvi za Japljem spreminjal tudi sam prevod v skladu z Vulgato. »Zboljšal je mnogo posameznih konstrukcij, fraz in stavkov [...] Škoda pa je bilo, da je v jezikovno formalnem oziru ostal pri Japlju, kakor je ta pri Dalmatinu« (Breznik 1917: 173). Njegova izdaja je bila predloga za vse izdaje lekcionarja do konca stoletja. Burgerjeva raba osebnih zaimkov predstavlja bistven odmik od prejšnjih izdaj zaradi arhaizacije paradigme in doslednega upoštevanja pravil rabe dolgih in kratkih oblik v skladu s sočasnimi slovničnimi določili (prim. 8.9, 8.10) ter se s tem bliža stanju v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku. Še okrepljena je raba naveznih oblik.

9.1.10.1 Zapis zaimkov je relativno enoten, nedoslednost najdemo samo v rabi naglasnih znamenj, npr. v I 2ed. (*tí, ti*), orodniških oblikah zaimkov, ki ne izražajo spola (npr. *tebój, teboj*), in imenovalniških oblikah množinskih zaimkov (*mí, mi; ví, vi; oní, oni; oné, one*). Dvojničen je še zapis I 1dv. *mi dva/midva*, največ nedoslednosti pa najdemo pri zapisu tožilniških naveznih oblik, ki so lahko zapisane stično s predlogom, od njega ločene z vezajem ali kot samostojne besede (z ostrivcem ali brez njega): *sa mé, sa me, same; sa-te; sa fé; sa-nj, sanj; sa njo, sa njó, sa-njo; sa nje, sa-nje*.

1ed.			2ed.			Zp		
I	jas		ti					
R	mene, me		tebe, te		sebe			
D	meni, mi		tebi, ti		sebi, si			
T	mene, me		tebe, te		sebe, se, -se			
M	meni		tebi		sebi			
O	menoj		teboj		seboj			

1dv.			2dv.		
I	midva		/		
R	naju		/		
D	nama		vama		
T	/		vaji		
M	naju		/		
O	nama		vama		

1mn.			2mn.		
I	mi		vi		
R	nas		vas		
D	nam		vam		
T	nas		vas		
M	nas		vas		
O	nami		vami		

3mžs			
	<i>m</i>	<i>s</i>	<i>ž</i>
Ied.	on	onu	ona
Red.	njega, ga		nje, je
Ded.	njemu, mu		njej/nji, ji
Ted.	njega, ga, -jn		jo, -njo
Med.	njem		njej
Oed.	njim		njo

Idv.	ona	/	/
Rdv.		nju/njih, ju	
Ddv.		njima, jima	
Tdv.		nji, ji	
Mdv.		nju	
Odv.		njima	

Imn.	oni	/	one
Rmn.		njih, jih	
Dmn.		njim, jim	
Tmn.		nje, jih, -nje	
Mmn.		njih	
Omn.		njimi	

Preglednica 85: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1833

9.1.10.2 Tudi v oblikovnem pogledu se je izdaja iz leta 1833 približala sodobnemu stanju. V I 1ed. je dosledno rabljena nepreglašena oblika *jaz*, ki se v prejšnjih izdajah ne pojavlja. Orodniške oblike zaimkov, ki ne izražajo spola, so enake kot v prejšnji izdaji, naglas, kjer je označen, je vedno na končnici (*menój, tebój, febój*).

V I 1dv. je oblika *madva* iz EvL 1809 in 1816 zamenjala stara podaljšana oblika *midva* z zaimenskim delom, enakim množinski obliki. Pluraliziranih oblik v 1dv. in 2dv. več ni, uvedeno pa je končniško razlikovanje med roditeljsko in tožilniško obliko: R 1dv. *naju*, T 2dv. *vaji*.

Tretji dan po mojim porodu pa je tudi ona porodila; in sve vkupej bile, in rasun **naju** ni bilo nikogar drusiga per naju v' hilni (EvL 1833: 141)

Hodita sa menoj, in **vaji** bom storil ribzha zhlovekov (EvL 1833: 345)

Ohranjeni svojilni roditeljski zaimki iz EvL 1816 je bil zamenjan s svojilnim zaimkom. Spremenjena je tudi mestniška oblika, ki ni več enaka orodniški, ampak je spet izenačena z roditeljsko, kot je bila pri Trubarju.

Inu šta rekla med feboj: Ni li bilu **naju** ferze gorezhe v' **nama**, ki je po poti s' nama govoril, inu nama pišma raslagal (EvL 1816: 86)

In šta rekla med febój: »Ali ni bilo **najno** ferzé gorézhe v' **naju**, ko je po potu govoril, in nama pišma raskladal!« (EvL 1833: 255)

V množini je pri drugoosebnem zaimku kot v EvL 1809 in EvL 1816 izpričana spolsko razlikovalna imenovalniška oblika *vé* za ženski spol, drugih posebnosti ni.

Pri tretjeosebni zaimku je do spremembe prišlo v Med. 3ms, kjer je dajalniški enako obliko *nje-mu* iz vseh predhodnih izdaj zamenjala posebna mestniška oblika *njem* po stari ortotonični obliki; razlikuje se tudi od v 16. stoletju uveljavljene oblike *njim*, ki je končnico prevzela po enklitični obliki kazalnega zaimka (Ramovš 1952: 90). V D in Med. 3ž je skoraj dosledno rabljena oblika *njej*, le v enem primeru ob predlogu *k* najdemo tudi *nji*.

Tafha ,Simonova pa je imela hudo merslizo, in fo ga sa njo profili. In je stopil k' **nji** in sapovédal merslizi, in jo je popuflila (EvL 1833: 125)

V dvojnini je kot pri 1dv. in 2dv. končniško izraženo nasprotje med roditeljsko in tožilnikom, dolgi obliki (Rdv. *nju*, Tdv. *nji*) sta tvorjeni iz kratkih (Rdv. *ju*, Tdv. *ji*) s posplošitvijo vzglasnega *n-* (prim. Ramovš 1952: 91).

»Odlozhite **ji** delezh nárasen, in **ji** bom isprahévál.« Ko fta bila tedej lozhena drugi od drusiga, poklizhe **nju** eniga (EvL 1833: 135)

tedej je pollal dva uzhézna, in jima je rékel: »Pojdita v' vafl, ktera je pred vama, in bersh bota nahfla ollžo pervésano in shebé per njej: odvshita in perpeljita mi **ji**; in zhe vama kdo kej porezhe, rezita, de **ju**³⁵² Gofpod potrebuje, in bersh **ji** bo fpuflil [...] In fta perpeljala ollžo in shebé, in fo poloshili fvoje oblazhila na **nji**, in ga gor pošadili (EvL 1833: 185–186)

Le v enem primeru najdemo množinski enako roditeljsko obliko za ženski spol, morda pod vplivom posebnih ženskospolskih glagolskih končnic (prim. Orel 2019b), ki so pri deležniku enake množinskim.

Tifte dni fte perfhle dvé sheni h' kralju ,Salomonu, in stopile pred-nj. In rezhe **njih** ena (EvL 1833: 141)

Mestniška oblika je tudi tu enaka roditeljski.

In ftarza fta jo vidila vfak dan vanj iti, in fprehajati fe; in vnelo fe je v' **nju** poshelenje do njé (EvL 1833: 133)

V množini imenovalniška oblika za srednji spol ni izpričana. V tožilniku je v nepredložnih zvezah dolga oblika izpričana samo v enem primeru, in sicer je rabljena stara tožilniška oblika *nje*.

Abraham mu rezhe: »Imajo Mojsefa in preroke, **nje** naj pošlufhajo« (EvL 1833: 102)

V vseh drugih nepredložnih zvezah je rabljena roditeljski enaka kratka oblika *jih*. Ob predlogih je rabljena oblika *nje*, ki bodisi ohranja svoj naglas (kot kaže ostrivec na zaimku, čeprav tudi ob nestičnem zapisu ni vedno uporabljen) ali ga oddaja predlogu; v tem primeru je zapisana nestično s predlogom ali z vezajem.

Hlapzi in brizhi fo na fredí dvoríflha sakurili [...] Peter je **med njé** fédel, in fe grel (EvL 1833: XCIV–XCV)

perpelji **nad-nje** dan nadloge, in ftri jih dvakrat, Gofpod nahf Bog! (EvL 1833: 178)

Kakor slató v' pezhi jih je fkuflil, in kakor shgavni dar jih je prejel, in ob fvojim zhaflu fe bo **nanje** oserl (EvL 1833: XXIII)

³⁵² Glagol *potrebovati* se v tej izdaji veže z roditeljsko, prim.: »Sej vé vaflh nebéflhki Ozhe, de potrebujete vfiga tega« (EvL 1833: 319).

9.1.11 Razvoj osebnih zaimkov v leksionarjih

V obdobju od 1612 do 1833 lahko v razvoju osebnih zaimkov v katoliških izdajah leksionarjev opažamo podobne tendence, kot so se kazale že v 16. stoletju. Tako kljub relativni enotnosti v DB 1584, ki je zaradi ohranjanja tradicije predstavljala temelj za vse izdaje leksionarjev, še naprej (bodisi v isti izdaji ali primerjalno med različnimi izdajami) najdemo dvojničnost v osnovah v orodniku edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, in tudi v imenovalniku prve osebe ednine, kjer lahko zlasti v drugi polovici 18. in v začetku 19. stoletja spremljamo bodisi narečno preoblikovanje ali arhaizacijo oblike. Tudi izpričana oblikovna dvojničnost na ravni končnic je v večini primerov obstajala že v 16. stoletju: najbolj nestabilen sklon ostaja mestnik, med števili pa dvojina. Ta je bila do druge polovice 18. stoletja podvržena napredujoči pluralizaciji zlasti v roditeljskem in tožiljskem tretjeosebnega zaimka, nato pa so bile deloma že pri Pohlínu, zlasti pa v katoliškem prevodu *Biblije* in spremljajoči izdaji leksionarja postopoma obnovljene dvojninske oblike. Prav tako se je do Japlja nadaljevalo izenačevanje roditeljskih in tožiljskih oblik pri tretjeosebnega zaimku in v sklopu tega opuščanje posebne oblike tožiljskega ednine srednjega spola *je*. Stari množinski tožiljski obliki *nje* in *je* sta z Japljem doživeli revitalizacijo, medtem ko je bila ponovna uvedba stare edninske tožiljske oblike za srednji spol *je* v EvL 1787 omejena in se v sledečih izdajah ni ohranila. V obdobju do Japlja lahko spremljamo tudi sporadično vdiranje govornih oblik (redukcija končnic – zlasti v novih besedilih, kjer niso imeli neposredne predloge v predhodni izdaji), ki za 19. stoletje z večjo stopnjo standardizacije ni več izpričano. Je pa za obdobje po Japlju značilen večji prelom s tradicijo v določenih oblikah osebnih zaimkov, ki je najverjetneje povezan z razmahom slovnicearstva in primerjalnega slovanskega jezikoslovja (gl. poglavje 8).

9.1.12 Leksionarji in slovnice – vzporedni tradiciji ali prepleteni razvoj?

Primerjava oblik zaimkov v slovniceh in leksionarjih, ki so izhajali v istem obdobju in so jih v nekaterih primerih izdajali isti avtorji, kaže, da je zlasti v prvem obdobju prihajalo do razlik med njimi zaradi tesne naslonitve obeh tipov besedil na protestantski predlogi: Dalmatinovo *Biblijo* in Bohoričevo slovnico. Ker slednja v zaimenskih paradigmah na več mestih ni odražala stanja, izpričanega v sočasnih besedilih (prim. Jelovšek 2022b: 180–187), se razlike v teh sklonih odražajo tudi v slovniceh in leksionarjih vse do Pohlina, ki se je prvi tako v svoji slovnici kot v leksionarju oprl na sočasni govorni jezik (podrobneje so relevantne oblike primerjalno predstavljene v prilogi 2).

9.1.12.1 Hipolit je v svoji izdaji Bohoričeve slovnice iz leta 1715 navajal Bohoričevo obliko R 1dv. *najh*, Ted. 3s *ono* in Tmn. 3s *ona*, medtem ko je v istega leta izdanem leksionarju uporabljal oblike *naju*, *ga oz. je* in *nje*; prav tako ni upošteval Bohoričeve izvorno dvojninske oblike v R in Tdv. 3m *njiju* iz slovnice, ampak je prevzel pluralizirano obliko *njih* iz EvL 1672. Bohoričev normativni predpis tudi ni vplival na poenotenje pri dvojninskih oblikah, ki jih je Hipolit prevzel iz predhodnih izdaj leksionarja: v Ded. 3ž je v EvL 1715 ohranil dvojnici *nji* in *njej*, čeprav je v slovnici navedel samo *njej*, v Dmn. 3ž pa je obdržal dvojnico *njim* in *njem* kljub v slovnici navedeni *njim*.

9.1.12.2 Za Paglovca ni jasno, ali je sploh poznal Bohoričevo slovnico,³⁵³ v svoji izdaji lekcionarja pa je ob občasnem uveljavljanju reduciranih različic pod vplivom govornega jezika³⁵⁴ od Bohoričeve in Hipolitove slovnične norme odstopal tudi s feminizacijo *Imn. 3s one*. Čeprav naj bi njegova dela vplivala na avtorje celovške izdaje Bohoričeve slovnice iz leta 1758 (Ahačič 2012: 217), ti pri osebnih zaimkih njegovih oblik, po katerih odstopa od Bohoričeve slovnice, niso upoštevali. Edini približek oblikam osebnih zaimkov, ki so bile uporabljene v predhodnih lekcionarjih, bi v slovničnih paradigmah celovške izdaje lahko bila pluralizirana oblika *Tdv. 3ž nje*, medtem ko je pri moškem spolu ohranjena dvojinska oblika *njjju*, vendar je pluralizirana dvojinska oblika v lekcionarjih izpričana samo za moški spol.

9.1.12.3 Pohlinova izdaja lekcionarja je izšla med obema izdajama njegove slovnice in zlasti pri dvojini v nekaterih oblikah odstopa od obeh: v *I 1dv.* ima tradicionalno obliko *mi dva* in ne *ma*, v *R 1dv.* delno reducirano *najo* in ne *naj* z izpadom končnega samoglasnika, v *Ddv. 3ž njim dvem* in ne slovnične *njem* ter v *Tdv. 3m* v osnovi pluralizirano in reducirano obliko *njuh* in ne imenovalniški enake *ona*; od obeh izdaj slovnice odstopa še dvojnična oblika *Omn. 3ž njime*. V *Tmn. 3mžs* sta v lekcionarju uporabljeni enaki dvojnici kot v prvi izdaji slovnice (*nje* in *njuh*), medtem ko je v drugi izdaji slovnice navedena samo *njuh*. V *O 1ed.* se dvojnici *mano* in *manoj* v lekcionarju ujemata z drugo izdajo slovnice iz leta 1783, enako v *T 2dv. vaj* in *vas* (v izdaji iz leta 1768 samo *vas*). V *Ded. 3ž* najdemo v lekcionarju dvojnici *nje* in *nji*, od katerih je prva uporabljena v prvi izdaji slovnice, druga pa v drugi.

9.1.12.4 Nekaj razlik najdemo tudi med Gutsmanovo izdajo lekcionarja in njegovo slovnico, ki je izšla tri leta pred njo. V *I 1dv.* v lekcionarju ne najdemo oblike *ma*, ki jo kot dvojnico navaja v slovnici, v *Ted. 3s* je v slovnici uporabljena imenovalniški enaka oblika *onu*, ki je v lekcionarju ni; *jo* najdemo kot dvojnico v obeh besedilih, medtem ko tožilniške oblike *ga* za srednji spol v slovnici ni navedel. V *R* in *Tdv. 3m* je v *EvL 1780* ohranil pluralizirane oblike, medtem ko je v slovnici navedel dvojinsko *nju*, v *Tmn. 3mžs* pa tudi roditeljskim enaki obliki *njih* in *jih*, medtem ko sta v slovnici uporabljeni samo stari dvojinski *nje* in *je*. Prav tako je v nasprotju s slovnico iz prejšnjih izdaj ohranjena oblika *Dmn. 3ž njem*.

9.1.12.5 Japljeva izdaja *EvL 1787* se je pri osebnih zaimkih spet naslonila predvsem na Dalmatina, le pri doslednejših nepluraliziranih oblikah *1dv.* in *2dv.* in odpravi posebne oblike *Dmn. 3ž njem* bi lahko šlo tudi za vpliv Gutsmanove slovnice iz leta 1777.

Kljub zmanjšanemu vplivu Bohoričeve slovnice pri Pohlínu in Gutsmanu lahko torej še vedno opazamo razkorak med slovničnim opisom zaimkov in njihovo rabo v lekcionarjih, na katero do vključno Japljeve izdaje slovnični opisi niso imeli večjega vpliva, prirejevalci so se naslanjali predvsem na predhodne izdaje lekcionarjev in tako sledili tradiciji, ki je segala vse do Dalmatina. Hkrati pri Gutsmanu in Pohlínu ne zasledimo močnejših vplivov te tradicije na slovnični opis, ki je zlasti pri Pohlínu sledil razsvetljijskim logicističnim načelom (prim. 8.3.1).

³⁵³ K. Ahačič (2012: 217) navaja, da je morda poznal Hipolitovo izdajo iz 1715.

³⁵⁴ Večje število odstopanj lahko pripišemo tudi Paglovčevi manjši zavesti o potrebnosti ohranjanja tradicije; v uvodu je namreč priznal, da sledi tradiciji zgolj zaradi ukaza nadrejenih (Ahačič 2012: 220).

9.1.12.6 Tudi v začetku 19. stoletja pri novem tipu slovničnega opisa, katerega začetnik je Kopitar, ni opaziti očitnega naslanjanja na *Biblijo* kot reprezentativno besedilo. Tako je Kopitar v O 1ed. obliko *mano*, ki je tradicionalno rabljena v leksionarjih z izjemo Gutsmanovega, uvrstil na zadnje mesto med različicami, enako R in T 1dv. in 2dv. *naju*, v I 1dv. oblike *mi dva* v paradigmi sploh ni navedel, prav tako ni upošteval Japljevih dvojinjskih oblik v R in Tdv. 3m, ampak je navedel le pluralizirane oblike; upošteval ni niti dvojnične rodilniški enake oblike *njih* v Tmn. 3mžs. Obliko D in Med. 3ž, ki je bila pri Gutsmanu in Japlju poenotena v *njej*, je zamenjal z *nji*.

9.1.12.7 Od teh Kopitarjevih odmikov jih je bilo v izdaji EvL 1809 delno upoštevanih samo nekaj. Pri orodniški obliki edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, so bile namesto tradicionalnih oblik s korenskim *a* in brez podaljšave s členico uvedene oblike s korenskim *e* in dodano členico *j*, ki jih je Kopitar navajal na drugem mestu. I 1dv. je bil iz tradicionalnega *mi dva* spremenjen v *ma dva*, pri katerem se zaimenski del ujema s Kopitarjevo (ter predtem Pohlinovo in Gutsmanovo) obliko, ohranjena pa je podaljšava s števnikom, ki v slovničnih paradigmah ni navedena. Upoštevana je tudi pluralizacija zaimenskih oblik v R in delno Tdv. 3m, kjer pa je ohranjena tudi Japljeva dvojinjska oblika *niju*; v Tmn. 3mžs pa kot pri Kopitarju ne najdemo rodilniški enake dolge oblike *njih*. Izdaja torej predstavlja kompromis med ohranjanjem tradicije in novimi slovničnimi predpisi.

9.1.12.8 Pri Vodnikovi slovnici lahko v primerjavi s Kopitarjem opazimo večjo podobnost z oblikami v Japljevi *Bibliji* oz. njegovem leksionarju (ne pa tudi v izdaji leksionarja iz leta 1809), saj je bil Vodnik kot duhovnik bolj v stiku s tem besedilom. V R in T 1dv. in 2dv. ter Imn. 3s so na prvem mestu v paradigmah navedene pri Japlju uveljavljene oblike *naju*, *vaju*, *ona*. V Tmn. 3mžs je Vodnik navedel tudi iz rodilnika posplošeno obliko *njih*. V R in Tdv. 3m je drugače kot pri Kopitarju spet dodana dvojinjska oblika, ki pa se ne ujema z Japljevo (Japelj *njiju*, Vodnik *nju*).

9.1.12.9 Ravnikarjeva izdaja iz leta 1816 se od EvL 1809 razlikuje po dvojinjski obliki R in Tdv. 3m *nju*, ki je enaka kot v Vodnikovi slovnici,³⁵⁵ z njo pa se ujema tudi v ponovni uvedbi iz rodilnika posplošene oblike v Tmn. 3mžs *njih*.

9.1.12.10 Metelkova slovnica je tudi pri osebnih zaimkih večinoma prinesla velik odmik od osrednjeslovenske knjižne tradicije, kot je bila uveljavljena v leksionarjih, je pa v nasprotju s predhodnimi slovnici spet uvedla tradicionalno obliko I 1dv. *mi dva* iz izdaj do Japljeve. Prav tako je pri D in Med. 3ž na prvem mestu navajala obliko *njej*, ki je bila posplošena v leksionarjih od Gutsmana dalje. V nasprotju s tradicijo je Metelko spet uvedel staro obliko Med. 3m *njem*, v Tmn. 3mžs pa je izločil staro tožilniško obliko *nje*, ki je prevladovala v zadnjih treh izdajah leksionarja pred izidom njegove slovnice.

³⁵⁵ Šmigočeva slovnica za to primerjavo ni relevantna, saj se je naslanjala samo na Kopitarja, ni pa upoštevala osrednjeslovenskih leksionarjev, prav tako ni imela vpliva na njihove avtorje v naslednjih desetletjih.

9.1.12.11 Murko je v prvi izdaji svoje slovnice nabor zaimenskih oblik spet razširil, od Metelka in lekcionarjev je odstopil v D in Med. 3ž, kjer je na prvem mestu spet Kopitarjeva oblika *nji*. V Tmn. 3mžs je v naprotju z Metelkom spet uvedel staro obliko *nje*, ki je prevladovala v lekcionarjih. Uvedel je tudi končniško razlikovanje med Rdv. 3m *nju* in Tdv. 3m *nji* (sicer v paradigmi z dvojnico *nju*), ki ga v predhodnih slovnica ni, lahko pa bi njegove zametke iskali v dveh starejših izdajah lekcionarjev (EvL 1741, EvL 1777) z nasprotjem R 1dv. *naju/najo* : T 2dv. *vaje/vaj*.

To Murkovo razlikovanje je v svoji izdaji iz leta 1833 uvedel Burger, ki je prvi čisto nedvoumno sledil sočasnim slovnničnim predpisom. Poleg razlikovanja R 1dv. *naju* : T 2dv. *vaji*, Rdv. 3mžs *nju*³⁵⁶ : Tdv. 3mžs *nji* je po Metelku in Murku uvedel tudi obliko Med. 3ms *njem*. V dosledni uporabi Tmn. 3mžs *nje* in kratke oblike *jih* pa se je najbrž zgledoval po Kopitarju, hkrati pa gre za dosledno uvedbo oblik, ki sta prevladovali v večini izdaj lekcionarjev od Hipolita dalje.

9.1.12.12 Čeprav se je torej v 19. stoletju vpliv slovnice na oblike osebnih zaimkov v lekcionarjih povečal, obraten vpliv pa je manj verjeten, oba tipa besedil še naprej v veliki meri ohranjata ločeni tradiciji, ki sta ju delno na novo postavila Japljev prevod *Biblije* in Kopitarjeva slovnica, saj niti za Burgerjev lekcionar ne moremo trditi, da je neposredno prevzel oblike zaimkov iz ene od uveljavljenih slovnice, ampak jih je kombiniral in pri tem vsaj delno upošteval predhodno tradicijo.

9.2 (Obliko)skladenjske značilnosti osebnih zaimkov v lekcionarjih

9.2.1 Raba dolgih in kratkih oblik

9.2.1.1 Izpričanost kratkih oblik v lekcionarjih

9.2.1.1.1 Da je raba kratkih oblik v lekcionarjih redkejša kot v sodobnem jeziku in primerljiva z rabo v 16. stoletju, lahko sklepamo že iz pregleda oblik. Izpričanost kratkih oblik v lekcionarjih je namreč precej različna (gl. preglednico 84).

Podobno kot v 16. stoletju (prim. 6.1.3.1.1.12) so kratke oblike redkeje potrjene v dajalniku kot v rodilniku in tožilniku, pri prvo- in drugoosebnem zaimku so redkejše kot pri tretjeosebni, pri slednjem pa so za ženski spol izpričane redkeje kot za moški in srednji spol.

9.2.1.1.2 Skoraj skozi celotno obdobje se je v besedilih pojavljala tudi posebna navezna oblika Ted. 3m *-nj*, do 19. stoletja kot *-jn*, vendar gre za omejeno število pojavitev, ki se ponavljajo v različnih izdajah. V starejših lekcionarjih jo najdemo po dvakrat in v obeh primerih ni prevzeta iz DB 1584: v prvem primeru³⁵⁷ se z nekaterimi pisnimi spremembami prenaša iz izdaje v izdajo do Gutsmana, ki je spremenil strukturo, Japelj za njim pa je sicer ohranil enako strukturo kot izdaje do Pohlina, vendar je kratko obliko spremenil v dolgo. V drugem primeru pa je do spremembe kratke oblike v dolgo prišlo že pri Pohlinu.

³⁵⁶ Enkratna pojavitev pluralizirane oblike Rdv. 3m *njih* je bila izjema.

³⁵⁷ Besedilo na tem mestu ni bilo neposredno prevzeto iz DB 1584, saj gre za pasijon, ki je združeval opis Kristusovega trpljenja in smrti iz vseh štirih evangelijev.

	EvL 1612	EvL 1672	EvL 1715	EvL 1741	EvL 1777	EvL 1780	EvL 1787	EvL 1806	EvL 1816	EvL 1833
R led.	me	me	me	me	/	me	me	me	me	me
D led.	/	mi	mi	/	mi'	/	/	mi	mi	mi
T led.	me	me	me	me	^p me	me	me	me	me	me
R 2ed.	te	te	te	te	te	te	te	te	te	te
D 2ed.	/	/	ti	/	/	/	/	/	ti	to
T 2ed.	te	te	te, -te	te	^p te	te	te	te	te	te
R Zp	se	se	se	se	se	se	/	se	/	se
D Zp	si	si	si	si/se	si	si	si	si	si	si
T Zp	se	se	se, -se	se	se	se	se	se, -se	se	se
Red. 3ms	ga	ga	ga	ga	/	ga	ga	ga	ga	ga
Ded. 3ms	mu	mu/ mo	mu	mu	'mu	/	/	mu	/	mu
Ted. 3ms	ga/je, -jn	ga/je, -jn	ga/je, -jn	ga, -jn	ga, -jn	ga/ge	ga, -jn	ga, -nj	ga, -nj	ga, -nj
Red. 3ž	je	je	je	je	/	/	je	/	je	je
Ded. 3ž	ji	/	/	/	/	/	ji	/	ji	ji
Ted. 3ž	jo	jo/ja	jo	jo	jo	jo	jo	jo, -njo	jo	jo
Rdv. 3mžs	/	/	/	/	/	/	/	/	/	ju
Ddv. 3mžs	/	/	/	/	/	/	/	/	jima	jima
Tdv. 3mžs	je/jih	je/jih	jih	jih	/	je/jih	jih	/	/	ji
Rmn. mžs	jih	jih	jih	jih	/	jih	jih	jih	jih	jih
Dmn. mžs	jim	jim	jim	jim	/	/	jim	/	jim	jim
Tmn. mžs	je/jih	je/jih/ jeh	jih	jih	jeh	jih/je	jih	/	jih	jih

Preglednica 86: Izpričanost kratkih oblik v leksionarjih

Tedaj fo ony <u>v'njegou</u> obras pluvali (DB 1584: Mt 26,67)	Inu fo ga v'lice byli, inu fo vajn pluvali (EvL 1612: 66)	Inu fo ga v'lize byli, inu fo v'ajn pluváli (EvL 1715: 120)	Inu fo ga v'lize wili, inu fo v'ajn pluvali (EvL 1777: 108)	Inu eni fo sazheli <u>njega</u> saplupati, inu sakrivati njegovu oblizhje, inu s'peftmi ga biti (EvL 1780: 92)	Inu fo <u>ga</u> v' lize byli, inu v'njega pluvali (EvL 1787: 103)	Inu eni fo sazheli <u>njega</u> saplupati, njemu obras sakrivati, inu sauhe dajati (EvL 1809: 98)
ali Gmajna je pres nehanja h'Bugu sa njega molila (DB 1584: Apd 12,5)	Molitva pak fe je pres nehajna od Cerkve k'Bugu sajn fturila (EvL 1612: II, 17b)	Molítva pak fe je bres nehájnia od Cérkve k'Búgu sajn fturila (EvL 1715: 290)	Molítuv pak fe je bres nehanja od zirqve k' Bogu sa njega oppravlala (EvL 1777: 268)	Molítva pak fe je bres nehanja od Zirkve k'Bogu sa njega ftorila (EvL 1780: 238–239)	od Zerkve fe je sa njega bres prenehanja molitu k'Bogu dershala (EvL 1787: 247)	Zerku pak ny jenjala sa njega k' Bogu moliti (EvL 1809: 253)

Najdemo pa v EvL 1787 en nov primer rabe navezne oblike *-jn*, ki se ponovi šele v Burgerjevi izdaji, čeprav je že Ravnikar leta 1816 močno okreplil rabo naveznih oblik.

kadar je on roke najn poloshil, je rekal: Savi, brat (EvL 1787: 222)	Anania gre, v' hifho ftopi, roke na njega poloshj, inu rezhe: ‚Saul, brat (EvL 1809: 228)	Anania gre, v'hifho ftopi, roke na njega poloshi, inu rezhe: Saul, brat (EvL 1816: 144)	Ananija je shel, in v' hifho ftopil, in je roke na-nj poloshil, ter rekel: »Savi, brat!« (EvL 1833: 360)
--	---	---	--

Ravnikar je navezne oblike poleg ob predlogu *v* (*va-nj, vanj*) uporabljal tudi ob predlogih *nad* in *pred*, a ne dosledno, saj najdemo ob njiju tudi dolge oblike.

njegovi Jogri fo v' **njega** verovali (EvL 1816: 22)
,Sledni, kateri **vanj** veruje, ne bo oframoten (EvL 1816: 138)
Tedaj je njegov raven hlapez **pred njega** padel (EvL 1816: 132)
nimam nizh, kar bi **pred-nj** poloshil (EvL 1816: 95)

Pri Burgerju pa najdemo dolgo tožilniško obliko *njega* samo še ob predlogu *zoper*, drugje je dosledno rabljena navezna oblika. Podobno velja tudi za navezne oblike, oblikovno prekrivne z naslonskimi, ki pa jih (tudi v delnem nasprotju z normo 16. stoletja, prim. 6.1.3.2) dvojnično najdemo tudi ob predlogu *zoper*.

Ali nizh ne odgovorih na to, kar ti **soper té** prizhújejo? (EvL 1833: 194)
Ako bo grehnil **soper tebe** tvoj brat; pojdi, in poŕvari ga (EvL 1833: 120)

9.2.1.1.3 Posebne dvojinske kratke oblike niso izpričane vse do 19. stoletja, čeprav se v Tdv. 3mžs skozi celotno obdobje lahko uporabljajo iz množine prevzete kratke oblike. Opazimo lahko tudi tendence pri posameznih avtorjih, da se na splošno izogibajo že uveljavljenim kratkim oblikam ali pa jih nasprotno uvajajo na novo. V naslednjem razdelku je raba v posameznih lekcionarjih predstavljena podrobneje na podlagi analize vzorca besedil.³⁵⁸

9.2.1.2 Primerjava rabe dolgih in kratkih oblik v lekcionarjih

9.2.1.2.1 EvL 1612

V prvem katoliškem lekcionarju iz leta 1612 so bile v analiziranih besedilih od okoli 300 pojavitev zaimkov Dalmatinove oblike spremenjene le v osmih primerih. Le v enem od njih je bila kratka oblika zamenjana z dolgo: šlo je za zamenjavo Ted. 3s je z obliko *njega*, ki je enaka rodilniški obliki ali tožilniški obliki za moški spol.

inu fo nafhli tu Ditece s'Mario, nje- govo Materio, inu fo doli padli, inu fo je molili (DB 1584: Mt 2,8)	Inu fo fhli notèr v'hifho, inu fo nafhli tu Detètce s'Mario, njegovo Materio réd, fo doli padli, inu fo njega molili (EvL 1612: 21)
--	---

³⁵⁸ Za pregled so bili izbrani prekrivni evangeliji in berila od prve adventne nedelje do velikega petka ter od godu sv. Andreja do godu sv. Jožefa in prvi del pasijona. V posameznih izdajah, zlasti v prvi, lahko določeni odlomki manjkajo ali so drugačni.

Od sedmih primerov zamenjave dolge oblike s kratko je bila v treh spremenjen T 2dv. *tebe* > *te*, od tega enkrat ob predlogu *za*; v enem od primerov je bil kljub zamenjavi ohranjen Dalmatinov besedni red.

GOSPVD, gdu je ta, kateri **tebe** fer-rahta (DB 1584: Jn 21,20)
Ieft hozhem moj leben sa **tebe** puftiti (DB 1584: Jn 13,37)
Sakaj mnosizha téh Kamel bo **tebe** pokrila (DB 1584: Iz 60,6)

Gospud, gdu je ta, kateri **te** bode isrozhil? (EvL 1612: 15b)
Ieft hozhem mojo dufhizo sa **te** poftaviti (EvL 1612: 53)
Mnosiza téh Kamel bo **te** pokrila (EvL 1612: 20)

V dveh primerih je bil zamenjan Rmn. 3mžs *njih* > *jih*, po en primer pa je izpričan za zamenjavo Ted. 3m *njega* > *ga* in Dmn. 3mžs *njim* > *jim*.

Ampak kulikur je **nyh** njega gori vselu, tém je on dal oblaft (DB 1584: Jn 1,12)
Njegovi Iogri pak fo **njega** vprafhali (DB 1584: Lk 8,9)
Poklizhi te Delauce, inu daj **nym** lon (DB 1584: Mt 20,8)

Ampak kulikur je **jih** njega gori vselu, tém je on dal oblaft (EvL 1612: 13)
NJegovi Iogri pak foga[!] vprafhali (EvL 1612: 32b)
Poklizhi te Delavce, inu daj **jim** plazho (EvL 1612: 29b)

V primerih, kjer na istem mestu pri Dalmatinu ni bil uporabljen osebni zaimsek, so bile po štirikrat izbrane dolge in kratke oblike: za dolge se je Čandek oz. Hren odločal zlasti v dajalniku (*tebi, njemu, njim*, ob tem pa še Ted. 3m *njega*), za kratke pa v tožilniku (trikrat Ted. 3m *ga*, enkrat Ted. 3s *je*).

9.2.1.2.2 EvL 1672

V EvL 1672 sprememb v primerjavi z EvL 1612 ni, na mestih, kjer ni imel Hren-Čandkove predloge ali kjer je spremenil prevod, pa je Schönleben uporabljal kratke oblike, tudi v primerih, ko so pri Dalmatinu rabljene dolge oblike.

nebodo leta sdravi vuk tèrpeli, temuzh bodo po fvoih laftnih shejlah famy **febi** Vuzhenike gori jemali (DB 1584: 2 Tim 4,3)
je Iesus k'febi vsel Petra inu Iacoba, inu Ioannefa, njegoviga Brata, inu je **nje** vŕtran na eno viŕsoko Gorro pelal (DB 1584: Mt 17,1)

nebodo oteli poŕluŕhat ŕdrauiga navuka: ampak po fvoih shelijah **fi** bodo na kup ŕpraulali vuzhenike (EvL 1672: 34)
je Iesus ŕfabo v'fel Petra inu Iacoba, inu Joannefa niegoviga brata, inu **jih** je pelal na en viŕŕok hrib na ŕtran (EvL 1672: 81)

9.2.1.2.3 EvL 1715

Tudi v EvL 1715 skoraj ni sprememb v primerjavi s predhodno izdajo, le v enem primeru je Hipolit zamenjal Tmn. 3mžs *nje* s kratko rodilniški enako *jih*, popravil pa je tudi napačno stavo naslonk iz 1612, ki jo je Schönleben prevzel brez sprememb.

Iesus pak je vsél te kruhe, inu kadàr je sahvalil, je **nje** resdèlil tém, kir fo fedeli (EvL 1612: 43b)
Mnoshiza téh Kamel bo **te** pokrila (EvL 1612: 20)

Iesus pak je vsél te kruhe, inu kadàr je sahvalil, je **nje** resdèlil tém, kir fo fedeli (EvL 1672: 90)
Mnoshiza téh Kamel bo **te** pokrila (EvL 1672: 39)

Jesus pak je vsel te kruhe, inu kadàr je sahválil, **jih** je resdèlil tém, kir fo fedèjli (EvL 1715: 88)
Mnòshiza téh Kamel **te** bo pokrila (EvL 1715: 20)

9.2.1.2.4 EvL 1741

V Paglovčevi izdaji so v analiziranih odlomkih v celoti ohranjene dolge in kratke oblike iz EvL 1715, v novem odlomku pa je uporabil dolgo obliko (T 2ed. *skozi tebe, tebe*). Pri tem se ni zgledoval po DB 1584, saj je tam prevod drugačen.

Shegnal je **tebe** v' fuoji mozhi ta Gospud. Kir je fkus tebe nafhe fovraflhnike k' nizh perpravil (EvL 1741: 95)

9.2.1.2.5 EvL 1777

Pohlinova izdaja lekcionarja pa glede rabe dolgih in kratkih oblik predstavlja velik odmik od tradicije. V skladu s svojim pogledom, da gre pri kratkih oblikah za pogovorno krajšanje, ki je dovoljeno predvsem v pesniškem jeziku, je namreč večino kratkih oblik (tako naslonskih kot naveznih) iz predhodnih izdaj zamenjal z dolgimi.

Ona **ga** bo pittala s' kruham shiulenia inu faftopnofti. Inu **ga** bo napoyla s'to vodo nuzne modrufti. Inu fe bode uftanovila v' niemu, inu nikar ganila, inu **ga** bo sadershala, de napride k'framoti. Ona **ga** bo povikfhala per fvojh blishnih. Inu v'fredi Cerkue bode niegove ufta odperla, inu **ga** bo napolnila s'duham te modrufti, inu faftopnofti, inu **ga** bo oblekla s'oblazhilam te zhafty. Vefselie, inu lubesnivoft bode koker en fhaz verhu niega sbirala, inu s'enim vezhnim jmenam **ga** bo obdaruval, Bug nafh Gofpud (EvL 1741: 26)

Inu aku on pride ob drugi ftrashi inu aku on ob tretji ftrashi pride, inu **yh** taku naide, isvelizhani fo taifti hlapzi (EvL 1741: 35–36)

Tedej je on savpyl, inu je dial: JESu ti Syn Davidou, vfmili fe zhes **me**. Lety pak, kateri fo naprei fhli, fo **ga** fvarili, debi molzhal. On pak je tulkain vezh vpyl: Ti Syn Davidou, vfmili fe zhes **me**. JESus je pak oftal, inu **ga** je rekal k'febi perpelati. Inu kader je on she blisu bil, **ga** je vpraflhal, rekozh: Kai ozhefh, de bi jeft **tebi** fturil? (EvL 1741: 72–73)

Ona bo **njega** pitala is kruham tega fhivlenja, inu saftopnofti, inu bo **njega** napoyla is vodo sdrave modrufti. Inu fe bo uftanovila v' njemu, inu nekar fegnila, inu bo **njega** sadershala, de nabo k'framoti. Ona bo **njega** povikfhala per fvojih blishnih. Inu v' fredi zirkve bo **njemu** ufta odperla, inu bo **njega** napovnila is duham te modrufti, inu saftopnofti, inu bo **njega** oblekla is oblazhilam te zhafty. Vefe, inu radoft bode koker en fhaz verh njega sbirala, inu is enim vezhnim imenam bo **njega** obdaruvov Bog nafh Gofpud (EvL 1777: 19)

Inu, aku on pride ob drugi ftrashi, inu aku on ob tretji ftrashi pride, inu **njeh** toku najde, bloger **njim** bode tem hlapzam (EvL 1777: 26)

Tedej je on saupil, inu je djal: JESus Davidov Syn! usmili fe zhes **mene**. Leti pak, katiri fo naprejfhli, fo **njega** fvarili, de bi movzhov. On pak je she bel upov: Davidov Syn! ufmili fe zhes **mene**. JESus pak je obftav, inu je ukasov **njega** k' febi perpelati. Inu kader je on she biv blisu perfhov, je **njega** popraflhov rekozh: kaj ozhesh, de **tebi** fturim? (EvL 1777: 56)

Izjema so le kratke oblike v pasijonu, ki jih je pretežno ohranjal,³⁵⁹ in nekaj primerov kratkih oblik (naslonskih in naveznih) povratnega zaimka, ki jih že v slovnici ni obravnaval kot

³⁵⁹ Ni jasno, zakaj se je ravno pri tem besedilu odločil za ohranjanje oblik iz prejšnje izdaje. Morda je razlog v večji poznanosti, saj je bilo besedilo del vsakoletnih velikonočnih verskih obredov.

apokopo. Kratke oblike povratnega zaimka je pogosto uporabljal tudi v primerih, kjer je bil v predhodnih izdajah uporabljen nepovratni zaimek.

kateri **fe** je fam bres ufiga madesha
fkusi fvetiga Duha Bogu offral
(EvL 1741: 71)
Kateri aku je lih v'Boshij podobi
bil, taku on vfei ni sa en rup dershal
Bogu enak biti: temuzh on je fam
febe fanizhuval, inu **nafe** vsel podobo
eniga hlapza (EvL 1741: 97)
Napufti, de bi **tebe** to hudu premoglu,
temuzh premagej ti to hudu, s'dobrim
(EvL 1741: 50)

katir **fe** je fam bres usiga madesha
fkus fvetiga Duha Bogu offrov
(EvL 1777: 71)
aku je lih v'Boshji podobi biv, fi ven-
der ni sa en rop dershov Bogu enak
biti: temuzh on je fam febe k' nez
fturil, inu **na fe** ufev podobo eniga
hlapza (EvL 1777: 74–75)
Napufti **fe** od hudiga premagati, te-
muzh premagej tu hudu is dobrem
(EvL 1777: 38)

Na nekaj mestih pa je kratko obliko povratnega zaimka ohranil in ji dodal še dolgo, kar kaže, da je ni občutil kot zaimensko (podobne primere najdemo tudi pri Trubarju, prim. 3.2.1).

Nadershite **fe** fami **febe** sa modre: nekomer hudiga sa-hudu napourazhujte (EvL 1777: 38)
Sa koga **fe** ti fam **febe** derfhih? (EvL 1777: 72)

Tudi pri na novo uvedenih zaimkih je uporabljal dolge oblike. Izjemo predstavlja nekaj primerov, kjer je dolgi obliki Tmn. 3mžs *nje* in *njih* iz prejšnjih izdaj zamenjal s kratko iz rodilnika posplošeno obliko *jeh*.

Tedei je Herodesh te Modre na
fkriunim poklizal, inu je fkerbnu **is**
nyh isprafhoval ta zhas te svesde,
katera fe je nym bila perkasala: inu je
nyh poflal v'Bethlem (EvL 1741: 41)
Maria pak je ohranila ufse lete
befede, inu je **nie** v'fvoim ferzu
premifhluvala (EvL 1741: 18)

Tedej je Herodesh te Modre na
fkrivnem poklizov, inu **jeh** je fkerbnu
fprafhuval sa ta zhas te fvesde, katira
fe je bla njim perkasala: inu **jeh** je
poflov v' Bethlehem (EvL 1777: 30)
MARIA pak je ohranila ufe lete befede,
inu **jeh** je v' fvojimu ferzu premishlu-
vala (EvL 1777: 13)

9.2.1.2.6 EvL 1780

Čprav velja, da se je Gutsman pri svoji izdaji naslonil predvsem na Paglovca in ne na Pohlina, pa primerjava dolgih in kratkih oblik zaimkov jasno pokaže, da je imela Pohlina izdaja nanj precejšen vpliv, tudi če ni upošteval Pohlina glasovno-oblikovnih inovacij pri zaimkih. Od primerov, kjer se Paglovec in Pohlina v rabi dolgih in kratkih oblik razlikujeta, se je namreč Gutsman za Pohlina (navadno dolgo)³⁶⁰ obliko odločil skoraj v polovici primerov.

Zunaj pasijona je Pohlina ohranil tudi kratko obliko v besedilu o kruhu in vinu kot Kristusovem telesu in krvi, ki pa se najverjetneje v tem obdobju ni redno uporabljalo pri mašnem obredu, saj je bil ta v latinščini.

³⁶⁰ Izjemoma najdemo tudi ujemanje v kratki obliki v primerih, kjer je Pohlina zamenjeval staro tožilniško obliko *nje* z *jeh* (prim. 9.2.1.5). Gutsman je na teh mestih uporabljal nereducirano obliko *jih*, v enem primeru pa je v skladu z EvL 1741 obliko spet zamenjal v dolgo *njih*: »**jeh** je isprashuvov: kje bi imov Christus rojen biti« (EvL 1777: 30); »inu je **njih** fprafhuvau, kei bi imeu Christus rojen biti« (EvL 1780: 30).

Pred Krali **ga** je velikiga sturil, inu **mu** je dal krono te zhafty. On je njemu eno vezhno saveso poftavil; inu **mu** je dal tu veliku mafhvu: inu **ga** je v'zhafty isvelizhal, k'opravilu tiga mafhtva, inu imeti hvalo v'njegovim imeni: inu offrati njemu vrednu kadylu (EvL 1741: 386)

kdu je ta, kateri **te** bode isdal? (EvL 1741: 27)

On je **njega** pred oblizhjam tih Kraylov velikiga sturuv, inu je **njemu** dal krono te zhafty. On je njemu eno vezhno saveso poftavuv: inu je **njemu** dal tu veliku mafhtvu: ter je **njega** v' zhafty isvelizhov: k' opravilu tiga mafhtva, inu imeti hvalo v'njegovimu imenu: inu offruvati njemu uređnu kadilu (EvL 1777: 313)

kedu je ta, kateri bo **tebe** isdav? (EvL 1777: 20)

On je **njega** pred oblizhjam teh kralou velikega sturiu, inu je **njemu** dau krono te zhafty. On je njemu eno vezhno saveso poftaviu, inu je **njemu** dau to veliku farfhtvu: inu je **njega** v' zhafty svelizhau, k' opravilu tega farfhtva, inu imeti hvalo v'njegovem jimeni, inu ofruvati njemu vriednu kadilu (EvL 1780: 265)

kedu je te, katiri **te** bo isdau? (EvL 1780: 19)

Večkrat najdemo tudi primere, kjer so bile pri Paglovcu rabljene samo kratke oblike, pri Pohlínu samo dolge, Gutsman pa je oblike variiral, verjetno iz stilističnih razlogov.

moj Ozha je pak ta, kir mene zhafty, od kateriga vy pravite, de je on vafh Bug, inu vy **ga** nifte fposnali, jeft pak **ga** snam, inu aku bi jeft rekal, de **ga** nasnam, taku bi jeft bil en leshnyk, ravnu kakor fte vy. Jeft pak nega snam (EvL 1741: 94)

moj Ozha je, katiri mene zhafty, od katiriga vi pravite, de je vafh Bog, inu vi **njega** nifte fposnali: jeft pak **njega** fposnam: inu aku bi otuv rezhi, de **njega** napofnam, toku bi bil en lashnik koker vi. Al jeft njega posnam (EvL 1777: 72–73)

Moi Ozha je, katiri mene zhafti; od katiriga vi pravite, da je vafh Bug inu vi **njega** nifte fposnali: jes pak **njega** posnam, inu aku bi jes rekeu, da **ga** ne posnam, taku bi jes biu en leshnik, raunu kaker fte vi. Jes pak njega posnam (EvL 1780: 71)

Da gre pri povečani rabi dolgih oblik v primerjavi z EvL 1741 res za zgledovanje po Pohlínu in ne za Gutsmanovo lastno odločitev, bi lahko dokazovali na novo uporabljeni osebni zaimki in primeri, kjer se je Gutsman razlikoval tako od Paglovca³⁶¹ kot od Pohlína. V skoraj vseh primerih je namreč uporabil kratko obliko.

Vy fi nimate obilnu blagu vkup sbirati na semli, kir **ga** molli, inu arja fne, inu kir tatje k'niemu koplejo, inu **ga** v'kradejo (EvL 1741: 75–76)

Nekar fi obilnega blaga fkupna fprav-lajte na semli, kjer **tui ftu** moli, inu arja fjeđa, inu kjer tatje koplejo, inu **je** vkradejo (EvL 1777: 58)

Vi fi nimate saklade (fhaze) vkup sbirati na semli, kir **je** erja-vina inu moli fniejo, inu tati k'njim koplejo, inu **je** vkradejo (EvL 1780: 57)

³⁶¹ V primeru, ko pri Paglovcu ustrežna stran v elektronski izdaji na dLibu manjka, je naveden zgled iz Hipolitove izdaje 1715.

Ali ony fo túdi prejéli vřaki fvoj denár. Inu kadar fo ony <u>taifti</u> prejéli, fo mermráli zhes Hífhniga ozheta (EvL 1715: 62)	al ony fo tudi le ufak fvoj dnar prejeli. Inu kader fo ony <u>taiftiga</u> prejeli, fo mermrali zhes hífhniga Ozhetá (EvL 1777: 48)	al oni fo tudi vřaki fvoji denar prejeli, inu kader fo ga oni prejeli, fo mermrali zhes hífhnega ozheta (EvL 1780: 47)
Herodesh bo to Detetze iskal, debi[!] ga konzhal (EvL 1741: 29)	Herodesh bo tu Dete iskov, de bi njega konzhov (EvL 1777: 22)	Herodesh bo to diete jifkau, da bi jo po- konzhau (EvL 1780: 21)
jeft fim sa tebe proffil, de tvoja, vera naomaga (EvL 1741: 114)	jeft fim sa tebe profuv, de tvoja vira naomaga (EvL 1777: 86)	jes fem sa te profiu, da tvoja vera ne omaga (EvL 1780: 83)

Le v enem primeru, kjer najdemo v EvL 1741 kratko obliko, Pohlin pa na tem mestu zaimka nima, jo je Gutsman spremenil v dolgo.

Poklizhi te delovze, inu dai jim plazhilo (EvL 1741: 62)	poklizhi delovze, ter sazhni od pofledneh, noter da perveh (EvL 1777: 48)	poklizhi te delauze, inu dai njim plazhilo (EvL 1780: 47)
---	--	--

9.2.1.2.7 EvL 1787

Tudi pri Japlju v splošnem prevladuje zamenjevanje dolgih oblik s kratkimi. V nekaj več kot četrtini tovrstnih primerov je zamenjal Gutsmanove dolge oblike in jih izenačil z rabo v DB 1584 in starejših leksionarijih, v skoraj dveh tretjinah primerov pa je prvi uvedel kratko obliko (zlasti pogoste so zamenjave v Ted. 3m *njega* > *ga* in v Tmn. 3mžs, kjer je staro obliko *nje* zamenjeval z *jih*).

ona je rodila fvojga pěvorojeniga Synu, inu ga je obvila v'plenize, inu ga je poloshila v'ene Iaffi (DB 1584: Lk 2,7)	ona je rodila fvoiga pervo- rojeniga Synu, inu ga je povila v'pelnize, inu ga je poloshila v'ene Jaffi (EvL 1741: 15)	ona je rodila fvoiga pervo- rojenega Sina, inu je njega povila v'plenize, in ga je poloshila v'ene jaffi (EvL 1780: 11)	ona je fvojga pervorojeniga ,Synu rodila, inu ga je povyla v' plenize, inu ga je poloshila v' ene jaffi (EvL 1787: 11)
Tedai je njega Hudizh puftil: Inu pole, Angeli fo k'njemu ftopili, inu fo njemu flushili (DB 1584: Mt 4,11)	Tedei je niega hudizh sapuftil: inu pole, Angeli fo k'niemu ftopili, inu fo niemu ftrigli (EvL 1741: 79)	Tedai je njega hudizh sapuftiu, inu polei Angeli fo k'njemu ftopili, inu fo njemu ftriegli (EvL 1780: 60)	Tedaj ga je Hudizh puftil: inu pole Angeli fo perftopili, inu fo njemu ftrigli (EvL 1787: 59)
taku je on nje lubil do konza (DB 1584: Jn 13,1)	taku je on nie lubil da[!] konza (EvL 1741: 101)	taku je on nje do konza lubiu (EvL 1780: 76)	jih je do konza lubil (EvL 1787: 74)

Zamenjavo kratkih oblik z dolgimi najdemo pri Japlju približno trikrat redkeje kot obratne primere; nekajkrat gre spet za izenačevanje z rabo pri Dalmatinu, najpogosteje pa je zamejval kratke oblike ob predlogih ali s *sam* okrepljeno obliko povratnega zaimka.

gdu je ta, kateri tebe ferrahta? (DB 1584: Jn 21,20) Tedaj je on saupil inu rekāl: Iesu ti Davidou Syn, vfmili fe zhes me . Ty pak, kateri fo naprej fhli, fo ga fvarili, de bi molzhal. On pak je tém vezh vpil: Ti Davidou Syn, vfmili fo[!] zhes me (DB 1584: Lk 18,38–39)	kdu je ta, kateri te bode isdal? (EvL 1741: 27) Tedei je on savpyl, inu je dial: JESu ti Syn Davidou, vfmili fe zhes me . Lety pak, kateri fo naprei fhli, fo ga fvarili, debi molzhal. On pak je tulkain vezh vpyl: Ti Syn Davidou, vfmili fe zhes me (EvL 1741: 72–73)	kedu je te, katiri te bo isdau? (EvL 1780: 19) Tedai je on savpiu, inu je djau: JESus ti Sin Davidou, vfmili fe zhes me . Leti pak katiri fo poprieda fhli, fo ga fvarili da bi mouzhau. On pak je lhe bol vpiu: ti ‚Sin Davidou, vfmili fe zhes me (EvL 1780: 55)	kdo je ta, kateri bo tebe isdal? (EvL 1787: 19) Inu on je vpil rekozh: Jęsus ‚Syn Davidov vfmili fe zhes mene . Inu ti naprej gredozhi fo njega fvarili, de bi molzhal. On pak je veliku vezh vpil: ‚Syn Davidov vfmili fe zhes mene (EvL 1787: 53)
Ieft hozhem moj leben sa tebe pufiti (DB 1584: Jn 13,37) kuliku veliku vezh Cristufeva kry, tiga, kateri fe je sam pres vfiga madesha fkusi fvetiga Duha Bogu offral, bo ozhiftila nalho véft od męrtvih del (DB 1584: Heb 9,14)	Jeft ozhem moja dulho sa te poftaviti (EvL 1741: 113–114) koku veliku vezh Christufova kry (kateri fe je sam bres vfiga madesha fkusi fvetiga Duha Bogu offral) bo pozhihtila nalho veft od mertvih dell (EvL 1741: 91)	Jes ozhem moja dulho sa te poftaviti (EvL 1780: 83) koliku vezh Christufova kri (katiri fe je sam bres vfega madesha skus fvetega Duha Bogu ofrau) bo pozhihtila nalho vieft od mertveh del (EvL 1780: 69)	Jeft hozhem moje shivljenje sa tebe poftaviti (EvL 1787: 82) Kaku veliku vezh bo Christufova kry, kateri je fkusi fvetiga Duha sam febe bres vfiga madesha Bogu offral, nalho vejft od mertvih del ozhiftila (EvL 1787: 67)

Le v enem primeru v analiziranem gradivu je dolga oblika Ted. 3m ob predlogu zamenjana s kratko (navезno) *-jn*.

Ananias je fhāl tjakaj, inu je prifhāl v'to hiſho, inu je polushil fvoje roke na njega (DB 1584: Apd 9,17)	Inu Ananias je fhāl tje, inu je perfhāl v'to hiſho, inu je poloshil fvoje roke na njega (EvL 1741: 305)	Inu Ananias je lheu, inu je prifheu vto hiſho, inu je poloshiu fvoje roke na njega (EvL 1780: 212)	Ananias je kje fhāl, inu v' hiſho noterfhāl: Inu kadar je on roke najn poloshil (EvL 1787: 221–222)
--	---	--	--

Tudi pri na novo uvedenih osebnih zaimkih prevladujejo kratke oblike, ob predlogu pa je rabljena dolga.

je to diete JEsus v'Jerusalemi oftalu,
inu njegovu Stareifhi nišo tega vedeli
(EvL 1780: 30)
kader je JEsus vedeu vŕe tu, kar **fe je**
njemu imelu perdotiti[!], je on naprei
fheu (EvL 1780: 87)

je ta mladenzh Jęsus v'Jerusalemi
oftal, inu njegovu starifhi **ga** nišo
pogrefhili (EvL 1787: 32)
Kęr je Jęsus vejdil vŕe, kar ima zhes
njega priti, je naprej stopil
(EvL 1787: 87)

V splošnem pa je v okoli treh četrtinah primerov ohranil oblike, ki so bile nespremenjene od DB 1584 do Gutsmanove izdaje (najpogosteje so bile to dolge oblike), zato je splošna slika rabe dolgih in kratkih oblik še vedno zelo podobna kot v DB 1584:³⁶² kratke oblike so pogosteje rabljene v roditeljskem in tožiljskem kot v dajaljskem, pri tretjeosebni zaimki pogosteje kot pri prvo- in drugoosebni, ob predlogih prevladujejo dolge oblike (prim. 6.1.3.1.1.3.3, 6.1.3.2.3); zaradi pogoste Japljeve zamenjave Tmn. 3mžs *nje* > *jih* pa so v tem sklonu kratke oblike bistveno pogostejše kot pri Dalmatinu.

9.2.1.2.8 EvL 1809

V izdaji iz leta 1809 se je spet močno okrepila raba dolgih oblik, saj je njihov prirejevalec zamenjal številne kratke oblike, ki jih je uvedel Japelj, na več mestih pa je dolge oblike uvedel tudi v primerih, ko so bile kratke oblike uveljavljene že v predhodnih leksionarijih ali celo že v DB 1584. Zlasti sistematično je zamenjeval Ted. 3žjo > njo in Tmn. 3mžs *jih* s staro obliko *nje*.

taku je on **nje** lubil
do konza (DB 1584:
Jn 13,1)
Rachel fe je plakala
po fvoih Otrucih, inu
fe nej hotęla puftiti
trofhtati, sakaj **nyh**
nej (DB 1584:
Mt 2,18)
temuzh bodo po
fvoih laftnih shejlah
famy febi Vuzhenike
gori jemali, po tęp,
kakor **jih** bodo
ufhefsa ferbela
(DB 1584: 2 Tim 4,3)
Inu je puftil vkup po-
klizati vŕe Viŕhefarje
inu Piffarje mej
folkom, inu je **nje**
isvprafhoval
(DB 1584: Mt 2,4)

jih je do konza lubil
(EvL 1787: 74)
Rachel fe je jokala po
fvojih otrozih, inu fe
ny puftila vtolashiti,
sakaj **jih** ny vezh
(EvL 1787: 22)
ampak fi bodo po
fvojih shelah vuzhe-
nike na kup vlejkli,
kateri **jim** bodo
vufhefsa fegetali
(EvL 1787: 25)
Inu je puftil vkup po-
klizat vŕe vikŕhi tih
Farjov, inu Pifsarje
tiga ludftva, inu **jih**
je isprafhoval
(EvL 1787: 30)

je **nję** do konza lubil
(EvL 1809: 81)
Rachel je jokala po
fvojih otrozih, inu fe
ny puftila utolashiti,
kęr **njih** ny vezh
(EvL 1809: 28)
ker bodo **nję** ufhefsa
ferbeŕe, fi bodo
po fvojih sheljah
uzhenike vkup vlekli
(EvL 1809: 31)
Inu je puftil vkup
poklizati vŕe viŕhi
Farje, inu Pifmarje
ludftva, inu je **nje**
isprafhoval
(EvL 1809: 37)

³⁶² Pri Kopitarju (1809: 284) najdemo opombo, da je Japljev sodelavec pri prevajanju *Biblije* Blaž Kumerdej v svoji rokopisni slovnici izrecno navedel, da so bile dolge oblike v takšnih položajih uvedene proti njegovi volji in brez pravega premisleka.

Tudi tu najdemo primer ohranitve besednega reda iz predhodne izdaje kljub zamenjavi kratke oblike z dolgo in s tem neupoštevanja običajne stave naslonk.

Ioannes je **nym** od-
govoril inu je djal
(DB 1584: Jn 1,26)

Joannes **jim** je
odgovoril, rekozh
(EvL 1787: 6)

Joannes **njim** je
odgovoril, rekozh
(EvL 1809: 11)

Novost izdaje je opustitev kalkirane vezave glagolov rekanja s predložno zvezo s predlo-
gom *k*, a tudi v tem primeru je kljub nepredložnosti ohranjal dolge oblike.

Inu ony fo njega
vprafhali, inu djali
k'njemu (DB 1584:
Jn 1,25)

Inu ony fo ga
vprafhali, inu fo
rekli **k' njemu**
(EvL 1787: 6)

Inu fo ga prafhali,
inu rekli **njemu**
(EvL 1809: 11)

Le izjemoma je Japljeve dolge oblike zamenjeval s kratkimi, večinoma gre za R in T 1ed. in 2ed.

GOSPVD je pak
kir **mene** fodi
(DB 1584:
1 Kor 4,4)
mnosizha[!] téh
Kamel bo **tebe**
pokrila (DB 1584:
Iz 60,6)

Ta pak kateri **mene**
fodi, je Gofpod
(EvL 1787: 7)

katëri **me** pak fodi,
je Gofpod
(EvL 1809: 12)

,Silnu veliku kameł
bo **tebe** obfulu
(EvL 1787: 28)

Kamele **te** bodo
kakor povodnja
sagernile
(EvL 1809: 35)

Tudi pri na novo uvedenih osebnih zaimkih prevladujejo dolge oblike, le v enem primeru je
prirejevalec uporabil kratko obliko (T ali R?) *jih*.

On je prihfâl v'fvojo
laftino, inu ty
njegovi ga néfo gori
vseli (DB 1584:
Jn 1,11)

On je v' fvoje laftnu
prihfal, inu ti fvoji ga
ni fo gori vseli
(EvL 1787: 15)

V fvoje laftnu je
prihfala, inu njeni
ni fo **njo** gori useli
(EvL 1809: 21)

Inu je vunkaj poflal,
inu je puftil vfe
Otroke v'Bethlesemi
pomoriti, inu po
vfeh nje kraih, kateri
fo bily dvej lejtj ali
osdolaj ftari
(DB 1584: Mt 2,16)

inu je vunkaj poflal,
inu je pomoril vfe
otroke, kateri fo
bily v' Bethlesemi,
inu po vfeh tehiſtih
ſtranh od dvejeh lejt
inu ſpodej
(EvL 1787: 22)

inu je vun poflal, inu
pomoril vfe otroke,
kateri fo bily v'
Bethlesemi, inu po
vſih tihiftih ſtraneh,
kar **jih** je bilu dva
lejta, inu sdolaj ſtarih
(EvL 1809: 27–28)

9.2.1.2.9 EvL 1816

V Ravnikarjevi izdaji se je stanje spet obrnilo, saj je zamenjal večino na novo uvedenih dolgih oblik iz EvL 1809 (ne pa vseh), hkrati pa je v približno toliko primerih zamenjal tudi nekatere dolge oblike (tako v predložnih kot v nepredložnih zvezah), ki so bile uveljavljene v vseh predhodnih izdajah.

Rachel fe je jokala
po fvojih otrozih, inu
fe ny puftila vtola-
shiti, sakaj **jih** ny
vezh (EvL 1787: 22)

Vfaki, kateri **v' njega**
veruje, ta ne bo k'
framoti, Sakaj med
enim Judam, inu
Gerkam ny raslozhika:
Sakaj ravnu taifti
Gospod je vfih fkup,
bogata pruti vsem, ka-
teri **na njega** klizhejo
(EvL 1787: 208)

Ti fi moj ,Syn, danas
fim jeft **tebe** rodil
(EvL 1787: 14)

Rahel je jokala po
fvojih otrozih, inu fe
ny puftila utolashiti,
ker **njih** ny vezh
(EvL 1809: 28)

,Sledni, kateri **v'**
njega veruje, ne bo
oframoten. Sakaj
med Judam, inu
Grękam ny raslo-
zhka: sakaj eden je
Gospod vfih, bogat
proti vfimi[!], kateri
na njega klizhejo
(EvL 1809: 215)

Ti fi moj Sin, jeft
fim **tebe** danafs rodil
(EvL 1809: 20)

Ráhel je jokala po
fvojih otrozih, inu
fe ni dala utolashiti,
ker ní **jih** vezh
(EvL 1816: 13–14)

Sledni, kateri
vanj veruje, ne bo
oframoten. Med
Judam pa, inu
Grekam ni raslo-
zhka, ker eden je
Gospod vfih, bogat
do vfih, kateri **vanj**
klizhejo (EvL 1816:
138)

Ti fi moj Sin, jeft fim
te danaf rodil
(EvL 1816: 9)

Večkrat pa pri tovrstni spremembi ni spremenjen tudi vrstni red, saj je Ravnikar kratko obliko zaimka ohranil na mestu, kjer je v predhodnih izdajah stala dolga oblika.

Iuu[!] njegova Mati je **njemu** rekla:
,Sin, kaj fi nama takú sturil?
(EvL 1809: 39–40)

Jęsus je k' **njim** řekal: Refnizhnu,
refnizhnu vam povęm, prejden je
Abraham bil, fim jeft (EvL 1787: 69)

Inu njegova Mati je **mu** rekla: Sin, kaj
fi nama taku sturil (EvL 1816: 19)

Jesuf je **jim** rekala: Refnizhnu, vam
povem, prejden je Abraham bil, fim
jeft (EvL 1816: 42)

Tudi na novo uvedeni zaimki v spremenjenih strukturah so v veliki večini kratki, ob predlogih so večkrat uporabljene kratke (navezne) oblike.

Kadar bo pak mozhnejfi zhes **njega**
prifhal, inu njega premagal, bo njemu
vfe njegovu oroshje pobral [...] Kadar
nezhifti Duh is zhloveka pride, ob-
hodi fuhe mefta, inu jifhe pokoj: inu
kadar ga ne najde, rezhe: V' mojo
hifho fe bom vernil, od koder fim
vun fhal. Inu kadar pride, njo najde
s' metlami pometeno, inu ofnasheno:
tedaj greę, inu k' febi usame fedem
drugih duhov, kateri fo hujfhi, ku on,
inu gredo noter, inu tam prebivajo
(EvL 1809: 69–70)

Kadar bo pak mozhnejfi **nad-nj**
prifhal, inu ga premagal, bo njemu
vfe oroshje pobral [...] Kadar nezhi-
fti Duh is zhloveka pride, obhodi fuhe
mefta, inu jifhe pokoja: inu kadar ga
ne najde, řezhe: V' fvojo hifho fe bom
vernil, od koder fim fhal. Inu kadar
pride, jo najde s' metlami pometeno,
inu ofnasheno: tedaj gre, inu fi per-
usame fedem drugih duhov, kateri fo
hujfhi, ku on, inu gredo **vanjo**, inu
tam prebivajo (EvL 1816: 38–39)

Kljub številnim zamenjavam pa je tudi Ravnikar še vedno ohranjal velik delež dolgih oblik v položajih, kjer so sočasne slovnice predpisovale rabo kratkih oblik.

Jeft hudizha nimam: ampak zhaftim fvojiga Ozheta, inu vi fte **meni** zhaft oduseli (EvL 1816: 42)

,Sato je tudi Bog njega povifhal, inu **njemu** ime dal, kateru je zhes vfa imena (EvL 1816: 45)

9.2.1.2.10 EvL 1833

Dosledno je ločevanje v rabi dolgih in kratkih oblik izpeljal šele Burger v izdaji iz leta 1833, kjer so dolge oblike rabljene samo še v položajih, kot so bili navedeni v slovnica.

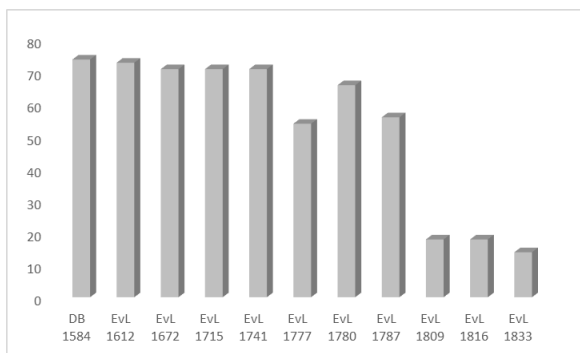
Jas nimam hudizha; ampak zheštím fvojiga Ozhéta, in ví fte **mi** zhaft odvselí (EvL 1833: 165)

Sato **ga** je tudi Bog povíhfal, in **mu** dal ime, katero je zhes vfe imena (EvL 1833: 187)

V skladu z opisi v sočasnih slovnica je tudi močno okrepljena raba naveznih oblik, ki je bila predstavljena v 9.2.1.1.2.

9.2.2 Obvestilno nenujni zaimenski osebek ob osebnih glagolski obliki

Tudi v rabi obvestilno nenujnega zaimenskega osebka so prve izdaje lekcionarjev pretežno sledile Dalmatinu, do bistvenih sprememb je tudi tu prišlo šele v 19. stoletju, kot je razvidno na podlagi primerjalne analize izbranih odlomkov.³⁶³ Če primerjamo število pojavitev zaimenskih osebkov³⁶⁴ v analiziranih besedilih (graf 51), lahko opazimo, da je v prvih izdajah bolj ali manj stabilno, opazneje upade šele v Pohlino izdaji, pri Gutsmanu pa se v primerjavi s predhodnikom spet poveča. Pri Japlju je število zaimenskih osebkov nekoliko višje kot pri Pohlino, a nižje kot pri Paglovcu in predhodnikih, nato pa strmo upade v izdajah iz 19. stoletja, zlasti v Burgerjevih EvL 1833.

Graf 51: Število zaimenskih osebkov v izbranih odlomkih v DB 1584 in lekcionarjih

9.2.2.1 V EvL 1612 je bil v analiziranih odlomkih v primerjavi z Dalmatinom izpuščen en sam zaimenski osebek, v Schönlebnovi izdaji iz leta 1672 pa najdemo tako primere opuščanja zaimenskih osebkov iz prejšnje izdaje kot en primer uvajanja osebka na mestu, kjer ga v EvL 1612 in v DB 1584 ni bilo.³⁶⁵

³⁶³ Izbranih je bilo pet odlomkov, ki jih najdemo v vseh desetih lekcionarjih: Mt 8,1–13, Mt 11,2–10, Lk 2,41–52, Jn 1,19–27 in 1 Kor 13,1–13.

³⁶⁴ Kot pri analizi rabe zaimenskih osebkov v 16. stoletju (6.2) so bili tudi tu upoštevani vsi osebki, ne glede na stavčni poudarek. Prim. op. 38.

³⁶⁵ Primer uvajanja zaimenskega osebka je povezan z opustitvijo neosebne rabe tožilniške oblike tretjeosebnega zaimka srednjega spola *je* (prim. 9.3.2).

Sdaj **jeft** le en dejl fposnam, tedaj pak bom **jeft** fposnal, raunu kakòr fim **jeft** fposnan (DB 1584: 1 Kor 13,12)
 Kaj fte **vy** vunkaj v'Pufzhavo hodili glédat? Ste li **vy** hotéli viditi en Tèrft, katéri fe od vejtra fem tèr tam maja? Ali kaj fte **vy** vunkaj hodili glédat? Ste li hotéli eniga zhlovéka vidit v'mehkim oblazhilu? [...] Aku kaj fte **vy** vunkaj hodili glédat? (EvL 1612: 6b)
 rezhem k'enimu, pojdi tjakaj, taku **on** gre: inu k'drugimu, pojdi fem, taku **on** pride: inu k'mojmu hlapzu, fturi tu, taku je fturi (EvL 1612: 26)

Sdaj **jeft** le en dejl fposnam, tedaj pak **bom** fposnal, ravnu kakòr fim **jeft** fposnan (EvL 1612: 34)
 Kaj fte vunkaj v'Pufzhavo hodili glédat? **Ste** li hotéli viditi en Tèrft, katéri fe od vejtra fem tèr tam maja? Ali kaj fte vunkaj hodili glédat? Ste li hotéli eniga zhlovéka vidit v'mehkim oblazhilu? [...] Aku kaj fte **vy** vunkaj hodili glédat? (EvL 1672: 6)
 rezhem k'enimu, pojdi tjakaj, **on** gré: inu h'drugimu, pojdi fem, taku **on** pride: inu k'mojmu hlapzu, fturi tu, taku **on** fturi (EvL 1672: 51)

9.2.2.2 V EvL 1715 in EvL 1741 sprememb v primerjavi z EvL 1672 ni, Pohlin pa je nekoliko zmanjšal število zaimenskih osebkov v štirih od petih analiziranih odlomkov, medtem ko ga je v enem celo rahlo povečal. V več kot polovici primerov pa je tudi on ohranjal osebkve iz predhodnih izdaj.

Inu kader fo she ty dnevi bily dapernefseni, de fo **ony** supet damu fhli, je tu Dete JEsus v'Jerufalemi oftalu, inu niegovi ftarifhi nišo tiga vedili. **Ony** fo pak menili, de je **on** v'drushbi, inu fo perfhli en dan hoda, inu fo ga yfkali med fvojo fhlahto, inu snanzi (EvL 1741: 44)
 Lubesen je poterpeshliva, inu do-brutliva: lubesen na aifra, lubesen ni prefherna, **ona** fe nenapihuje, **ona** ni velike zkafti[!] lakomna, **ona** fuoiga prida na ishe, **ona** fe napufti resdrashiti, **ona** nizh hudiga namifli, **ona** fe kervize naveffely, ampak fe veffely refrnize: **ona** vfe saneffe, **ona** vfe veruje, **ona** vfe vupa, **ona** vfe terpy (EvL 1741: 70)
 Inu **ony** fo niega uprashali, kai fi tedei? fi le **ti** Elias? **on** je dial: **Jeft** nišsem. Si le **ti** en Prerok? Inu **on** je odgovoril: **Nikar**: Natu fo **ony** k'niemu diali: kai fi tedei? de **my** tem odgovor damo, kateri fo nafs poflali. Kai **ti** fam od febe pravifh? (EvL 1741: 8)

inu kader fo bli ti dnevi she prejhli, de fo supet damu fhli, je tu Dete JEsus v'Jerusalemu oftalu, inu njegovi ftarifhi nišo tega vedeli. Ke fta pak menila, de je v' drufhbi, fta perfhla en dan hoda, inu fta njega ifkala med shlahto, inu snanzami (EvL 1777: 33–34)
 Lubesen je poterpeshliva, je dobrutliva, lubesen fe nasvida, nadeļa kri-vize, fe nanapihuje: ni velike zhafty lakomna, fvojiga prida najishe, se napufty resdrashiti, namisle nezh hudiga, zhes krivizo fe navefely, ampak zhes resnizo fe vefely, **ona** prenefe use, **ona** virje use, upa use, inu use terpy (EvL 1777: 54)
 Inu **ony** fo njega prafhali, kaj fi tedej? file **ti** Elias? Inu **on** je djav: **Jeft** nišem. Sile **ti** en Prerok? Inu **on** je odgovoril: **Jeft** nišem. Natu fo **ony** k'njemu djali: Kedu fi **ti** tedej? de **mi** tem odgovor damo, katiri fo nas poslali. Kaj pravefh **ti** fam od febe? (EvL 1777: 6)

9.2.2.3 Gutsman je v svoji izdaji kombiniral rešitve obeh predhodnikov: na nekaterih mestih spet najdemo zaimenske osebkve, ki jih je Pohlin opustil, na drugih so kot pri Pohlinu opuščeni, v enem odlomku pa je uvedel tako zaimenske osebkve, ki so bili v EvL 1741, kot tiste, ki jih je na novo uvedel Pohlin.

Inu kader fo she ty dnevi bily dapernefseni, de fo **ony** supet damu fhli, je tu Dete JESus v'Jerufalemi ofталu, inu njegovi ftarifhi nifso tiga vedili. **Ony** fo pak menili, de je **on** v'drushbi, inu fo perfhli en dan hoda, inu fo ga yfkali med fvojo fhlahto, inu snanzi (EvL 1741: 44)

Inu **ony** fo niega upra-shali, kai fi tedei? fi le **ti** Elias? **on** je dial: **Jeft** nifsem. Si le **ti** en Prerok? Inu **on** je odgovoril: **Nikar** [...] Inu **oni** fo niega uprafhali, inu fo diali k'niemu: fakaj **ti** tedei karfhujesh, kader nifsi **ti** Chriftus, ne Elias, ne en Prerok? (EvL 1741: 8)

inu kader fo bli ti dnevi she prejfhli, de fo supet damu fhli, je tu Dete JESus v'Jerusalemu ofталu, inu njegovi ftarifhi nifo tega vedeli. Ke fta pak menila, de je v' drufhbi, fta perfhla en dan hoda, inu fta njega ifkala med shlahto, inu snanzami (EvL 1777: 33–34)

Inu **ony** fo njega prafhali, kaj fi tedej? file **ti** Elias? Inu **on** je djav: **Jeft** nisem. Sile **ti** en Prerok? Inu **on** je odgovoril: **Jeft** nisem [...] Inu **ony** fo njega uprafhali, inu fo k' njemu djali: sa-kaj **ti** tedej kerftujesh, zhe nife Chriftus, ne Elias, ne en Prerok? (EvL 1777: 6–7)

inu kader fo ti dni she bili dopernefheni, da fo fpet k' dumu fhli, je to diete JESus v'Jerusalemi ofталu, inu njegovi Stareifhi nifo tega vedeli. **Oni** fo pak mienili, da je **on** v' drushbi, inu fo prifhli en den hoda, inu fo njega jifkali med rojakami inu snanzami (EvL 1780: 33)

Inu **oni** fo njega prafhali: kai fi tai? Al fi **ti** Eliash! **On** je djau: **jes** nifem. Al li **ti** en Prerok? Inu **on** je odgovoril: **jes** nifem [...] Inu **oni** fo njega prafhali, iuu[!] fo k'njemu djali: sakai **ti** tai kerftujesh, ka-der **ti** nifi Chriftus, ni Eliash, ni en Prerok? (EvL 1780: 6)

9.2.2.4 Japelj se je v nekaterih primerih spet naslonil na Dalmatina in npr. znova navajal zaimenske osebkke, ki so bili opuščeni že v EvL 1672, po drugi strani pa je odpravljajal nekatere ponavljajoče se zaimenske osebkke, edninski tretjeosebni zaimsek moškega spola *on* pa tudi v primerih, ko ni šlo za ponavljanje.

Kadar je pak Ioannes u'Vosi Criftufeva della flifhal, je **on** poflal dva fvoja Mlajfha [...] Kadar fta pak **ona** bila odfhla, je JESus sazhel pruti folku govoriti ad Ioannefa: Kaj fte **vy** vunkaj v'Pufzhavo hodili gledati? Ste li vy hotéli viditi en Terft, kateri fe od vetra fem tēr tam maje? (DB 1584: Mt 11,2.7)

Rifnizhnu **jeft** vam povém, takove Vere nefim **jeft** v'Israeli nafhāl (DB 1584: Mt 8,7)

kader je Joannes v'jezhah Chriftufove della flifhal, je **on** poflal dua fuoja jogra [...] Kader fta pak **ona** bila odfhla, je JESus fazhel pruti ludem govoriti od Joannefa: Kai fte vunquej v'pufhavo hodili gledat? Ste li oteli vidit en terft, kateri fe od vetra fem ter kie maje? (EvL 1741: 5–6)

refnizhnu vam **jeft** povēm, takerfhne vire nisim **jeft** v'Israelu nefhuv (EvL 1777: 40)

Kadar je Joannes v'jezhi Chriftufove dēla flifhal, je poſſal dva fvojih Jogrov [...] Kadar fta pak **ona** bila odfhla, je JESus sazhel mnoshizam govoriti od Joannesa: Kaj fte **vy** vunkaj fhli v pufhavo glēdat? En terft, kateri fe od vetra fem ter kie maje? (EvL 1787: 4–5)

Refnizhnu vam po-veṃ, takuſhne vėre nifim **jeft** v'Israeli nefhal (EvL 1787: 38)

9.2.2.5 Tradicionalno rabo zaimenskih osebkov je bistveno spremenil prirejevalec EvL 1809. V primerjavi z EvL 1787 jih je bilo namreč odpravljenih okoli dve tretjini, v primerjavi z DB 1584 pa kar tri četrtine. Kot Krelj (prim. 6.2.2) se je pri tem naslonil na latinski prevod, kot pokaže primerjava z besedilom Vulgate. Kljub temu na nekaterih redkih mestih v obravnavanih odlomkih v EvL 1809 (in v Ravnikarjevi izdaji iz leta 1816, ki se z njo v rabi zaimenskih osebkov popolnoma ujema) še najdemo zaimenski osebek, kjer ga v latinščini ni, v Burgerjevi izdaji iz leta 1833 pa je bilo zgledovanje po latinščini v tem pogledu popolno.

Inu pole en gobov je prihhal, inu je njega molil rekozh: Gofpod, aku hozhes, taku ti mene samorelh ozhihtiti. Inu Jęsus je fvojo roko ftegnil, fe ga je dotaknil, rekozh: **Jeft** hozhem bodi ozhihten. Inu sdajzi je **on** zhiht poftal, od fvojih gob (EvL 1787: 36–37)
Inu **on** je fposnal, inu ny tajil: Inu je fposnal, de **jeft** niřim Kristus Inu **ony** fo ga vpralhali: Kaj fi tedaj? Ali fi **ti** Elias? Inu **on** je djal: **Jeft** niřim. Ali fi **ti** en Prerok? Inu **on** je odgovoril: Ne. **Ony** fo tedaj k'njemu rekli: Kdo fi, de **my** odgovor damo tem, kateri fo nařs poslali? Kaj pravilh **ti** řam od febe? **On** rezhe: **Jeft** řim en glafř tiga vpiozhiga v' pulhavi (EvL 1787: 6)

Inu glej, en gobov je prihhal, řhal, inu njega molil rekozh: Gofpód, aku hozhefh, samorelh mene ozhihtiti. Inu Jęsus je fvojo roko iřtegnil, inu fe ga je dotaknil, rekozh: Hozhem, bodi ozhihten. Inu sdajzi je **on** zhiht poftal od fvojih gob (EvL 1809: 43–44)
Inu je povedal, inu ny tail: inu je povedal: **Jeft** niřim Kristus Inu fo ga pralhali: Kaj fi tedej? Si **ti** Elia? Inu je rekal? Niřim. Si **ti** Prerok? Inu je odgovoril: Niřim. So tedaj njemu rekli: Kdo fi, de odgovor damo tem, kateri fo nařs poslali? Kaj rezhefh řam od febe? **On** rezhe: **Jeft** řim glafř upijozhiga v' pulhavi (EvL 1809: 10–11)

In glej, gobov je priřhel, in ga molil, rekózh: »Gofpod, ako hozhefh, me samorelh ozhihtiti.« In Jęsus je iřtegnil roko, in fe ga je dotaknil, rekózh: »Hozhem, bodi ozhiřhen!« In kar zhiřt je bil od fvojih gob (EvL 1833: 43)

In je povedal, in ni tajil, je rekel: »**Jas** niřim Kristuf.« In fo ga vpralhali: »Kaj tedej? ři **ti** Elija?« In je djal: »Niřim.« »Si **ti** prerok?« In je odgovoril: »Ne.« So mu tedej rekli: »Kdo fi pa, de řim odgovor damo, kateri fo nař poslali? Kaj pravilh řam od febe?« Rezhe: »**Jas** řim glafř vpijózhiga v' pulhavi« (EvL 1833: 8–9)

et ecce leprosus veniens adorabat eum dicens Domine si vis poteř me mundare et extendens manum tetigit eum Iesus dicens volo mundare et confestim mundata est lepra eius (Vlg: Mt 8,2–3)

et confessus est et non negavit et confessus est quia non sum **ego** Christus et interrogaverunt eum quid ergo Helias es **tu** et dicit non sum propheta es **tu** et respondit non dixerunt ergo ei quis es ut responsum demus his qui miserunt nos quid dicis de te ipso ait **ego** vox clamantis in deserto (Vlg: Jn 1,20–23)

9.2.2.6 Skladenjske značilnosti rabe osebnih zaimkov, ki so bile pod vplivom Luthrovega nemškega prevoda *Biblije* uvedene v slovenski knjižni jezik 16. stoletja, so se torej ohranjale vse do 19. stoletja, ko so slovničarji, zlasti Kopitar, ostreje nastopili proti njim in prevajalce biblijskih besedil opozorili na prednost zgledovanja po jezikih, ki so v tem pogledu bliže

slovenščini, kot jo je govorilo ljudstvo – latinščini v primeru zaimenskih osebkov in grščini kot zgledu za ustrezno rabo dolgih in kratkih oblik (prim. Kopitar 1809: 284, 286). Dokončno se je (obliko)skladenjska raba osebnih zaimkov, kot je značilna za sodobni knjižni jezik, v biblijskih besedilih uveljavila šele z Burgerjevimi prevodom, čeprav jo je vsaj deloma uveljavljala že Ravnikar.

Precej prej je bila iz biblijskih besedil odpravljena neosebna raba tretjeosebnega zaimka srednjega spola, ki jo je pod vplivom nemščine, čeprav v omejenem obsegu, v svoj prevod *Biblije* prevzel Dalmatin (prim. 7.2). Kakšen je bil odnos do tovrstnih struktur pri katoliških prirejevalcih lekcionarjev, je predstavljeno v naslednjem razdelku.

9.3 Neosebna raba tretjeosebnega zaimka srednjega spola v lekcionarjih

9.3.1 V EvL 1612 so bili ohranjeni številni primeri neosebnega *ono* iz DB 1584, tako v imenovalniku kot v odvisnih sklonih. Zlasti številčni so primeri anaforičnega *je*, s katerim je v enem primeru zamenjan tudi zanikani neosebni *ga* iz DB 1584.

Vihfifarji pak fo vseli te Srebèrnike, inu fo djali: **Onu** fe nespodobi, de bi my nje v'Čerkouno pukfho djali (DB 1584: Mt 27,6)

INu **onu** je bilu ob fhefti uri (DB 1584: Lk 23,44)

profsite kar kuli hozhete, **onu** vam bode (DB 1584: Jn 15,7)

nihzhe nesna Ozheta, temuzh le Syn, inu komer **je** hozhe Syn resodéti (DB 1584: Mt 11,27)

Ie li gdu miloft iskasuje, taku **je** sturi s'dobro volo (DB 1584: Rim 12,8)

rezhem k'enimu: pojdi tjakaj, taku on gre: inu h'drugimu, pojdi fem, taku on pride: inu k'mojmu Hlapzu, sturi tu, taku **je** stury (DB 1584: Mt 8,9)

je li je on v'telefsi bil [...] taku jeft tudi nevej: Bug **je** vej (DB 1584: 2 Kor 12,2)

Inu letu djane fe je resglařsilu po vfeh Iudoufkih gorrah: Inu vfi, kateri fo tu lliřhali, fo **je** k'ferci vseli (DB 1584: Lk 1,65–66)

Simli jeft Rabbi? On je djal k'njemu: Ti **je** govoriřh (DB 1584: Mt 26,25)

Ieft tebe saklinam pèr tem shivim Bogu, de ti nam poveřh, aku fi ti Cristus, Boshji Syn? Iesus je djal: Ti **je** govoriřh. Ali vfaj jeft vam povém (DB 1584: Mt 26,63–64)

Natu fo ony vfi djali: Sili ti tedaj Boshji Syn? On je djal k'nym: Vy **je** govoriře, sakaj jeft fim (DB 1584: Lk 22,70)

Ty Vihfhi Farji pak fo vséli te frebèrnike, inu fo djali: **Onu** fe nespodobi, de bi my nje v'Čerkveno Shkrinjjo ali ladjizo s'hrannili (EvL 1612: 61a)

Inu **onu** je okuli fhefte ure bilu (EvL 1612: 71)

prořlíte karkuli hozhte, **onu** fe vam bo godilu (EvL 1612: II,13)

tudi nihzhe nesna Ozheta, temuzh le Syn, inu komer **je** hozhe resodeti (EvL 1612: II,10)

Ie li gdu miloft iskasuje, taku **je** sturi s'veřeljóm (EvL 1612: 23)

rezhem k'enimu, pojdi tjakaj, taku on gre: inu k'drugimu, pojdi fem, taku on pride: inu k'mojmu hlapzu, sturi tu, taku **je** sturi (EvL 1612: 26)

Ie li je on v'teléřfi bil [...] tiga jeft tudi nevej, Bug **je** vej (EvL 1612: 31b)

letu djajne fe je resglařlilu po vfeh Iudoufkih gorrah: Inu vfi, kateri fo tu lliřhali, fo **je** k'ferzi vséli (EvL 1612: II,17)

Ali fim lahkej jeft Rabbi? Iesus je djal k'njemu: Ti **je** govoriřh (EvL 1612: 52)

aku fi ti Christus, en Syn Boga vezhnu hvaleniga? Iesus pak je rekal: Ti **je** govoriřh, Ieft fem (EvL 1612: 59b)

Ti fi tedaj řyn Boshji? On je k'nym rekal: Vy **je** govoriře, sakaj jeft fim (EvL 1612: 61)

Taku fi ti vinèr en Kraj! Iesus je odgovoril: Ti **je** govoriš, lef fim ja en Kraj! (DB 1584: Jn 18,37)
 Ilef vam imam ſhe veliku praviti, ali vy **ga** sdaj nemorete neſti (DB 1584: Jn 16,12)
 INu kadar je on bil blisi tjakaj priſhàl, je gledal tu Méſtu, inu ſe je zhes nje plakal, inu je djal: De bi **je** ti vejðilu, taku bi tudi ſpomillilu, v'letim tvoim zhaſu, kaj h'tvojmju myru ſliſhi: Ali sdaj je ſkrivenu pred tvojmja ozhima (DB 1584: Lk 19,41–42)

Taku fi ti tedaj en Kraj! Iesus je odgovoril: Ti **je** govoriš, de fim jeft en Kraj! (EvL 1612: 63b)
 Ilef vam imam ſhe veliku praviti, ali vy **je** tedaj nemorete neſti (EvL 1612: 86)
 V'Vnim iſtim zhaſu, kadàr je bil Iesus blisi k'Ierusalemu priſhàl, je on pogledal na tu Meſtu, inu ſe je zhes nje plakal, inu je rékal: De bi **je** ti tudi ſposnalu, inu ſlaſti na letà tvojm dan, kaj htvojmju myru ſliſhi: ampak ſedaj je ſkritu pred tvojmji ozhimi (EvL 1612: 113)

Vendar odvisnost od Dalmatinove predloge v tem pogledu ni bila popolna, saj je bil npr. v enem primeru formalni *ono* izpuščen, hkrati pa sprejemljivost iz nemščine prevzetih struktur za prirejevalca dokazuje uvedba anaforičnega *je* na mestu, kjer ga pri Dalmatinu ni.

Ah, hozhete vy sdaj ſpati inu pozhivati?
Onu je sadoſti, ta ura je priſhla (DB 1584: Mr 14,41)
 Ilef fim priſhàl, de one imajo leben inu obilje iméti (DB 1584: Jn 10,10)

Spyte tedaj inu pozhivajte. Ie sadoſti. Pole, ura je priſhla, inu ſyn tiga zhloveka bo isdan v'roké teh greſhnikou (EvL 1612: 55b)
 Ilef fim priſhàl, de bi one shiviti imele, inu de bi **je** obilnejſhi imele (EvL 1612: 96)

9.3.2 Schönleben je ohranil precej primerov neosebnega *ono* (v imenovalniku in tožilniku) iz predhodne izdaje, je pa zamenjal po en anaforični *ono* in *je* (ob zanikanem glagolu) s kazalnim zaimkom.

proffite karkuli hozhte, **onu** ſe vam bo godilu (EvL 1612: II, 13)
 Ilef vam imam ſhe veliku praviti, ali vy **je** tedaj nemorete neſti (EvL 1612: 86)

proffite karkuli hozhte, taiftu ſe vam bo sgodilu (EvL 1672: 303)
 Ilef vam imam ſhe veliku praviti, ali vy tu ſedaj nemorete neſti (EvL 1672: 173)

V dveh primerih³⁶⁶ je anaforični *je* izpuštil, pri čemer je v drugem namesto njega dodal zaimski osebek, ki je bil prej izpuščen.

letu djajne ſe je reſglaſlilu po vſèh Iudovſkih gorrah: Inu vſi, kateri ſo tu ſliſhali, ſo **je** k'ferzi vséli (EvL 1612: II, 17)
 rezhem k'enimu, pojdi tjakaj, taku on gre: inu k'drugimu, pojdi ſem, taku on pride: inu k'mojmu hlapzu, ſturi tu, taku **je** ſturi (EvL 1612: 26)

letú djajne ſe je reſglaſlilu po vſèh Iudovſkih gorrah: Inu vſi, kateri ſo tu ſliſhali, ſo k'ferzi vséli (EvL 1672: 315)
 rezhem k'enimu, pojdi tjakaj, on gré: inu h'drugimu, pojdi ſem, taku on pride: inu k'mojmu hlapzu, ſturi tu, taku on ſturi (EvL 1672: 51)

9.3.3 Tudi Hipolit je neosebno rabo tretjeosebnega zaimka v imenovalniku iz prejšnje izdaje še ohranjal, tožilniško obliko pa je večinoma odpravljjal. V enem primeru jo je preprosto

³⁶⁶ V prvem primeru je frazeološka zveza *vzeti k srcu* do Schönlebna še brez povratne členice *si*, ki jo je dodal šele Hipolit: »vſi, kateri ſo tu ſliſhali, ſo fi k'ferzi vseli« (EvL 1715: 289).

izpustil, v drugem pa jo je zamenjal z običajnim osebnim zaimkom v Ted. 3žjo, ki se navezuje na ženskospolski samostalnik v predhodnem stavku. Podoben je primer, ko je neosebni je zamenjal s kazalnim zaimkom *toisto*, ki pa se ne nanaša več na spolsko neoznačenega referenta (glagolsko zvezo), ampak se zaradi spremembe samostalnika v predhodnem stavku iz moškospolskega v srednjepolskega v novi strukturi navezuje nanj.

nihzhe nesná Ozhéta, tèmuzh lé Syn,
inu komer **je** hozhe resodéti
(EvL 1672: 295)

Zhe gdu miloft iskasuje, taku **je** fturi
s'vešeljóm (EvL 1672: 45)

Ieft fim prifhâl, de bi one shivitik
iméle, inu de bi **je** obilnejfhi iméle
(EvL 1672: 193)

nihzhé nesná Ozhéta, tèmúzh le Syn,
inu komèr Syn hozhe resodéti
(EvL 1715: 267)

Zhe gdu miloft iskasúje, taku **jo** fturi
s'vešéljom (EvL 1715: 45)

Ieft fim prifhâl, de bi one shivléjnié
iméjle, inu de bi tuiftu obilnejfhi
iméjle (EvL 1715: 170)

Najpogostejša je sprememba anaforičnega in kataforičnega *je* v poudarjalni členek *ja*, ki ga najdemo v štirih primerih, od tega so trije skoraj enaki in so vsi rabljeni v besedilu pasijona.

Ali fim kei jeft Rabbi? Iesus je djal
k'njemu: Ti **je** govoriŕh
(EvL 1672: 107)

De bi **je** ti tudi šposnalu, inu slafti
na letá tvoj dan, kaj h'tvojmu myru
fliŕhi: ampak sedaj je fkritu pred
tvojmi ozhmi (EvL 1672: 221)

Ali fim kei jeft Rabbi? Iesus je djal
k'njemu: Ti **ja** govoriŕh
(EvL 1715: 104)

De bi **ja** ti tudi šposnálu inu slafti na
letá tvoj dan, katéri h'tvojmu myru
fliŕhi: ampak sedáj je fkritu pred
tvojmi ozhmy (EvL 1715: 196)

Neosebni *je* je Hipolit ohranil le v enem primeru, in sicer v zvezi *Bog je ve*.

Aku je on v'teléŕi bil [...] tiga jeft tudi
nevéjm, Bug **je** véj (EvL 1612: 65)

akú je on v'teléŕi ali isvúnaj teléŕa bil, tiga
jeft nevéjm, Bug **je** vej (EvL 1715: 65)

9.3.4 Paglovec je v svoji izdaji neosebno rabo tretjeosebnega zaimka popolnoma odpravil. Imenovalniško obliko je izpustil ali zamenjal s kazalnim zaimkom, edino Hipolitovo ohranjeno tožilniško obliko (ki jo Breznik (1917: 172) imenuje »Dalmatinova spaka«) pa je prav tako izpustil.

Ty Víŕhi Fárji pak fo vséli te frebèrnike,
ino fo djáli: **Onú** fe nešpodóbi, de bi my nje
v' Cerkvéno Shkrínjo ali ládjizo s'hranili
(EvL 1715: 115)

Inu **onu** je okúli shefte úre bilú
(EvL 1715: 125)

akú je on v'teléŕi ali isvúnaj teléŕa bil, tiga
jeft nevéjm, Bug **je** vej (EvL 1715: 65)

Ty vikŕhi Farji pak fo vseli te frebernike,
ino fo djali: Se našpodobi, de bi my nie v'
Cerkouno Shkrinio, ali ladijzo s'hranili
(EvL 1741: 134)

Inu to je okuli shefte ure bilú
(EvL 1741: 157)

aku je on v'teleŕi, ali sunej teleŕa bil, tiga
jeft navejm, Bug vej (EvL 1741: 66)

Hipolitove zamenjave za neosebni *ono* iz EvL 1612 (členek *ja*, kazalni zaimek, izpust) je Paglovec večinoma ohranil, le v enem primeru je izpustil Hipolitov kazalni zaimek.

prošite karkúli hozhte, taiftu fe vam
bo sgodílu (EvL 1715: 275)

kar kuli bodete prošili, fe vam bo
sgodílu (EvL 1741: 403)

9.3.5 V naslednjih izdajah se bodisi ohranjajo rešitve iz prejšnjih izdaj ali pa se kazalni zaimek in poudarjalni členek *ja* izpuščata (členek *ja* je v obravnavanih zgledih odpravil Japelj v izdaji iz leta 1787). V enem primeru se v dveh izdajah spet pojavi neosebna raba, in sicer anaforična tožilniška oblika pri Gutsmanu in Japlju v zvezi *Bog jo/je*³⁶⁷ *ve*, ki je bila v EvL 1809 spet odpravljena.

al je on v'telefi biu,
svuna telefa, tu ne
viem, Bug **jo** vie
(EvL 1780: 50)

ne vejm, ali v'telefsi,
ali svunaj telefsa,
Bog **je** vej
(EvL 1787: 48)

ne vejm, Bog vej
(EvL 1809: 55)

9.3.6 V leksionarjih lahko torej od Schönlebnove izdaje opazamo nadomeščanje kalkirane neosebne rabe tretjeosebnega zaimka, ki jo je Hren-Čandkova izdaja v veliki meri uvedla po Dalmatinovem zgledu. Oblike so bile bodisi zamenjane s slovenskimi ustreznici (kazalni zaimek) oz. izpuščene, če so bile v slovenščini odvečne, v nekaterih primerih pa so bile reinterpretirane na podlagi glasovno-oblikovne podobnosti (neosebni *je* je bil spremenjen v členek *ja* ali v osebni zaimek *jo*). Najdlje se je ohranila zveza *Bog je vej*, v kateri se je po prvi odpravi neosebne *je* ta v novejših prevodih znova pojavil, kar kaže na njeno vsaj delno leksikaliziranost v kalkirani obliki.

³⁶⁷ Za Gutsmanovo obliko Ted. 3s *jo* gl. 9.1.6.2.4.1.

IV SKLEP

Razvoj slovenskih osebnih zaimkov lahko prek maloštevilnih virov vsaj deloma spremljamo vse od 11. stoletja. Do druge polovice 16. stoletja, ko se je oblikoval slovenski knjižni jezik, opažamo glasovno preoblikovanje imenovalniške oblike prvoosebnega zaimka in izravnave osnov v odvisnih sklonih zaimenskih paradigem, v okviru česar je pri tretjeosebne zaimku prišlo do posplošitve vzglasnega *n-* iz predložnih zvez. Zaradi neustaljenih zapisov je problematično predvsem določanje orodniških osnov edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola. V končnicah lahko spremljamo preoblikovanje praslovanskega sistema po naliki s samostalniškimi sklanjatvami (npr. Red. 3ms *-ego* > *-ega*, D in M 1ed. *-ě* > *-i*) ali sklanjatvijo enklitično rabljenega kazalnega zaimka *ta* (npr. Med. 3ms *-im*) in napredovanje roditeljsko-tožilniškega sinkretizma, ki se je nakazoval že v praslovanskem obdobju. Hkrati se že v tem obdobju kaže postopno oblikovanje vzporednih paradigem dolgih in kratkih oblik, vendar zaradi maloštevilnosti izpričanih zgledov njihova distribucija ni določljiva. Dvojinske oblike v rokopisih niso rabljene, zato o njihovem razvoju iz praslovanščine do srede 16. stoletja nimamo podatkov. Nasprotno slovenski knjižni jezik 16. stoletja s svojo obsežno knjižno produkcijo omogoča celovito analizo osebnih zaimkov z oblikovnega in skladijskega vidika, problematično ostaja predvsem vprašanje naglasa, ki zaradi pomanjkanja podatkov občasno onemogoča natančno določitev glasovne podobe posameznih oblik. Oblikovna analiza je pokazala, da osebne zaimke v 16. stoletju – čeprav sestavljajo zaprto, tesno pomensko in oblikovno povezano skupino besed z visoko frekvenco pojavitev – zaznamuje dvojničnost na vseh ravninah; pisne, oblikovne in oblikoskladijske dvojnice najdemo tako v delih različnih avtorjev kot pri istem avtorju in celo v istem besedilu ter pri prevodu iste predloge. Dvojničnost na oblikovni ravni izvira deloma iz narečnih oziroma govornih osnov piscev, v manjši meri iz medjezikovnega stika, deloma pa jo lahko pripišemo tudi njihovim individualnim pogledom na jezikovno normo (npr. pri Trubarjevi uveljavitvi orodniških oblik 1ed., 2ed. in Zp s korenskim vokalom *e* ali Dalmatinovem odpravljanju zaokroženih oblik D 1mn. in 2mn.). Zavestno so jo avtorji izkoriščali v pesemskih besedilih, kjer so se med posameznimi dvojnicami odločali na podlagi zahtev zlogovnega verza, deloma pa tudi v proznih besedilih za izogibanje ponavljanju istih oblik, vendar so se za to možnost odločali redko.

V približno petdesetletnem obdobju razvoja knjižnega jezika so pri zaimkih opazni tudi nekateri splošnojezikovni procesi, ki so povzročali nastanek novih dvojnic, na glasovni ravni npr. napredujoča moderna vokalna redukcija z upadom izglasnih *i* in *u*, na oblikovni pa postopna pluralizacija dvojinskih oblik (pri 3mžs zlasti v roditeljskem, pri 1dv. in 2dv. pa je v 16. stoletju

pogosta popolna pluralizacija), širjenje roditeljsko-tožilniškega sinkretizma tudi v 3s in v množino 3mžs ter izenačevanje D in Med. 3ms.

Opazna je tudi postopna standardizacija knjižnega jezika, ki vrh doseže s komisijskim pregledom Dalmatinovega prevoda *Biblije*, najjasneje pa se odraža v jezikovnih spremembah v izdajah protestantske pesmarice. Kljub temu dvojničnost tudi v *Bibliji* kot najbolj reprezentativnem tekstu slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja ni povsem odpravljena (zlasti pri rabi dolgih in kratkih oblik) in se ohranja v poznejših delih (tudi pod vplivom biblijskih besedil, npr. v ZK 1595).

Na oblikoskladenjski ravni je za jezik 16. stoletja značilna pogosta raba dolgih oblik tudi v nepredložnih zvezah s prosto rabo, v katerih zaimki niso nosilci stavčnega poudarka. Izrazita je pri Trubarju, najredkejša pri Krelju; pri večini avtorjev prihaja do razlik med rabo dolgih in kratkih oblik pri posameznih zaimkih (kratke oblike so v splošnem pogostejše pri 3mžs kot pri 1ed. in 2ed.), spolih (pri 3ž so kratke oblike rabljene redkeje), številih (kratke oblike so pogostejše v ednini kot v množini, v dvojini najdemo izvirne kratke dvojinske oblike samo v Ddv. 3mžs pri Krelju in Juričiču, sicer se kot kratke rabijo iz množine prevzete oblike) in sklonih (kratke oblike so najredkeje rabljene v dajalniku).

Nasprotno pri predložno rabljenih tožilniških zaimkih kratke navezne oblike ob enozložnih predlogih v splošnem prevladujejo, rabljene so tudi v zvezah, kjer je v nepredložni rabi obvezna raba dolgih oblik (priredje, protistava, ob ujemalnem samostalniškem prilastku), čeprav so zlasti pri Dalmatinu v poznejših delih in pri drugih mlajših piscih v teh zvezah pogosteje rabljene dolge oblike, kar kaže na vpliv rabe iz nepredložnih položajev. Pri teh avtorjih dolge oblike prevladujejo tudi ob nezložnem predlogu v, kjer so pri Trubarju in Krelju skoraj dosledno rabljene kratke oblike. Ob dvožložnih predlogih pri vseh avtorjih prevladujejo dolge oblike. Pogosta raba dolgih oblik je v strokovni literaturi večinoma pripisana tujejezičnemu (nemškemu, latinskemu) vplivu, vendar se zaradi opisanih razlik ta razlaga zdi nezadostna. Zaradi pomanjkanja virov, ki bi osvetlili morebiten vpliv (narečne ali nadnarečne) govorne rabe, pa zanesljiv odgovor na to vprašanje ni mogoč.

Zanesljiveje lahko tujejezičnemu vplivu pripišemo pogosto rabo obvestilno nenujnega zaimenskega osebka ob osebni glagolski obliki, saj lahko glede tega opazamo razlike med prevodi in samostojno tvorjenimi odlomki. Tudi tu odstopata Krelj in Juričič, pri katerih je raba zaimenskih osebkov v biblijskih odlomkih primerljiva z latinskim prevodom, kjer je nepoudarjeni osebek opusten, z njo pa se ujema tudi raba v prevodih nebiblijskih besedil, kar kaže, da gre najverjetneje za izvorno slovensko rabo. Raba obvestilno nenujnih zaimenskih osebkov je bila torej v knjižnem jeziku 16. stoletja avtorsko in besedilno pogojena, vendar tudi v primerih, kjer je bilo zgledovanje po nemških predlogah večje, ni šlo za neposreden prenos nemških struktur v slovenščino, ampak za posploševanje in prilagajanje nemških pravil rabe individualnemu občutku avtorja, hkrati pa tudi njegovemu interpretiranju stavčnega poudarka. Neposredno iz nemščine pa je prevzeta neosebna raba tretjeosebnega zaimka srednjega spola, vendar je v slovenščini 16. stoletja v različnih vlogah uveljavljena različno močno. Najširše se je uveljavil predvsem korelatni *ono* kot sonanašalni izraz za osebkov odvisnik, posebej pri Trubarju, v odvisnih sklonih pa anaforični *je* kot sonanašalni izraz predmetnega odvisnika. Vendar je primerjava vzorčnih prevodov pokazala, da je delež dobesednega prevajanja z *ono* v večini besedil majhen, prevladujejo izvirne slovenske strukture, kot sta raba kazalnega zaimka v vlogi sonanašalnega izraza ali njegov izpust. Izjema je Trubarjev prevod Luthrove

Hišne postile, pri katerem je vpliv nemške skladnje bistveno močnejši in posledično delež prevzetega neosebnega *ono* precej večji kot v ostalih delih.

V majhni meri lahko v besedilih 16. stoletja najdemo tudi množinsko rabo za izražanje spoštovanja, vendar je le redko izpričana z zaimki. Dokazana je raba spoštljivega *vi* za asimetrični ogovor pripadnikov višjega sloja, medtem ko primera za množinski ogovor med enakovrednimi sogovorniki ali za ogovor pripadnikov nižjega sloja ne najdemo. V TPo 1595 je ob spoštljivem *vi* rabljen deležnik v ednini, kar kaže, da je bilo že v 16. stoletju v osrednjeslovenskem prostoru prisotno t. i. polvikanje. Izpričanih je tudi nekaj primerov rabe spoštljivih naslovov, ki pa se po nemškem zgledu vežejo z glagolom v ednini in niso sobesedilno nadomeščeni z zaimki. Pregled osebnih zaimkov, opravljen na podlagi popolnega izpisa iz del slovenskih protestantskih piscev, je predstavljal osnovo za analizo razvoja slovenskih osebnih zaimkov v naslednjih stoletjih vse do vzpostavitve enotnega slovenskega knjižnega jezika sredi 19. stoletja, in sicer z vidika ohranjanja tradicije oziroma inovacij. V ta namen je bila pregledana raba osebnih zaimkov v dveh tipih besedil, ki so skozi to obdobje izhajala kontinuirano in so imela neposredna predhodnika in vzor v besedilih 16. stoletja: v slovenskih slovnica in katoliških izdajah lekcionarja.

Pri slovnica lahko neposreden vpliv Bohoričeve slovnice opazimo predvsem v njenih priredbah iz let 1715 in 1758, v naslednjih slovnica pa morda le v izenačevanju imenovalnika in tožilnika tretjeosebnega zaimka srednjega spola (verjetno pod vplivom latinščine in zaradi majhne prisotnosti teh oblik v govorjenem jeziku), ki se je v razsvetljskih slovnica lahko omejilo le na ednino (Gutsman, Zagajšek) ali dvojino (Pohlin, Šmigoc), izjemoma se je pri Pohlinu v dvojini razširilo na vse tri spole. Drugih oblik, v katerih je Bohorič odstopal od sočasne knjižne rabe (npr. R in T 1 dv. in R 1 mn. *najh*), pri slovnicaarjih ne najdemo (izjema je Alasia, ki je v svojem slovarčku (1607) prevzel oblike iz Megiserjevega slovarja, ta pa jih je prepisal iz BH 1584).

Osebnozaimenske paradigme v slovnica so izkazale tudi nadaljevanje pluralizacije dvojnjskih oblik, ki so bile tudi sicer oblikovno najbolj nestabilne, ter širjenje roditeljsko-tožilniškega sinkretizma tudi v 3s in v množino 3mžs. D in Med. 3ms sta bila v slovnica do Metelka izenačena. Manj vpliva je na zaimenski sistem imela moderna vokalna redukcija, čeprav opazamo njene sledove zlasti v občasnem glasovnem upadu končnic pri Pohlinu, ki ga je selektivno upošteval v svojih zaimenskih paradigmah. Skozi celotno obdobje se ohranja že v 16. stoletju izpričana dvojničnost v rodniku edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, v D in Med. 3ž pa se kot v 16. stoletju pri avtorjih izmenjujeta obliki *njej* in *nji*, ki sredi 19. stoletja v slovnica prav tako dosežeta dvojnični status; v obeh primerih dvojnica obstajata tudi v sodobnem knjižnem jeziku. S Pohlinom je bila v slovnice uvedena tudi spolska diferenciacija pri prvo- in drugoosebnih zaimkih v dvojini in množini, ki pa je pri večini drugih avtorjev omejena na imenovalnik. Prav tako je Pohlin v slovnico uvedel feminizirano dvojnjsko in množinsko obliko tretjeosebnega zaimka srednjega spola, ki je vsaj kot dvojnica prisotna v vseh naslednjih obravnavanih slovnica. Od Kopitarja se je začela zaimenska paradigma širiti z nekaterimi novimi oblikami, prevzetimi iz narečij, zlasti od Metelkove slovnice pa je opazna tudi težnja po arhaizaciji oblik, ki je zavrta zgoraj navedene procese. Njegov poskus uvedbe nekaterih praslovanskih oblik (npr. tretjeosebnega zaimka brez vzglasnega *n-* na podlagi redkih podobnih oblik v narečjih, ki so nastale z razvojem *n̂ > j*) ni bil uspešen, znova pa so se uveljavile nekatere stare dvojnjske oblike, ki so bile pri Kopitarju že pluralizirane, in stara mestniška

oblika *njem*. Do obdobja vzpostavitve enotnega slovenskega knjižnega jezika še ni prišlo do popolnega poenotenja paradigme osebnih zaimkov, kot kaže zlasti prva Janežičeva slovnica, ki še vedno izkazuje visoko stopnjo dvojničnosti oblik, in tudi v drugi izdaji je dvojničnost še vedno prisotna bodisi v sami paradigmi ali vsaj v dodanih opombah.

Nasprotno katoliške izdaje lekcinarja izkazujejo veliko odvisnost od Dalmatinovega prevoda *Biblije* tako v oblikah osebnih zaimkov kot v njihovi skladenjski rabi, saj so bile v veliki meri ohranjene Dalmatinove oblike, hkrati pa vse do 19. stoletja ne kažejo posebne odvisnosti od sočasnih slovničnih predpisov. V starejših izdajah lahko spremljamo napredovanje roditeljsko-tožilniškega sinkretizma v tožilniku ednine tretjeosebnega zaimka srednjega spola in tožilniku množine tretjeosebnega zaimka za vse tri spole ter skoraj popolno izenačitev mestnika in dajalnika ednine tretjeosebnega zaimka moškega in srednjega spola, od Schönlebnove izdaje pa tudi nadaljnjo pluralizacijo v dvojini (v EvL 1612 so bile nasprotno na nekaterih mestih Dalmatinove pluralizirane oblike nadomeščene z izvirnimi dvojniskimi) in v posamičnih primerih napredovanje vokalne redukcije zlasti v končnicah (pri tem je izjema Hipolit, ki je v svoji izdaji odpravljajl reducirane oblike svojega predhodnika). Prvi večji odstop od Dalmatinove predloge je Pohlinova izdaja, v kateri je uvedel nekatere spremenjene oblike iz svoje slovnice, a jih naslednje izdaje niso upoštevale; enako velja za Gutsmanove koroške narečne oblike, ki jih je uvajal v svoji izdaji. Njegov naslednik Japelj se je spet močneje naslonil na Dalmatinov prevod in odpravil nekatere odstopajoče oblike, ki so se ponavljale v prejšnjih izdajah (npr. D in Med. 3ž *nji* ter Dmn. 3ž *njem*), dosledno pa je kljub dvojnici pri Dalmatinu uveljavil mestniško obliko *njemu* in zamenjeval kratko množinsko tožilniško obliko *je z jih*. V izdaji iz 1809 je, čeprav je kot njen avtor naveden Japelj, prišlo pri osebnih zaimkih do večjih sprememb: med drugim so bile v nasprotju s tradicijo v orodniku edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, uvedene oblike s korenskim *e* in podaljšavo s členico *-j*, v dvojini imenovalniška oblika *ma dva* s posebno dvojnisko obliko v zaimenskem delu, ki jo je v svoji prvi slovnici uvedel Pohlin, v množini pa posebna ženskospolska imenovalniška oblika *ve*. Pri tretjeosebnem zaimku je bila iz roditeljskega množinskega tožilniškega oblika *njih* zamenjana s staro tožilniško obliko *nje*, kar pa je bilo v naslednji izdaji vsaj deloma odpravljeno. V izdaji iz leta 1833 pa sta bili v tožilniku množine tretjeosebnega zaimka dosledno uveljavljeni iz roditeljskega množinskega kratka oblika *jih* in stara tožilniška dolga oblika *nje*. Prav tako je bila spet uvedena stara dvojniska imenovalniška oblika *midva* in pri tretjeosebnem zaimku stara mestniška oblika *njem*, v roditeljskem in tožilniku dvojine pa je Burger vzpostavil razlikovanje med roditeljsko in tožilniško končnico (R 1dv. *naju* : T 2dv. *vaji*, Rdv. 3mžs *nju* : Tdv. 3mžs *nji*). Deloma lahko te spremembe pripišemo sočasnim slovničnim določilom, vendar ni neposredno prevzel oblike zaimkov iz ene od uveljavljenih slovníc, temveč jih je kombiniral in pri tem vsaj delno upošteval predhodno tradicijo v lekcinarjih.

Še močnejši vpliv kot Dalmatinove oblike zaimkov je na lekcinarje imela njegova raba dolgih in kratkih oblik, ki se je z manjšimi spremembami ohranjala do Japlja; iz te tradicije odstopa Pohlin, ki je v skladu s svojimi slovničnimi nazori večino kratkih oblik zamenjal z dolgimi. Podobno težnjo lahko opazimo tudi v izdaji iz leta 1809, v naslednji izdaji pa se je raba kratkih oblik močno povečala in se pri Burgerju dokončno uskladila s sočasnimi slovničnimi določili o rabi dolgih in kratkih oblik, ki so bila enaka sodobnim; šele v tej izdaji je tudi izpričana popolna paradigma kratkih oblik.

Podobno velja za rabo obvestilno nenujnega zaimenskega osebka, ki se je skoraj nespremenjen prenašal iz Dalmatinove *Biblije* do Pohlina in Gutsmana; pri Japlju se je število zmanjšalo, v veliki meri pa so bili tovrstni osebki odpravljeni v izdaji iz leta 1809. Še prej je bila odpravljena po nemščini kalkirana neosebna raba tretjeosebnega zaimka srednjega spola, ki je bila od Dalmatina prevzeta v prvo izdajo lekcionarja, postopoma sta jo opuščala že Schönleben in Hipolit, dokončno jo je odpravil Paglovec, a se je v *Bog je vej* znova pojavila pri Gutsmanu in Japlju, pozneje pa je ne zasledimo več.

(Obliko)skladenjska raba osebnih zaimkov iz Dalmatinove *Biblije* je torej imela močan vpliv na nadaljnjo rabo v lekcionarjih, v 19. stoletju pa je doživela korenite spremembe, saj sta bili raba dolgih oblik zaimkov v nepoudarjenih nepredložnih položajih in raba obvestilno nenujnih zaimenskih osebkov ožigosani kot vpliv nemščine in v purističnem duhu časa odpravljeni.

Pri razvoju osebnih zaimkov lahko torej v osmih stoletjih od Brižinskih spomenikov do vzpostavitve enotne slovenske knjižne norme opazujemo relativno majhno število procesov, ki so preoblikovali njihove paradigme: najpomembnejši med njimi so roditeljsko-tožilniški sinkretizem in nalikovne spremembe po samostalniških paradigmah, ki so med drugim povzročile izenačevanje mestnika in dajalnika ednine pri tretjeosebne zaimku moškega in srednjega spola ter pluralizacijo roditeljskega in tožilnega pri dvojninskih zaimkih, medtem ko so se pri dajalniku in orodniku dvojninske končnice ohranjale. Sicer pa je bila skozi celotno obdobje spremembam od števil najbolj podvržena dvojina, od sklonov mestnik, od spolov pa srednji – torej tiste oblike, ki so v jeziku rabljene manj pogosto.

V 16. stoletju se je vzpostavil relativno enoten zaimenski sistem, ki se je preko Dalmatinove *Biblije* in njene uporabe pri pripravi katoliških lekcionarjev večinoma ohranjal tudi v naslednjih stoletjih; z gledovanjem po protestantski tradiciji, zabeleženi v teh besedilih, je preprečilo tudi močnejše preoblikovanje oblikovne podobe zaimkov pod vplivom moderne vokalne redukcije, zlasti po Japljevi ponovni naslonitvi na Dalmatinov prevod. Bohoričeva slovnica je pri osebnih zaimkih odigrala bistveno manj pomembno vlogo, saj se Bohoričeve oblike zaimkov, ki so odstopale od oblik drugih protestantskih piscev, v naslednjih stoletjih niso uveljavile.

Večje spremembe je v 19. stoletju za osebne zaimke pomenila težnja po arhaizaciji, saj je zaustavila procese, ki so preoblikovali paradigmo, a so se večinoma uveljavile le oblike, ki so imele podlago v zaimenskem sistemu slovenskih protestantov, ne pa tudi poskusi rekonstrukcije praslavanskih oblik. Tudi dvojničnost, ki se še po vzpostavitvi enotnega slovenskega knjižnega jezika ohranja v določenih oblikah vse do sodobnega knjižnega jezika, je v večini obstajala že v 16. stoletju. Zato lahko zatrdimo, da je imelo obdobje slovenske reformacije odločilen vpliv tudi na oblikovanje podobe osebnih zaimkov v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku.

POVZETEK

Osebni zaimki kot posebna kategorija znotraj jezika tvorijo majhno in zaprto skupino besed, ki je tudi pomensko med seboj tesno povezana in soodvisna, hkrati pa so še vedno del jezikovnega sistema in vsaj deloma podvrženi splošnim jezikovnim procesom v jeziku. Zato je zanje značilno pogosto nalikovno preoblikovanje njihovih paradigem, ki bodisi povečuje njihovo enotnost (zlasti v spremembah osnov) ali jih oblikovno približuje paradigmatsko ali sintagmatsko povezanim besednim vrstam s preoblikovanjem končnic. To preoblikovanje lahko spremljamo tudi v razvoju slovenskih osebnih zaimkov iz indoevropskega prajezika prek praslovanščine do 16. stoletja, deloma na podlagi – sicer redkih – virov, deloma pa na podlagi primerjave praslovanškega stanja s stanjem, kot je izpričano v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja.

Kot arhaična poteza se je pri osebnih zaimkih ohranil supletivizem osnov v odvisnih sklonih, ki se je uveljavil tudi pri izvorno kazalnem tretjeosebne zaimku z združitvijo paradigem dveh različnih kazalnih zaimkov. Od imenovalniških osnov se je glasovno preoblikovala zlasti 1 ed., kjer se je končna pripora *-z* večinoma ohranila (BS *jaz*) in se celo okrepila s *-t* (CR *jast*), za *j* pa je praviloma prišlo do preglasa (KR, SGR *jest*). Le v SR (1440) je izpričana preglasa in nepreglase oblika brez končne pripore (*ja, je*).

Na razvoj je vplivala težnja po resonantnosti sistema, ki je že v praslovanščini povzročila spremembo imenovalniške osnove 1dv./mn. in 2dv./mn. s prevzemom tipičnega vzglasnega soglasnika, ki je označeval osebo, v nadaljnjem razvoju pa je vplivala na izravnave v odvisnih sklonih. Pri zaimkih, ki ne izražajo spola, se je rodilniška osnova pod vplivom uveljavitve kategorije živosti pri samostalniku začela uporabljati tudi v tožilniku, pri 1 ed. pa tudi v dajalniku in mestniku, s čimer se je paradigma približala paradigmama 2ed. in Zp, pri katerih so bile že v psl. osnove v rodilniku, dajalniku in mestniku enake. Nasprotno je pri orodniku v nekaterih slovenskih narečjih prišlo do premika naglasa v predložni zvezi s končnice na osnovo in razvoja polglasnika v polni vokal (v južnih in zahodnih narečjih v *a* in *s* tem do nastanka nove orodniške osnove *man-*); kjer do premika naglasnega mesta ni prišlo, je bila po izpadu šibkega polglasnika v 1 ed. tudi v orodniku rabljena osnova ostalih odvisnih sklonov, v nekaterih narečjih pa se je v osnovi uveljavil sekundarni polglasnik. Nove orodniške osnove 1 ed. so se v skladu s splošnim medparadigmatskim zbliževanjem razširile tudi k 2ed. in Zp. Dvojničnost osnov kot posledico različnega naglasnega mesta, ki je ohranjena tudi v sodobnem knjižnem jeziku, izkazujejo že starejši slovenski spomeniki: v CR in SGR je v orodniku izpričana oblika z naglasom na osnovi in korenskim vokalom *a*, v SR in KR pa končniško naglase oblika z domnevno osnovo iz ostalih odvisnih sklonov, zaradi neustaljenosti zapisa pa je možno tudi,

da gre za osnovo s sekundarnim polglasnikom. Po uveljavitvi roditeljske oblike v tožilniku so se stare edninske tožilniške oblike klitizirale po naliki z dajalnikom, kjer je že v praslovanščini obstajala naslonska oblika **mi*, in se začele rabiti tudi v roditeljski, s čimer se je oblikovala vzporedna paradigma v roditeljski, dajalniku in tožilniku. To velja tudi za tretjeosebni zaimek, kjer se je iz predložnih zvez v celotni paradigmi razširil vzglasni *n*-; stare nepodaljšane oblike 3mžs (v ednini glasovno okrnjene na sklonskorazlikovalni del) so postale naslonske (SR Red. 3s *ga*, Dmn. 3mžs *jim*). Tožilnik tretjeosebnega zaimka v rokopisnih drobcih ni izpričan, na podlagi stanja v 16. stoletju pa lahko domnevamo, da se je tudi tu roditeljska oblika uveljavila v tožilniku, vendar le v ednini moškega spola in dvojini; pri srednjem spolu in v množini v 16. stoletju večinoma še vedno prevladujejo stare tožilniške (podaljšane in nepodaljšane) oblike (*ñe, je*), čeprav lahko zlasti pri množini spremljamo napredovanje rabe roditeljskih oblik. V tožilniku 3ž sta dosledno rabljeni izvorna in z *n*- podaljšana tožilniška oblika (*ño, jo*).

Pri končnicah je poleg sprememb zaradi novega roditeljsko-tožilniškega sinkretizma prišlo še do spremembe dajalniške in mestniške končnice pri edninskih zaimkih, ki ne izražajo spola: namesto *-ě*, ki je izpričan še v BS, se je uveljavil *-i* po naliki z žensko samostalniško sklanjatvijo ali z naslonskimi oblikami; v SR sta izpričani še obe obliki. Pri tretjeosebnem zaimku se od praslovanskih končnic razlikujeta Red. 3ms, kjer je po naliki s samostalniško moško sklanjatvijo končnico *-ego* zamenjala končnica *-ega* (kot dvojnica se pojavi že v BS), in Med. 3m *-im* (SR *nym/ym*) po naliki z enklitično obliko kazalnega zaimka *tim*.

Variantnost, ki je bila deloma nakazana že v predknjižnem obdobju, zaimke v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja zaznamuje tako na pisni kot na oblikovni in oblikoskladenjski ravni. Njihova pisna podoba je kljub majhemu številu oblik in pogosti rabi v besedilih pri večini avtorjev neustaljena, kar v nekaterih primerih celo onemogoča določitev natančne glasovne podobe zaimkov (npr. glasovni odraz *ñ* pri 3mžs, orodnik edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, R/Tdv. 3mžs).

Na oblikovni ravni se pri osnovah odraža dvojničnost, ki je bila izpričana že v starejših spomenikih. Tako pri I 1ed. prevladuje oblika *jest*, Krelj je poleg nje rabil *jaz*, Juričič pa *jast*. V posamičnih primerih najdemo tudi oblike brez končne pripore (Trubar, Dalmatin *je*, Krelj *ja*). Tudi v orodniku ednine zaimkov, ki ne izražajo spola, sta izpričani obe dvojnici iz predknjižnega obdobja, pri čemer je – podobno kot pri SR – negotov vokal v osnovi: posamični zapisi pri Krelju in Bohoriču kažejo na polglasnik, doslednost zapisa pri večini avtorjev v primerjavi z zapisom polglasnika pa na *e* po naliki z ostalimi odvisnimi skloni oziroma na *a* ob naglasu na osnovi. Oblike s korenskim vokalom *e* so bile značilne za Trubarja in deloma za Tulščaka, pri drugih avtorjih prevladujejo oblike s korenskim vokalom *a*, ki so z rabo v Bibliji postale normirane; odločitev za to obliko kaže, da je težnja po poenotenju osnov, ki jo lahko spremljamo v razvoju zaimkov, do 16. stoletja oslabela. Pri Hrvatu Juričiču (izjemoma tudi pri Trubarju) poleg omenjenih najdemo pri 2ed. in Zp še iz hrvaščine prevzete osnove s korenskim vokalom *o*. Dvojničnost pri D 1mn. in 2mn. pa je posledica Trubarjeve ožje narečne zaokrožitve osnove pod vplivom nosnika v končnici (*nom, vom*), ki so jo drugi avtorji odpravljali.

Tudi v končnicah so v knjižnem jeziku 16. stoletja izpričane številne dvojnice: nekatere so nastale bodisi nalikovno pod vplivom drugih sklonov (zlasti mestniške končnice: Med. 3mžs in mestniške oblike pri vseh dvojninskih zaimkih s posplošitvijo dajalniških končnic (*ñemu; nama, vama, ñima*); M 1mn. *-mi* po naliki z orodnikom v TPo 1595 (*nami*)), drugih sklanjatev (Med. *-im* po enklitični obliki kazalnega zaimka (*ñim*), značilen za večino avtorjev, in izvorni

-em pri Juričiču in v *P 1563 (*ńem*)) ali z uveljavljanjem nekaterih glasovnih sprememb, kot so zgodnje faze moderne vokalne redukcije (domnevani upad končnice *-i* pri D in M edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, v *-ə* (zapisan z <e>) v TPo 1595; upad izglasnega *-u* v *-o* v Ded. 3ms pri Trubarju (*ńemo*) in v TPo 1595 (*mo*) ter v Tdv. 3mžs pri Juričiču (*ńyo*)). Tudi pri končnicah je opazen vpliv hrvaščine, zlasti v orodniku (npr. končnica O 1ed. itd. *-om* pri Krelju, Juričiču, Schweigerju, *-u* pri Juričiču in Dalmatinu) in pri 3ž (hrvaški nosniški odraz za *q* pri Ted. 3ž *-u* in končnica Ded. 3ž *-oj*, oboje pri Juričiču); morda gre za vpliv hrvaščine tudi pri R/T 3mžs *-ege* pri Juričiču in v TO 1564. Pomemben vir dvojničnosti sta tudi postopno širjenje roditeljskih oblik v tožilnik pri tretjeosebni zaimku za srednji spol in množino ter pluralizacija odvisnih dvojinskih oblik, ki je pri 3mžs značilna zlasti za svojilni roditeljski. Raba množinskih oblik v dvojini je zlasti pogosta pri kratkih oblikah: izvorna kratka oblika za R/Tdv. 3mžs brez vzglasnega *n-* (*jeju* ali po krnitvi *ju*) sploh ni izpričana, dajalniško kratko obliko *jima* najdemo le pri Krelju in Juričiču. Za dvojino vseh treh oseb je značilna tudi dvojničnost imenovalniških oblik s števnikom *dva* ali brez njega, ki je velikokrat uporabljena stilistično za izogibanje ponovitvam iste oblike.

Dvojničnost je bila zlasti izrazita v delih več avtorjev, kot so pesmarice, kjer je poleg avtorja na izbiro oblike vplival še urednik, hkrati pa so jo omejevale tudi verzne konvencije obdobja. V poznejših izdajah je opazen tudi vpliv norme, ki se je oblikovala predvsem ob *Bibliji* in je v primeru dvojnic običajno povzročila prevlado ene različice v delih, ki so nastala po letu 1584. V ednini ter vsaj deloma tudi v dvojini (predvsem pri iz množine posplošenih oblikah, le Krelj in Juričič tudi pri izvorno dvojinskih) in množini so avtorji v roditeljski, dajalniki in tožilniku ob dolgih uporabljali tudi kratke oblike, nastale bodisi s funkcijsko prerazporeditvijo ali glasovno krnitvijo v nepoudarjenih položajih. Tudi njihovo rabo zaznamuje splošna dvojničnost, saj so razen v določenih zvezah (v prirednih in protistavnih zvezah, ob prilastkih, ob medmetih *aj* in *ve*, dodajalnih, izvemalnih in poudarnih členkih) dolge in kratke oblike delovale kot proste variante; izbira med njimi ni bila sistemsko določena, ampak je bila v veliki meri odvisna od individualne odločitve posameznega avtorja. Pri nepovratnih osebnih zaimkih sta bila v nepredložnem položaju na začetku oblikovanja knjižnega jezika predstavljena dva modela: Trubarjev z močno prevlado dolgih oblik, ki je z leti razen pri R/Ted. tretjeosebnega zaimka, kjer so prevladovale kratke oblike, postajala še izrazitejša, in Kreljev s splošno rabo kratkih oblik (izjema je bila 3ž). Ostali avtorji se glede rabe dolgih in kratkih oblik uvrščajo med njiju: prva Dalmatinova dela so bila bližje Kreljevi rabi, nato pa se je postopoma vedno bolj približeval Trubarju; pogosteje sta dolge oblike uporabljala tudi Tulščak in Trost, pri Juričiču in Znojilšku pa večinoma prevladujejo kratke. Pri Bohoriču in Megiserju je število zgledov majhno; prvi je zlasti v D 1ed. in 2ed. pogosteje uporabljal dolge, drugi pa večinoma kratke. V pesmaricah je bil pri izbiri med dolgimi in kratkimi oblikami v pesmih odločen zlogovni verz, pri enakozložnih zaimkih pa se večinoma odraža prevladujoča raba urednikov: v pesmaricah, ki jih je izdal Trubar, so večinoma rabljene dolge oblike, v Dalmatinovih izdajah in v pesmarici iz leta 1595 pa v novih pesmih prevladujejo kratke oblike. Trubarjeva *Postila* za razliko od oblikovne podobe večinoma ohranja Trubarjeva načela rabe dolgih in kratkih oblik. Razlike v rabi kratkih in dolgih oblik se kažejo tudi pri istem avtorju glede na slovnično osebo, število, sklon in pri tretjeosebni zaimku tudi spol: dolge oblike so večinoma rabljene pogosteje pri 1ed. in 2ed. kot pri 3mžs, v dajalniki pogosteje kot v drugih dveh sklonih, pri 3ž pogosteje kot pri 3ms in v množini pogosteje kot v ednini.

V posebno kategorijo je zaradi skladenjskih interferenc uvrščen povratni zaimek, pri katerem so pod vplivom nemščine dolge oblike večinoma okrepljene s *sam* in jih tako uvrščamo v zveze s stalno rabo; v zvezah s prosto rabo najdemo posamično rabo dolge rodilniške/tožilniške oblike samo pri Trubarju in še redkeje pri Krelju in Juričiču.

V predložnih zvezah pri osebnih zaimkih, ki ne izražajo spola, pri enozložnih predlogih prevladujejo kratke oblike, ob večzložnih pa dolge, a tudi v tem položaju je bila raba nedosledna. Ob nezložnem predlogu v sta Trubar in Juričič prevladujoče uporabljala kratke oblike, ostali pa dolge. Tudi ob predlogih, kjer so prevladovale kratke oblike, pa so bile zlasti v poznejših delih dolge rabljene pogosteje v zvezah, kjer so bile lahko v nepredložni rabi rabljene samo dolge oblike. Izvorna oblika Ted. 3m *-ri* je bila v 16. stoletju rabljena redko, predvsem ob predlogih *na*, *v* in *za* (le pri Krelju tudi ob *čez*, *nad*).

Pogosta raba dolgih oblik je v literaturi večinoma označena kot germanizem, vendar ta razlaga ne more pojasniti razlik med različno rabo dolgih in kratkih oblik v prostih zvezah pri posameznih osebah, številih, spolih in sklonih. Nemščina tudi ni odločilno vplivala na stavo zaimkov v stavkih, kjer je pri kratkih oblikah veljalo Wackernaglovo načelo stave naslonk na drugem mestu, pri dolgih oblikah pa je ne glede na poudarek prevladovala stava pred glagolom, ki je bil pod vplivom latinščine pogosto uvrščen na zadnje mesto v stavku. Prav tako analiza ni pokazala večjih razlik med prevodnimi in samostojno tvorjenimi besedili, ki bi potrjevale odločilen vpliv tujejezičnih predlog. Kot možni vzroki za tovrstno rabo so navedeni še želja po oddaljevanju od govorne rabe, narečne razlike in vpliv predreformacijskega kulturnega jezika, vendar jih zaradi pomanjkanja virov ni mogoče dokazati.

Nasprotno je vpliv nemščine jasno dokazljiv pri pogosti rabi obvestilno nenujnih zaimenskih osebkov ob osebnih glagolski obliki, saj se npr. pri Trubarju kaže jasna razlika med biblijskimi teksti in samostojneje tvorjenimi besedili ter tudi med biblijskimi citati in drugim besedilom v okviru istega dela. Primerjava izbranih biblijskih odlomkov pri Trubarju in Dalmatinu z Luthrovo *Biblijo* je pokazala, da se je v splošnem njuna raba zaimenskih osebkov ujemala z nemščino, pri Dalmatinu pogosteje kot pri Trubarju, a posamezni primeri odstopanj kažejo, da pri tem ni šlo za neposreden prenos nemških struktur v slovenščino, ampak za posploševanje in prilagajanje nemških pravil rabe individualnemu občutku avtorja, hkrati pa tudi njegovemu interpretiranju stavčnega poudarka. Tudi pri rabi zaimenskih osebkov od ostalih avtorjev bistveno odstopata Krelj in v manjši meri Juričič, ki sta zaimenske osebke večinoma rabila samo v poudarjenem položaju ali za preprečevanje dvoumnosti; v biblijskih prevodih zlasti Kreljeva raba ustreza rabi zaimenskih osebkov v latinskem prevodu Biblije, a je enaka tudi v besedilih, ki so bila prevedena iz nemščine, zato lahko domnevamo, da gre za izvorno slovensko rabo. Dela slovenskih protestantov prinašajo tudi redke primere rabe množine za izražanje spoštovanja, vendar je zaradi zvrstne omejenosti teh primerov malo, še manj pa najdemo zgledov za tovrstno rabo osebnih zaimkov. Izpričana je raba spoštljivega *vi* za asimetrični ogovor pripadnikov višjega sloja, medtem ko primera za množinski ogovor med enakovrednimi sogovorniki ali za ogovor pripadnikov nižjega sloja ne najdemo. V TPo 1595 je ob spoštljivem *vi* rabljen deležnik v ednini, kar kaže, da je bilo že v 16. stoletju v osrednjeslovenskem prostoru prisotno t. i. polvikanje. Izpričanih je tudi nekaj primerov rabe spoštljivih naslovov, ki pa se po nemškem zgledu vežejo z glagolom v ednini in niso sobesedilno nadomeščeni z zaimki. Nezaimenski primeri kažejo, da so protestanti tudi tovrstno rabo v veliki meri neposredno prevzemali iz nemščine.

Neposredno iz nemščine prevzeta je neosebna raba osebnega zaimka srednjega spola v slovenščini 16. stoletja, ki se je po nemškem zgledu lahko uporabljal tudi kot a) anaforična prvina, ki je koreferenčna z delom predhodnega besedila, b) kot kataforična prvina, ki je v glavnem stavku soodnosni izraz (korelat) sledečega odvisnika (v teh dveh vlogah lahko tretjeosebni zaimek nastopa tudi v roditeljski ali tožiljski), c) kot prvina brez denotata, ki ima samo skladiščno funkcijo in zaseda mesto osebka, kadar je ta zaradi členitve po aktualnosti premaknjen za glagol, in č) kot formalna prvina, npr. ob brezosebnih glagolih ali povedkih z logičnim osebkom v dajalniku. Od teh se je v slovenščini 16. stoletja najširše uveljavil predvsem korelatni *ono* kot sonanašalni izraz za osebkov odvisnik, posebej pri Trubarju, vendar je bil v primerjavi z nemščino rabljen redko, pri prevajanju so ga večinoma zamenjevala ustrezna slovenska izrazna sredstva (npr. kazalni zaimek) ali pa je bil izpuščen. Izjema je Trubarjev prevod Luthrove *Hišne postile*, pri katerem je vpliv nemške skladnje bistveno močnejši in posledično delež prevzetega neosebnega *ono* precej večji kot v ostalih delih, hkrati pa se približno enakomerno pojavljajo vsi štirje tipi neosebnega *ono*.

Knjižna norma, ki so jo postavili slovenski protestanti, je postala temelj za nadaljnji razvoj slovenskega knjižnega jezika. Pri tem je imel najpomembnejšo vlogo Dalmatinov prevod *Biblije*, na katerem je temeljila tudi prva katoliška izdaja lekcionarja, v manjši meri pa je na razvoj v naslednjih stoletjih vplivala tudi Bohoričeva slovnica. V njenih dveh priredbah iz 18. stoletja so se v večini ohranjale Bohoričeve oblike zaimkov, tudi tiste, ki so odstopale od sočasne rabe pri slovenskih protestantih (npr. R 1dv. *najh*, Ted. 3s *ono* in Tmn. 3s *ona*). Le v Tmn. 3m je bila v Hipolitovi izdaji leta 1715 kot dokaz napredujočega roditeljsko-tožiljskega sinkretizma dodana kratka oblika *jih*, v jezuitski izdaji iz leta 1758 pa je bila pri tretjeosebnem zaimku v dajalniku dvojine za ženski spol izpričana množinska oblika *njim*. Deset let pozneje je takšna pluralizacija dvojine razširjena v dajalniku in orodniku vseh treh oseb, v dajalniških in orodniških oblikah dvojine in množine pa je bil uveden tudi spolsko razločevalni samoglasnik *e* proti moškospolskim oblikam s samoglasnikom *i* (npr. O 1ed. *nami* (ms) : *name* (ž)). Pohlin je v paradigme uvedel tudi posebni dvojniski imenovalniški obliki *ma* in *va* z ženskospolskima variantama *me* in *ve*, v končnicah pa je deloma upošteval moderno vokalno redukcijo, kar pa je v drugi izdaji svoje slovnice v veliki meri odpravil. V Ted. 3s in Tmn. 3mžs je uvedel iz roditeljskega posplošeni obliki, ohranil pa je Bohoričevo izenačevanje imenovalniške in tožilniške dvojniske oblike tretjeosebnega zaimka. V drugi izdaji je tudi prvi v orodniku edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, uvedel oblike s korenskim *a* in podaljšavo s členico *-j*. Ožbalt Gutsman je v svoji slovnici (1777) zavrnil Pohlinove spremembe, v paradigme pa je uvedel nekatere koroške narečne oblike, npr. R in Ted. 3m *nja*, Ted. 3s *jo* in Med. 3ms *njemi*. Mihael Zagajšek (1791) je v dvojini tudi v odvisnih sklonih uporabljal podaljšavo z *dva*, zaimski del oblike pa je bil lahko pluraliziran (npr. T 1dv. *nas dva*); uvedel je tudi obliko Tdv. *nja dva* ob ženskospolski *nje dve*, ki je bila verjetno tvorjena s posploševanjem spolsko razlikovalne imenovalniške končnice. Jernej Kopitar je v svoji slovnici (1809) uvedel številne naglasne in oblikovne dvojnice zaimkov, zlasti pri orodniku edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, in v R in T 1dv. in 2dv., medtem ko je v teh dveh sklonih pri tretjeosebnem zaimku uporabil samo pluralizirane oblike. Spolsko razlikovalne oblike je ohranil samo v imenovalniku. Vodnik (1811) je pri teh oblikah v dvojini poleg množinski enake oblike, ki jo je imel že Kopitar, navedel še dvojnice s končnico *-i*, najverjetneje pod vplivom posebnih dvojniskih ženskih glagolskih končnic. Prvi je pri prvo- in drugoosebnem zaimku uvedel tudi posebni dvojniski

imenovalniški obliki za srednji spol, ki sta enaki ženskima dvojnicama s končnim *-e* (*mé, vé*). Leopold Šmigoc je v svoji slovnici (1812) uvajal nekatere štajerske narečne oblike, kot so dvojninske imenovalniške *mija, mije, vija, vije* in Rdv. 3mžs *njuj*, v dvojini pa je pri tretjeosebnem zaimku za vse tri spole v tožilniku kot Pohlina navedel oblike, enake imenovalniškimi. Prvi je kot dvojnico uvedel imenovalniško obliko *jaz*. Metelko (1825) se je v svoji slovnici močno naslonil na ugotovitve razvijajočega se primerjalnega slovanskega jezikoslovja in v paradigmi uvajal nekatere etimologizirane oblike, kot so Ted. 3s *je*, Med. 3ms *njem* in v nekaterih predložnih sklonih tudi oblike tretjeosebnega zaimka brez vzglasnega *n-* (npr. Mmn. *jih*). Prvi po Pohlina je hotel v zaimkih uzakoniti tudi reducirani izgovor in je končni *-i* zapisoval z znakom za polglasnik (O 1mn. *námz*). Pri Murku (1830) najdemo veliko število naglasnih variant in tudi nekatere štajerske oblike, izpričane že pri Šmigocu, od Metelkovih etimologiziranih oblik pa samo Med. 3ms *njem*. Janežič se je v prvi izdaji svoje slovnice (1854) naslanjal na Metelka in njegove oblike brez vzglasnega *n-* posplošil v celotni dvojninski paradigmi tretjeosebnega zaimka ter v roditelju, dajalniku in tožilniku ednine moškega in srednjega spola (*jega, jemu, jega*), dodal je tudi koroško tožilniško obliko *nja*, ni pa uporabil stare tožilniške oblike za srednji spol *je*. V drugi izdaji je paradigme precej poenostavil, še vedno pa je navajal dvojnice v I 1ed. (*jaz, jez, jest*), R in T 1dv. in 2dv. (*naju, naji, vaju, vaji*) ter Ded. 3ž (*nji, ji, jej*) in Med. 3ž (*nji, njej*).

Bolj kot v slovnicih se je protestantska knjižna tradicija nadaljevala v številnih katoliških izdajah lekcionarja, ki so kontinuirano izhajale v treh stoletjih po zatonu protestantizma. V starejših izdajah lekcionarja se je ohranjala večina oblik iz Dalmatinove *Biblije*. V prvi izdaji leta 1612 je bilo nekaj Dalmatinovih pluraliziranih dvojninskih oblik spremenjenih v dvojninske, oblika za D in Med. 3ž pa je bila nedosledno spremenjena iz *njej* v *nji*. Nadaljevalo se je posploševanje roditeljskih oblik v Ted. 3s in Tmn. 3mžs, ki se je začelo že v 16. stoletju. V izdaji iz leta 1672 najdemo nekaj primerov redukcije samoglasnikov (*njemo, mo, jeh*) v odlomkih, ki jih ni bilo v predhodni izdaji, napredovala je pluralizacija dvojninskih oblik in nadomeščanje posebne tožilniške oblike *je* z roditeljsko *ga* pri tretjeosebnem zaimku srednjega spola. V izdaji iz leta 1715 so bile reducirane oblike iz predhodne izdaje odpravljene, novost pa je nedosledno uvajanje orodniških oblik v mestnik 1mn. in 2mn. (*v nami, v vami*), stara oblika Ted. 3s *je* je bila ohranjena samo še v neosebni rabi, namesto stare kratke oblike Tmn. *je* pa je bila skoraj dosledno uvedena iz roditeljskega posplošena oblika *jih*. V izdaji iz leta 1741 je bila prvič izpričana reducirana oblika T 2dv. *vaje*, oblika *njej* pa je izgubila končni *-j* in se izenačila z roditeljsko *nje*. Množinska imenovalniška oblika za srednji spol je bila feminizirana (*one*). Pohlina je v izdaji iz leta 1777 uvedel nekatere oblike iz svoje slovnice (T 2dv. *vaj*, R in Tmn. 3mžs *njeh*), ohranil pa je stari I 1dv. *mi dva* in ga ni zamenjal s slovničnim *ma*. Slednje velja tudi za Gutsmana, ki je sicer v svoji izdaji nedosledno uvajal nekatere koroške oblike iz svoje slovnice (Ted. 3m *nja*, Oed. 3ms *njiem*). Japelj se je v svoji izdaji spet naslonil na Dalmatina, odpravil pa je njegove pluralizirane oblike 1dv. in 2dv. ter namesto stare kratke oblike množinske tožilniške oblike *je* dosledno uvedel iz roditeljskega posplošeno *jih*, prav tako je ohranil roditeljski enako obliko v tožilniku ednine srednjega spola *ga* iz predhodnih izdaj in je ni zamenjal s staro Dalmatinovo *je*. V izdaji iz leta 1809 so bile na novo uvedene orodniške oblike edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, s korenskim *e* in podaljšavo s členico *-j*, v dvojini imenovalniška oblika *ma dva* s posebno dvojninsko obliko v zaimskem delu, ki jo je v svoji prvi slovnici uvedel Pohlina, v množini pa posebna ženskospolska imenovalniška oblika *ve*. Pri tretjeosebnem zaimku je bila

iz roditeljskega posplošena množinska tožilniška oblika *njih* zamenjana s staro tožilniško obliko *nje*, kar pa je bilo v naslednji izdaji iz leta 1816 vsaj deloma odpravljeno. Ravnikar je v njej kot dvojnico uvedel Gutsmanovo imenovalniško obliko prvoosebnega zaimka *jez* in okrepljeno navezne oblike za moški spol, ki ima v nasprotju s predhodnimi izdajami odraz [nj] za *ń*. Raba naveznih oblik se je še povečala v Burgerjevi izdaji iz leta 1833, kjer sta bili poleg tega v tožilniku množine tretjeosebnega zaimka dosledno uveljavljeni iz roditeljskega posplošena kratka oblika *jih* in stara tožilniška dolga oblika *nje* ter njej enaka navezna oblika *-nje*. Prav tako je bila spet uvedena stara dvojinska imenovalniška oblika *midva* in pri tretjeosebnem zaimku stara mestniška oblika *njem*, v roditeljskem in tožilniku dvojine pa je Burger vzpostavil razlikovanje med roditeljsko in tožilniško končnico (R 1dv. *naju* : T 2dv. *vaji*, Rdv. 3mžs *nju* : Tdv. 3mžs *nji*). V imenovalniku prvoosebnega edninskega zaimka je uvedel sodobno obliko *jaz*. Deloma lahko te spremembe pripišemo sočasnim slovničnim določilom, vendar ni neposredno prevzel oblike zaimkov iz ene od uveljavljenih slovnice, temveč jih je kombiniral in pri tem vsaj delno upošteval predhodno tradicijo v lekcionarjih.

Starejši lekcionariji so iz Dalmatinove *Biblije* prevzeli tudi rabo dolgih in kratkih oblik, ki se je le z manjšimi spremembami ohranjala do Japlja: kratke oblike so bile redkeje rabljene v dajalniku kot v roditeljskem in tožilniku, pri prvo- in drugoosebne zaimku so bile redkeje kot pri tretjeosebnem, pri slednjem pa so za ženski spol izpričane redkeje kot za moški in srednji spol, kar se odraža tudi v izpričanosti kratkih oblik v lekcionarjih. Od tradicije je odstopil Pohlina, ki je v skladu s svojimi slovničnimi nazori večino kratkih oblik zamenjal z dolgimi. Podobno težnjo lahko opazimo tudi v izdaji iz leta 1809, zlasti v tožilniku množine tretjeosebnega zaimka. V izdaji iz leta 1816 pa se je raba kratkih oblik močno povečala in se pri Burgerju dokončno uskladila s sočasnimi slovničnimi določili o rabi dolgih in kratkih oblik, ki so enaka sodobnim. Šele v tej izdaji je tudi izpričana popolna paradigma kratkih oblik vključno s posebnimi dvojinskimi; v starejših izdajah so bile v dvojini rabljene iz množine posplošene kratke oblike. Podobno velja za rabo obvestilno nenujnega zaimenskega osebka, ki se je skoraj nespremenjen prenašal iz Dalmatinove *Biblije* do Pohlina in Gutsmana, ki sta določene zaimenske osebke opustila, na drugih mestih pa sta jih uvajala na novo. Pri Japlju se je število nepoudarjenih zaimenskih osebkov zmanjšalo, v veliki meri pa so bili odpravljene v izdaji iz leta 1809. V izdaji iz leta 1833 je bila raba zaimenskih osebkov izenačena z rabo v Vulgati.

Prva katoliška izdaja lekcionarja iz leta 1612 je iz Dalmatinove *Biblije* prevzela tudi po nemščini kalkirano neosebno rabo tretjeosebnega zaimka srednjega spola *ono*, ki jo je že Schönleben v drugi izdaji začel opuščati ali nadomeščati s kazalnim zaimkom. Še več primerov je odpravil Hipolit v izdaji iz leta 1715, ki je tožilniško obliko *je* v določenih zvezah zamenjeval s poudarnim členkom *ja*, ohranil pa jo je v zvezi *Bog je vej*, iz katere je bila odpravljena v izdaji leta 1741. Vendar se je znova pojavila pri Gutsmanu in Japlju, pozneje pa je ne zasledimo več.

SUMMARY

Personal pronouns as a special language category form a small closed set of semantically correlated words, while, as a part of a language system, also being subject to the general processes of a language; therefore they are often analogically reshaped to increase the uniformity of a paradigm (especially by the levelling of stems) or the morphologic similarity to paradigmatically or syntagmatically related word classes by replacing endings. Such changes can be traced in the development of pronouns from Proto-Indo-European and Proto-Slavic to the 16th-century Slovenian texts, partially through rare written documents and partially by comparing the Proto-Slavic pronominal system with forms attested in the language of Slovenian Protestant writers in the 16th century.

In the oblique cases, the suppletion of stems, as an archaic feature, was preserved and extended to the originally deictic 3rd person pronoun by merging the paradigms of two different deictic pronouns. The 1st person pronoun underwent the most extensive phonological reshaping of its nominal stem: the Proto-Slavic final fricative *-z* was preserved (Freising Monuments *jaz*) or was strengthened by *-t* (Celovec Manuscript *jast*); the initial *j-* in some dialects caused an umlaut (Kranj Manuscript, Stara gora Manuscript *jest*). A form without a final fricative (*ja* and *je* as a result of umlaut) is attested in the Stična Manuscript.

The development of personal pronouns was also influenced by the tendency to link the elements phonologically (resonance). Such linking caused a change of the initial consonant of the 1st and 2nd person dual and plural nominal stems in Proto-Slavic to a person-denoting consonant (1st person *m-*, 2nd person *v-*). In the further development of personal pronouns resonance also promoted levelling in the oblique cases. The accusative case of gender-neutral pronouns took the genitive stem, probably influenced by the same process in animate nouns (genitive-accusative syncretism); in the 1st person pronoun, the genitive stem prevailed also in dative and locative, thus increasing the similarity with the paradigms of the 2nd person and the reflexive pronoun, neither of which showed alternation of stems in the genitive, dative and locative cases in Proto-Slavic. In the instrumental, a shift of the accent from the ending to the stem is attested in some Slovenian dialects, followed by a development of the accented schwa (*ə*) into a full vowel. In the western and southern dialects the schwa regularly developed to *a*, thus creating a new instrumental stem *man-*. Where the accent remained on the ending, in some dialects the instrumental stem was replaced by the stem of other oblique cases *men-* after the loss of schwa in weak positions; in others it was replaced by a stem with a secondary schwa (*mən-*). Subsequently, the instrumental of the 2nd person singular and that of the reflexive pronoun were analogically reshaped. The variation of stems, as a result of a different position

of stress (preserved also in the modern standard Slovenian language), is attested in medieval Slovenian texts: in the Celovec Manuscript and the Stara gora Manuscript the accented stem with vowel *a* is attested; the Stična Manuscript and the Kranj Manuscript contain instrumental forms with an end accent and the stem that is presumably taken from other oblique cases, but because of orthographic inconsistency it is possible to interpret those forms also as having a stem with a secondary schwa. After the genitive stem was carried over into the accusative, the old monosyllabic accusative forms of the gender-neutral pronouns became clitics by analogy with the dative, where the clitic form (**mi*, **ti*, **si*) existed in the Proto-Slavic language; new accusative clitics were subsequently used also in genitive, thus creating a parallel clitic paradigm in genitive, dative and accusative. The same process can be observed also in the 3rd person pronoun where *n-* from prepositional phrases began to be used in the entire paradigm; old forms without the initial *n-* (in singular truncated to case-distinguishing parts of the endings) became clitics (Stična Manuscript genitive singular neuter *ga*, dative plural *jim*). The accusative forms of the 3rd person pronoun are not attested in medieval manuscripts, but on the basis of the 16th-century language it can be presumed that somewhere before the 16th century genitive stems began to be used, but only in singular masculine and dual. In the 16th century, the singular neuter and the plural accusative forms inherited from the Proto-Slavic (with or without the initial *n-*: *ńe*, *je*) were still predominantly used, although by the end of the century there was an increase in the use of the genitive forms, especially in the plural. In the singular feminine accusative only the original accusative forms (*ńo*, *jo*) were used.

Beside the genitive-accusative syncretism, endings changed also in dative and locative of gender-neutral pronouns: the Proto-Slavic *-ě* (attested in the Freising Monuments) was replaced with *-i* by analogy with the feminine *a*-declension or with dative clitic pronouns; in the Stična Manuscript both endings are attested. In the 3rd person pronoun, the singular genitive and locative masculine and neuter differ from the Proto-Slavic: in the genitive *-ego* was replaced with *-ega* by analogy with nominal *o*-declension (new endings as variants had already been attested in the Freising Monuments); in the locative *-em* was replaced with *-im* (Stična Manuscript *nym/ym*) by analogy with the enclitic form of the demonstrative pronoun *tim*.

Variation, partially attested in the medieval Slovenian manuscripts, is a distinguishing feature of personal pronouns in the language of Slovenian Protestant writers of the 16th century and can be found at the orthographic, morphologic and morphosyntactic levels. In the majority of texts the spelling of personal pronoun forms, despite their small number and frequent use, is inconsistent, in some cases making it impossible to establish the exact phonetic form of a pronoun (for example the phonetic reflex of *ń* in 3rd person pronoun, the vowel in the instrumental stem of gender-neutral singular personal pronouns and the dual genitive-accusative form of the 3rd person pronoun).

Morphologically, the variation in stems is similar to the medieval manuscripts. In the nominative of the 1st person singular, the pronoun form *jest* is predominantly used; Krelj used also *jaz* and Juričič *jast*. Forms without the final fricative appear sporadically (Trubar, Dalmatin *je*, Krelj *ja*). In the instrumental of the gender-neutral singular pronouns, both variants from the medieval era are attested; as in the Stična Manuscript, the stem vowel is dubious: individual examples by Krelj and Bohorič point to the schwa but the orthographic consistency of other authors compared to the spelling of schwa points to *e* (*meno*, *tebo*, *sebo*) by analogy with other oblique cases or to *a* (*mano*, *tabo*, *sabo*) when the stem is accented. The forms with the stem

vowel *e* were used by Trubar and Tulščak, while other authors predominantly used the forms with the stem vowel *a*, which were standardized in the Bible; the choice of this form shows that the tendency of levelling stems attested in the earlier development of personal pronouns was weakened by the 16th century. Croatian-born Juričič (in rare examples also Trubar) also used the Croatian forms of the instrumental 2nd person singular and the reflexive pronoun with the stem vowel *o* (*tobo, sobo*). The variation of 1st and 2nd person plural dative originates from Trubar's use of the dialectal forms *nom, vom* with the rounded stem vowel under the influence of the nasal ending that most other authors did not use.

Many variants can also be found in pronominal endings. Some were formed analogically to other oblique cases: the locative singular of 3rd person pronouns and the dual pronouns by analogy with the dative (*ńemu, nama, vama, ńima*) or the locative of the 1st person plural *-mi* analogically to the instrumental in *HISHNA POSTILLA* 1595 (TPo 1595) (*nami*). Others were formed analogically to other declensions: the locative singular of 3rd person masculine and neuter *-im* by analogy with the enclitic form of the deictic pronoun (*ńim*), used by the majority of the authors, and the original *-em*, used by Juričič and in *ENE DVHOUNE PEISNI* (*ńem*). Still others were formed as a result of phonological/phonetic processes such as the early phases of modern vowel reduction: the assumed phonetic weakening of the dative and locative ending of singular gender-neutral pronouns *-i > -ə* (spelled as <e>) in TPo 1595; the weakening of the final *-u > -o* in the dative singular of the 3rd person masculine and neuter, sporadically by Trubar (*ńemo*) and in TPo 1595 (*mo*), and in the accusative dual of the 3rd person by Juričič (*ńyo*). The endings also show the influence of Croatian, especially in the instrumental (for example the instrumental of singular gender-neutral pronouns *-om* by Krelj, Juričič, Schweiger, *-u* by Juričič and Dalmatin) and in the 3rd person singular feminine (Croatian development *ǝ > u* in accusative *-u* and the ending of the dative/locative form *-oj*, both by Juričič); a Croatian influence may also be the source of the genitive/accusative 3rd person singular masculine and neuter *-ege*, used by Juričič and in *CERKOVNA ORDNINGA*. The other important sources of variation are the gradual increase in the use of genitive forms in the accusative of the 3rd person singular neuter and plural, as well as the pluralisation of the dual forms in the oblique cases, which in the 3rd person pronoun is typical for the possessive genitive and appears most frequently in the short forms; the original short genitive/accusative dual form of the 3rd person pronoun without the initial *n-* (*jeju* or truncated *ju*) is not attested and the dative short form *jima* is used only by Krelj and Juričič. The nominative dual form variants of all three persons with or without the numeral in *-dva* are often used stylistically to avoid repetition.

Variation is especially typical for multi-author works such as songbooks, where the choice of a form was the author's or the editor's and was also affected by the verse. Later editions also show the influence of standardization (formed predominantly in the edition of the *Bible*), which caused the prevalence of one of the variants in the works written or edited after 1584. In the genitive, dative and accusative of the singular and partly of the dual (predominantly in the forms taken from the plural, only by Krelj and Juričič also in the original dual forms) and of the plural, authors also used short forms, which were formed by a functional redistribution or phonetic truncation in unstressed positions. The long and the short forms were used as free variants, except in specific phrases (compound and oppositional phrases, attributive phrases, with interjections *aj* and *ve* and some particles); in other types of phrases the choice between them was not systemic and was dependent on the individual preferences of the authors. For

non-reflexive personal pronouns in non-prepositional phrases two models can be identified: Trubar's with the predominant use of the long forms that became more distinctive over the years (with the exception of the genitive/accusative singular of the 3rd person pronouns, where the short forms prevailed) and Krelj's with the general use of the short forms (with the exception of the 3rd person singular feminine). Other authors' usage can be placed between these two extremes: the first works of Dalmatin were closer to Krelj's use but in his later works his system became increasingly similar to Trubar's; the long forms were predominantly used also by Tulščak and Trost and the short forms by Juričič and Znojilšek. In Bohorič's and Megiser's works the number of examples is small: Bohorič, particularly in 1st and 2nd person singular dative, favoured the long forms, while Megiser predominantly used the short forms. In song-books the use of the long or the short form was determined by the syllabic verse. When the same number of syllables was involved, the choice between the forms reflects the personal preferences of the editors: in Trubar's editions the long forms are prevalent, in Dalmatin's editions and in the edition from 1595 the short forms are predominantly used in new poems. In *HISHNA POSTILLA* 1595 Trubar's principles were preserved.

In the majority of the works differences in the use of the long and the short forms according to person, number, case and in the 3rd person pronoun also gender can be seen: the long forms are used more often for the 1st and the 2nd person than for the 3rd person; they are more prevalent in the dative compared to the genitive and the accusative, for the feminine gender compared to the masculine and the neuter and in the plural compared to the singular.

In a special category is the reflexive pronoun, which is predominantly used with the attribute *sam* (probably because of the influence of German); only the long form of other pronouns was used in such phrases. In other phrases the long form of the genitive/accusative *sebe* was used sporadically only by Trubar and even more rarely by Krelj and Juričič. The dative long form *sebi* was used more often than the short form in Trubar's works, while other authors predominantly used the short form *si*.

In prepositional phrases the short forms of the gender-neutral pronouns were predominately used with monosyllabic prepositions and long forms with two-syllable prepositions, but not consistently. With the preposition *v* Trubar and Juričič predominantly used the short forms while other authors used the long forms. When a pronoun and a preposition were used in a phrase in which only long forms were used when non-prepositional (for example oppositional phrases), long forms were increasingly used. The original accusative form of the 3rd person masculine *-ń* was used rarely and only with the prepositions *na*, *v* and *za*; Krelj also used it with *čez* and *nad*.

The frequent use of the long pronominal forms is usually attributed to German influence of, but this explanation does not account for the differences in the use of short or long forms of personal pronouns according to person, number, gender or case. German also had little influence on the placement of pronouns; the short forms were commonly placed according to Wackernagel's law after the first syntactic phrase in a clause, and the long forms, regardless of stress, were predominantly placed before the verb (which under Latin influence generally stood in clause-final position). The analysis also did not show significant differences in the use of long and short forms between translated and original texts, which otherwise would have provided decisive confirmation of the influence of foreign language source texts. Other possible explanations suggested were a desire to distinguish the written from the spoken language,

dialectal differences and an influence of a pre-reformation cultural spoken language, but they could not be confirmed because of the lack of sources.

On the other hand, German influence is clearly evident in the frequent use of unemphatic subject pronouns. In Trubar's texts, there is a clear difference between their use in his biblical translations, on the one hand, and non-translated texts, on the other, as well as between biblical quotations and other passages within the same work. A comparison of selected biblical passages translated by Trubar and Dalmatin with Luther's Bible showed that, in general, their use of subject pronouns corresponded to German, more often in Dalmatin's texts than in Trubar's. However, occasional deviations from this pattern show that this was not a direct transfer of German structures into Slovenian, but a generalization and adaptation of the German rules of usage according to the author's individual preferences and their interpretation of sentence emphasis. Also in this respect, Krelj and, to a lesser extent, Juričič deviated significantly from the other authors, as they mostly used subject pronouns only in an emphatic position or to avoid ambiguity; in Bible translations, in particular, Krelj's use corresponds to the use of subject pronouns in the Vulgate, but it is also the same in texts that were translated from German, so we can assume that it represents an original Slovenian use.

The works of the Slovenian Protestants also contain rare examples of the use of the plural to express respect, but as the texts were mainly of a religious nature, the number of these examples is small, and there are even fewer examples of the use of personal pronouns in polite address. The use of the polite *vi* form for the asymmetric addressing of members of the upper class is attested, though we do not find examples of the plural form of address between equal interlocutors or for addressing members of the lower classes. In TPo 1595, the singular participle is used with the polite *vi*, which shows that already in the 16th century in the Central Slovenian area the semi-formal address, so-called *polvikanje*, existed.

There are also a few examples of the use of polite forms of address, which, according to the German example, are associated with a singular verb and are not contextually replaced by pronouns. Such examples show that the Protestants directly adopted this usage from German. The impersonal use of the neuter third-person pronoun was also directly influenced by German, and could be used as

- a) an anaphoric element co-referential with an element in the preceding text,
- b) a cataphoric element in the main clause co-referential with a following subordinate clause (where it can appear in the genitive or accusative cases),
- c) as an element without denotation, which has only a syntactic function and takes the place of the subject, when the latter is moved into a post-verbal position, and
- d) as a formal subject, e.g. with impersonal verbs or sentences with a logical subject in the dative.

Of these, the correlative *ono* was the most widely established in 16th century Slovene as a co-referential expression for nominal subordinate clauses, especially in Trubar's translation of *Hauspostill*, but in comparison with German it was rarely used and was mostly replaced by the corresponding Slovenian words (e.g. demonstrative pronoun) or omitted altogether. An exception is Trubar's translation of Luther's *Hauspostill*, in which the influence of German syntax is significantly stronger and, as a result, the use of impersonal *ono* is much more frequent than in the other works, and all four types of impersonal *ono* appear approximately equally. The literary standard established by Slovenian Protestants became the basis for the further

development of the Slovenian literary language. Dalmatin's translation of the Bible played the most important role in this, as the first Catholic edition of the lectionary was based on it, and to a lesser extent the development of Slovene in the following centuries was also influenced by Bohorič's grammar. In its two adaptations from the 18th century, Bohorič's pronominal forms were mostly preserved, even those that deviated from the contemporary use of Slovenian Protestants (e.g. 1st person dual genitive *najh*, 3rd person singular neuter accusative *ono* and 3rd person plural neuter accusative *ona*). Only in the 3rd person plural masculine accusative in Hippolytus's edition in 1715, as evidence of advancing genitive-accusative syncretism, was the short form *jih* added, and in the Jesuit edition from 1758, the plural form *njim* was attested for the feminine dual dative form of the third-person pronoun. Ten years later, such levelling of the plural forms to the dual was extended to the dative and instrumental forms of all three persons, and in the dative and instrumental forms of the dual and plural, the gender-distinguishing vowel *e* was also introduced to contrast with masculine forms with the vowel *i* (e.g. 1st person instrumental *nami* (M, N) vs. *name* (F)). Pohlin also introduced the special dual nominative forms *ma* for the 1st person and *va* for the second person with the feminine variants *me* and *ve* into the paradigms, and the endings were partly remodelled as the result of the modern vowel reduction. In the second edition of his grammar, Pohlin omitted some of the reduced endings in favour of the traditional forms. In 3rd person singular neuter accusative and 3rd person plural accusative he introduced the genitive form, but retained Bohorič's nominative form in the dual accusative of the third person pronoun.

In the second edition, he was also the first grammarian to introduce instrumental forms of singular pronouns common to all genders with the root vowel *a* and the ending with the particle *-j* (*manoj*, *taboj*, *saboj*). Ožbalt Gutsman (1777) rejected Pohlin's changes in his grammar, but introduced some Carinthian dialectal forms into the paradigms, e.g. 3rd person singular masculine genitive and accusative *nja*, 3rd person singular neuter accusative *jo* and 3rd person singular masculine and neuter locative *njemi*. Mihael Zagajšek (1791) used forms with the added numeral *dva* "two" also in oblique cases in the dual paradigms, and plural forms were used in combination with the numeral *dva* (eg 1st person dual accusative *nas dva*). He also introduced the 3rd person masculine dual accusative form *nja dva* alongside the feminine *nje dve*, which was probably formed by generalizing the gender-distinct nominative ending. In his grammar, Jernej Kopitar (1809) introduced many accentual and morphological variants of pronouns, especially in the instrumental case of singular pronouns that do not express gender, and in 1st and 2nd person dual genitive and accusative, while he used only plural forms of the third person masculine pronoun in these two cases, keeping gender-distinct forms only in the nominative. Vodnik (1811) added special dual feminine nominative forms with the ending *-i*, most likely under the influence of dual feminine verbal endings. He was also the first to introduce a special dual neuter nominative form for the first- and second-person pronouns, which is the same as the variant feminine form with the ending *-e*. Leopold Šmigoc (1812) introduced some Styrian dialectal forms in his grammar, such as the dual nominatives *mija* (1DU M), *mije* (1DU F), *vija* (2DU M), *vije* (2DU F) and the 3rd person dual genitive *njuj*. Just like Pohlin, he listed nominative forms in the accusative case of the third-person pronoun for all three genders. He was the first to introduce the 1st person nominative form *jaz* as a variant of *jest*. In his grammar, Metelko (1825), on the basis of findings of the developing field comparative Slavic linguistics, introduced some etymologically reconstructed forms, such as the 3rd

person singular neuter accusative *je*, the 3rd person singular masculine and neuter locative *njem* and in some prepositional cases also forms of the third-person pronoun without an initial *n-* (e.g. 3rd person plural locative *jih*). He was the first grammarian after Pohlin who tried to standardize the reduced pronunciation in pronouns and wrote the final *-i* with a sign for a semivowel (1 PL INSTR. *námz*).

In Murko's grammar (1830) we find a large number of accentual variants and also some Styrian forms, attested already in Šmigoc's grammar, and of Metelko's etymological forms only the 3rd person masculine and neuter locative singular form *njem* was included in his pronominal paradigms. In the first edition of his grammar (1854), Janežič, building on Metelko's description, generalized his *n-* forms without the initial *n-* in the entire dual paradigm of the third person pronoun and in the genitive, dative and accusative singular of the masculine and neuter genders (*jega, jemu, jega*), he added also the Carinthian accusative form *nja*, but he did not use the old accusative form for the neuter gender *je*. In the second edition he simplified the paradigms considerably, but still included variants in the 1st person singular nominative (*jaz, jez, jest*), 1st and 2nd person dual genitive and accusative (*naju, naji, vaju, vaji*) and 3rd person feminine dative singular (*nji, ji, jej*) as well as the locative singular (*nji, njej*).

More than in grammars, the Protestant literary tradition continued in numerous Catholic editions of the lectionary, which were published continuously in the three centuries after the suppression of Protestantism. In older editions of the lectionary, most of the forms from Dalmatin's Bible were preserved. In the first edition (1612), some of Dalmatin's plural forms used for the dual were replaced with original dual forms, and the form *nji* was inconsistently substituted for *njej* in the 3rd person feminine dative and locative singular. The generalization of genitive forms in 3rd person neuter accusative singular and accusative plural to all genders, which had already started in the 16th century, continued. In the 1672 edition, we find some examples of vowel reduction (*njemo, mo, jeh*) in passages that were not in the previous edition; the use of plural forms for the dual progressed, as did the replacement of the accusative form *je* with the genitive *ga* for the third-person neuter singular pronoun. In the 1715 edition, the reduced forms from the previous edition were replaced with traditional unreduced forms. The novelty of the edition is the inconsistent extension of instrumental forms to the 1st and 2nd person plural locative (*v nami, v vami*). The old form of 3rd person neuter singular accusative *je* was preserved only in impersonal use, and in the 3rd person plural, the accusative form *jih*, which was in the process of being generalized from the genitive, was fairly consistently introduced. In the 1741 edition, the reduced form of the 2nd person dual accusative *vaje* was attested for the first time. The 3rd person feminine singular dative and locative form *njej* lost the final *-j* and became the same as the genitive form *nje*. The feminine nominative plural form *one* was extended to the neuter plural.

In the 1777 edition, Pohlin introduced some forms from his grammar (2nd person dual accusative *vaj*, 3rd person plural genitive and accusative *njeh*), but preserved the old form of the 1st person dual nominative *mi dva* and did not replace it with the form *ma* from his own grammar. Similarly Gutsman used the form *midva* instead of the form *ma* which he gives in his own grammar, though he also inconsistently introduced some Carinthian forms from his grammar in his edition of the lectionary (the 3rd person masculine singular accusative *nja*, 3rd person masculine and neuter instrumental singular *njiem*). In his edition (1787), Japelj again based his translation on Dalmatin's, but eliminated the plural forms used for the 1st and 2nd person dual,

and instead of the old short form of the 3rd person plural accusative form *je*, he consistently introduced the genitive form *jih*. He also kept the same genitive form in the 3rd person neuter accusative singular *ga* from previous editions and did not replace it with Dalmatin's older form *je*. In the 1809 edition, the instrumental forms of the singular pronouns common to all three genders were introduced, with the root vowel *e* and the added particle *-j*; in the 1st person dual, the nominative form *ma dva* was introduced, based on the form *ma* first introduced in Pohlin's grammar, and in the 2nd person plural, the special feminine nominative form *ve* was used. In the third-person pronoun declension, the genitive plural form *njih*, which was also used in the accusative plural, was replaced by the old accusative form *nje*, thus reintroducing the distinction between the accusative and genitive plural. This change was, however, at least partially reversed in the next edition in 1816. In this, Ravnikar introduced Gutsman's nominative form of the first-person pronoun *jes* as a variant, and reinforced the use of the bound clitic form of the 3rd person singular accusative pronoun for the masculine gender *-nj*, which in used with prepositions and, in contrast to previous editions, has the reflex [nj] for *ń*.

The use of bound prepositional pronoun forms increased in Burger's edition from 1833, in which, in addition, in the accusative plural of the third person pronoun, the short form *jih* generalized from the genitive, alongside the old accusative long form *nje* and the same prepositional form were consistently used. Further, the old 1st person dual nominative form *midva* was reintroduced as well as the old 3rd person masculine locative form *njem*, and in the genitive and accusative dual, Burger established a distinction between the genitive and accusative endings (1st person dual genitive *naju* vs. 2nd person dual accusative *vaji*, 3rd person dual genitive *nju* vs. accusative *nji*). He introduced the modern form *jaz* in the 1st person singular nominative. In part, these changes can be attributed to contemporary grammars, but he did not directly adopt the form of pronouns from one of the grammars, but rather combined them and at least partially took into account usage in earlier lectionaries.

Older lectionaries also adopted the use of long and short forms from Dalmatin's Bible, which was preserved with only minor changes until Japelj's edition: short forms were used less often in the dative than in the genitive and accusative, and in the 1st and 2nd person pronouns they were less common than in the 3rd person, where the feminine short forms are used less frequently than the masculine and neuter ones, which is also reflected in the attested short forms in the lectionaries. Pohlin deviated from tradition, replacing most of the short forms with long ones in accordance with his grammatical views. A similar tendency can also be observed in the 1809 edition, especially in the accusative plural of the third person pronoun, and in the 1816 edition the use of short forms increased significantly. In Burger's edition (1833), the use of long and short forms follows the rules stipulated in contemporary grammars, which are same as the modern Slovenian ones. Only in this edition is the complete paradigm of short forms attested, including special dual short forms; in older editions, short forms generalized from the plural were used in the genitive and accusative dual.

Similarly, the use of non-emphatic subject pronouns was copied almost unchanged from Dalmatin's Bible in editions of the lectionary right up to Pohlin and Gutsman, who omitted certain subject pronouns, while in other places they introduced them anew. In Japelj's edition, the number of non-emphatic subject pronouns decreased, and they were largely eliminated in the 1809 edition. In the 1833 edition, the use of pronouns was modelled on the use in the Vulgate. The first Catholic edition of the lectionary from 1612 also adopted from Dalmatin's Bible the

impersonal use of the third-person neuter pronoun, which Schönleben already began to abandon or replace with a demonstrative pronoun in the second edition of 1672. Even more cases were eliminated by Hippolytus in the edition of 1715, who replaced the accusative form *je* in certain phrases with the emphatic particle *ja*, but kept it in the phrase *Bog je vej* ‘God knows’, from which it was eliminated in the 1741 edition. However, it again appeared in Gutsman and Japelj’s editions, but was no longer found in more recent lectionaries.

Prevod povzetka A. Jelovšek,
jezikovni pregled O. Currie

VIRI IN LITERATURA

Viri

- BH 1584 = BOHORIC, ADAM, 1584: *Arcticae horulae succifivae*. Wittenberg.
- BIBLIJA.NET = *Biblija.net*. Spletni vir, dostopno na: www.biblija.net.
- BOHORIC 1987 = BOHORIC, ADAM, 1987: *Arcticae horulae succisivae/Zimske urice proste*. Prevedel in spremno študijo napisal Jože Toporišič. Maribor: Obzorja.
- BS 2004 = *Brižinski spomeniki/Monumenta Frisingensia: znanstvenokritična izdaja*. Ur. France Bernik idr. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2004.
- DAG 1585 = DALMATIN, JURIJ, 1585: *Agenda*. Wittenberg.
- DAJNKO 1824 = DAJNKO, PETER, 1824: *Lehrbuch der Windischen Sprache*. Grätz: gedruckt und verlegt bey Johann Andreas Kienreich.
- DB 1578 = DALMATIN, JURIJ, 1578: *BIBLIE, TVIE, VSIGA SVETIGA PISMA PERVI DEIL*. Ljubljana.
- DB 1584 = DALMATIN, JURIJ, 1584: *BIBLIA*. Wittenberg.
- DBu 1580 = DALMATIN, JURIJ, 1580: *PERVE BVQVE MOSESSOVE*. Ljubljana.
- DC 1579 = DALMATIN, JURIJ, 1579: *TA CELI CATEHISMVS*. Ljubljana.
- DC 1580 = DALMATIN, JURIJ, 1580: *CATEHISMVS*. Ljubljana.
- DC 1584 = DALMATIN, JURIJ, 1584: *TA CELI CATEHISMVS, ENI PSALMI*. Wittenberg.
- DC 1585 = DALMATIN, JURIJ, 1585: *TA KRATKI WIRTEMBERSKI CATECHISMVS*. Wittenberg.
- DJ 1575 = DALMATIN, JURIJ, 1575: *JESVS SIRAH*. Ljubljana.
- DM 1584 = DALMATIN, JURIJ, 1584: *KARSZANSKE LEPE MOLITVE*. Wittenberg.
- DP 1568 = DALMATIN, ANTUN, KONZUL, STIPAN, 1993: *POSTILLA 1568*. Faksimile. Biblioteka pretisaka, 6. Pazin.
- DPa 1576 = DALMATIN, JURIJ, 1576: *PASSION*. Ljubljana.
- DPp 1580 = DALMATIN, JURIJ, 1580: *SALOMONOVE PRIPVVISTI*. Ljubljana.
- ENT = ERASMUS, DESIDERIUS, 1519: *Novum Testamentum omne*. Basileae: in aedibus Ioannis Frobenii. Spletni vir, dostopno na: <http://books.google.si/>.
- EvL 1612 = HREN, TOMAŽ, ČANDEK, JANEZ, 1612: *Evangelia inu lystuvi: na vse nedéle, inu jmenite prasnike, céliga léjta, po stari kârszhanski navadi resdeleni: vsem catholishkim cerkvam, stuprau v'Krajnski Desheli, k'dobrimu, s'novizh is Bukovskiga na Slovénski jesik svestu prelosheni*. Istiskanu v'Némshkim Grádu: skusi Iuria Widmanstéterja. Spletni vir, dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-0DZ4FLI6>.
- EvL 1672 = SCHÖNLEBEN, JANEZ LUDVIK, 1672: *Evangelia inu lystuvi: na v'se nedele inu jmenitne prasnike, ceiliga léita, po catholiski vishi, inu po teh ponoulenih mashnih bukvah resdeléni: vsem catholish-*

- kim slouenskim cerkuam, stupráu v'Kraínski deshéli, k' dobrimu, is Latinskiga na Slovenski jesik svestu prelosheni, inu s'nouizh poprauleni.* Stiskanu v'Nemskim Gradzu: skusi Widmanstetterške erbe. Spletni vir, dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-F1MRGD0K>.
- EvL 1715 = HIPOLIT NOVOMEŠKI, 1715: *Evangelia inu lystuvi: na v'se nedele inu imenítne prásnike, céilga léita.* Labaci: formis Joan. Georgij Mayr. Spletni vir, dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-UTB2MRY8>.
- EvL 1730 = HIPOLIT NOVOMEŠKI, 1730: *Evangelia in lystuvi: na use nedele inu imenítne prásnike, céilga léita po cathóliski vishi, inu po téh ponovlénh máshnih bukvah resdeléni.* Labaci: imp. Joannis Georgij Mayr. Spletni vir, dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-REBFMZKH>.
- EvL 1741 = PAGLOVEC, FRANC MIHAEL, 1741: *Evangelia, inu branie: na nedele, inu prasnike zhes celu leitu, is latinskiga na crainski jesik svestu, inu skerbnu preloshene, popraulene, inu pogmerane.* Labaci: typis Adami Friderici Reichhardt. Spletni vir, dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-RM8GVEWV>.
- EvL 1777 = POHLIN, MARKO, 1777: *Branja, inu evangeliumi: na nedele, inu prasneke zhes zelu leytu, is Latinskiga na Kraynski jesik svestu, inu skerbnu prestavlene, popravlene, inu pogmirane.* V' Lublani: skus Joan. Fridrika Egerja. Spletni vir, dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-LN9V9LIR>.
- EvL 1780 = GUTSMAN, OŽBALT, 1780: *Evangelie inu branje ali pisme: na vse nedele inu jiménitne prasnike zielega leta resdelene.* V' Zelouzi: vtisnjene skus Aloisia Ignazia Kleinmayerja. Spletni vir, dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-8VCTU0M7>.
- EvL 1787 = JAPELI, JURIJ, 1787: *Lysti inu evangelia, na vse nedele, inu prasnike zhes leytu.* V' Lublani: per Joan. Fridrihu Egerju, v' Zelu: v' commis. per Jenko. Spletni vir, dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-XJQS1QAP>.
- EvL 1809 = JAPELI, JURIJ, 1809: *Listi inu Evangelji, na use nedele, inu prasnike zeliga lejta.* V' Lublani: per Joan. Rezerju. Spletni vir, dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-WVHXZK7Q>.
- EvL 1816 = *Berila, listi, in evangelji v' nedele in godove zeliga léta s' terplenjam nashiga Odreshenika in s' stikanim sapopadkam vsih evangeliov.* V' Lublani: jih ima na prodaj Juri Liht. Spletni vir, dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-OPL8MEZY>.
- EvL 1833 = BURGER, JOŽEF, 1833: *Lišti in Evangelji v' nedelje in prasnike zeliga léta in vse dni svetiga posta.* V' Ljubljani: jih je natisnil in saloshil Joshef Blasnik. Spletni vir, dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-733RUWLS>.
- G 1758 = BOHORIC, ADAM, 1758: *Grammatica oder Windisches Sprach-Buch.* gedruckt und zu finden bey denen Johann Friderich Kleinmayr seel. Erben. Spletni vir, dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-4WK5PCGL>.
- GB = *Grško besedilo Nove zaveze.* Spletni vir, dostopno na: www.greekbible.com.
- GUTSMAN 1777 = GUTSMAN, OŽBALT, 1777: *Windifche Sprachlehre verfasst von Oswald Gutsman.* Gratz.
- GUTSMAN 1799 = GUTSMAN, OŽBALT, 1799: *Windifche Sprachlehre.* Klagenfurt: gedruckt mit v. Kleinmayerschen Schriften.
- GUTSMAN 1829 = GUTSMAN, OŽBALT, 1829: *Windifche Sprachlehre.* Ur. Urban Jarnik. Klagenfurt: gedruckt und zu haben bei Ferd. Edlen v. Kleinmayr.
- HG 1715 = BOHORIC, ADAM, HIPOLIT NOVOMEŠKI, 1715: *Grammatica Latino-Germanico-Slavonica.* Labaci: formis J. G. Mayr. Spletni vir, dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-UC19YZUK>.

- JANEŽIČ 1854 = JANEŽIČ, ANTON, 1854: *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence*. V Celovcu.
- JANEŽIČ 1863 = JANEŽIČ, ANTON, 1863: *Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo*. Celovec.
- JPO 1578 = JURIČIČ, JURIJ, 1578: *POSTILLA*. Ljubljana.
- KB 1566 = KRELJ, SEBASTIJAN, 1566: *OTROZHIA BIBLIA*. Regensburg.
- KOPITAR 1809 = KOPITAR, JERNEJ, 1809: *Grammatik der Slavifchen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*. Ljubljana.
- KPO 1567 = KRELJ, SEBASTIJAN, 1567: *POSTILLA SLOVENSKA*. Regensburg.
- LB 1545 = *Biblia, das ist die gantze Heilige Schrift/ Deudsch auffß new zugericht Martin Luther*. Wittenberg. Spletni vir, dostopno na: www.biblija.net.
- LBS = BRATULIČ, JOSIP (ur.), 1991: *Lekcionar Bernardina Spličanina 1495*. Faksimile. Split: Književni krug, Zavod za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.
- LH 1566 = LUTHER, MARTIN, 1566: *Haußpostill I–III*. Nürnberg: Gedruckt durch Vlrich Newber vnd Dieterich Gerlatzen.
- MD 1592 = MEGISER, HIERONYMUS, 1592: *DICTIONARIVM QVATVOR LINGVARVM*. Graz.
- METELKO 1825 = METELKO, FRAN SERAFIN, 1825: *Lehrgebäude der slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*. Laibach: gedruckt bey Leopold Eger.
- MIKHAILOV 2001 = MIKHAILOV, NIKOLAI, 2001: *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine: rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)*. Trst: Mladika.
- MS 1593 = MEGISER, HIERONYMUS, 1593: *SPECIMEN*. Frankfurt.
- MURKO 1832 = MURKO, ANTON, 1832: *Theoretisch-praktische Slowenische Sprachlehre für Deutsche, nach den Volkssprecharten der Slowenen in Steiermark, Kärnten, Krain und Ungarns westlichen Distrikten*. Grätz: Verlag der Franz Ferstl'schen Buchhandlung.
- MURKO 1850 = MURKO, ANTON, 1850: *Theoretisch-practische Grammatik der Slowenischen Sprache in Steiermark, Kärnten, Krain und dem illyrischen Küstenlande*. Grätz: Verlag der Fr. Ferstl'schen Buchhandlung.
- MTh 1603 = MEGISER, HIERONYMUS, 1603: *Thefaurus Polyglottus*. Frankfurt.
- NT 1563 = KONZUL ISTRANIN, STJEPAN, DALMATIN, ANTUN, 2008: *Novi testament 1563*. Faksimile. Zagreb: Teološki fakultet »Matija Vlačić Ilirik«, Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- *P 1563 = *ENE DVHOVNE PEISNI*. Tübingen, 1563.
- POHLIN 1768 = POHLIN, MARKO, 1768: *Kraynska grammatika. das ist: Die crainerische Grammatik, oder Kunst die crainerische Sprach(e) regelrichtig zu reden, und zu schreiben*. Laybach.
- POHLIN 1783 = POHLIN, MARKO, 1783: *Kraynska grammatika. das ist: Die crainerische Grammatik, oder Kunst die crainerische Sprach(e) regelrichtig zu reden, und zu schreiben*. Laybach.
- SA 1559 = SPANGENBERG, JOHANNES, 1559: *Außlegungen der Episteln vnd Euangelien*. Nürnberg: Gedruckt durch Iohann vom Berg vnnnd Vlrich Newber.
- SLA = Gradivo za *Slovenski lingvistični atlas*. Hrani Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- SR 1992 = GLAVAN, MIHAEL, idr. (ur.), 1992: *Stiški rokopis: Študije*. Ljubljana: Slovenska knjiga.
- STABEJ 1977 = STABEJ, JOŽE, 1977: *Hieronymus Megiser, Thesaurus polyglottus: iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za Slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil Jože Stabéj*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- ŠMIGOC 1812 = ŠMIGOC, JANEZ KRSTNIK LEOPOLD, 1812: *Theoretisch-praktische Windische Sprachlehre*.
- TA 1550 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1550: *Abecedarium vnd der klein Catehifmus*. Tübingen.

- TA 1555 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1555: *ABECEDARIVM*. Tübingen.
TA 1566 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1566: *ABECEDARIVM, OLI TABLIZA vnd der klein Catehifmus*. Tübingen.
TAr 1562 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1562: *ARTICVLI OLI DEILI, TE PRAVE STARE VERE KERSZHANSKE*. Tübingen.
TC 1550 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1550: *Catechifmus*. Tübingen.
TC 1555 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1555: *CATECHISMVS*. Tübingen.
TC 1567 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1567: *TA CELI CATECHISMVS*. Tübingen.
TC 1574 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1574: *TA CELI CATEHISMVS*. Tübingen.
TC 1575 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1575: *CATEHISMVS SDVEIMA ISLAGAMA*. Tübingen.
TE 1555 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1555: *TA EVANGELI SVETIGA MATEVSHA*. Tübingen.
TfC 1595 = TRUBAR, FELICIJAN, 1595: *TA CELI CATEHISMVS, ENI PSALMI*. Tübingen.
TfM 1595 = TRUBAR, FELICIJAN, 1595: *LEPE KARSZHANSKE MOLITVE*. Tübingen.
TKM 1579 = TULŠČAK, JANŽ, 1579: *Kerfzhanske LEIPE MOLITVE*. Ljubljana.
TKo 1557 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1557: *TA SLOVENSKI KOLENDAR*. Tübingen.
TL 1561 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1561: *SVETIGA PAVLA TA DVA LISTY*. Tübingen.
TL 1567 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1567: *SVETIGA PAVLA LISTVVI*. Tübingen.
TM 1555 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1555: *ENA MOLITOV TIH KERSzhenikou*. Tübingen.
TO 1564 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1564: *CERKOVNA ORDNINGA*. Tübingen.
TP 1567 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1567: *ENA DVHOVSKA PEISSEN SVBPER TVRKE*. Tübingen.
TP 1575 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1575: *Try Duhouske peifsni*. Tübingen.
TPo 1595 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1595: *HISHNA POSTILLA*. Tübingen.
TPs 1566 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1566: *Ta Celi Pfalter Davidou*. Tübingen.
TPs 1567 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1567: *ENI PSALMI, TA CELI CATEhifmus*. Tübingen.
TPs 1579 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1579: *TA PERVI PSALM SHNEGA TRIIEMI ISLAGAMI*. Tübingen.
TR 1558 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1558: *EN REGISHTER*. Tübingen.
TT 1557 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1557: *TA PERVI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*. Tübingen.
TT 1560 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1560: *TA DRVGI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*. Tübingen.
TT 1577 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1577: *NOVIGA TESTAMENTA PVSLEDNI DEIL*. Tübingen.
TT 1581-82 = TRUBAR, PRIMOŽ, 1581–1582: *TA CELI NOVI TESTAMENT*. Tübingen.
TfPre 1588 = TROŠT, MATIJA, 1588: *ENA LEPA INV PRIDNA PREDIGA*. Tübingen.
Vlg = *Vulgata*. Znanstvenokritična izdaja. Spletni vir, dostopno na: www.biblija.net.
VODNIK 1811 = VODNIK, VALENTIN, 1811: *Pifmenoft ali Grammatika sa Perve Shole*. V Lublani.
ZAGAJŠEK 1791 = ZAGAJŠEK, MIHAEL, 1791: *Slovennska grammatika oder Georg Sellenko's Wendische Sprachlehre*. Zilli.
ZK 1595 = ZNOJILŠEK, JANŽ, 1595: *KATECHISMVS DOCTORIA MARTina Luthra*. Tübingen.
Listkovne kartoteke Sekcije za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

Literatura

- AHAČIČ, KOZMA, 2007a: *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*. Zbirka *Linguistica et philologica*, 18. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
AHAČIČ, KOZMA, 2007b: Viri za prevod svetopisemskih besedil pri slovenskih protestantskih piscih 16. stoletja in nekatere tehnike prevajanja. *Slavistična revija* 55/3. 505–529.

- AHAČIČ, KOZMA, 2009: Poglavlje o etimologiji – oblikoslovnem in besedotvornem pregibanju besed – v treh slovenskih slovnica (1715, 1755, 1758). *Jezikoslovni zapiski* 15/1–2. 19–41.
- AHAČIČ, KOZMA, 2012: *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: katoliška doba (1600–1758)*. Zbirka *Linguistica et philologica*, 28. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- AHAČIČ, KOZMA, 2015a: Adam Bohorič. *Arcticae horulae succisivae de Latinocarniolana literatura. Slovenske slovnice in pravopisi: spletišče slovenskih slovnice in pravopisov od 1584 do danes*. Ur. Kozma Ahačič. Spletni vir, dostopno na: <https://www.fran.si/slovnice-in-pravopisi/1/1584-bohoric>.
- AHAČIČ, KOZMA, 2015b: Ožbalt Gutsman. *Windifche Sprachlehre. Slovenske slovnice in pravopisi: spletišče slovenskih slovnice in pravopisov od 1584 do danes*. Ur. Kozma Ahačič. Spletni vir, dostopno na: <https://www.fran.si/slovnice-in-pravopisi/8/1777-gutsman>.
- AHAČIČ, KOZMA, 2015c: Marko Pohlin. *Kraynska Grammatika. Slovenske slovnice in pravopisi: spletišče slovenskih slovnice in pravopisov od 1584 do danes*. Ur. Kozma Ahačič. Spletni vir, dostopno na: <https://www.fran.si/slovnice-in-pravopisi/7/1768-pohlin>.
- ARUMAA, PEETER, 1985: *Urslavische Grammatik 3: Formenlehre*. Heidelberg: C. Winter.
- BESEDEJE 16 = AHAČIČ, KOZMA, LEGAN RAVNIKAR, ANDREJA, MERŠE, MAJDA, NARAT, JOŽICA, NOVAK, FRANCE, 2011: *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. Zbirka Slovarji. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- BABIČ, VANDA, 2003: *Učbenik stare cerkvene slovanščine*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- BEEKES, ROBERT S. P., 1995: *Comparative Indo-European linguistics: an introduction*. Amsterdam, Philadelphia: J. Benjamins Publishing Company.
- BENVENISTE, ÉMILE, 1988: *Problemi splošne lingvistike*. *Studia humanitatis*. Ljubljana: ŠKUC.
- BERNEKER, ERICH, 1924: *Slavisches Etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: C. Winter's Universitätsbuchhandlung.
- BEZLAJ, FRANCE, 1976: *Etimološki slovar slovenskega jezika 1*. Ljubljana: SAZU (izd.), Mladinska knjiga (zal.).
- BHAT, D. N. SHANKARA, 2004: *Pronouns*. *Oxford studies in typology and linguistic theory*. New York: Oxford University Press.
- BJELČEVIČ, ALEKSANDER, 2000: Protestantski silabizem. *Jezik in slovstvo* 45/7–8. 283–292.
- BREZNIK, ANTON, 1917: Literarna tradicija v 'Evangelijih in listih'. *Dom in svet* 30/5–6. 170–174, 225–230, 279–284, 333–347.
- BROWN, ROGER, GILMAN, ALBERT, 1960: The Pronouns of Power and Solidarity. *Style in Language*. Ur. Thomas A. Sebeok. Cambridge, Massachusetts: The M.I.T. Press. 253–276.
- CORBETT, GREVILLE, 1991: *Gender*. Cambridge itd.: Cambridge University Press.
- ČERNIVEC, MANCA, 2021: Citiranje Svetega pisma in dvojna pisna norma. *Jezikovna svetovalnica*. Spletni vir, dostopno na: <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/4922/citiranje-svetega-pisma-in-dvojna-pisna-norma>.
- DAMJANOVIČ, STJEPAN, 2005: *Staroslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- DERGANC, ALEKSANDRA, 1993: Spremembe nekaterih dvojninskih oblik in zvez v slovenščini in ruščini. *Slavistična revija* 41/1. 209–218.
- DIELS, PAUL, 1932: *Altkirchenslavische Grammatik: mit einer Auswahl von Texten und einem Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter-Universitätsbuchhandlung.
- FRANKS, STEVEN, HOLLOWAY KING, TRACY, 2000: *A Handbook of Slavic Clitics*. New York: Oxford University Press.

- HAMM, JOSIP, 1974: *Staroslavenska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- HELBIG, GERHARD, BUSCHA, JOACHIM, 1984: *Deutsche Grammatik*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- HMČ = LAMPRECHT, ARNOŠT, ŠLOSAR, DUŠAN, BAUER, JAROSLAV, 1986: *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN.
- HOCK, HANS HENRICH, 1991: *Principles of Historical Linguistics*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- HONZAK JAHIČ, JASNA, 2003: Pohlinov in Metelkov opis slovenskega knjižnega jezika v luči časa njunega nastanka. *Slavistična revija* 51/posebna številka. 331–350.
- HONZAK JAHIČ, JASNA, 2006: Idejne prvine Kraynske grammatike (1768) Marka Pohlina/Notional elements of Marko Pohlin's Kraynska grammatika (1768). *Slavistična revija* 54/posebna številka. 225–236, 593–605.
- HOWE, STEPHEN, 1996: *The Personal Pronouns in the Germanic Languages*. Studia Linguistica Germanica, 43. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1996.
- HUMBOLDT, WILHELM VON, 1988: *On language: the diversity of human language-structure and its influence on the mental development of mankind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HUANG, C.-T. JAMES, 1984: On the distribution and reference of empty pronouns. *Linguistic Inquiry* 15. 531–574.
- IVŠIČ, STJEPAN, 1970: *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- JAKOBSON, ROMAN, 1995: Shifters and Verbal Categories. Roman Jakobson, *On language*. Ur. Linda R. Waugh, Monique Monville-Burston. Cambridge, London: Harvard university press. 386–392. Spletni vir, dostopno na: <http://varenne.tc.columbia.edu/texts/jakbsromn90shifverb.pdf>.
- JAKOP, TJAŠA, 2008: *Dvojina v slovenskih narečjih*. Zbirka Linguistica et philologica, 21. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- JAKOP, TJAŠA, 2010: Dvojinske oblike v delih protestantskih piscev. *Reformacija na Slovenskem/The reformation in Slovene lands*. Ur. Aleksander Bjelčevič. Obdobja, 27. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 357–369.
- JELOVŠEK, ALENKA, 2011a: Razvoj zaimenskega ogovornega sistema v slovenskih pisnih virih do leta 1850. *Slavistična revija* 59/2. 195–211.
- JELOVŠEK, ALENKA, 2011b: Neosebna raba oblike ono v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. *Slavistična revija* 59/4. 415–435.
- JELOVŠEK, ALENKA, 2011c: Polvikanje v slovenščini v luči starejših pisnih virov. *Jezikoslovni zapiski* 17/1. 73–88.
- JELOVŠEK, ALENKA, 2015: Janez Krstnik Leopold Šmigoc. Theoretisch-praktische Windische Sprachlehre. *Slovenske slovnice in pravopisi: spletišče slovenskih slovnice in pravopisov od 1584 do danes*. Ur. Kozma Ahačič. Spletni vir, dostopno na: <https://www.fran.si/slovnice-in-pravopisi/13/1812-smigoc>.
- JELOVŠEK, ALENKA, 2016a: »My sva téh svetnikou otroci«: dvojina osebnih zaimkov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. *Slavistična revija* 64/2. 95–112.
- JELOVŠEK, ALENKA, 2016b: Raba naglasnih in naslonskih oblik nepovratnih osebnih zaimkov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. *Jezikoslovni zapiski* 22/2. 7–29.
- JELOVŠEK, ALENKA, 2019: Vpliv tujejezičnih pravopisnih norm na ugotavljanje glasovne podobe besedja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja. *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest*. Ur. Hotimir Tivadar. Obdobja, 39. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 213–220.
- JELOVŠEK, ALENKA, 2020: Prikaz pisne in glasovne variantnosti iztočnic v SSKJ16. *Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine; Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja; Veliki madžarsko-slovenski spletni slovar*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Univerzitetna založba. 287–308.

- JELOVŠEK, ALENKA, 2021: Jezik Recljevih Gorskih bukev. *Gorske bukve 1582: znanstvenokritična izdaja*. Ur. Alenka Jelovšek. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 137–190.
- JELOVŠEK, ALENKA, 2022a: Osebnostni zaimki v Bohoričevi slovnici: odraz stanja v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja? *Novi pogledi na Adama Bohoriča*. Ur. Marko Jesenšek. Razprave II. razreda SAZU, XXVI. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 178–201.
- JELOVŠEK, ALENKA, 2022b: Jurij Juričič – Hrvat in slovenski knjižni jezik. *Kolektivne identitete skozi prizmo zgodovine dolgega trajanja: slovenski pogledi*. Ur. Vanja Kočever. Ljubljana: Založba ZRC. 105–130.
- JELOVŠEK, ALENKA, ERJAVEC, TOMAŽ, 2019: A corpus-based study of 16th-century Slovene clitics and clitic-like elements. *Slovenski jezik – Slovene linguistic studies* 12. 3–19.
- JESPERSEN, OTTO, 1968: *The philosophy of grammar*. London: Allen & Unwin.
- KIDRIČ, FRANCÈ, 1929–1938: *Zgodovina slovenskega slovstva: od začetkov do marčne revolucije*. V Ljubljani: Slovenska matica.
- KIDRIČ, FRANCÈ, 2013a (¹1928): Hipolit (1667–1722). *Slovenska biografija*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Spletni vir, dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi231720/#slovenski-biografski-leksikon>. Izvirna objava: *Slovenski biografski leksikon 3: Hintner–Kocen*. Ur. Izidor Cankar et al. Ljubljana: Zadrúžna gospodarska banka.
- KIDRIČ, FRANCÈ, 2013b (¹1935): Paglovec, Franc Mihael (1679–1759). *Slovenska biografija*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Spletni vir, dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi401504/#slovenski-biografski-leksikon>. Izvirna objava: *Slovenski biografski leksikon 6: Mrkun–Peterlin*. Ur. Franc Ksaver Lukman. Ljubljana: Zadrúžna gospodarska banka.
- KOPEČNÝ, FRANTIŠEK, ŠAUR, VLADIMÍR, POLÁK, VÁCLAV, 1980: *Etymologický slovník slovanských jazyků: slova gramatická a zájmena 2 (Spojky, částice, zájmena a zájmenná adverbia)*. Praga: Academia.
- KORUZA, JOŽE, 1984: Cerkevne pesmi in pesmarice slovenskih protestantov. *Ta celi catehismus, eni psalmi, inu teh vekših godov, stare inu nove kèrshanske pejsni*. Ur. Bogomil Gerlanc. Monumenta litterarum Slovenicarum, 19. Ljubljana: Mladinska knjiga. 307–336.
- KRANJIC, SIMONA, 2006: Vzpostavlanje reference v govorjenih in zapisanih besedilih. *Zbornik Matice srpske za slavistiku: Slavističeskij zbornik: Review of Slavic Studies* 69. 153–166.
- LEGAN RAVNIKAR, ANDREJA, 2015: Valentin Vodnik. Pifmenoft ali Gramatika sa Perve Shole. *Slovenske slovnice in pravopisi: spletišče slovenskih slovnice in pravopisov od 1584 do danes*. Ur. Kozma Ahačič. Spletni vir, dostopno na: <https://www.fran.si/slovnice-in-pravopisi/11/1811-vodnik>.
- LOGAR, JANEZ, 1932: Krelj, Sebastijan (1538–1567). *Slovenska biografija*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Spletni vir, dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi303664/#slovenski-biografski-leksikon>. Izvirna objava: *Slovenski biografski leksikon: 4. zv. Kocen - Lužar*. Ur. Franc Ksaver Lukman et al. Ljubljana: Zadrúžna gospodarska banka, 1932.
- LOGAR, TINE, 1976: Glasoslovne in oblikoslovne variante v jeziku Trubarjeve Cerkovne ordninge. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj* 12. Ljubljana: Filozofska fakulteta, PZE za slovanske jezike in književnosti. 17–26.
- LYONS, JOHN, 1977: *Semantics*. Cambridge itd.: Cambridge University Press.
- MATASOVIĆ, RANKO, 2008: *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.

- MEČKOVSKA, NINA, 1985: Osební zaimki v slovenskem in v vzhodnoslovanskih jezikih. *Slavistična revija* 33/1. 17–26.
- MERŠE, MAJDA, 1996: Kopitarjev knjižnojezikovni vzor in Postilla 1578. *Kopitarjev zbornik*. Ur. Jože Toporišič. Obdobja, 15. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. 93–104.
- MERŠE, MAJDA, 1998: Primerjava besedja Kreljeve in Juričičeve Postile. *Vatroslav Oblak*. Ur. Alenka Šivic-Dular. Obdobja, 18. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 217–231.
- MERŠE, MAJDA, 1999: Škrabčev prikaz slovenskih slovničarjev. *Škrabčeva misel* III. Ur. Jože Toporišič. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica. 65–77.
- MERŠE, MAJDA, 2001a: Glagolski vid v povezavi z načinom in naklonom v Trubarjevih in Dalmatinovih biblijskih prevodih. *Jezikoslovni zapiski* 7/1–2. 113–128.
- MERŠE, MAJDA, 2001b: Popolni izpisi del slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja in zamisel slovarske predstavitve besedja. *450-letnica slovenske knjige in slovenski protestantizem*. Ur. Marko Kerševan. Ljubljana: Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 128–150.
- MERŠE, MAJDA, 2006: Megiserjeva slovarja in oblikujoča se knjižnojezikovna norma v 16. stoletju. *Stati inu obstati* 2/3–4. 123–137.
- MERŠE, MAJDA, 2009: *Slovenski knjižni jezik 16. stoletja*. Zbirka *Linguistica et philologica*, 23. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- MERŠE, MAJDA, 2010a: Slovenische Bibelübersetzungen des 16. Jahrhunderts - Sprachentwicklungen in den Übersetzungen von Dalmatin. *Biblia Slavica*. Ur. Hans Rothe. Paderborn idr.: F. Schöningh. 58–91.
- MERŠE, MAJDA, 2010b: Trubarjeva Hišna postila (1595) v odnosu do Lutrove prevodne predloge. *Jezikoslovni zapiski* 16/2. 7–32.
- MERŠE, MAJDA, 2011: Uvod. Kozma Ahačič, Andreja Legan Ravnikar, Majda Merše, Jožica Narat, France Novak, *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 7–16.
- MERŠE, MAJDA, 2013: *Slovenski knjižni jezik 16. stoletja: razprave o jezikovnem sistemu, besedju in prevodni problematiki*. Zbirka *Linguistica et philologica*, 29. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- MERŠE, MAJDA, JAKOPIN, FRANC, NOVAK, FRANCE, 1992: Fonološki sistem knjižnega jezika slovenskih protestantov. *Slavistična revija* 40/4. 321–340.
- MERŠE, MAJDA, NOVAK, FRANCE, S SODELOVANJEM FRANCKE PREMKE, 2001: *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja: poskusni snopič*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- MICHAEL, IAN, 1970: *English Grammatical Categories and the Tradition to 1800*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MIKLOSICH, FRANZ [= FRANC MIKLOŠIČ], 1856: *Grammatik der slavischen Sprachen: Formenlehre*. Wien.
- MIKLOSICH, FRANZ [= FRANC MIKLOŠIČ], 1868–1874: *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen* 4: *Syntax*. Wien.
- MIKLOSICH, FRANZ [= FRANC MIKLOŠIČ], 1876: *Vergleichende Formenlehre der slavischen Sprachen* 3: *Wortbildungslehre*. Dunaj: Wilhelm Braumüller.
- MURKO, MATIJA, 1891: Enklitike v slovenščini. *Letopis Matice slovenske* 22. 1–65.
- MURKO, MATIJA, 1892: Enklitike v slovenščini. *Letopis Matice slovenske* 23. 51–86.
- MURSEC, JOŽEF, 1847: *Kratka slovenska slovnica za pervence*. V' Gradci: Lajkamovi nasledniki.
- NAHTIGAL, RAJKO, 1952: *Slovanski jeziki*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

- NEWEKLOWSKY, GERHARD, 2009: »Ta list htim Rimljanom« – inačici 1560 in 1582. *Slavistična revija* 56/4, 57/1 (*Trubarjeva številka*, ur. Majda Merše). 211–220.
- NEWEKLOWSKY, GERHARD, 2013: Pohlina in Gutsmanova slovnica. *Novi pogledi na filološko delo o. Marka Pohlina in njegov čas: ob 80-letnici prof. dr. Martine Orožen in 85-letnici akad. prof. dr. Jožeta Toporišiča*. Ur. Irena Orel. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 155–171.
- NICHOLS, JOHANNA, 2006: Diversity and Stability in Language. *The Handbook of Historical Linguistics*. Ur. Brian D. Joseph, Richard D. Janda. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- NOVAK, FRANCE, 2006: Predponi v- in u- v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. *Stati inu obstatu* 2/3–4. 138–159.
- OBLAK, VATROSLAV, 1889: Starejši slovenski teksti. *Letopis Matice slovenske* 20. 122–202.
- OBLAK, VATROSLAV, 1994: Protestantske postile v slovenskem prevodu. *Letopis Matice slovenske* 25. 202–215.
- OREL, IRENA, 2003: Josef Dobrovský in slovenski slovnicařji – vzporednosti in različnosti v oblikoslovnih prikazih. *Slavistična revija* 51/Kongresna številka. 351–373.
- OREL, IRENA, 2009: Starejša besedila kot vir za preučevanje zemljepisnih jezikovnih različkov. *Slovenska narečja med sistemom in rabo*. Ur. Vera Smole. Obdobja, 26. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 3–22.
- OREL, IRENA, 2010a: Kranjski jezik v besedilih 16. in začetka 17. stoletja. *Reformacija na Slovenskem/ The reformation in Slovene lands*. Ur. Aleksander Bjelčevič. Obdobja, 27. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 401–415.
- OREL, IRENA, 2010b: Slovanstvo v zgodovini slovenskega jezika. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj* 46. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 27–38.
- OREL, IRENA, 2013: Znotrajjezikovni in/ali medjezikovni dejavniki oblikotvornih sprememb v slovenskem zgodovinskem oblikoslovju. *Jezikoslovni zapiski* 19/1. 143–159.
- OREL, IRENA, 2019a: Skladenjske razlike v katekizmih slovenskih in hrvaških reformatorjev (Trubar 1550, Konzul 1564; Krelj 1566, Vlačić 1566). *Slavia Centralis* 12/1. 182–202.
- OREL, IRENA, 2019b: Ženske dvojninske glagolske oblike v starejšem slovenskem knjižnem jeziku. *Slavistična revija* 67/2. 273–280.
- OROŽEN, MARTINA, 1970/71: Začetki slovenske jezikoslovne misli. *Jezik in slovstvo* 16/7. 193–200.
- OROŽEN, MARTINA, 1981: Kako pojmovati Kopitarjevo opredelitev za ljudsko osnovo slovenskega knjižnega jezika. *Slavistična revija* 29/2. 187–200.
- OROŽEN, MARTINA, 1984: Gramatična in leksikalna preobrazba Dalmatinovega knjižnega jezika ob Japljevem prevodu Biblije (1584 – 1784 – 1802). *Protestantismus bei den Slowenen/Protestantizem pri Slovencih*. Ur. Gerhard Neweklowsky idr. Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 13. Wien: Institut für Slawistik der Universität Wien. 153–179.
- OROŽEN, MARTINA, 1986: Stilni problemi Trubarjevega jezika. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj* 22. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 27–47.
- OROŽEN, MARTINA, 1996: *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika od Brižinskih spomenikov do Kopitarja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- OROŽEN, MARTINA, 2003: *Razvoj slovenske jezikoslovne misli*. Zora 30. Maribor: Slavistično društvo.
- OROŽEN, MARTINA, 2010: *Kulturološki pogled na razvoj slovenskega knjižnega jezika: od sistema k besedilu*. Zora, 71. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

- PETI STANTIĆ, ANITA, 1999: Usporedba gramatičke obrade kratkih i dugih oblika zamjenica u slovenskim i hrvatskim gramatikama Murkova vremena. *Murkov zbornik*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo Maribor. 148–162.
- PETI STANTIĆ, ANITA, 2002: *Poredbena sintaksa ličnih zamjenica u južnoslavenskim jezicima*. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- PETI STANTIĆ, ANITA, 2007: Naslonke – terminologija med skladnjo in proizvodnjo. *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Ur. Irena Orel. Obdobja, 24. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 425–434.
- POGORELEC, BREDI, 1968: Razvoj prostega stavka v slovenskem knjižnem jeziku: vloga dativa v stavku. *Jezik in slovstvo* 13/6. 145–150.
- POGORELEC, BREDI, 2011: *Zgodovina slovenskega knjižnega jezika: jezikoslovni spisi* I. Ur. Kozma Ahačič. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- RAECKE, JOCHEN, 1995: »er sich des schwären Wercks, nämlich die Haußpostill D. Martini Lutheri, in die Windische Sprach zu vbersetzen vnderfangen«: »Windisches« in der »Windischen Sprach« der Truberschen »Hishna postilla«. *Ein Leben zwischen Laibach und Tübingen: Primus Truber und seine Zeit*. Ur. Eugenio Coseriu, Rolf-Dieter Kluge. München: Verlag Otto Sagner. 382–413.
- RAJH, BERNARD, 1984: Vzhodnoštajerske slovnice iz prve polovice 19. stoletja. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 2. 299–309.
- RAMOVŠ, FRAN, 1924: *Historična gramatika slovenskega jezika 2: konzonantizem*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- RAMOVŠ, FRAN, 1935: *Historična gramatika slovenskega jezika 7: dialekti*. Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani, Dela I. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- RAMOVŠ, FRAN, 1952: *Morfologija slovenskega jezika: skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša v l. 1947/48, 48/49*. Ljubljana: Univerzitetna študijska komisija (izd.) – DZS (zal.).
- RAMOVŠ, FRAN, 1971: *Zbrano delo* 1. Ur. Tine Logar, Jakob Rigler. Razred za filološke in literarne vede, Dela 23/I. Ljubljana: SAZU.
- RAMOVŠ, FRAN, 1995: *Kratka zgodovina slovenskega jezika* 1. Zbirka ZRC, 9. Ljubljana: ZRC SAZU.
- RAMOVŠ, FRAN, 1997: *Zbrano delo* 2. Ur. Jože Toporišič. Razred za filološke in literarne vede, Dela 23/II. Ljubljana: SAZU.
- RIGLER, JAKOB, 1968: *Začetki slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- RIGLER, JAKOB, 1977: Problematika glasoslovnih in oblikoslovnih variant v Trubarjevi Cerkovni ordnini. *Slavistična revija* 25/4. 465–490.
- RUPEL, MIRKO, 1958: Prispevki k protireformacijski dobi. *Slavistična revija* 11/1–2. 122–129.
- RUPEL, MIRKO, 1962: *Primož Trubar: življenje in delo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- RUPEL, MIRKO, 1966: *Slovenski protestantski pisci*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- SKOK, PETAR, 1971: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Globus.
- SMOLIK, MARIJAN, 2011: *Odmev verskih resnic in kontroverz v slovenski cerkveni pesmi od začetkov do konca 18. stoletja. Druga, elektronska, pregledana izdaja*. Ur. Matija Ogrin. Spletni vir, dostopno na: <http://ezb.ijs.si/fedora/get/ezmono:ovr/VIEW/>.
- SNOJ, MARKO, 2003: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.
- SSKJ2 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja*, 2014. Spletni vir, dostopno na: www.fran.si.

- STONE, GERALD, 1977: Address in the Slavonic Languages. *The Slavonic and East European Review* 55. 491–505.
- STRAMLJIČ BREZNIK, IRENA, 2006: Škrabec o Metelku kot jezikoslovcu. *Jezikoslovci in njihova dela v Škrabčevih očeh: Škrabčeva misel V*. Ur. Jože Toporišič. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica. 195–202.
- ŠEKLI, MATEJ, 2008: O narečni osnovi jezika Celovškega ali Rateškega rokopisa ter o izvoru oblike *seydi*. *Jezikoslovni zapiski* 14/1. 29–40.
- ŠEKLI, MATEJ, 2010: Zaimkovno podvajanje predmeta in oseba v rezijanskem narečju slovenščine: s stališča jezikovnega stika s furlanščino. *Makedonsko-slovenečki jazični, književni i kulturni vrski: Makedonsko-slovenske jezikoslovne, književne in kulturne zveze*. Skopje: Filološki fakultet Blaže Koneski, Univerzitet Sv. Kiril i Metodij. 133–155.
- ŠEKLI, MATEJ, 2011: Predzgodovina praslovanskega naglasnega sistema v luči moskovske naglasoslovne šole. *Jezikoslovni zapiski* 17/2. 7–40.
- ŠEKLI, MATEJ, 2016: *Primerjalno glasoslovje slovanskih jezikov 1: Od praindoevropsčine do praslovanščine*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- ŠIVIC DULAR, ALENKA, 2006: Slovensko *va* v kontekstu slovenskih in slovanskih osebnih zaimkov za dvojino. *Jezikoslovni zapiski* 12/1. 7–27.
- ŠKRABEC I–II = ŠKRABEC, STANISLAV, 1994: *Jezikoslovna dela I–II*. Ur. Jože Toporišič. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica.
- TESNIÈRE, LUCIEN, 1925: *Les formes du duel en slovène*. Travaux/Institut d'études slaves, 3. Paris: Librairie ancienne Honoré Champion.
- TOMŠIČ, FRANCE, 1943: *Starocerkvenoslovanska slovnica in čitanka za višje razrede srednjih šol*. Ljubljana: Pokrajinska šolska založba.
- TOPORIŠIČ, JOŽE, 1980: Kopitarjeva slovnica – oblikoslovje. *Slavistična revija* 28/4. 395–413.
- TOPORIŠIČ, JOŽE, 1983: Pohlina slovnica. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj* 19. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 95–128.
- TOPORIŠIČ, JOŽE, 1984: Gutsmanova slovnica. *Protestantismus bei den Slowenen/Protestantizem pri Slovencih*. Ur. Gerhard Neweklowsky idr. Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 13. Wien: Institut für Slawistik der Universität Wien. 209–227.
- TOPORIŠIČ, JOŽE, 1992a: Jezikoslovna obravnava. *Stiški rokopis: študije*. Ljubljana: Slovenska knjiga.
- TOPORIŠIČ, JOŽE, 1992b: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Leksikoni Cankarjeve založbe, zbirka Sopotnik. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Toporišič, Jože, 1997: Janežičeva Slovenska slovnica 1854. *Jezikoslovne in literarnovedne raziskave*. Ur. Breda Pogorelec s sodelavci. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 87–97.
- TOPORIŠIČ, JOŽE, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- TOPORIŠIČ, JOŽE, 2010: Kako zapisovati glasovje knjižne slovenščine. *Reformacija na Slovenskem/The reformation in Slovene lands*. Ur. Aleksander Bjelčevič. Obdobja, 27. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 451–459.
- TROJAR, MITJA, 2015: Mihael Zagajšek. Slovenska grammatika oder Georg Sellenko's Wendische Sprachlehre in deutsch und wendischen Vortrag. *Slovenske slovnice in pravopisi: spletišče slovenskih slovnice in pravopisov od 1584 do danes*. Ur. Kozma Ahačič. Spletni vir, dostopno na: <https://www.fran.si/slovnice-in-pravopisi/9/1791-zagajsek>.
- TROJAR, MITJA, 2022: Odmevi Bohoriča, slovníčarstvo v nadaljnjih stoletjih. *Novi pogledi na Adama Bohoriča*. Ur. Marko Jesenšek. Razprave II. razreda SAZU, XXVI. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 276–300.

- VAILLANT, ANDRÉ, 1958: *Grammaire comparée des langues slaves II: morphologie*. Collection Les langues du monde. Série grammaire, philologie, littérature, 11. Lyon, Paris: IAC.
- VEČERKA, RADOSLAV, 1989: *Altkirchenslavische (altbulgarische) Syntax I: Die lineare Satzorganisation*. Freiburg: Weiher.
- VIDOVIČ MUHA, ADA, 1996: Določnost kot besedilna prvina v slovničnem opisu slovenskega jezika (ob Kopitarjevi slovnici). *Kopitarjev zbornik*. Ur. Jože Toporišič. Obdobja, 15. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 115–30.
- VIDOVIČ MUHA, ADA, 1998: Slovnice slovenskega jezika. *Enciklopedija Slovenije* 12. Ljubljana: Mladinska knjiga. 79–81.
- VIDOVIČ MUHA, ADA, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- VONDRÁK, VÁCLAV, ¹1908: *Vergleichende Slavische Grammatik: Formenlehre und Syntax*. Göttingen: Vanderhoek, Ruprecht.
- VONDRÁK, VÁCLAV, ²1912: *Altkirchenslavische Grammatik*. Berlin.
- VONDRÁK, VÁCLAV, ²1928: *Vergleichende slavische Grammatik 2: Formenlehre und Syntax*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- WALES, KATIE, 1996: *Personal Pronouns in Present-Day English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ZIFONUN, GISELA, 1997: *Grammatik der deutschen Sprache I–III*. Berlin, New York: W. de Gruyter.
- ŽELE, ANDREJA, 2001: *Vezljivost v slovenskem jeziku (s poudarkom na glagolu)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- ŽELE, ANDREJA, 2013: Pohlin o/v slovenski skladnji. *Novi pogledi na filološko delo o. Marka Pohlina in njegov čas: ob 80-letnici prof. dr. Martine Orožen in 85-letnici akad. prof. dr. Jožeta Toporišiča*. Ur. Irena Orel. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 172–181.

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Praslovanska paradigma za edninske zaimke, ki ne izražajo spola	25
Preglednica 2: Praslovanska paradigma za 1dv. in 2dv.	26
Preglednica 3: Praslovanska paradigma za 1mn. in 2mn.	27
Preglednica 4: Praslovanska paradigma 3mžs (Ivšič 1970: 224)	28
Preglednica 5: Izpričane edninske oblike zaimkov, ki ne izražajo spola, v starejših slovenskih spomenikih	29
Preglednica 6: Izpričane oblike 1mn. in 2mn. v starejših slovenskih spomenikih.	32
Preglednica 7: Izpričane oblike 3mžs v starejših slovenskih spomenikih	33
Preglednica 8: Preglednica črkovnih znamenj za nenaglašena <i>e</i> in polglasnik ter naglašeni <i>a</i>	39
Preglednica 9: Zapis <i>i, j</i> in <i>ń</i> pri Trubarju	47
Preglednica 10: Zapis <i>i, j</i> in <i>ń</i> pri Krelju	50
Preglednica 11: Zapis <i>i, j</i> in <i>ń</i> pri Dalmatinu	51
Preglednica 12: Zapis <i>i, j</i> in <i>ń</i> pri ostalih avtorjih	53
Preglednica 13: Zapis <i>i, j</i> in <i>ń</i> v pesmaricah	55
Preglednica 14: Zapis <i>i, j</i> in <i>ń</i> v TPo 1595.	59
Preglednica 15: Zapis <i>é</i> in <i>ó</i> pri Trubarju	60
Preglednica 16: Zapis <i>é</i> in <i>ó</i> pri Dalmatinu	62
Preglednica 17: Zapis <i>s</i> pri posameznih avtorjih	65
Preglednica 18: Zapis <i>s</i> v pesmaricah in TPo 1595	68
Preglednica 19: Zapis <i>v</i> pri Trubarju	69
Preglednica 20: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Trubarju	77
Preglednica 21: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Krelju.	79
Preglednica 22: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Dalmatinu	81
Preglednica 23: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Juričiču.	82
Preglednica 24: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Tulščaku	84
Preglednica 25: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Bohoriču	85
Preglednica 26: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Trostu	86
Preglednica 27: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Megiserju	86
Preglednica 28: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, pri Znojilšku	87
Preglednica 29: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, v *P 1563.	87
Preglednica 30: Orodnik edninskih zaimkov, ki ne izražajo spola, v pesmaricah.	89
Preglednica 31: Edninske oblike osebnih zaimkov, ki ne izražajo spola, v TPo 1595	90
Preglednica 32: Oblike 1dv. in 2dv. pri Trubarju	92

Preglednica 33: Oblike 1dv. in 2dv. pri Krelju	92
Preglednica 34: Oblike 1dv. in 2dv. pri Dalmatinu	94
Preglednica 35: Oblike 1dv. in 2dv. pri Juričiču	96
Preglednica 36: Oblike 1dv. in 2dv. pri Bohoriču	96
Preglednica 37: Oblike 1dv. in 2dv. v TPo 1595	97
Preglednica 38: Oblike 1mn. in 2mn. pri Trubarju	98
Preglednica 39: Oblike 1mn. in 2mn. pri Krelju in Juričiču	100
Preglednica 40: Oblike 1mn. in 2mn. pri Dalmatinu	100
Preglednica 41: Oblike 1mn. in 2mn. pri Bohoriču	101
Preglednica 42: Oblike 1mn. in 2mn. pri Megiserju	101
Preglednica 43: Oblike 1mn. in 2mn. pri Tulščaku, Trostu in Znojilšku	102
Preglednica 44: Oblike D 1mn. in 2mn. v pesmaricah	102
Preglednica 45: Oblike 1mn. in 2mn. v TPo 1595	104
Preglednica 46: Oblike 3mžs pri Trubarju	105
Preglednica 47: Oblike 3mžs pri Krelju	112
Preglednica 48: Oblike 3mžs pri Dalmatinu	114
Preglednica 49: Oblike 3mžs pri Juričiču	117
Preglednica 50: Oblike 3mžs pri Tulščaku	120
Preglednica 51: Oblike 3mžs pri Bohoriču	120
Preglednica 52: Oblike 3mžs pri Trostu	122
Preglednica 53: Oblike 3mžs pri Megiserju	123
Preglednica 54: Oblike 3mžs pri Znojilšku	123
Preglednica 55: Oblike 3mžs v *P 1563	124
Preglednica 56: Oblike 3mžs v Trubarjevih pesmaricah	127
Preglednica 57: Oblike 3mžs v Dalmatinovih pesmaricah	128
Preglednica 58: Oblike 3mžs v TfC 1595	129
Preglednica 59: Oblike 3mžs v TPo 1595	130
Preglednica 60: Zaimenske paradigme v Bohoričevi slovnici	249
Preglednica 61: Zaimenske paradigme v <i>Vocabolario Italiano e Schiavo</i>	251
Preglednica 62: Zaimenske paradigme v Hipolitovi izdaji Bohoričeve slovnice	252
Preglednica 63: Zaimenske paradigme v celovški predelavi Bohoričeve slovnice	253
Preglednica 64: Zaimenske paradigme v prvi izdaji <i>Kraynske Grammatike</i>	255
Preglednica 65: Zaimenske paradigme v drugi izdaji <i>Kraynske grammatike</i>	258
Preglednica 66: Zaimenske paradigme v <i>Windische Sprachlehre</i>	260
Preglednica 67: Zaimenske paradigme v <i>Slovenski grammatiki</i>	263
Preglednica 68: Zaimenske paradigme v <i>Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark</i>	265
Preglednica 69: Zaimenske paradigme v <i>Pifmenosti ali Gramatiki sa Perve Shole</i>	267
Preglednica 70: Zaimenske paradigme v <i>Theoretisch-praktische Windische Sprachlehre</i>	269
Preglednica 71: Zaimenske paradigme v <i>Lehrgebäude der slowenischen Sprache</i>	272
Preglednica 72: Zaimenske paradigme v <i>Theoretisch-praktische Slowenische Sprachlehre</i>	274
Preglednica 73: Zaimenske paradigme v <i>Slovenski slovnici s kratkim pregledom slovenskega slovstva</i>	277
Preglednica 74: Zaimenske paradigme v <i>Slovenski slovnici za domačo in šolsko rabo</i>	279

Preglednica 75: Oblike imenovalnika in tožilnika tretjeosebnega zaimka srednjega spola v starejših slovenskih slovnica do Šmigoca	280
Preglednica 76: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1612	285
Preglednica 77: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1612	291
Preglednica 78: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1715	296
Preglednica 79: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1741	298
Preglednica 80: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1777	302
Preglednica 81: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1780	307
Preglednica 82: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1787	313
Preglednica 83: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1809	316
Preglednica 84: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1816	319
Preglednica 85: Oblike osebnih zaimkov v EvL 1833	323
Preglednica 86: Izpričanost kratkih oblik v lekcionarjih.	329

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Razmerje oblik D 3ed. ms <i>nim</i> in <i>ñemu</i> ob posameznih predlogih v DB 1584	115
Graf 2: Razmerje med dolgimi in kratkimi oblikami T 1ed. in 2ed. v Trubarjevih delih	141
Graf 3: Razmerje med dolgo in kratko obliko Red. 3ms ob zanikanih glagolih v Trubarjevih delih	144
Graf 4: Razmerje med dolgo in kratko obliko Red. 3ms ob povratnih glagolih pri Trubarju	145
Graf 5: Razmerje med dolgo in kratko obliko Ted. 3m pri Trubarju	146
Graf 6: Razmerje med dolgimi in kratkimi oblikami Tmn. 3mžs pri Trubarju	148
Graf 7: Razmerje med dolgimi in kratkimi oblikami Ted. 3ž pri Trubarju	150
Graf 8: Primerjava rabe dolgih in kratkih oblik pri posameznih zaimkih v TT 1581-82	151
Graf 9: Primerjava rabe dolgih in kratkih oblik v Red. 3ms ob zanikanem glagolu in Ted. 3m pri Trubarju	152
Graf 10: Razmerje dajalniških dolgih in kratkih oblik pri Krelju	153
Graf 11: Razmerje med rabo tožilniških dolgih in kratkih oblik pri Krelju	153
Graf 12: Razmerje med rabo roditeljskih dolgih in kratkih oblik ob zanikanih glagolih v Dalmatinovih delih iz let 1575–1578	154
Graf 13: Razmerje med rabo roditeljskih dolgih in kratkih oblik ob povratnih glagolih v Dalmatinovih delih iz let 1575–1578	155
Graf 14: Razmerje med rabo dajalniških dolgih in kratkih oblik v Dalmatinovih delih iz let 1575–1578	155
Graf 15: Razmerje med rabo tožilniških dolgih in kratkih oblik v Dalmatinovih delih iz let 1575–1578	156
Graf 16: Razmerje med rabo dajalniških dolgih in kratkih oblik v Dalmatinovih delih iz leta 1580.	157
Graf 17: Razmerje med rabo tožilniških dolgih in kratkih oblik v Dalmatinovih delih iz leta 1580.	157
Graf 18: Razmerje med rabo roditeljskih dolgih in kratkih oblik ob zanikanih glagolih v DB 1584	158
Graf 19: Razmerje med rabo roditeljskih dolgih in kratkih oblik ob povratnih glagolih v DB 1584	159
Graf 20: Primerjava rabe dolge in kratke oblike Rmn. 3mžs ob zanikanih in povratnih glagolih ter količinskih izrazih v DB 1584.	159
Graf 21: Razmerje med dajalniškimi dolgimi in kratkimi oblikami v DB 1584.	160
Graf 22: Razmerje med tožilniškimi dolgimi in kratkimi oblikami v DB 1584.	160

Graf 23: Primerjava razmerja med rabo dolgih in kratkih tožilniških oblik v Trubarjevih in Dalmatinovih biblijskih prevodih	161
Graf 24: Razmerje med roditeljskimi dolgimi in kratkimi oblikami ob zanikanih glagolih v Dalmatinovih delih iz let 1584–1585.	164
Graf 25: Razmerje med dajalniškimi dolgimi in kratkimi oblikami v Dalmatinovih delih iz let 1584–1585	164
Graf 26: Razmerje med tožilniškimi dolgimi in kratkimi oblikami v Dalmatinovih delih iz let 1584–1585	165
Graf 27: Razmerje med roditeljskimi dolgimi in kratkimi oblikami ob zanikanih glagolih v KPo 1567 in JPo 1578.	167
Graf 28: Razmerje med roditeljskimi dolgimi in kratkimi oblikami ob povratnih glagolih v KPo 1567 in JPo 1578.	167
Graf 29: Razmerje med dajalniškimi dolgimi in kratkimi oblikami v KPo 1567 in JPo 1578 .	168
Graf 30: Razmerje med tožilniškimi dolgimi in kratkimi oblikami v KPo 1567 in JPo 1578. .	169
Graf 31: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik pri Tulščaku.	170
Graf 32: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik v BH 1584.	171
Graf 33: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik pri Trostu	173
Graf 34: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik v celotnem ZK 1595	174
Graf 35: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik v Znojilškovih samostojno prevedenih besedilih.	174
Graf 36: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik v TPo 1595	175
Graf 37: Razmerje med rabo tožilniških dolgih in kratkih oblik ob velelniku in v drugih zvezah – primerjava med avtorji	181
Graf 38: Razmerje med rabo dolge in kratke oblike D Zp pri Dalmatinu	186
Graf 39: Razmerje med rabo dolge in kratke oblike D Zp pri ostalih avtorjih.	187
Graf 40: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik ob predlogih v DB 1578	198
Graf 41: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik ob predlogih v DB 1584	199
Graf 42: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik ob predlogih v DM 1584	200
Graf 43: Razmerje med rabo dolge in kratke (navezne) oblike Ted. 3m ob <i>na</i>	204
Graf 44: Razmerje med rabo dolge in kratke (navezne) oblike Ted. 3m ob <i>v</i>	206
Graf 45: Razmerje med rabo dolge in kratke (navezne) oblike Ted. 3m ob <i>za</i>	207
Graf 46: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik v Trubarjevem in Dalmatinovem prevodu Lk 15-17 v položajih, v katerih so lahko stale oboje, v primerih, ko je bil besedni red enak kot v Luthrovem prevodu.	211
Graf 47: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik v Trubarjevem in Dalmatinovem prevodu Lk 15–17 v položajih, v katerih so lahko stale oboje, v primerih, ko je bil besedni red drugačen kot v Luthrovem prevodu	212
Graf 48: Razmerje med rabo dolgih in kratkih oblik v predgovoru, robnih opombah in biblijskih besedilih v TT 1557	213
Graf 49: Razmerja med tipi neosebne <i>ono</i> pri posameznem avtorju	234
Graf 50: Primerjava razmerja med tipi neosebne <i>ono</i> v TPo 1595 in drugih Trubarjevih delih . . .	235
Graf 51: Število zaimenskih osebkov v izbranih odlomkih v DB 1584 in lekcionarjih	340

SEZNAM KRATIC IN OKRAJŠAV

1dv.	osebni zaimek za 1. osebo dvojine
1ed.	osebni zaimek za 1. osebo ednine
1mn.	osebni zaimek za 1. osebo množine
2dv.	osebni zaimek za 2. osebo dvojine
2ed.	osebni zaimek za 2. osebo ednine
2mn.	osebni zaimek za 2. osebo množine
3m	oblike osebnega zaimka za 3. osebo moškega spola
3ms	prekrivne oblike osebnega zaimka za 3. osebo moškega in srednjega spola
3mžs	osebni zaimek za 3. osebo/prekrivne oblike osebnega zaimka za 3. osebo vseh treh spolov
3s	oblike osebnega zaimka za 3. osebo srednjega spola
3ž	oblike osebnega zaimka za 3. osebo ženskega spola
Abl.	ablativ/ločilnik
blg.	bolgarsko
br.	belorusko
BS	Brižinski spomeniki
CR	Celovški rokopis
č.	češko
ČR	Černjejski rokopis
D	dajalnik
dl.	dolnjelužiško
dv.	dvojina
ed.	ednina
gl.	gornjelužiško
gr.	grško
hrv.	hrvaško
I	imenovalnik
ie.	indoevropski
KR	Kranjski rokopis
latv.	latvijsko
lit.	litovsko
M	mestnik
m	moški spol
mak.	makedonsko

Mar.	Marijanski evangelij
mn.	množina
nar.	narečno
O	orodnik
p.	poljsko
pie.	praindoevropski
povr. gl./Pg	povratni glagol
psl.	praslovanski
R	rodilnik
r.	rusko
s	srednji spol
SGR	Starogorski rokopis
slk.	slovaško
SR	Stiški rokopis
sr.	srbsko
stcsl.	starocerkvenoslovanski
stind.	staroindijsko
T	tožilnik
ukr.	ukrajinsko
Z	zvalnik
Zg	zanikani glagol
Zogr.	Zografski evangelij
Zp	povratni osebni zaimek
ž	ženski spol
[!]	označuje predvideno (tiskarsko) napako

PRILOGI

Priloga 1:

Prikaz pisnih in oblikovnih različic osebnih zaimkov v delih 16. stoletja in v katoliških izdajah lektionarja

Priloga 1 vsebuje tabelarni prikaz pisnih in oblikovnih različic osebnih zaimkov pri slovenskih protestantskih piscih 16. stoletja in v desetih katoliških izdajah lektionarja, ki so obravnavne v tej monografiji. Predstavljene so po posameznih delih, in sicer najprej v Trubarjevih, nato v Dalmatinovih, sledijo dela drugih protestantskih piscev po časovnem zaporedju, pregled osebnih zaimkov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja pa zaključujejo pesmarice in TPo 1595. Pri vsakem zaimku jim sledijo izdaje lektionarja po letu izida.

V tabelah so predstavljena vsa dela razen TfM 1595, kjer pri zaimkih ni razlik v primerjavi z DM 1584, od Megiserjevih pa sta pri vseh zaimkih navedena MD 1592 in MTh 1603, MS 1593 pa le pri 1mn., katerega oblike so izpričane v tem delu. Pri 1dv. so izpuščene tudi pesmarice, ker se v njih oblike tega zaimka ne pojavljajo.

V tabelah so navedene vse različice zaimkov, ki se pojavljajo v posameznih delih, in sicer načeloma v pisno nespremenjeni obliki. Izjema je velika začetnica, ki se pri večini zaimkov ne upošteva (enotno je rabljen zapis z malo začetnico), razen <I>, <V> in <S> v primerih, ko se ne da določiti, ali predstavljajo zapis z <i>/<u>/<s> ali <j>/<v>/<f>, torej v primerih, ko sta v zgledih z malo začetnico uporabljena oba zapisa.

Pisne in oblikovne dvojnice so med seboj ločene s poševnico, oblike iz vzporednih paradigem (dolge in kratke ali spolske različice pri 1dv.) pa z vejico. Domnevne tiskovne napake, ki v monografiji niso bile obravnavane, so označene z zvezdico (*), oblike svojilnega rodilnika, ki so v zvezi prevzele končnico jedra, pa z ♦. Domnevne skladenjske napake (napačna vezava ob glagolih in predlogih) niso navedene.

Pri pisnih in oblikovnih dvojnica je za dela slovenskih protestantov v oglatem oklepaju navedeno število pojavitev ([P:]). Kadar je pojavitev več kot sto, je njihovo število zaokroženo na najbližjo petdesetico, razen kadar bi zaokrožitev zbrisala podatek o tem, katera dvojnica je pogostejša. Ker popis osebnih zaimkov v lektionarjih ne temelji na listkovnem korpusu, ampak na pregledu digitalnih kopij izvornikov, pri njih število pojavitev ni navedeno, saj bi bilo zaradi načina zbiranja gradiva preveč možnosti za napake.

Kadar se neka dvojnica v delu pojavi le enkrat, je v oglatem oklepaju navedena njena lokacija ([L:]). Če dvojničnost ni izpričana, število pojavitev ali lokacija ob enkratni pojavitvi nista navedena. Izjema so z zvezdico označene napake, pri katerih so lokacije vedno navedene. Te napake tudi ne štejejo za dvojnice, zato število pojavitev regularnih oblik ob njih ni navedeno.

Kadar se pisne dvojnice v delu pojavljajo izključno ob stičnem zapisu s predhodno besedo, so označene z nadpisano oznako ^S. Kadar so vezane na kurzivni tisk, so označene z ^L.

1ed.	TC 1550	TA 1550	TA 1555	TC 1555	TE 1555	TM 1555
I	<i>ieft</i>	<i>ieft</i>	<i>ieft</i>	<i>ieft</i>	<i>ieft</i>	/
R	<i>mene</i>	/	<i>mene</i>	<i>mene</i>	<i>mene</i>	/
D	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>	/
T	<i>mene, me</i>	<i>mene</i>	<i>mene</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	/
M	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>	/
O	<i>mano</i>	/	/	<i>meno</i>	<i>meno</i> [P:17]/ <i>mano</i> [L:H3b]	/

1ed.	TT 1557	TKo 1557	TR 1558	TT 1560	TL 1561	TAr 1562
I	<i>ieft</i> [P:1150]/ <i>ie</i> [L:275]	<i>ieft</i>	<i>ieft</i>	<i>ieft</i>	<i>ieft</i>	<i>ieft</i>
R	<i>mene</i>	/	<i>mene</i>	<i>mene</i>	<i>mene</i>	<i>mene</i>
D	<i>meni</i>	/	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>
T	<i>mene, me</i>	/	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>
M	<i>meni</i>	/	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i> / <i>*meni</i> [L:71b]	<i>meni</i>
O	<i>meno</i>	/	<i>meno</i>	<i>meno</i>	<i>meno</i>	<i>meno</i>

1ed.	TO 1564	TPs 1566	TA 1566	TC 1567	TL 1567
I	ie/ɸ[P:200]/ ie[L:43b]/ *e/ɸ[L:43b]	ieft	ieft	ieft	ie/ɸ[P:150]/ L _i iesɸ[P:5]
R	mene	mene, me	mene	mene	mene
D	meni	meni, mi	meni	meni	meni
T	mene, me	mene, me	mene	mene	mene, me
M	meni	meni	/	meni	meni
O	meno	meno	/	/	meno

1ed.	TP 1567	TC 1575	TT 1577	TPs 1579	TT 1581-82
I	/	L _i iesɸ[P:75]/ ie/ɸ[P:48]	ie/ɸ[P:200]/ L _i iesɸ[P:22]	/	L _i iesɸ[P:1650]/ ie/ɸ[P:93]ie[P:6]
R	/	mene	mene, me	/	mene/*raene[L:1,164]
D	/	meni/*meui[L:456]	meni, mi	/	meni/*mein[L:1,5], mi
T	/	mene, me	mene, me	/	mene, me
M	/	meni	/	/	meni
O	/	meno	meno[P:13]/ mano[P:2]	/	meno[P:94]/mano[P:2]/ *meuo[L:1,270]

1ed.	DJ 1575	DPa 1576	DB 1578	DBu 1580	DPr 1580	DC 1580
I	<i>ieft</i>	<i>ieft</i>	<i>ieft</i>	<i>ieft</i>	<i>ieft</i>	<i>ieft</i>
R	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	/	<i>mene, me</i>	<i>mene</i>
D	<i>meni, mi</i>	<i>meni, mi</i>	<i>meni, mi</i>	/	<i>meni, mi</i>	<i>meni</i>
T	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	/	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>
M	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>	/	<i>meni</i>	<i>meni</i>
O	<i>mano</i>	<i>mano</i>	<i>mano</i>	/	/	/

1ed.	DB 1584	DM 1584	DAG 1585	DC 1585
I	<i>jeft</i> [P:4500]/ <i>ieft</i> [P:3050]/ IEST[P:32]/ <i>jeft</i> [P:16]/ <i>ieft</i> [P:2]/ <i>je</i> [P:2] ^{/L} / <i>es</i> [L:II,94a]	<i>jeft</i> [P:400]/ <i>ieft</i> [P:76]/ <i>ieft</i> [L:CLIII]/ <i>jeft</i> [L:CLIII]	<i>jeft</i>	<i>jeft</i>
R	<i>mene</i> /* <i>menene</i> [L:I,310a], <i>me</i>	<i>mene, me</i>	/	<i>mene</i>
D	<i>meni</i> [P:1600]/ <i>mén</i> [P:2]/ <i>meny</i> [L:I,315a], <i>mi</i> [P:200]/ <i>my</i> [P:8]/ <i>my</i> [L:1,25]	<i>meni, mi</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>
T	<i>mene</i> [P:1000]/ <i>méne</i> [P:3]/ <i>mené</i> [L:I,181a]/ <i>menè</i> [L:I,309a], <i>me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene</i>
M	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>
O	<i>mano</i> [P:400]/ <i>meno</i> [L:I,198b]/ <i>manu</i> [L:II,77a]/ * <i>smano</i> [L:I,285a]	<i>mano</i> [P:32]/ <i>manu</i> [L:CXXXXVII]	<i>mano</i>	/

1ed.	KB 1566	KPo 1567	JPo 1578	TkM 1579	BTa 1580
I	<i>ieʃ</i> [P:17]/ <i>ias</i> [P:2]	<i>ieʃ</i> [P:85]/ <i>ias</i> [P:74]/ <i>ia</i> [P:2]	<i>iaʃ</i> [P:627]/ <i>ieʃ</i> [P:97]/ *IIASʔ[L:1,109a]	<i>ieʃ</i> [P:455]/ <i>iaʃ</i> [L:50b]	/
R	/	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	/
D	<i>meni, mi</i>	<i>meni, mi</i> [P:45]/ <i>my</i> [L: LXIII]	<i>meni, mi</i> [P:38]/ <i>my</i> [P:36]	<i>meni, mi</i> [L:17b]/ <i>my</i> [L:92a]	/
T	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	/
M	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>	/
O	<i>mano</i>	<i>mano</i>	<i>mano</i> [P:109]/ <i>meno</i> [L:1,15b]	<i>meno</i> [P:8]/ <i>mano</i> [P:3]	<i>mano</i>

1ed.	BH 1584	TtPre 1588	MD 1592	ZK 1595	MTh 1603
I	<i>jeʃ</i> [P:61]/ ^L <i>jeʃ</i> [P:4]/ <i>IESʔ</i> [L:102]	<i>ieʃ</i> [P:67]/ <i>IESʔ</i> [P:7]/ ^L <i>jeʃ</i> [P:3]/ <i>ieʃ</i> [L:78]	^L <i>jeʃ</i>	<i>jeʃ</i> [P:150]/ <i>jeʃ</i> [L:211]	<i>jeʃ</i>
R	<i>mene</i>	<i>mene</i>	<i>mene</i>	<i>mene, me</i>	/
D	<i>meni, mi</i>	<i>meni, mi</i>	<i>meni, mi</i>	<i>meni, mi</i>	<i>meni, mi</i>
T	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene</i>
M	/	<i>meni</i>	/	<i>meni</i>	/
O	<i>mano</i> [P:5]/ <i>máno</i> [P:2]/ <i>méno</i> [L:159]	<i>mano</i>	/	<i>mano</i>	<i>meno</i> [?]

1ed.	*P 1563	TPs 1567	TC 1574	TP 1575	DC 1579	DC 1584	TFC 1595	TPo 1595
I	<i>ieʃ</i> [P:33]/ <i>iaʃ</i> [P:5]/ <i>ie</i> [P:2]/ _L <i>ies</i> [L:103]	/	<i>ieʃ</i> [P:18]/ _L <i>ies</i> [P:3]	_L <i>ies</i> [P:9]/ <i>ieʃ</i> [P:2]	<i>ieʃt</i>	<i>jeʃt</i> / * <i>j</i> [L:CLXIII]	<i>jeʃ</i> [P:100]/ _L <i>jes</i> [L:78]	<i>jeʃ</i> [P:1250]/ <i>ieʃ</i> [P:550]/ <i>jes</i> [P:20]/ <i>ieʃ</i> [P:2]/ * <i>eʃ</i> [L:1,32]
R	<i>me</i>	/	<i>mene</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene</i> [P:3]/ <i>mené</i> [L:CCC- XXXVI], <i>me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>
D	<i>meni, mi</i>	<i>meni</i>	<i>meni, mi</i>	<i>meni, mi</i>	<i>meni, mi</i>	<i>meni, mi</i>	<i>meni, mi</i>	<i>meni</i> [P:400]/ <i>mene</i> [P:2]/ <i>menj</i> [L:1,17], <i>mi</i> [P:8]/ <i>mij</i> [P:2]/ <i>my</i> [L:1,223]
T	<i>mene, me</i>	/	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>
M	/	/	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>
O	<i>mano</i>	/	/	<i>meno</i>	<i>meno</i> [L:96]/ <i>mano</i> [L:174 [=176]]	<i>mano</i>	<i>mano</i>	<i>mano</i> /* <i>mamo</i> [L,166; II,48]

1ed.	EvL 1612	EvL 1672	EvL 1715	EvL 1741	EvL 1777
I	<i>jefti/je</i> [L:130]	<i>jefti/jeft</i>	<i>jefti/*e</i> [L:6]	<i>jeft</i>	<i>jeft</i>
R	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>méne/mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene</i>
D	<i>meni</i>	<i>meni, my</i> [L:301]	<i>méni/meni, my</i> [L:273]	<i>meni</i>	<i>meni, mi</i> [L:344]
T	<i>mene, me</i>	<i>mene/</i> <i>mené</i> [L:276]/ <i>mène</i> [L:307]	<i>mene/méne, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>
M	<i>meni/</i> <i>meny</i> [L:6]	<i>meni/</i> <i>meny</i> [L:9]	<i>méni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>
O	<i>mano/</i> <i>*mamo</i> [L:131]	<i>mano</i>	<i>mano/</i> <i>máno</i>	<i>mano</i>	<i>mano/</i> <i>manoj</i> [L:336]

1ed.	EvL 1780	EvL 1787	EvL 1809	EvL 1816	EvL 1833
I	<i>jes</i>	<i>jest</i>	<i>jeft</i>	<i>jeft/jes</i>	<i>jas</i>
R	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>
D	<i>meni</i>	<i>meni/</i> <i>męni</i> [L:264]	<i>meni/</i> <i>*meui</i> [L:324], <i>mi</i>	<i>meni, mi</i>	<i>meni, mi</i>
T	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>	<i>mene, me</i>
M	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>	<i>meni</i>
O	<i>meno/menu</i> [L:80]	<i>mano</i>	<i>menoj/menój</i>	<i>menoj</i>	<i>menoj/menój</i>

2ed.	TC 1550	TA 1550	TA 1555	TC 1555	TE 1555	TM 1555	TT 1557
I	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i> [P:62]/ <i>ty</i> [P:7]
R	<i>tebe</i>	<i>tebe</i>	/	/	<i>tebe, te</i>	<i>tebe</i>	<i>tebe</i>
D	<i>tebi, ti</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>
T	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe</i>	<i>tebe</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe</i>	<i>tebe</i> [P:134]/ <i>tabe</i> [L:85], <i>te</i>
M	<i>tebi</i>	/	/	/	<i>tebi</i>	/	<i>tebi</i>
O	<i>tebo</i> [P:3]/ <i>tabo</i> [L:76(46b)]	/	/	/	<i>tebo</i>	/	<i>tebo</i>

2ed.	TKo 1557	TR 1558	TT 1560	TL 1561	TAr 1562	TO 1564	TPs 1566	TA 1566
I	/	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>
R	/	<i>tebe</i>	<i>tebe</i>	<i>tebe</i>	/	/	<i>tebe, te</i>	<i>tebe</i>
D	/	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>
T	/	<i>tebe, te</i>	<i>tebe</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe</i>	<i>tebe</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe</i>
M	/	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	/	/	/	<i>tebi</i>	/
O	/	<i>tebo</i>	/	/	/	/	<i>tebo</i>	/

2ed.	TC 1567	TL 1567	TP 1567	TC 1575	TT 1577	TPs 1579	TT 1581-82
I	<i>ti</i>	<i>ti</i> [P:48]/ <i>ty</i> [L:73a]	<i>ti</i>	<i>ti</i> [P:100]/ <i>ty</i> [P:4]/ * <i>si</i> [L:460]/ * <i>t</i> [L:479]	<i>ti</i> [P:81]/ <i>ty</i> [P:5]	<i>ti</i>	<i>ti</i> [P:750]/ <i>ty</i> [P:10]
R	<i>tebe</i>	<i>tebe</i>	<i>tebe</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	/	<i>tebe</i>
D	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	/	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	/	<i>tebi</i>
T	<i>tebe</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe</i>	<i>tebe, te</i>
M	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	/	<i>tebi</i>	/	<i>tebi</i>
O	<i>tebo</i>	<i>tebo</i>	<i>tebo</i>	<i>tebo</i>	<i>tebo</i>	/	<i>tebo</i>

2ed.	DJ 1575	DPa 1576	DB 1578	DBu 1580	DPr 1580	DC 1580
I	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i> [P:500]/ <i>ty</i> [P:3]	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>
R	<i>tebe, te</i>	<i>tebe</i>	<i>tebe, te</i>	/	<i>tebe, te</i>	/
D	<i>tebi, ti</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi/tibi</i> [L:78a], <i>ti</i> * <i>t</i> [L:135a]	/	<i>tebi, ti</i>	<i>tebi</i>
T	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	/	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>
M	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	/	<i>tebi</i>	/
O	<i>tabo</i>	<i>tabo</i>	<i>tabo</i> [P:150]/ <i>tebo</i> [P:4]	/	<i>tabo</i>	<i>tabo</i>

2ed.	DB 1584	DM 1584	DAG 1585	DC 1585
I	<i>ti</i> [P:3750]/ <i>ty</i> [P:20]/ <i>tj</i> [P:2]/ <i>ti</i> [P:2]	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>
R	<i>tebe, te</i>	/	/	<i>tebe</i>
D	<i>tebi</i> [P:1300]/ <i>tébi</i> [P:6]/ <i>tebe</i> [L:II,11b], <i>ti</i>	<i>tebi, ti</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>
T	<i>tebe</i> [P:1050]/ <i>tebe</i> [P:3], <i>te</i> [P:400]/ <i>te</i> [L:1,202b]	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe</i> [P:200]/ <i>tébe</i> [L:23], <i>te</i>
M	<i>tebi</i> [P:181]/ <i>tébi</i> [P:2]	/	/	<i>tebi</i>
O	<i>tabo</i>	<i>tabo</i>	/	<i>tabo</i>

2ed.	KB 1566	KPo 1567	JPo 1578	TKM 1579
I	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>tj</i> [P:250]/ <i>ty</i> [P:91]	<i>ti</i> [P:350]/ <i>ty</i> [L:81b]
R	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>
D	<i>tebi, ti</i>	<i>tebi, ti</i>	<i>tebi</i> [P:150]/ <i>teby</i> [L:II,28b], <i>tj</i> [P:59]/ <i>ty</i> [P:15]	<i>tebi</i> [P:100]/ <i>tibi</i> [L:78a], <i>ti</i>
T	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>
M	/	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>
O	<i>tabo</i>	<i>tabo</i> [P:9]/ <i>tabom</i> [L:XLVIII]	<i>tabo</i> [P:19]/ <i>tobo</i> [P:14]/ <i>tobu</i> [P:4]	<i>tebo</i> [P:22]/ <i>tabo</i> [P:3]

2ed.	BTa 1580	BH 1584	TtPre 1588	MD 1592	ZK 1595	MTh 1603
I	/	<i>ti/*t</i> [L:106]	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>
R	/	<i>tebe</i>	/	<i>tebe</i>	<i>tebe, te</i>	/
D	/	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi, ti</i>	/
T	/	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>te</i>
M	/	/	<i>tebi</i>	/	<i>tebi</i>	/
O	/	<i>tábo</i>	/	/	<i>tabo</i>	<i>s' ceboj</i>

2ed.	*P 1563	TPs 1567	TC 1574	TP 1575	DC 1579	DC 1584	TfC 1595	TPo 1595
I	<i>ti</i> [P:100]/ <i>ty</i> [P:2]	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i> [P:150]/ <i>ty</i> [L:52]	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i> [P:100]/ <i>ty</i> [P:23]/ <i>tj</i> [P:3]
R	<i>tebe</i> [P:8]/ <i>tobe</i> [L:170], <i>te</i>	/	<i>tebe</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>
D	<i>tebi, ti</i> [P:12]/ <i>ty</i> [L:167]	<i>tebi</i>	<i>tebi, ti</i>	<i>tebi, ti</i>	<i>tebi, ti</i>	<i>tebi, ti</i>	<i>tebi, ti</i>	<i>tebi</i> [P:500]/ <i>tebe</i> [P:8]/ <i>tebj</i> [P:2], <i>ti</i> [P:10]/ <i>tj</i> [L:1,191]
T	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe</i> [P:42]/ <i>tebé</i> [L:CII], <i>te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>
M	<i>tebi</i>	/	<i>tebi</i>	/	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i> [P:35]/ <i>tebe</i> [P:2]
O	<i>tebo</i> [P:4]/ <i>tabo</i> [P:3]/ <i>tobo</i> [P:2]	<i>tebo</i>	<i>tebo</i>	<i>tebo</i> [P:2]/ <i>tabo</i> [L:B3b]	<i>tebo</i> [P:7]/ <i>tabo</i> [L:146]	<i>tabo</i> [P:8]/ <i>tebo</i> [L:CXXXVII] <i>tebo</i> [L:CCXLIII]	<i>tabo</i> [P:9]/ <i>tebo</i>	<i>tabo</i> [P:42]/ <i>tebo</i> [P:3]

2ed.	EvL 1612	EvL 1672	EvL 1715	EvL 1741	EvL 1777
I	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>tí/ty[L:91]</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>
R	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>
D	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi/tébi, ti</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>
T	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe/tébe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>
M	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>
O	<i>tabo</i>	<i>tabo</i>	<i>tabo/tábo</i>	<i>tabo</i>	<i>tabo</i>

2ed.	EvL 1780	EvL 1787	EvL 1809	EvL 1816	EvL 1833
I	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>tí/ti</i>
R	<i>tebe/tabé[L:30], te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>
D	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi, ti</i>	<i>tebi, ti</i>
T	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>	<i>tebe, te</i>
M	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>	<i>tebi</i>
O	<i>tebo</i>	<i>tabo</i>	<i>teboj/teboj/ tebo[L:15]</i>	<i>teboj/teboj[L:16]/ teboj[L:16]/ teboj[L:16]</i>	<i>teboj/teboj</i>

Zp	TC 1550	TA 1550	TA 1555	TC 1555	TE 1555	TM 1555
R	<i>febe</i>	/	<i>febe</i>	<i>febe</i>	<i>febe</i>	/
D	<i>febi,fi</i>	/	/	<i>febi</i> [P:6]/ <i>s_sebi</i> [L:A8b], <i>fi</i>	<i>febi</i>	/
T	<i>febe,fe</i>	/	/	<i>febe,fe</i>	<i>febe,fe</i>	/
M	<i>febi</i>	/	/	<i>febi</i>	<i>febi</i>	/
O	<i>febo</i> [P:7]/ <i>fabo</i> [L:17(17b)]	/	/	<i>febo</i>	<i>febo</i>	/

Zp	TT 1557	TKo 1557	TR 1558	TT 1560	TL 1561	TAr 1562
R	<i>febe</i> [P:88]/ <i>feba</i> [L:291]	/	<i>febe</i>	<i>febe</i>	<i>febe</i>	<i>febe</i>
D	<i>febi</i> [P:100]/ <i>s_sebi</i> [L:35], <i>fi</i>	/	<i>febi,fi</i>	<i>febi</i>	<i>febi,fi</i>	<i>febi,fi</i>
T	<i>febe,fe</i>	/	<i>febe,fe</i>	<i>febe,fe</i>	<i>febe,fe</i>	<i>febe,fe</i>
M	<i>febi</i>	<i>febi</i>	<i>febi</i>	<i>febi</i>	<i>febi</i>	<i>febi</i>
O	<i>febo</i> [P:150]/ <i>fobo</i> [L:181]/ <i>*feho</i> [L:150]	/	<i>febo</i>	<i>febo</i>	<i>febo</i>	<i>febo</i>

Zp	TO 1564	TPs 1566	TA 1566	TC 1567	TL 1567
R	<i>febe</i>	<i>febe</i>	/	/	<i>febe</i>
D	<i>febi, fi</i>	<i>febi</i> [P:28]/ L ^S <i>sebi</i> [L:169a], <i>fi</i>	/	/	<i>febi, fi</i>
T	<i>febe, fe</i> [P:32]/ <i>se</i> [L:76a]	<i>febe, fe</i>	/	<i>febe</i>	<i>febe, fe</i>
M	<i>febi</i>	<i>febi</i>	/	/	<i>febi</i>
O	<i>febo</i>	<i>febo</i> [P:19]/ <i>fabo</i> [P:2]	/	/	<i>febo</i> [P:31]/ <i>fabo</i> [L:16a]

Zp	TP 1567	TC 1575	TT 1577	TPs 1579	TT 1581-82
R	<i>febe</i>	<i>febe</i>	<i>febe</i>	/	<i>febe</i>
D	<i>febi</i>	<i>febi</i> [P:21]/ L ^S <i>sebi</i> [P:5], <i>fi</i>	<i>febi, fi</i>	<i>Sebi</i>	L ^S <i>sebi</i> [P:66]/ <i>febi</i> [P:62]/ * <i>sehi</i> [L:1,164, 319], <i>fi</i>
T	/	<i>febe, fe</i>	<i>febe, fe</i>	<i>fe</i>	<i>febe, fe</i>
M	/	<i>febi</i>	<i>febi</i>	/	<i>febi</i>
O	/	<i>febo</i>	<i>febo</i> [P:13]/ <i>fabo</i> [P:2]	/	<i>febo</i> / * <i>feho</i> [L:1,190, 254]

Zp	DJ 1575	DPa 1576	DB 1578	DBu 1580	DPr 1580
R	<i>febe</i>	<i>febe</i>	<i>febe</i>	/	<i>febe</i>
D	<i>febi,fi</i>	<i>febi</i> [P:28]/ <i>sebi</i> [L:12b], <i>fi</i>	<i>febi,fi</i>	<i>febi</i>	<i>febi,fi</i>
T	<i>febe,fe</i>	<i>febe,fe</i>	<i>febe,fe</i>	/	<i>febe,fe</i>
M	<i>febi</i>	<i>febi</i>	<i>febi</i>	<i>febi</i>	<i>febi</i>
O	<i>fabo</i> [P:10]/ <i>faboi</i> [L:124]	<i>fabo</i>	<i>fabo</i> [P:43]/ <i>febo</i> [P:2]/ <i>faboi</i> [L:**5b]	/	<i>fabo</i>

Zp	DC 1580	DB 1584	DM 1584	D Ag 1585	DC 1585
R	<i>febe</i>	<i>febe</i>	<i>febe</i>	/	/
D	<i>febi,fi</i>	<i>febi</i> / * <i>feki</i> [L:I,53b], <i>fi</i>	<i>febi,fi</i>	<i>febi</i>	<i>febi</i>
T	<i>febe,fe</i>	<i>febe,fe</i>	<i>febe,fe</i>	<i>febe,fe</i>	<i>febe</i>
M	<i>febi</i>	<i>febi</i>	<i>febi</i>	/	/
O	/	<i>fabo</i> [P:376]/ <i>febo</i> [P:2]/ <i>faboj</i> [L:II,182b]	<i>fabo</i>	<i>fabo</i>	/

Zp	KB 1566	KPo 1567	JPo 1578	TkM 1579	BTa 1580
R	<i>jebe</i>	<i>jebe</i>	<i>jebe</i>	<i>jebe</i>	/
D	<i>febi,</i> <i>/i[P:5]//y[L:G2b]</i>	<i>febi,</i> <i>/i[P:45]/</i> <i>/y[P:2]</i>	<i>febi[P:81]/</i> <i>feby[P:2], /i</i>	<i>febi, /i</i>	/
T	<i>jebe, fe</i>	<i>jebe, fe</i>	<i>jebe,</i> <i>/e[P:62]/^sfe[P:2]</i>	<i>jebe, fe</i>	/
M	<i>febi</i>	<i>febi</i>	<i>febi[P:48]/</i> <i>feby[L:III,36]</i>	/	/
O	<i>fabo</i>	<i>fabo[P:24]/</i> <i>fäbo[P:5]</i>	<i>fabo[P:62]/</i> <i>fobo[P:8]/</i> <i>sabo[L:II,35]/</i> <i>jobu[L:II,123b]</i>	<i>febo[P:15]/</i> <i>fäbo[P:2]</i>	/

Zp	BH 1584	TtPre 1588	MD 1592	ZK 1595	MTh 1603
R	<i>Sebe</i>	<i>jebe</i>	<i>jebe, se</i>	<i>jebe</i>	/
D	<i>febi</i>	<i>febi, /i</i>	<i>febi, /i</i>	<i>febi, /i</i>	/
T	<i>jebe, fe</i>	<i>jebe, fe</i>	<i>jebe, fe</i>	<i>jebe, fe</i>	/
M	/	<i>febi</i>	/	<i>febi</i>	/
O	/	<i>fäbo</i>	/	<i>fäbo</i>	/

Zp	*P 1563	TPs 1567	TC 1574	TP 1575
R	<i>febe</i>	/	<i>febe</i>	/
D	<i>febi,</i> <i>fi</i> [P:4]/ <i>fi</i> [L:181]	<i>febi</i>	<i>febi,</i> _{fi}	/
T	<i>febe, fe</i>	<i>febe</i>	<i>febe, fe</i>	<i>febe, fe</i>
M	<i>febi</i>	<i>febi</i>	<i>febi</i>	/
O	<i>fabu</i> [L:A1]/ <i>fobo</i> [L:159]/ <i>fabo</i> [L:140]	/	<i>febo</i>	<i>febo</i> [P:2]/ <i>fabo</i> [L:B2b]/ <i>febom</i> [L:B7a]

Zp	DC 1579	DC 1584	TfC 1595	TPo 1595
R	<i>febe</i>	<i>febe</i>	<i>febe</i>	<i>febe</i> [P:100]/ <i>sebe</i> [L:III,6]/ <i>febi</i> [L:1,235]
D	<i>febi,</i> _{fi}	<i>febi,</i> _{fi}	<i>febi</i> [P:17]/ <i>s_sebi</i> [L:CLXI], <i>fi</i>	<i>febi</i> [P:150]/ <i>s_sebi</i> [P:4]/ <i>febe</i> [L:II,30], _{fi}
T	<i>febe, fe</i>	<i>febe</i> [P:7]/ <i>sebe</i> [L:CCXLV]/ <i>Sebe</i> [L:CXCIX], _{fe}	<i>febe, fe</i>	<i>febe, fe</i>
M	<i>febi</i>	<i>febi</i>	<i>febi</i>	<i>febi</i> [P:150]/ <i>febe</i> [P:5]
O	<i>febo</i> [P:4]/ <i>fabo</i> [P:3]/ <i>fobom</i> [L:65]	<i>fabo</i> [P:5]/ <i>febo</i> [P:2]/ <i>fabom</i> [L:XCVII]	<i>fabo</i> [P:5]/ <i>febo</i> [P:2]/ <i>fabom</i> [L:CLV]	<i>fabo</i> [P:200]/ <i>febo</i> [P:17]/ <i>sabo</i> [P:12]/ <i>sebo</i> [P:2]

2ed.	EvL 1612	EvL 1672	EvL 1715	EvL 1741	EvL 1777
R	<i>ʃebe,ʃe</i>	<i>ʃebe,ʃe</i>	<i>ʃebe,ʃe</i>	<i>ʃebe,ʃe</i>	<i>ʃebe,ʃe</i>
D	<i>ʃebi,ʃi</i>	<i>ʃebi,ʃi</i>	<i>ʃebi/ʃebi,ʃi</i>	<i>ʃebi,ʃi/ʃe</i>	<i>ʃebi,ʃi</i>
T	<i>ʃebe,ʃe</i>	<i>ʃebe,ʃe</i>	<i>ʃebel/ʃebe,ʃe</i>	<i>ʃebe,ʃe</i>	<i>ʃebe,ʃe</i>
M	<i>ʃebi</i>	<i>ʃebi</i>	<i>ʃebi</i>	<i>ʃebi</i>	<i>ʃebi</i>
O	<i>ʃabo</i>	<i>ʃabol</i> <i>sabo</i> [L:107]/ <i>sabò</i> [L:378]	<i>ʃaboliʃabo</i>	<i>ʃebe,ʃe</i>	<i>ʃabol</i> <i>ʃeboj</i> [L:63]

2ed.	EvL 1780	EvL 1787	EvL 1809	EvL 1816	EvL 1833
R	<i>ʃebe,ʃe</i>	<i>ʃebe</i>	<i>ʃebe,ʃe</i>	<i>ʃebe,ʃe</i>	<i>ʃebe,ʃe</i>
D	<i>ʃebil</i> <i>ʃebe</i> [L:158], <i>ʃi</i>	<i>ʃebi,ʃi</i>	<i>ʃebi,ʃi</i>	<i>ʃebi,ʃi</i>	<i>ʃebi,ʃi</i>
T	<i>ʃebe,ʃe</i>	<i>ʃebe,ʃe</i>	<i>ʃebe,ʃe</i>	<i>ʃebe,ʃe</i>	<i>ʃebe,</i> <i>ʃe/ʃe</i> [L:XXXII]
M	<i>ʃebi</i>	<i>ʃebi</i>	<i>ʃebi</i>	<i>ʃebi</i>	<i>ʃebi</i>
O	<i>ʃebol</i> <i>*ʃebe</i> [L:112]	<i>ʃabo</i>	<i>ʃeboj/ʃejoj</i>	<i>ʃeboj</i>	<i>ʃeboj/ʃejoj</i>

1dv.	TC 1550	TA 1550	TA 1555	TC 1555	TE 1555	TM 1555
I	/	/	/	/	/	/
R	/	/	/	/	<i>naiu</i>	/
D	/	/	/	/	<i>nama</i>	/
T	/	/	/	/	<i>naiu</i>	/
M	/	/	/	/	/	/
O	/	/	/	/	/	/

1dv.	TT 1557	TKo 1557	TR 1558	TT 1560	TL 1561	TAr 1562
I	<i>midua</i> [P:8]/ <i>mi</i> [P:2]	/	/	/	<i>mydua</i>	<i>mi</i>
R	<i>naiu</i> [L:60]/ <i>nayu</i> [L:249]	/	/	/	/	/
D	<i>nama</i>	/	/	/	/	<i>nama</i>
T	<i>nayu</i> [P:4]/ <i>naiu</i> [P:3]/ <i>nas</i> [L:387]	/	/	/	/	/
M	<i>nayu</i> [L:253]/ <i>nama</i> [L:252]/ <i>nami</i> [L:315]	/	/	/	/	/
O	<i>nama</i>	/	/	/	<i>nami</i>	/

1dv.	TO 1564	TPs 1566	TA 1566	TC 1567	TL 1567
I	/	/	<i>midua</i> [L:-(A1b)]/ <i>mi</i> [L:-(A1b)]	/	/
R	/	/	<i>nayu</i>	/	<i>nayu</i>
D	<i>nama</i>	/	<i>nama</i>	/	/
T	<i>nayu</i>	/	<i>nayu</i>	/	/
M	/	/	/	/	/
O	/	/	/	/	/

1dv.	TP 1567	TC 1575	TT 1577	TPs 1579	TT 1581–82
I	/	<i>mi dua</i>	/	/	<i>mi dua</i> [P:5]/ <i>midua</i> [P:3]/ <i>mi</i> [P:2]
R	/	<i>nayu</i>	/	/	<i>nayu</i>
D	/	<i>nama</i>	/	/	<i>nama</i>
T	/	/	/	/	<i>naiu</i> [P:4]/ <i>nayu</i> [P:3]/ <i>nas</i> [L:1,551]
M	/	/	/	/	<i>nama</i> [P:2]/ <i>nayu</i> [L:1,356]
O	/	/	/	/	<i>nama</i> [L: 1,356]/ <i>nami</i> [L:11,151]

1dv.	DJ 1575	DPa 1576	DB 1578	DBu 1580	DPř 1580
I	/	<i>midua</i> [L:14a]/ <i>mi dua</i> [L:29b]/ <i>mi</i> [L:29a]	<i>midua</i> [P:3]/ <i>mydua</i> [P:2]/ <i>mi</i> [P:2](m)/ <i>my</i> [L:16b](ž)	/	/
R	/	<i>naiu</i>	<i>naiu</i>	/	/
D	/	<i>nama</i>	<i>nama</i>	/	/
T	/	/	<i>naiu</i>	/	/
M	/	<i>nama</i>	/	/	/
O	/	<i>nama</i>	<i>nama</i>	/	/

1dv.	DC 1580	DB 1584	DM 1584	DAG 1585	DC 1585
I	/	<i>my</i> [P:13] (mž)/ <i>mydva</i> [P:13]/ <i>my dva</i> [P:3], <i>my dve</i> [L:1,185a]	<i>my</i>	/	/
R	/	<i>naju</i>	<i>naju</i>	/	/
D	/	<i>nama</i> [P:22]/ <i>nam</i> [L:II,46a]	<i>nama</i>	/	/
T	/	<i>naju</i> [P:12]/ <i>nas</i> [P:2]	/	/	/
M	/	<i>nama</i> [P:6]/ <i>naju</i> [P:3]/ <i>nas</i> [L:1,21a]	/	/	/
O	/	<i>nama</i>	/	/	/

1dv.	KB 1566	KPo 1567	JPo 1578	TKM 1579	BTa 1580	BH 1584
I	/	<i>mi dva</i>	<i>mydua</i> [L:1,94a]/ <i>my dua</i> [L:1,129b]/ <i>my</i> [L:1,129b]	/	/	<i>mi</i> (mzs)[P:33]/ <i>mi dva</i> (m), <i>mi dve</i> (ž), <i>mi dvuja</i> (s)[L:109]
R	/	<i>nayu</i>	<i>nayu</i> [P:3]/ <i>naiu</i> [L:II,13a]	/	/	<i>najh</i>
D	/	<i>nama</i>	<i>nama</i> [P:8]/ <i>nam</i> [L:II,13a]	/	/	<i>nama</i>
T	/	<i>nayu</i> [P:2]/ <i>naiu</i> [P:2]	<i>nayu</i> [P:3]/ <i>naiu</i> [L:1,44a]	/	/	<i>naih</i>
M	/	/	<i>naiu</i> [L:II,11b]/ <i>nayu</i> [L:II,13]	/	/	/
O	/	<i>nama</i>	<i>nama</i>	<i>nama</i>	/	/
1dv.	TtPre 1588	MD 1592	TPo 1595	ZK 1595	MTh 1603	
I	/	/	<i>my</i> [P:3]/ <i>my dva</i> [P:2]	/	/	
R	/	/	/	/	/	
D	/	/	<i>nama</i> [P:3]/ <i>nam</i> [L:1,288]	/	/	
T	/	/	/	/	/	
M	/	/	/	/	/	
O	/	/	/	/	/	

1dv.	EvL 1612	EvL 1672	EvL 1715	EvL 1741	EvL 1777
I	<i>mydva</i>	<i>mydva</i>	<i>my dva</i>	<i>my dva</i>	<i>mi dva</i>
R	<i>naju</i>	<i>naju</i>	<i>naju/ nájju</i>	<i>naju</i>	<i>najo</i> [L:128], (<i>najjih</i> [L:115])
D	<i>nama</i>	<i>nama</i>	<i>náma</i>	<i>nama</i>	<i>nama</i>
T	/	/	/	/	/
M	<i>na[s</i> [L:78b]/ <i>nama</i> [L:78b]	<i>na[s</i> [L:157]/ <i>nama</i> [L:157]	<i>na[s</i> [L:136]/ <i>náma</i> [L:136]	<i>na[s</i> [L:172]/ <i>nama</i> [L:173]	<i>nas</i> [L:129]/ <i>nama</i> [L:129]
O	<i>nama</i>	<i>nama</i>	<i>náma</i>	<i>nama</i>	/

1dv.	EvL 1780	EvL 1787	EvL 1809	EvL 1816	EvL 1833
I	<i>mi dva</i>	<i>my dva</i>	<i>ma dva</i>	<i>ma dva</i>	<i>midva/mi dva</i>
R	(<i>naineh</i> [L:104])	<i>naju</i>	<i>naju</i>	<i>naju</i> , (<i>najjih</i> [L:86])	<i>naju</i>
D	<i>*namu</i> [L:34]	<i>nama</i>	<i>nama</i>	<i>nama</i>	<i>nama</i>
T	/	/	/	/	/
M	<i>na[s</i> [L:114]/ <i>nama</i> [L:114]	<i>nama</i>	<i>nama</i>	<i>nama</i>	<i>naju</i>
O	/	<i>nama</i>	<i>nama</i>	<i>nama</i>	<i>nama</i>

2dv.	TC 1550	TA 1550	TA 1555	TC 1555	TE 1555	TM 1555
I	/	/	/	/	<i>vidua</i>	/
R	<i>vayu</i>	/	/	/	<i>vaiu</i>	/
D	/	/	/	/	<i>vama</i> [P:3]/ <i>vom</i> [P:2]	/
T	/	/	/	/	<i>uas</i>	/
M	/	/	/	/	/	/
O	/	/	/	/	/	/

2dv.	TT 1557	TKo 1557	TR 1558	TT 1560	TL 1561	TAr 1562
I	<i>uidva</i> [P:9]/ <i>vidua</i> [P:2]/ <i>Vidua</i> [P:3]	/	/	/	/	/
R	<i>vayu</i> [P:2]/ <i>uaiu</i> [L:24]	/	/	/	/	/
D	<i>uama</i> [P:8]/ <i>vama</i> [P:2]/ <i>vom</i> [P:2]	/	/	/	/	/
T	<i>uaiu</i> [P:2]/ <i>vaiu</i> [P:2]/ <i>uayu</i> [L:240]/ <i>vayu</i> [L:144]	/	/	/	/	<i>vayu</i>
M	<i>uaiu</i> [P:2]/ <i>uayu</i> [L:374]	/	/	/	/	/
O	/	/	/	/	/	/

2dv.	TO 1564	TPs 1566	TA 1566	TC 1567	TL 1567
I	<i>vidua</i>	/	/	/	/
R	<i>vayu</i>	/	/	/	/
D	<i>vom</i>	/	/	/	/
T	/	/	/	/	/
M	/	/	/	/	/
O	/	/	/	/	/

2dv.	TP 1567	TC 1575	TT 1577	TPs 1579	TT 1581-82
I	/	<i>vidua</i> [P:2]/ <i>vi</i> [L:189]	/	/	<i>vidua</i> [P:6]/ <i>vi dua</i> [P:5]
R	/	<i>vayu</i>	/	/	<i>vāiu</i>
D	/	/	/	/	<i>vama</i> [P:10]/ <i>vom</i> [P:2]
T	/	/	/	/	<i>vāiu</i> [P:4]/ <i>vayu</i> [P:2]
M	/	/	/	/	<i>vāiu</i> [L:1,43]/ <i>Suāiu</i> [L:1,277]/ <i>Suayu</i> [L:1,531]
O	/	/	/	/	/

2dv.	DJ 1575	DPa 1576	DB 1578	DBu 1580	DPr 1580
I	/	/	<i>vidua</i> [P:5]/ <i>vy</i> [P:4]/ <i>vi</i> [L:32a]	/	/
R	/	/	<i>vaiu</i>	/	/
D	/	<i>vama</i>	<i>uama</i> [P:2]/ <i>vama</i> [L:57a]	/	/
T	/	<i>vaiu</i>	<i>vaiu</i>	/	/
M	/	/	/	/	/
O	/	/	/	/	/

2dv.	DC 1580	DB 1584	DM 1584	D Ag 1585	DC 1585
I	/	<i>vydva</i> [P:6]/ <i>vidva</i> [P:4]/ <i>vy</i> [P:2]/ <i>vy dva</i> [L:1,154a]	/	<i>vy</i>	/
R	/	<i>vaju</i>	/	/	/
D	/	<i>vama</i> / <i>vam</i> [L:III,25a]	/	/	/
T	/	<i>vaju</i>	/	<i>vaju</i>	/
M	/	<i>vas</i>	/	/	/
O	/	<i>vama</i> [P:8]/ <i>vami</i> [L:1,120b]	/	/	/

2dv.	KB 1566	KPo 1567	JPo 1578	TkM 1579	BTa 1580
I	/	vi dva	vi dua[L:1,45a]/ vi[L:1,45b]	/	/
R	/	/	/	/	/
D	/	vama	vama	/	/
T	/	/	/	/	/
M	/	/	/	/	/
O	/	vama	vama	/	/

2dv.	BH 1584	TtPre 1588	MD 1592	ZK 1595	MTh 1603
I	vi (mžs)[P:46]/ vi dva (m), vi dvæ (ž), vi dvujja (s)[L:109]	/	/	/	/
R	vajh[L:79]/ vaih[L:79]	/	/	/	/
D	vama	/	/	/	/
T	vaju	/	/	/	/
M	/	/	/	/	/
O	/	/	/	/	/

2dv.	*P 1563	TPs 1567	TC 1574	TP 1575
I	/	/	/	/
R	vąyu	vąyu	vąyu	/
D	/	/	/	/
T	/	/	/	/
M	/	/	/	/
O	/	/	/	/

2dv.	DC 1579	DC 1584	TfC 1595	TPo 1595
I	/	/	/	vy dva[P:2]/ vy[P:2]
R	vąju	vąju	vąju	vąju[L:III,189]/ vas[L:1,91]
D	/	/	/	vama[P:2]/ vam[P:2]
T	/	/	/	vąju
M	/	/	/	/
O	/	/	/	vama

2dv.	EvL 1612	EvL 1672	EvL 1715	EvL 1741	EvL 1777
I	/	/	/	/	/
R	/	/	/	/	/
D	vama	vama/vam	váma/vama/ vam[L:94]	vama	vama
T	vaju	vaju[L:105]/ vas[L:271]	vaju/ vas[L:243]	vaje[L:107]/ vas[L:289]	vas[L:82]/ vaj[L:218]
M	/	/	/	/	/
O	/	/	/	/	/

2dv.	EvL 1780	EvL 1787	EvL 1809	EvL 1816	EvL 1833
I	/	/	/	/	/
R	/	/	/	/	/
D	vama	vama	vama	vama	vama
T	vaju	vaju	vaju	vaju	vaji
M	/	/	/	/	/
O	/	/	/	/	/

1mn.	TC 1550	TA 1550	TA 1555	TC 1555	TE 1555	TM 1555
I	<i>my</i> [P:150]/ <i>mi</i> [P:4]	<i>my</i>	<i>mi</i>	<i>mi</i>	<i>mi</i>	<i>mi</i>
R	<i>nas</i> [P:15]/ <i>naʃh</i> [L:63(40a)]	<i>naʃh</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>
D	<i>nam</i> [P:100]/ <i>nom</i> [P:2]	<i>nam</i>	<i>nom</i>	<i>nom</i> [P:66]/ <i>non</i> [L:K4b]	<i>nom</i>	<i>nom</i>
T	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i> [P:9]/ <i>nash</i> [P:2]	<i>nas</i> [P:49]/ <i>nash</i> [L:G3]	<i>nas</i>	<i>nas</i> [P:14]/ <i>nash</i> [L:A3b]/ * <i>uas</i> [L:A4]
M	<i>nas</i>	/	/	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>
O	<i>nami</i>	/	/	/	<i>nami</i>	<i>nami</i>

1mn.	TT 1557	TKo 1557	TR 1558	TT 1560	TL 1561	TAr 1562
I	<i>mi</i>	<i>mi</i>	<i>mi</i>	<i>mi</i>	<i>mi</i> [P:200]/ <i>my</i> [P:7]	<i>mi</i> [P:200]/ <i>my</i> [P:66]
R	<i>nas</i>	/	<i>nas</i> [P:15]/ <i>nash</i> [L:L4a]	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>
D	<i>nom</i> [P:300]/ <i>non</i> [L:t3a]	<i>nom</i>	<i>nom</i>	<i>nom</i>	<i>nom</i>	<i>nom</i>
T	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i> [P:150]/ <i>na</i> [P:2]/ <i>nash</i> [L:a2b]	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i> /* <i>na</i> [L:102b]
M	<i>nas</i>	/	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>
O	<i>nami</i>	/	<i>nami</i>	<i>nami</i>	<i>nami</i>	<i>nami</i>

1mn.	TO 1564	TPs 1566	TA 1566	TC 1567	TL 1567
I	<i>mi</i> [P:450]/ <i>my</i> [P:21]/ <i>ni</i> [L:43a]	<i>mi</i> [P:86]/ <i>my</i> [P:4]	<i>mi</i>	<i>mi</i>	<i>mi</i> [P:100]/ <i>my</i> [P:5]
R	<i>nas</i> [P:27]/ <i>na</i> [L:18b]	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>
D	<i>nom</i> [P:200]/ <i>nam</i> [P:7]	<i>nom</i> [P:79]/ <i>nam</i> [L:3b]	<i>nom</i>	<i>nom</i> [P:11]/ <i>nam</i> [L:B2]	<i>nom</i> [P:53]/ <i>nam</i> [L:8b]
T	<i>nas</i> [P:150]/ <i>na</i> [s[L:102a]	<i>nas</i> [P:94]/ <i>nash</i> [L:91a]	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>
M	<i>nas</i>	<i>nas</i>	/	/	<i>nas</i>
O	<i>nami</i>	<i>nami</i>	/	/	<i>nami</i>

1mn.	TP 1567	TC 1575	TT 1577	TPs 1579	TT 1581-82
I	<i>mi</i>	<i>mi</i>	<i>mi</i>	/	<i>my</i>
R	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	/	<i>nas</i>
D	<i>nom</i>	<i>nom</i> [P:200]/ <i>nam</i> [L:491]/ <i>non</i> [L:86]	<i>nom</i>	<i>nam</i>	<i>nom</i>
T	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>
M	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	/	<i>nas</i>
O	<i>nami</i>	<i>nami</i>	<i>nami</i>	/	<i>nami</i>

1mn.	DJ 1575	DPa 1576	DB 1578	DBu 1580	DPr 1580
I	<i>mi</i> [P:8]/ <i>my</i> [P:3]	<i>mi</i> [P:85]/ <i>my</i> [P:8]	<i>my</i> [P:150]/ <i>mi</i> [P:5]	/	<i>my</i>
R	/	<i>nas</i>	<i>nas</i>	/	<i>nas</i>
D	<i>nam</i>	<i>nam</i>	<i>nam</i> [P:100]/ <i>nom</i> [L:179a]	/	<i>nam</i>
T	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	/	/
M	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	/	/
O	/	<i>nami</i>	<i>nami</i>	/	<i>nami</i>

1mn.	DC 1580	DB 1584	DM 1584	DAG 1585	DC 1585
I	<i>my</i>	<i>my</i> [P:1800]/ <i>mi</i> [P:6]	<i>my</i> [P:150]/ <i>mi</i> [P:3]	<i>my</i>	<i>my</i> [P:14]/ <i>mi</i> [L:A6b]
R	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>
D	<i>nam</i>	<i>nam</i>	<i>nam</i>	<i>nam</i>	<i>nam</i>
T	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>
M	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	/
O	<i>nami</i>	<i>nami</i> [P:200]/ <i>namj</i> [L:1,132]	<i>nami</i>	<i>nami</i>	/

1mn.	KB 1566	KPo 1567	JPo 1578	TKM 1579	BTa 1580	BH 1584
I	<i>mi</i>	<i>mi</i>	<i>my</i> [P:550]/ <i>mi</i> [P:34]/ <i>mij</i> [L:11,11]	<i>my</i>	<i>mi</i>	<i>mi</i>
R	<i>naf</i>	<i>naf</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	/	<i>na</i> [s[P:4]/ <i>nas</i> [L:79]/ <i>nai</i> h[L:79]]
D	<i>nam</i>	<i>nam</i>	<i>nam</i>	<i>nam</i>	/	<i>nam</i>
T	<i>naf</i>	<i>naf</i>	<i>nas</i> [P:350]/ <i>na</i> [L:11,7b]	<i>nas</i>	/	<i>na</i> [s[P:6]/ <i>na</i>][L:S64] <i>nas</i> [L:79]
M	<i>naf</i>	<i>naf</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	/	/
O	<i>nami</i>	<i>nami</i>	<i>nami</i> [P:32]/ <i>namy</i> [P:3]	<i>nami</i>	/	<i>nami</i>
1mn.	TtPre 1588	MD 1592	MS 1593	ZK 1595	MTh 1603	
I	<i>my</i>	<i>mi</i>	<i>mi</i>	<i>mi</i> [P:53]/ <i>my</i> [P:48]	<i>mi</i>	
R	<i>nas</i>	<i>na</i> j/h[L:Y4a]/ <i>nas</i> [L:Y4a]	<i>nas</i>	<i>nas</i>	/	
D	<i>nam</i>	<i>nam</i>	<i>nam</i>	<i>nam</i>	<i>nam</i>	
T	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>na</i> [s]	<i>nas</i>	/	
M	/	/	/	<i>nas</i> [P:9]/ <i>na</i> [s][L:143]	/	
O	<i>nami</i>	/	/	<i>nami</i>	/	

1mn.	*P 1563	TPs 1567	TC 1574	TP 1575
I	<i>mi</i>	<i>mi</i> [L:88]/ <i>my</i> [L:73]	<i>mi</i>	<i>mi</i>
R	<i>nas</i>	/	<i>nas</i>	<i>nas</i>
D	<i>nam</i> [P:200]/ <i>nom</i> [P:9]	<i>nom</i>	<i>nom</i> [P:19]/ <i>nam</i> [P:3]/ <i>nom</i> [L:35]	<i>nom</i> [P:14]/ <i>nam</i> [P:13]
T	<i>nas</i> [P:150]/ <i>nash</i> [L:125]	<i>nas</i>	<i>nas</i> [P:150]/ <i>nash</i> [L:129]	<i>nas</i> [P:18]/ <i>naʃ</i> [L:B6a]
M	<i>nas</i> [P:14]/ <i>nois</i> [L:58]	/	<i>nas</i>	<i>nas</i>
O	<i>nami</i>	/	<i>nami</i>	<i>nami</i>

1mn.	DC 1579	DC 1584	TfC 1595	TPo 1595
I	<i>my</i>	<i>my</i> [P:100]/ <i>mi</i> [P:4]	<i>my</i> [P:100]/ <i>mi</i> [P:4]	<i>my</i> [P:4100]/ <i>mi</i> [P:56]/ <i>mi</i> [P:4]
R	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i> [P:45]/ <i>na</i> [P:3]/ <i>naʃ</i> [L:CCLIII]	<i>nas</i>
D	<i>nam</i> [P:150]/ <i>nom</i> [P:8]	<i>nam</i> [P:200]/ <i>nom</i> [P:7]	<i>nam</i> [P:250]/ <i>nom</i> [P:7]	<i>nam</i> [P:1300]/ <i>nom</i> [P:11]
T	<i>nas</i>	<i>nas</i> [P:100]/ <i>naʃ</i> [P:2]	<i>nas</i> [P:200]/ <i>na</i> [P:18]/ <i>naʃ</i> [P:8]/ <i>NASS</i> [L:CCLIII]/ <i>nas</i> [L:CCLIII]/ <i>naʃh</i> [L:CCLV]	<i>nas</i> [P:850]/ <i>na</i> [L:III,21]
M	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i>	<i>nas</i> [P:21]/ <i>nami</i> [P:6]
O	<i>nami</i>	<i>nami</i>	<i>nami</i>	<i>nami</i> [P:200]/ <i>nami</i> [P:2]/ <i>nami</i> [L:1,284]

1mn.	EvL 1612	EvL 1672	EvL 1715	EvL 1741	EvL 1777
I	<i>my/</i> <i>mi</i> [L:125b]	<i>my/mi</i>	<i>my/mi</i>	<i>my/mi</i>	<i>mi</i>
R	<i>naʃs</i>	<i>naʃs</i>	<i>naʃs</i>	<i>naʃs</i>	<i>nas</i>
D	<i>nam</i>	<i>nam</i>	<i>nam</i>	<i>nam</i>	<i>nam</i>
T	<i>naʃs/naβ</i>	<i>naʃs/</i> <i>L₁naβ/</i> <i>nas</i> [L:330]/ <i>*naʃ</i> [L:195]	<i>naʃs</i>	<i>naʃs</i>	<i>nas</i>
M	<i>naβ</i>	<i>naʃs^Lnaβ</i>	<i>námi</i> [L:172]/ <i>naʃs</i> [L:215]	<i>naʃs</i>	<i>nas</i>
O	<i>nami</i>	<i>nami</i>	<i>nami/</i> <i>námi</i> [L:21]	<i>nami</i>	<i>nami</i>
1mn.	EvL 1780	EvL 1787	EvL 1809	EvL 1816	EvL 1833
I	<i>mi</i>	<i>my</i>	<i>my/</i> <i>mi</i> [L:353]	<i>mi/</i> <i>mi</i> [L:5]	<i>mi/</i> <i>mi</i> [L:385]
R	<i>naʃs</i>	<i>naʃs</i>	<i>naʃs</i>	<i>naʃs</i>	<i>naʃ</i>
D	<i>nam</i>	<i>nam</i>	<i>nam</i>	<i>nam</i>	<i>nam</i>
T	<i>naʃs/</i> <i>nash</i> [L:12]	<i>naʃs</i>	<i>naʃs</i>	<i>naʃs/naʃ</i> [L:103]	<i>naʃ</i>
M	<i>nami</i>	<i>naʃs</i>	<i>naʃs/naʃ</i> [L:26]	<i>naʃ</i>	<i>naʃ</i>
O	<i>nami</i>	<i>nami</i>	<i>nami</i>	<i>nami</i>	<i>nami</i>

2mn.	TC 1550	TA 1550	TA 1555	TC 1555	TE 1555	TM 1555
I	vy	vy	/	vi[P:23]/vy[P:3]/ Vy[P:2]/ui[L:M8]	vi[P:200]/ui[P:23]	/
R	vas	/	/	vas[L:H4]/ uas[L:K7b]	vas[P:5]/ uas[P:3]	/
D	vom[P:18]/ uom[P:3]	vom	vom	vom	vom[P:95]/ uom[P:11]	/
T	vas[P:7]/ uas[P:7]	vas[P:2]/ uas[P:2]	uas[P:3]/ uos[L:A5a]	vas[P:11]/ uas[P:4]	vas[P:15]/ uas[P:10]	/
M	uas	/	/	vas[L:L8b]/ uas[L:M2]	vas[P:2]/ uas[P:2]	/
O	S _{uami}	/	/	S _{uami}	vami[P:10]/ uami[P:3]	/

2mn.	TT 1557	TKo 1557	TR 1558	TT 1560	TL 1561	TAr 1562
I	ui[P:450]/vi[P:200]/ Vi[P:150]	/	vi[P:60]/ui[P:32]/ Vi[P:18]/vy[L:13b]	vi[P:58]/Vi[P:7]/ ui[P:5]	vi[P:96]/ui[P:39]/ Vi[P:23]/Vy[P:2]	vi[P:25]/Vi[P:11]/ Vy[P:3]/ui[L:93a]
R	uas[P:36]/ vas[P:10]	/	vas	vas[P:2]/ uas[P:2]	vas[P:24]/ uas[P:13]	vas
D	uom[P:250]/ vom[P:150]	/	vom[P:22]/ uom[P:10]/ Vom[P:3]	uom[P:14]/ vom[P:6]/ Vom[P:4]	vom[P:63]/ uom[P:46]	vom[P:16]/ uom[P:2]
T	uas[P:100]/ vas[P:24]	/	vas[P:18]/uas[P:6]/ Vas[P:3]	vas[P:16]/ uas[P:7]	vas[P:31]/ uas[P:13]	vas
M	uas[P:15]/ vas[P:2]	/	uas	/	uas[P:11]/ vas[P:10]	vas[L:21b]/ S _{uas} [L:36a]
O	uami[P:39]/ vami[P:14]	/	vami[P:4]/ uami[P:2]	S _{uami} [P:6]/ vami[P:2]	vami[P:22]/ uami[P:15]	S _{vami}

2mn.	TO 1564	TPs 1566	TA 1566	TC 1567	TL 1567
I	<i>vi</i> [P:97]/ <i>vi</i> [P:49]/	<i>vi</i> [P:56]/ <i>vi</i> [P:30]/	<i>vi</i>	<i>vi</i>	<i>vi</i> [P:100]/ <i>vi</i> [P:23]/
	<i>ui</i> [P:48]/ <i>vy</i> [P:11]/	<i>vy</i> [P:2]/ <i>vy</i> [P:2]/			<i>vy</i> [P:4]/ <i>ui</i> [P:3]/
	<i>vy</i> [P:4]/ <i>vi</i> [P:2]	<i>ui</i> [L:62a]			<i>vy</i> [L:4a]
R	<i>vas</i> [P:8]/ <i>uas</i> [P:2]/	<i>vas</i>	/	/	<i>vas</i>
	<i>vas</i> [L:158b]				
D	<i>vom</i> [P:45]/ <i>uom</i> [P:5]/	<i>vom</i> [P:3]/	<i>vom</i>	<i>vom</i>	<i>vom</i> [P:37]/ <i>uom</i> [P:14]/
	<i>Vom</i> [P:2]/ <i>vam</i> [P:2]	<i>Suom</i> [L:112a]			<i>Vom</i> [P:2]
T	<i>vas</i> [P:56]/ <i>uas</i> [P:11]/	<i>vas</i>	<i>vas</i>	<i>vas</i>	<i>vas</i> [P:48]/ <i>uas</i> [P:2]
	<i>VAS</i> [P:2]				
M	<i>uas</i> [P:5]/ <i>vas</i> [L:96b]	<i>vas</i>	/	/	<i>vas</i> [P:10]/ <i>Suas</i> [P:6]
O	<i>Suami</i> [P:4]/ <i>vami</i> [P:3]	<i>vami</i>	/	/	<i>vami</i> [P:14]/ <i>uami</i> [P:14]

2mn.	TP 1567	TC 1575	TT 1577	TPs 1579	TT 1581-82
I	/	<i>vi</i>	<i>vi</i>	<i>vi</i>	<i>vi</i>
R	/	<i>vas</i>	<i>vas</i>	/	<i>vas</i>
D	/	<i>vom</i> [P:31]/	<i>vom</i> [P:66]/	/	<i>vom</i> [P:550]/
		<i>uom</i> [L:442]	<i>Suom</i> [P:5]		<i>Suom</i> [P:85]
T	/	<i>vas</i>	<i>vas</i> [P:28]/	/	<i>vas</i> [P:250]/
			<i>uas</i> [L:ab]		<i>vos</i> [L:1,250]
M	/	<i>vas</i>	<i>vas</i> [P:9]/	/	<i>vas</i> [P:47]/
			<i>Suas</i> [P:5]		<i>Suas</i> [P:29]
O	/	<i>vami</i>	<i>vami</i> [P:16]/	/	<i>vami</i> [P:97]/
			<i>Suami</i> [P:6]		<i>Suami</i> [P:50]

2mn.	DJ 1575	DPa 1576	DB 1578	DBu 1580	DPr 1580
I	vi[P:8]/ vy[P:2]	vi[P:94]/ /i[P:20]/ ui[L:37b]	vy[P:250]/ vi[P:12]	/	vy
R	/	vas	vas	/	/
D	vam	vam[P:64]/ ^s uam[P:16]/ vom[L:13a]	vam[P:200]/ ^s uam[P:16]	vam	vam
T	vas	vas	vas	/	vas
M	/	vas[P:10]/ ^s uas[P:5]	vas	/	/
O	/	uami[P:7]/ vami[P:6]	vami[P:83]/ ^s uami[P:32]	/	/

2mn.	DC 1580	DB 1584	DM 1584	DAG 1585	DC 1585
I	vy	vy[P:2400]/ vi[P:5]	vy	vy[P:27]/ vi[L:a7a]	vy[P:17]/ vi[L:B7a]
R	/	vas	/	vas	/
D	vam	vam[P:1150]/ vám[L:III,107b]	vam	vam	vam
T	vas	vas	/	vas	vas
M	vas	vas	/	vas	vas
O	vami	vami	/	/	vami

2mn.	KB 1566	KPo 1567	JPo 1578	TkM 1579	BTa 1580
I	<i>vi</i>	<i>vi</i>	<i>vy</i> [P:250]/ <i>vi</i> [P:15]	<i>vy</i>	/
R	<i>vaf</i>	<i>vaf</i>	<i>vas</i> [P:38]/ <i>uas</i> [L:III,134]	<i>vas</i>	/
D	<i>vam</i>	<i>vam</i>	<i>vam</i> [P:400]/ <i>S_{uam}</i> [P:32]	<i>vam</i>	/
T	<i>vaf</i>	<i>vaf</i>	<i>vas</i> [P:150]/ <i>vaj</i> [P:2]/ <i>uas</i> [L:II,38b]	<i>vas</i>	/
M	/	<i>vaj</i> [P:2]/ <i>S_{uaj}</i> [L:XXXIII]	<i>vas</i> [P:9]/ <i>S_{uas}</i> [P:2]	/	/
O	<i>vami</i>	<i>vami</i>	<i>uami</i> [P:31]/ <i>vami</i> [P:21]	<i>vami</i>	/
2mn.	BH 1584	TtPre 1588	MD 1592	ZK 1595	MTh 1603
I	<i>vi</i>	<i>vy</i>	<i>vi</i>	<i>vy</i> [P:57]/ <i>vi</i> [L:39]	<i>vi</i>
R	<i>vas</i> [P:3]/ <i>vaih</i> [L:79]	<i>vas</i>	<i>vajh</i> [L:Y4]/ <i>vas</i> [L:Y4]	<i>vas</i>	/
D	<i>vam</i> [P:2]/ <i>vom</i> [L:S48]	<i>vam</i>	<i>vam</i>	<i>vam</i>	/
T	<i>vas</i>	<i>vas</i>	<i>vas</i>	<i>vas</i>	/
M	/	<i>vas</i> [P:2]/ <i>S_{uas}</i> [L:21]	/	<i>vas</i> [P:3]/ <i>vaj</i> [L:111]	/
O	<i>S_{vami}</i>	<i>vami</i>	/	<i>vami</i>	/

2mn.	*P 1563	TPs 1567	TC 1574	TP 1575
I	vi[P:19]/ vy[P:11]	vi[L:5]/ ui[L:A1b]	vi[P:11]/ Vi[P:2]/ ui[L:34]	vi
R	vas	/	vas	/
D	vam[P:10]/ vom[P:7]/ Vam[P:2]/ uam[L:98]/ uom[L:4]	vom[L:4]/ Suom[L:4]	vom[P:4]/ Suom[L:4]/ vam[L:118][=128]]	vom
T	vas[P:8]/ uas[P:2]	vas	vas	vafβ
M	vas	/	vas	/
O	Suami	/	Suami	/

2mn.	DC 1579	DC 1584	TfC 1595	TPo 1595
I	vy[P:18]/ vi[L:25]	vy	vy[P:28]/ vi[P:9]	vy[P:700]/ vij[P:7]/vi[P:6]
R	vas	vas	vas	vas[P:26]/ vaf[L:II,74]
D	vam[P:17]/ Suam[L:4]	vam	vam	vam[P:300]/ vom[P:4]
T	vas	vas	vas	vas
M	vas	vas	vas	vas
O	vami	vami	vami	vami[P:30]/ Suami[L:II,256]

2mn.	EvL 1612	EvL 1672	EvL 1715	EvL 1741	EvL 1777
I	vy	vy/vi	vy/vi	vi/vy	vi
R	vafš vas	vafš/ ¹ vafβ/ vas[L:57]	vafš	vafš	vas
D	vam	vam/ uam[L:57]	vam	vam	vam
T	vafš/ vafβ	vafš/ ¹ vafβ/ ¹ vas[L:56]	vafš/ vas	vafš/ vas	vas
M	vafš/ vafβ	vafš/ ¹ vafβ	vafš/vámi[L:274]/ vami[L:275]	vafš	vas
O	vami/ vamy	vami/ vamy	vami/ vamy[L:210]/ vámy[L:152]/ vámi[L:311]	vami/ vamy	vami
2mn.	EvL 1780	EvL 1787	EvL 1809	EvL 1816	EvL 1833
I	vi	vy	vy/vi (m), ve (ž)	vi/vi[L:4] (m), ve (ž)	vi/vi (m), vé (ž)
R	vafš	vafš	vafš	vafš	vaf
D	vam	vam	vam	vam	vam
T	vafš	vafš	vafš	vafš/vaf	vaf
M	vami/ vafš/vas[L:140]	vafš	vafš	vafš	vaf
O	vami	vami	vami	vami	vami

	TC 1550			TA 1550		
3mžs	m	s	ž	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	/	<i>ona</i>	<i>on</i>	/	/
Red.	<i>nega, ga</i>		<i>nee[P:4]^sne[P:2]</i>	<i>nega</i>		/
Ded.	<i>nemu, mu</i>		/	<i>nemu</i>		/
Ted.	<i>nega, ga,</i> <i>-n[L:235(125b)]/</i> <i>-in[L:5b]</i>	<i>ye</i>	<i>yo, -ino</i>	<i>nega, ga</i>	/	/
Med.	<i>nim</i>		<i>ni</i>	/		/
Oed.	<i>nim</i>		/	/		/
Idv.	/	/	/	/	/	/
Rdv.	/			/		
Ddv.	<i>nimal/nim[L:146]</i>			/		
Tdv.	<i>ye</i>			/		
Mdv.	/			/		
Odv.	<i>nima</i>			/		
Imn.	<i>ony[P:7]/</i> <i>oni[P:2]</i>	/	/	/	/	/
Rmn.	<i>nih</i>			<i>nih</i>		
Dmn.	<i>nim</i>			<i>nim</i>		
Tmn.	<i>nih[P:2]^snee[L:122(69b)]/</i> <i>nee[L:40(28b)], ye</i>			<i>ye</i>		
Mmn.	<i>nih</i>			<i>nih</i>		
Omn.	<i>nimi</i>			<i>nih</i>		

3mžs	TA 1555			TC 1555		
	m	s	ž	m	s	ž
Ied.	on	/	/	on	onu	ona
Red.	nega		/	nega		nee
Ded.	/		/	nemu		/
Ted.	nega, ga	ie	/	nega, ga	ie	no
Med.	nim		/	nim		/
Oed.	/		/	nim		/
Idv.	/	/	/	/	/	/
Rdv.	/	/	/	/	/	/
Ddv.	/	/	/	/	/	/
Tdv.	/	/	/	/	/	/
Mdv.	/	/	/	/	/	/
Odv.	/	/	/	/	/	/
Imn.	/	/	/	oni	/	/
Rmn.	nih			nih		
Dmn.	/			nim		
Tmn.	/			nee, ie [P:2] Sye [L:17b]		
Mmn.	/			nih		
Omn.	/			nimi		

3mžs	TE 1555			TM 1555		
	m	s	ž	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>	<i>oni/*ou[L:A4]</i>	/	/
Red.	<i>nega, ga</i>		<i>nee, ie</i>	<i>nega</i>		/
Ded.	/		<i>ni[P:6]/nei[L:C5b]</i>	/		/
Ted.	<i>nega, ga, -in</i>	<i>ie[P:14]/ ye[L:G8a]</i>	<i>no[P:12]/ noo[L:D4b], io[P:B5a]/ _yo[L:G7b]</i>	/	/	/
Med.	<i>nim</i>		<i>nei[L:B5a]/ ni[L:H7a]</i>	/		/
Oed.	<i>nim</i>		<i>no</i>	/		/
Idv.	<i>ona[P:9]/ onaduq[L:D8a]</i>	/	/	/	/	/
Rdv.		<i>niu[P:4]/nih[P:2]</i>			/	
Ddv.		<i>nima[P:3]/nim[L:C2b]</i>			/	
Tdv.		<i>niu</i>			/	
Mdv.		/			/	
Odv.		/			/	
Imn.	<i>oni/*ooi[L:C8a]</i>	/	<i>one</i>	<i>oni</i>	/	/
Rmn.		<i>nih</i>			<i>nih</i>	
Dmn.		<i>nim</i>			<i>nim</i>	
Tmn.		<i>ne[P:30]/nih[L:H7a], ie</i>			<i>nee</i>	
Mmn.		<i>nih</i>			/	
Omn.		<i>nimi</i>			/	

TT 1557			
3 mžs	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>
Red.	<i>nega</i> [P:80]/ <i>nego</i> [P:2]/ * <i>neka</i> [L:312], <i>ga</i>		<i>nee</i> [P:79]/ <i>nei</i> [P:17]/* <i>ni</i> [P:2], <i>ie</i>
Ded.	<i>nemu</i> [P:350]/ <i>nemo</i> [L:83]/ * <i>nemm</i> [L:24], <i>mu</i>		<i>ni</i> [P:62]/ <i>nei</i> [L:97]/ <i>neei</i> [L:12]
Ted.	<i>nega</i> , <i>ga</i> , - <i>in</i> [P:4]/- <i>n</i> [P:2]	<i>ie</i>	<i>no</i> [P:90]/ <i>noo</i> [L:97], <i>io</i> [P:4]/ <i>yo</i> [P:2]
Med.	<i>nim</i> [P:150]/ <i>nemu</i> [P:5]		<i>ni</i> [P:9]/ <i>nei</i> [L:2]
Oed.	<i>nim</i> [P:200]/ <i>nym</i> [P:2]		<i>no</i>
Idv.	<i>ona</i> [P:35]/ <i>onadua</i> [P:30]/ <i>ona dua</i> [P:3]/ <i>oni</i> [L:13b]	/	<i>one duei</i> [?]
Rdv.		<i>nyu</i> [P:40]/ <i>niu</i> [P:6]/ <i>nih</i> [P:3]	
Ddv.		<i>nima</i> [P:54]/ <i>nim</i> [P:2]/ <i>nema</i> [L:378]	
Tdv.		<i>nyu</i> [P:54]/ <i>niu</i> [P:4]/ <i>nih</i> [L:61]	
Mdv.		<i>nima</i>	
Odv.		<i>nima</i>	
Imn.	<i>oni</i> [P:750]/ <i>ony</i> [L:428]	<i>ona</i>	<i>one</i>
Rmn.		<i>nih</i>	
Dmn.		<i>nim</i> [P:600]/ <i>nym</i> [P:2]/* <i>nm</i> [L:48]	
Tmn.		<i>nee</i> [P:250]/ <i>ne</i> [P:2]/ <i>nih</i> [L:61], <i>ie</i>	
Mmn.		<i>nih</i>	
Omn.		<i>nimi</i>	

3mžs	TKo 1557			TR 1558			TT 1560		
	m	s	ž	m	s	ž	m	s	ž
Ied.	on	/	/	on	onu	ona	on	/	ona
Red.	nega	/	/	nega, ga	nega, ga	nee[P:43]/ S _{ne} [P:6]/ ♦ni[L:C3a]	nega, ga	/	nee
Ded.	/	/	nee[L:d4a]/ S _{ne} [L:d3b]	nemu	nemu	ni	nemu	/	ni
Ted.	/	/	/	nega, ga, -n	ie	no	nega, ga	ie	no
Med.	nim	/	/	nim	nim	ni	nim	/	ni
Oed.	/	/	/	nim	nim	no	nim	/	no
Idv.	/	/	/	onadua[L:R2b]/ ona dua[L:b3a]	/	/	ona[P:9]/ onadua[P:2]	/	/
Rdv.	/	/	/	nyu[P:12]/ nih[L:C3a]	nyu	nyu	nyu[P:2]/ nih[P:2]	/	/
Ddv.	/	/	/	nima	nima	nima	nima	/	/
Tdv.	/	/	/	nyu	nyu	nyu	nyu	/	/
Mdv.	/	/	/	/	/	/	nyu	/	/
Odv.	/	/	/	nimi	nimi	nimi	/	/	/
Imn.	oni	/	/	oni	/	one	oni	/	/
Rmn.	/	/	/	nih	nih	nih	nih	/	/
Dmn.	/	/	/	nim	nim	nim	nim	/	/
Tmn.	/	/	/	nee[P:100]/ ^S ne[P:2], ie	nee[P:100]/ ^S ne[P:2], ie	nee[P:100]/ ^S ne[P:2], ie	nee[P:17]/ne[L:19a]	/	/
Mmn.	/	/	/	nih	nih	nih	nih	/	/
Omn.	/	/	/	nimi	nimi	nimi	nimi	/	/

3mžs	TL 1561			TAr 1562		
	m	s	ž	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>
Red.	<i>nega, ga</i>		<i>nee/</i> ♦ <i>noo</i> [L:69b]	<i>nega, ga</i>		<i>nee</i> [P:9]/ <i>Sne</i> [L:11a]
Ded.	<i>nemu, mu</i>		<i>ni</i>	<i>nemu</i>		<i>ni</i>
Ted.	<i>nega, ga</i>	<i>ie</i>	<i>no</i>	<i>nega, ga</i>	/	<i>no</i>
Med.	<i>nim</i>		<i>ni</i>	<i>nim</i>		<i>ni</i>
Oed.	<i>nim</i>		<i>no</i>	<i>nim</i>		<i>no</i>
Idv.	/	/	/	/	/	/
Rdv.		<i>nyu</i>			<i>nyu</i>	
Ddv.		/			/	
Tdv.		/			/	
Mdv.		/			/	
Odv.		<i>nima</i>			<i>nima</i>	
Imn.	<i>oni</i>	/	<i>one</i>	<i>oni</i>	<i>ona</i>	<i>one</i>
Rmn.		<i>nih</i>			<i>nih</i>	
Dmn.		<i>nim</i>			<i>nim</i>	
Tmn.		<i>nee</i>			<i>nee</i> [P:89]/ <i>nih</i> [P:2], <i>ie</i>	
Mmn.		<i>nih</i>			<i>nih</i>	
Omn.		<i>nimi</i>			<i>nimi</i>	

	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>
Red.	<i>nega</i> [P:550]/ <i>nego</i> [L:XX1a], <i>ga</i>		<i>nee</i> [P:32]/ <i>ne</i> [P:2]
Ded.	<i>nemu</i>		<i>ni</i>
Ted.	<i>nega</i> [P:100]/ <i>nege</i> [L:46b], <i>ga</i> , <i>-n</i> [L:46a]/ <i>-in</i> [L:143b]	<i>nee</i> , <i>ie</i>	<i>no</i>
Med.	<i>nim</i> [P:46]/ <i>nemu</i> [P:2]		<i>ni</i> [P:14]/ <i>ny</i> [L:81a]/ <i>nei</i> [L:83b]
Oed.	<i>nim</i>		<i>no</i>
Idv.	<i>ona dua</i> [P:6]/ <i>ona</i> [P:5]/ <i>onadua</i> [L:14a]	/	/
Rdv.		<i>nyu</i> [P:12]/ <i>nih</i> [P:5]	
Ddv.		<i>nima</i>	
Tdv.		<i>nyu</i>	
Mdv.		/	
Odv.		<i>nima</i>	
Imn.	<i>oni</i> /* <i>on</i> [L:21b]	<i>ona</i>	<i>one</i>
Rmn.		<i>nih</i>	
Dmn.		<i>nim</i>	
Tmn.		<i>nee</i> [P:100]/ <i>nih</i> [P:2], <i>ie</i>	
Mmn.		<i>nih</i>	
Omn.		<i>nimi</i>	

3mžs		TPs 1566		TA 1566	
	m	s	ž	m	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>	<i>on</i>	/
Red.	<i>nega, ga</i>		<i>nee</i> [P:40]/ <i>ne</i> [L:271a]	<i>nega</i>	/
Ded.	<i>nemu</i>		<i>ni</i> [P:12]/ <i>ny</i> [L:171a]	/	/
Ted.	<i>nega, ga, -in</i>	<i>nee, ie</i>	<i>no</i>	<i>ga</i>	<i>ie</i> /
Med.		<i>nim</i>	<i>ni</i>	/	/
Oed.		<i>nim</i>	<i>no</i>	/	/
Idv.	<i>ona</i>	/	/	/	/
Rdv.		<i>nyu</i>		/	
Ddv.		/		/	
Tdv.		/		/	
Mdv.		/		/	
Odv.		/		/	
Imn.	<i>oni</i>	<i>ona</i>	<i>one</i>	/	/
Rmn.		/			<i>nih</i>
Dmn.		<i>nim</i>			<i>nim</i>
Tmn.		<i>nee</i> [P:200]/ <i>nih</i> [L:50a], <i>ie</i> [P:2]/ <i>ye</i> [L:119b]			<i>nee</i>
Mmn.		<i>nih</i>			/
Omn.		<i>nimi</i>			

	TC 1567			TL 1567		
3mžs	m	s	ž	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	/	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>
Red.	<i>nega, ga</i>		/	<i>nega, ga</i>		<i>nee[P:7]^sne[L:22b]/ no[L:69b]</i>
Ded.	<i>nemu</i>		/	<i>nemu</i>		<i>ni[P:2]/ny[L:22a]</i>
Ted.	<i>nega, ga</i>	/	/	<i>nega, ga</i>	<i>ie</i>	<i>no</i>
Med.	/	/	/	<i>nim</i>		<i>ni[P:7]/ny[L:40b]/ nei[L:57b]</i>
Oed.	/	/	/	<i>nim</i>		<i>no</i>
Idv.	/	/	/	<i>ona[P:2]/ ona dua[L:18a]</i>	/	/
Rdv.	/	/	/		<i>nyu</i>	
Ddv.	/	/	/		/	
Tdv.	/	/	/		<i>nyu</i>	
Mdv.	/	/	/		/	
Odv.	/	/	/		/	
Imn.	/	/	/	<i>oni</i>	/	<i>one</i>
Rmn.		<i>nih</i>			<i>nih</i>	
Dmn.		<i>nim</i>			<i>nim</i>	
Tmn.		<i>nee</i>			<i>nee[P:62]/ nih[L:69a], ie</i>	
Mmn.		/			<i>nih</i>	
Omn.		<i>nimi</i>			<i>nimi</i>	

	m	s	ž	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	/	/	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>
Red.	<i>nega, ga</i>		/	<i>nega/ *negu[L:377]/ *nega[L:163], ga</i>		<i>nee[P:49]/ ne[P:10]/ ♦ni[P:2]</i>
Ded.	<i>nemu</i>		/	<i>nemu</i>		<i>ni</i>
Ted.	/	/	/	<i>nega, ga</i>	<i>nee</i>	<i>no</i>
Med.	<i>nim</i>		/	<i>nim</i>		<i>ni</i>
Oed.	<i>nim</i>		/	<i>nim</i>		<i>no</i>
Idv.	/	/	/	<i>onadua[L:465]/ ona dua[L:305]</i>	/	/
Rdv.	/	/		<i>nyu[P:9]/nih[P:4]</i>		
Ddv.	/	/		<i>nima</i>		
Tdv.	/	/		<i>nyu</i>		
Mdv.	/	/		/	/	
Odv.	/	/		/	/	
Imn.	<i>oni[L:A4a]/ ony[L:A5a]</i>			<i>oni*oui[L:383]</i>	<i>ona</i>	<i>one</i>
Rmn.	<i>nih</i>			/	/	
Dmn.	/			<i>nim</i>		
Tmn.	<i>nee</i>			<i>nee</i>		
Mmn.	<i>nih</i>			<i>nih</i>		
Omn.	/			<i>nimi</i>		

3mžs		TT 1577		TPs 1579		
	m	s	ž	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>	<i>on</i>	/	/
Red.	<i>nega, ga</i>	<i>nega, ga</i>	<i>nee</i> [P:87]/ <i>Sne</i> [P:6]/ ♦ <i>ni</i> [L:428], <i>ie</i>	<i>nega, ga</i>		<i>nee</i>
Ded.	<i>nemu, mu</i>		<i>ni</i>	<i>nemu</i>		/
Ted.	<i>nega, ga</i>	<i>ne</i>	<i>no</i>	<i>ga</i>	/	/
Med.	<i>nim</i>	<i>nim</i>	<i>ni</i>	<i>nim</i>		/
Oed.	<i>nim</i>		<i>no</i>	/	/	/
Idv.	<i>ona</i> [P:2]/ <i>ona dua</i> [L:342]	/	/	/	/	/
Rdv.	<i>nyu</i> [P:12]/ <i>nih</i> [P:2]			<i>niju</i> [L:A3b]/ <i>nih</i> [L:A3b]		
Ddv.	<i>nima</i>	<i>nima</i>		/		
Tdv.	<i>nyu</i>	<i>nyu</i>		/		
Mdv.	<i>nyu</i> [L:468]/ <i>nima</i> [L:218]			/		
Odv.	<i>nima</i>	<i>nima</i>		/		
Imn.	<i>oni</i>	/	<i>one</i> [P:5]/ <i>onee</i> [L:230]	/	/	/
Rmn.	<i>nih</i> /♦ <i>nimi</i> [L:166]			<i>nih</i>		
Dmn.	<i>nim</i>	<i>nim</i>		/		
Tmn.	<i>nee</i> [P:100]/ <i>Sne</i> [P:3]			<i>nee</i>		
Mmn.	<i>nih</i>	<i>nih</i>		/		
Omn.	<i>nimi</i>	<i>nimi</i>		/		

	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>
Red.	<i>nega, ga</i>		<i>nee[P:150]/ne[P:16]/*no[P:2]/ *nef[L:II;230]/*ni[L:II,421], ie</i>
Ded.	<i>nemu/*nemn[L:454]/ *uemu[L:410, 428], mu</i>		<i>ni[P:76]/nee[L:1,17]/ nei[L:1,136]</i>
Ted.	<i>nega, ga, -in</i>	<i>nee, ie[P:43]/ Sye[L:1,75]/ ga[L:1,185]</i>	<i>no[P:100]/noo[P:2]/ *ne[L:II,409], io</i>
Med.		<i>nim[P:100]/ nemu[P:4]</i>	<i>ni[P:18]/nei[P:2]</i>
Oed.		<i>nim</i>	<i>no</i>
Idv.	<i>ona</i>	/	<i>one</i>
Rdv.		<i>nyu[P:38]/nih[L:II,404]</i>	
Ddv.		<i>nima[P:48]/nim[P:2]</i>	
Tdv.		<i>nyu/*nyu[L:II,225]</i>	
Mdv.		<i>nima[P:2]/nyu[L:439[=433]]</i>	
Odv.		<i>nima</i>	
Imn.	<i>oni/*oui[L:1,287, II,263]</i>	<i>ona</i>	<i>one</i>
Rmn.		<i>nih/*ni[L:II,338]/*nik[L:II,385]</i>	
Dmn.		<i>nim</i>	
Tmn.		<i>nee[P:300]/ne[P:6]/nih[P:2], ie</i>	
Mmn.		<i>nih</i>	
Omn.		<i>nimi</i>	

3 mžs		DJ 1575	
	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>
Red.	<i>nega, ga</i>		<i>nee[P:22]/ne[P:20]/nie[P:3], ie</i>
Ded.	<i>nemu, mu</i>		<i>nei[P:6]/ni[L:71], ij</i>
Ted.	<i>nega, ga</i>	<i>S_{nee}[P:2]/ ne[L:171], ie, -ine</i>	<i>no[P:11]/nio[P:7], io[P:29]/yo[P:4]</i>
Med.	<i>nim[P:13]/ nemu[P:3]</i>		<i>nei[P:11]/nej[L:25]</i>
Oed.	<i>nim</i>		<i>no[P:4]/nio[P:3]</i>
Idv.	<i>ona[L:68]/onadua[L:203]/ ona dua[L:203]</i>	<i>/</i>	<i>/</i>
Rdv.		<i>nyu</i>	
Ddv.		<i>nima, ijm</i>	
Tdv.		<i>niu[P:2]/nyu[L:67]</i>	
Mdv.		<i>/</i>	
Odv.		<i>nima</i>	
Imn.	<i>ony[P:51]/oni[L:10]</i>	<i>/</i>	<i>one</i>
Rmn.		<i>nih, ijh</i>	
Dmn.		<i>nim/*ni[L:141], ijm</i>	
Tmn.		<i>nee[P:10]/ne[P:9]/nih[P:5]/ nie[P:3], ie[P:17]/ijh[P:7]</i>	
Mmn.		<i>nih</i>	
Omn.		<i>nimi</i>	

3mžs

DPa 1576

m

s

ž

on

onu

ona

Ied. / **Red.** *nega, ga* / *nega, ga* / *nee[P:5]/ne[P:2]*

Ded. *nemu, mu*

nei

Ted. *nega, ga*

ie

no, io

Med. *nim[P:11]/
nemu[P:3]/
nim[L:6a]

/

Oed. *nim*

no

Idv. *ona[P:7]/
onadua[P:2]/
ona dua[L:33b]*

/

/

Rdv. *niu[P:3]/nih[L:37a]*

Ddv. *nima*

Tdv. *niu*

Mdv. *nima*

Odv. *nima*

Imn. *ony[P:150]/oni[P:7]*

/

one

Rmn. *nih, ijh*

Dmn. *nim[P:88]/nym[L:39a], ym*

Tmn. *nee[P:23]/ne[P:6], ie*

Mmn. *nih*

Omn. *nimi*

3mžs			DB 1578		
	m	s	ž		
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>		
Red.	<i>nega, ga</i>		<i>nee</i> [P:200]/ <i>ne</i> [P:4], <i>ie</i>		
Ded.	<i>nemu, mu</i>		<i>nei</i> [P:55]/ <i>niei</i> [P:8]/ <i>neei</i> [L:49a]/ <i>neei</i> [L:20a], <i>ij</i>		
Ted.	<i>nega, ga, -in</i>	<i>ie</i>	<i>no</i> [P:111]/ <i>nio</i> [P:10], <i>io</i>		
Med.	<i>nim</i> [P:37]/ <i>nemu</i> [P:25]/ <i>nym</i> [P:2]		<i>nei</i> [P:63]/ <i>niei</i> [P:4]/ <i>ni</i> [P:2]		
Oed.	<i>nim</i> [P:100]/ <i>nym</i> [P:9]		<i>no</i> [P:17]/ <i>nio</i> [L:168b]		
Idiv.	<i>ona</i> [P:26]/ <i>onadua</i> [P:2]/ <i>ona dua</i> [P:2]	/	/		
Rdv.		<i>nyu</i> [P:18]/ <i>niu</i> [P:9]			
Ddv.		<i>nima</i> [P:29]/ <i>nyma</i> [P:3]			
Tdv.		<i>niu</i> [P:17]/ <i>nyu</i> [P:6]			
Mdv.		<i>nyma</i> [L:124a]/ <i>nyh</i> [L:122a]			
Odv.		<i>nima</i> [P:3]/ <i>nyma</i> [P:3]			
Imn.	<i>ony</i> [P:400]/ <i>omi</i> [P:9]	/	<i>one</i> [P:19]/ <i>onee</i> [P:6]		
Rmn.		<i>nih</i> [P:600]/ <i>nyh</i> [P:5], <i>ijh</i> [P:13]/ <i>yh</i> [P:6]			
Dmn.		<i>nim</i> [P:200]/ <i>nym</i> [P:57], <i>ijm</i> [P:28]/ <i>ym</i> [P:4]			
Tmn.		<i>nee</i> [P:200]/ <i>nih</i> [P:3]/ <i>ne</i> [L:**4a], <i>ie</i> [P:200]/ <i>ijh</i> [P:2]/ <i>yh</i> [L:44b], <i>-ine</i>			
Mmn.		<i>nih</i> [P:50]/ <i>nyh</i> [P:2]			
Omn.		<i>nimi</i> [P:75]/ <i>nymi</i> [P:29]			

3mžs	DBu 1580			DPr 1580			DC 1580		
	m	s	ž	m	s	ž	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	/	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>	<i>on</i>	/	<i>ona</i>
Red.		<i>nega</i>	/	<i>nega,</i> <i>ga</i>		<i>nee, ie</i>	<i>nega,</i> <i>ga</i>		<i>nee</i>
Ded.		<i>nemu</i>	/	<i>nemu,</i> <i>mu</i>		<i>nei, ij</i>	<i>nemu,</i> <i>mu</i>		/
Ted.	<i>nega,</i> <i>ga</i>	/	<i>io</i>	<i>nega,</i> <i>ga</i>	<i>ie</i> [P:14]/ <i>ga</i> [L:60a]	<i>no, io</i>	<i>nega, ga</i>	/	/
Med.	/	/	/	<i>nim</i> [P:3]/ <i>nemu</i> [P:3]		<i>nei</i>	<i>nemu</i>		/
Oed.	/	/	/	<i>nim</i>		<i>no</i>	<i>nim</i>		<i>nei</i>
Idv.	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Rdv.	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Ddv.	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Tdv.	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Mdv.	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Odv.	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Imn.	/	/	/	<i>ony</i>	/	<i>one</i>	<i>ony</i>	/	<i>once</i>
Rmn.		<i>nih</i>			<i>nih, ijh</i>		<i>nih</i>		<i>nih</i>
Dmn.		<i>nim</i>			<i>nim, ijm</i>		<i>nim</i> [P:8]/ <i>nym</i> [L:E5b]		
Tmn.		<i>nee</i>			<i>nee, ie</i>		<i>nee, ie</i>		
Mmn.		/			<i>nih</i>		/		
Omn.		/			<i>nimi</i>		<i>nimi</i>		

3mžs			DB 1584		
	m	s		ž	
Ied.	<i>on</i>	<i>onu/*on</i> [L:1,120a]		<i>ona</i>	
Red.	<i>njega</i> [P:1050]/ <i>niega</i> [P:3]/ <i>nega</i> [L:II,54b]/ <i>nejga</i> [L:1,64b]/ <i>njga</i> [?][L:1,](²)IIb], <i>ga</i>		<i>nje</i> [P:1000]/ <i>njé</i> [P:10]/ <i>nje</i> [L:1,122a]/ * <i>njo</i> [L:1,209a], <i>je</i> [P:100]/ <i>je</i> [II,104b]		
Ded.	<i>njemu</i> [P:2700]/ <i>njému</i> [L:II,50b]/ <i>nyemu</i> [II,133a], <i>mu</i>		<i>nje</i> [P:350]/ <i>njéj</i> [P:3]/ <i>nej</i> [L:III,10b]/ <i>ny</i> [L:III,10b], <i>ji</i>		
Ted.	<i>njega</i> [P:1400]/ <i>nega</i> [L:III,40a]/ <i>nejga</i> [L:1,71a], <i>ga</i> , <i>ʃjn</i>	<i>nje</i> , <i>je</i> [P:150]/ <i>ga</i> [P:2]	<i>njo</i> [P:550]/ <i>njó</i> [P:4], <i>jo</i>		
Med.	<i>njemu</i> [P:208]/ <i>nym</i> [P:191]/ <i>njému</i> [L:II,21b]		<i>nje</i> [P:200]/ <i>njéj</i> [P:8]/ <i>niej</i> [L:1,102a]/ <i>niéj</i> [L:II,9b]		
Oed.		<i>nym</i>	<i>njo</i> [P:81]/ <i>njo</i> [L:III,145a]		
I dv.	<i>ona</i> [P:98]/ <i>onadva</i> [P:34]/ <i>ona dva</i> [P:11]	/	<i>oné</i>		
Rdv.		<i>nyu</i> [P:78]/ <i>nyh</i> [L:III,46b]/ <i>nju</i> [L:II,71b], <i>yh</i>			
Ddv.		<i>nyma</i> [P:100]/ <i>nym</i> [L:III,71a]			
Tdv.		<i>nyu</i> [P:87]/ <i>nje</i> [P:6]/ <i>nju</i> [P:2], <i>je</i>			
Mdv.		<i>nyma</i> [P:8]/ <i>nyh</i> [L:1,122a]			
Odv.		<i>nyma</i>			
Imn.	<i>ony</i> [P:4150]/ <i>oni</i> [P:3]/ <i>oni</i> [L:1,](4a)/ * <i>oy</i> [L:III,43b]/* <i>ouy</i> [L:II,+IIa]		<i>ona</i>	<i>one</i>	
Rmn.		<i>nyh</i> , <i>jih</i> [P:150]/ <i>yh</i> [P:60]			
Dmn.		<i>nym/*nym</i> [L:1,](4a), <i>jim</i> [P:150]/ <i>ym</i> [P:43]			
Tmn.		<i>nje</i> [P:1850]/ <i>nyh</i> [P:37]/ <i>nje</i> [P:26], <i>je</i> [P:98]/ <i>jih</i> [P:9]/ <i>yh</i> [P:3]			
Mmn.		<i>nyh</i>			
Omn.		<i>nymi</i> [P:600]/ <i>nimi</i> [P:3]/ <i>niny</i> [L:1,86b]/ <i>nyyj</i> [L:III,44b]			

3mžs	DM 1584			DAg 1585			DC 1585		
	m	s	ž	m	s	ž	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>	<i>on</i>	/	<i>ona</i>	<i>on</i>	/	<i>ona</i>
Red.	<i>njega,</i> <i>ga</i>	<i>nje</i>	<i>nje</i>	<i>njega</i>		<i>nje</i>	<i>njega,</i> <i>ga</i>		<i>nje</i>
Ded.	<i>njemu,</i> <i>mu</i>	<i>njej,ji</i>		<i>njemu</i>		/	<i>njemu,</i> <i>mu</i>		/
Ted.	<i>njega,</i> <i>ga</i>	<i>je</i>	<i>njo,jo</i>	<i>njega</i>	/	/	<i>njega,</i> <i>ga</i>	<i>je</i>	/
Med.	<i>njemu</i> [P:4]/ <i>nym</i> [P:2]	<i>njej</i>		<i>njemu</i>		/	/		/
Oed.	<i>nym</i>	<i>njo</i>		<i>nym</i>		/	/		/
Idv.	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Rdv.	/			/			/		
Ddv.	/			/			/		
Tdv.	/			<i>nje</i>			/		
Mdv.	/			/			/		
Odv.	/			/			/		
Imn.	<i>ony</i>	/	/	<i>ony</i> [P:9]/ <i>oni</i> [L:c1b]	/	/	<i>ony</i>	/	<i>one</i> [L:A8b]/ <i>one</i> [L:C2b]
Rmn.	<i>nyh</i>	<i>nyh</i>		<i>nyh</i>			<i>nyh,jih</i>		
Dmn.	<i>nym,jim</i>	<i>nym,jim</i>		<i>nym</i>			<i>nym,jim</i> [L:Ca]/ <i>ym</i> [L:Aa]		
Tmn.	<i>nje,je</i>	<i>nje,je</i>		<i>nje</i>			<i>nje,je</i>		
Mmn.	<i>nyh</i>	<i>nyh</i>		/			/		
Omn.	<i>nymi</i>	<i>nymi</i>		/			<i>nymi</i>		

3mžs		KB 1566			KPo 1567		
	m	s	ž	m	s	ž	
Ied.	<i>on</i>	/	<i>ona</i>	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>	
Red.	<i>niega</i> [P:11]/ <i>nega</i> [P:2], <i>ga</i>		<i>nie</i>	<i>niega</i> , <i>ga</i>		<i>nie</i> [P:12]/ <i>nije</i> [L:XXXXVIII], <i>ie</i> [P:2]/ <i>ije</i> [P:2]	
Ded.	<i>niemu</i> , <i>mu</i>		<i>nij</i>	<i>niemu</i> , <i>mu</i>		<i>nij</i> [P:15]/ <i>ny</i> [L:LXIIIb], <i>ij</i>	
Ted.	<i>niega</i> [P:5]/ <i>nega</i> [P:4], <i>ga</i> , <i>-in</i>	<i>ije</i> [P:3]/ <i>ie</i> [L:F6b]/ <i>ye</i> [L:E8b]	<i>nio</i>	<i>niega</i> , <i>ga</i> , <i>-in</i> [P:6]/ <i>-Ńn</i> [P:6]/ <i>-n</i> [P:4]	<i>nie</i> , <i>ije</i> [P:15]/ <i>ie</i> [P:2]/ <i>ye</i> [L:LVb]	<i>nio</i> [P:11]/ <i>nijo</i> [P:2], <i>ijo</i> [P:36]/ <i>yo</i> [P:2]	
Med.	<i>nijm</i>	/	/	<i>nijm</i> [P:23]/ <i>nim</i> [P:3]/ <i>niemu</i> [L:LXXII]		<i>nij</i>	
Oed.	/	/	/	<i>nijm</i> [P:42]/ <i>nim</i> [P:9]		<i>nio</i> [P:3]/ <i>nijo</i> [L:LVIIb]	
Idv.	/	/	/	<i>ona</i>	/	/	
Rdv.	/	/	/	<i>nyu</i> [L:CLXVIII]/ <i>niju</i> [L:CLXII], <i>ijh</i>			
Ddv.	/	/	/	<i>nijma</i> , <i>ijma</i>			
Tdv.	/	/	/	<i>ijh</i>			
Mdv.	/	/	/	/			
Odv.	/	/	/	<i>nijma</i> [P:3]/ <i>nima</i> [L:LXIII]			
Imn.	<i>oni</i>	/	/	<i>oni</i>	/	/	
Rmn.	<i>nijh</i> [P:20]/ <i>nih</i> [P:3], <i>ijh</i>			<i>nih</i> [P:65]/ <i>nijh</i> [P:52], <i>ijh</i> [P:39]/ <i>yh</i> [L:LXXXXVII]			
Dmn.	<i>nijm</i> [P:4]/ <i>nim</i> [L:H1a], <i>ijm</i>			<i>nijm</i> [P:52]/ <i>nim</i> [P:2]/ <i>nym</i> [L:CXXI], <i>ijm</i>			
Tmn.	<i>nie</i> [P:3]/ <i>nijh</i> [L:G7a], <i>ijh</i> [P:12]/ <i>ije</i> [L:A1a]			<i>nie</i> [P:19]/ <i>nijh</i> [P:2]/ <i>nih</i> [L:LXXXXVIII], <i>ijh</i> [P:100]/ <i>ije</i> [P:2]/ <i>ie</i> [L:CXXXVIb]			
Mmn.	/	/	/	<i>nijh</i> [P:8]/ <i>nih</i> [P:7]			
Omn.	/	/	/	<i>nimi</i> [P:12]/ <i>nijmi</i> [P:8]/ <i>nimij</i> [L:XLVIIb]			

	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>ono</i> [P:29]/ <i>onu</i> [L:1,25b]	<i>ona</i>
Red.		<i>niega</i> [P:300]/ <i>nega</i> [L:III,59b], <i>ga</i>	<i>nie</i> [P:]/ <i>niec</i> [L:II,52], <i>ie</i> [P:12]/ <i>ye</i> [P:2]
Ded.		<i>niemu</i> [P:350]/ <i>neimu</i> [P:2], <i>mu</i>	<i>niei</i> [P:64]/ <i>niey</i> [P:7]/ <i>nioi</i> [L:III,57]/ <i>ny</i> [L:I,46b]
Ted.	<i>niega</i> [P:200]/ <i>niege</i> [L:II,1[=2]]/ <i>nega</i> [L:II,83b], <i>ga</i> , <i>-in</i>	<i>nie</i> [P:2]/ <i>nye</i> [L:I,72a], <i>ie</i> [P:15]/ <i>ye</i> [P:2]	<i>nio</i> [P:51]/ <i>nyo</i> [P:7], <i>io</i> [P:100]/ <i>yo</i> [P:12]
Med.	<i>niem</i> [P:73]/ <i>nyem</i> [P:20]/ <i>nim</i> [P:4]/ <i>niemu</i> [P:4]		<i>niei</i> [P:30]/ <i>ny</i> [P:6]/ <i>nei</i> [P:3]/ <i>niey</i> [P:2]/ <i>nij</i> [L:I,133b]
Oed.	<i>nym</i> [P:200]/ <i>nim</i> [P:10]		<i>nio</i> [P:25]/ <i>no</i> [P:2]/ <i>nyo</i> [L:I,41a]
Idv.	<i>ona</i>	/	/
Rdv.		<i>nyh</i> [P:5]/ <i>nyu</i> [P:2]/ <i>nyo</i> [P:2]	
Ddv.		<i>nyma</i> [P:20]/ <i>nym</i> [P:3]/ <i>nima</i> [L:I,11b], <i>ijma</i>	
Tdv.		<i>nyh</i> [P:4]/ <i>nyu</i> [L:III,2]	
Mdv.		/	
Odv.		<i>nyma</i> [P:7]/ <i>nima</i> [L:I,45b]	
Imn.	<i>oni</i> [P:450]/ <i>ony</i> [P:19]	<i>ona</i>	<i>one</i>
Rmn.		<i>nyh</i> [P:650]/ <i>nih</i> [P:13]/ <i>nijh</i> [L:III,49b[=48b]], <i>ijh</i>	
Dmn.		<i>nym</i> [P:450]/ <i>nim</i> [P:5], <i>ijm</i> [P:95]/ <i>ym</i> [P:4]/ <i>im</i> [L:II,97b]	
Tmn.		<i>nyh</i> [P:250]/ <i>nie</i> [P:80]/ <i>nye</i> [P:2], <i>ijh</i> [P:65]/ <i>ie</i> [P:21]/ <i>yh</i> [P:3]/ <i>ye</i> [L:II,48b]	
Mmn.		<i>nyh</i> [P:52]/ <i>nih</i> [P:4]	
Omn.		<i>nymi</i> [P:95]/ <i>nimi</i> [P:12]	

3mžs	TKM 1579			BTa 1580		
	m	s	ž	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>	/	/	/
Red.	<i>nega, ga</i>		<i>nee, ie</i>	<i>nega</i>		/
Ded.	<i>nemti, mu</i>		<i>nei</i>	<i>nitemu</i>		/
Ted.	<i>nega, ga,</i> <i>-in</i>	<i>ie</i>	<i>no, io</i>	/	<i>nie</i>	/
Med.	<i>nim</i>		<i>nei[L:35a]/</i> <i>ni[L:12a]</i>	/	/	/
Oed.	<i>nim</i>		/	/		/
Idv.	/	/	/	/	/	/
Rdv.		/			/	
Ddv.		/			/	
Tdv.		/			/	
Mdv.		/			/	
Odv.		/			/	
Imn.	<i>ony[P:73]/</i> <i>oni[P:3]</i>	/	/	/	/	/
Rmn.		<i>nih, ijh</i>			<i>yh</i>	
Dmn.		<i>nim[P:24]/</i> <i>nym[P:3], ijm</i>			<i>im</i>	
Tmn.		<i>nee, ie[P:11]/ijh[P:2]</i>			<i>nie, ie</i>	
Mmn.		<i>nih</i>			/	
Omn.		<i>nimi[P:3]/nymi[L:118b]</i>			/	

m		s		ž	
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>		
Red.	<i>njega</i>	<i>njega</i>	<i>nje</i>		
Ded.	<i>njemu, mu</i>	<i>njemu, mu</i>	<i>nje</i> [L:S2]/ <i>njei</i> [L:62[=82]]		
Ted.	<i>njega, ga</i>	<i>onu, je</i>	<i>njo, jo</i>		
Med.	<i>njemu</i> [P:2]/ <i>njim</i> [L:S24]	/	/		
Oed.	<i>nim</i>	/	/		
Idv.	<i>ona</i> [P:20]/ <i>ona</i> [P:18]	<i>ona</i> [P:25]/ <i>ona</i> [P:16]	<i>one</i> [P:22] <i>one</i> [P:20]		
Rdv.	<i>njuu</i>	<i>nju</i>	<i>njuu</i>		
Ddv.	<i>njima</i>	<i>njima</i>	<i>njima</i>		
Tdv.	<i>nju</i>	<i>oná</i>	<i>nje</i>		
Mdv.	/	/	/		
Odv.	/	/	/		
Imn.	<i>oni</i> [P:39]/ <i>oni</i> [P:2]	<i>ona</i> [P:31]/ <i>ona</i> [P:9]/ <i>ona</i> [L:123]	<i>one</i> [P:31]/ <i>one</i> [P:10]		
Rmn.	<i>njih</i> [L:62[=82]]/ <i>njih</i> [L:62[=82]]/ <i>nih</i> [L:S17], <i>jih</i>	<i>njih</i>	<i>njih</i> [L:62[=82]]/ <i>nih</i> [L:62[=82]]		
Dmn.	<i>njim, jim</i>	<i>njim</i>	<i>njim, jim</i>		
Tmn.	<i>nje</i>	<i>oná</i>	<i>nje</i>		
Mmn.	/	/	/		
Omn.	/	/	/		

3mžs	TtPre 1588			MD 1592		
	m	s	ž	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>
Red.	<i>niega, ga</i>		<i>nie, ie</i>	<i>niega</i>	<i>niega</i>	<i>nie</i>
Ded.	<i>niemu/ *niemn[L:86], mu/*inu[L:15]</i>		/	<i>niemu</i>	<i>niemu</i>	<i>njei</i>
Ted.	<i>niega, ga</i>	<i>ie</i>	<i>nio, io</i>	<i>niega</i>	<i>onu</i>	<i>nio</i>
Med.	<i>niemu[P:5]/ nym[L:98]</i>		/	/	/	/
Oed.	<i>nyym[P:8]/ nim[L:46]</i>		<i>nio</i>	/	/	/
Idv.	/	/	/	/	/	/
Rdv.	/	/	/	/	/	/
Ddv.	/	/	/	/	/	/
Tdv.	/	/	/	/	/	/
Mdv.	/	/	/	/	/	/
Odv.	/	/	/	/	/	/
Imn.	<i>ony</i>	<i>ona</i>	/	<i>oni</i>	<i>ona</i>	<i>one</i>
Rmn.	<i>nyh, jih</i>			<i>njih</i>	<i>njih</i>	<i>njih</i>
Dmn.	<i>nym, jim</i>			<i>njim</i>	<i>njim</i>	<i>njim</i>
Tmn.	<i>nie[P:11]/nyh[P:2], ie[P:13]/jih[P:2]</i>			<i>nje</i>	<i>ona</i>	<i>nje</i>
Mmn.	<i>nyh</i>			/	/	/
Omn.	<i>nymi</i>			/	/	/

3mžs	ZK 1595	MTh 1603	
	m s	m s	
	on onu	/ /	
	ž	ž	
Ied.	ona	/	/
Red.	njega, ga	nega	/
Ded.	njemu[P:18]/ niemu[L:89], mu	/	/
Ted.	njega, ga, -jn je	/	/
Med.	njemu[P:5]/ nym[L:111]	/	/
Oed.	nym	/	/
Idv.	ona	/	/
Rdv.	/	/	/
Ddv.	nyma	/	/
Tdv.	/	/	/
Mdv.	/	/	/
Odv.	/	/	/
Imn.	oni[P:37]/ ony[P:6]	/	/
Rmn.	nyh[P:47]/nih[P:3]/ nijih[L:74], jih[L:32]/yh[L:194]	/	/
Dmn.	nym, jim[P:6]/ym[P:3]	/	/
Tmn.	nje[P:14]/njé[L:199], je[P:14]/jih[P:8]/yh[P:3]	/	/
Mmn.	nyh	/	/
Omn.	nimi[P:3]/nymi[P:2]	/	/

*P 1563			
3mžs	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	/	<i>ona</i>
Red.	<i>niega</i> [P:59]/ <i>nega</i> [P:27]/ <i>neiga</i> [P:2]/* <i>miega</i> [L:93]/ <i>nyga</i> [L:99], <i>ga</i>		<i>nie</i> [P:8]/ <i>nye</i> [L:130]/ <i>Sne</i> [L:46]
Ded.	<i>nemu</i> [P:10]/ <i>niemu</i> [P:8]/ <i>nemo</i> [L:111], <i>mu</i>		<i>nei</i> [P:2]/ <i>ny</i> [L:130]
Ted.	<i>niega</i> [P:13]/ <i>nega</i> [P:11], <i>ga</i> , <i>-in</i>	/	<i>nio</i> , <i>io</i> [P:3]/ <i>yo</i> [L:88]
Med.	<i>nim</i> [P:5]/ <i>niem</i> [P:2]/ <i>nemu</i> [L:58]/ <i>nym</i> [L:120]		<i>niet</i> [P:3]/ <i>ni</i> [L:13]
Oed.	<i>nim</i> [P:12]/ <i>nym</i> [P:4]		<i>nio</i>
Idv.	<i>ona</i>	/	/
Rdv.		<i>nih</i>	
Ddv.		<i>nima</i> [L:1]/ <i>nym</i> [L:1]/ <i>nyma</i> [L:86]	
Tdv.		<i>ye</i>	
Mdv.		/	
Odv.		<i>nima</i>	
Imn.	<i>oni</i>	/	/
Rmn.		<i>nih</i> [P:36]/ <i>nyh</i> [P:2]	
Dmn.		<i>nim</i> [P:18]/ <i>nym</i> [P:11]	
Tmn.		<i>nie</i> [P:9]/ <i>nih</i> [2], <i>ye</i> [P:6]/ <i>ie</i> [P:4]	
Mmn.		<i>nih</i> [P:5]/ <i>nyh</i> [P:2]	
Omn.		<i>nimi</i>	

3mžs	TPs 1567			TC 1574			TP 1575		
	m	s	ž	m	s	ž	m	s	ž
Ied.	on	/	/	on	/	/	on	/	ona
Red.	/	/	/	nega, ga	nega, ga	nee	nega, ga	nega, ga	nee
Ded.	nemu	/	/	nemu, mu	nemu, mu	ni	nemu, mu	nemu, mu	ni
Ted.	nega, ga	/	/	nega, ga, -in	nega, ga, -in	no	nega, ga	/	io
Med.	nim	/	/	nim[P:7]/ nemu[L:134]	nim[P:7]/ nemu[L:134]	ni	nim[P:2]/ nemu(L:B5a)	nim[P:2]/ nemu(L:B5a)	ni
Oed.	nim	/	/	nim	nim	/	nim	/	/
Idv.	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Rdv.	/	/	/	nih	nih	/	nyu	nyu	/
Ddv.	nyma	/	/	nyma	nyma	/	nima	nima	/
Tdv.	ie	/	/	ie	ie	/	/	/	/
Mdv.	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Odv.	/	/	/	nima	nima	/	nima	nima	/
Imn.	/	/	/	oni	oni	/	oni	/	/
Rmn.	nih	/	/	nih	nih	/	nih	nih	/
Dmn.	nim	/	/	nim	nim	/	nim	nim	/
Tmn.	ie	/	/	nee[P:12]/nih[L:72], ie[P:3]/yh[P:2]	nee[P:12]/nih[L:72], ie[P:3]/yh[P:2]	/	nee[P:2]/ ne[L:B2a]	nee[P:2]/ ne[L:B2a]	/
Mmn.	nih	/	/	nih	nih	/	nih	nih	/
Omn.	/	/	/	nimi	nimi	/	nimi	nimi	/

Ied.	<i>on</i>	/	<i>ona</i>
Red.	<i>nega, ga</i>		<i>nee</i>
Ded.	<i>nemu, mu</i>		<i>nei[P:2]/ni[P:2]/ny[L:115]</i>
Ted.	<i>nega, ga, -in</i>	/	<i>no, io</i>
Med.	<i>nim</i> [P:8]/ <i>nemu</i> [P:2]/ <i>nym</i> [L:131]		<i>nei</i> [P:2]/ <i>ny</i> [L:113]/ <i>ni</i> [L:174]
Oed.	<i>nim</i>		/
Idv.	<i>ona</i> [P:24]/ <i>ona dua</i> [P:14]/ <i>onadua</i> [P:13]	/	/
Rdv.		<i>nyu</i>	
Ddv.		<i>nima</i> [L:88]/ <i>nyma</i> [L:2]	
Tdv.		<i>je</i>	
Mdv.		/	
Odv.		<i>nijma</i>	
Imn.	<i>ony</i> [P:7]/ <i>omi</i> [P:2]	/	/
Rmn.		<i>nih, ijh</i>	
Dmn.		<i>nimi</i> [P:18]/ <i>nym</i> [P:9], <i>ym</i>	
Tmn.		<i>nee</i> [P:13]/ <i>nih</i> [L:49]/ <i>ne</i> [L:43], <i>ie</i> [P:6]/ <i>yh</i> [P:2]	
Mmn.		<i>nih</i>	
Omn.		<i>nimi</i>	

3mžs			
DC 1584			
	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	/	<i>ona</i>
Red.	<i>njega[P:69]/nega[P:2], ga</i>		<i>nje, je</i>
Ded.	<i>njemu, mu</i>		<i>njej</i>
Ted.	<i>njega, ga, -jn</i>	/	<i>njo, jo</i>
Med.	<i>nym[P:10]/njemu[P:2]/ nim[L:CLIII]</i>		<i>ny[P:2]/nj[L:CCXLVIII]/ nej[L:LIII]/njej[L:CCXXXVIII]</i>
Oed.	<i>nym[P:20]/nim[P:2]/ S_{njm}[?][L:VIII]</i>	/	/
Idv.	/	/	/
Rdv.		<i>nyu</i>	
Ddv.		<i>nyma</i>	
Tdv.		<i>je</i>	
Mdv.		/	
Odv.		<i>nima[P:2]/nyma[L:XXII]</i>	
Imn.	<i>ony</i>	/	/
Rmn.		<i>nyh[P:49]/nih[P:7]/ njh[L:XCVIII], jih</i>	
Dmn.	<i>nym[P:37]/nym[L:XCVIII]/nim[L:CLV], jim[P:3]/ym[L:CCXII]</i>		
Tmn.		<i>nje[P:17]/nyh[P:2], je[P:9]/yh[P:2]/jih[L:CCLXXV]</i>	
Mmn.		<i>nyh[P:4]/nih[L:XCVIII]</i>	
Omn.		<i>nym[P:4]/nimi[P:2]</i>	

njega[P:150]/*nega*[P:6]/
njêga[L:CCCLXIII], *ga*

nje[P:7]/
nee[L:CCCLXXIX]

njega[P:37]/*nega*[L:CCXV],
ga, *jn*

nje[P:3]/*nej*[P:2]/*ny*[P:2]/
ni[L:CCCCIX]

nym[P:20]/*nim*[P:4]/*njm*[L:IX]

nyh[P:4]/*nyu*[P:2]

nyma[P:3]/*nima*[L:CCXXIII]

nima[P:2]/*nyma*[L:XXIX]

ony[P:12]/*oni*[P:2]

nyh[P:49]/*nih*[P:25], *jih*

nym[P:43]/*nim*[P:6]/*njm*[L:CLVI],
jim[P:7]/*ym*[L:CCCLVIII]

nje[P:22]/*nih*[L:CLXXIII]/*nyh*[L:CXXVIII],
je[P:13]/*jih*[P:2]/*yh*[P:2]

nyh[P:3]/*nih*[L:CLVI]

nymi[P:5]/*nimi*[P:4]

3mžs		TPo 1595	
	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>
Red.	<i>njega</i> [P:450]/ <i>nega</i> [P:21]/ <i>niega</i> [P:10]/ * <i>njego</i> [L:II,25], <i>ga</i>		<i>nje</i> [P:200]/ <i>nee</i> [P:7]/ <i>nie</i> [P:3], <i>je</i>
Ded.	<i>njemu</i> [P:950]/ <i>nemu</i> [P:36]/ <i>nitemu</i> [P:13]/ <i>NIEMIV</i> [L:1,234], <i>mu</i> [P:130]/ <i>mo</i> [L:II,43]		<i>nje</i> [P:98]/ <i>nje</i> [P:28]/ <i>nje</i> [P:3]/ <i>ni</i> [P:3]/ <i>ny</i> [P:2]/ <i>nje</i> [P:2]/ <i>nej</i> [L:1,49]/ <i>nij</i> [L:III,82]/ <i>nji</i> [L:1,189], <i>ji</i>
Ted.	<i>njega</i> [P:850]/ <i>nega</i> [P:11]/ <i>niega</i> [P:7], <i>ga</i> [P:500]/ <i>gá</i> [L:II,213], <i>-jn</i> [P:15]/- <i>in</i> [P:8]	<i>nje</i> , <i>je</i> , - <i>nje</i>	<i>njo</i> [P:350]/ <i>nio</i> [P:5], <i>jo</i> [P:100]/ <i>io</i> [P:6]/ <i>ŝyo</i> [L:II,21]
Med.	<i>nym</i> [P:150]/ <i>njemu</i> [P:99]/ <i>nim</i> [P:18]/ <i>nemu</i> [P:3]/ <i>nitemu</i> [P:2]/ <i>njm</i> [L:II,42]		<i>nje</i> [P:37]/ <i>nje</i> [P:11]/ <i>ny</i> [P:4]/ <i>nje</i> [P:3]/ <i>nej</i> [P:2]/ <i>ni</i> [P:2]/ <i>nje</i> [L:1,170]
Oed.	<i>nym</i> [P:250]/ <i>nim</i> [P:28]/ <i>njm</i> [L:1,284]		<i>njo</i> [P:99]/ <i>no</i> [P:2]/ <i>nyo</i> [L:1,219]
Idv.	<i>ona</i> [P:52]/ <i>ona dva</i> [P:2]/ <i>ony</i> [P:2]	/	/
Rdv.		<i>nyu</i> [P:13]/ <i>nju</i> [P:2]/ <i>nyh</i> [L:1,91]	
Ddv.		<i>nyma</i>	
Tdv.		<i>nyu</i> [P:10]/ <i>nju</i> [L:2]/ <i>niu</i> [L:II,101]/ <i>nyh</i> [?]/[L:1,274]	
Mdv.		/	
Odv.		<i>nyma</i>	
Imn.	<i>ony</i> [P:2300]/ <i>oni</i> [P:12]	<i>ona</i>	<i>one</i>
Rmn.		<i>nyh</i> [P:150]/ <i>nih</i> [P:24]/ <i>njh</i> [L:III,78], <i>yh</i> [P:10]/ <i>jih</i> [P:2]/ <i>ih</i> [L:1,216]/ <i>jh</i> [L:II,1]	
Dmn.		<i>nym</i> [P:700]/ <i>nim</i> [P:5], <i>ijm</i> [P:5]/ <i>ym</i> [P:2]/ <i>jim</i> [P:2]	
Tmn.		<i>nje</i> [P:550]/ <i>nyh</i> [P:81]/ <i>nee</i> [P:5]/ <i>nie</i> [P:2]/ <i>nih</i> [P:2]/ <i>ne</i> [L:1,115], <i>je</i> [P:84]/ <i>jih</i> [P:8]/ <i>yh</i> [P:6]/ <i>ijh</i> [P:3]/ <i>ih</i> [P:2]/ <i>jh</i> [P:2]	
Mmn.		<i>nyh</i> [P:90]/ <i>nih</i> [P:9]	
Omn.		<i>nymi</i> [P:85]/ <i>nimi</i> [P:10]/ <i>nymy</i> [L:1,143]	

EvL 1612			
3mžs	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>
Red.		<i>njega, ga</i>	<i>nje/njé/ nie[L:II,16b], je</i>
Ded.		<i>njemu/niemu[L:55] nejmu[L:II,18b], mu</i>	<i>nji/njeji/ nij/nje[L:3], ji</i>
Ted.	<i>njega/iega[L:16b], ga, -jn</i>	<i>njega[L:21] nje[L:113], je/ga</i>	<i>njo, jo</i>
Med.		<i>njemu</i>	<i>nji/nje[L:87]</i>
Oed.		<i>nym</i>	<i>njo</i>
Idiv.	<i>ona/ona dva</i>	/	/
Rdiv.		<i>nyu</i>	
Ddv.		<i>nyma</i>	
Tdiv.		<i>nyu/nje[L:118], je[L:3]/jih[L:3]</i>	
Mdv.		/	
Odv.		<i>nyma</i>	
Imn.	<i>ony</i>	<i>ona</i>	<i>one</i>
Rmn.		<i>nyh/*ny[L:II,27], jih/yh</i>	
Dmn.		<i>nym, jim</i>	<i>nymi/njém[L:68b]</i>
Tmn.		<i>nje/nyh/njé, je/yh[L:36]</i>	
Mmn.		<i>nyh</i>	
Omn.		<i>nymi</i>	

	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>
Red.	<i>njega/niega, ga</i>		
Ded.	<i>njemu/nitemul njému[L.:296]/ nejmu[L.:319]</i>		
Ted.	<i>njega/niega, ga, -jn</i>	<i>je/ga</i>	<i>njo, jo/ja[L.:371]</i>
Med.	<i>njemu/nitemu[L.:133]/ *nejemu[L.:109]</i>	<i>nym[L.:293]/</i>	<i>njej/nji[L.:297]</i>
Oed.	<i>nym/nijm/ nim[L.:81]</i>		
Idv.	<i>ona dva/ona</i>	/	/
Rdv.	<i>nyh</i>		
Ddv.	<i>nyma</i>		
Tdv.	<i>nyu[L.:97]/nyh[L.:272]/ nijh[L.:294], je/jih</i>		
Mdv.	/		
Odv.	<i>nyma</i>		
Imn.	<i>ony, oni</i>	<i>ona</i>	<i>one</i>
Rmn.	<i>nyh/nijh, jih/ijh[L.:322]</i>		
Dmn.	<i>nym/nijm, jim/lijm</i>		
Tmn.	<i>nje/nyh/njé/nijh[L.:323]/ njè[L.:18], je/ijh/yh/jih/jeh[L.:323]</i>		
Mmn.	<i>nyh/nijh/nih</i>		
Omn.	<i>nym/nijm/nimi</i>		

3mžs		EvL 1715	
	m	s	ž
Ied.	on	onu	ona/óna[L:306]
Red.			nje/njé, je
Ded.			nji/njej/ny/nij
Ted.	njega/njéga/ niega, ga, -jn	ga/je[L:65]	njo/nyo[?][L:95], jo
Med.	njémul/njemu	nym[L:266]	njej/nji
Oed.		nym/nim[L:79]/ nijm[L:325]	njo
Idv.	ona dva/ona/óná	/	/
Rdv.		nyh	
Ddv.		nyma	
Tdv.		nyh/nyo[?][L:95], yh[L:94]/jih[L:264]	
Mdv.		/	
Odv.		nyma	
Imn.	ony/oni	ona	one/óne[L:182]/oné[L:210]
Rmn.		nyh/njh/njih[L:298], jih/lyh	
Dmn.		nym/nijm, jim/ ijm/ym[L:297]	nym/njém[L:122]
Tmn.		nje/nyh/njé[L:112]/njě[L:18], yh/jih/ijh	
Mmn.		nyh/njih[L:162]	
Omn.		nym/nijmí[L:79]	

3mžs		EvL 1741	
	m	s	ž
Ied.	on	onu	ona
Red.		niega/hega[L:84], ga	nie/nje, je
Ded.		niemu/njemu, mu	nij/ny/nje/nie/nji[L:335]
Ted.		njega/niega/hega, ga, -in[L:144]/-jn[L:337]	nio/njo[L:280]/ nyo[?][L:99], jo
Med.		niemu/njemu	nij/nji/nie
Oed.		nym/nimi/ nijm[L:376]	nio/njo
Idv.		ona/ona dva	/
Rdv.			nyh
Ddv.			nyma
Tdv.		nie[L:247]/nyh[L:289]/ nyo[?][L:XZY], jih	
Mdv.		/	/
Odv.		nyma	nyma
Imn.		ony/oni	one
Rmn.		nyh/njh/nieh/njih[L:345]/ nih[L:409], yhi/jih	
Dmn.		nym/nijm[L:333]/ *ɥym[L:259], ym/jim/ijm	nym/niem[L:150]
Tmn.		nje/nie/nyh/njh/nih, yhj/jih/ijh	
Mmn.		nyh/njh[L:201]	
Omn.		nym/nijmi/nimy[L:300]	

3mžs		EvL 1777	
	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona/*ouda[L:187]</i>
Red.		<i>njega</i>	<i>nje/nje</i>
Ded.		<i>njemu/njemu[L:48]/ njemu[L:252]/ *njemn[L:254], mu[L:337]</i>	<i>nje/nje/ nji[L:278]</i>
Ted.	<i>njega, 'ga/ ga[L:339], -jn</i>	<i>njega</i>	<i>njo, jo</i>
Med.	<i>njemu</i>	<i>njem [L:338]</i>	<i>nje</i>
Oed.		<i>njim</i>	<i>njo</i>
Idv.	<i>ona dva/ona</i>	<i>/</i>	<i>one dve</i>
Rdv.		<i>njuh</i>	
Ddv.		<i>njima</i>	<i>njim dveh</i>
Tdv.		<i>njuh</i>	
Mdv.		<i>/</i>	
Odv.		<i>njima</i>	
Imn.	<i>ony</i>	<i>one</i>	<i>one</i>
Rmn.		<i>njuh/njih</i>	
Dmn.		<i>njim/^lnym [L:80]</i>	<i>njem</i>
Tmn.		<i>njuh/nje/njih, jeh</i>	
Mmn.		<i>njuh</i>	
Omn.		<i>njimi/nimi [L:119]</i>	<i>nymi [L:55]/njeme [L:156]/ njeme [L:220]/njime [L:304]</i>

3mžs		EvL 1780	
	m	s	ž
Ied.	<i>oni/*ona</i> [L.:99]	<i>onu</i>	<i>ona/*ona</i> [L.:191]
Red.		<i>njega/nja</i> [L.:102], <i>ga</i>	<i>nje</i>
Ded.		<i>njemu/njimu/nemu</i> [L.:77] <i>njemi</i> [L.:116]/ <i>*njemri</i> [L.:220]	<i>njei</i>
Ted.	<i>njega, ga/ge</i> [L.:54]/ <i>*da</i> [L.:87]	<i>njega/nja</i> [L.:97], <i>jo/ga</i> [L.:51]	<i>njo, jo</i>
Med.		<i>njemi</i>	<i>njei/njej</i>
Oed.		<i>njem/njiem/njim</i>	<i>njo</i>
Idv.	<i>ona/ona dva</i>	/	/
Rdv.		<i>njih</i>	
Ddv.		<i>njima</i>	
Tdv.		<i>nje</i> [L.:74]/ <i>nju</i> [L.:199]/ <i>njih</i> [L.:215], <i>je/jih</i> [L.:73]	
Mdv.		/	
Odv.		<i>njima</i> [L.:112]/ <i>jima</i> [L.:34]	
Imn.	<i>oni</i>	<i>one</i>	<i>one</i>
Rmn.		<i>njih, jih</i>	
Dmn.		<i>njim/njim</i> [L.:160]/ <i>*ujim</i> [L.:200]/ <i>njem</i> [L.:243]	
Tmn.		<i>nje/njih, je/jih, *jne</i> [L.:14]	
Mmn.		<i>njih</i>	
Omn.		<i>njimi/njemi</i> [L.:119]	

	EvL 1787			EvL 1809		
3mžs	m	s	ž	m	s	ž
Ied.	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>	<i>on</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>
Red.	<i>njega, ga</i>		<i>nje/nje</i>	<i>njega, ga</i>		<i>nje/nje</i>
Ded.	<i>njemu</i>		<i>nje/nje</i> [L:302]	<i>njemu/ njemo</i> [L:24]/ * <i>njemn</i> [L:327]		<i>nje/nje</i> / <i>nje</i> [L:271]
Ted.	<i>njega, ga, -jn</i>	<i>ga, njega, je</i> [L:48]	<i>njo, jo</i>	<i>njega, ga</i>	<i>njega, ga</i>	<i>njo/njo</i>
Med.	<i>njemu</i>		<i>nje</i>	<i>njemu</i>		<i>nje/nje</i>
Oed.	<i>njim</i>		<i>njo</i>	<i>njim</i>		<i>njo</i>
Idv.	<i>ona/ona dva</i>	/	/	<i>ona</i>	/	/
Rdv.	<i>nju/njih</i> [L:124]/ <i>nyu</i> [L:209]			<i>njih/njih</i> [L:126]		
Ddv.	<i>njima/nima</i> [L:209]/ <i>njima</i> [L:72]			<i>njima</i>		
Tdv.	<i>nju, jih</i>			<i>nje/nje/nju</i> [L:78]		
Mdv.	/			/		
Odv.	<i>njima/nima</i> [L:124]			<i>s'njima</i>		
Imn.	<i>ony</i>	<i>one/one</i>	<i>one/one</i>	<i>ony/oni</i>	/	<i>one/one</i>
Rmn.	<i>njih, jih</i>			<i>njih/njih</i> [L:68], <i>jih</i>		
Dmn.	<i>njim/nim</i> [L:90], <i>jim</i>			<i>njim</i>		
Tmn.	<i>nje/njih</i> [L:60], <i>Jih/yh</i> [L:55]			<i>nje/nje</i>		
Mmn.	<i>njih</i>			<i>njih</i>		
Omn.	<i>njimi</i>			<i>njimi</i>		

	EvL 1816			EvL 1833		
3mžs	m	s	ž	m	s	ž
Ied.	<i>ón</i>	<i>onu</i>	<i>ona</i>	<i>on</i>	<i>ono</i>	<i>ona</i>
Red.		<i>njega, ga</i>	<i>nje/njé, je</i>	<i>njega, ga</i>		<i>njé/nje[L:456], je</i>
Ded.	<i>njemu/njému[L:21]/ *njemn[L:23], mul/*um[L:15]</i>		<i>nje, ji</i>	<i>njemu, mu</i>		<i>njé/njej/ nji[L:125], ji</i>
Ted.	<i>njega/ njega, ga/ *ga[L:60], -nj</i>	<i>ga</i>	<i>njo, jo, -njo</i>	<i>njega, ga, -nj</i>	<i>ga</i>	<i>jo</i>
Med.		<i>njemu</i>	<i>nje/njej[L:163]</i>	<i>njem</i>		<i>nje/njéj[L:268]</i>
Oed.		<i>njim</i>	<i>njo</i>	<i>njim</i>		<i>njo/njó[L:155]</i>
Idv.	<i>ona</i>	/	/	<i>ona</i>	/	/
Rdv.		<i>nju[L:84]/ njih[L:86], jih[L:135]</i>		<i>nju/njih[L:141], ju</i>		
Ddv.		<i>njima, jima</i>		<i>njima, jima</i>		
Tdv.		<i>nju/nje/nju[L:44], -nje</i>		<i>nji, ji</i>		
Mdv.		/		<i>nju</i>		
Odv.		<i>njima</i>		<i>njima</i>		
Imn.	<i>oni</i>	/	<i>one</i>	<i>oni/oni</i>	/	<i>oné/one[L:294]</i>
Rmn.		<i>njih, jih</i>		<i>njih, jih</i>		
Dmn.		<i>njim, jim</i>		<i>njim, jim</i>		
Tmn.		<i>nje/njih/njé, jih/nih[L:112], -nje[L:195]</i>		<i>nje[L:102], jih, -nje</i>		
Mmn.		<i>njih</i>		<i>njih</i>		
Omn.		<i>njimi</i>		<i>njimi</i>		

Priloga 2: Primerjava variantnih oblik zaimkov v leksionarjih in slovnica

V prilogi 2 so v tabelah primerjalno predstavljene oblike osebnih zaimkov v izdajah leksionarja v 18. in 19. stoletju in v sočasnih slovnica. Razvrščene so po časovnem zaporedju glede na izid, slovnice so predstavljene v senčenih vrsticah, leksionarji pa v nesenčenih. Predstavljene so samo tiste oblike osebnih zaimkov, ki v večini del izkazujejo variantnost. Oblike so Večina oblik je pisno posodobljenih, izjema so oblike za I 1ed., kjer je zaradi pisnih konvencij težko določiti glasovno realizacijo izglasnega pripornika.

	I 1ed.	O 1ed.	I 1dv.	R 1dv.	T 2dv.
HG 1715	<i>jeft</i>	/	<i>mi (dva)</i>	<i>najh</i>	<i>vaju</i>
EvL 1715	<i>jeft</i>	<i>mano</i>	<i>mi dva</i>	<i>naju</i>	<i>vaju/vas</i>
EvL 1741	<i>jeft</i>	<i>mano</i>	<i>mi dva</i>	<i>naju</i>	<i>vaje/vas</i>
G 1758	<i>jeft</i>	/	<i>mi dva</i>	<i>najh</i>	<i>vaju</i>
Pohlin 1768	<i>jeft</i>	<i>mano</i>	<i>ma</i>	<i>naj</i>	<i>vas</i>
EvL 1777	<i>jeft</i>	<i>mano/manoj</i>	<i>mi dva</i>	<i>najo</i>	<i>vas/vaj</i>
Pohlin 1783	<i>jeft</i>	<i>mano/manoj</i>	<i>ma</i>	<i>naj</i>	<i>vaj/vas</i>
Gutsman 1777	<i>jes</i>	<i>meno</i>	<i>ma/mi dva</i>	<i>naju</i>	<i>vaju</i>
EvL 1780	<i>jes</i>	<i>meno/menu</i>	<i>midva</i>	/	<i>vaju</i>
EvL 1787	<i>jeft</i>	<i>mano</i>	<i>mi dva</i>	<i>naju</i>	<i>vaju</i>
Kopitar 1809	<i>jeft/jes</i>	<i>meno/ menoj/mano</i>	<i>ma</i>	<i>naj/naji/ naju</i>	<i>vaj/vaji/ vaju</i>
EvL 1809	<i>jeft</i>	<i>menoj</i>	<i>ma dva</i>	<i>naju</i>	<i>vaju</i>
Vodnik 1811	<i>jes</i>	<i>menoj/meno</i>	<i>ma</i>	<i>naju/naji</i>	<i>vaju/vaji</i>
Šmigoc 1812	<i>jes/jas/jeft</i>	<i>menoj/ meno/mano</i>	<i>mija/ (midva)</i>	<i>naji/naju</i>	<i>vaji/vaju</i>
EvL 1816	<i>jeft/jes</i>	<i>menoj</i>	<i>ma dva</i>	<i>naju</i>	<i>vaju</i>
Metelko 1817	<i>jas</i>	<i>mənoj/mano</i>	<i>midva</i>	<i>naju/naji</i>	<i>vaju/vaji</i>
Murko 1832	<i>jas/jes/jeft</i>	<i>menoj/ meno/mano</i>	<i>midva/mija</i>	<i>naj/naju/ naji</i>	<i>vaj/vaju/ vaji</i>
EvL 1833	<i>jas</i>	<i>menoj</i>	<i>mi dva</i>	<i>naju</i>	<i>vaji</i>

	Ded. 3ž	Ted. 3s	Med. 3ms	Rdv. 3m	Ddv. 3ž
HG 1715	<i>njej</i>	<i>onu</i>	/	<i>njiju</i>	<i>njima</i>
EvL 1715	<i>nji/njej</i>	<i>ga/je</i>	<i>njemu/njim</i> (s)	<i>njih</i>	/
EvL 1741	<i>nji/nje</i>	<i>njega, ga</i>	<i>njemu/njim</i> (s)	<i>njih</i>	/
G 1758	<i>njej</i>	<i>onu</i>	/	<i>njiju</i>	<i>njima</i>
Pohlin 1768	<i>nje</i>	<i>njega</i>	/	<i>njeh</i>	<i>njem</i>
EvL 1777	<i>nje/nji</i>	<i>njega</i>	<i>njemu/njem'</i> (s)	<i>njeh</i>	<i>njim dvem</i>
Pohlin 1783	<i>nji</i>	<i>njega</i>	/	<i>njeh</i>	<i>njem</i>
Gutsman 1777	<i>njej</i>	<i>onu, jo</i>	<i>njemi</i>	<i>nju</i>	/
EvL 1780	<i>njej</i>	<i>njega/nja,</i> <i>jo/ga</i>	<i>njemi</i>	<i>njih</i>	<i>njima</i>
EvL 1787	<i>njej</i>	<i>njega, ga/je</i>	<i>njemu</i>	<i>njiju/njih</i>	<i>njima</i>
Kopitar 1809	<i>nji, ji</i>	<i>njega, ga</i>	<i>njemu</i>	<i>njih, jih</i>	<i>njima, jima</i>
EvL 1809	<i>njej/nje</i>	<i>njega, ga</i>	<i>njemu</i>	<i>njih</i>	<i>njima</i>
Vodnik 1811	<i>nji</i>	<i>njega, ga</i>	<i>njemu</i>	<i>nju/njih, jih</i>	<i>njima</i>
Šmigoc 1812	<i>nji</i>	<i>njega, ga/je</i>	<i>njem/njemu</i>	<i>njuj/njih, jih</i>	<i>njima, jima</i>
EvL 1816	<i>njej, ji</i>	<i>ga</i>	<i>njemu</i>	<i>nju/njih</i>	<i>njima, jima</i>
Metelko 1817	<i>njej/njə</i>	<i>njega, je/ga</i>	<i>njem</i>	<i>nju/nji, ju/ji</i>	<i>njima, jima</i>
Murko 1832	<i>nji/njej</i>	<i>njega, ga</i>	<i>njem</i>	<i>njuj/nju, ju</i>	<i>njima, jima</i>
EvL 1833	<i>njej/nji, ji</i>	<i>ga</i>	<i>njem</i>	<i>nju/njih</i>	<i>njima, jima</i>

	Tdv. 3m	Imn. 3s	Dmn. 3ž	Tmn. 3mžs	Omn. 3ž
HG 1715	<i>njiju</i>	<i>ona</i>	<i>njim</i>	<i>nje/jih</i> (m), <i>nje</i> (ž), <i>ona</i> (s)	/
EiL 1715	<i>njih, jih</i>	<i>ona</i>	<i>njim/njem</i>	<i>nje/njih, jih</i>	<i>njimi</i>
EvL 1741	<i>njih/nje/ njijo[?]</i>	<i>one</i>	<i>njim/njem</i>	<i>nje/njih, jih</i>	/
G 1758	<i>njiju</i>	<i>ona</i>	<i>njim</i>	<i>nje/jih</i> (m), <i>nje</i> (ž), <i>ona</i> (s)	/
Pohlin 1768	<i>ona</i>	<i>one</i>	<i>njem</i>	<i>nje/njeh</i>	<i>njeme</i>
EvL 1777	<i>njeh</i>	<i>one</i>	<i>njem</i>	<i>njeh/nje, jeh</i>	<i>njeme/njime</i>
Pohlin 1783	<i>ona</i>	<i>one</i>	<i>njem</i>	<i>njeh</i>	<i>njeme</i>
Gutsman 1777	<i>nju</i>	<i>one</i>	<i>njim</i>	<i>nje, je</i>	<i>njimi</i>
EvL 1780	<i>nje/nju/njih, jeljih</i>	<i>one</i>	<i>njim/njem</i>	<i>nje/njih, jeljih</i>	<i>njimi</i>
EvL 1787	<i>njiju, jih</i>	<i>one</i>	<i>njim</i>	<i>nje/njih, jih</i>	<i>njimi</i>
Kopitar 1809	<i>nje, jih</i>	<i>ona/ one</i>	<i>njim, jim</i>	<i>nje, jih</i>	<i>njimi</i>
EvL 1809	<i>nje/njiju</i>	/	<i>njim</i>	<i>nje</i>	<i>njimi</i>
Vodnik 1811	<i>nju/njih, jih</i>	<i>one/ona</i>	<i>njim, jim</i>	<i>nje/njih, jih</i>	<i>njimi</i>
Šmigoc 1812	<i>ona</i>	<i>one/ona</i>	<i>njim, jim</i>	<i>nje/njih, jih</i> (ž tudi <i>je</i>)	<i>njimi</i>
EvL 1816	<i>nju/nje/njiju</i>	/	<i>njim</i>	<i>nje/njih, jih/ih, -nje</i>	<i>njimi</i>
Metelko 1817	<i>nju/nji, ju/ji</i>	<i>one</i>	<i>njim/njə, jim</i>	<i>njih/njəh, jih</i>	<i>njimə</i>
Murko 1832	<i>nji/nju, ji/ju</i>	<i>one/ona</i>	<i>njim, jim</i>	<i>nje/njih, jih</i>	<i>njimi</i>
EvL 1833	<i>nji, ji</i>	/	<i>njim, jim</i>	<i>nje, jih, -nje</i>	/

Znanstvena monografija s področja slovenskega zgodovinskega oblikoslovja vsebuje celovit sistemski opis zaprte in frekventne skupine arhaičnih, izvorno in oblikovno raznolikih, razvojno glasovno in nalikovno spremenljivih osebnih zaimkov na pisni, oblikovni in oblikoskladenjski ravni. Izvirna znanstvena monografija po teoretični zasnovi, metodoloških pristopih in izčrpni sinhrono-diahroni primerjalni obravnavi osebnih zaimkov v zglednem znanstvenem jeziku predstavlja nova spoznanja o pisni in oblikovni variantnosti ter oblikoskladenjskih razmerjih v polstoletnem obdobju konstituiranja slovenskega knjižnega jezika, zato je pomemben raziskovalni prispevek k zgodovinskemu oblikoslovju in jezikoslovni znanosti. Izsledki raziskave bodo dragoceni za rekonstrukcijo oblik osebnih zaimkov v predknjižnem obdobju in za nadaljnje preučevanje te besedne vrste v naslednjih stoletjih, metodološko tudi ostalih vrst zaimkov ter njihovih posebnosti, za spoznavanje njihovih funkcijskih in besediloslovnih zakonitosti, posebej pa za sestavo slovarskih sestavkov v novih zvezkih Slovarja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja.

prof. dr. Irena Orel

Opazno je poglobljeno poznavanje relevantne domače in tuje literature z obravnavanega področja ter kritičen razmislek o dosedanjih raziskavah in rabi terminologije. Že uvodoma je avtorica morala terminološko opredeliti osebni zaimek, pri čemer se je premišljeno odločila za upoštevanje tako pomenskega kot tudi morfološkega vidika, ob poudarjenem slednjem vidiku pa je lahko zajela tudi značilno rodilniško obliko osebnih zaimkov v vlogi svojilnih zaimkov. Izpostavila je pomen delovanja nalike znotraj zaimenskih paradigem. Avtorica je bila pri svoji raziskavi pozorna na podrobnosti, ob tem pa je znala učinkovito prepoznati bistvene značilnosti in poiskati odgovore na izhodiščna raziskovalna vprašanja. Odkri(va)la je veliko jezikovno dinamiko na ravni knjižne rabe osebnih zaimkov in preverjala razloge zanjo ter prepoznavala smernice razvoja osebnih zaimkov v 16. stoletju kot temelju knjižnojezikovnega razvoja slovenščine. /.../ Vizdani monografiji so avtoričini znanstveni izsledki širše dostopni strokovni javnosti, tj. zlasti jezikoslovcem, jezikoslovkam, študentom in študentkam jezikovnih smeri ter vsem drugim, ki z zanimanjem spremljajo razvoj slovenskega jezika.

izr. prof. dr. Natalija Ulčnik

<http://zalozba.zrc-sazu.si>

27 €

